

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לחג השבועות תשפ"ג

מאמרים בנושא "התורה הקדושה" מגיליונות אספקלריא הראשונים
בשנת תשע"ו

מאמרים מיוחדים ששלחו מנויי אספקלריא לכבוד פרויקט "התורה
הקדושה"

מאמרים מיוחדים בנושא "התורה הקדושה" מאת הרבנים כותבי
המדורים באספקלריא

אספקלריא לפרשת נשא תשפ"ג

תינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל
מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקדושה" לכבוד זמן
מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה

לאספקלריא..... 9

אספקלריא לחג השבועות תשפ"ג..... 9

אספקלריא לחג / ישראל אברהם קלאר 9
שכרם של ההרים ש'רצו' שתינתן עליהם התורה!..... 9

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים... 12
"חג העצרת" (מה ענה ה'קדושת לוי' לשאלת בני ליטא, מדוע נקרא החג
בחז"ל "עצרת", הגם שבתורה לא מצינו כן)..... 12

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר,
ירושלים..... 19
אטייל עימכם בגן עדן - לקראת חג השבועות..... 19

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר 21
כל מגילת רות מבוארת בביאור משולב ע"פ המלבי"ם!..... 21

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס מאור יעקב כ"ג חלקים על
הלכות המועדים וחדשי השנה..... 26
בענין החומרא לא לאכול חמץ שנמכר גם אחרי שבועות..... 26

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... 64
תורה נקנית במ"ח דברים..... 64

מאחורי המועדים / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל,
ומח"ס 'תינוק שנשבר' דרכי ההתמודדות עם המתמודדים [ארגון 'והשיב'], ועוד
חיבורים..... 65
שבועות - החיבור הנצחי והבלתי תלוייה עם הקב"ה ולא רק קבלת הוראות
..... 65

מאמר אורח / הרב חיים מאיר לרנר, בני ברק יצ"ו..... 68
שורש קריאת רות בשבועות..... 68

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית..... 82

לוחות ראשונות ולוחות אחרונות במשנת רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל 82

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות) 87

מהותו של חג השבועות..... 87

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע, הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו..... 89

מצות תלמוד תורה - הגדרת חיובה ושיעורה..... 89

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן

הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... 91

אי לאו האי יומא - ההכנה לחג השבועות..... 91

ענין בהלכה / הרב ראובן אליאך, מודיעין עילית..... 93

סדר יום חג השבועות [ערב חג, וחג השבועות, ויום שב"ק, מלוקט משא"ס]

..... 93

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת

מרדכי..... 98

מסר חשוב לחג השבועות..... 98

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט

מישראל', מאנשעסטער..... 112

האם הקטנים ויונקי שדים אמרו נעשה ונשמע..... 112

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן

זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה..... 116

חג השבועות..... 116

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם

נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח..... 124

הקבלת פני רבו ברגל..... 124

אספקלריא בנושא "התורה הקדושה" תשפ"ג - לכבוד

זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה

לאספקלריא..... 128

מאמרים בנושא "התורה הקדושה" מגיליונות

אספקלריא הראשונים בשנת תשע"ו..... 129

דוד המלך ומתן תורה..... 129

לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה..... 129

130	נקשרה נפשו במקור המנבא.
130	כובד וקלות ראש
131	בל אלחם במנעמיהם.
131	החלטה שהיא בחירה אחת.
131	בחירה כללית ופרטית.
132	החלטה להתמסר בלי שיור.
132	על שמאל שהוא ימין.
133	מאוד עמקו מחשבותיך.
133	רק לתורה ידיעת המכלול.
134	גודל הזכיה לחדש חידושי תורה.
135	נמשלה תורה כמים.
135	תורה המטהרת.
136	כח התורה לעצב את היצר הרע.
137	תורה תבלין.
137	תורת ה' וההכרה בעומק פנימיותה.
138	עץ ופריו מול מוץ וקליפה.
139	ובתורתו יהגה יומם ולילה.
140	איך ניצול נח מעצת אנשי דורו.
140	אטמוספירה של קדושה.
140	אילו היו לומדים - היו ניצולים!

מאמרים מיוחדים ששלחו מנויי אספקלריא לכבוד

פרויקט "התורה הקדושה" 142

הרב אברהם מאיר הכהן קפלן, ר"מ בישיבות "משכן העדות" ו"תפארת יעקב",
 מח"ס "תורת אמך" ו"פסיק ריש"א" 142

142 "תורת אמך היא תורה שבעל פה" במשנת אדוננו הגר"א זיע"א.

הרב אהרן פוטולסקי, כולל עמל התורה - גני איילון (אחיסמך) לוד. 148
148 ביאור עניין "תנא דבי שמואל".

הרב גדליה גרינבוים, יועץ חינוכי ומשפיע רוחני, ר"מ בישיבה לצעירים מצוינים -
 בית שמש. 160

160 תוכו 'רצוף' אהבה - לימוד ברציפות להתענג על התורה.

הרב חיים מאיר לרנר, מחו"ר כולל טשערנאביל ב"ב. 168
168 סדר השתלשלות תורה שבעל פה - השתלשלות חיבור מסכת סופרים.

הרב חיים מאיר נריה, כולל ישיבת מיר, ירושלים. 174

174 תנו כבוד לתורה

180 הרב יוסף קסלר, מח"ס "משנת ברכה", מודיעין עילית

180 בביאור יגיעת התורה המביאה למציאתה

187 הרב יצחק פריץ, מכסיקו

187 בענין מעלת לימוד תורה בלילה

הרב משה הלוי הורן, בעהמ"ח 'תפארת ציון' בסוג' 'תקפו כהן', מג"ש בישיבת

194 'תפארת ישראל', בני ברק

עשרת הדברות בדיבור אחד - להודיען שהכל אחד | קוב"ה ואורייתא

194 וישראל חד

203 הרב שלמה ידידיה בן שמעון, מח"ס 'שלמי ידידיה', בני ברק

203 תורת חיים

221 הרב שמואל קליין

221 חיזוק ללימוד התורה - התורה משולה ללחם ויין

222 במעלת לומדי התורה

מאמרים מיוחדים בנושא "התורה הקדושה" מאת

225 הרבנים כותבי המדורים באספקלריא

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר,

225 ירושלים

225 עסק התורה - גן עדן בעולם הזה

227 הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

227 מהי תורה?!

231 דור דעה

236 'נתינת התורה' אימתי

239 ציטוטים מלהיבים במעלת התורה

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,

258 מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"ס

258 צריך תוכנית איך לומדים תורה!!

260 בגדר המבזה תלמידי חכמים שאין לו חלק לעוה"ב

262 לפרוש ממנה איני יכול

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן

265 מלכים וש"ס

265 אור התורה השולט על האיברים

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, ר"מ 'עץ חיים' ו'אהבת תורה', מח"ס 'לקוטי
שערי תשובה', מאנשעסטער 273

273 בירור השיטות בענין תורה לשמה

281 בענין האיסור להפסיק באמצע הלימוד

286 בענין תשובה לפני הלימוד

291 הסוד של הלוחות שניות

298 בירור חובת וחשיבות כתיבת והדפסת חידושי תורה

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס 'וביום השבת', 'השולחן כהלכתו',
'המועדים כהלכתם'. רב ביהכ"נ 'בני הישיבות' ו'היכל יוסף שלום' רמב"ש ג' ... 314

314 הלכות תלמוד תורה

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס
..... 320

320 מדרשים ומשלים על קבלת התורה ולימוד תורה

343 לרדת לעומקה של תורה

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי 348

348 המלמד תורה לעמו ישראל - כיצד?

350 אספקלריא לפרשת נשא תשפ"ג

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר 350
והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מגן על דורו, כמו עץ שהוא מגן ומיצל על

היושב מתחתיו! 350

המשלת התורה הקדושה ל'עץ' מסוים 351

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל',
עיה"ק ירושלים 352

חינוך המקדש וכליו 352

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד 356
איש אמונות רב ברכות! וסיפור נפלא בענין זה!! 356

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'
פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת נשא 360

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס 365

מדוע לא היה חשש בדברי הכהן לסוטה לקללת חכם?..... 365

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד 370

איך זוכים לאהבת התורה..... 370

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

ישקני מנשיקות פיהו..... 380

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית 388

צירוף קרבנות הנשיאים - צירוף השבטים לאחד..... 388

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל 389

"כל" הרואה סוטה בקלוקלה יזיר עצמו מן היין..... 389

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס 390

פניני פז פרשת נשא..... 390

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי 393

לימוד פרשת סוטה לעומק..... 393

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד 396

אשת חיל מי ימצא..... 396

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם
נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח 401

תשובות הגר"ח פרשת נשא..... 401

404..... **חינוך**

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
..... 404

ולמדתם אתם - ולמדתם אותם..... 404

406..... **חידות**

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה' 406

חידה בפרשת השבוע!..... 406

407 פתרון חידת 'פתשגן הכתב'.

408 אספקלריא לדרך היומי

408 אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת

408 הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב.

412 סיפור

412 סיפור מיוחד לחג השבועות / הסופר הרב יאיר וינשטוק

סיפור שנשכח... - ליום ההילולא של הבעש"ט הקדוש זיע"א בחג השבועות

412

421 סיפור מיוחד לחג השבועות / הרב ג.א.

421 שנפשו קשורה בנפשה של תורה.

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט
"התורה הקדושה" לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה
לאספקלריא

אספקלריא לחג השבועות תשפ"ג

אספקלריא לחג / ישראל אברהם קלאר

שכרם של ההרים ש'רצו' שתינתן עליהם התורה!

וַיִּשְׁפֹּן כְּבוֹד ה' עַל הַר סִינַי (שמות כד, טז)

בתחילת שירת דבורה^א (שופטים ה) נאמר 'אנכי לה' אנכי אשירה וגו', וברש"י הביא ממדרש, וזה לשונו: "לא קפח הקב"ה שכר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו בבושת פנים, אמר להם הקב"ה **סוף שאני פורע לכם כפלים**. נאמר בסיני 'אנכי ה' אלקיך' - בתבור ייאמר 'אנכי אנכי', נאמר בסיני 'אנכי ה' אלקיך' - בכרמל ייאמר כפול 'ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים' בימי אליהו.

ומקור לדברים תמצא במדרש (ילקוט שמעוני שופטים פרק ה): "ואף על פי כן פרע להם הקב"ה שכרן בטירוף שנטרפו ובאו. בתבור נפל סיסרא וחילותיו ונעשה לישראל ישועה בראשו, כיון שנפלו שונאיהם של ישראל נאמר בו **אנכי לה' אנכי אשירה**, בסיני נאמר אנכי, ובתבור נאמר שני פעמים. ובכרמל נתקדש שמו של הקב"ה, ונאמר בו (מלכים-א יח, לט) **ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים כנגד אנכי ה' אלקיך**."

וגם במגילה (כט, א) נאמר, שבזכות שבאו שיתנו עליהם את התורה **נקבעו הרים אלו בארץ ישראל**^ג.

ובפסיקתא^ד: רבי פנחס בשם רבי ראובן אמר עתיד הקב"ה להביא סיני ותבור וכרמל ולבנות בית המקדש על גביהן מה טעם והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים והם אומרים שירה.

^א בודאי מתקשר זאת עם מה שהזכירה דבורה בשירתה תכף את ריב ההרים במתן תורה [לדעת התרגום וחלק מהמפרשים] 'הרים נולו מפני ה' וגו', ובתרגום יונתן: "טוריא זעו מן קדם ה', טורא דתבור טורא דחרמון וטורא דכרמלא מתרגשין דין עם דין, ואמרין דין לדין, דין אמר עלי תשרי שכנתה ולי חזיא, ודין לדין אמר עלי תשרי שכינתא ולי חזיא, אשרי שכנתה על טורא דסיני דהוא חלש וזעיר מכל טוריא."

^ב וביאר זאת מרנא החתם סופר (הפטרת בשלח): ונראה לי לבאר, כי בהר סיני אמר הקב"ה **ית"ש אנכי ה' אלקיך**, ובתבור וכרמל אמרו **בני אדם**, דבורה בתבור וישראל עם אליהו בהר הכרמל, אך זה הוה כבחירת תורה שבע"פ נגד תורה שבכתב. תורה שבעל פה חשוב פעמיים כתורה שבכתב.

ולכאורה עדיין אין הדבר מובן כל כך, שהרי לכאורה אנכי שבשירת דבורה לא נאמר כלפי שמים אלא מפי דבורה הנביאה? זאת מבאר בדרשות מהר"ם בנעט (דרוש לז), כי אמרה דבורה, "אנכי" שאמר הקב"ה בהר סיני על זה גופא אשירה ואומר לאלקי ישראל שהודיע אלקותו יתברך לישראל [נראה עוד בשערי אורה, ר"מ ברגמן, פרשת בשלח].

^ג וראה במרכבת המשנה על התורה למהר"ש חעלמא מה שכתב בפסוק זה שבספר שופטים לבאר על פי זה.
^ד הובא בילקוט שמעוני.

ובעטרת משה להגה"צ ממאקאווא זצ"ל: הרי אמרו דלעתיד לבוא יתאחדו הר סיני עם הר המוריה עם הר תבור וכרמל, ורמז מה שנקרא התלמוד בחלקו 'מסכת' ראשי תיבות מ'זוריה סיני כ'רמל ת'בוריה.

*

מעלת מי שרוצה ומשתדל

רואים אנו מכאן כמה חשוב ויקר בעיני נותן התורה מי שרוצה ומשתדל לזכות בתורה! ואפילו אם נדחה, מסיבות מוצדקות, וחזר בבושת פנים - מכל מקום את שכר 'טירופו' בעת שבא לזכות בתורה - לא הפסיד!!

ננסה ונתאמץ שוב ושוב לזכות בכתרה של תורה, אם לא זכינו עד עתה - אולי נזכה בהמשך, כידוע שהיאוש הוא אך למותר, ועל דרך אבנים שחקו מים... וגם מי שימיו עברו ו"לא יצא ממנו" כלום, כמה גדול נועם שכרו על עצם המאמץ! על עצם הרצון והשאיפה!

והדבר מתאים במיוחד לאור העובדה שהתבור והכרמל שניהם גובלים את נחלת זבולון [הכרמל מדרום-מערב והתבור מצפון-מזרח], מי לך כזבולון אשר לרוב חפצו למצוא קשר ושייכות עם התורה לחוף ימים ישכון להטיל מלאי לכיסם של תלמידי חכמים.

יש לדמות זאת למה שמצאנו לגבי תמנע, שבקשה להדבק לאברהם יצחק ויעקב, ואמנם הם מנעו ממנה זאת ומכל מקום היה רצון טוב, ולבסוף מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. (אהלי שם^ז)

אמר רבינו בעל בית הלוי זצ"ל, כי מי שמזמין עצמו להיות תלמיד חכם, שמזמין את גופו להיות ה"קלף" בשביל התורה שבעל פה, הזמנה מילתא, ומיד חלה עליו קדושת התלמיד חכם!!

והוסיף הרב אברהם יעקב הכהן פאם זצ"ל^ח כי אפשר למצוא את חידושו של הבית הלוי מרומז בדברי הרמב"ם הידועים (סוף הל' שמיטה ויובל): "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מבאי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו, להבדיל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו וכו', הרי זה נתקדש קדש קדשים וכו'". הרי שכותב הרמב"ם שמי שנדבה רוחו אותו לקדש עצמו, מאותה שעה נתקדש קדש קדשים!

*

^ח ובספר יפה נדרשת (ר"י פרידמאן) הביא דבריו מעט בשינוי, שאף שבעצם לא ניתנה התורה רק על הר סיני אבל שאר ההרים גם כן היה להם שייכות עם התורה, וזה נרמז בתיבת מסכת.

^י שבטי נחלתך, ר"מ שלנגר, עמ' 151.

^ז אוצר ההפטרות, הפטרת בשלח.

^ח קובץ 'המתיבתא', שנת תשנ"ח, עמ' תקלב.

שכר 'הקדימו' ובאו - תורה הבאה ביוזמת האדם

וב'שבטי נחלתך' מוסיף ומטעים, כי שכרם של התבור והכרמל בא להם מפני שהקדימו ובאו, וגילו בזאת את הרצון בתורה, ובזה זכו שבהם יהיה הגלוי של רצון של בני ישראל לקבל את התורה עד שהיא תבוא גם מצידם [שבכרמל אמרו ישראל 'ה' הוא האלקים', ובתבור 'אנכי לה'"].

וזו בחינת תורה שבעל פה, שהיא באה מצד האדם, כמו שאמרו בתחילה 'בתורת ה' חפצו' ולבסוף 'בתורתו' יהגה יומם ולילה' שהתורה היא שלו, וכאומרם חכם שמחל על כבודו כבודו מחול, תורה דיליה היא דכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה (ע"ז יט, א; קידושין לב, ב). [וכיון לדברי מרנא החתם סופר שאמר כן מצד אחר, ראה הערה ט]

^ט החתם סופר מבאר (והובא כבר בהערה לעיל) שמעלת התבור והכרמל היא מעלת תורה שבעל פה (הפטרת בשלח): "ונראה לי לבאר, כי בהר סיני אמר הקב"ה יתברך שמו אנכי ה' אלקיך, ובתבור וכרמל אמרו בני אדם, דבורה בתבור וישראל עם אליהו בהר הכרמל, אך זה הוה כבחינת תורה שבעל פה נגד תורה שבכתב. תורה שבעל פה חשוב פעמיים כתורה שבכתב."

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"חג העצרת" (מה ענה ה'קדושת לוי' לשאלת בני ליטא, מדוע נקרא החג בחז"ל "עצרת", הגם שבתורה לא מצינו כן)

פִּי חֶלֶק ה' עֲמוּ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ (דברים לב, ט)

א] הנה במשניות כמה וכמה פעמים נקרא חג השבועות בפי חז"ל "עצרת", וכפי ששנינו למשל במסכת ראש השנה: "בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון כו', ובחג נידונין על המים".

אולם בתורה מופיע הלשון "עצרת" בפרשת אמור ופרשת פנחס כלפי יום שמיני של חג הסוכות, וכן בפרשת ראה כלפי יום שביעי של פסח.

וכבר מביא הקדושת לוי (במדבר לשבועות): "נשאלתי במדינת ליטא, מפני מה נקרא חג שבועות בשם "עצרת", והלא לא נזכר בתורה שם עצרת רק בשמיני עצרת".

עוד צריך להבין, דהנה כבר כותב הריב"ש (שו"ת סי' צו) לגבי חג השבועות: "שלא תלה הכתוב חג שבועות ביום מתן תורה, אלא ביום חמישים לעומר. אלא שבזמן הזה דידיעין בקביעא דירחא ולעולם ניסן מלא ואייר חסר, כלים חמישים לעומר ביום ו' בסיון שניתנה בו תורה לדעת רבנן כו', ולזה אנו מזכירים בתפלה "זמן מתן תורתינו" כו'. ומ"מ למדנו, שאין הכרח להיות חמישים יום לעומר שתלה בו הכתוב חג שבועות, שיהיה ביום שניתנה בו תורה לא פחות ולא יותר".

ומאחר שחג השבועות אינו בהכרח ביום שניתנה בו תורה, עלינו להבין מהו מהות החג.

חג השבועות נקרא "עצרת" רק בחז"ל ולא במקראות

בן נקדים תחילה במה שענה הקדושת לוי (שם) לשאלת בני ליטא הנ"ל, מדוע חז"ל קוראים לחג השבועות "עצרת", הגם שלא נמצא כן בלשון המקראות.

ואלו דבריו:

"לפי שאנו רואים בחוש השכל, שכל הימים טובים נקרא שמותן על שם המאורע, דהיינו על שם מצות הנוהגות, וכן שאר מועדים, משא"כ יום שבועות אין נקרא על שם המאורע, רק על שם מצות הספירה. והנה צריך להבין מפני מה נקרא יום טוב הזה על מצוה שעברה, מפני שהוא כמו סיום מצוה, כמו שאמרו חכמינו ז"ל "תיתי לי דכד מסיימי כו'", וכמו שבאיזה סיום מסכתא אזי גדול מאוד השמחה ועושין סעודות גדולות (שה"ש רבה א, ט), כמו שראינו באיזה אנשי מעשה אשר תורתם אומנתם, ובאמת לשמחה זו מה זו עושה הלא כבר עברה המצוה ההוא, אבל הוא מנהג נכון, כמו שפירש רש"י (ויקרא כג, לו) על

שמיני עצרת שקשה עלי פרידתכם, למה הדבר דומה לשר אחד שהזמין את המלך עם כל שרי המלוכה על סעודה אחת, אחר הסעודה כשרצה המלך לנסוע לביתו או אמר למלך קשה עלי פרידתך ממני, על כן עצור עצמך עוד בכאן בכדי שלא יפרדו איש מעל אחיו, והוא הדין כאן, לפיכך נקרא שמיני 'עצרת', לפי שכל ימי החג מקריבין כמה פרים וכמה אילים, על זה אנו עושין שמיני עצרת בכדי לעצור עוד השמחה. וזה הטעם גם כן בסיום מסכתא. וזהו גם כן הטעם של החג שבועות שאנו עושין אותו יום טוב על סיום מצות ספירה שזיכה אותנו הבורא ברוך הוא, ועל זה נקרא בשם 'עצרת'."

אך צריך להבין מהו השמחה בסיום הספירה, ומהו העצירה שיש לנו מזה.

ואת פתח הדבר מצינו בדברי רבינו בחיי (כד הקמח עצרת) שכותב: "ויום מתן תורה קורין אותו חכמי האמת עצרת, לפי שבו ביום נגלית שכינה על הר סיני וישראל שקיבלו התורה היו נעצרים לחלקו, וקיבלו עליהם אלהותו וגזירותיו".

ומבואר ש"עצרת" הוא מלשון מה שעם ישראל "נעצרים לחלקו", ונבוא לבאר שהכונה שזכינו להיות "כי חלק ה' עמו"א.

וכל זה מגיע מכח הספירה, דהיינו שמכח הספירה ישראל זכו להיות נעצרים לחלקו, ועל זה בא מהות החג, מה שאנו נעצרים לחלקו, וזוכים להיות העם הנבחר.

דברי הרמח"ל שבמתן תורה הופקעו אוה"ע מלהיות שותפים בתכלית הבריאה

ג] הרמח"ל בדרך ה' (ח"ב פרק ד) כותב, שאחרי חטא אדם הראשון, המתין הקב"ה עד דור הפלגה, וכל אותו הזמן לא חדלו צדיקים דורשים האמת לרבים והזהירו אותם שיתקנו את עצמם. וכיון שנתמלאה סאתם של הבריות בזמן הפלגה, קבע ה' שלא יחזרו לדרגה הקודמת.

ומוסיף על זה הרמח"ל: "ואולם חסד גדול עשה הקב"ה עם כל האומות, שתלה דינם עוד עד זמן מתן התורה, והחזיר התורה על כולם שיקבלוה, ואם היו מקבלים אותה עדיין היה אפשר להם שיתעלו ממדרגתם השפלה. וכיון שלא רצו אז נגמר דינם לגמרי ונסתם השער בפניהם סיתום שאין לו פתיחה. ואך זה נשאר לכל איש ואיש מן הענפים בפרטיהם שיתגייר בעצמו ויכנס בבחירתו תחת אילנו של אברהם אבינו" (וזהו "אב המון גויים") עכ"ד.

י' עוד כותב הרבינו בחיי (כט, לה): "וע"ד הקבלה "עצרת" זו כנסת ישראל, כי שם נעצר הכל, והוא לשון מלכות, כמו (שמואל א ט, יז) "זה יעצור בעמי", וכן (שופטים יח, ז) "יורש עצר" כו'. והוא החג של יום מתן תורה שקראוהו ז"ל "עצרת", הוא הלשון בעצמו שקראתו התורה ליום שמיני זה, ובו ביום שמענו דבריו מתוך האש כו'. ונקרא כל אחד בשם "עצרת" כשם שנקרא כל אחד בשם "שבת" שהרי כנסת ישראל בת זוגו של שבת כו'."

א" בזה"ר (רות מ, ב) אמרו: "בזמנא דבעא הקב"ה למיהב אורייתא לישראל, נטל תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ואזיל הוא לגבי שאר עמין ולא בעו לקבלא לון, עד דנחית לון לישראל ע"ג טורא דסיני. אמרו מלאכי השרת למאן בעי הקב"ה למיהב תריין תורות אלין, אמר לישראל דאינון עדבי וחולקי דכתיב "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו" הרי תרין, ואנא יהיב לון שתי תורות". עוד מצינו בזה"ר (שמות מט, א) שאמרו: "כתיב "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו" דאפיק לון מזרעא קדישא למהוי חולקיה, ועל דא יהב לון אורייתא קדישא עלאה גניזא תרי אלפיין שנין עד לא יתברי עלמא והא אתמר, ובגין רחימותא דיליה יהבה לישראל למהך אבתרה ולא תדבקא."

נמצא לפי זה, שבעת מתן תורה, שלא רצו אומות העולם לקבל את התורה, לא רק שעם ישראל זכה לקבל את התורה, אלא שאז הוחלט סופית, שעם ישראל הם העם הנבחר לעומת שאר אומות העולם שהפסידו לזכות להיות שותפים בתכלית הבריאה (אא"כ יתגיירו ויכנסו תחתם של ישראל).

בני נח מוגדרים כ'אינם מצוים ועושים'

ומקור לכל זה, ממה שאמרו בגמ' בב"ק (לח, א): "עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים, ראה שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתירן להם איתגורי אתגר". ומקשינן "א"כ מצינו חוטא נשכר", ומשני "אין מקבלים עליהן שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה".

ותמה הקרן אורה (ע"ז ו, א ד"ה לפני), שהרי מבואר בסוגית הגמ' (בע"ז שם) שיש "לפני עור" למי שנותן "אבר מן החי" לבן נח. ואם הן "אינם מצוים ועושים" מדוע יש על זה "לפני עור".

אך פשוט וברור, שכל כונת הגמרא הוא רק שאינם נוטלים שכר, אבל ברור שהם מחוייבים בכל הז' מצות. וכפי שכותב בשו"ת רמ"ע מפאנו (סי' ל) שהושטת אבר מן החי לבן נח לאכילה לא הותרה, אע"ג דדרשינן ראה ויתר התיר להם ז' מצות, דה"ק הותרו להם ועתידים ליתן עליהן את הדין.

[וראה ברש"י (שם בע"ז) שכותב: "ובני נח נצטוו עליה, דהיא אחת משבע מצות בד' מיתות בסנהדרין". ומוסיף רש"י: "ונהי דאמרן "עמד והתירן", מיהו אל יעברו על ידיך, שהרי עתידין הן ליתן את הדין על שאין מקיימין אותן, ואע"פ שאין להן שכר בקיומן. ואהכי קא עבר ישראל משום ולפני עור לא תתן מכשול". וצריך להבין אם מקבלים הם עונש אם הם עוברים על כך, מה הכונה שאין להם שכר בקיומן].

"אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו"

דן וביאור הדברים, כי הנה הרמח"ל בדעת תבונות מבאר את המושג "גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה", ואלו דבריו:

"ותראי שזהו ענין ההפרש שבין המצוה ועושה למי שאינו מצוה ועושה, כי האדם המצוה ועושה יש כח בידו מסור ממנו יתברך שיתקן במעשיו התיקונים המצטרפים בבריאה משא"כ באינו מצוה. וראיה לדבר הכהונה שהכהן העובד מתקן כל העולם וזר שעבד חילל וחייב מיתה, ולא עוד אלא שהכהן עצמו שעבד בלא בגדים הרי הוא כזר. כי הכל תלוי בכח העליון הורמנא דמלכא שביד המצוה לבדו. אמנם לא ינתן הכח הזה אלא למי שהוא מוכן מצד עצמו לקבלו כי לא ינתן כו' אלא לבני ישראל שכבר הוכנו לזה מתחילה".

ומוסיף הרמח"ל: "שאע"פ שישראל כבר מוכנים הם מצד עצמם להיות לעבודתו יתברך וגם הם פועלים מעצמם שלא בהכרח כלל כו'. אמנם כח העבודה עצמה אינו ניתן להם אלא מידו יתברך, וזה מה שנתן לה בשעת מתן תורה ומה שמקיים ומחדש לכל אחד ואחד

תמיד כו'. ובבואם אל הר סיני נתן להם הארון ב"ה כל היקר המגיע להם לישתלם במציאותם להיות להם כח להיות משרתים אותו. ואז קירבם אליו באהבה, שהוא ענין (מה שאומרים בפיוט 'דיינו' בליל הסדר) "קרבנו לפני הר סיני, וכך מה שאנו אומרים בכל יום (בברכת 'אהבה רבה') "וקרבנו לשמך הגדול וגו'". ואז נתן להם תחילה הכח לשמור כל מצותיו ושמעשיהם בעבודתו יעשו הפרי הטוב המצטרך לתיקון הבריאה".

ומבואר שהענין של "גדול המצוה ועושה" זה, שרק האדם ה'מצוה ועושה' יש כח בידו מאת השי"ת יתברך שיתקן במעשיו התיקונים המצטרכים בבריאה.

ואימתי זכו לכח זה, מבואר בדברי הרמח"ל הנ"ל שזה "בבואם אל הר סיני".

וכותב הגר"ח"פ (שם הערה 423) שמעלה זו של "קרבנו לפני הר סיני", הוא מעלה בפני עצמה קודמת למעלת "נתן לנו את התורה". וזהו "אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו", כי עוד קודם קבלת התורה בפועל, זכינו לקבל את הכח של "מצוה ועושה", להיות פועל בכל העולמות.

ה] וממילא עפ"ז מתבאר היטב, שבעת מתן תורה שאומות העולם סירבו לקבל את התורה [ומבואר בזוהר (במדבר קצג, א) שהם מסרו גם את כל כוחות הקדושה שלהם לישראל], אז נקבע דינם לגמרי ונסתם השער בפניהם סתימה שאין לו פתיחה, ומאז נקבע דרגתם שאינם פועלים בעולמות. וזהו הכונה שהם "אינם מצות ועושים" - לא כלפי החיוב, אלא כלפי הכח לפעול.

וכפי שכותב בספר תורה אור (פר' יתרו ד"ה והנה כח זה) לבאר מה שאמר רבי יוסף (פסחים סח, ב) "אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא", שבמתן תורה ניתן לישראל כח שהם הממשיכים תורתו ומצותיו על ידי עסק תורתם ועבודתם, משא"כ עכו"ם שאפילו אם מקיימים תורה ומצות אין ממשיכין כלום.

[וראה מש"כ בהערה^י שיש דרך לגוי לחזור להיות "מצוה ועושה", ושזהו המושג של "גר תושב"].

^י בזוהר (במדבר קצב): איתא עה"פ "ה' מסיני בא זרח משעיר למו הופיע מהר פארן", שלכאורה היה צ"ל "זרח לשעיר למו הופיע להר פארן", אלא ששרי עשו וישמעאל הציעו לה' שוחד כדי שיתן התורה לישראל ולא להם, ואמרו לה' טול נהורא מנהירו דחילי שמיא (קח את חלקי הקדושה שיש לנו) והב עליהו ובדא יקבלון לה כו'. אפשר מניח נהירו דחפיה עליה ויהב ליה למיהב לון לישראל (וכן עשה הקב"ה הפשיט מהם את אור הקדושה ונתנה לישראל), הה"ד "זרח משעיר למו" משעיר ממש. וממשיך הזוהר "ואינן יהבו ליה מתנן ונבזבזן בגין דיקבלון לה, וכולהו קביל לון משה למיהב להו לישראל, הדא הוא דכתיב "עלית למרום שבית שבי וגו'", ובגין כך ירתו ישראל אורייתא בלא ערעורא ובלא קטרוגא כלל.

^י וגוי שרוצה לחזור להיות שותף בתכלית הבריאה, הבאנו לעיל מדברי הרמח"ל בדרך ה' שכותב: "ואך זה נשאר לכל איש ואיש מן הענפים בפרטיהם, שיתגייר בעצמו ויכנס בבחירתו תחת אילנו של אברהם אבינו".

אך יש דרך נוספת שנקראת "גר תושב", וזה במי שבמקבל על עצמו לקיים את ז' המצות, והגם שבלא"ה הוא מחוייב בהם, מ"מ אם מקבל על עצמו לשמור את ז' המצות, יש לו דין "גר תושב".

ומבאר הריטב"א במכות (ט, א) את ההבדל בין סתם "בן נח" ל"גר תושב", אם הוא נחשב בכלל גדר של "מצוה ועושה" או של "אין מצוה ועושה", וז"ל: "גר תושב הוא שקבל בבית דין של ישראל לקיים שבע מצות שנצטוו בני נח (ע"ז סד,

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקדושה"

לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

"אתם קרויים אדם ואין אוה"ע קרויים אדם"

ו] ויש לצרף בזה מה שמבואר בתוס' בב"ק (לח, א), שהכלל ש"אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם", תקף רק אחר מתן תורה, אבל קודם מתן תורה גם אוה"ע היו קרויים "אדם".

והביאור הוא, דהנה איתא במדרש (ב"ר יז, ד): אמר אדם הראשון "לי נאה ליקרא אדם שנבראתי מן האדמה". ותמוה מאוד, הרי גם הבעלי חיים נבראו מן האדמה, ומדוע נתייחד האדם ליקרא על שם האדמה, ואדרבה יותר מתאים לקרוא לבע"ח על שם האדמה, מאחר שהבהמה כל כולה גסה וגשמית חומר האדמה.

ומבאר המהר"ל (דרוש עה"ת עמ' כו-לה בהוצאת 'יד מרדכי') דבר נפלא, שדוקא האדם נקרא על שם האדמה, כי הוא דומה לה לגמרי יותר מכל הנבראים, מפני שהאדמה מגדלת ומוציאה אל הפועל צמחים ואילנות ופירות, וכל הדברים הנה היא בכח ויוצא ממנה הכל לפועל. וכמו כן האדם בסגולתו הוא בכח ומוציא שלימותו אל הפועל, ולכך נקראים מעשי האדם פרי, הן המעשים הטובים כמש"נ (ישעיה ג, י) "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו", והן המעשים הרעים כדאיתא בגמ' בקידושין (מ, א) ממש"נ (משלי א, לא) "ויאכלו מפרי דרכם כו". והרי האדם הוא כמו האדמה, שאם היא טובה היא מוציאה פירות טובות, ואם היא רעה קוץ ודרדר תצמיח לך. והאדם לא נברא אלא כדי שיוציא את שלימותו אל הפועל, בבחינת האדמה הזאת אשר ממנה נוצר, וכל זמן שלא מוציא את שלימותו אל הפועל, נחשב אדמה בכח בלבד. והאדם נחשב חסר בעת בריאתו, וכדי שהאדמה של האדם יוציא פירות בפועל, צריכה האדמה להיות נעבד שזה נעשה ע"י התורה והמצות עכ"ד.

ועפ"ז מובן היטב מדוע "אתם קרויים אדם ואין העכו"ם קרויים אדם", כי באמת רק ישראל הם אלו שראויים ליקרא אדם על שם האדמה, מאחר שניתן להם תורה ומצות לעבוד את האדמה (אדם) שלהם, בניגוד לאוה"ע שאינם עובדים את האדמה שלהם.

וממילא מובן שדבר זה התחדש רק ממתן תורה ואילך, שאז אומות העולם סירבו לקבל את התורה ולהיות שותפים לתכלית הבריאה. וכפי שכותב המהר"ל (באר הגולה באר השני פ"ט): "אין מעלת הצורה רק לישראל בלבד שהם נקראים 'אדם', ואילו האומות

ב), וכזה מותר להתיישב בינינו ולזה נקרא "תושב", וכיון שקיבלן בבית דין הוא נקרא בשבע מצות אלו מצווה ועושה, וכי הא אנו מצווין להחיותו כדכתיב "וחי אחיך עמך" כו'. ובן נח הוא שלא קבלם בבית דין אלא דקים לן שמקיים אותם מעצמו והוא נידון בהם כמי שאינו מצווה ועושה מדכתיב "עמד וימדד ארץ ראה ויתר גוים" כדאיתא בב"ק (לח, ב) וע"ז (סד, ב), וכי הא אין אנו מצווין להחיותו כו".

ואת גדר הדברים מבאר הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל (מכות ט, א הע' מז): "דאף שנשאר באזהרתן, מ"מ הופקע מינייהו חלות שם ואיסור ומעשה מצוה בעצם, דלאו בני מצוה ואיסורין נינהו, ורק אזהרת גברא וגזירת מלך בעלמא הוא דרמי עלייהו, ועל המראת האזהרה הוא דנהרגין. ולפי"ז שפיר מוספת בהן הקבלה חלות דינים ואיסורים" עכ"ד. דהיינו, שאמנם אומות העולם הופקעו בעת שסירבו לקבל את התורה, מ"מ אם חזרו בן נח לקבל את עצמו את חיובו בעולם, הוא חוזר חזרה לעיקרו להיות "מצוה ועושה" בז' מצות שלו.

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקדושה"
לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

כאשר ניתנה התורה לישראל אין להם דבר זה כי הם חמריים, וכמו שאמרו ז"ל אתם קרויים אדם ואין אוה"ע קרויים אדם".

עוד כותב המהר"ל (בראשית ד, כד) לבאר מה שמבואר בגמ' בסנהדרין (נט, ב) שעכו"ם אינם מצווים על "פרו ורבו". כי בפריה ורביה נאמר "לא תוהו בראה וגו'", וזה לא יתכן בבני נח שנאמר עליהם (ישעיה מ, יז) "כל הגוים כאין נגדו אפס ותוהו נחשבו לו". אך מוסיף המהר"ל, שקודם מתן תורה בודאי נצטוו בני נח על פריה ורביה, כדכתיב "פרו ורבו" אחר המבול.

וכותב בהערות (הרב הרטמן הע' 400) שמבואר מינה, שכאשר מיאנו בני נח בתורה, חל עליהם שם תוהו שמפקיע אותם ממצות פרו ורבו. וכפי שכותב המהר"ל (דרך חיים עמ"ס אבות פ"א מ"ב): "כי על ידי התורה אין האדם בעצמו בריאה של תוהו".

מהות חג העצרת

[ז] ע"פ האמור נשוב לבאר את מהות ה"עצרת", והוא מה שהבאנו בתחילת דברינו מה שביאר הקדושת לוי שהעצרת הוא חג על סיום הספירה, וגם הבאנו מה שביאר בזה רבינו בחיי שהוא מה שישראל "נעצרים לחלקו של הקב"ה".

כי באמת עיקר מהות חג השבועות כשמו כן הוא, סיום הספירה, מה שזכינו מכח זה שהקב"ה בחר בנו והחליט לבחור בנו, שאנחנו העם הנבחר לתכלית בריאת העולם, וזה הכונה שאנחנו "נעצרים לחלקו" שנקבע שאנחנו העם הנבחר "כי חלק ה' עמו".

וכפי שביארנו, שמכח מה שהם סירבו לקבל את התורה ורק ישראל חפצו בה, נקבע שמכאן ואילך רק ישראל קרויים "אדם", שיש להם תפקיד ועבודה להוציא מהכח אל הפועל כמו אדמה. ומאז הוקבע והוחלט שרק עם ישראל "מצווים ועושים" ופועלים בכל העולמות, ועל זה מהות החג.

ומכח כל זה גם כן ניתן לנו את כח בעלות על התורה, וכפי שביארנו במקו"א שנתנית התורה לישראל, כללה גם את הבעלות על התורה, שהתורה נקבעת כפי אשר יורו חז"ל כאן בעולם.

מה שלא נזכר בתורה "עצרת" על חג השבועות

[ח] ומה שלא נזכר בתורה מפורש שחג השבועות הוא "עצרת".

מבאר הספורנו (ויקרא כג, לו): "ובהיות שהיה יום החמישים ליציאת מצרים יום מתן תורה אשר בו נעצרו ישראל יחדו לעבודת האל יתברך, קראוהו רבותינו ז"ל עצרת. אמנם בתורה לא הוזכר אותו היום בזה השם כלל, וזה מפני שקלקלו ישראל את המושג בעצירתם ויתנצלו את עדים מהר חורב (שמות לג, ו)".

והביאור הוא, כי מה שחטאו ישראל בעגל, זה גרם פגם בעיקר ההנהגה של "כי חלק ה' עמו", וכמבואר במדרש (שמו"ר לב, ז) שאמרו: "כשעמדו ישראל בסיני וקיבלו את התורה, אמר הקב"ה למלאך המות, על כל עובדי כוכבים יש לך רשות בהם ועל אומה זו אין לך

רשות בה שהם חלקי כו' וכתוב "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו". ולא רציתם אלא חבלתם מעשיכם ואמרתם לעגל "אלה אלהיך ישראל", ולכך אכן כאדם תמותון מה עובדי כוכבים משתמשים בשרים אף אתם כן שנאמר "הנה אנכי שולח מלאך" (ובמקו"א ביארנו עפ"ד הגר"א בשה"ש שזה גם היה הענין של סילוק ענני הכבוד).

ולכן מאחר שעיקר מהות החג הוא מה שישראל "נעצרים לחלקו", לכן מחטא העגל ואילך שפגמו בזה, לא כתבה התורה להדיא את ענין ה"עצרת". ומ"מ העבודה שלנו היא להשיג השגה בזה, ולנסות לחזור למעלה ההיא.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

אטייל עימכם בגן עדן - לקראת חג השבועות

כ' הרמח"ל במסילת ישרים (פכ"א) וז"ל: וכבר היה אדם יכול להיות יושב ובטל והגזירה היתה מתקיימת, אם לא שקדם הקנס לכל בני אדם, בזעת אפך תאכל לחם, אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להמלט ממנו. עכ"ל.

ומבואר מד' הרמח"ל שכל היגיעה שיש לאדם בעוה"ז זה רק מחמת הגזירה דזיעת אפך תאכל לחם, אבל בלא זה היה האדם יכול לשבת בעוה"ז במנוחה, והיו כל צרכיו מתוקנים לו.

וביאור ד' הרמח"ל, דבאמת בזמן בריאת העולם אדם הראשון ישב במנוחה על התורה ועל העבודה, ורק מחמת החטא נגזר עליו להתיגע ולעמול לפרנסתו, וכמ"ש בפרקי דרבי אליעזר (פי"ב) וז"ל: חיבה יתירה חבב הקב"ה לאדה"ר, שנאמר ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, ושמא תאמר כי יש מלאכה בגן עדן לפתח ולשדד את האדמה, ולא כל האילנות נצמחין מאליהן, או שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן להשקות את הגן, והלא כבר נהר יוצא מעדן להשקות את הגן, שנאמר ונהר יוצא מעדן וכו', ומה הלשון הזה לעבדה ולשמרה, לא אמר לעבדה ולשמרה אלא לעסוק בדברי תורה ולשמור את כל מצותיה, שנאמר לשמור את דרך עץ החיים, ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, וכו', ע"ש.

ועי' לעיל (במאמר לכו לחמו בלחמי - בזיעת אפך תאכל לחם) שנתבאר, דע"י היגיעה בעסק התורה, מכפר לו על היגיעה בעסק הפרנסה, והיגע בתורה מזונו מתוקן לו כאדה"ר קודם החטא. והדברים מפורשים בתנא דבי אליהו (רבה פרק יג): מכאן אמרו שני בני אדם אחד עמל בד"ת, ואחד עמל בדרך ארץ, הרוצה לעמול בדרך ארץ, נותנים לו שיעמול בדרך ארץ ועליו הכתוב אומר (איוב ה'): כי אדם לעמל יולד, והרוצה לעמול בד"ת נותנין לו שיעמול בד"ת, ועליו הכתוב אומר (משלי טז): נפש עמל עמלה לו, וכו'. ע"ש. ונמצא שעמל האדם בתורה, הוא מכוון כנגד עמל האדם בדרך ארץ, זה כנגד זה. ועי' לעיל (שם) שנתבאר ענין זה בהרחבה. ע"ש היטב.

וכיון שנתבאר שע"י עסק התורה, זוכה להגיע למצבו ודרגתו של אדה"ר קודם החטא, נראה לבאר בזה דברי רש"י בפ' בחוקותי (כו יב) עה"פ: והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם. ופרש"י: והתהלכתי בתוכם - אטייל עימכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול לא תיראו ממני, תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים. ומקורו בד' רז"ל בספרא.

והנה כל מקרא זה קאי על מי שעמל ויגע בעסק התורה, דבתחילת הפרשה כתיב, אם בחוקתי תלכו, ופרש"י: שתהיו עמלים בתורה, וע"ז קאי המשך הברכות והתהלכתי בתוכם וכו', ונמצא שההבטחה שאטייל בגן עדן כאחד מכם הוא למי שיעמול בתורה.

ויש לבאר מש"כ רש"י: אטייל עימכם בגן עדן כאחד מכם, וצריך להבין טיול זה מה ענינו. ונראה, דהנה כ' רבנו האור החיים הקדוש (ר"פ בחוקותי אופן יט), לבאר המקרא דאם בחוקתי תלכו, וזה לשונו: עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין קב.) שאמר הקב"ה לירבעם חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, וכו' ע"כ. ואמרו המקובלים, כי טיול זה היא הדרגת שעשוע שאין למעלה ממנו, אשרי אנוש יזכה לו, ויאמר אדם במה יזכה ילוד אשה להדרגה זו, לזה בא המאמר כאן, ואמר, אם בחקתי, באמצעות עסק התורה תלכו, היא הליכה נעלמה מעיני כל חי שהוא הטיול, באמצעות התורה תטיילו במקומות הנעלמים. עכ"ל.

ומש"כ האוחה"ק "שטיול זה היא הדרגת שעשוע שאין למעלה ממנו", נראה שמילין לצד עילאה ימלל, ומקור דבריו בזה"ק (פ' שמיני דל"ה:): זכאין אינון ישראל, דקודשא בריך הוא יהיב לון אורייתא קדישא, חדוותא דכלא, חדוותא דקודשא בריך הוא, ואטיילותא דיליה דכתיב (משלי ח) ואהיה שעשועים יום יום, וכו', ומבואר דהזוה"ק מפרש קרא דואהיה שעשועים בלשון טיול, ואטיילותא דיליה.

ונמצא, דמש"כ רש"י ואטייל עימכם בג"ע, זהו דרגת שעשוע שאין למעלה הימנו, וזהו מש"כ הרמח"ל במס"י (פ"א): שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא. ועי' ברבנו בחיי (ויקרא שם). וביד רמה (סנהדרין קב.). (ועימש"כ בכל זה הגרי"ח סופר במגיד דבריו ליעקב תשפ"ג פ' בחוקותי).

ונראה להוסיף בביאור ענין זה, דכפי שנתבאר, ע"י עסק התורה, אדם יכול להינצל מקללת בזיעת אפיק, והביאור בזה, דבכח עסק התורה אדם יכול להגיע למצבו של אדה"ר קודם החטא, (ועי' במאמר - זה מבני עליה שנתבאר ענין זה באורך), והנה על אדה"ר קודם החטא איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק יב): והיה אדם הראשון מטייל בגן עדן כאחד ממלאכי השרת, ונראה דע"ז מכוונים דברי רש"י, דאם בחוקתי תלכו, ותהיו עמלים בתורה, והתהלכתי בתוכם - אטייל עימכם בגן עדן כאחד מכם, והיינו שיזכה להגיע לדרגת אדה"ר קודם החטא, שהיה מטייל בג"ע כאחד מלאכי השרת, ודו"ק.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

כל מגילת רות מבוארת בביאור משולב ע"פ המלבי"ם!

וַיְהִי בַיּוֹם שֶׁפֶט הַשִּׁפְטִים וַאֲיִן מוֹרָא מַלְכוּת לַעַם, וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וְלוֹחֲצִים הַעֲשִׂירִים, וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה לָגוֹר בְּעֵרָאִי בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא הָעֵיקָר וְאֶשְׁתּוֹ וְשְׁנֵי בָנָיו נִמְשְׁכוּ עִמּוֹ: וְשֵׁם הָאִישׁ שֶׁהָיָה אִישׁ הַנּוֹדֵעַ בְּשֵׁם אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אֶשְׁתּוֹ שֶׁגַם אֶשְׁתּוֹ וּבְנָיו הָיוּ אֲנָשֵׁי שֵׁם, (וְהוּא טַעַם אֵל יִצְיָאֲתוֹ שֶׁלֹּכֵן הָיָה יִרְאָה מֵהַהֲמוֹן שֶׁיִּבְקָשׁוּ מִמֶּנּוּ שֶׁבֶר רַעבוֹן בְּתִיהֶם, וְגַם הוּא טַעַם אֵל הָעוֹנֵשׁ שֶׁהַשִּׁיגָהוּ, שֶׁלְּפִי שֶׁהָיָה אִישׁ גָּדוֹל הַפִּיל לִבָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתוֹ) נְעָמִי וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָיו מַחֲלוֹן וְכַלְיוֹן אֶפְרָתִים מִיּוֹחָסִים מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שָׂדֵי מוֹאָב וַיְהִיו שָׁם:

וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ מִיַּד כֶּשֶׁהֲסָכִים לְהַשְׂאֵר (אֲחֵר שֶׁפָּגַע בְּמִמוֹנוֹ) אִישׁ נְעָמִי לֹא הִכִּירוּהוּ רַק כְּאִישׁ נְעָמִי, שֶׁאֲבָד עֲשָׂרוֹ וְתִשְׁאָר הָיָה וְשְׁנֵי בָנָיָהּ: (ד) וַיִּשְׁאוּ לָהֶם נָשִׁים מֵאֲבִיּוֹת שֵׁם הָאֲחָת עֶרְפָּה נִשְׂאָרָה כֶּשֶׁם גּוֹיּוֹתָהּ, וְשֵׁם הַשְּׁנִיָּת רֹת וַיִּשְׁבוּ שָׁם בְּקָבַע כְּעֶשֶׂר שָׁנִים: (ה) וַיָּמוּתוּ גַם שְׁנֵיהֶם מַחֲלוֹן שֶׁלֹּא מִיַּחָה וְכַלְיוֹן וְתִשְׁאָר הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הִשְׁתַּתְּפָה בַּחֲטָאִם, אֲלֵא חֲשָׁבָה לְשׁוֹב מִשְׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ:

(ו) וְתָקַם הָיָה וְכַלְתִּיהָ וְתִשְׁבַּ מִשְׂדֵי מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בְּשִׂדָה מוֹאָב כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ פָקַד בְּעִבּוֹר עִמּוֹ שֶׁהִיטִיבוֹ מַעֲשִׂיהֶם לְתֵת לָהֶם לָחֶם: (ז) וַתֵּצֵא מִן הַמְּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה שָׁמָּה וְשָׂתִי כַלְתִּיהָ עִמָּה וְתִלְכְּנָה בְּדֶרֶךְ וְאִזּוֹ הִסְכִּימוּ גַם הֵם לְשׁוֹב אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה: (ח) וְתִאֲמַר נְעָמִי לְשָׂתִי כַלְתִּיהָ שֶׁסִּבְרָה שֶׁבָאִים לְלוֹוֹתָהּ, לְכַנָּה לְדַרְכָּן שֶׁהָיָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב, כִּי אֵינִי צְרִיכָה לְלוֹוִיָהּ, שְׁבָנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּה שֶׁכִּמוֹ שֶׁדַּבַּקְתֶּם בִּי כִּי הָיִיתִי לִכֵּן כֹּאֵם טוֹב יוֹתֵר שֶׁתִּשְׁוּבוּ לְאֲמֹכָן הָאֲמִתִּית, יַעַשׂ ה' עִמָּכֶם חֶסֶד כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם כִּבְרַעַשִׁיתֶם עִמָּדִי חֶסֶד דִּי וְהוֹתֵר עִם הַמֵּתִים בְּתַכְרִיכִין וְעִמָּדִי שׁוֹיִתְרֵתֶם הַכְּתוּבָה: (ט) חוּץ מִמָּה שֶׁיַּעַשׂ עִמָּכֶם חֶסֶד הַמְּגִיעַ לָכֶם יִתֵּן ה' לָכֶם וּמִצָּאֵן מְנוּחָה אִשָּׁה בֵּית אִישָׁה שֶׁלֹּא תִדְעֶנָה שְׁכּוֹל וְאֲלִמּוֹן, רַק תִּשְׁבוּ בְּמִנוּחֹת שֶׁאֲנִינוֹת, (וְזֶה יִהְיֶה מִתְּנַת ה')

(י) וְתִאֲמַרְנָה לָהּ גִילוֹ דַּעֲתָן שֶׁאֵינְךָ הוֹלְכִין אֵתָהּ לְלוֹוֹתָהּ עַד אֶרֶץ יְהוּדָה וְלְשׁוֹב מִשָּׁם לְאֶרֶץ מוֹאָב, כִּי אֲתָךְ נָשׁוּב לְעַמְּךָ כִּי דַעֲתָנוּ לְהַשְׂאֵר בֵּין בְּנֵי עַמְּךָ: (יא) וְתִאֲמַר נְעָמִי שְׁבָנָה בְּנֵתִי לָמָּה תִלְכְּנָה עִמִּי הֲלֹא בְנֵי עַמִּי לֹא יִנְשְׂאוּ לָכֶם, וְלִי אֵינְךָ בְּנִים לִיתֵן לָכֶם, וְכִי הָעוֹד לִי בְּנִים גְּדוֹלִים, וְטִמְנָתִים בְּמַעֲצֵי וְהָיוּ לָכֶם לְאִנְשִׁים: (יב) שְׁבָנָה בְּנֵתִי לָכֵן וְאֵל תִּאֲמַרוּ לְהַמְתִּין שֶׁאֲלַד, כִּי זְקֻנָתִי מֵהָיְתָה לְאִישׁ כִּי אֲמַרְתִּי יֵשׁ לִי תְקוּהָ גַם הָיִיתִי הַלֵּילָה לְאִישׁ וְגַם יְלָדְתִי בְּנִים: (יג) הֲלֵהֶן תִּשְׁבְּרָנָה בְּהַמְתַּנָּה וְדֹאִית, עַד אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ שִׁמְאָ יִמּוּתוּ, הֲלֵהֶן תִּעֲגָנָה גַם אִם יִחִיו, לְבַלְתִּי הָיִיתָ לְאִישׁ אֵל בְּנֵתִי כִּי מֵרֵ לִי מֵאֵד מִפֶּם כִּי יִצְאָה בִּי יַד ה': (יד) וְתִשְׁנֶה קוֹלְךָ וְתִבְכִּינָה עוֹד וְתִשְׁקַע עֶרְפָּה לְחִמּוֹתָהּ נִשְׁיָקָה שֶׁל פְּרִישׁוֹת וְרוֹת דְּבָקָה בָּהּ:

(טו) וְתִאֲמַר הִנֵּה שָׁבָה יְבַמְתָּךְ אֵל עִמָּה וְאֵל אֱלֹהֶיהָ כִּי לֹא הָיָה דַּעֲתָה לְכַנֵּס בְּדַת יִשְׂרָאֵל, וּמִסְתַּמָּא כֵּן דַּעֲתָךְ, שׁוֹבֵי אַחֲרֵי יְבַמְתָּךְ: (טז) וְתִאֲמַר רֹת אֵל תִּפְגְּעִי בִּי לְעִזְבְּךָ כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ,

לְשׁוֹב מֵאֶחָרַיךָ אִם אֶצְטָרֵךְ לְעֹזְבֶךָ - לֹא אֲשׁוֹב מִלְּהַתְּגִייר, כִּי אֵל תַּחֲשָׁבִי שֶׁהֲלִיכְתִּי רַק
בְּעִבּוֹר הַשְּׂגָת אִיזָה תּוֹעֵלֶת, אֲלֵא: אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִּי בְּתַכְלִית שְׁתִּלְכִּי - אֵלַיךְ, וְכֵן אֵל תַּחֲשָׁבִי
שֶׁאֲנִי מְקוּהָ אִיזוֹ הַצִּלְחָה זְמַנִּיית, אֲלֵא: וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֵלַיִן כִּגֵּר בְּאַרְץ וְכַצְדִּיקִים שֶׁהֵעֵהָ"ז
הוּא אֲצֵלָם רַק כְּמִלּוֹן אֲוֹרָחִים, אֲלֵא מִגַּמַּת הֲלִיכְתִּי הוּא רַק מִצַּד שֶׁכִּבֵּר עִמָּךְ עִמִּי וְאֵלֶיךָ
אֵלֶיךָ: (יז) בְּאֲשֶׁר תִּמּוֹתִי אָמוֹת וְשֵׁם אֶקְבֵּר כִּי יַעֲשֶׂה ה' לִי וְכִי יוֹסִיף כִּי הִבַּנְתִּי שְׁעַד
שֶׁהֲתִגִּירְתִּי, שְׂאֲמַנִּם הֵינּוּ יָחַד, אֲבָל הַמּוֹת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ כִּי אֵת תִּדְבְּקִי בְּאֵלֵהִי הַרוּחוֹת,
וְאֲנִי אֵהִיָּה נִדְחָה בֵּין מַחִיצַת עֹבְדֵי גִלּוּלִים, וְלִכֵּן אֲבַקֵּשׁ לְהִתְגִּייר שְׂאוֹ לֹא נִפְרַד גַּם בְּמוֹת:
(יח) וְתֵרָא כִּי מִתְאַמְּצָת הִיא לְלָכֶת אִתָּה וְתַחְדָּל לְדַבֵּר אֵלֶיךָ:

(יט) וְתִלְכְּנָה שְׂתִיָּהֶם עַד בְּאֵנָה בֵּית לָחֶם וְיִהְיֶה כְּבִאָנָה בֵּית לָחֶם וְתֵהֶם כָּל הָעִיר עֲלִיָּהֶן כִּי
נַעֲמִי הָיוּ לָהּ תַּמִּיד עֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת וּבְנֵי בֵּית וּבִצְאָתָהּ מִבֵּיתָהּ הִיתָה מוֹקֶפֶת מִהֶמוֹן רַב
וְתֵאמְרָנָה הַזֹּאת נִעְמִי שֶׁכ"כ יִרְדֶּה לְעוֹמֶת מִעַמְדָהּ הַקּוֹדֵם: (כ) וְתֵאמֶר אֵלֶיךָ אֵל תִּקְרָאנָה
לִי נִעְמִי קְרָאן לִי מָרָא כִּי עֲנִי גַם בְּלִי הַשְׂוֹאָה לְמַעֲמָדִי הַקּוֹדֵם, כִּי הִמַּר שְׂדֵי לִי מְאֹד: (כא)
אֲנִי מִלְּאָה הִלְכְּתִי וְרִיקָם הִשִּׁיבְנִי ה' וְעוֹשְׂרֵי הִיָּה חִיזוֹק נִפְלִיתִי, וְא"כ לָמָּה תִּקְרָאנָה לִי נִעְמִי
(שְׂגָם שֵׁם נַעֲמִי שֶׁנִּקְרָאתָ בּוֹ בַּעַת הַזֹּאת לֹא הִיָּה בְּצַדֵּק, כִּי הִצִּלְחָה הַזֹּאת הִיתָה מִרָה מְאֹד
שֶׁהוּא עֲלֶיהָ לְצוֹרֵךְ יִרִידָה), וְה' עָנָה בִּי בְּעֵשְׂרֵי שְׂאִיטִיב דְּרָכֵי וְשְׂדֵי הָרַע לִי:

(כב) וְתִשָּׁב נִעְמִי לְזִכּוֹת בְּשִׁדּוּתֶיהָ וְרוּת הַמוֹאֲבִיָּה כִּלְתָהּ עִמָּהּ זִכְתָּהּ מֵאֲבִי בַּעֲלָהּ הַשָּׁבָה
מִשְׂדֵי מוֹאָב וְהָמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֶם בְּתַחֲלַת קְצִיר שְׂעָרִים שֶׁא"א לְזֹרֵעַ וְהוֹצֵרְכֵם לְמִתְנֹת עֲנִיִּים:
(א) וּלְנִעְמִי מוֹדֵעַ לְאִישָׁה אִישׁ גְּבוּר חַיִּל בְּמִידוֹת טוֹבוֹת מִמְּשַׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וְשִׁמוֹ בְּעֵז: (ב)
וְתֵאמֶר רוּת הַמוֹאֲבִיָּה אֵל נִעְמִי אֵלֶיךָ נָא הִשָּׁדֶה שְׂאִין מְכִירִים אוֹתִי, וְאֶלְקָטָה בְּשִׁבְלִים לְקַט
שְׂאִין מִקְפִּידִים עֲלֵיוֹ הַעֲנִיִּים אַחַר אֲשֶׁר אֲמַצָּא חֵן בְּעֵינָיו וְתֵאמֶר לָהּ לְכִי בְּתִי: (ג) וְתִלְךְ וְתִבּוֹא
וְתִלְקַט בְּשָׂדֶה אַחֲרֵי הַקְּצִירִים וְלֹא עִם הַעֲנִיִּים וְיִקֶּר מִקְרָה לְצִרְכָּהּ חֲלֻקַּת הַשָּׂדֶה לְבַעַז אֲשֶׁר
מִמְּשַׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וְהִיָּה בְּהַשְּׂגָחָה לְתַכְלִית הַנִּרְצִית:

(ד) וְהָנָה בְּעֵז בָּא מִבֵּית לָחֶם אִם שֶׁלֹּא הִיָּה רִגִּיל לְבוֹא וְיֵאמֶר לְקוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם תִּיקֵן
שְׂאֵלָה בְּשֵׁם לְתַכְלִית הַשְּׁלוֹם, וְיֵאמְרוּ לוֹ יְבָרְכֶךָ ה': (ה) וְיֵאמֶר בְּעֵז לְנִעְרוֹ הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים
לְמִי מִהַקּוֹצְרִים (שֶׁכֵּךְ נִרְאָה שֶׁנִּתְּנָה לָהּ לְלִקוּט לְבִדָּה) הַנִּעְרָה הַזֹּאת: (ו) וַיַּעַן הַנִּעַר הַנִּצָּב עַל
הַקּוֹצְרִים וְיֵאמֶר נִעְרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא וְלֹא מִהַקּוֹצְרִים הַשָּׁבָה עִם נִעְמִי מִשָּׂדֶה מוֹאָב שֶׁנִּתְּגִיירָה
וּמִגִּיעַ לָהּ לְקַט: (ז) וְתֵאמֶר אֶלְקָטָה נָא וְאֶסְפְּתִי בְּעֵמְרִים אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וּמָה שִׁישׁ לָהּ הַרְבֵּה
מִפְּנֵי וְתִבּוֹא וְתַעֲמוֹד מֵאִזּוֹ הַבֶּקֶר וְעַד עֵתָה זֶה שְׁבֵתָהּ הַבֵּית מְעֵט: (ח) וְיֵאמֶר בְּעֵז אֵל רוּת
הַלּוֹא שָׁמַעְתָּ בְּתִי הַלִּימוֹד זִכּוֹת, וְע"כ אֵל תִּלְכִּי לְלִקַּט בְּשָׂדֶה אַחַר וְגַם לֹא תַעֲבֹרִי מִזֶּה
מִשְׁדֶּה זֶה שֶׁאֵת רְצוּיָהּ בָּהּ וְכִי תִדְבְּקִין עִם נִעְרָתִי וְלֹא עִם נַעֲרֵי: (ט) עֵינֶיךָ בְּשָׂדֶה אֲשֶׁר יִקְצְרוּן
וְהִלְכְּתְּ אַחֲרֵיהֶן הַלּוֹא צוּיָתִי אֵת הַנִּעְרִים לְבִלְתִּי נִגְעַךְ וְצִמַּת וְהִלְכְּתְּ אֵל הַפְּלִים וְשִׁתִּית מֵאֲשֶׁר
יִשְׁאָבוּן הַנִּעְרִים:

(י) וְתִפֹּל עַל פְּנֵיהָ וְתִשְׁתַּחֲוּ אַרְצָה וְתֵאמֶר אֵלֶיךָ מִדוּעַ מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַפְּרִינִי וְאֲנֹכִי
נְכַרְיָה: (יא) וַיַּעַן בְּעֵז וְיֵאמֶר לָהּ הִגֵּד הִגֵּד לִי כֹל אֲשֶׁר עָשִׂיתְּ אֵת חֲמוֹתְךָ לֹא כְּדֹרֵךְ כְּלוֹת,
אַחֲרֵי מוֹת אִישֶׁךָ וְתַעֲזִבִי אֲבִיךָ וְאֶמְךָ וְאֶרְץ מוֹלְדֶתְךָ וְתִלְכִּי אֵל עִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ תְּמוּל

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקרושה"
לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

שְׁלֹשׁוֹם: (יב) יְשָׁלֵם ה' פְּעֻלְךָ על כל מצוה ומצוה תקבלי שכר בפ"ע כפועל, אבל ותְּהִי מִשְׁכָּרְתְּךָ על מה שבאת להתגייר שאז קבלת עלייך לעבוד עבודת ה' ולקיים כל מצותיו, ואת כמושכרת לו כל ימי חיך לעבוד עבודתו, שְׁלָמָה שאף אם לא תעשי בפועל - תקבלי שכר על הסכמתך לעשות, מַעַם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל המשגיח עליהם ועל הגרים הנלוים עליהם, אֲשֶׁר בָּאת לְחַסוֹת תַּחַת פְּנֵפוֹ וזה בעצמו השכר הכי גדולי: (יג) וּתְאָמַר אֲמָצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי כִּי נִחַמְתָּנִי בַּהֲבַטַחַת הַלֶּחֶם וְכִי דִבַּרְתָּ עַל לֵב שִׁפְחָתְךָ עַל קַבְלַתִּי תוֹמָם, וְאֲנֹכִי בְּעֵינֵי לֹא אֶהְיֶה לֹא רְאוּיָה לְהִיוֹת אִפְיָי בְּאַחַת שִׁפְחָתֶיךָ:

(יד) וַיֹּאמֶר לָהּ בְּעֵז לֵעַת הָאֶכְלִטִּי גְשֵׁי הַלֶּם לְמַעַלָּה בְּצַד בּוֹעֵז, וְאֶכְלָתִּי מִן הַלֶּחֶם נִתַּן לָהּ לֶחֶם שֶׁלֶם שִׁיחִיָּה שְׁלָה, וְטַבְּלָתִּי פִתְךָ בַּחֲמֹץ וְתִשָּׁב מִצַּד הַקּוֹצְרִים לְמַטָּה וַיִּצָּבֵט לָהּ קְלֵי לְמַעַדְנִים וְתֹאכַל וְתִשָּׁבַע וְתִתֵּר: (טו) וְתִקֵּם לְלֶקֶט וַיִּצֹ בְּעֵז אֶת נַעְרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין הָעַמְּרִים תִּלְקֹט וְלֹא תְכַלִּימוּהָ וְלֹא תַעֲיִינוּ אִם גִּנְבָה: (טז) וְגַם שֶׁל תִּשְׁלֹו לָהּ עֲשׂו עֲצַמְכֶם כְּשׁוֹכְחִים מִן הַצְּבָתִים שֶׁל הַשְּׁכַחָה וְעֲזַבְתֶּם וְלֶקְטָהּ וְלֹא תִגְעְרוּ בָּהּ:

(יז) אִמְנָם הִיא לֹא לֶקְחָה צְבָתִים שֶׁל שְׁכַחָה, רַק וְתִלְקֹט מִהַלְקֵט בְּשָׂדֵה עַד הָעָרֵב וְתִחַבֵּט אֶת אֲשֶׁר לֶקְטָה כְּדִי שֶׁתּוֹכַל לְנַשְׂאוֹ הָעִיר וְלֹא תִשָּׂא אֶת הַקֶּשׁ וְהַמוֹץ, וַיְהִי כִּי אֵיפָה שְׁעָרִים: (יח) וְתִשָּׂא וְתִבּוֹא הָעִיר וְתִרְאָ חֲמוֹתָהּ אֶת אֲשֶׁר לֶקְטָה וְתוֹצֵא וְתִתֵּן לָהּ אֶת אֲשֶׁר הוֹתֵרָה מִשְׁבָּעָה: (יט) וְתֹאמֶר לָהּ חֲמוֹתָהּ אֵיפָה לֶקְטָתִּי הַיּוֹם כִּי הִיָּה שֶׁלֹּא כְּדָרְךָ לֶקֶט הַנְּאֻסָּף בַּיּוֹם אֶחָד, וְאֵנָּה עֲשִׂיתִי יְהִי מִפִּירְךָ בְּרוּךְ וְתִגַּד לְחֲמוֹתָהּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂתָה עִמּוֹ וְתֹאמֶר שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בְּעֵז:

(כ) וְתֹאמֶר נַעֲמִי לְכַלְתָּהּ בְּרוּךְ הוּא לָהּ אֲשֶׁר לֹא עָזַב חֲסֵדוֹ אֶת הַחַיִּים שֶׁהֵאֲכִילָנוּ, וְאֶת הַמֵּיתִים כִּי הִבִּינָה ג"כ שִׁיעֶשֶׂה חֶסֶד עִם הַמֵּיתִים ע"י יְבוּם (שְׁבוּזָה יַעֲשֶׂה טוֹבָה לְנַפְשׁ הַמֵּת), וְתֹאמֶר לָהּ נַעֲמִי קָרוֹב לָנוּ הָאִישׁ מִגְּאֻלָּנוּ הוּא:

(כא) וְתֹאמֶר רוּת הַמוֹאֲבִיָּה גַם כִּי אָמַר אֵלַי עִם הַנְּעָרִים אֲשֶׁר לִי תִדְבָּקִין וְחִשְׁבָה שֶׁאֶחָד יִשְׁאַנָּה עַד אִם כָּלוּ אֶת כָּל הַקְּצִיר אֲשֶׁר לִי: (כב) וְתֹאמֶר נַעֲמִי אֵל רוּת בְּלָתָה טוֹב בְּתִי כִּי תִצְאִי עִם נַעְרוֹתַי וְלֹא נַעְרִיו וְלֹא יִפְגְּעוּ בְּךָ בְּשָׂדֵה אַחֵר: (כג) וְתִדְבַק בְּנַעֲרוֹת בְּעֵז לְלֶקֶט עַד כָּלוֹת קְצִיר הַשְּׁעָרִים וְקְצִיר הַחֲטִיִּם ג' חֲדָשִׁי הַבַּחֲנָה וְתִשָּׁב אֶת חֲמוֹתָהּ וְלֹא עִם הַנְּעָרִים:

(א) וְתֹאמֶר לָהּ נַעֲמִי חֲמוֹתָהּ בְּתִי הֲלֹא אֶבְקֶשׁ לָךְ מְנוּחַ אֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ: (ב) וְעַתָּה הֲלֹא בְּעֵז מִדְּעַתָּנוּ וְלֹא יִחַשְׁדוּ בְּךָ, מִטִּינוּף ע"ז, בַּמִּצְוֹת, בְּגַדֵי שַׁבָּת, אֲשֶׁר הֵייתִי אֶת נַעְרוֹתַי הִנֵּה הוּא זָרָה אֶת גֵּרְן הַשְּׁעָרִים הַלְיָלָה וַיֹּאמְרוּ שֶׁבֵּאת לְרֹאוֹתַי: (ג) וְרַחֲצֵתִי וְסָכַתִּי וְשִׁמְתִּי שְׁמֵלְתֶיךָ עָלַיךָ וְיִרְדָּתִי <קָרִי עִם י> זְכוּתִי תִרְדַּע עִמְךָ, הַגֵּרְן שֶׁהוּא מוֹקֵף מַחֲיִצוֹת אֵל תּוֹדְעִי לְאִישׁ עַד כָּלְתוֹ

^י שבאמת למי שיש לו לב להבין ונפש להרגיש נועם המצוה ועריבותה א"צ להבטיח לו שכר זולת המצוה בעצמה, אבל באשר רוב בני אדם אין משיגים נועם המצוה והאושר הגדול שיקנו על ידה הוצרך להבטיח שכר עה"ז שזה מורגש אצלם כדי שיעשו המצוה בעבור תקות השכר עד יגיעו למדרגה להרגיש ולהבין לעשות המצוה לשמה מצד המצוה בעצמה,

^י בועז אכל בשלחן אחד עם הקוצרים, כי הפועלים שעושים בשכרם אין מברכים בהמ"ז רק שתי ברכות אבל כשבעה"ב מסב עמהם מברכים כתקנם.

לֶאֱכַל וְלִשְׁתּוֹת: (ד) וַיְהִי בְשֹׁכְבוֹ וַיִּדְעַתְּ אֶת הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב שָׁם וּבָאת וּגְלִית מְרֻגְלָתוֹ
סִימָן לִיבוֹם^{טו} וְשִׁכַבְתָּ, וְהוּא יִגִּיד לָךְ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין: (ה) וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמְרֵי אֵלַי
אֶעֱשֶׂה:

(ו) וַתֵּרֶד הַגֶּרֶן וּרְק אַח"כ הַתְּקַשְׁטָה וַתַּעֲשֶׂ כָּכָל אֲשֶׁר צִוְתָה חֲמוּתָה: (ז) וַיֹּאכַל בְּעֵז וַיִּשְׁתְּ
וַיִּיטֵב לָבוֹ בַּתּוֹרָה וַיָּבֵא לְשֹׁכֵב בְּקֶצֶה הָעֵרְמָה וַתָּבֵא בִלְט וַתִּגַּל מְרֻגְלָתוֹ וַתִּשְׁכַּב: (ח) וַיְהִי
בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וַיִּחְרַד הָאִישׁ כַּסְבוֹר שֶׁד הוּא וַיִּלְפַּת וַהֲנִה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מְרֻגְלָתוֹ: (ט) וַיֹּאמֶר מִי
אַתָּ וַתֹּאמֶר אֲנֹכִי רֹת אֲמַתְךָ שִׁכְמוֹ שִׁישׁ קֶשֶׁר בֵּין הָאִמָּה הָעֵבְרִיָּה וּבֵין הָאֲדוֹן שֶׁמְחֻיָּב לִיעֲדָה
כֵּן יֵשׁ קֶשֶׁר בֵּינִי וּבֵינְךָ מִצַּד מִצּוֹת יְבוּם, וּפְרִשְׁתְּ כְּנַפְךָ עַל אֲמַתְךָ כִּי גֹאֵל אַתָּה:

(י) וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתָּ לַה' בְּתֵי שְׁכוֹנְתְךָ לַש"ש, הֵיטִבְתְּ חֲסִדְךָ הָאֲחֵרוֹן שֶׁבָאת לַעֲשׂוֹת עִם
נַפְשׁ בַּעֲלֶךָ ע"י הִיבוֹם (ועי"כ בַּחֲרַת לַקַּחַת אִישׁ זֶקֶן) מִן הָרֵאשׁוֹן שֶׁעֲשִׂית עִם בַּעֲלֶךָ בַּעֲת
שֶׁנִּשְׂא אוֹתְךָ (שֶׁבַחֲרַת לַקַּחַת אִישׁ מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל), [שֶׁאֲפֹשֶׁר בַּחֲרַת מִשׁוּם יוֹפִיו], לְבִלְתִּי לָכֶת
אֲחֵרֵי הַבְּחוּרִים אִם דָּל וְאִם עָשִׁיר: (יא) וְעַתָּה בְּתֵי אִף שֶׁאֲנִי לֹא יִכּוֹל לָבֵא עֲלֶיהָ וּלְיִבְמָה
תִּיכַף אֶל תִּירְאֵי אֵל תַּחֲשָׁבִי כִּי אֲנִי דוּחָה אוֹתְךָ בַּקֶּשׁ וְאִינִי חֹפֵץ בְּךָ, כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמְרֵי אֶעֱשֶׂה
לָךְ כִּי יוֹדַע כֹּל שֶׁעַר עֲמִי כִּי אִשְׁתׁ חֵיל אַתָּ וְלֹא יִנְיָאוּנִי מִיָּבֵם אוֹתְךָ: (יב) וְעַתָּה כִּי אֲמַנֵּם כִּי
אִם גֹּאֵל אֲנֹכִי וְגַם יֵשׁ גֹּאֵל קְרוֹב מִמֶּנִּי: (יג) לִינִי הַלַּיְלָה וְהִיָּה בְּבִקְרָא אִם יִגְאָלְךָ טוֹב שְׁלוֹ מִשְׁפַּט
הַקְּדִימָה יִגְאָל, וְאִם לֹא יִחַפֵּץ לְגִאָלְךָ וּגְאֻלְתֶּיךָ אֲנֹכִי. חִי ה' כִּי אִינִי יֹרָא פֶן יִסִּיתֵנִי הִיצֵה"ר
לָבֵא עֲלֶיךָ עַתָּה, שֹׁכְבִי עַד הַבֶּקֶר: (יד) וַתִּשְׁכַּב מְרֻגְלוֹתֶיהָ עַד הַבֶּקֶר וַתִּקַּם בְּטָרֵם וַיִּפֹּר אִישׁ אֶת
רַעְהוֹ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ אֵל יוֹדַע כִּי בָּאָה הָאִשָּׁה הַגֶּרֶן: (טו) וַיֹּאמֶר הֲבִי הַמְטַפַּחַת אֲשֶׁר עָלֶיךָ
וְאֶחָזִי בָּהּ וַתֹּאחֲזוּ בָּהּ וַיִּמְדוּ שֵׁשׁ שְׁעָרִים לְסַעוּדַת הַבּוֹקֵר [וּגִילָה שִׁיגְמוֹר הַדָּבָר הַיּוֹם וְא"צ
לְסַעוּדָה לְעֵרֵב] וַיִּשְׁתַּ עָלֶיהָ וַיָּבֵא הָעִיר: (טז) וַתָּבוֹא אֶל חֲמוּתָהּ וַתֹּאמֶר מִי אַתָּ בְּתֵי וַתִּגְדֹּל לָהּ
אֶת כֹּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָהּ הָאִישׁ: (יז) וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ הַשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי וְלֹא לְשֵׁם קְדוּשִׁין, אֵלֹא
כִּי אָמַר אֵלַי אֵל תָּבוֹאֵי רִיקָם אֶל חֲמוּתְךָ: (יח) וַתֹּאמֶר שְׁבִי בְּתֵי עַד אֲשֶׁר תִּדְעִין אֵיךְ יִפְלֹ דְבָר
כִּי לֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ כִּי אִם כֹּלָּה הַדְּבָר הַיּוֹם:

(א) וּבְעֵז עָלָה הַשְּׁעָר שֶׁשֶׁם מוֹשֵׁב הַסְּנֵהֲדָרִין, וְהִיָּה דַעַתוֹ לְהַזְמִין אֶת הַגּוֹאֵל, וַיִּשְׁבֵּ שָׁם,
וְהִנֵּה הַגֹּאֵל עָבַר אִף שֶׁלֹּא הִיָּה דִרְכּוֹ לְעַבּוֹר דֶּרֶךְ שָׁם.. אֲשֶׁר דְּבָר בְּעֵז וַיֹּאמֶר סוּרָה מִדְּרַכְךָ
שְׁבָה פֹּה פְּלָנִי שִׁישׁ עִמָּךְ דָּבָר פְּלֵא אֶלְמָנִי (לְשׁוֹן קֶשֶׁר [כְּמוֹ אֲלוֹמָה] מוֹרָה עַל הַקֶּשֶׁר שִׁישׁ
לוֹ עִם גְּאוּלְתּוֹ, שִׁיפְלֵא וַיִּבְרַר דָּבָר זֶה) וַיִּסֵּר וַיִּשְׁבֵּ: (ב) וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזְּקֵנֵי הָעִיר לְדָרוֹשׁ
לְפָנֶיהֶם עֲמוּנִי וְלֹא עֲמוּנִית (קוֹדֵם שֶׁנּוֹגַע אֵלָיו) [וְעוֹד אָמְרוּ חֲזו"ל שֶׁבְּרַכַּת חַתָּנִים בַּעֲשָׂרָה

^{טו} שֶׁהַגּוֹף הוּא נַעַל שֶׁל הַנֶּפֶשׁ שֶׁא"א לְנִשְׁמָה הַרוּחָנִית לְעַמּוּד בַּעוֹלָם הַגּוֹפִים מִבְּלֵי גוֹף כְּמוֹ שֶׁא"א לְהַעֲנוּג וְהֵרֵךְ לְעַמּוּד
בַּמָּקוֹם רַפְשׁ וְטִיט בְּלֹא נַעַל שֶׁלֹּא יִטְנֹפוּ רַגְלָיו, וְהָאִישׁ הַמֵּת בְּלֹא בָנִים וְאֵין לְנַפְשׁוֹ מְרַגּוּעַ וְהִיא עוֹדֵנָה מִקְשָׁקֶשֶׁת בְּאִשְׁתּוֹ
אֲשֶׁר לֹא עָשָׂה עִמָּה פְּרִי וַיִּמְחָה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, כְּשִׁיבֵם אוֹתָהּ אַחִיו וַיִּתֵּן זֶרַע לְאֶחָיו הוּא כְּאִלוֹ נֶפֶשׁ הַמֵּת בָּאָה שְׁנֵית
לְעוֹלָם כִּי הַנּוֹלָד הוּא עֲצָמוֹ הָאֵחׁ הַמֵּת וַיִּקְרָא עַל שְׁמוֹ וְהוּא יִקּוּם תַּחֲתָיו לְנַחֲלָה, וְאִזּוֹ יֵשׁ לְנֶפֶשׁ הַמֵּת נַעַל, ר"ל גּוֹף שְׁבוֹ
תַּעֲמוּד שְׁנֵית בַּעוֹלָם הַגּוֹפִים, זֶה רְמוּזָה לְבוֹעֵז בְּמָה שֶׁגִּלְתָּה מְרַגְלוֹתֶיהָ וְתִשְׁכַּב, ר"ל רְמוּזָה לוֹ אַחֲרֵי שֶׁאֵתָּה הַגּוֹאֵל לִיבֵם,
א"כ אוֹ תִּגְלָה רַגְלֶיךָ לְהִיּוֹת בְּלֹא נַעַל וְתִקְרָא בֵּית חֲלוּץ הַנַּעַל, אוֹ שֶׁאֲשַׁכְּב בְּצַדֵּךְ לְהַקִּים לְקְרוּבְךָ שֶׁם בִּישְׂרָאֵל וְאִזּוֹ
תִּכְסֶּה רַגְלְךָ בְּנַעַל, וְהוּא יִגִּיד לָךְ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין דִּהְיִינוּ אוֹ שִׁיְצוּהָ אוֹתְךָ לְתַבּוּעַ גּוֹאֵל הַקְּרוֹב יוֹתֵר אוֹ שֶׁהוּא יִדְבַר עִם
הַגּוֹאֵל:

ורצה שיהיו מזומנים תכף] ויאמר שבו פה וישבו: (ג) ויאמר לגאל חלקת השדה אשר לאחינו
לאלימלך מכרה נעמי השבה משדה מואב: (ד) ואני אמרתי אגלה אונך לאמר קנה נגד
הישרים ונגד זקני עמי אם תגאל גאל, ואם לא יגאל הגידה לי ואדעה, פי אין זולתך לגאול
ואנכי אחריך, ויאמר אנכי אגאל שסבר שקונה רק החלק של נעמי: (ה) ויאמר בעז ביום
קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואבית שתצטרך לקנות כולה, וגם חלקה של רות
אשת המת, קניתה להקים שם המת על נחלתו ולא על שמך: (ו) ויאמר הגאל לא אוכל לגאל
לי פן אשחית את נחלתי לתת פגם בזרעי [וטעה בעמוני ולא עמונית], גאל לך אתה את
גאלתי פי לא אוכל לגאל: (ז) וזאת לפנים בישראל על הגאולה מכירה, ועל התמורה חליפין,
לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו לקנין סודר, וזאת התעודה בישראל: (ח) ויאמר
הגאל לבעז קנה לך שהרשהו לגאול, וישלף נעלו הקנה לו בקנין סודר: (ט) ויאמר בעז
לזקנים וכל העם עדים אתם היום פי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון
ומחלון מיד נעמי שקנה מיד נעמי את כלל השדה, וזה קנה בכסף ובשטר ובחזקה: (י) וגם
את רות המואבית אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יפרת שם
המת מעם אחיו ומשער מקומו, עדים אתם היום פעם שנית, (כי מכירת וקנית השדה ענין
בפ"ע וקנית האשה וקדושיה הוא ענין בפ"ע ועדות מיוחדת): (יא) ויאמרו כל העם אשר
בשער והזקנים עדים, וברכו אותם ברכת חתנים, והיו שלש ברכות: א' לאשה - יתן ה' את
האשה הפאה אל ביתך פרחל וכלאה אשר היו ג"כ בנות לבן הארמי וע"י שנזדווגו ליעקב
בנו שתייהם את בית ישראל כן יבנה ממנה בין נאמן שהיא בית מלכות שבזה תלוי הצלחת
כל בית ישראל, וברכה לבועז: ועשה חיל באפרתה שזה כולל כל השלמיות עד שיהיו
לתפארת לכל משפחת אפרתה, וקרא שם בבית לחם שע"י פרסום שמך יתפרסם שם עירך
לשבח ולתהלה כי איש כמוהו נולד בה: (יב) ברכה להבנים שתוליד: ויהי ביתך בבית פרץ
אשר ילדה תמר ליהודה היה ג"כ מענין היבום ויצא ממנה פרץ והוא מתיחס ליהודה ועליו
נתלה כל כבוד בית אביו מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנערה הזאת: (יג) ויקח בעז את רות
בקדושי כסף או שטר (כי יבום הזה לא היה אלא מצד המנהג לבד), ואח"כ ותהי לו לאשה
ויבא אליה ויתן ה' לה הריון עפ"י השגחתו הרתה תכף (הגם שעם בעלה הראשון שהיה
בחור לא ילדה), ותלד בן: (יד) ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך ה' אשר לא השבית לך גאל
היום כי בנך הוא הנולד בילד הזה, ומה שנוגע על העתיד - ויקרא שמו בישראל יהיה מגדולי
ישראל ומאנשי השם: (טו) והיה לך למשיב נפש שהוא השיב את נפש מחלון שנית אל
העוה"ז, ונפשו הוא נפש מחלון בנך ולכלכל את שיבתך, פי כלתך אשר אהבתך ילדתו אשר
היא טובה לך משבעה בנים: (טז) ותקח נעמי את הילד ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת: (יז)
ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי, ותקראנה שמו עובד על שעתיד לעבוד את
ה' הוא אבי ישי אבי דוד: פ (יח) ואלה תולדות פרץ הוליד את חצרון: (יט) וחצרון
הוליד את רם ורם הוליד את עמינדב: (כ) ועמינדב הוליד את נחשון ונחשון הוליד את
שלמה: (כא) ושלמון הוליד את בעז ובעז הוליד את עובד: (כב) ועבד הוליד את ישי וישי
הוליד את דוד:

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס מאור יעקב כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי

השנה

בענין החומרא לא לאכול חמץ שנמכר גם אחרי שבועות

- א. בירור הנידון
- ב. יש מוצרי חמץ גם בכשרויות מהודרות שלא נמכרו כלל
- ג. הפרכת טענות המזלזלים
- ד. אם יש מקום להחמיר רק בכיתוב "נאפה לאחר הפסח"
- ה. אם אפשר לסמוך על הכיתוב "נטחן לאחר הפסח"
- ו. אם אפשר להסתמך ולהאמין לבעלי המאפיות או החנות
- ז. אם יש מקור וטעם למנהג להחמיר בזה רק עד שבועות
- ח. אם מי שהחמיר ורוצה להקל צריך לעשות התרת נדרים
- ט. אם יש מקום להקל בחמץ שספק אם נמכר במכירת חמץ או שנטחן אחרי פסח
- י. אם אפשר להסתמך על קוד ייצור שבמוצר
- יא. מדוע בכשרות "העדה החרדית" וכשרות "לנדא" מקילים בזה
- יב. מה שונה המכירת חמץ כהיום מפעם והאם צריך שיהיה לזה תוקף משפטי
- יג. אם המכירת חמץ בזמננו יש לה תוקף משפטי
- יד. אם הקמח בזמננו הוא חמץ
- טו. טענת המקילים ומו"מ בדבריהם
- טז. אם גם משפרי אפיה שנמכרו יש להחמיר והדין בשאר מאכלי חמץ

*

א. בירור הנידון

בשנים האחרונות אפשר דרי ורבים מציבור היראים והבני תורה מקפידים לא לקנות חמץ שנמכר במכירת חמץ, ומקפידים לקנות אך ורק חמץ שנטחן ונאפה לאחר הפסח ללא שום חשש מהערמה של משפרי אפיה שנמכרו במכירת חמץ וכד'. ולשם כך אף הקים הגר"ח כץ שליט"א בית הוראה לשאלות בענינים אלו עם מענה מעשי ואקטואלי לגבי המאפיות שאין בהם חשש מדברים שנמכרו במכירת חמץ, ולגבי מאפיות שיש בהם חמץ גמור שנמכר במכירת חמץ (ומבדיקה שנערכה בקו נמצא שמספר המאזינים לקו של הגר"ח כץ עולה על יותר מ-15,000 מאזינים). וכבר כתב הגר"מ גרוס שליט"א (נאות מרדכי על פסח

תשע"ח עמ' קעב) גבי המחמירים בחמץ שעבר עליו הפסח אפי' בחומרי הגלם המצויים בהם גלוטן או לתת וכן בשאר כל מיני מאפה, שאפשר שהוא בכלל מה שהעתיקו מהאריז"ל (באר היטב סי' תמוז סק"א) שהנזהר ממה שהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה, כי בכללה גם הזהירות מאכילת חמץ שעבר עליו הפסח.

וישנם אנשים שמזלזלים בחומרא זו וטענה בפיהם שלא שמענו מימינו חומרא זו, ואם כל הדורות לא החמירו אין כל מקום להחמיר וזה חומרא חדשה, ומאז ומתמיד מכרו את החמץ וסכמו על מכירת חמץ, ומה גם

שהמכירה חלה ללא כל ספק וא"כ זו חומרא ללא טעם וללא מקור, וגדולי ישראל נהגו לסמוך על המכירה והמערער על כך מערער על מנהג ישראל ומוציא לע"ז על גדולי עולם ומזלזל בכבודם, ובפרט שהרבה מהדברים נאפו אחרי פסח ורק הקמח נטחן לפני פסח והקמח בקושי ספק חמץ ובפרט שהחיטים עוברים זילוף קל של כמה שניות שאינו מחמיץ כלל וספק דרבנן לקולא, ובפרט שיש מפעלים רבים כמו 'אסם' ו'תלמה' שרכשו את בעלות החברה במניות כמה גויים בחו"ל וממילא אין בזה חשש, ויש אף שהגדילו בטענתם ע"פ דברי הקנה בושם (שיעורי קנה בושם על פסח עמ' ס הע' סד) שהורה שאי"צ להחמיר לא לאכול אחרי פסח חמץ שנמכר, ואף שיש מדקדקין שמחמירין בזה ע"פ מנהג הגר"א, אבל למעשה לפי המציאות בזמנינו כמעט ולא שייך לרבים לעמוד בכך מאחר ומוצרי החמץ משווקים למכירה ע"י מפעלים וסוכנים גדולים שיש להם תדיר במלאי כמויות אדירות של כל מיני חמץ והוא כמעט מן הנמנע שלא ישווקו מחמצם שנמכר במכירת חמץ או סמוך או מופלג לאחר הפסח, וגם בלא"ה כבר היה מעשה ונתגלו זיופים ומכשולות כאשר שווקו סמוך לאחר הפסח מוצרי חמץ כגון ביסקויטים ופלים אטריות וכדומה תחת פתק מייצור שאחרי פסח והיו למעשה חמץ מייצור שלפני הפסח, עכת"ד הקנה בושם, ועפ"י יש טוענים שכיון שבלא"ה אין כל אפשרות להקפיד על כך ממילא אי"צ להחמיר, וטוענים שהגר"ח כץ הוא סתם קיצוני ומחמיר גדול וכל המכירה היום יש לזה תוקף משפטי אחרי הסעיפים החדשים שהכניס הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשטר של המכירת חמץ כדי שיהיה לזה תוקף משפטי, וממילא אי"ז אלא חומרא שלא לצורך.

והגדיל לעשות הגר"י טשזנר שליט"א שכתב (שערי ימי הפסח עמ' סט אות ו-יד) שהחומרא לא לאכול חמץ שנמכר היא חומרא יתירה ורחוקה, ויש כלל של תרי חומרי לא מחמירין, ואין להגזים בחומרות, ולגבי החומרא של נטחן אחר הפסח כתב שכיון שהקמח אינו אלא ספק תערובת חמץ לכן מותר בלי פיקפוק לאחר הפסח להשתמש בקמח זה הנמכר, ומה שבזמן האחרון מפרסמים מודעות גדולות על עשיית לחם וחלות מקמח הנטחן אחרי פסח, זה רק תחרות של סוחרים, ומעיקר הדין אין בזה שום חשש, וכן הודיעו בשם כמה רבנים גדולים שאין צריך להחמיר כל כך, עכת"ד. וכע"ז הביאו בשם הגר"נ קופשיץ שליט"א (גיליון עומק הפשט מס' 57) שכל המעלה בקמח שנטחן אחרי פסח הוא רק שהוא יותר טרי. אמנם בגיליון עומק הפשט (מס' 46) הביאו מה שאמר הגר"נ קופשיץ על מה שהתבטא הגר"י בלוי זצ"ל שהיתר עיסקא הכי טוב גרוע ממכירת חמץ הכי רע, ועל היתר

עיסקא סומכים רוב העולם למרות שכרוך בו איסורי דאורייתא חמורים מאוד, ואילו על מכירת חמץ אין סומכים ומחפשים נטחן ונאפה לאחר הפסח אפילו שזה רק חשש רחוק דרבנן (ועי' לקמן שדחינו טענת הגר"י בלוי), ועל כך אמר הגר"נ קופשיץ שליט"א שחלילה אין ללמוד מכאן לזלזל בחומרא של נטחן ונאפה לאחר הפסח, אלא אדרבה צריך להחמיר בהיתר עיסקא כמו שמחמירים בחמץ שעבר עליו הפסח.

אמנם האמת יורה דרכו שהגר"א החמיר לא לקנות אחרי פסח גם קמח מחיטה לתותה במים שנמכר לגוי כמובא במעשה רב (שם), משום דס"ל כמש"כ בחיי"א (כלל קכז ס"ג) שאסור אפי' להשהותו בפסח, ולדברי הגר"נ קופשיץ והגר"י טשזנר צע"ג מדוע רבינו הגר"א החמיר בדבר שאינו אלא תחרות של סוחרים או שהקפיד על כך רק כדי שיהיה הקמח יותר טרי, ורבינו הגר"א לא חשוד על חומרא כדי שיהיה לו הקמח יותר טרי, ובפרט בזמננו שהגר"י ש אלישיב זצ"ל סבר שהקמח שלותת במים הוא חמץ גמור (כמובא לקמן באות יד), ואף שהגר"נ קופשיץ והגר"י טשזנר יכולים לחלוק על הגר"א והגר"י ש אלישיב זצ"ל, אבל שאר האנשים והרבנים הקטנים שמזלזלים בבני תורה המדקדקים ההולכים בדרכו של מרן הגר"י ש אלישיב זצ"ל, הם בעצם לא קראו ולא שנו סוגיא זו כל צורכה, וגם אלה שקראו ושנו אינם יודעים את המציאות כהיום, ומתעלמים מלשמוע דעת המחמירים והמציאות האמיתית, הן לגבי המציאות כהיום של המכירת חמץ והתוקף שלה מבחינה משפטית, והן לגבי המציאות של הרטבת החיטים כהיום בתחנות הקמח, והן לגבי המציאות שיש גמרא מפורשת שזה לכל הפחות חשש חמץ, והן לגבי המציאות היום במאפיות ובתהליך אפיית החמץ ועוד ועוד. וממוצא הדברים נלמד שמי שלא יודע את המציאות ואינו רוצה גם לדעת או לשמוע את המציאות ורק יודע לומר מה בסדר ומה לא בסדר ואיזה רב הוא מחמיר ואיזה רב הוא קיצוני, ומעולם לא חיפש לדעת את האמת אז שלא יפסוק הלכות ובודאי שלא ברבים, ועל אחת כמה וכמה שלא יזלזל במדקדקים שמעונינים להחמיר, כי למרות שאין לי קשר עם הגר"ח כץ שליט"א וגם אינני מסכים עמו בכל ההלכות שבענין זה, אבל הוא בשבילי עד נאמן שמעיד (והודפס לפני תשע שנים בקובץ תל תלפיות קובץ ע' עמ' תקב) שמרן הגר"י ש אלישיב זצוק"ל התבטא ואמר, שאחד מן המטרות והתפקידים שנוסד עיתון לבני תורה הוא להחדיר ולהחזיק את נושא ההקפדה בחמץ שלאחר הפסח, וכנראה שראה בכך עיקרון יסודי לבני תורה מעבר לדקדוק ההלכתי.

והיו ב' דברים הלכתיים השנויים במח' הפוסקים שמרן הגר"י ש אלישיב זצ"ל ראה לנכון שהבני תורה יחמירו בזה למרות שיש הרבה צדדי היתר בדבר, האחד הוא הנושא של השתמשות בחשמל בשבת, וכפי שהעיד הגר"י דרוי (שבות יצחק חי"ב-תשע"ד עמ' יד) בשמו, שנשאל ע"י ישיבה קטנה חדשה שבעתיד הקרוב תהא להם אפשרות להתחבר לגנרטור האם הם חייבים להוציא הוצאה לזמן קצר להשתמש במצברים כשעתה בשלבי הקמת הישיבה הוצאה זו קשה להם, והשיב מרן הגר"י ש אלישיב זצ"ל לשאלה ההלכתית ישיבה המשתמשת בחשמל בשבת מכריזה כי אינה שייכת לכיוון החינוך של עולם התורה אלא של... ונקב בשמה של ישיבה שאינה חרדית, וכשדובר לפניו על ת"ח שמתמש בחשמל מפני שטועה לסמוך על רב שהתיר בעבר שלא ידע מה שינויים באופן ההדלקות

מטעמי חסכון השיב, בזה"ל "דע לך שלהיות בן תורה ולהשתמש בחשמל זה לא הולך יחד כי הרי הוא יודע שהחזו"א אסר ובן תורה צריך להסתדר עם החזו"א". והדבר השני שראה בו מרן הגריש"א עיקרון לבני תורה להחמיר בו הוא הנושא של אכילת חמץ שנמכר במכירת חמץ וכפי שהעיד הגר"ח כץ וכנ"ל, והצד השווה שבשני חומרות אלו ששניהם אסורים משום קנס דרבנן (מעשה שבת, וחמץ שעבר עליו הפסח).

ב. יש מוצרי חמץ גם בכשרויות מהודרות שלא נמכרו כלל

וכל זה מלבד בעיה חמורה שיש הרבה מהמוצרים גם בכשרות העדה החרדית ושאר הכשרויות אפי' המהדורות שהם לא נמכרו כלל, והוא בגלל הסוכנים שלא מכרו, וכבר עורר על כך בגיליון עומק הפשט (גיליון מס' 57) שבנוסף לחששות ההלכתיים יש סיבה פרקטית לא לצרוך מוצרי חמץ מלפני פסח, כי אין השגחה של ההכשר על הסוכנים למיניהם, ויתכן שהמוצר המסוים הזה לא נמכר לגוי, למרות שהמפעל חתום בכשרות מהודרת וגם בעל החנות מציג שטר מכירת חמץ, עדיין יתכן שמוצר זה יצא משערי המפעל לפני פסח ולא נמכר כלל כיון שהיה אצל סוכן חילוני המתווך בין המפעל למכולת שהוא אינו כפוף למערכת הכשרות, ואולי לא עשה כלל מכירת חמץ, ובכדי שלא להכשל חלילה בחמץ שעבר עליו הפסח אם לא נמכר, יועיל הגדר לא לאכול כלל חמץ מלפני פסח, ואף שב'ועד הכשרות' של העדה החרדית דורשים מהמפעלים את רשימת הסוכנים ומבקשים מהם למכור את החמץ, אולם עדיין אין זה מאה אחוז מהסיבה הפשוטה, שאותם סוכנים אינם כפופים למערכת הכשרות ואין עליהם פיקוח הדוק האם אכן הם עשו מכירה, וגם יתכן שהמכירה שלהם לא היתה כדין, ועוד יתכן שמחליף מוצרים עם סוכן אחר שלא עשה מכירה כדין, עי"ש בגיליון. ואף שכ"ז אינו אלא בגדר ספק אם נמכר כי א"א לדעת מה הגיע מהסוכן שלא מכר ומה לא, ובמשנ"ב (סי' תמט סק"ה) הביא מח' הפוסקים אם ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר באכילה, מ"מ הכרעת הפוסקים לדינא שספק חמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה, כמו שהכריע בשו"ע הגר"ז (סי' תמח ס"ל), וכמו שסתם המשנ"ב גבי ספק חמץ (בסי' תנג ס"ק כד וס"ק כח ובשעה"צ שם ס"ק מז).

ג. הפרכת טענת המזלזלים

בנוסף לכך גם מה שנכמר ידוע מה שהגרי"ש אלישיב זצ"ל סבר שמדינא מכירת חמץ של חילוני אם אין לו תוקף משפטי אינו כלום, וכפי שהעידו בשמו הגר"ע אויערבאך (אמרי מאיר עמ' קז), הגר"צ פרידמן (גלאט תשנ"ט עמ' 87 הובא באשרי האיש או"ח ח"ג פנ"א סי"ד והע' לט) הגר"י אפרתי (שו"ת ישא יוסף או"ח ח"א סי' פד) הגרא"צ ישראלזון (קונ' דיני פסח וספיה"ע עמ' 9) והגר"י דרזי שליט"א (שבות יצחק פסח פכ"ט עמ' שכג). ולקמן באות יג נאריך בביאור שיטתו.

ולכן כשנשאל הגר"ע אויערבאך שליט"א (גיליון עומק הפשט מס' 58) מה צריך לכתוב למעשה לציבור האם צריך להחמיר בחמץ שנמכר לגוי, ואמר לי אם המוכר שומר תורה ומצוות מותר למעשה לאכול מהחמץ שמכר לגוי ואין צריך להחמיר, אך אם המוכר חילוני שאין גומר בדעתו למכור ראוי להחמיר, וסיפר מעשה שהיה ששאלו בעל מפעל חילוני

אחרי שחתם על שטר מכירת חמץ מה יעשה אם יבוא הגוי באמצע הפסח לקחת את החמץ, ענה בעל המפעל, 'אני יזרוק אותו מכל המדרגות'.

ואף גבי מכירת חמץ של יהודי חרדי יר"ש שמ"מ עדיין חסר בגמירות דעת מצד הגוי (כפי שנוכיח לקמן באות יב) העיד הרה"ג רבי אהרן דויד (גיליון עומק הפשט מס' 57) ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שיש על המדקדק להחמיר, לקנות במאפיות רק נטחן ונאפה לאחר הפסח, וכן העיד לי הרה"ג רבי ארלנגר ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שהירא את דבר ה' יחמיר את הגר"א שלא לאכול חמץ שנמכר כלל, ועוד העיד לי ששמע מהגר"ש וואזנר זצ"ל שאף שיתכן שגבי המאפיות והחנויות הקטנות המכירה היתה כדין, אבל במאפיות הגדולות הורה שלא כדאי לקנות ולאכול משם שום דבר שנמכר במכירת חמץ, מאחר שהתבואות שור (המובא לקמן באות יב) כבר צעק על זה, ובמכירת חמץ של המאפיות הגדולות יותר מסתבר שחסר בגמירות דעת.

ועל עצם הנושא וטענות המזלזלים כבר השיב על כך הגר"ח כץ בקובץ תל תלפיות (שם עמ' תצט), ואני לא באתי אלא להוסיף עוד כמה נקודות ובירור המציאות וההלכה, וטרם נפרט הדברים נקדים להשיב על כמה מהטענות (חלק מהתשובות על טענות המזלזלים יתבארו בהמשך באות טו).

א. ראשית יש לציין שהחומרא שהתחדשה בשנים האחרונות ע"פ מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ועוד, אינה קשורה לחומרא של הגר"א כלל וכלל, כי מה שכתוב במעשה רב (סי' קפא) שהגר"א החמיר לא לאכול חמץ שנמכר משום שהמכירה גרועה, (ולא כתוב שם מדוע המכירה גרועה) הביא הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קח) שיש ב' פירושים בהנהגת חומרת הגר"א, א. במעשה רב השלם מביא בשם "הנהגות ישרות" ששמעו מפי הגר"א זצ"ל את טעמו שאין כל אדם יכול לעשות כדין, והיינו בזמנו שכל אחד מכר בעצמו ע"פ הוראת רבנים ולא הרב עצמו מכר וחשש שאינו מוכר כדין, אבל אם נעשה כדין לא שמענו שחושש שהוא הערמה שאין לו סמיכות דעת, וגם הגר"א גופא לא אסר לאחרים רק נהג כן לעצמו, ולפי טעם זה לכאן' במכירה מדוקדקת ע"פ כל החומרות והדקדוקים אין סיבה להחמיר. ב. אך בכתר ראש להגר"ח מוולז'ין זצ"ל (ק"כ) מביא שהגר"א לא אכל חמץ הנמכר מפני שצריך ביטול בלב שלם ואין הכל יכולים לעשות כך, ומשמע שחשש לביטול, ולפי טעם זה כתב הגר"מ ש"ש שכ"ש שאין לאכול ממכירת חמץ דעוברי עבירה שאינם מבטלים כלל ואפי' אם מבטלים בודאי שאינו בלב שלם. אמנם כ"ז רק לפי טעם חומרת הגר"א, אך החומרא שנוסדה בזמננו ע"פ הגרי"ש אלישיב זצ"ל היא גם על עצם המכירה שהיא בעייתית מבחינה משפטית וממילא אין גמירות דעת, הן מבחינת המוכר החילוני וכ"ש מבחינת הגוי, ואי"ז קשור להערמה כלל. וגם הגר"מ שטרנבוך (שם) העיר, שבזה"ז שמוכרים במיליונים אין לך הערמה כמוהו ולא מועילה המכירה אף לאיסור דרבנן.

וממילא מה שאמרו הגר"י בלוי זצ"ל ויבלחט"א הגר"נ קופשיץ (גיליון עומק הפשט מס' 46 ו-57) שכל מי שיש לו משכנתא וכלפי איסורים דאורייתא חמורים של ריבית סומך נפשו על ההיתר עיסקא, ודאי שיכול לקנות חמץ שנמכר לגוי כדין בפסח שהוא רק איסור דרבנן

משום קנס בעלמא, ולסמוך על ההיתר של המכירה. כל זה שייך אך ורק למחמירים לא לאכול חמץ שנמכר ע"פ הגר"א, משום שהגר"א שהחמיר בחמץ שנמכר משום הערמה הוא הגר"א שהחמיר בהיתר עיסקא משום הערמה (כמובא במעשה רב סי' קח), ולכן מי שמיקל בהיתר עיסקא ואינו חושש להגר"א שיש בזה הערמה, א"כ לדעת הגר"א יכול להקל גם בחמץ שנמכר ולא לחשוש להגר"א שהחמיר משום הערמה. אבל החומרא שיש היום אצל רוב המדקדקים זה אינו ע"פ הגר"א אלא זה נושא אחר לגמרי וכפי שיתבאר.

ומה גם שעל עצם טענה זו נאמר "נאים הדברים למי שאמרם", כי הגר"א בלוי והגר"נ קופשיץ לשיטתם שסוברים (גיליון עומק הפשט מס' 46 ו-47) שההסתמכות על היתר עיסקא של הבנק אינו לכתחילה וכשאפשר להסתדר בצורה אחרת לא יסמכו על ההיתר עיסקא, ולדעת הגר"א בלוי יש בזה אף חשש איסור דאורייתא, אמנם דעת כמה פוסקים (כמובא בגיליון עומק הפשט מס' 47 בשם החלקת יעקב ח"ג סי' קצ ועוד, וכן מובא בכל ספרי הריבית המצויים בענין ריבית מחברה בע"מ בשם כמה פוסקים) שאין איסור כלל להלוות מהבנק בריבית משום דהוי ממון שאין לו בעלים ידועים ולשיטתם לא צריך כלל היתר עיסקא, ואף הפוסקים שאוסרים (עי' גיליון עומק הפשט שם בשם הרוגצ'ובר בצפנת פענח סי' קפד ועוד פוסקים) וס"ל שיש איסור להלוות מהבנק בריבית מ"מ סוברים שאינו אלא איסור דרבנן, ומה שאין להיתר עיסקא תוקף משפטי זה אינו חסרון בגמירות דעת, כי ודאי שעדיף לבנקים לקחת את ההיתר עיסקא ברצינות מאשר להפסיד את לקוחות כלל הציבור החרדי, וכדמוכח מאזהרת הגרי"ש אלישיב זצ"ל על הסיפור בעמנואל (עי' הערה⁴⁶), משא"כ מכירת חמץ אין שום סיבה למוכר (החילוני) ולגוי שקונה לקחת את המכירה ברצינות מלבד טקס דתי למראית העין, כי הרי בלא"ה ועדות הכשרות יתן הכשר לכל החמץ שנמכר

⁴⁶ המעשה מובא בגיליון עומק הפשט (מס' 47) שמעשה היה עם לווי חרדים שלקחו הלואה מבנק מזרחי טפחות, שהשקיעו את הכסף בידיעת הבנק בפרויקט בעמנואל, שהבנק עצמו נתן לו ליווי כספי, הפרויקט לא הצליח, הבנק דרש את הכסף מהלוויים פלוס הרווח כפי שהתחייבו בהלוואה, הלוויים טענו שהם ערכו שטר היתר עיסקא עם הבנק וכאן הם אינם צריכים להישבע שהכסף הופסד, כיון שהבנק עצמו יודע שהפרויקט נכשל. מנגד טען הבנק שמסמך זה הוא מסמך דתי שאינו מחייב, לכן הם פטורים מלהתייחס למסמך זה.

בעקבות טענת הבנק התחולל סערה ציבורית, כאשר הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלח להבהיר לבנקים שאם יראו מסמך זה כמסמך דתי שאינו מחייב, הוא יורה שאסור ליטול הלוואות משכנתא מהבנק, מסר זה הפחיד את הבנקים שיפסידו את הציבור החרדי כלקוחות הבנקים, בו בזמן שהם מהלקוחות הגדולים כיון שהם קונים דירות לילדיהם בעיקר עם הלוואות משכנתא, לכן החליטו הבנקים שלמסמך היתר עיסקא יהיה תוקף חוקי ומחייב, וקיבלו עליהם את השלכות ההיתר עיסקא, כפי הוראת פוסקי ההלכה.

בעקבות שינוי זה הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שניתן למי שאין לו ברירה ליטול הלוואות משכנתא עם היתר עיסקא מהבנק, וזה בגלל שיש להיתר עיסקא שנחתם עם הבנקים תוקף חוקי, והוא מוכר כך ברשויות החוק, גם אם הנהלת הבנק אינה מבינה את משמעותו, בדין זה מחייב ועל פיו נעשה העיסקה, נמצא שאין בעסקא זו רבית.

וטעם הדבר ביארו הרב אריה דביר שליט"א והגר"ש גלבר שליט"א בשם הגרי"ש זצ"ל, שבאמת מבחינה עיסקית משתלם לבנק לקחת את ההיתר עיסקא ברצינות, שאם לא יועיל ההיתר עיסקא, אלפי לקוחות חרדיים ימשכו את כל העסקים שלהם מהבנק, ויקחו הלוואות מבנק בבעלות גויים בחו"ל ללא שאלות של ריבית. ומכיון שחתימת מנהלי הבנק על שטר היתר עיסקא מחייבת אותם בדין תורה, אם בפועל היו מתכחשים בבית משפט להיתר עיסקא היה מפקיע את ההיתר, אבל מכיון שלמעשה לא משתלם לבנקים לכפור בהיתר עיסקא, ולוקחים את ההיתר עיסקא ברצינות, ובצירוף העובדה שלא היה בפועל קביעת בית המשפט שהיתר עיסקא אין לו תוקף חוקי, לכן ההיתר במקומו עומד.

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקדושה"
לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

והחרדים יאכלו את החמץ גם אם בית המשפט יפסול את המכירה, ואף אם המוכר חושש שאם יערער על המכירה אז ועדת הכשרות יסירו ממנו את ההכשר וכמש"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ז סי' נג), מ"מ זה רק מצד המוכר אבל גבי הגוי שקונה את החמץ אין לו שום חשש לערער על המכירה, וגם מצד המוכר האיום של ועדת הכשרות מרתיעה רק את בעלי החרושת, ולא את הסוכנים והחנויות שאינם כפופים לשום גוף כשרות, ולכן הטענה הזאת שמי שמיקל בהיתר עיסקא יכול להקל בחמץ שנמכר אינו נכון, אלא בדיוק הפוך, וצ"ל שמי שמחמיר בהיתר עיסקא ודאי שצריך להחמיר בחמץ שנמכר, ומי שמיקל בחמץ שנמכר יכול להקל גם בהיתר עיסקא, והיו גדולי עולם שסמכו על ההיתר עיסקא בבנקים, ולא שמענו שמי שמחמיר בהיתר עיסקא בבנקים הוא מוציא לע"ז על גדולי הפוסקים שהתירו, וכן המנהג למעשה כדי שלא להכשל בחשש איסור ריבית נהגו בכל הדורות לעשות היתר עיסקא עם הבנק כפי שכתב הגר"ע הדאיה זצ"ל (שו"ת שמחת כהן ח"ז סי' צו) כי מאז שנפתח בנק אנגלו פלשתינה סידר הג"ר שמואל סלנט זצ"ל שטר היתר עיסקא ועליו סמכו כל המתעסקים עם הבנק ואחריו נמשכו בכל הבנקים מאז ועד עתה, ולכן המחמיר לא להלוות מהבנק גם בהיתר עיסקא הוא מוציא לע"ז על הגר"ש סלנט שהתיר הדבר. ומה שטען הגר"נקופשיץ שכל החומרא בנטחן לאחר הפסח הוא רק כדי שיהיה יותר טרי הוא צ"ב, דלא מצינו שמי שמתיר לכתחילה לקחת הלואה מחברה בע"מ ובכלל זה מהבנק וכ"ש אם עושה היתר עיסקא שהוא ודאי מותר, שיאמר שכל החומרא להימנע מהיתר עיסקא של הבנק ולקחת הלואה מגמ"ח (וכמו שהורה באמת הגר"נ קופשיץ) הוא רק כדי לחסוך את הריביות ולא משום ענין הלכתי, וכעין סברת הגר"ק לענין שהקמח יהיה יותר טרי, ולא משום ענין הלכתי.

ועל הטענה שאומרים שמימנו לא שמענו חומרא זו ואבות אבותינו הקילו בזה אז למה להחמיר יותר מהם, נראה שטענה זו מקורה בשטחיות רדודה, כי כידוע שהמכירת חמץ כהיום שונה בתכליתה מהמכירת חמץ בעבר כמבואר לקמן באות יב-יג, וא"כ טענה זו היא מסוג הטענות שאומרים אנשים שטחיים שגם כהיום באר"י שאין סכנה הם מדליקים חנוכיה בתוך הבית (בפנים ולא בחלון) כי אבות אבותינו בחו"ל הדליקו חנוכיה בתוך הבית אז למה לשנות, למרות שלא ברור למה אנשים אלו מעשרים כאן תרו"מ באר"י בעוד שאבות אבותינו בחו"ל לא היו מעשרים תרו"מ, וא"כ כשם שזה ברור להם שאין זה נקרא שינוי מהמסורת כי בחו"ל פטורים מתרו"מ ובאר"י חייבים, א"כ הם צריכים להבין זאת גם במקום הדלקת נ"ח לכתחילה, ובמכירת חמץ שהיא שונה בתכליתה מהמכירת חמץ שהיה בשנים עברו. ועל הטענה שאומרים שהמחמיר מוציא לעז על גדולי עולם שהקילו בזה, יעוי' לקמן באות טו, שפרכנו טענה זו.

ועל הטענה שאומרים שכיון שבלא"ה אין אפשרות להקפיד על כך ממילא אי"צ להחמיר, הנה מלבד מה שטענה זו כבר פרך החפץ חיים (בהקדמה לספרו) סברא זו, שכתב גבי לשון הרע שתחילה בא היצר הרע ואמר לאדם שעל פלוני מצוה לדבר שהוא בעל מחלוקת ופעמים אומר לו שבענין זה וזה אי"ז נכנס בכלל לשון הרע וכו', ואם רואה היצר הרע, שבאלו ענינים לא ינצח לאדם, הוא מרמה אותו בהיפך, שמחמיר עליו כל כך בענין לשון

הרע, עד שמראה לו שהכל נכנס בכלל לשון הרע, וא"כ א"א לחיות חיי תבל בענין זה אם לא שיפרוש לגמרי מעניני העולם, והוא כעין דיבת הנחש הערום שאמר "אף כי אמר אלוקים לא תאכלו מכל עץ הגן". ואף כאן תחילה בא היצר הרע ואומר שאין שום חשש ופקפוק לאכול חמץ שנמכר שזה מכירה תקיפה מבחינה משפטית, ופעמים בא בטענה שכל הקמח היום זה לא חמץ כלל ללא שום פקפוק, ואם רואה היצר הרע שהמציאות וההלכה לא מסתדרת עם זה, אז הוא מרמה את עצמו בהיפך, שאומר לו שבלא"ה א"א להקפיד על כך וממילא אי"צ להחמיר. והתשובה לטענה זו כתב החפץ חיים (שם בהמשך דבריו בהגהה שניה) שירדה תורה לסוף דעתו של האדם שבכוחו להיות נזהר מעוון זה, מבלי לפרוש מעניני העולם, שאם לא כן, אין הקב"ה בא בנטרוניא עם בריותיו. ולכן אף בנידו"ד ב"ה אכשר דרי ובזכות העזרה של העדה החרדית והעדכונים של הגר"ח כץ ניתן לדעת בקלות על כלל המאפיות שאין בהם חשש חמץ שנמכר, והם עושים עבודה מושקעת וקפדנית כדי שיהיה לציבור המדקדקים את המידע על כלל המאפיות והמוצרים שהם ללא חשש, ורק צריך להתעדכן בקווים או ברשימות שנשלחים ורואים שזה לא כל כך קשה להחמיר.

ד. אם יש מקום להחמיר רק בכיתוב "נאפה לאחר הפסח"

וישנם אנשים שטוענים שהם לא מחמירים עד כדי כך שיהיה נטחן לאחר הפסח אלא די להם שכתוב שזה נאפה לאחר הפסח, מאחר שקמח זה בכלל מח' אם זה חמץ, וגם המחמירים סוברים שזה רק חשש חמץ ולא חמץ גמור, וממילא די לנו בחומרא של נאפה לאחר הפסח.

אמנם טענה זו היא בורות, כי הרבה מהמאפיות מוכרים בצק קפוא ואופים זאת אחרי פסח עם כיתוב שזה נאפה לאחר הפסח (ומצוי הדבר ברוגלאך ובורקסים), ואמנם זה באמת נאפה לאחר הפסח אבל זה היה לפני זה בצק שזה חמץ גמור לכו"ע ולא רק קמח, וממילא אין להסתמך על הכיתוב נאפה לאחר הפסח כי אינו כלום.

ה. אם אפשר לסמוך על הכיתוב "נטחן לאחר הפסח"

ולמעשה טרם נבאר ההלכה והמציאות יש לציין ולהדגיש שודאי שהמיקל לאכול חמץ שנמכר יש לו ע"מ לסמוך, כי גדולי עולם סמכו על כך ורבים מגדולי הפוסקים מתירים זאת לכתחילה שכן מעיקר הדין סומכים אנו על המכירה, [נמלבד במכירת חמץ של חילוני שלא נכתב בשטר שלו את הסעיפים שהכניס הגריש"א שלדעתו אי"ז מכירה אלא חספא בעלמא], אבל ח"ו לבוא ולזלזל בחומרא זו שיש לה יסוד מדינא כפי שנבאר, והרוצה להחמיר כדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא יקנה שום מוצר של העדה החרדית אלא בכיתוב "נאפה מקמח שנטחן לאחר הפסח תשפ"ג" שאז זה ללא חשש, משא"כ שאר הכשרויות אין לסמוך על הכיתובים כי אינם מקפידים לתת הכשר גם על מוצרים ששיקרו וכתבו שזה נטחן לאחר הפסח, משא"כ בכשרות העדה החרדית הם אומרים שמה שכתוב "נאפה מקמח שנטחן לאחר הפסח" הוא אמת לאמיתו והוא כולל גם את כל המשפרי אפיה שנטחנו לאחר הפסח. משא"כ בכשרות "לנדא" מה שכתוב נטחן לאחר הפסח זה אינו כולל גם את המשפרי אפיה, ומאפית הצבי יוכיח שלמרות שיש לו הכשר של "לנדא" (ובעבר

היה לו גם כשרות של הגר"מ גרוס שליט"א) מ"מ הם מפרסמים עם מודעות ע"ג החנות שכל המוצרים הם מקמח שנטחן לאחר הפסח, בעוד שידוע לכולם וכבר עורר על כך הגר"ח כץ (למי שמעוניין לשמוע ולא להתעלם) שגם במאפית הצבי חוץ מהחלות והלחמניות כל המוצרים שם יש בהם משפרי אפיה שנמכרו במכירת חמץ, והם מנסים להטעות את הציבור בכך ולכן מצוה לפרסם, וחבל שנותנים הכשר למאפיה שמטעה את הציבור, [והטעם שיש להחמיר במשפרי אפיה יבואר לקמן באות טז שהוא מדין מעמיד], משא"כ בכשרות בד"ץ העדה החרדית כיון שזה בד"ץ והיינו בית דין צדק א"כ הם אינם נותנים הכשר להיפך מהצדק (והיינו לשקר), ואין הם נותנים כשרות לשום מוצר שכתוב עליו נטחן לאחר הפסח אם זה נמכר במכירת חמץ, אם כי גם בכשרות העדה החרדית יכול להיות טעויות (כמו שקרה השנה-תשפ"ג בלחם של דוידוביץ שבטעות הכניסו את השקיות של נטחן לאחר הפסח ללחמים שנמכרו), ולכן רצוי ומומלץ לשמוע את העדכונים של הגר"ח כץ שליט"א שהוא עושה עבודה נפלאה ומבוררת לבדוק עד כמה שידו מגעת שאין שום טעויות וזיופים ושהכל ללא חשש, ולא להסתמך על העדכונים של העדה החרדית בלבד.

ורק נוסף מעשה ששמעתי באחד משיעוריו של הגר"ח כץ, שפנה אל אחד מהצדיקים של בני ברק שפירסם בביטחון גמור שלא כל ה"לתת" הוא רטוב, אלא יש גם "לתת" יבש ושהוא ראה בעצמו שה"לתת" יבש, וכיון שלתת יבש הוא אינו חמץ לכן רבני בני ברק נותנים הכשר ל"לתת", והגר"ח כץ התקשר למשגיח של העדה החרדית לברר אם אכן כך, והמשגיח אמר לו שאין כזה דבר "לתת" יבש אלא כל ה"לתת" עובר הרטבה קודם, ולכן הוא פנה לאותו צדיק ואמר לו את הדברים ששמע מהמשגיח של העדה"ח, והתברר לאותו צדיק שאמנם לפי ראות עיניו הוא ראה שה"לתת" יבש, אבל הוא לא ראה את השלב הקודם שה"לתת" עובר הרטבה, ומאז הוא קיבל את טענות הגר"ח כץ, והתנצל בפניו, ע"כ. ומעשה זה ממחיש לנו עד כמה לא ניתן לסמוך אפי' על אנשים ורבנים שבטוחים בעצמם ובטענותם בלי לברר טוב את המציאות בשטח והידע שדרוש לזה.

ו. אם אפשר להסתמך ולהאמין לבעלי המאפיות או החנות

ובודאי שאין להסתמך על בעלי המאפיות או החנות, כי מלבד מה שהם נוגעים בדבר והם אינם נאמנים, הרי שברוב המקרים הם לא מבינים כלום מהענין הזה והם סתם אומרים, כמו ששאלתי פעם בחודש אייר איזה בעל חנות אם הלחמניות שיש לו הם אחרי פסח, והוא צחק ולא הבין מה השאלה באומרו בתמימותו, "תגיד הכל בסדר איתך, אנו כבר חודש אחרי פסח אז מה השאלה?" (והיינו שלא יתכן שזה נאפה לפני פסח כי זה כבר היה מתקלקל), ובמקום אחר השיב לי בעל חנות, שיש על זה הכשר הבד"ץ אז ודאי שזה אחרי פסח. וכל אחד יבין מתשובות אלו אם אפשר להסתמך על בעלי המאפיות או החנויות.

ז. אם יש מקור וטעם למנהג להחמיר בזה רק עד שבועות

וישנם אנשים ואולי אפי' רבנים שמחמירים לא לאכול חמץ שנמכר רק חודש חודשיים אחרי פסח או אף עד שבועות ולאחר מכן כבר אומרים שלא צריך לבדוק ואפשר לסמוך שמסתמא זה כבר אחרי פסח.

אמנם מנהג משובש זה מגוחך מאד, הן מבחינה מציאותית והן מבחינה הלכתית, וטרם נבאר הטעמים נקדים שמנהג משובש זה נובע ממה שיש קהילות חסידיות שנוהגים בחומרא זו עד שבועות, וכן נוהגים בחסידות בעלזא, שכן בשנים עברו כלל הציבור לא היה נוהג בחומרא זו, אולם לפני 43 שנים בשנת התש"מ בעת שהוקם ועד הכשרות שע"י בד"ץ קהל מחזיקי הדת בעלזא, הם הצליחו להכניס חומרא זו שהיה נהוג בבעלזא ונהפכו לנחלת הכלל, שכל מוצרי החמץ יהיו בדוקא אפוי לאחר הפסח מקמח שנטחן לאחר הפסח, ומקור קפידיא זו של נטחן ונאפה לאחר הפסח בקרב חסידי בעלזא, הוא מהאדמו"ר מבולגרייא זצ"ל שכתב שחלילה אין אנו מערערים על המכירה אלא חוששים ומחמירים לא לאכול חמץ שנמכר לגוי, וקפידיא זו בא בקבלה מהאדמו"ר השר שלום מבעלזא זצ"ל שאמר אחר הפסח איך אפשר לאכול חמץ שהיה שייך לגוי, אולם אין זה מצד החשש ההלכתי שאין המכירה מועלת בשורת הדין, ולכן קפידיא זו נוהגת בבעלזא רק בימי ספירת העומר עד חג השבועות שהם ימים נעלים מאוד. ומנהג זה מקורו בס' טעמי המנהגים (עניני פסח עמ' עב) שכתב בשם ס' משכנות הרועים (קונ' עת מצוא דף י' אות ז) שהרבה צדיקים נוהגים לא לאכול מפסח עד עצרת חמץ של ישראל שנמכר לנכרי ע"י הערמה, לפי שימי הספירה הם ימים קדושים ונוראים מאוד, והביא שם שכך נהג האדמו"ר מסטרעטין זצ"ל ולכן היה שר בשבועות חסל סידור פסח מפני שעד חג השבועות עדיין מרחשין שפתיו מקדושת החג ומצוותיו, ודימה זה לפת פלטר שכתוב בשו"ע (סימן תרג) שבעשי"ת נמנעין מלאכול פת פלטר של עכו"ם, כמו"כ בימי הספירה האלו החמירו יותר בעניני המאכלים. ונמצא א"כ שמנהג קהילות אלו אינו קשור כלל לנידוד אם יש יסוד למכירה בזמננו או לא, אלא הוא אך ורק חומרא שלא לאכול חמץ שנמכר בימים מסוימים בשנה כמו שמחמירים בהרבה חומרות בעשי"ת ואינו מדינא כלל.

ולכן אותם האנשים שחודש חודשיים אחרי פסח כבר לא בודקים ואוכלים חמץ מכל הבא ליד, כי חושבים בתמימותם שמסתמא כבר עכשיו הכל מאחרי פסח ועכ"פ אינו אלא ספק ולא צריך להחמיר כולי האי, ראשית הם צריכים לדעת שהם טועים טעות חמורה גם במציאות וגם בהלכה, כי ידוע שהמאפיות והחברות הגדולות של מוצרי החמץ יודעים שהציבור תמים מקפיד על כך רק בחודש חודשיים הראשונים אחרי פסח ואח"כ הוא כבר לא בודק אפי' תאריך ייצור, ולכן בחודש חודשיים הראשונים שאחרי פסח הם מייבאים את כל הסחורה מקמח שנטחן לאחר הפסח וכך הם כותבים על המוצרים, ואחרי חודשיים הם מוציאים את הקמח או הבצק הישן שנמכרו במכירת חמץ ומוכרים זאת לציבור, והדוגמאות המצויות לכך הוא בנקנקיות של חברת זוגלובק (שהוא חמץ גמור מחמת הגלוטן שבו) שכותבים מיוצר אחרי פסח ואחרי חודשיים ספורים הם מחזירים את הגלוטן הישן שנמכר במכירת חמץ ומוכרים זאת לציבור, וכן בחברת בייגל בייגל שבתקופה הראשונה שאחרי פסח משווקים לציבור בייגל שנטחן לאחר הפסח ושמים "מולסה" במקום

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקרושה"
לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

"לתת" (כי הרי לתת הוא חמץ), ואחרי תקופה קצרה מחזירים את הלתת שנמכר במכירת חמץ, וכן מצוי דבר זה בעוד מאות מוצרים שונים, וא"כ נמצא שיש הרבה יותר מקום להחמיר לא לאכול חמץ מיד אחרי פסח. וכ"ז הוא מצד המציאות אבל צריך לדעת שיש גם שאלה הלכתית וכמבו בסעי' הבא.

ח. אם מי שהחמיר ורוצה להקל צריך לעשות התרת נדרים

ומלבד זאת יש גם בעיה הלכתית לנוהג כן, כי מאחר שהוא נהג ג' פעמים אחרי פסח לא לאכול חמץ שנמכר ולא אמר שנוהג כן בלי נדר, א"כ אם הוא רוצה לאכול חמץ שנמכר אחרי שבועות הוא צריך לעשות התרת נדרים, ולא תמיד מועיל לסמוך על התרת נדרים של ערב ר"ה, אלא א"כ הוא אמר בלי נדר כשהתחיל לנוהג כן, אבל בדרך כלל אנשים לא אומרים בל"נ בתחילת הנהגתם בענין זה.

ומה שהובא (בגיליון עומק הפשט מס' 57) בשם הגר"נ קופשיץ שליט"א שגם מי שמחמיר בזה ורוצה להקל אינו צריך לעשות התרת נדרים, זה הגרנ"ק לשיטתו שסובר שכל החומרא בנטחן אחר הפסח הוא רק כדי שיהיה הקמח יותר טרי, ולפי"ז פשיטא שאם רוצה להקל שאינו צריך התרת נדרים, אבל לבני תורה הנוהגים בחומרת הגרי"ש אלישיב זצ"ל פשיטא שאם רוצים להקל אחרי שבועות או בחודש תמוז צריכים לעשות התרת נדרים, ועי' באשרי האיש (יו"ד ח"ב הל' התרת נדרים פל"ו סי"ג) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אלא א"כ הוא קיבל על עצמו קבלה זו עד שבועות וכמנהג חסידי בעלזא או שהוא קיבל על עצמו חומרא זו בלי נדר וכנ"ל.

ט. אם יש מקום להקל בחמץ שספק אם נמכר במכירת חמץ או שנטחן אחרי פסח

ועל עצם מנהג משובש זה שחודש חודשיים או אפי' חצי שנה אחרי פסח כבר אומרים שמסתמא כבר הכל או הרוב נטחן או נאפה אחרי פסח ועכ"פ אינו אלא ספק, וכיון שזה ספק אם היה לפני פסח או לא והמשנ"ב (סי' תמט סק"ה) הביא מח' הפוסקים אם ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר באכילה, לכן אף שנקטינן לדינא שספק חמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה (כמו שהכריע בשו"ע הגר"ז סי' תמח ס"ל, וכמו שסתם המשנ"ב גבי ספק חמץ בסי' תנג ס"ק כד וס"ק כח ובשעה"צ שם ס"ק מז), מ"מ כאן שזה נמכר ורק מחמירים לא לסמוך על המכירה יש להקל בספק חמץ.

אמנם מנהג זה אינו נכון, דמבואר בשדי חמד (מע' חו"מ סי' ח אות לא) שאף שנחלקו הפוסקים אם ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר או אסור, מ"מ אם אפשר לברר בקל, יש לברר, ועוד כתב (שם באות ל ובסי' ב אות ו) ע"פ הפמ"ג שכ"ז בספק חמץ, אבל ודאי חמץ ורק ספק במכירה אם היתה כדין יש לדון אם להקל דאפשר דהו"ל דרבנן ע"י גלגול, עי"ש. וא"כ בנידו"ד שיש לו אפשרות לברר בקל כבר אינו נחשב ספק, ומאחר שיש עדכונים שוטפים של העדה החרדית ושל הגר"ח כץ, ודבריהם מפורסמים גם במייל וגם בקווים איזה מאפיה ואיזה מוצר נמכר ואיזה ללא חשש שנמכר, ומי שלא שומע את העדכונים זה לא נקרא ספק, דאטו אם אדם יכנס לחנות בלי להסתכל אם יש שם הכשר או לא, ויאמר שכל המוצרים זה ספק כשר כי הוא עדיין לא שאל את המוכר, בעוד שבאפשרותו להסתכל

על המודעה או לשאול את המוכר (אם הוא נאמן כמובן) על כשרות המוצרים, הלזה יקרא ספק? לא יעלה על הדעת, וזה ממש כמו לקחת מוצר ולאכול אותו בעצימת עיניים בלי להסתכל על כשרותו ולומר זה ספק כל עוד לא הסתכלתי ודינו ככל ספק דרבנן וכו', ומה בכך שבנידוד הוא צריך לטרוח לשמוע את העדכונים, סוף כל סוף כיון שיש לו את האפשרות א"כ אם אינו שומע הוא כבר לא יכול לקרא למה שיש שם בשם "ספק".

ובשלמא בחודש תמוז או אב שיש הרבה מאפיות ומוצרים שא"א לברר אם הם אחרי פסח ומשום כך הגר"ח כץ לא מעדכן ע"ז, א"כ זה ודאי נקרא ספק, ובפרט בחודשים הללו שהרבה מהמוצרים אחרי פסח, אבל בחודש אייר ואולי גם סיון שרוב המוצרים והקמח והמשפרי אפיה עוד לפני פסח ונמכרו במכירת חמץ, א"כ מה שהעדה החרדית והגר"ח כץ לא מעדכנים שזה בסדר אזי בדרך כלל זה חמץ שנמכר וכבר אינו נחשב לספק אלא ודאי חמץ שנמכר.

ואכן, הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ז סוס"י נג) כתב שהוא נוהג להחמיר לא לאכול חמץ שנמכר, אבל אם א"א לברר אם חמץ זה נמכר או שנאפה אחרי פסח הוא נוהג להקל.

י. אם אפשר להסתמך על קוד ייצור שבמוצר

ולענין אם אפשר להסתמך על קוד ייצור שבמוצר, צריך לדעת שהקוד ייצור מתייחס אך ורק לשלב הייצור של המוצר הסופי אבל עדיין יתכן שחומרי גלם הבאים מחמץ גמור הם מייצור של לפני פסח, והדגומא הנפוצה היא טילון של חברת 'נטסלה' או 'שטראוס' שגם אם כתוב ע"ז קוד ייצור שאחרי פסח, זה אומר שהגלידה אמנם ייצרו אותה אחרי פסח אבל זה אינו אומר כלום על הגביע, ובדרך כלל הגביע נמכר במכירת חמץ, וראיתי שהרבה מהעולם טועים בזה, וצריך לדעת שבדרך כלל לוקח כמה חודשים עד שיש בחברות אלו גביע שנטחן או נאפה אחרי פסח, וכן מצוי בגלידות או ארטיקים שיש בהם פירווי עוגיות שהקוד ייצור אומר מתי ייצרו את הגלידה אבל זה אינו אומר כלום על העוגיות של הארטיק, וכן מצוי בקורנפלקס (של חברת תלמה) שיש בו לתת שהקוד ייצור מתייחס לשלב הסופי של המוצר אבל בדרך כלל הלתת שיש שם נמכר במכירת חמץ, ובגיליון עומק הפשט (מס' 56) מביא עוד דוגמאות לכך, שבהרבה מקרים החיטים שמהם טחנו את הקמח נלתת כבר לפני פסח ויתכן מאוד שקמח זה הוא בגדר חמץ גמור, ודוגמה נוספת שהביא, שהוופלים והרוגלך יש בהם מילוי בטעם שוקולד הנוצר מטחינת רוגלך וגם מוופלים ישנים מלפני פסח, והרי לנו חמץ מלפני פסח למרות שתאריך הייצור אחרי פסח וגם כשהקוד ייצור הוא של אחר הפסח עדיין יש חשש לגבי השמרים והלתת ומשפרי אפיה, סוף דבר הקוד ייצור הוא בדיוק כמו הכיתוב "מיוצר אחר הפסח" או "נאפה לאחר הפסח" למרות שיתכן שזה היה בצק קפוא שנמכר, ובודאי שזה אינו אומר כלום על הקמח וה"ה בקוד ייצור, ולכן צריך לעקוב ולהתעדכן ב'קו מידע' לברר בזמן אמת לגבי כל מאפיה לחוד ולגבי כל מוצר בנפרד האם הוא מותר לאכילה למהדרין.

יא. מדוע בכשרות "העדה החרדית" וכשרות "לנדא" מקילים בזה

וישנם אנשים שטוענים שאם יש מקום גדול לחומרא זו שלא לאכול חמץ שנמכר מדוע בכשרות "לנדא" או בכשרות העדה החרדית ורבניה שידוע ככשרות מהודרת ביותר נותנים הכשר לדבר זה.

אמנם טענה זו אינה מתאימה לבני תורה ההולכים אחרי הוראות מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל וסייעתו שהורו בדיוק איך צריכים הבני תורה להתנהג בהלכה, בשונה מהכשרויות הנ"ל שהולכים אחרי רבותיהם, כך שבכשרות "לנדא" זה לא שאלה, וכמו שכתב בגיליון עומק השפט (גיליון מס' 57) שאדרבה המנהג בחב"ד עוד מזמן השו"ע הרב "להקפיד שלא להקפיד" ואוכלים לכתחילה מחמץ שנמכר לגוי ומבדילים במוצאי פסח על בירה שנמכרה לגוי שלא להוציא לעז על המכירה, ולכן בכשרות "לנדא" מקילים לכתחילה בזה, עי"ש.

ובכשרות העדה החרדית ואנשי הישוב הישן קיבלו על עצמם את הוראות רבני הברד"ץ ובראשם מרן בעל המנחת יצחק זצ"ל ולא חששו להוראות ופסקי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, למרות שכבר פסק ראב"ד העה"ח הראשון הגאון האדיר רבי ראובן בענגיס זצ"ל על מרן הגרי"ש א שהלכה כמותו בכל מקום, ואעפ"כ בהעה"ח לא חוששים לשיטתו, עד כדי שגם כשיש באפשרותם לשנות ולהעלות את רמת הכשרות למהדרין מן המהדרין הם בוחרים בשיטה שלא לשנות מהוראת המנחת יצחק בין לקולא בין לחומרא. ונביא מספר דוגמאות לכך.

א. מיץ ענבים מאה אחוז טבעי - בכשרות העדה החרדית נותנים הכשר למיץ ענבים מהול במים גם אם יש בו רק שבעים אחוז מיץ ענבים ובכיתוב ע"ג הבקבוק שברכתו הגפן, וזאת משום הוראת המנחת יצחק (ח"ח סי' יד) שכן פסק, ולא חששו לשי' מרנן הגרש"ז אויערבאך (שו"ת מנח"ש קמא סי' ד ד"ה וא"כ, ותנינא סי' יג, והליכו"ש פסח פ"ט סי"ג הע' 90), והגרי"ש אלישיב זצ"ל (הל' שבת בשבת ח"א עמ' שפו, ושבו"י פסח וקונ' זמן שמחתנו עמ' פה, ושיעורי הגרי"ש"א עמ"ס ברכות עמ' שעא, וס' וזאת הברכה פי"ב, וס' זכרון דרור יקרא עמ' שכב) שפסקו שכיון שטעמו של המיץ ענבים חלש מאד, אין למוזגו כלל במים, ויתכן שאפי' הוסיף כמות קטנה של מים, דינו כמים ממותקים וברכתו שהכל, וכ"ש אם הוסיף בו שליש מים, שודאי ברכתו שהכל, ואפי' מיץ ענבים העשוי מענבים מתוקים מאד, והטעם עדיין ניכר אחר הדילול, מ"מ אין למוזג את המיץ ענבים במים, משום שהשם יין אינו תלוי במתיקות, ולכן אף אם מוסיפים בו תמציות שונות לחיזוקו, עדיין אין למוזגו במים, שסוף סוף כשלעצמו אינו ראוי למזיגה, והחיזוק ע"י תמציות הוא סיוע חיצוני בלבד, וכ"פ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' עז וח"ז סי' כח אות יב) שמיץ ענבים מעורב במים שמקליש את טעמו של המיץ ענבים אין דינו כיון ואינו כשר לקידוש, ואינו מועיל אף לברכת הגפן.

ב. ערב צפונית בשמיטה - דוגמא נוספת הוא לגבי ערבה צפונית בשמיטה, שכידוע בכשרות העדה החרדית מקילים בשמיטה ומביאים סחורה גם מערבה צפונית שלשיטתם זה נחשב חו"ל, והוא ע"פ הכרעת המנחת יצחק בהתייעצות עם בעל המשנת יוסף זצ"ל שכך קבע, ואינם חוששים לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהחמיר בזה כידוע ואף הורה

להגעיל את הכלים שבישלו מהם מהערבה הצפונית (כמו שהארכתי בכל זה במקו"א), ולמרות שהעדה החרדית מציינים על כל סחורה אם זה נכרי או שזה מחו"ל או מערבה צפונית או אפי' מערבה דרומית, מ"מ הכשרות מציינת את זה רק על הסחורה, אבל אין שום השגחה של ההכשר על החנויות עצמם שלא מערבבים את הסחורה של אתמול עם היום, וכבר נוכחתי לראות כמה פעמים בכמה חנויות שבכשרות העדה החרדית, שהמוכר או העובד של החנות עירבב הסחורה של היום שהיה חו"ל עם הסחורה של אתמול שהיה נכרי וכן ערבה צפונית עם חו"ל וכדו', ודבר זה יכול לקרות בכל חנות כל שהעובדים שם אינם אנשים בני תורה יראי שמים שמקפידים להשים לב ע"ז, ובכלל בסיום שנת השמיטה למרות שיש עדיין הרבה ירקות מהשמיטה שחלקם אפי' נזרעו בשמיטה (כדגומת הבטטות) מ"מ כמעט בכל החנויות כבר לא מציינים על הירקות מאיזה יכול זה אלא יש להם את הרשימות של הבד"ץ בכניסה לחנות ששם כתוב כל דבר מאיזה יכול, אך כאמור לעיל אין שום השגחה שלא יערבבו הסחורה של אתמול עם של היום, ויתכן שכמעט כל חנות מערבבת הסחורה כי הירקות יכולים להחזיק גם שבוע, והנה למרות ששמעתי שהגר"א קרלנשטיין שליט"א (שהוא המרא דשמעתתא דגבולות אר"י) בא בסוף ימיו של המשנת יוסף זצ"ל להוכיח לו מהסוגיא שערבה צפונית בכלל הגבולות של אר"י, ובעל המשנת יוסף השיב לו שעכשיו לעת זקנותו קשה לו להיכנס לסוגיא הזאת שוב, ובכל אופן בכשרות העדה החרדית לא משנים את עמדתם בענין זה והכל כדי לא לשנות מהוראת בעל המנחת יצחק, ואולי עכשיו אם הם יחמירו זה כבר יהיה הוצאת לעז על בעל המנח"י.

ג. חילול מעשר שני - דוגמא נוספת הוא הענין של חילול מעשר שני, שכידוע מה שנחלקו הרמב"ם והראב"ד אם אפשר לחלל מעשר שני על פירות אחרים או שצריך לחלל דוקא על מעות ולא על פירות, דעת הרמב"ם (הל' מעשר שני פ"ד ה"ב) שאפשר לחלל מעשר שני גם על פירות אחרים, וכ"פ השו"ע (יו"ד סי' שלא סעי' קלח), אך דעת הראב"ד (בהשגות שם) שא"א לחלל על פירות אחרים, וכ"פ החזו"א (דרך אמונה הל' מעשר שני פ"ב ה"ד בציון ההלכה ס"ק נד) שא"א לחלל מעות על פירות בזה"ז בין בירושלים בין חוץ לירושלים ואפי' בדיעבד לא חל החילול. ובדרך אמונה (בציון ההלכה שם) הביא עוד חבל ראשונים ואחרונים שסוברים כן, ה"ה הרמב"ן, המאירי, הטור, הסמ"ג, הרש"ס, ושכן פסק הערוה"ש, והביא מס' המעשר והתרומה (פ"א בביאורו סקנ"ו) בשם האריז"ל בס' המצוות (פ' וילך) שאסור לחלל פירות על פירות.

והנה בכשרות בד"ץ העדה החרדית לא נוהגים לחלל מעשר שני על פירות וכפסק השו"ע שיכול לחלל על פירות, וכפי שהסכים עם מנהג זה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' סו), ושמעתי שהם נוהגים לחלל זאת על סוכר, ולפי כל הפוסקים הנ"ל והכרעת החזו"א שפסקו כהראב"ד שא"א לחלל על פירות אלא צריך דוקא על כסף, א"כ אפי' בדיעבד לא חל החילול, ונמצא שכל מי שסומך על כשרות העדה החרדית ואינו מפריש בביתו תרו"מ הרי הוא אוכל אוכל הטבול למעשר שני לדעת החזו"א, ועליו לכל הפחות להפריש שוב מעשר שני, וכבר עורר על כך הגר"מ גרוס שליט"א בשיעור שמסר בליל שבת בביהמ"ד אלפי מנשה בבני ברק, ולכן בבד"ץ חניכי הישיבות נוהגים לחלל זאת דוקא על כסף גם כדי לצאת

יד"ח תרו"מ לדעת החזו"א. ובס' הל' כשרות המזון (עמ' 259) כתב שלמעשה רוב הרבנויות בארץ הסכימו להחמיר ולחשוש לדעת הראב"ד ולכן אינם מחללים על פירות.

ולמרות שהגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועו"ז ח"ה סי' רעח בהגהה עמ' כד) נתן טעם למנהג זה שנוהגים לחלל על פירות, משום שבכה"ג אין אונאה להקדש ומשום כך אפשר לחלל גם על פירות פחות משויו, אבל אם מחללים על מטבע פחות משויו מה שייך לומר אין אונאה להקדש עי"ש טעמו, אך גם הוא כתב שהחזו"א קרא תיגר על מנהג זה, דלא מהני כלל חילול על פירות גם בזה"ז וכדמשמע מהירושלמי (פ"ק דמעשר שני) עי"ש. ויש לציין שגם מי שקונה סחורה בכשרות העדה החרדית, ומעשר שוב מעשר שני, מ"מ לא יברך ע"ז, כי כיון שפסק השו"ע כדעת הרמב"ם שמועיל לחלל על פירות, א"כ למרות שהוא מחמיר כהחזו"א אבל יש לחוש לדעת השו"ע ולא לברך.

הרי לך שגם בדבר שהחזו"א החמיר כהראב"ד, והדרך אמונה הביא חבל של פוסקים שסוברים כן, ורוב הכשרויות חששו להחמיר כהראב"ד ומחללים מעשר שני רק על כסף, מ"מ בכשרות העה"ח החליטו לא לשנות ממנהגם הקדום בהסכמת המנחת יצחק ולחלל על פירות, וזה למרות שלראב"ד והחזו"א זה לעיכובא.

ד. **שמן סויה** - דוגמא נוספת הוא הענין המפורסם של השמן סויה, שכידוע דעת החזו"א (דרך אמונה הל' תרומות פ"א ציה"ל אות רנד ואות שצה, וס' קי' הל' תרו"מ להגר"י ברויאר פ"ז ס"ט, ובעוד הרבה ספרים בשמו) שבשמן סויה הנעשה מסויה הבאה מחו"ל, יש לעשרו אף שגמר מלאכת הסויה היה בחו"ל, ומשום ששמו הוא השמן שעומד לכך, ועשיית השמן נעשית בארץ בחיוב, וחיוב בהפרשת תרו"מ מספק ללא ברכה, וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ס' ארץ והלכותיה עמ' יז שע"י ביהמ"ד להלכה בהתיישבות) לעשות כל מאמץ להפריש תרו"מ משמן סויה, וכ"כ הגר"מ גרוס שליט"א (נאות מרדכי תרו"מ ח"ז סוף פרק סא עמ' צב) שלהלכה נקטינן שיש להפריש תרו"מ משמן סויה ללא ברכה.

אמנם בכשרות העדה החרדית נוהגים לא להפריש תרו"מ משמן סויה כמש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קיא ד"ה ובזה לא יוקשה), ובשו"ת אבן ישראל להגרי"י פישר (ח"ט סי' קי) האריך בענין זה והעלה שפטורים מתרו"מ, ושהמפריש תרומות ומעשרות מן שמן הסויה שהובא מחו"ל הוא מאבד ממון ישראל ואיכא גם איסורא דבל תשחית עי"ש, והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ד סי' רנה) כתב על המעוררים על השמן סויה שבעדה החרדית לא מפרישין תרו"מ, וכתב שראשית דבר, החזו"א זצ"ל לא חייב ומעולם לא פסק כן בספרו לרבים רק נהג כן לעצמו, ואנו מחמירים בדרך כלל כפסקי החזו"א אבל בהנהגותיו להחמיר אף שהוא עצמו לא הורה כן לא שמענו, ויש בזה להבית דין חשש לעז על הראשונות וכמבואר בגיטין (דף ה.). שחוששין ללעז להחמיר בדבר שבתי דינים קודמין לא חששו להחמיר בו, והוסיף שאמנם האמת היא שבלאו הכי בזמנינו גם להחזו"א אין שום חשש, שבזמנו צמח הסויה עמד לשמן ולא היה ראוי אלא לשמן ולכן שפיר חשש בכה"ג דחשיב שנעשה פרי רק בארץ ישראל ולכן חייבין לעשר, אבל היום נשתנה המציאות ואוכלים את הסויה עצמה והוה כשומשום שעשה ממנו שמן בארץ ישראל שמעיד בברכי

יוסף שהמנהג לפטור, ומה לנו לשנות היום דגם לחזו"א זצ"ל מסתברא שהיה פוטר, ובח"ג סי' שלח כתב, שאני לא מכריע בזה דבר ולעצמי לבד נהגתי להחמיר בביתני להפריש מכל מיני מאכלים שהעדה החרדית מקילין לא להפריש וכמנהג עיה"ק רק ע"פ רבינו החזו"א שהורה כן בדרך חומרא בלבד, ולדעת תלמידיו לא קבע להחמיר בשמן סויה המעובד כאן רק נהג כן לפי שלא מצא כדי להקל, אבל לא ערער שאין מקום להקל, אבל הקולות יחדלון ויש לזוהר מאד במנהגי ישראל ע"פ בעלי הוראה שלא לפרסם נגד דבריהם וכבר הזהירו הפוסקים שיש לחוש להוצאת לעז על הראשונים, ולכן לא אוכל להצטרף לדעת האוסרים והנח לישראל כמנהגם והמחמיר יחמיר לעצמו ודי בכך.

והנה מש"כ הגר"מ שטרנבוך שבזמננו גם החזו"א היה מודה שפטור, לפי המובא לעיל הרי שלא הסכימו עם זה הגרי"ש אלישיב זצ"ל ויבלחט"א הגר"מ גרוס, ומש"כ שהמחמיר מוציא לעז על הב"ד שהקיל בזה שנים רבות, גם בזה נראה שמרן הגרי"ש"א ויבלחט"א הגר"מ גרוס לא הסכימו וכפי שהורה הגרי"ש"א לכל הכשרויות ההולכים בדרכו והוראתו שיש לעשות כל מאמץ להפריש תרו"מ מהשמן סויה, וכ"כ הגר"מ גרוס כהיום, ולא חששו לטענה של הוצאת לעז שאין בה ממיץ הטענה כמבואר לקמן באות טו.

הרי לך שגם בדבר שהחזו"א והגרי"ש אלישיב זצ"ל מאד החמירו, בהעדה החרדית החליטו לא לשנות ממה שהיה בשנים עברו, ולא משנה אם זה בגלל הוראות המנחת יצחק, או בגלל איסור בל תשחית של הגרי"י פישר, או בגלל סברת הגר"מ שטרנבוך שזה הוצאת לעז על העה"ח, יהיה איך שיהיה עכ"פ חומרות החזו"א והגרי"ש אלישיב זצ"ל לא מעניין אותם.

ה. **זריקות בעופות** - דוגמא נוספת הוא הענין המפורסם של זריקות בעופות, שכידוע הורה המנחת יצחק זצ"ל יחד עם הקנה בושם זצ"ל לעשות את הזריקות בשוק ולא בחזה מחשש שמא כשנזריק בחזה יפגע חוד המחט באברים הפנימיים, וכמבואר כ"ז בתשובות והנהגות (ח"ז סוס"י צט), ולמרות שבזריקה בשוק יש הרבה בעיות וכמו שהביא בעצמו בתשובות והנהגות (שם), והיום נתברר שאם המחט של הזריקה פגע באחד מהאבריים הפנימיים העוף כבר לא יחיה יותר מכ"ד שעות ובטל חשש המנח"י, ומשום כך בכל הכשרויות המהודרות, [ובכלל זה גם בכשרות "מסורת", בהוראת הגר"ש אויערבאך זצ"ל] עושים את הזריקה בחזה ולא בשוק, מ"מ בכשרות העה"ח החליטו לא לשנות מהוראת בעל המנחת יצחק זצ"ל (כמובא בתשוה"נ שם) ולא לחשוש לדברי המחמירים וכדרכם בקודש בענין זה.

ו. **הפרשת חלה בקוגל אטריות** - דוגמא נוספת, זה הענין של הקוגל אטריות, כי כידוע דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' ל, דרך אמונה הל' ביכורים פ"ו ס"ק צב, ישא יוסף זרעים ח"ב סי' יג, דולה ומשקה עמ' רעט הע' 80, הפרשת חלה כהלכתה עמ' נג, ואשרי האיש יו"ד ח"ב פ"ע סעי' יז-יח) שצריך להפריש חלה מקוגל אטריות גם כאשר כבר יפרשו חלה מהאטריות בבית חרושת מ"מ אין הפרשה זו מועלת לאפית הקוגל שנעשתה לאחר מכן וצריך להפריש חלה שוב מהקוגל אטריות, וטעמו ביאר בהרחבה בקובץ תשובות (ח"ג סי' ל), ועי' גם בביאור דעתו בס' ישא יוסף להגר"י אפרתי (שם).

אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קח) פסק שהפרשת עיסת האטריות בבית החרושת פוטרת את חיוב חלה בהיותו קוגל, עי"ש טעמו. ועי' מה שהעיר עליו הגר"י אפרתי (שם). והגר"מ שטרנבוך כתב (תשוה"נ ח"א סי' תרעה) שגדולי הוראה נחלקו בדין זה והמסקנא נראה שיש יסוד למקילין באפה הקוגל לא להפריש עוד פעם חלה, אבל המהדר ומפריש יוצא בזה מכל ספק, עי"ש. אמנם כיון שהמנחת יצחק מיקל לכן נוהגים בכשרות העדה החרדית לתת הכשר לקוגל אטריות גם אם לא הופרש ממנו חלה בהיותו קוגל, והבעיה הגדולה שיש בזה, שאדם שעורך קידושא רבא בשבת ומזמין קוגל אטריות בהכשר העדה החרדית גורם לכך שגם מי שמחמיר להפריש חלה כדעת הגרי"ש אינו יכול לעשות זאת, כי בשבת אסור להפריש חלה. הרי לך עוד דוגמא לכך שגם בדברים הלכתיים העה"ח הולכים אחרי הוראת המנח"י כך שחומרות הגרי"ש אלישיב זצ"ל לא מעניין אותם.

ז. **חמץ שנמכר במכירת חמץ** - ואחרי כל הדוגמאות הנ"ל מה יש לשאול בענין חמץ שנמכר, הרי ברגע שגאוני הבד"ץ הקילו בזה ויש אף שזילזלו בזה או שהורו שאסור להחמיר בזה משום הוצאת לעז, כי הגר"י בלוי זצ"ל (גיליון עומק הפשט מס' 57) היה קונה בשופי אחר הפסח חמץ שנמכר לגוי, ופעם אחת התבטא בעל מכולת בשכונתו שכולם מבקשים לקנות רק מאחרי פסח ואילו הרב בלוי קונה בלי בעיות, וכאמור לעיל גם הקנה בושם זצ"ל (שיעורי קנה בושם על פסח עמ' ס הע' סד) הורה שאי"צ להחמיר לא לאכול אחרי פסח חמץ שנמכר, משום שא"א לעמוד על כך, והגר"נ קופשיץ שליט"א הורה שהמעלה של נטחן אחרי פסח הוא כדי שיהיה יותר טרי, וגם הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ה סי' קח, וח"ז סי' נג) כותב שהמחמיר בזה יזהר מהוצאת לעז על הראשונים, ועי"ש שמחזק את כשרות העה"ח שנותנים הכשר לחמץ שנמכר ולא מחמירים גם לא בהוספות הסעיפים של הגרי"ש אלישיב זצ"ל. ומאחר שהגר"מ שטרנבוך, הגר"י בלוי, הקנה בושם, והגר"נ קופשיץ אינם חוששים לחומרת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, א"כ מה מקום יש לשאול מדוע בכשרות המהודרת של העה"ח מקילים בזה.

אך יש לציין לשבח שלמרות שהעה"ח מקילים בכל הנ"ל, מ"מ בשונה מכשרות "לנדא" ושאר כשרויות הם מתחשבים גם בדעת המחמירים, ומעדכנים על כל מאפיה מה נטחן לאחר הפסח ומה נמכר במכירת חמץ, וגם בעניני שמיטה למרות שהוראת הבד"ץ להקל בערבה מכל מקום היה עדכונים בכל רגע נתון מהיכן יבול זה האם מהערבה הצפונית או הדרומית או יבול חו"ל כמו שהארכתי בזה במקו"א, וגם במיץ ענבים שדעת הבד"ץ שאין צריך שיהא מאה אחוז טבעי בכל זאת מעדכנים האם זהו כשר לקידוש גם לשיטת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והאם זה מבושל או לא לצאת ידי הרמב"ם ועוד הרבה דוגמאות, והלואי שגם בכשרות "לנדא" היו מתחשבים בדעת המחמירים.

יב. מה שונה המכירת חמץ כהיום מפעם ואם צריך שיהיה לזה תוקף משפטי

ומעתה נבאר מה שונה המכירת חמץ כהיום מפעם ואם צריך כלל שיהיה לזה תוקף משפטי.

ונקדים מה שכתבו כמה רבנים, שענין מכירת החמץ לגוי הוא קדום מאד, כבר בזמן חז"ל עשו עצה זו כמבואר בתוספתא (פ"ב ה"ו), "ישראל ונכרי שהיו באין בספינה וחמץ ביד ישראל הרי זה מוכרו לנכרי, או נותנו במתנה, וחוזר ולוקח ממנו אחר הפסח, ובלבד שיתן לו במתנה גמורה" ע"כ. והמדובר שם שהנכרי לקח את החמץ לרשותו. כך נהגו דורות רבים כל זמן שהיה מדובר בכמות סבירה של חמץ.

ובדורות האחרונים שהתחילו למכור לנכרי כמויות גדולות של חמץ, והיתה זו טירחה גדולה להעביר כל החמץ לרשות הגוי, התחילו לעשות מכירה באופן שהחמץ נשאר ברשות הישראל, ועשו קנינים כדי להעביר את הבעלות על החמץ לגוי. כתוצאה מכך שכל אחד היה מסדר את המכירה בעצמו לגוי, ולא היו בקיאים בדיני קנינים, נוצרו שאלות הלכתיות רבות וסבוכות, לכן תיקנו גדולי הדורות שבמקום שכל אחד ימכור לנכרי בעצמו, יעשה הרב את המכירה עבורם, ונותנים לרב שטר הרשאה, וכותבים בו שנותנים לו רשות לעשות עם כל החמץ שברשותם כרצונו מערב פסח עד אחרי החג, והוא יהיה שלוחם להתעסק עם הנכרי ויקנה את החמץ מכל בני העיר, וכפי שהאריכו בשו"ת באר יצחק (סי' א), ובעונג יו"ט (סי' לח), ובשו"ת חלקת יואב (סי' כב), ועוד האריך בזה בשד"ח (מע' חו"מ סי' ט אות ו) שכן פשט המנהג בקהילות ישראל.

והגר"ח כץ הוסיף (במאמרו שבקובץ תל תלפיות קובץ ע' עמ' תק) שדבר זה החל כבר בערך לפני כמאתיים שנה, בעקבות בעיות שהתעוררו, מאחר שנשאר חמץ בבתי מזיגה וכדו', וא"א היה לבערו כי היה הפסד מרובה בדבר, והחלו למכור חמץ במכירה כללית, שלא ע"י בעל הבית לגוי, אלא בשליחות ע"י הרב המקומי שסידר מכירה למספר בתי מזיגה וכדו', לגוי העיירה. ועדיין היו הדברים באופן שהגוי היה יודע מה הוא קונה, והמוכר ידע מי הקונה, כי הגוי בעיירה היה קונה חמץ של בתי מזיגה כשהרב היה שליח, וידע שאלו המוכרים והרב הוא שליחם. ואמנם, ההערמה היתה ברורה, אך הקניין היה קנין ברור ופשוט לצורך הערמה, והיינו כדינא דהשו"ע. אך בריבוי מוכרים ע"י אדם אחד ואף על מכירה זו בהערמה, כתבו גדולי הפוסקים, שמועילה למרות ההערמה, בצירוף ביטול חמץ וכדו', ומשמע שהתירו זאת רק בדיעבד.

אלא שרבים מגדולי ישראל עוררו חששות ופקפוקים בהנהגות מכירה זו, והאריכו טובא בענין זה, כמו שהאריכו בענין זה במחצה"ש (סי' תמח סק"ד), ובתבואות שור (ריש פ"ב דפסחים), ובחת"ס (שו"ת חת"ס יוד סי' שי), ובשו"ת חוט המשולש (סי' ב), ובשו"ת באר יצחק (סי' א), ובשו"ת שואל ומשיב (ח"ב סי' עז), ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב סי' מב), ובדבר אברהם (ח"א סי' לט), ועוד רבות מצויין בשע"ת (סי' תמח).

וכתב הגר"ח כץ, שלאחר זמן, בהתפתחות המסחר ושינוי הרגלי החיים, התחדשה בעשרות השנים האחרונות, מכירה כללית של ציבור גדול, המוכר באמצעות בי"ד, כמות עצומה של חמץ, ממפעלים רבים ומוכרים רבים, וזה שונה לחלוטין מהנהוג בעבר, שהגוי אינו מבין בדיוק מה הוא קונה ואינו יודע כלל מה נמכר, ואינו מסוגל לעמוד בתנאי המכירה, כי אינו יודע כלל מה קנה ואיזה סחורה קנה, וזהו שינוי גדול בהבנת הענין, כי

הרי ברור הדבר שאינה דומה מכירה בהיקף קטן לצורה זו של מכירה. אך מ"מ אפשר עדיין לשייך מכירה זו למכירה המקורית. אבל במכירה כללית זו מתעוררות בעיות שונות, אשר לא היו במכירה הקודמת, (וכפי שנבאר לקמן באות יג) ע"כ מדברי הגר"ח כץ.

והנה טרם נתייחס לבעיות שיש במכירת חמץ כהיום נבאר קודם בענין המכירת חמץ שהחל לפני כמאתיים חמישים שנה, שכבר האריכו בזה רבותינו גדולי האחרונים, הנודע ביהודה (שו"ת שיבת ציון סי' י), הגרעק"א (אגרות סופרים אגרת מו), החת"ס (שו"ת חת"ס או"ח סי' קיג), ועוד.

כי המכירת חמץ שהחל מאותו הזמן השתנה בעיקר בב' דברים משמעותיים, א. שמוכרים את החמץ לגוי כשהחמץ נשאר ברשותו של הישראלי, ב. שהגוי לא משלם את כל התשלום על החמץ אלא הוא משלם דמי קדימה והשאר זוקף עליו במלואו. וב' שינויים אלו יש להם כמה השלכות הלכתיות, והעיקרי שבהם זה נושא הגמירות דעת של הגוי ופעמים שחסר גם בגמירות דעת של הישראלי (כגון בחילוני), אבל מעבר לכך, ברגע שהחמץ נשאר ברשותו של ישראל והגוי אינו משלם כלל את כל הכסף אז צריך לעשות קנין המועיל ויש הרבה נידונים ומחלוקות הלכתיות איזה קנינים לעשות ואיך לעשות את הקנין, והאם למכור או להשכיר את הרשות, והאם לקחת ערב קבלן, והאם צריך שזה יהיה תקף מבחינת חוק השלטון וכו', ונבאר דבר דבר בפני עצמו.

מכירה או השכרה

והנה הבעיות שיש בחמץ שנשאר ברשות הישראלי כבר העירו הגר"מ שטרנבוך (תשו"נ ח"ה סי' קיב) והגר"מ טיקוצ'ינסקי שליט"א (קובץ נחלתך פסח תשפ"ג עמ' קד) שזה אינו לכו"ע, כי ידוע דעת המקור חיים (סי' תמח סק"ט הובא גם בביה"ל סי' תמח ס"ג ד"ה בדבר מועט) והישועות יעקב (סי' תמח סק"ה) ושו"ת רבי משולם איגרא (סי' לט), שאין להשכיר לנכרי את החדר שנמצא בו החמץ אלא יש למכור לו את החדר, כיון שאם יגנב או יפסד יהיה האחריות על היהודי, וכיון ששכירות לא קניא, דינו כחמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות בבית היהודי שחייב עליו בבל יראה ובל ימצא כמבוי בשו"ע (סי' תמ ס"א), ולכן צריך דוקא למכור לו את החדר דוקא, וכ"פ החי"א (כלל קכג ס"ה) ושו"ת מאמר מרדכי (סי' סו) ועוד, וכן נקט הב"ח (סי' תמח) שאין להשכיר החדר לגוי אך מטעמא אחרינא, דהא אסור להשכיר ביתו להשים חמץ בפסח, וכן נקט הפמ"ג (בשו"ת מגידות סי' לב) דאין להשכיר משום דהוי כמשתכר באיסורי הנאה. ואילו דעת החת"ס (סי' קיג) והנודע ביהודה (שו"ת שיבת ציון סי' י) ועוד הרבה אחרונים ששכירות עדיף ממכירה, כי במכירת חדר אחד בבית או חלקי חדרים ועליות ומרתפים וכד' הרי זה הערמה הניכרת כי אין מי שקונה חדרים וקרקעות בצורה כזאת רק בשביל חמץ וכלי חמץ שיש שם, ובהשכרה יש יותר גמירות דעת לשכור עקב החמץ וכלי החמץ. ומש"כ המקו"ח שכיון ששכירות לא קניא דינו כחמץ של נכרי באחריות ישראל משום שאם החמץ יפסד או יגנב הנכרי לא ישלם אלא היהודי ודינו כגוי אלים שחייב לבערו כמבוי בשו"ע (סי' תמ ס"א), יעוי' בביה"ל (סי' תמח ס"ג ד"ה בדבר מועט) שהביא מהנשמת אדם (סי' ו) והשדי חמד שמקילים בזה, ושם כתבו

דבשביל זה שלא ירצה העכו"ם לשלם לו המגיע ממנו לא מקרי עי"ז החמץ באחריותו, אלא מיקרי שהגוי גוזל את היהודי.

ולמעשה בזמננו נתפשט המנהג ברוב המקומות להשכיר לנכרי ולא למכור וכמבו' גם בשו"ת קנין תורה (ח"ה סי' לו) ובס' מכירת חמץ כהלכתו להגרש"א שטרן שליט"א (פ"ז סעי' ז-ט), והוא מג' טעמים, א. משום שבשכירות די בקנין כסף לחוד כדי להקנותו לנכרי, ואי"צ שטר, כך שאם יהיה איזה פקפוק על השטר לא יהיה פקפוק על עצם המכירה. ב. ועוד, מי שדר בשכירות אינו יכול למכור הבית ללא רשות רק להשכיר. ג. ובאר"י יש עוד חשש אם נמכור חדר לנכרי משום שאסור למכור בית לנכרי באר"י משום לא תחנם, משא"כ להשכיר לו ליכא איסור. ולפי"ז כתב הגר"מ שטרנבוך שלדעת המקו"ח ודיעמיה לא מועיל מכירת חמץ דידן ועוברים בבל יראה ובל ימצא.

ולאלו שעושים מכירת חמץ עם ערב קבלן (כמו שנוהגים בב"ד של הגר"ש וואזנר ובב"ד של העדה החרדית) יש עוד סיבה להשכיר החדר ולא למכור, ע"פ מש"כ הגרש"א שטרן שליט"א (בס' מכירת חמץ כהלכתו פ"ז הע' ה) בשם שו"ת ישועות מלכו (סי' לו) ושו"ת אבני נזר (חור"מ סי' נה) שכתבו דבמה שמעמיד ערב קבלן על יתרת החוב של דמי החמץ, וכדעת הגר"ז, שוב אין החמץ עומד באחריותו של המוכר, ולגבי הערב קבלן לא איכפת לן מידי, דהרי אין החמץ עומד ברשותו, ואף אי קאי באחריותו נמי אינו עובר עליו, עי"ש.

ועכ"פ אף שמצד חשש זה אין לאסור החמץ שנמכר אחרי פסח מתרי טעמא, חדא, דהא כיון שסומכים אנו על הנוב"י והחת"ס וגדולי הפוסקים שהתירו להשכיר ולא למכור א"כ שוב אין לאסור חמץ זה שנמכר, כי יסוד האיסור בחמץ שעבר עליו הפסח הוא מדין קנס ולא שייך לקנוס כשסומכים אנו על המקילים, והארכתי בסברא זו ומקורה לקמן באות טו. ועוד, שהרי סברת המקו"ח שנחשב כחמץ של נכרי באחריות ישראל הוא משום דלא גרע מגוי אלים, ובגוי אלים מפורש במשנ"ב (סי' תמ סק"ט) להקל אף באכילה בחמץ אחרי פסח.

קנינים

מכל מקום כתב הגר"מ שטרנבוך שיש בעיה נוספת בחמץ שנשאר ברשות ישראל, מפני שלכמה פוסקים (עי' שעה"צ סי' תמ"ח ס"ק מ"ב) קנין אגב וחליפין אינם חלים בעכו"ם, ולשי' ר"ת ושאר פוסקים כסף לא מועיל בעכו"ם אלא משיכה, ואין כאן קנינים מעולים, וכן ראיתי בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל שפקפק בקנינים הנהוגים במכירת חמץ שלנו אף שנהגו כן כל ישראל, עכ"ד.

הוצאת החמץ מרשות ישראל

ויש להוסיף שיש בעיה נוספת במכירת חמץ שנשאר בביתו של היהודי וכמו שעורר הגרי"מ טיקוצ'ינסקי שליט"א (שם), דהא דעת הגר"א והב"ח דלא סגי להשכיר החדר אלא צריך למוכרו לגוי, להב"ח דשכירות לא קניא, ולהגר"א מפני שאסור לייחד מקום לגוי שיכניס שם חמצו וכדאי' בסי' תנ, ובארץ ישראל משכירין לו המקום לא על מנת שיכניס לשם החמץ אלא שיחזיק שם חפציו וממילא יכול להחזיק שם החמץ. ומעתה להב"ח

דשכירות לא קניא, א"כ בארץ ישראל אין מוציא החמץ מרשותו. אמנם גם בעיה זו אין לאסור אחרי פסח, וכמפורש במשנ"ב (סי' תמח סקי"ב) שבדיעבד פשוט שאין לאסור כלל ואפי' לא יחד לו נמי מקום, כל שהיה המכירה כדין.

ערב קבלן

אמנם הבעיות העיקריות שיש במכירת חמץ זו הוא הענין שאין הגוי משלם תשלום מלא אלא דמי קדימה בלבד והשאר זוקף עליו במלוה, שנכנסים בזה לכמה שאלות, ובהם המח' הידועה אם בעינן ערב קבלן, וכמו שעורר הגר"ח כץ (בתל תלפיות שם), שכידוע מה שכתב בשו"ע הגר"ז (סי' תמח ס"ח, ובסדר המכירת חמץ שלו ובסידורו שבסו"ס שו"ע הרב) דעיקר דין מכירת חמץ הוא במוכר מזומנים ולא בהקפה, וחדשים מקרוב באו לתקן לכתוב "והמותר זקפתי עליו במלוה וכו'" דגם זה אינו מועיל וכו', ולזאת אין תקנה אחרת למכור בהקפה אלא להיות יד ישראל אחר באמצע שלא יהיה להישראל בעל החמץ שום עסק בעולם עם הא"י הקונה החמץ ולא יהיה הא"י נשאר חייב כלום לבעל החמץ אלא לישראל אחר שלא היה החמץ שלו עדיין מעולם, עי"ש. ומבואר בשו"ע הגר"ז דבזה שמעמיד ערב קבלן אין ליהודי עסק עם הנכרי על שאר המעות והרי הוא כאילו שילם הכל ומהני קנין כסף לכו"ע, וכ"פ בשו"ת עמק שאלה (חיו"ד סוס"י צב) שמוכר תקנת הגר"ז שיש חיוב ערב קבלן.

ומאידך, בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ד סי' י) ובעוד כמה פוסקים כתבו שאין לקחת ערב קבלן, כי כיון שהערב קבלן שהוא יהודי מתחייב לשלם במקרה שהנכרי לא ישלם, הרי הוא בחשש רוצה בקיומו של החמץ, שאם הנכרי לא ישלם יוכל להחזיר את החמץ או למוכרו ולשלם את שווי דמיו, ויש איסור ברוצה בקיומו של החמץ.

ולמעשה כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועו"ז ח"ד סי' רעד) שבמדינות פולין וליטא וגם בארה"ק נתפשט המנהג לקחת ערב קבלן, וכן נוהגים כהיום בב"ד של העדה החרדית ובב"ד של הגר"ש וואזנר זצ"ל (כמובא בס' מכירת חמץ כהלכתו פי"ח הע' ג), ומאידך, בשטרי מכירה של הנוב"י והחת"ס ורא"ז מרגליות וכן רבים מתלמידי הגר"א לא הזכירו ענין ערב קבלן, וכן בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' לה) כתב שבהונגריה ורומניה ואוסטריה לא נהגו להעמיד ערב קבלן, ובשו"ת זכר יהוסף (סי' קמה) שגם במדינת פולין לא קיבלו חומרא זו, וכן הדברי יציב (הליכות חיים בענין מכירת חמץ) לא היה מעמיד ערב קבלן, וכן נוהגים בב"ד של הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני פסח סי' תמח ס"ג עמ' קד אות ד) שלא מעמידים ערב קבלן. והגר"מ שטרנבוך (שם) האריך בענין זה לפקפק בעיקר תקנת הגר"ז להעמיד ערב קבלן דמיגרע גרע, אך סיים "שאין רצוננו בכ"ז לפקפק ח"ו על תקנת ערב קבלן, שנתפשטה במכירת חמץ ברוב הקהילות בפולין וליטא, וכן בארה"ק נתפשט המנהג וכו', וע"כ במקום שהמנהג שלא למכור בערב קבלן יקבלו שכר על הפרישה כעל הדרישה, וישראל קדושים הם שמנהגינו דור אחר דור אצל רבים מתלמידי רבינו הגר"א זצ"ל והגה"ק בעל חתם סופר זצ"ל ועוד גדולים שלא למכור בערב קבלן, ויש לה ג"כ יסוד גדול גם היום לסמוך עלה, וכל אחד כמנהגו נוהג וח"ו להרהר אחריהם", עי"ש טעמו באריכות.

ולכן כתב הגר"ח כץ שכיון שיש דעות שונות על צורת המכירה, כי יש שדרשו ערב קבלן ויש שסברו שערב קבלן גורע, וא"כ יש ניגוד ברור של דעות כיצד להחיל את המכירה, וברור שכדאי להדר ולא להסתמך על כך כדי שלא להיכנס לשתי דעות, ולא שייך לומר מנהג ישראל על דבר שיש צורות שונות במכירתו ושונה לחלוטין מהנהוג בעבר, והדיון הוא על חלותו ההלכתית.

נתינת שקל לכל מוכר

ועוד כתב הגר"ח כץ שיש בעיה נוספת, והוא מאחר שלקנין כסף יש לקבל לפחות פרוטה לכא"א, ולדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פנ"א ס"ט) יש להקפיד שכל אחד מהמוכרים יקבל לפחות שקל, ומאחר שרבים הם הקונים, הגוי זקוק לתת סכום גדול וצריכים להלוות לו את הסכום וכו', כיון שאין ברשותו סכום כ"כ גדול של כסף לשלם עבור הקנין, ולא כל ועדי הכשרות מקפידים על קבלת שקל לכל אחד.

ויש לציין שכ"כ גם הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ על פסח עמ' תרטו הע' ה ועמ' תרכז הע' טז) שראוי להחמיר שכ"א מהמוכרים יקבל שקל, ומקור הדברים כבר מצינו בגדולי האחרונים, כמ"ש בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כד סקנ"ו) שצריך הנכרי לתת שווה פרוטה עבור כל אחד מהמוכרים, אע"פ שהרב זוכה את הכסף לעצמו, וכ"כ בערוה"ש (סי' תמח סכ"ח), ובשו"ת באר יצחק (או"ח סי' א) ובשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ב סי' עז) ובדעת תורה למהרש"ם (סי' תמ) ובשו"ת חסד לאברהם (ח"ב או"ח סי' מה), ובשו"ת חלקת יואב (או"ח סי' כב), וכ"פ הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ או"ח סי' קנ), הגר"ש וואזנר (מכירת חמץ כהלכתו פ"ח הע' יא), והגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני שם עמ' קד אות ב ועי"ש בשעה"צ סק"ט).

מסירת המפתח

ובעיה נוספת שעורר הגרי"מ טיקוצ'ינסקי שליט"א (שם) הוא המח' הידועה בענין מסירת המפתח, כי בב"ח (סי' תמח) כתב וז"ל "ומיהו צריך למסור לעו"ג גם המפתח דאם לא כן כיון דדעת ישראל לחזור ולקנות חמץ זה אחר הפסח הו"ל המשכיר ביתו וגמרו פיסוק הדמים ביי"ג והמפתח ביד השוכר בליל י"ד, דעל השוכר לבדוק וכו', ותו כיון שהמפתח ביד ישראל ויכול ליכנס לחצי החדר וליטול החמץ משם, לא סמכא דעתיה דעו"ג דמכירה גמורה היא, אלא סובר דאינה מכירה אלא להסיר מעליו", וכ"כ הט"ז (סי' תמח סק"ב) וז"ל: "ופשוט הוא שהחמץ יהא מונח במקום שהגוי יכול לכנוס שם מעצמו כדמשמע לישנא דגמ' פסחים (דף ז) עכו"ם לדנפשיה עייל, וכש"כ שלא יסגירנו במסגרת וישראל מחזיק המפתח בידו, וכו', וכל שאינו עושה כדרך שזכרנו הר"ז עובר בב"י וחמצו לאחר הפסח אסור בהנאה", עכ"ל, ומבואר מדברי הב"ח והט"ז שענין מסירת המפתח לגוי הוא לעיכובא בעיקר המכירה. ואכן בנוסחאות שטרות המכירה של גדולי הדורות שבכולם מופיע בתוך השטר ענין מסירת המפתחות ליד הנכרי, וכן הוא בסדר מכירת חמץ לבעל הנודע ביהודה בשו"ת שיבת ציון (סי' י) ועוד, כמו שהביא בס' מכירת חמץ כהלכתו להגר"ש"א שטרן שליט"א (פ"ב הע' יח). ואף שהנוב"י (או"ח סי' יח) כתב לתמוה על הט"ז שאפי' אם כוונתו

להערמה הרי ישראל מוכר לו בקנין גמור ואפי' דעת המוכר להערמה גמורה כשיבואו לדין ישבור שיניו ויוציא המקח מידו כיון שקנאו ממנו בדין, מ"מ כ"ז לענין ב"י אבל לענין לאסור החמץ אחרי פסח נראה שם שהסבים הנוב"י שיש לאסור משום קנסא על שהערים וכמש"כ הגרמ"מ קארפ שליט"א (הל' חג בחג על פסח פי"א הע' 30).

אמנם המג"א (סי' תמח) הביא דמדברי המשאת בנימין משמע דאפי' לא מסר את המפתח שרי בדיעבד, וכ"כ בפר"ח (סי' תמח). אך כיון שיש מחמירים יעוי' בשדי חמד (מע' חו"מ סי' ט אות ט) שרבים מהפוסקים האחרונים דנו מדוע אין מקפידים כהיום על מסירת המפתחות שהיא מעכבת הקנין לדעת הרבה פוסקים. וכתב בערוה"ש (סי' תמח סכ"ג) שאף שבזמנים הקודמים הקפידו טובא במסירת המפתח, בזמננו קשה הדבר בפרט שהכל תחת השגחת הממשל, ואמנם אין עיכוב בזה אלא בשעושה בכוונה להסתיר ממנו המפתח ונהגנו לצוות באופן זה לומר לגוי שהמפתח מונח כאן וכאן ובכל עת שתרצה ליטול החמץ תטול ותשיב המפתח למקום זה שלא יאבד, וכ"כ בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"א סי' לד) שכן יכתבו בשטר המכירה שהזכות והרשות ביד הקונה מתי שירצה לקבל את המפתחות, והגישה למקום שנמצא שם החמץ תהיה פתוחה לפניו. וזהו שכתב המשנ"ב (סי' תמח סקי"ב) "או שעכ"פ יאמר לו הישראל בכל עת שתרצה תוכל ליקח המפתח מחדרך וליכנס בו ליטול את חפצך". ובשו"ת בצל החכמה להג"ר בצלאל שטרן זצ"ל (ח"ו סי' לד) ובס' מכירת חמץ כהלכתו להגרש"א שטרן (פ"ב הע' כב) בשם הג"ר יששכר דב גולדשטיין זצ"ל כתבו, שאלו שאין מוכרין חמץ בעין, כגון חנויות ומפעלי מזון, ראוי להם להחמיר בכך, ולהקפיד על מסירת המפתחות.

וכהיום נוהגים לכתוב בשטר שמתחייב המוכר לתת לנכרי המפתח כשירצה, אך הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ על פסח עמ' תרט סוף הע' לב) כתב שלדעתו בכה"ג יותר גרוע, ואדרבה יש בזה חשש הערמה, דהרי מבטיח ליתן את המפתח כשיבקש והוא אינו נמצא במקום כלל, ולכן כתב שחייבים הרבנים לדקדק בשטר הרשאה להודיע לכל אחד שיציין אפוא לדעתו נמצא המפתח, ובתשובות והנהגות ח"ב (סי' ריט אות ד) כתב שהוסיף בשטר בזה"ל "אבל בלאו הכי הוסכם לשנינו שמסירת המפתחות לא מעכב כלל חלות המכירה שחל מיד בקנינים ובחתימה אף שלא קיבל עוד המפתחות", עי"ש. וקובץ מבית לוי בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל כתב, שבכלל מכירת חמץ אין ברור תוקפה כיון שאין אנו מוסרים המפתח, ואין אנו מוכרים לגוי כל אחד ואחד בנפרד ואין כל כך סמיכות דעת.

תוקף חוקי מבחינת השלטון

ובעיה נוספת שיש במכירת חמץ זה המח' הידועה אם צריך שהמכירת חמץ תהא תקיפה מבחינת חוק המלכות, כי בחת"ס (או"ח סי' קיג) מבואר שאירע מעשה בימי הגאון בעל הברוך טעם שהלשינו לקיסר שהיהודים מוכרים חמצם בלא בולים כחוק ואמר הקיסר דהואיל ואינו אלא ענין של דת ולא מסחר אין חייב בבול, ועפ"ז פקפק הברוך טעם על המכירה שא"כ אין למכירה תוקף שהרי מדינא דמלכותא לגבי מסחר וטענת מו"מ השטר פסול, והחת"ס ישב שהשטר כשר בין בדינינו ובין בדיניהם שאם יבוא הגוי לתבוע להוציא

מקחו ישלם אז את הבול אלא שהקיסר בחסדו פטרם מבול. ועכ"פ מבואר לדעת ב' הגדולים הללו שצריך שיהא למכירה תוקף ע"פ דינא דמלכותא, וכ"כ השו"ע הרב בסדר מכירת חמץ שלו (מובא בסוף הל' פסח) וז"ל "והרשות נתונה להעתיק מכתב זה בלשון רוסיא וכו' משפט הקיר"ה על נייר ולשלם נתינת הקיר"ה להיות תוקף מכתב זה כתוקף בונקראט הנעשה כנימוס הקיר"ה הן על שכירות הקרקע והן על המכירה" עכ"ל. וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ב סוס"י סג) ששטר שאינו מועיל מדינא דמלכותא אע"פ שמועיל בדינינו לא מהני, וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל (שם אות עט ובסדר המכירה שלו אות סט) ובשו"ת דברי אמת (סי' יב) דשטר שלא נעשה ע"פ דינא דמלכותא אין לו תוקף אף מדין תורה, וכן הזהיר בשו"ת דבר משה (תנינא סי' צח אות ו).

מאידך, בשו"ת דברי חיים (או"ח ח"ב סי' לז) ובחזו"א (חו"מ ליקוטים סי' לז סק"ח) כתבו שאי"צ שיהיה למכירה תוקף משפטי ואינו אלא ע"פ דינינו בין להקל בין להחמיר, וכתב החזו"א שכל שע"פ דינינו הוכח שיכול הנכרי לקנות מהישראל ע"פ דיני ישראל מהני, ולכן מועיל מכירת מקומות החמץ אף שלא כתבו בטאבו, אך כתב שצריך להודיע לגוי שהמכירה היא ע"פ דיני התורה, שאם לא כן מן הסתם דעתו לקנות ע"פ דיני המלכות.

ואף בזמננו באר"י שנחלקו הראשונים אם יש דינא דמלכותא באר"י מ"מ נחלקו הפוסקים בזה, כי למרות שהגרצ"פ פרנק (מקראי קודש פסח ח"א סי' עג בסופו) כתב שאף לדעות שיש למכור לפי דיני המלכות, הרי באר"י אין לחוקיהם תוקף כלל של דינא דמלכותא, כיון שאף הם חייבים לנוהג ע"פ התורה, מ"מ כבר הביא הגרש"ז אויערבאך (מעדני ארץ שביעית סי' כ סק"ח) מהחת"ס (חו"מ סי' מד) שאף שדבר זה שנוי במח' ראשונים אם יש דינא דמלכותא באר"י, מ"מ אי"ז אלא במיסים וכדו', אבל במנהגים של מקח וממכר וכדו' לכל הדעות יש לדין המלכות תוקף אף באר"י, בין במלך ישראל בין במלך נכרי.

וכל המח' הנ"ל אם צריך שיהיה לשטר תוקף משפטי אינו בשביל הגמירות דעת של הגוי כמו שהבין לכאו' הגרי"מ טיקוצ'ינסקי שליט"א (בקובץ נחלתך שם), משום שמבואר בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כב סק"ט ד"ה כ"ג) שכל הנידון אם צריך שיהיה לשטר תוקף חוקי בשלטון אינו אלא בשטר מכירת קרקע, אבל שטר שכירות קרקע או שטר מכירת מטלטלין שאף בדיניהם נחשב הוא לשטר, ואף אם החוק מחייב לשלם על כך מס, אי"ז מגרע את תוקפו של השטר, עי"ש. ומוכח מזה שאי"צ תוקף חוקי בשביל הגמירות דעת של הגוי, כי אם זה בשביל הגמירות דעת אז מה לי מכירת קרקע ומה לי שכירות קרקע סוף סוף חסר בגמירות דעת ומה מקום יש לחלק בזה, וע"כ שהטעם הוא מבחינת דיני השטר שיהיה לו תוקף בדיניהם מפני שהגוי אינו מחויב לדיני התורה, וכבר השיג הרב צוויג על הגרי"מ טיקוצ'ינסקי בזה (בקובץ נחלתך חודש אייר תשפ"ג עמ' קמו), ומטעם זה כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועו"ז ח"ג סי' רסט) שראוי להוסיף ולציין בשטר מכירה בזה"ל "ואפי' לשטר מכירה אין תוקף חוקי לחול ע"פ חוקי המדינה, הוסכם בינינו שהמכירה תתקיים ויחול בקנינים שעשינו ובגמירות דעת שנינו לקיום המקח בכל אופן", וכה"ג בדיני ישראל ודאי סגי שהגוי גילה דעתו להדיא שמסכים גם לדיני ישראל, עי"ש.

נידונים נוספים

ועי' בקובץ נחלתך (על פסח עמ' קד) שכתב הגרי"מ טיקוצ'ינסקי שליט"א עוד בעיות שיש במכירת חמץ שנעשה ע"י הרב, כמו רוצה בקיומו, וגורם לממון, ושלוחו של בעל הממון כיון שאין שליחות לעכו"ם, וקנין חצר שאיתרבה מדין שליחות, ועוד. ועי' מה שהשיב על דבריו הרב צוויג בקובץ נחלתך על חודש אייר (עמ' קמד), ואכמ"ל בזה.

גמירות דעת

אמנם הנושא העיקרי הוא הנושא של הגמירות דעת, כי בעוד שמצד המוכר יש גמירות דעת למכור את החמץ הרי שמצד הגוי חסר בגמירות דעת כמו שכבר פקפקו גדולי האחרונים, ובראשם המחצה"ש (סי' תמח סק"ד) שכתב בזה"ל "אולם כ"ז לא יועיל ולא עלתה ארוכה לשבר בת עמי לעת כזאת אשר נודע ביהודה ובגויים שהמכירה היא רק כדי להפקיע איסור חמץ אף החרדים על דבר ה' ומכרו בלב שלם מ"מ אין דעת הגוי לקנות המקום ולא החמץ, וא"כ במה נקנה החמץ לגוי כיון דגם החצר אינה נקנה לו כיון דאין חפץ לקנות החצר כלל, ולבי אומר לי דדוקא בימים הקדמונים שהיה דבר זה במכירת חמץ לגוי דרך מקרה והיה המכירה בלב שלם בין אצל ישראל המוכר ובין אצל הגוי הקונה, אבל עתה בעוונותינו הרבים הן רבים עתה עמי הארץ שגם בעיניהם הדבר כך מצות אנשים ומנהג אבותיהם בידיהם, כל שכן שאין דעת הגוי לקנות כלל בעניותי הדבר קשה בעיני הרבה, ומה אעשה ולחלישות שכלי בעו"ה לא ידעתי לתקן וכו", עכ"ל. וכן פקפק בזה בתבואות שור (ריש פ"ב דפסחים) שכתב בזה"ל "דהנה מעיקרא דדינא פירכא על מכירת חמץ הנהוג הלא מוכחא מילתא דהערמה טובא, שזה הקונה (הנכרי) לאו גברא דאורחיה מעולם לקנות כך, וזה (הישראל) אין דרכו למכור כך, ועל הרוב הקונה הוא עני וקונה בכמה מאות חמץ כנהוג עתה שאין מוכרים בדבר מועט, ושאר הוכחות טובא, אלא שמ"מ לענין החמץ עצמו הרי מדאורייתא מבטלו ומפקירו בלב שלם, ורק מדרבנן חייב לבערו שמא לא בטלו בלב שלם, ומשום הפסד מרובה התיירו למכור לאחר ביטול והפקר וכו" עכ"ל, עי"ש. וגם בחת"ס (יו"ד סימן שי) נתקשה נמי, היאך מועיל מכירת חמץ שלנו והא גוי אינו מתכוון לקנות.

והנה החת"ס (שם) תירץ דלא איכפת לן אם דעת הגוי לקנות או לא, דלא בעינן אלא שיוציאנו הישראל מרשותו, והישראל הלוא גמר בדעתו להקנות כדי שלא יעבור בבל יראה, ואפילו אם יטלנו הגוי מרשותו וישליכנו לחוץ לא איכפת ליה דגמר בדעתו להקנות בקנין המועיל, וא"כ מה לן הא דאין דעת הגוי. ועוד פירש, שכיון שקנה אותם עכו"ם בקנין המועיל לא איכפת לן בכוננתו ומחשבתו שאינו אלא דברים שבלב וקיימא לן דברים שבלב אינם דברים ע"ש.

והגר"מ שטרנבוך (מועו"ז ח"ד סי' רעו) והגרי"מ טיקוצ'ינסקי שליט"א (קובץ נחלתך שם עמ' קז אות ה) תמהו על החת"ס דהא פשיטא אי לא קנה הגוי אף אם הישראל גמר להקנות, אינו מועיל דבעינן שיעשה הגוי קנין המועיל, ואי לא קנה הגוי בקנין הראוי, הישראל עובר בבל יראה, ותו קשה היאך מועיל מכירת חמץ שלנו והא לא קנה הגוי, ומה

שתירץ עוד דהוה דברים שבלב לכאורה תמוה, דאימת אמרינן דברים שבלב אינם דברים, היינו אי אינו אלא דברים שבלב לבד משא"כ אי יש אומדנא דמוכח פשיטא דמהני ולא אמרינן דהוה דברים שבלב וכמבואר בתוס' קידושין (דף מט ד"ה דברים שבלב) ע"ש, ומעתה קשה בשלמא במכירת בכור נוכל לומר דמהני המכירה דתו ליכא אומדנא דמוכח שאין הגוי רוצה לקנות, ולכן מהני אף שהישראל מכוון להערמה, וכן בחמץ אם אחד לבד מוכר חמצו לחוד לנכרי ליכא אומדנא דמוכח שאין הגוי רוצה לקנות, אבל במכירה כללית אצלינו שהרב מקנה חמץ של כל בני העיר, הא פשיטא ואומדנא דמוכח שאין בכח עכו"ם עני לקנות כולי האי, ועכ"פ קשה היאך מועיל מכירת חמץ שלנו כיון שאין הגוי מתכוין לקנות הא לא מועיל הקנין כלל.

ולכן כתב הגר"מ שטרנבוך (שם) ליישב דברי החת"ס, וז"ל: "ונראה לכאורה לומר דבר חדש בעיקר הגדר דקנינים לעכו"ם, דזה פשוט דגבי ישראל עיקר הקנין שלו בגמירות דעת דוקא, דהא אי גמר בדעתו להקנות לחבירו בגמירות דעת כראוי לא בעי כלל מעשה הקנין וכמבואר בתוס' בכורות (יח:): וכתובות (קג.) ורשב"א (ב"ק קב.) ע"ש, והעיקר שבקניני ממונות אפילו הקונה קונה באחד מדרכי הקנינים אין עצם הקנין פועל מאומה, אלא הגמירות דעת הוא הפועל, ומעשה הקנין אינו אלא לגלות דעתייהו שרוצים לקנות ולהקנות, וא"כ הא שקבעה תורה קנינים בישראל אינו אלא לגמירות דעת לבד, אבל בעכו"ם נוכיח להלן שאין הקנין אצלם בגדר הוכחה לגמירות דעת לחוד כבישראל, שאצלם אין מושג כזה דתמיד הדרי בהו, רק דין הוה אצלם שאין אחר קנין כלום, וא"כ נמצא לפי זה דחלוק הוא קניני עכו"ם מקניני ישראל בעצם יסודם, דגבי ישראל יסוד הקנין הוא הגמירות דעת והוא הפועל חלות הקנין, ומעשה הקנין אינו אלא הוכחה שיש גמירות דעת משא"כ בעכו"ם לא חל בגמירות דעת, רק במעשה הקנין שקבעה להו תורה ולכן אם רק נתכוונו למעשה הקנין קנו שהוא הפועל חלות הקנין, וקצת הוכחה לדברינו שדעת הריב"ש וכו', ומעתה נראה במכירת חמץ הא ודאי העכו"ם יודע שנעשה שלו בקנינים שהוא עושה שהלוא מסבירים לו הכל, רק דאיכא אומדנא דמוכח דלא גמר דעתו כהלכה, דחושב שזהו טקס דתי ולא מחזיקו כשלו לעולם, ומעתה יש לומר דבישראל דהקנין אינו פועל כלום והעיקר רק הגמירות דעת, בכה"ג דאנן סהדי שחסר גמירות דעת לא מהני, שהלוא גמירות דעת הוא הפועל החלות, אבל בעכו"ם לא מצינו שהעיקר תלוי בגמירות דעת, שבכלל אין הקנין אצלם בגדר גמירות דעת, רק דין הוא שאין אחר קנין כלום ושהוא הפועל החלות כמ"ש, וא"כ כאן במכירת חמץ דהעכו"ם עושה קנין כדין ויודע שנעשה שלו, אולי לא איכפת לן בגמר דעתו, שאין בעכו"ם גדר זה, דגם אסמכתא קונה בעכו"ם לכמה פוסקים, ולכן אם עשה קנין בכוונה מהני אצלו שתהא שלו וכו', רק החתם סופר הלוא מפרש דעיקר הטעם דמועיל מפני שאם המקנה גמר בדעתו סגי, ואף דקשה מה שהקשינו שאם הקונה לא קנה המקנה עובר, נראה שמפרש כמו שביארנו לעיל, דהכא הקונה יודע שעשה קנין לקנות, רק לא גומר בדעתו שיישאר שלו, וכה"ג כיון שיודע שעשה קנין בכוונה, רק לא גמר דעתו סגי לן בגמירות דעת דהמקנה דעיקר טפי, וא"כ יסוד הקנין במכירת חמץ היום רק מפני שהמקנה גמר דעתו עכ"ל, עי"ש.

ובתשובות והנהגות (ח"ה סי' קיב) כתב ליישב דברי התבואות שור, שאפילו אם לגבי החמץ יש אומדנא דמוכח שהגוי אינו עומד לקנות מהיהודי חמץ רב כ"כ בשווי מיליונים, מ"מ המקום שמשכיר לשמונה ימים נעשה עם גמירות דעת וחל, ולכן אפילו אם לא חלה המכירה על החמץ בשל ישראל, אבל הלוא הרשות הושכרה לנכרי, והחמץ מונח ברשות נכרי ולשי' הרמב"ן והר"ן והגר"א ועוד ראשונים אינו עובר מה"ת על חמץ שלו שאינו מונח ברשותו שנאמר תשביתו שאור מבתיכם, (וע"ע במאירי רבינו דוד ומהר"ם חאלוה בפסחים ד. שחמץ שלו שמונח בבית שהשכיר לאחר אינו עובר עליו מה"ת וכן הוא להדיא ברמב"ן בסוגיא דייחד לו בית דאינו עובר על חמץ שלו שמונח במקום שהשכיר לאחר), וכיון שכן, אף אם לא ביטל הוי רק דרבנן ושפיר מועיל מכירה בהערמה, (ושוב הראוני שיסוד דברינו שבמכירת חמץ דידן שמוכר או משכיר המקום לגוי אינו עובר מדאו' אף אם החמץ עדיין שלו כבר כ"כ בחתם סופר או"ח סי' קי"ט) עכ"ל, עי"ש.

והנה מכך שהמחצה"ש והתבואות שור לא תירצו את החידוש של החת"ס ואת תירוציו של הגר"מ שטרנבוך מוכח דלא ס"ל הכי, וא"כ היה מקום להחמיר בחמץ שנמכר כדי לחשוש לשי' המחצה"ש והתבואות שור דהמכירה לא חלה משום שאין גמירות דעת לגוי. אמנם לא מיבעיא שהמחצה"ש והתבואות שור לא פסלו את עצם המכירה אלא רק נתקשו בהיתרו, אלא אף י"ל דכיון שהמיקל יכול לסמוך על החת"ס שאי"צ גמירות דעת מצד הגוי אלא רק מצד המוכר, א"כ שוב אין להחמיר בחמץ שנמכר וכפי שביארנו לקמן באות טו דכל מקום שנחלקו הפוסקים בעצם המכירה אין לאסור החמץ אחר הפסח שיסוד איסורו מדין קנס ולא שייך לקנוס בדבר שיש למיקל ע"מ לסמוך.

אמנם כל זה שייך רק במוכר חרדי יר"ש שיש לו גמירות דעת גמורה להוציא החמץ מרשותו כמש"כ החת"ס וא"כ תו לא בעינן גמירות דעת של הגוי כיון שחתם על השטר ועשה הקנינים כדין, אבל אם המוכר עצמו אינו גומר בדעתו להוציא החמץ מרשותו, ופעמים שאף ממשיך למכור את החמץ בפסח עצמו, בכה"ג אין את ההיתר של החת"ס, ובכה"ג יתכן דלא חלה המכירה כלל, ואכן, הגר"מ שטרנבוך (שם) אחרי שכתב ליישב דברי החת"ס סיים בזה"ל: "ולכן בזמנינו דמצוי שאין המקנה גומר דעתו כראוי, שפיר החמירו רבינו הגר"א זצ"ל ותלמידיו לעצמם שלא לאכול מחמץ הנמכר גם לאחר פסח אף שהעכו"ם קנה בכל הקנינים כנהוג, שיסוד הקנין רק בגמירות דעת המקנה וזה חסר הרבה פעמים בזמנינו בעו"ה", עכ"ל.

וגדולה מזו כתב הגרי"מ טיקוצ'ינסקי שליט"א (קובץ נחלתך על פסח עמ' קי הע' 6) שהיה מעשה בישמעאלי שבא לקנות החמץ כנהוג, ובתוך כדי כך נודע לישמעאלי שבמכירה כלולים משקאות חריפים שאסור להחזיקם לפי דתיהם, ושאל את השי"ח אם מותר לו לקנות החמץ, והשיבו שכל ענין המכירה אינו אלא טקס דתי שהיהודים עורכים קודם הפסח ואין כוונה אמיתי למכירה. והוסיף, ששמע בשם הגר"צ ובר שליט"א שבעקבות מעשה זה נוהג למכור לנוצרי ולא למוסלמי, ותמה עליו דלא העלה ארוכה כלל דאטו הנוצרי כן מתכוין למכירה אמיתית, אתמהה, עי"ש.

ומה שהרב צוויג (בקובץ נחלתך על חודש אייר עמ' קמו) השיג על הגרי"מ טיקוצ'ינסקי, שממעשה זה בעצמו מוכח איפכא דודאי כוונת הנכרי לקנות לגמרי, דאל"כ למה הלך כלל לשאול את השי"ח, וע"כ שהבין שיש כאן מכירה גמורה, אלא שאחרי שאמר לו השי"ח שיכול לקנות רק בגלל שאי"ז מכירה גמורה, א"כ יש הוכחה שאין כוונתו למכירה אמיתית, ולכך חושש הגר"צ ובר בכל ישמעאלי שיש הוכחה שאין כוונתו למכירה אמיתית, אבל בנוצרי וכיו"ב שאין סיבה לומר שאין מתכוונים, מהיכי תיתי לחוש שאינם מתכוונים, ואינם כאותו הישמעאלי שקודם ששאל לשי"ח היה פשוט לו שיש כאן מכירה אמיתית, ואדרבא הא יש לגוי אפשרות של רווח מהקנין, שאם יתייקר החמץ ירוויח כל היוקר, וחזינן שיכול הגוי להרוויח טובא, וממילא ודאי רוצה הוא בקנין, עכ"ד.

הנה דבריו של הרב צוויג מופרכים מסברא, וכי מכך שהגוי הלך לשאול את השי"ח הוא רוצה להוכיח שהגוי התכוין למכירה ורק אחרי שהשי"ח אמר לו שאין זה רציני אלא טקס דתי הוא הבין שהוא בעצמו לא התכוין באמת, היתכן לומר כן, הרי אנן סהדי שאם יהיה שריפה במפעל של החמץ הגוי לא ישלם שקל, ואם יתבעו אותו על כך הוא ילך לבית משפט לומר שאינו חתם אלא על טקס דתי אבל לא התכוין ברצינות, ומה שהלך לשאול את השי"ח אינו שום ראייה, כי זה אינו אלא בדתיים, ואינו כמו דיני התורה שמשפטי הממון חייבים להיות כפופים לדת, כך שאצל הגויים הדת שלהם יכול להיות דבר אחד ואילו המשא ומתן ומקח וממכר יכול להיות דבר אחר ואינם קשורים זה בזה, וזה פשוט לכל מבין, ובמחכ"ת הרב צוויג בחינם השיג על הגרי"מ טיקוצ'ינסקי שליט"א.

יג. אם המכירת חמץ בזמננו יש לה תוקף משפטי

ועכ"פ עד כאן נתבאר כל הבעיות והמחלוקת גבי המכירת חמץ שנתחדש במאתיים חמישים שנה האחרונות שהמכירת חמץ נשעה ע"י הרב וע"י שנשאר החמץ ברשות ישראל והנכרי משלם רק דמי קדימה והשאר זוקף עליו במלוה. ובכל הבעיות והנידונים הנ"ל שנחלקו בהם הפוסקים אם מועיל המכירה או לא לכאן אין מקום לאסור אחר הפסח וכפי שביארנו לקמן באות טו דכל מקום שנחלקו הפוסקים בעצם המכירה אין לאסור החמץ אחר הפסח, שיסוד איסורו מדין קנס ולא שייך לקנוס בדבר שיש למיקל ע"מ לסמוך.

אמנם הבעיה הגדולה היא בזמננו, וכפי שכבר כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ה סי' קיג) שעד דרונו רוב החנויות היו ברשות החרדים, וברור היה שאם לא תחול המכירה היו מוכנים להפקירו כדי לא לעבור בבל יראה ומתקיים הביטול ונעשה הפקר, משא"כ בזמננו שרוב בתי חרושת המייצרים מזון שייך לפושעי ישראל רק שהם מקבלים הכשר מהחרדים, ואם לא תחול המכירה, לא יסכימו עכ"פ שיהא הפקר ולהפסיד ממון כדי לא לעבור בבל יראה, וכיון שחסר בגמירות דעת בביטול, וביותר שאצל רוב המוכרים החפשיים לא מבטלים כלל, המכירה נצרכת היום כדי שלא לעבור בבל יראה דאורייתא, והערמה לא מועיל בדאורייתא לדעת התבואות שור ועוד פוסקים, עכ"ל.

וידוע מה שכתבו גדולי האחרונים שסוחרים המוכרים חמצם לפני פסח כדין, אבל לאחר מכן במשך ימי החג משתמשים בחמץ שמכורה, או סוחרים בו, בטילה כל המכירה למפרע,

שהרי עיקרה של המכירה הוא גילוי דעת שאינו רוצה בחמץ, וכאן אין גילוי דעת כזה, וכל החמץ שברשותו, אף בחלק שלא סחר בו, אסור בהנאה לאחר הפסח כדין חמץ שעבר עליו הפסח, שכ"כ בשדי חמד (מע' חו"מ סי' ט אות לה) ע"פ שו"ת מהר"ם שיק (סי' רה), וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כד) ובשו"ת מנחת שי (סי' מ), ובשו"ת לבושי מרדכי (תנינא סי' קד), ובשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קכה), וכ"פ הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש או"ח ח"ג פנ"א סכ"ט), וכ"פ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"א סי' רפח) והוסיף, שכן הוא בקונטרס בשם הדברי יואל מסטמאר זצ"ל שמסיק שהמכירה לא חלה כלל. אם כי יש חולקים ע"ז וסוברים שאין המכירה בטילה אלא חשיב שהמוכר גוזל את הגוי (עי' שו"ת דברי חיים ח"ב סי' מו, ושו"ת אג"מ ח"א סי' קמט וח"ב סי' צא).

ומטעם זה בכשרויות המהודרות ובכלל זה בכשרות העדה החרדית מקפידים שהמפעלים שתחת השגחתם שמוכרים את החמץ לפני פסח שלא ימכרו בפסח כלל שום חמץ.

אמנם למעשה הורו הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני פסח פ"ח סק"ב ד"ה ואותם), והגרי"ש אלישיב זצ"ל כפי שהעידו רבים מתלמידיו, שמכירת חמץ של חילוני אם אין לו תוקף משפטי אינו כלום, וכפי שהעידו בשמו הגר"ע אויערבאך (אמרי מאיר עמ' קז), הגר"צ פרידמן (גלאט תשנ"ט עמ' 87 הובא באשרי האיש או"ח ח"ג פנ"א סי"ד והע' לט) הגרא"צ ישראלזון (באר ישראל על פסח עמ' נט, וקונ' דיני פסח וספיה"ע עמ' 9) והגר"י דרזי שליט"א (שבועות יצחק פסח פכ"ט עמ' שכג), וכ"כ הגר"י אפרתי (שו"ת ישא יוסף או"ח ח"א סי' פד) בשם הגרי"ש"א שהורה דאי אפשר לסמוך על מכירת חמץ שנמכר עפ"י שטר הרשאה רגיל ונחתם ע"י יהודים שאינם שומרים תומ"צ, משום דלשטר כזה אין כל תוקף, ואינו ראוי אלא לצור ע"פ צלוחיתו, וחמץ שבבעלותם חשיב חמץ שעבר עליו הפסח, והראיה שוודאי אם נרצה לממש את השטר, יטען כל חותם כזה, שכל חתימתו היתה על שטר לצרכים דתיים בלבד ולא לביצוע, [ומבואר בקצוה"ח סי' רנ סק"ה שדברים שבלבו ובלב כל אדם מהני אף כשלא פירש, ולכן במקרים כאלו סבר הגרי"ש"א שאין זה רק בגדר חומרא לא לצרוך מוצרים של לפני פסח אלא מעיקר הדין, ואפילו לילדים אסור, כמובא בס' פסקי הגרי"ש אלישיב עמוד 14], לכן בהכרח לעשותו באופן שיהא ניתן לממשו עפ"י חוק, ואז כשהחותם יודע שיש אפשרות לממש את השטר אפשר לומר שהשטר מועיל.

ולכן מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (כמובא בכל הספרים הנ"ל) לאחר התייעצות עם עורכי דין ומשפטנים הוסיף ד' סעיפים בשטר ההרשאה כדי שזה יהיה מועיל גם לחילוני, ואלו הם הסעיפים שנוספו לשטר הרשאה למכירת חמץ: א. אני מצהיר בזה כי טענת חוזה למראית עין או טענת חוזה לצרכים דתיים, לגבי שטר הרשאה זו ולגבי שטר מכירה שיחתום בית הדין עם הגוי על סמך שטר הרשאה זה, תהא בלתי קבילה. ב. כל דין ודברים לגבי שטר הרשאה זה, יתקיים בפני בית הדין הרבני בירושלים ועל פי דין תורה. ג. ידוע למוכר שהואיל ויהודים יראים סומכים על שטר מכירה זה לגבי איסור חמץ, הרי כל טענה שתועלה על ידו לגבי תקיפות המכירה ו/או גמירות דעתו, בנוסף להיותה בלתי תקפה תחייבו בקנס של 100,000 ש"ח שיטיל עליו בית הדין הרבני הנ"ל שאותו הוא מקבל עליו.

ד. דין חתימתו של שטר הרשאה זה כדין חתימה על שטר בוררין לכל דבר, כאשר הבורר הוא בית הדין הרבני כנ"ל.

וכן הורה הגר"נ קרליץ (חוט שני שם) שיש לכתוב בנוסח השטר "ואני מצהיר בזה כי טענת שטר לצרכיים דתיים לגבי הרשאה זו תהיה בלתי קבילה".

וכתב הגר"י אפרתי (שם) שענינו ראו ולא זר דהרבה חברות אשר בעבר חתמו על שטרי ההרשאה כמעשה קוף בעלמא, הרי כשראו שטר זה (שניסח הגריש"א), דנו ושקלו בדבר טובא עד אשר חתמו על השטר כדת וכדין, כי הרי עתה אין לפניהם שטר לצרכים דתיים בלבד אלא שטר מחייב.

אמנם בכשרות העדה החרדית לא הכניסו את הסעיפים של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אלא הם כותבים בנוסח השטר "שאף אם לפי חוק ערכאות המכירה אינה חלה, הם מקבלים על עצמם כדיני ישראל שחל", וכמש"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ה סוס"י קח) והוסיף, שמתעם זה המוכר אינו יכול לערער בערכאות שעשה בלי עורך דין כיון שקיבל על עצמו כדיני ישראל, עי"ש.

אמנם לפי הגרי"ש אלישיב זצ"ל זה אינו מספיק, כיון שגם אם כתוב שהמוכר קיבל על עצמו דיני התורה ולא ערכאות, גם זה לא מהני, כיון שיכול לטעון דנוסח זה אינו אלא למראית העין בשביל הטקס הדתי. ולפי"ז לכאו' כל מי שקונה חמץ בכשרות העה"ח אחרי פסח שלרוב זה נמכר ע"י חילוני אזי כיון שלא נכתב בשטר המכירה הסעיפים שהכניס הגריש"א, א"כ לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל זה אסור באכילה מדינא כדין חמץ שעבר עליו הפסח.

ואכן, כשנשאל הגר"ע אויערבאך שליט"א (גיליון עומק הפשט מס' 58) מה צריך לכתוב למעשה לציבור האם צריך להחמיר בחמץ שנמכר לגוי, ואמר לי אם המוכר שומר תורה ומצוות מותר למעשה לאכול מהחמץ שמכר לגוי ואין צריך להחמיר, אך אם המוכר חילוני שאין גומר בדעתו למכור ראוי להחמיר, וסיפר מעשה שהיה ששאלו בעל מפעל חילוני אחרי שחתם על שטר מכירת חמץ מה יעשה אם יבוא הגוי באמצע הפסח לקחת את החמץ, ענה בעל המפעל, 'אני יזרוק אותו מכל המדרגות'.

ויותר מזה מעיד הגר"ח כץ ששאל שופטים מבית המשפט אם שטר זה שכתוב בו שאין המוכר יכול לטעון שחתם על השטר רק לצרכיים דתיים, אם הוא תקף מבחינה משפטית, והשיבו שפשוט וברור שאין זה תקף מבחינה משפטית, ומה שכתוב בשטר שהוא מצהיר שטענת שטר לצרכיים דתיים לגבי הרשאה זו תהיה בלתי קבילה, זה עצמו גם נוסח רק למראית העין, וכשפגש שופט דתי ושאלו א"כ מדוע הוא עושה מכירת חמץ אם אין לזה תוקף משפטי, הוא השיב לו שאכן הוא אינו יודע למה הוא עושה מכירת חמץ, ועכ"פ זה דעת השופטים שכל מכירה שאין לה רווח כלכלי ואין בה סבירות של גמירות דעת משפטית אין לה תוקף גם אם יכניסו את כל הנוסחאות שרוצים בשטר, כי תמיד יוכל המוכר לטעון שהוא לא התכוין ברצינות וכל הנוסחאות שיש בשטר זה היה רק חוזה למראית העין. אמנם אם ישאלו עורך דין אזי כל עורך דין יכול לומר משהו אחר, אבל השופטים הם עם

דעה אחת מסכמת בענין זה שאינו מועיל. וזה אחת הסיבות שהגר"ח כץ כל כך מחמיר בענין חמץ שנמכר כהיום.

וכדברי הגר"ח כץ כתב גם הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ה סי' קח) וז"ל: "וביותר אמינא שאם אין לו סמיכות דעת כשיודע שיוכל לערער, לא יועיל גם שום נוסח או עורך דין, כיון שיודע שכל בית משפט בעולם יחליט שאפילו אם נזהר שיהא חוקי עדיין זהו טקס דתי, ששניהם ידעו שאין זה רציני שערבי ערטילאי קונה במיליארדים שקלים או דולרים, ויחליטו שאע"פ שזה חוקי הרי זה נעשה בהערמה ולא חל. ואין לחשוש דכשרואים בעלי עבירה שאין עו"ד טועים ומדמין שזהו רק טקס דתי ובאמת אינו מכירה, שהרי אפי' עם עו"ד, הרי יודעים שאינו רציני שגוי ערטילאי קונה חמץ בשווי מיליארדים ובאמת לא יקח וישלם", עכ"ל עי"ש שבא לאופקי מאותם שאומרים שבכל שטר צריך שיהיה גם עורך דין. (מה שגם הגריש"א לא הצריך עו"ד אלא אך ורק את הסעיפים שכתב).

אמנם על טענה זו של הגר"ח כץ ששמע משופטים שגם הסעיפים שהכניס הגרי"ש אלישיב זצ"ל אין להם תוקף משפטי, כבר טען על כך הג"ר מאיר סירוטה שליט"א (גיליון עומק הפשט מס' 57) שמכיון שמדובר במכירה אמיתי שחל לפי כל פרמטר ואין בזה שום פקפוק, וכל הסכם בעיקרון יש לו תוקף כי הרי אינו נגד החוק, ולכן אף אם יגיע שופט שבעקמימות שכלו יפסול את המכירה משום שהוא מסמך דתי אינו משנה את ההגיון הבסיסי.

אמנם גם אם נתווכח בענין זה, אם שטר זה תקף מחינה משפטית או לא, מ"מ לא צריך להגיע לזה, דבלא"ה בכשרויות השונות כולל כשרות העה"ח לא הכניסו בנוסח שטר ההרשאה את הסעיפים שתיקן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ושוב נכנסו לבעיה בעצם המכירה.

ובטעם הדבר שלא מקפידים על נוסח הסעיפים שתיקן הגריש"א, כתבו הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קח וח"ז סי' נג) והגר"י רובין שליט"א (קונ' חמץ לאחר הפסח עמ' 18, הו"ד בגיליון עומק הפשט מס' 57) שהרי כל גוף כשרות מתנה את הכשרות לכל השנה בכך שמוכרים חמץ כדין והסיכון שועד הכשרות יסלק את ההכשר מהמפעל הוא הרבה יותר מאיום של 100,000 שקל, וממילא לא צריך לרשום קנס זה, ולכן דעת בד"ץ העדה"ח שאין צורך להוסיף את הסעיפים שדרש הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

אמנם כבר העיר בגיליון עומק הפשט (שם) שסברא זו מועלת רק למפעל שיש לו הכשר ולא לסוכן או חנות פרטית שאינה כפופה למערכת כשרות. וכיון שהרבה מהמוצרים נמצאים בחנות זמן רב וגם יש הרבה מהמוצרים שמגיעים מהסוכנים שמכרו את זה בפסח בלי שהם כפופים לשום מערכת כשרות, א"כ לדעת הגריש"א המכירה לא מהני.

אמנם הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ שם) כתב עוד סברא להתיר, משום שעצם ההנחה שבעלי מפעלים בעלי עבירה אין להם סמיכות דעת אינו מוכרח כלל, שהרי לפי הנכתב בשטר המכירה צריך לשלם בניכיון שני אחוז, ומסתמא הם מסכימים אם ישלם במזומן בניכוי שני אחוז, עי"ש.

אך מה יענה הגר"מ שטרנבוך על אותו חילוני שמספר הגר"ע אויערבאך שליט"א (כמובא לעיל) שאמר שאם יבוא הגוי בפסח לקחת את החמץ הוא יזרוק אותו מכל המדרגות. ויותר מזה יש מקום להחמיר מדינא, דהא כל הנידון הנ"ל הוא רק מצד הגמירות דעת של המוכר, אבל לעיל הבאנו את מה שפקפקו גדולי האחרונים בגמירות דעת של הגוי, וכל מה שמועיל המכירה למרות שאין גמירות דעת לגוי כתבנו בשם החת"ס שהוא משום דלא איכפת לן אם דעת הגוי לקנות או לא, דלא בעינן אלא שיוציאונו הישראל מרשותו, והישראל הלוא גמר בדעתו להקנות כדי שלא יעבור בבל יראה, ואפילו אם יטלנו הגוי מרשותו וישליכנו לחוץ לא איכפת ליה דגמר בדעתו להקנות בקנין המועיל, וא"כ מה לן הא דאין דעת הגוי, עי"ש. וא"כ סברא זו לא שייכת בחילוני שחותם על טקס דתי או חוזה למראית העין שיזרוק את הגוי מכל המדרגות, דכזה מוכר ודאי אינו גומר בדעתו להקנות ואין בדעתו להוציאו מרשותו דאיסור "בל יראה" כלל לא עומד לנגד עיניו, שהרי בביתו הוא ממשיך לאכול בפסח חמץ כרגיל, וא"כ שוב נכנסו לבעיה שמלבד המוכר הרי שיש גם חסרון מצד הגמירות דעת של הגוי.

ועוד, דהא לעיל הבאנו שהטעם שהגר"א החמיר לא לאכול חמץ שנמכר, מבואר בכתר ראש להגר"ח מוולוז'ין זצ"ל (ק"כ) שהגר"א לא אכל חמץ הנמכר מפני שצריך ביטול בלב שלם ואין הכל יכולים לעשות כך, ומשמע שחשש לביטול, ולפי טעם זה כתב הגר"מ שטרנבוך שכ"ש שאין לאכול ממכירת חמץ דעוברי עבירה שאינם מבטלים כלל ואפי' אם מבטלים בודאי שאינו בלב שלם. ומטעם זה יש להחמיר אף במכירת חמץ שנכתב בו הסעיפים שהוסיף הגריש"א, שהרי סעיפים אלו לא מועילים לביטול חמץ שנעשה בליבו של המוכר, ולכן הגריש"א החמיר לא לאכול חמץ שנמכר אף במכירת חמץ שנעשתה כדת וכדין.

ויש נקודה נוספת שעורר הגר"ח כץ שליט"א (בקובץ תל תלפיות שם) לגבי חלות המכירה, מאחר שהגוי הקונה אינו מבוטח על העסקה ובחברת הביטוח העסק מבוטח רק לבעל העסק המבטח באופן אישי כל עוד הוא הבעלים, ואדם המוכר עסק מבוטח, אין הביטוח עובר לקונה ועל הקונה לבטח את עצמו, וכדי שחברת הביטוח תבטח את הגוי הקונה, יש לסדר ביטוח עם שמו של הגוי ובאופן מיוחד, וא"כ כשהגוי קונה בלא ביטוח והעסק ישרף ח"ו או דבר דומה, אין כל ספק שבית המשפט יקבל את טענת הגוי כי ללא כל ביטוח ומכירה זו היא בוודאי מכירה למראית העין, שעל פי חוקי המדינה אין כל תוקף למכירה זו כיון שברור הדבר שאין כל כוונה אמיתית לקנות, ואפי' עפ"י ד"ת דברים דבליבו ובלב כל אדם שאין כוונתו לקנות, כי לא יתכן שקנה דבר שאינו יכול לעמוד במקרה שינוק. מלבד זאת, מכירה של מפעלים וכדו', זקוקה לאישור הבורסה וכדו' וכאן נעשית מכירה ללא כל אישור והדברים מוכחים כי המכירה היא למראית עין בלבד.

ואכן, כבר כתב הגרי"מ טיקוצ'ינסקי שליט"א (קובץ נחלתך שם) שהיה מעשה בבעל עסק גדול שמכר חמצו שהיה מונח במקפיא, ובאמצע חוזה"מ פסח אירע קצר חשמלי, ורץ בעל החנות להזמין חשמלאי ושילם לו כסף רב עבור שכר פעולתו, וכ"ז מראה בעליל שלא היה

מקח גמור, וגם יש לחשוש לרוצה בקיומו, עכ"ד. ויש להוסיף, שגם אין לו היתר של דבר האבד בחוה"מ מאחר שהחמץ שייך לגוי ולא למוכר. ויש מה לפלפל בזה בגדר רוצה בקיומו אך אכמ"ל.

ומכל הנ"ל נראה שהחומרא לא לאכול חמץ שנמכר יש לה יסוד מדינא ואינה רק הידור בעלמא, ומה שיש מקילים יבואר אי"ה טענתם לקמן באות טו ושם נדון בדבריהם כדרכה של תורה.

יד. אם הקמח בזמננו הוא חמץ

ולגבי הנידון אם הקמח בזמננו הוא חמץ יש לציין שסוגיא זו רחבה מני ים וקצר המצע מהשתרע, ולכן רק נציין בכמה מילים שטענות המקילים שהיום החיטים עוברים הרטבה במים של כמה שניות זה אמנם נכון, אבל החיטים שוהים עם המים (שהוחדרו פנימה לתוך הגרעין כדי להפריד בין הסובין לקמח שהגרעין יתפח) במשך 16 שעות עד לטחינתם, וממילא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שזה חמץ גמור, וכפי שמעידים הגר"י אפרתי שליט"א (שו"ת ישא יוסף ח"א או"ח סי' פה) והגר"ח כץ שליט"א, וכן שמעתי ממורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א) שפעם נכנס אחד מבעלי טחנות הקמח להסביר להגרי"ש אלישיב זצ"ל איך מרטיבים את החיטים כדי להסביר לו למה אין בזה חשש חמץ, והשיב לו מרן הגרי"ש"א: שבדיוק כך הוא חשב שעושים את זה ולדעתו זה חמץ גמור.

ומה שמובא באורחות רבנו (ח"ב אות יט) שהחזו"א והסטייפלו"ר זצ"ל השתמשו בקמח שנמכר לנכרי אינו ראיה, כי ידוע שצורת הטחינת החיטים השתנה בעשרות שנים האחרונות מזמן החזו"א ולא ברור מה היה צורת הטחינה בזמן החזו"א, ולכן אין להביא ראיה מהם, ועל כך נאמר אין פוסקים הלכה מפי מעשה.

ומה שכתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בכמה וכמה תשובות (בתשוה"נ ח"א סי' שט, וח"ה ססו"י קיב וסוס"י קיג) להקל בטענה שאין רואים שנתבקעו החיטים ומדמה קמח דידן לקמח שנלתת קמעה ונטחן אחר כך, ועוד הוסיף שלמראה עינים אין הבדל בינם לבין חיטים שלא נלתתו, עי"ש. הנה מלבד מה שאין דעת הגרי"ש"א כן, אלא שגם דבריו צ"ע כפי שכבר השיג עליו הגר"י אפרתי (שם) שיש הבדל גדול בין קמח שנטחן מחיטים יבשות לקמח לתות כמו שהבאנו לעיל, ומשום כך כתב המשנ"ב שדעתו שקמח קרוב לודאי דהוי חמץ, עי"ש.

וע"ע מה שהאריכו בזה הגר"ש"א שטרן שליט"א (בספרו שו"ת שביבי אש ח"ג סי' מד) והגר"ר חיים משולם וידר שליט"א (מדריך הכשרות מסורת שנת תשע"ז עמ' קיז), ואכמ"ל. ועכ"פ לאור האמור לפי דעת הגרי"ש"א יש להקפיד על נטחן לאחר הפסח בדיוק כמו שיש להקפיד על נאפה לאחר הפסח.

טו. טענת המקילים ומו"מ בדבריהם

והנה טענת המקילים בחמץ שנמכר הם בעיקר ג' טעמים, א. שאסור להוציא לעז על המכירה שנהגו בו הקדמונים, ב. שאף שאין גמירות דעת מצד המוכר ומצד הגוי מ"מ דברים שבלב אינם דברים וכיון שעשו קנין וחתמו על השטר סגי בכך, ג. שכל איסור חמץ

שעבר עליו הפסח הוא מדין קנס ולא שייך לקנוס כשיש למוכר ע"מ לסמוך. ונדבר אחד
לאחד.

הטענה של הוצאת לעז מקורה בדברי הגרש"ז אויערבאך (הליכו"ש פסח פ"ו ד"ה אות יג
ובהע' 43) שהורה שהמחמירים בזה לא ינהגו כן אלא לעצמם ולא כהוראה לרבים כדי לא
לערער ח"ו על תוקף המכירה הנהוגה זה דורות רבים. וכ"כ להקל הגרב"צ אבא שאול זצ"ל
(שו"ת אור לציון ח"ג פכ"ט תשובה ה).

אך זה פשוט שהגרש"ז אויערבאך מיירי במי שמחמיר את דעת הגר"א שלא יחמיר כן
כהוראה לרבים אלא רק לעצמו כדי לא לערער ולהוציא לעז על כל גדולי עולם שמזמן
הגר"א ועד להיום שנהגו לסמוך על מכירת חמץ, אבל החומרא שיש בזמננו זה נושא אחר
לגמרי שלא קשור כלל להגר"א, אלא בנוי על החומרא שייסד הגרי"ש אלישיב זצ"ל
שחילוני שמוכר את החמץ בשביל טקס דתי ולמראית העין והוא בעצמו ממשיך לאכול
חמץ בפסח בכה"ג אין המכירה חלה כלל, ומי שמחמיר בזה א"א לומר שהוא מוציא לעז
על הקדמונים מאחר שבזמנם לא היה את הפורקי עול שמכרו רק בשביל לקבל הכשר
כמש"כ הגר"מ שטרנבוך (המובא לעיל).

ומה גם שהסברא הזו של הוצאת לעז היא תמוה מאד, וכי מי שמחמיר לא לאכול בלי
לעשר גם הכשר מהודר, האם זה נקרא שהוא מוציא לעז על גדולי עולם שאכלו בלי לעשר
בביתם, והאם מי שמחמיר בשמיטה לנוהג קדו"ש בפירות נכרי כדעת המבי"ט והחזו"א
האם זה נחשב שהוא מוציא לעז על הב"י שהיקל בזה, והאם מי שמחמיר לא לאכול
בשמיטה מערב צפונית האם זה נקרא שהוא מוציא לעז על גדולי עולם שאכלו בשמיטה
מערבה צפונית, והאם מי שמחמיר לא לקחת היתר עיסקא מהבנק זה נחשב שהוא מוציא
לעז על הגר"ש סלנט ועוד גדולים שהקילו בהיתר עיסקא בבנק, וא"כ לא כל חומרא שאדם
מחמיר על עצמו ואף לאחרים נחשב להוצאת לעז, וצריך לדעת מתי אומרים כן ומתי לא,
אבל עכ"פ בנידו"ד זה ודאי לא שייך לומר, שעיקר החומרא בזמננו שונה מהחומרא של
הגר"א וכמש"כ.

טענה נוספת של המקילים הוא שמבואר בשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' מו) ובשו"ת אג"מ
(ח"א סי' קמט וח"ב סי' צא) שמועיל מכירת חמץ של חילוני, ונראה מדבריהם שאפי' אם
המוכר החילוני ממשיך למכור את החמץ בפסח אין המכירה בטילה ואינו אלא גוזל הגוי,
וכן נקט הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכו"ש פסח פ"ו א"ה 42) שמכירת חמץ של חילוני
מתייחס למכירה כטקס דתי ג"כ מהני משום שדברים שבלב אינם דברים, עי"ש.

ואף שהגר"י אפרתי (ישא יוסף שם סי' פד) כתב שאין להביא ראיה מהאג"מ, משום
שהמעין היטב בדברי האג"מ יראה להדיא דבמקום שאינו יכול העכו"ם לממש כלל את
המכירה ואין שום ערך משפטי לשטר ודאי דלא מהני אף לשיטתו, מ"מ ממורי חמי (הגר"ד
סופר שליט"א) שמעתי כמה פעמים שיש ללמוד מדברי האג"מ שיש למקילים ע"מ לסמוך.

אמנם דברי האג"מ והגרש"ז א צע"ג, דהא מפורש בפוסקים (ועי' כן בקצוה"ח סי' רנ סק"ה)
שדברים שבליבו ובלב כל אדם לא אמרי' דברים שבלב אינם דברים, דהא אנן סהדי שאינו

התכוין למכור ואנן סהדי שחתימתו לא היה אלא לטקס דתי ולמראית העין, ופלא גדול שהגדולים הנ"ל לא התייחסו בדבריהם לסברא זו של אנן סהדי שבכה"ג לא אמרי' דברים שבלב אינם דברים, שזה הרי הסיבה שהגריש"א החמיר וכמש"כ לעיל, וצע"ג.

והטענה העיקרית והחזקה שיש להתיר חמץ שנמכר ביארו הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ז סי' נג) והגר"נ קופשיץ שליט"א (גיליון עומק הפשט מס' 57) שכל האיסור בחמץ שעבר עליו הפסח הוא קנס ולא שייך לקנוס את המוכר כשיש לו ע"מ לסמוך, וכן מורה הגר"ק לכל השואלים, שלא שייך קנס כיון שהרי אין רב שיאסור לבצע מכירת חמץ ומכיון שהרב מתיר למוכר למכור איך נבוא ונקנסו אחר הפסח. וכן מבואר בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סוס"י מג) גבי נושא אחר, שלא שייך לקנוס חמץ שעבר עליו הפסח בדבר ששנוי במח' הפוסקים והוא נוהג כהמקילים.

ונראה שמקור סברתם הוא ממה שמצינו במעשה שבת שג"כ איסורו הוא מקנס דרבנן, ומצינו במשנ"ב (סי' שיח סק"ב) בשם הפמ"ג שכתב, דכל שיש ספק פלוגתא בזה אי הוי בכלל בישול או בשאר מלאכות כה"ג אין לאסור בדיעבד, דכל האיסור הוא רק מדרבנן שקנסוהו, וספיקא דרבנן לקולא, עי"ש. ואין לומר שחמץ שעבר עליו הפסח חמיר טפי כיון שקנסוהו גם בשוגג, דהא מעשה שבת ג"כ קנסוהו בשוגג.

ועפ"י ראו לומר כן גם בחמץ שנמכר, שאף שהרבה אחרונים פקפקו בעצם המכירה הנהוגה כהיום, אם זה המקור"ח שסובר שלא מהני להשכיר אלא צריך דוקא למכור, ואם זה השו"ע הגר"ז שמצריך ערב קבלן, ואם זה הב"ח והט"ז שמצריכים מסירת המפתח, ואם זה המחצה"ש והתבואות שור שמצריכים גמירות דעת מצד הגוי שלא יהיה הערמה, ועוד נידונים שנחלקו האחרונים בהם, בכל הנידונים הנ"ל אין לאסור החמץ שנמכר, כיון שבכל המח' הנ"ל יש למיקל ע"מ לסמוך וא"א לקנוס את מי שסומך על המקילים, כיון שקנס דרבנן הוא וספק דרבנן לקולא, וכפי שמצינו לענין קנס דמעשה שבת. ויתכן שזה הטעם שהגר"א רק החמיר לעצמו ולא הורה איסור לאחרים, משום שרק הגר"א שלמד את הסוגיא ויצא לו בעיות הלכתיות בעצם המכירה יש לו איסור חמץ שעבר עליו הפסח לשיטתו שאין צד שני, אבל אנו שאין בידנו להכריע בין התבואות שור לחת"ס וכיו"ב שאר מח' האחרונים, א"כ אין לנו קנס דרבנן של חמץ שעבר עליו הפסח כשיש למיקל שמוכר החמץ ע"מ לסמוך, ועכ"פ כלפינו זה נחשב ספק פלוגתא שפסק המשנ"ב גבי מעשה שבת שאין לאסור בדיעבד.

אמנם בנידו"ד נראה דא"א לומר כן, משום דגם לענין מעשה שבת י"ל שהמשנ"ב מיירי במי שנוהג כדעת המקילים שאפי' שוגג לא מיקרי, אלא עושה בהיתר מיקרי דהא נוהג כדעת הפוסקים המתירים, ולכן א"א לקנוס, אבל מי שנוהג היתר במלאכה בשבת לא משום שהוא נוהג או סומך על המתירים אלא משום שהוא חילוני שאינו מעניין אותו השבת ועושה ככל העולה על רוחו, א"כ אף שמעשה המלאכה שהוא עושה יש פוסקים שמתירים מ"מ לא יתכן לומר דמשום כך אין לקונסו, דהא כוונתו במזיד ובשאת נפש לעשות גם מלאכות האסורות בשבת, וכי בשביל שאיזה מלאכה ממה שהוא עשה יש פוסקים

שמתירים אותה אנו לא נאסור זאת משום מעשה שבת?, זה לא יתכן, ודוגמא לזה מצינו לענין השימוש בחשמל בשבת, שיש פוסקים שמתירים את השימוש בהם בשבת, מאחר שהחשמל בשבת נצרך גם לחולים שיש בהם סכנה וממילא אין לאסור, ולא מצינו שגדולי הדור התירו החשמל בשבת בטענה שכיון שיש מתירים השימוש בהם א"כ אותו חילוני שעובד בשבת בתחנת הכח של חברת החשמל כיון שיש לו ע"מ לסמוך שוב א"א לקונסו באיסור מעשה שבת וממילא גם לאחרים מותר, דהא אותו חילוני עושה המלאכות בזדון ובשאת נפש ולא בשביל החולים, ואיך יתכן להתיר השימוש בהם בטענה שיש לו ע"מ לסמוך, ואכן מצינו שמטעם זה כמעט כל גדולי ישראל אסרו את השימוש בחשמל בשבת לא רק משום חילול ה', אלא בעיקר משום איסור מעשה שבת, כמו שהורה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שבו"י ח"ו עמ' קצא, וס' החשמל בשבת בזמננו עמ' לט, ואשרי האיש או"ח ח"ב פי"ט סעי' כב-כט).

וכן מצינו לענין מה שקנסו חכמים בשמיטה פירות וירקות לאחר זמן הביעור, שמי שנוהג כהב"י שאין קדו"ש בפירות נכרי ומשום כך לא ביער, דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (משפטי אץ שביעית עמ' 231, וס' הכשרות פי"ז סי"ג והע' מג, ומשנת הגרי"ש שביעית פ"ט סעי' לו-לו, ואשרי האיש יו"ד ח"ב פ"ח סכ"ט) שאין לאסור הפירות גם למי שנוהג בהם קדו"ש כדעת המבי"ט והחזו"א, ויכול המחמיר לבערם ולאוכלם. אמנם אותם שאינם שומרי שמיטה ולא ביערו דעת הגרי"ש א (משנת הגרי"ש שם סעי' לא, ואשרי האיש שם סכ"ג) שאינם נחשבים לשוגגים וכשעבר זמן הביעור פירותיהם אסורים לכל הדעות. ובטעם החילוק בין המיקל כהב"י שאין לקנוס גם את המחמיר לבין חילוני שאינו שומר תורה ומצוות שיש לקונסו שפירותיו נאסרים, נראה פשוט, שהנוהג כהב"י לא גרע משוגג או אונס שסמך על הב"י וסעייתו שמתירים ולכן אין לקנוס פירותיו אפי' למחמירים כהמבי"ט והחזו"א דלא גרע משוגג או אונס, אבל חילוני שאינו שומר שמיטה אינו יכול לומר שהוא סומך על הב"י, משום שהשמיטה בכלל לא מענינת אותו והוא עובר על מצוות השמיטה בזדון ובשאת נפש, והלזה יקרא שוגג?, ומשום כך דעת הגרי"ש א שיש לקונסו שפירותיו נאסרים, וכבר הארכתי ע"ז במקו"א, ואכ"מ.

טז. אם גם משפרי אפיה שנמכרו יש להחמיר והדין בשאר מאכלי חמץ

והנה עד כאן נתבאר החומרא לא לאכול חמץ גמור שנמכר במכירת חמץ, וה"ה לדעת הגרי"ש א יש מקום להחמיר גם בקמח שעובר הרטבה שנמכר במכירת חמץ שלדעתו הקמח הזה הוא חמץ גמור, וממילא יש להקפיד גם שיהיה נטחן לאחר הפסח.

ויש לציין שגם לענין משפרי אפיה (שחלקם עשויים מלתת וכד') שנצרך מאד לאפיה, דכידוע שבלי זה כמעט ש"א לאפות המאפים ששמים בהם משפרי אפיה, דינו כמעמיד שפסק המשנ"ב (סי' תמוז ס"ק קו) שדבר המעמיד לא בטיל אפי' באלף והוי כאילו כלה אסור, וממילא נאסר גם לאחר הפסח. וכ"כ הגר"מ גרוס שליט"א (נאות מרדכי על פסח תשע"ח עמ' קעב) שיש לדון שמשפרי אפיה הבאים לצורך תפיחת הלחם נחשבים כמעמיד מחמת כן.

אמנם באופן שאין המעמיד כולו מן האיסור, ויש בדבר עוד מעמיד שהוא מהיתר, כתב הגר"מ גרוס לשיט"א (נאות מרדכי על פסח תשע"ח עמ' קע) שהוזה זה וזה גורם דמותר, וכמתניתין דערלה (פ"ב משנה טו) גבי תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו לקדירה, ואין לא באלו כדי לתבל ולא באלו כדי לתבל, והצטרפו ותבלו, הרי זה מותר לכהנים, עי"ש.

ויתכן שמטעם זה מקילים במאפית הצבי להשתמש במשפרי אפיה שנמכרו במכירת חמץ למרות שהם מביאים קמח יבש או קמח שנטחן לאחר הפסח וכותבים לכולם בכניסה לחנויות שהכל מקמח שנטחן לאחר הפסח, כי הם סוברים שיש היתר של זה וזה גורם, הקמח גורם ההיתר והמשפרי אפיה גורם האיסור, וביחד מותרים.

אמנם במשנ"ב (סי' תמוז סקי"ד) כתב שחמץ שמערבים אותו במזיד, כגון שאותו המאכל צריך לעשותו ולתקנו עם חמץ, הרי הוא אסור אחר הפסח אף באופן שיש שישים כנגדו, וכתב הגר"מ גרוס (שם עמ' קע) שה"ה עם עירבו החמץ עם אותו מאכל כדי לתת לו טעם, כאלכוהול העשוי מדגן שמשתמשים בו לתוספת טעם, אינו בטל אף אם יש שישים כנגד החמץ. ולכן כתב שמטעם זה יש לחוש מאד אחר הפסח, מכל אותם מוצרים שיש בהם תערובת חמץ כתמציות חומצת לימון הנעשות מקמח חיטה, גלוקוזה, עמילן מחמץ, או שאר ויטמנים, כי אף שיש מהם שכמות החמץ המצויה בהם היא מועטת, מ"מ במקרים רבים היא לא בטילה, כיון שהחמץ נתערב בה בכוונה לצורך אותו המאכל, עי"ש.

ולפי"ז יש לנו מקום להחמיר כמעט בכל המוצרים שיש בהם איזה מרכיב חמץ, שהרי כל מרכיב חמץ ששמים במוצר שמים אותו בשביל לתת טעם והו"ל מילתא דעביד לטעמא דאפי' באלף לא בטיל. ולדוגמא, קרונפלקס שיש בו 'לתת' כדי לתת טעם יהיה לנו מקום להחמיר בו אחר הפסח.

ויותר מזה כתב החזו"א (או"ח סי' קיט ס"ק כב ד"ה ותערובת וס"ק כג) שההיתר של תערובת חמץ שעבר עליו הפסח הוא רק כשהחמץ נימוח בתוך התערובת, אבל כשהחמץ בעין הרי הוא אסור אף אם הוא מעורב בדברים אחרים, עי"ש. ולדוגמא, גלידה או ארטיק שיש בהם פירורי עוגיות שהם חמץ בעין, זה אינו נחשב שהחמץ נימוח בתוך התערובת, שהרי פירורי העוגיות הם בעין והרי הוא אסור אף אם הוא מעורב בדברים אחרים.

ומכאן יש תשובה לכל התמהים על הגר"ח כץ מדוע הוא כל כך מחמיר במוצרי חמץ שנמכרו בעוד שיש מוצרי חמץ שאף אם הם לא נמכרו כלל הם מותרים אחר הפסח, כמו חמץ שנתערב קודם הפסח אפי' מין בשאינו מינו, והיינו לח בלח ויבש בלח ויש שישים בתערובת נגד החמץ, או חמץ שנתערב לאחר הפסח ויש שישים נגד החמץ או אפי' אין שישים נגד החמץ ונתערב מין במינו או יבש ביבש ויש רוב בתערובת כנגד החמץ, ועוד התרים כה"ג המבוארים במשנ"ב (סי' תמוז סי"א), ועי' פסקי תשובות (מהדו' תשע"ט סי' תמוז אות כז) שסיכם את כל הפרטים והשיטות בזה בצורה ברורה ומסודרת, וא"כ מה שנמכר במכירת חמץ כה"ג ודאי דאין לאסור. אמנם לפי מש"כ הגר"מ גרוס דדבר שבא לתת טעם אפי' באלף לא בטיל, א"כ כמעט כל המוצרים שיש בהם מרכיבי החמץ ופשוט

שמרכיבים אלו באו לתת טעם דאל"כ למה שמים אותם במוצר, ממילא יהיה לנו להחמיר בהם אחר הפסח.

אמנם בדעת תורה למהרש"ם (סי' תמוז) כתב בשם כתבי דעת קדושים להגה"ק מבוטשאטש שדבר העשוי כדי לתת טעם או ריח אין דינו כמעמיד ומותר ביש שישים נגדו, אף אם לא נמכר כלל במכירת חמץ

ולפי"ז מה שכתב בגיליון עומק הפשט (מס' 57) בשם הרב ויא (הדרכה מעשית פ"ב סעי' 7) ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, שמקובל לנוהג בחומרא זו רק לגבי מוצרים שהם חמץ גמור, אבל לא לגבי מוצרים שרק מעורב בהם חמץ, כגון מוצרי סויה אבקות מרק ממתקים וכד'. שמועה זו צ"ב דהא כל תערובת חמץ שמים בה את החמץ כדי לתת טעם והו"ל מילתא דעביד לטעמא דאפי' באלף לא בטיל. ואולי בחמץ שנמכר ס"ל להגרי"ש"א דלא צריך להחמיר כולי האי. ולכן מה שמעיד הגר"ח כץ שראה בעיניו איך שהגרי"ש אלישיב זצ"ל החמיר לא לאכול מוצר שהיה בתוכו איזה מרכיב שנמכר במכירת חמץ זה היה רק הידור בעלמא ולא מדינא, מה גם שעל כך נאמר אין פוסקים הלכה מפי מעשה, וכן הובא בס' הגדה של פסח להגרי"ש"א (עמ' 29) שהורה הגרי"ש"א שחמץ שנאפה אחר הפסח המכיל לתת שנמכר לנכרי בפסח, כל שרוב המאכל אינו חמץ יכולים אף המהדרין להקל לקנותו אחר הפסח, ומ"מ הורה שגם בזה יש מקום להדר. וכן שמעתי ממורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א) שלא צריך להחמיר עד כדי כך, ואין להגזים בחומרות, ודלא כהגר"ח כץ שמחמיר במה שמרן הגרי"ש"א בעצמו לא הורה לאחרים להחמיר אלא רק הידר כן לעצמו.

והנה יש עוד הרבה מה להאריך בנושא זה, וגם בנושא המכירה החלוטה של בד"ץ הדרת קודש וכן בענין המכירת חמץ של משנת יוסף, וכן המכירת חמץ של חברת 'תנובה' שנעשה ע"י הגר"מ גרוס בהידורים שונים, שבכל המכירות הנ"ל הגר"ח כץ מפקפק, וגם על חברת 'אסם' שנרכשה ע"י חברות בחו"ל בבעלות של גויים, כבר כתב (בקובץ נחלתך על חודש אייר עמ' קלח) שכיון שיש במדינה מנהל דריקטוריון יהודי שנושא באחריות הכלכלית והפלילית למפעלי החברה, דינו כחמץ של נכרי באחריות ישראל שנאסר אחר הפסח כמבו' בשו"ע (סי' תמ), אם כי יל"ע בדבריו אם זה לא נחשב שזה הופקד אצל העכו"ם, ואכמ"ל, ואי"ה עוד חזון למועד בכל זה.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

תורה נקנית במ"ח דברים

במשנה אבות (ו, ה) "גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלושים מעלות והכהונה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים". והקשו המפרשים למה שינתה המשנה בלשון, שלגבי מלכות כתוב 'מעלות'. ואילו לגבי תורה כתוב 'דברים'.

וביארו בעלי המוסר שבא לרמוז שיש הבדל עצום בין קנין תורה לשאר קניינים: בכדי לזכות במלכות מספיק שאדם יעלה 'במעלות' כמו מי שעולה בסולם שכשנמצא בגרם אחד, לא שייך שיעמוד גם באחרים, אלא בכל גרם הוא אוהז באותו מקום שהוא נמצא. כך הקונה מלכות צריך לעלות ממעלה למעלה, ואחרי שזכה במעלה אחת הוא מתקדם למעלה אחרת. מה שאין כן מי שרוצה לזכות בתורה, צריך 'דברים' כלומר שצריך לאחוז בכל הדברים יחד, ואי אפשר להתמקד רק במעלה אחת ולהמשיך הלאה, אלא כל רגע ורגע צריך להיות בו כל התנאים כולם, ואם ח"ו יחסר לו אחד מהם לא יזכה בה.

ויסוד זה מבואר בדברי הגמרא (עבודה זרה כ:): מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר, תורה מביאה לידי זהירות, וזהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקדש, רוח הקדש מביאה לידי תחית המתים.

ויש לעיין בגמ' זו בב' דברים, חדא שיש משמעות שדרגת התורה הינה פחותה מכל המעלות הנזכרות בגמרא. ועוד יש להתבונן שהנה הרמח"ל בספרו הקדוש 'מסילת ישרים' [שרבינו הגר"א זיע"א העיד: שעד פרק י"א אין אפי' תיבה אחת מיותרת]. כתב את כל הספר ע"פ ברייתא זו, ולפלא שהשמיט את הראשון שבכולם, שזה תורה.

ובפחד יצחק (להגר"י הוטנר, אגרות ומכתבים רס"ז) כתב ליישב דבר זה וז"ל: מ"מ אין התורה נכנסת לסדר המדרגות עצמו, דהמהלך בעליית האדם בסדר המדרגות הוא בשעה שאתה נמצא ע"ג המדרגה המסודרת למעלה הוא מסולק מן המדרגה שלמטה הימנה, ואדרבא יש בכלל מאתים מנה, והמדרגה הנמוכה נכלל באמת בזו שלמעלה ממנה, משא"כ במדרגות התורה הדבר הוא בהיפך, שכל מציאות וקיום כל המדרגות כולם אינו אלא מפני שיש תנאי במדרגות התורה, ואם בציוור שתמצא מדרגה אחת אשר בעלותך עליה הינך מסלק את עצמך ממדרגת התורה כי אז היתה המדרגה ההיא בטלה במציאות, ומ"ש תורה מביאה לידי זהירות וכו' הכוונה הוא כמו שיאמר החיים מביאים לידי עשירות, או החיים מביאים לידי חכמה, שאין הכוונה שבאים לידי עשירות או חוכמה מסתלקים מן החיים אלא אדרבא כשהחיים מביאים לידי עשירות או יש חיים של עשירות, וכשהחיים מביאים

שבועות - החיבור הנצחי והבלתי תלוי עם הקב"ה ולא רק קבלת הוראות

לידי חכמה אז יש חיים של חוכמה, וכמו"כ בתורה שמביאה לידי זהירות יש כאן תורה של זהירות, וכשהתורה מביאה לידי זריזות יש כאן תורה של זריזות, עד רום המעלה, עכ"ל.

ובזה מבואר מה שרבינו הרמח"ל השמיט בפתח ספרו את שער 'תורה'. כי כל המעלות כולם כאן הם בתורה עצמה, וכן אין מדרגה אחרת שגדולה יותר מהתורה, ואדרבא אם אין בה תורה הרי היא בטלה, וכמו שלא שייך חכמה בלי חיים כך לא שייך זהירות בלי תורה וכן ע"ז הדרך.

*

התפארת ישראל (במשנה שם) מוסיף לבאר, שמעלות המלכות וכהונה אינם מעלות בעצם המלך והכהן, אלא הם הזכויות שיש למלך והכהן יותר מהעם, ולכך המשנה קוראת להם 'מעלות'. מה שאין כן בתורה, הם דברים שחייבים להיות בלומד התורה, ובלעדיהם לא שייך שאדם יזכה לתורה.

*

במשנה אבות (ו, ד) "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא".

'אשריך בעולם הבא' מובן אך מדוע 'אשריך בעולם הזה' ? השיב לו החזו"א בקצרה: כתוב שם אם אתה עשה כן, כי זאת אי אפשר להסביר רק אם אדם עושה זאת, הוא זוכה להרגיש זאת.

מאחורי המועדים / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר' דרכי ההתמודדות עם המתמודדים [ארגון 'והשיב'], ועוד חיבורים

שבועות - החיבור הנצחי והבלתי תלוי עם הקב"ה ולא רק קבלת הוראות¹¹

א [בו] סיון שנת ב [אלפים תמ"ח - עת עמדינו בתחתית הר סיני לקבל את התורה, קרה שם ב [דברים נפלאים ונוראים. א [קבלת התורה - דהיינו שקבלנו את המצוות. ב [מעמד הר סיני. נזכור ש [אילו קרבנו לפני הר סיני לא נתן לנו את התורה דיינו] (הגדה

¹¹ {מחמת קוצר הזמן, לא הספקתי להכניס את כל המראה מקומות, ועוד חזון למועד}.

¹² בצורה של עשרת הדברות שכללו כל התרי"ג מצוות וכמבואר בדברי רס"ג () והרמב"ן ().

שבועות - החיבור הנצחי והבלתי תלוי עם הקב"ה ולא רק קבלת הוראות

של פסח) וע"כ שעצם ה"מעמד הר סיני" היה חוויה נוספת. אלא שיש כמה ראיות שה"חיבור בין שתי חוויות האלו לא היו במקרה, אלא שה"מעמד" נלווה לה"קבלה" לקבוע ה"אופי של קבלת התורה" שהיה "מעמד הר סיני-דיק"ט.

בלי התפלפלות יתר, ה"מעמד" קבע את ה"קשר בין מקבלי התורה עם נותן התורה, ושם נתגלה ש"קודשא בריך הוא וישראל ואורייתא חד הוא" (וכמובא בזה"ק (?). (א) 'קודשא בריך' הוא תמיד היה, ומאז אדם הראשון היו מאמינים בה. (ב) ישראל נוצר אצל אברהם אבינו שהוא היה ה"ג"ר הראשון (ריטב"א כתובות יא.) (ג) התרוממות של ישראל למדריגה של עם קדוש שהוא החיבור עם הקב"ה ע"י התורה זה היה ב"מעמד הר סיני", וזה היה מעין "השלמת הגירות"כא - (ע) חידושי הגר"ט כתובות בענין גר קטן).

אולם צריכים זהירות רבה בהבנת דברים אלו. בשטחיות היה נראה שה"קשר תלוי ב"תורה", ועד כמה שמקיימים את התורה אכן יש קשר עם הבורא, וממילא גם המחוייבות למצוות התורה, ואם מכל סיבה שהיא, יתנתק הקשר"כ אז ממילא כבר אין "שיעבוד" להמשיך לקיים את המצוות (ע"רשב"א שבת פח.). אולם בעומק המעמקים יש כאן גילוי נפלא והוא שה"נעשה ונשמע" היה "סימן לאיכות נפשות ישראל על שהם בעצם שייכים להבורא וממילא להתורה"כ ומבואר ברמב"ן (שבת פח.).

מה שנובע ממעמקים אלו הוא ש"ישראל שחטא ישראל הוא", מצד ה'בין כך ובין כך בנים אתם'כ. וגם מי שנפל רחוק מהבורא עדיין שייך לה'תורה', ומובטח שה"מאור שבה יחזירו למוטב" (ע"מדרש פתיחה איכה), ה"אור" הגנוז"כ בתורה שהיא "מסוף העולם ועד סופו" ואין שום "חטא" או "ריחוק" שיכול לחצוץ בפני דבר שהוא "אין סוף"כ, ואותה האור האין סופי לעולם לא נעלם מה"תורה"כ.

^ט קצרתי מאוד כאן (הארכתי במק"א עם כל הראיות) ורצוני להדגיש נקודה מסויימת כאן בהמשך. תשתדלו להרגיש את הדברי תורה, שיותר ממה שניתן לכתוב ניתן להרגיש.

^כ ע' בגמרא (ב"מ סא:) בענין 'המעלך מארץ מצרים' וע' ברש"י (פסחים סח:) בענין ה'התרוממת' של מתן תורה.

^{כא} ובבחינת "גר שנתגייר" ולא "גוי שנתגייר" (ע"חיד"א ?).

^{כב} כגון על ידי הפסקת קיום המצוות.

^{כג} וא"כ ה"כפה עליהם הר כגיגית" לא היה "סיבה" ו'תנאי' שיקבלו את התורה, אלא "סימן" שכל עצם מהותם היא החיבור לתורה, ושללא התורה אין להם חיים (ע"מהר"ל נר מצוה ?).

^{כד} הארכתי בזה בספר 'תינוק שנשבר' ?.

^{כה} אור שבעת הימים שהאיר מסוף העולם ועד סופו (). ונגנו בתורה כמבואר בזה"ק (), ובפרט ע"פ תלמידי הבעש"ט ().

^{כו} ומובן שהרגשת "ריחוק" של אדם הראשון אחרי החטא, היה סימן שהופקע ממנו הרגשת "אין סופיות" (ע"מ"ש"כ מאחורי הפרשה בראשית).

^{כז} ומובן שהמתן תורה הופקע ה"חטא" של החטא () ונעלם ההשלכות של "חטא", ואכן על חג השבועות כתיב שיש הפקעה מחטא (ע"ירושלמי ר"ה ד ח.). ועומק הדברים הוא שלמרות האפשרות לחטוא, אבל רשימת החטא לא יכול לחצוץ מנשמת ישראל מלהישאר מחובר עם נותן התורה.

שבועות - החיבור הנצחי והבלתי תלוי עם הקב"ה ולא רק קבלת הוראות

באיזה שלב עשו אנשים - בראשונים נקראים בשם □רשעים □ () - טעות הזו, ומסרו מודעה על מתן תורה (שבת פח.), וטענתם בפייהם, שכיון שהקב"ה הגלה אותנו מארצינו הקדושה, ממילא ניתק הקשר בינינו לבין התורה, ובוה רצו לעקור את המתן תורה למפרע. אולם - כמבואר ברמב"ן שם - רבינו יחזקאל הנביא הגיב עם טענה □היו לא תהיה □ (), פי' שאין כזה דבר של 'ניתוק'. והמעמד הר סיני נכנס לכולנו, לעצמותינו, ובלתי ניתן לסילוק או הפרה. עצם היותינו במעמד הר סיני הנחיל לנו קשר מהותית עם הבורא, אבינו שבשמים, נותן התורה - "חיי עולם" נטע בתוכינו" (תפלה). ולכן גם אם יש רשע גדול, לא מתייאשים ממנו מאחר שהקשר עם התורה שנמצא בזרימת הדם שלוכס, ובמשך הזמן יתנוצץ ויתעורר שוב את הניצוץ היהודי שבתוכו.

הורים יקרים: אם הילד או הילדה מתמודדים ונראה כאילו שכבר אין להם שייכות ל□דת משה □ או □דת יהודית □ (ע □ כתובות ?), אל תתיאשו, רשימות המעמד נשאר איתם ורק מחכה להתעורר שוב. תתפלל עליהם חזק מאוד, שהמעמד נורא הוד של מעמד הר סיני ישפיע עליהם עד כדי שירצו לקיים גם את ה□קבלת התורה □ כדראוי וכדבעי.

בן יש להשתומם על עצם חג השבועות שחוגגים היום. הרי הימים טובים בעצם הם בבחינת "בימים ההם הזמן הזה", פירוש ששוב מתגלה אור אותם הימים. הבה נתבונן על יום מתן תורה. יום עצום שבו השתייכו ללוחות ראשונות, פסקא זוהמתן (שבת קמו. יבמות קג: ע"ז כב:) וקבלו הכתרים (שבת פח.).

אולם בגלל עון העגל, וכמעט שנגזר מוות על כל ישראל, והכתרים נלקחו מאיתנו, הלוחות נשברו, ושוב פקד אותם המיתה, אכן כאדם תמותון (ע"ז ה.). א"כ נשאלת השאלה על מה חוגגים את חג השבועות (אם כבר אז לחגוג יום כיפור כיום שקבלנו לוחות שניות) לא.

הענין שיש נקודה של מתן תורה - הכתר השלישי (תקו"ז לט, א, ספ"ד ד, א בליקוט) - שגם העגל לא שבר. וזה נשאר אצלנו לב. נמצא שעיקר ענינה של שבועות היא לחגוג את נקודת הקשר עם התורה ונותן התורה שהיא נצחית בעצם.

לתגובות ולקבל מד"ת של הגרי"א וינטרויב זצוק"ל: 0533114757 או

haravyew@gmail.com

^{כה} ואכן כולנו היינו שם, את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה (), ורק מי שיכופר בעיקר, אותיות עקרב (ע' גר"א תיקו"ז ?), נפסק הקשר עם מעמד הר סיני, ובדיוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני (רמב"ם אגרת ?).

^{כט} וכידוע שישראל ר"ת 'יש שישים רבוא אותיות לתורה'.

^ל ובמקרים נדירים כשלא מהני לאותו הבן, יתעורר הניצוץ אצל הבן, או נכד, או אפילו הנין וכו' □ שיחזור לשורשו (ע' כתובות נג. ב"ב קלג:).

^{לא} עוד יש להקשות על דברי הגר"א הספר יצירה () אלול במעשה שנאמר הלוחות מעשה. ודברים תמוהים שהרי לוחות ראשונות לא היו באלול.

^{לב} וכן יש לציין לדברי הגמרא (ב"ב ?) שגם לוחות ראשונות הוכנסו לארון עם הלוחות השניות.

מאמר אורח / הרב חיים מאיר לרנר, בני ברק יצ"ו

שורש קריאת רות בשבועות

"ונוהגין לומר רות בשבועות". כך כתב הרמ"א (סימן ת"צ סעיף ט') בשם האבודרהם. מנהג ישראל קדושים בהרבה קהילות לקרוא בציבור בחג השבועות את 'מגילת רות', ביחיד או בציבור, כל חד וחד לפי מנהגו זה בכה וזה בכה. ואמרתי בעזר אדון העליון אבינו שבשמים לחקור אחר שורש וטעם מנהג נאה זה, מתי נתייסד, מי יסדו, אימתי קוראים זאת בזמן מתן תורתנו, טעמי אמירתו ושאר מנהגים הליכות והלכות השזורים בכך. ולאחר שאין הדברים מסודרים כ"כ במקום אחד דבר דבור על אופניו, השדה ירדתי ללקט שושנים ופרחים וציצים נאים לעטר בהם את חג הביכורים הבעל"ט, ואני תפילה לפני השי"ת שאזכה במאמר זה לברר ולחדש דברים נפלאים עפ"י אמיתות התורה הק'.

*

א. מי כתב את מגילת רות.

בתלמוד בבלי מס' בבא בתרא (דף יד:) איתא: "סידרן של כתובים רות וספר תהלים, ואיוב ומשלי, קהלת, שיר השירים וקينות, דניאל ומגילת אסתר, עזרא ודברי הימים. ולמ"ד איוב בימי משה היה, ליקדמיה לאיוב ברישא, אתחולי בפורענותא לא מתחלינן. רות נמי פורענות היא, פורענות דאית ליה אחרית דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותושבחות. ומי כתבן, משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה, שמואל כתב ספרו ושופטים ורות, דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים, ע"י אדם הראשון, על ידי מלכי צדק, ועל ידי אברהם, וע"י משה, ועל ידי הימון, וע"י ידותון, ועל ידי אסף".

האברבנאל (בהקדמתו לספר יהושע) כתב: "ואמנם מגלת רות לא נכתבה בתוך ספר שופטים ולא נמנה מכלל הנביאים, לפי שספר שופטים יוחד בעצם וראשונה לספורים הכוללים שקרו לישראל ולשופטיהם בימים ההם מימות יהושע עד שנולד שמואל, ואין ספק שקרו באותם הזמנים ענינים פרטיים לאנשים מיוחדים מישראל ולא נזכרו באותו ספר, לפי שהיתה הכוונה בו לבד לספר הדברים הכוללים לא הפרטיים, אבל כאשר שמואל משח את דוד למלך על ישראל חפש אחרי משפחתו ובית אביו, ולכבודו עשה ספר רות לספר בו שורש ישי אשר עומד לנס עמים והסתעפות יחוסו, ולהגיד שהיה ממשפחת רם, ושבועז ראש משפחתו היה נגיד ומצוה לאומים... ולפי שבעשותו מגילת רות היה כבר נשלמה כתיבתו של סופר שופטים, עשה ספר רות מגלה בפני עצמה, וגם להיותו ספור פרטי לא היה ראוי שיכנס בספר שופטים המיוחד לספורים הכוללים. ולפי שעשה זה שמואל מעצמו לכבוד דוד ולספר יחוסו בלי צווי אלקי, ולא ספר מה שכתב בזה מאת ה' בנבואה, כי אם כפי המקובל אצלם, קבלו חז"ל שנכתב ברוח הקדש ולא בנבואה, ולכן שמוהו מכלל הכתובים כפי מדרגת הרוח אשר חובר בו לדעתם ז"ל", עכ"ל.

*

ב. שמותיה של רות המואביה.

המהרש"א (ב"ב יד:) בחידושי אגדות הקשה, הרי השם הזה ניתן לרות המואביה כאשר היתה גויה, ואיך ניתן לדורשו, ותי' המהרש"א, שכוונת רבי יוחנן היא לדעת טעם ופירוש שם הספר, מדוע נקראת המגילה 'מגילת רות' ולא 'מגילת נעמי', שהרי תחילתו של הספר ועיקרו מדבר על נעמי. ועל זה אמרו, שלכך נקרא הספר רות, כיון שעיקרו וענינו הוא שיצא ממנו דוד המלך, ע"כ. ועל עצם הקושיא המהרש"א, יש לציין דברי הזוהר חדש (מדרש רות) שכתב, כי את השם רות היא קיבלה ממחלון רק אחר גירותה, וקודם לכן היה שמה 'גילית'. ולפי זה מיושב שפיר קושיית המהרש"א.

בספר ילקוט יוסף (פסוד"ז וקרי"ש הערות סימן מ"ז) הוסיף, "בספר תולדות זאב, פי' שאלת הגמ', מאי רות, שכיון שהדרך לשנות שם הגר, לגר קוראים אברהם ולגירות שרה, א"כ למה לא שינו שמה של רות מאחר שנקראת כן בגיותה, והשיב שנרמז בזה שיצא ממנה דוד וכו'. ע"ש. וכבר קדמו בזה מרן החיד"א בשמחת הרגל על רות (דף ז' ע"ב), ביוסף תהלות (פרק קיט סוף אות ח), בספר כסא דוד (דף קיח רע"ד) ובפתח עינים כאן. והגר"א רמז בזה, כי כשנתגיירה התחייבה בתר"ו מצות נוסף על ז' מצות של בני נח, ולכן נקרא שמה רות".

*

ג. מתי מת דוד המלך.

בספר משנה למלך (פ"ג מהלכות אבל ה"י) כתב: "א"ר יוסי בר בון דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננין והקריבו למחר ע"כ דברי הירושלמי (ביצה פ"ב ה"ד וחגיגה פ"ב ה"ג) וכו' והדבר הוא תימה אצלי דהא בפרק במה מדליקין (שבת דף ל') אמרינן דבשבת נפטר דוד וא"כ לכו"ע אין מקריבין לא עולות ולא זבחים זולת חובת היום. שוב ראיתי להתוס' פ"ב דחגיגה (דף יז. ד"ה אף עצרת) שכתבו וז"ל בירושלמי אר"י בר בון דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננין והקריבו למחר כלומר מהתם משמע שהיו לו תשלומין וקשה לה"ר אלחנן תיפוק ליה בלאו הכי לא הקריבו בראשון כיון שהיה שבת ושמא התם לית ליה הכי אלא פליג אהא".

בספר בכור שור (ב"ב שם) כתב: "גמרא למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד כו'. עי' מג"א סי' ת"צ (סק"ח) שנתן טעם בשם הילקוט למה קורין רות בחג השבועות, ולענ"ד הטעם פשוט ע"פ מ"ש תוס' חגיגה דף י"ז בשם הירושלמי דדוד מת בעצרת והנה קיי"ל הקב"ה יושב וממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום, וכיון שמת בעצרת נולד ג"כ בעצרת ועיקר ספר רות לייחס את דוד וכ"ש כמ"ש כאן דקריאת שם רות היה על שיצא ממנה דוד ולהכי קורין רות ביום לידתו".

*

ד. מקור המנהג לקוראו בשבועות.

מצינו כמה דעות מהיכן בא שורש המנהג לקרוא את מגילת רות בחג השבועות.

א. בספר יסוד ושורש העבודה (חג השבועות) הביא דברי הזוהר חדש (מדרש רות דף ס"ד) שיש לקרוא את המגילה בחג השבועות בזמן מתן תורה, וז"ל ק של הזוה"ק: "והכי אמר בוצינא קדישא רבי שמעון, מגילה דא, רמוז לתורה שבכתב ותורה שבעל פה ולעלמא דאתי. דהא אתערת לצדיקייא, רזא דתורה שבכתב, לאתחברא בתורה שבעל פה. ובגין כך תקינו רבנן למגילה זו בשבועות בזמן מתן תורה", ע"כ. אך יש לציין כי ממשמעות דברי הזוהר הק' יש לקרותו בזמן מתן תורה, ואולי כוונתו לקריאתו ביום החג ולא בליל החג בעת אמירת התיקון, ודו"ק בכ"ז.

ב. במסכת סופרים (פי"ד ה"א) איתא: "ברות, ובשיר השירים, בקהלת, באיכה, ובמגילת אסתר, צריך לברך, ולומר על מקרא מגילה, ואע"פ שכתובה בכתובים. והקורא בכתובים צריך לומר, בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וציונו לקרוא בכתבי הקודש. עוד שם (הט"ז): ברות, במוצאי יו"ט הראשון של עצרת עד חציו ומשלים במוצאי יו"ט האחרון, ויש אומרים בכולן מתחילין במוצאי שבת שלפניהם. ונהגו כן העם, שאין הלכה נקבעת עד שיהא מנהג".

ג. הרב הגדול חד מגאוני מערב הקדמונים ה"ה רבינו וידאל הצרפתי מביא בספרו 'הצעת רות' על מגילת רות, שתקנה זו נתקנה ע"י אנשי כנה"ג, וכלשון קדשו (בהקדמתו סוף ד"ה והנה האלקבץ): "הנה כי רז"ל הביאו ראיה מרות עצמה לק"ו לישראל [ומה אלו שקרבו עצמם כך קרבן המקום] והיא היתה כוונת אנשי כנסת הגדולה לתקן לנו קריאת המגילה מגילת רות בעצמה בעצרת ללמוד ק"ו... לזה אנו קוראין מגילת רות בחג מתן תורה", ע"כ. [ובתו"ד הוא גם מביא את לשון הזוהר שהובא לעיל על תקנת הקריאה בשבועות].

מצינו כמה רמזים ואסמכתאות מקראי על כך. בספר הרוקח (הלכות שבועות, סימן רצו) כתב, "מנהג לקרות מגילת רות בעצרת קודם קריאת התורה לפי שכתוב בפרשת אמור אל הכהנים בענין המועדים בפרשת שבועות כתיב ובקצרכם את קציר ארצכם לעני ולגר תעזוב אותם. וכ' ותורת חסד על לשונה ובוועז עשה כן בקצירותו לרות. לכך קורין בעצרת מגילת רות ובו מצינו בוע"ז פסוקים". וכ"כ בספר קושיות לתלמיד מהר"ם רוטנבורג (אות קכג), "תקשי לך, מפני מה יש מנהג לקרות 'רות' בעצרת, קודם קריאת התורה. תירץ, לפי שכתוב בפרשת 'אמור אל הכהנים', בענין המועדות, בפרשת שבועות (ויקרא כג, כב): 'ובקצרכם את קציר ארצכם... לעני ולגר תעזוב אותם', וכתוב (משלי לא, כו): 'ותורת חסד על לשונה', ובוועז עשה חסד בקצירתו עם רות, לכך קורין בעצרת 'רות', ובו פסוקים כמניין בועז".

בספר מושב זקנים עה"ת (במדבר כח, כו) כתב, "במדרש אגדה יש להכי נהגו לקרות רות בעצרת, מפני שאז נתגירי ישראל שקבלו את התורה ורות כמו כן נתגירי וקרינן בעניינא דיומא".

בספר המנהיג (הלכות סוכה, עמ' תיז) כתב: "וכן בעצרת נהגו לומר רות, ושמעתי את הטעם לפי שכתוב בו בתחי' קציר שעורים והוא זמן הקציר. ואני מצאתי טעם יפה, לפי

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקדושה"

לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

שאבותינו לא קבלו את התורה ולא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים כדאמרינן בפרק החולץ (יבמות מו.) והיא נתגיירה כדכתיב כי אל אשר תלכי אלך, מתוך דכתיב תשובת רות אנו יודעין את דברי נעמי שאמרה לה אסרינן תחום שבת באשר תלכי אלך אסור לך יחוד באשר תליני אלין, מפקדינן בתרי"ג מצות עמך עמי וכו' כדאי' בפ' החולץ וכל ישראל נתגיירו בקבלת התורה, על כן יתכן לומר ספר רות בעצרת", ע"כ. אמנם מדיוק סיום לשונו משמע דאי"ז חובה אלא דרשאי לומר, ודו"ק היטב.

בספר מטה משה [לתלמיד המהרש"ל] (עמוד התורה שער ג') כתב, "ודורשי רשומות נתנו סימן, משכבי עד קומי שכבי, ומקומי עד שכבי קומי. רצה לומר מזמן שבועות שקורין בה מגלת רות, דכתיב בה (רות ג, יג) 'שכבי עד הבקר', עד תשעה באב שקורין איכה, דכתיב בה (איכה ב, יט) 'קומי רוני בלילה', שכבי עד הבקר. ומקומי שהוא ט' באב, עד שכבי שהוא שבועות, קומי רוני בלילה לראש אשמורת". וכן הובא בספר מנורת המאור (אות ר"מ)

*

ה. קריאת המגילה הוי מנהג או חובה.

הרמ"א בתשובתו (סימן ל"ה) נוקט בהרחבת דיבורים דכל עצם קריאת המגילה היא לא מדינא דגמרא או תקנת חז"ל כמו במגילת אסתר ואיכה אלא הוא רק מנהגא בעלמא שאינו קבוע, ולכך הוא סובר שאין לברך על קריאה זו. וז"ל בתו"ד: ... במנהגים של מוהר"א טירנא שאנו נוהגין בתרייהו לא כתב כלל לברך על שיר השירים ורות וקהלת ובידוע כי אילו היה דעתו לנהוג לברך היה כותבו כמו שכתב לגבי איכה לברך... אבל קריאה של מגילות אלו אינן אלא מנהג בעלמא כמו שיתבאר. ולכן נראה מדברי מהר"א טירנא שדינן חלוק מאיכה ומגילה ואין לברך עליהן. וכן נראה מדברי הגהות מיימוניות דקאמר וכן נהג מהר"ם מכלל דשאר אינשי לא נהיגי הכי... כי יש לתמוה על ברכה זו למה, וכי קריאות אלו חיובא לברך עלייהו אשר קדשנו במצותיו וצונו, והיכן מצינו שצוו חכמים על כך, שהרי לא נזכרו קריאות אלו בתלמוד ולא בשום פוסק מפורסם, כי אם בדברי האחרונים ובקצת מדרשות... ע"כ.

בשו"ע הרב (סי' תצד סעיף י"ג) כתב: נוהגין לקרות מגילת רות בשבועות שהוא זמן מתן תורה... ואין מברכין כלום על קריאת מגילה זו כמו שנתבאר בסי' ת"צ (סעיף י"ז) [שכתוב שם בזה"ל: נוהגין לקרות מגילת שיר השירים בשבת שחל בחול המועד של פסח לפי שיש בה מענין יציאת מצרים ואין מברכין שום ברכה על קריאתה לפי שחיוב קריאתה אינו נזכר בגמרא ואינו אלא מנהג בעלמא ואיך יברך עליה וצונו ואלו היה בקריאתה חיוב גמור היה צריך לכותבה על הקלף כמו מגלת אסתר ואפילו מגלת אסתר שחייבים לקרותה חיוב גמור מתקנת הנביאים אף על פי כן אין מברכין עליה כשאינה כתובה על הקלף כדינה קל וחומר למגלה זו וכיוצא כגון מגלת רות בשבועות ומגלת איכה בט' באב ומגלת קהלת בסוכות].

*

ו. האם מברכין על קריאתו, ומדוע.

דעות רבות ומחולקות מצינו בספרי הפוסקים והקדמונים אם מברכין ברכת 'על מקרא מגילה' בקריאת מגילת רות, ונפרטם על ראשון ראשון דעת המתירים לברך ודעת השוללים והאוסרים בהדיא. בראשונה נביא את דעת המתירים והמורים לברך.

במסכת סופרים (פרק יד ה"א) איתא: "ברות, ובשיר השירים, בקהלת, באיכה, ובמגילת אסתר, צריך לברך, ולומר על מקרא מגילה, ואף על פי שכתובה בכתובים. והקורא בכתובים צריך לומר, בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וציונו לקרוא בכתבי הקודש", ע"כ. [וראה עוד להלן בשו"ת הרמ"א מה שהוכיח עפ"י מסכת סופרים].

בספר מהרי"ל (מנהגים, הלכות שבועות אות ג') כתב, "מגילת רות אומרים ביום שני וכל אחד מברך לפניה על מקרא מגילה".

בלבוש (סימן תצד סעיף ב) כתב, "וקורין מגילת רות ומברכין עליה. [הג"ה ועיין לעיל סימן ת"צ סעיף ה'] מפני שאותו מעשה דבועז היה בימי קציר חטים שכלה בחג השבועות שמביאין שתי הלחם מחטין, ובפרשת מועדים בפרשת אמור כתיב ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' לעני ולגר תעזוב אותם וגו', מיד אחר פרשת שתי הלחם שמביאים בשבועות, ואותם קיים בועז ואמר 'שול תשולו', ורות היתה ענייה וגורת, לכך קורין רות בו ביום".

המג"א (סימן תצ סק"ט) כתב: "וכן נ"ל מכמה טעמים [לברך] דדוקא איכה שהחזן קורא להשמיע לצבור מברך וכו' וכ"מ דעת המנהגים ועי"ל דדוקא כשהם כתובים כתקנה בקלפים בגלילה מברכין אבל בחומשין שלנו פשיטא שאין לברך וכו' עכ"ל, אבל הלבוש וב"ח ומנהגים ומטה משה כתבו לברך על כלם חוץ מקהלת וכן עיקר כמנהג קדמונינו".

בספר מעשה רב להגר"א (הלכות יום טוב, אות קעה) כתב: "בשבת חוה"מ פסח וסוכות ובשבועות יום ב' אחר יוצרות קודם אין כמוך קורין המגלה בניגון וטעמים ממגלה הנכתבת בגליון כס"ת עם עמודים ואחד קורא וכולם שומעין והקורא מברך שתי ברכות על מקרא מגלה ושהחיינו. ופעם א' איקלע מילתא שנחלש מאד בשחרית וצוה להוציא הס"ת לקרות ולא קראו המגלה. ובמנחה צוה לקרות המגלה ולברך כמו בבקר", ע"כ.

במשנ"ב (שם סקי"ט) כתב ע"ד הרמ"א והעם נהגו שלא לברך - וכן הסכים הט"ז, ומג"א הסכים עם אותן הפוסקים המצריכין לברך על כולם חוץ מקהלת, והגר"א בביאורו כתב דאף על קהלת יש לברך, ולכן הנוהג לברך עכ"פ כשכתובין על קלף בודאי אין למחות בידו, עכ"ל.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן צ"ט אות ב') כתב בזה"ל: "ובדבר אלו הנוהגין לברך על שיר השירים בשבת חוה"מ פסח ועל קהלת בשבת חוה"מ סוכות כשיטת הרבה ראשונים והסכים להו הגר"א, אבל מברכין דוקא כשהם כתובים כתקנה בקלף ובגלילה כדכתב המג"א, ולא היה להם בשבת חוה"מ מגילה כתובה כתיקנה אלא ביו"ט האחרון אם יש להם לברך, והספק שלך הוא מחמת דכתב הגר"א דתקנו לקרא בשבת שהוא יום כנופיא דאף ביו"ט היו בשדות, נראה לע"ד דעיקר התקנה היתה שיקראו ביום אחד מפסח ומסוכות ובחרו לכתחלה בשבת משום שהוא יותר יום כנופיא מיו"ט, אבל כשנודמן שלא

קראו בשבת יוצאין ידי התקנה דהנהיגו גם ביו"ט שגם יו"ט הוא יום כנופיא, וראיה ממגילת רות שקורין בשבועות דברוב השנים אינו בשבת ובא"י לעולם ליכא שבת בשבועות וקורין. והנהיגין לברך על מגילות אלו מברכין גם על רות כמפורש במג"א."

ועתה נפרוש כשמלה ונביא את דעת האוסרים לברך את הברכות סברותיהם וטעמיהם.

בראש ובראשונה נביא דעת הרמ"א מש"כ בארוכה בשו"ת (סימן לה) לבאר שאין לברך כלל על קריאת המגילה, ומביא כמה טעמים לאיסור, ובתו"ד הוא כותב בזה"ל: "...וכן נ"ל מכמה טעמים. א' שבמנהגים של מוהר"ר אייזק טירנא שאנו נוהגין בתרייהו לא כתב כלל לברך על שיה"ש ורות וקהלת ובידוע כי אילו היה דעתו לנהוג לברך היה כותבו... אבל קריאה של מגילות אלו אינן אלא מנהג בעלמא... הטעם השני נ"ל שלא לברך, וזה כי במסכת סופרים כתובה הגירסא הכי: על שיה"ש ואיכה ורות מברכים על מקרא מגילה אף על פי שכתובה בין הכתובים. ובמרדכי פ"ק דמגילה בהג"ה מייתי הגירסא בסגנון אחר... ומאחר דאיכא חילוף בגירסות... נראה דאין לברך עלייהו כלל, דהרי אם מברך שלא כדינו אינו מועיל ומברך ברכה לבטלה. הטעם השלישי כי יש לתמוה על ברכה זו למה, וכי קריאות אלו חיובא לברך עלייהו אקב"ו, והיכן מצינו שצוו חכמים על כך, שהרי לא נזכרו קריאות אלו בתלמוד ולא בשום פוסק מפורסם, כי אם בדברי האחרונים ובקצת מדרשות... ולכן בזה"ז שאין נוהגים כן רק באיכה ובמגילה אין לברך על האחרים... הטעם הרביעי ועיקר הוא בעיני, דאף אם נאמר דיש לברך עלייהו ושלוה נתכוונו מסכת סופרים היינו דוקא כשהם כתובים כתקנם בקלפים ובמגילות, כמו שהיה דרך הספרים הראשונים כתובים בגלילה כס"ת... אבל בחומשים שלנו אין לברך עלייהו, דלא עדיפי ממגילת אסתר שכתבו הרבה מן הראשונים שאם קוראה בחומש שקורא אותו בלא ברכה וכן פסק הקארו... מ"מ יש להוכיח שאין לברך על מגילות אלו, דאם היה ראוי לברך עלייהו היה להדר אחר מגילות הכתובות כתקנם כמו במגילת אסתר... ומדלא מהדרינן עלייהו כלל ש"מ דאין המנהג לברך עלייהו. מכל אלה נראה דיותר יש לחוש לברכה שאינה צריכה ממה שיש לחוש שלא לברך, דברכות אינן מעכבות... נאום משה איסרלש מקראקא. [וע"ע בדרכי משה ריש סימן ת"צ].

הט"ז (סי' תצ סק"ו) נוקט להלכה עפ"י הרמ"א שלא לברך, וז"ל: והעם נהגו שלא לברך עליהם כו'. בלבוש תמה ע"ז ואמר איני יודע למה לא יברכו עליהם ועוד מי הגיד לו המנהג ושמה עושין ברכה בלחש או שמא לא ידעו ממ"ש במנהגים שכתבו שיש לברך על אלו ב' מגילות. ובדפוס ש"ע החדשים הגיה המגיה כאן והעם נהגו לברך וכ"ז דברי הבאי דבתשו' רמ"א סימן ל"ה האריך ע"ז וביאר דבריו שבכאן ושנ"ל שלא לברך על שום מגילה זולת מגילת אסתר מטעם שלא מצינו בדברי התלמוד שתקנו לקרותה שיאמר ע"ז וצונו לקרות והאריך בזה ועיקר הטעם דאף במגילת אסתר שחייבים חיוב גמור לקרותה אפ"ה אין מברכין עליה אלא במגילה כשירה אבל אם קורין אותה בחומש כתב בסימן תרצ"א אין מברכין עליה ק"ו באלו המגילות שאין חיובם בבירור רק מנהג והם נדפסים בחומשין שאין לברך עליהם ואלו היה שייך ברכה עליהם היו נזהרים לכותבם דרך מגילה בקלף כמו

במגילת אסתר וזה לא נשמע מעולם וכ"כ ב"י סימן תקנ"ט וז"ל והעם לא נהגו לברך על שום מגילה חוץ ממגילת אסתר עכ"ל ע"כ כל המברך על מגילות אלו היא ברכה לבטלה, עכ"ל. ועפ"י דברי הט"ז כתב בחק יעקב (שם): וקצת אחרונים פסקו שיש לברך, והט"ז מסיק כדעת הרב שאין לברך, וכן עיקר שלא להכניס עצמו לספק ברכה. וע"ע בכף החיים (שם אות פ"א).

באליה זוטא (תרסג, ב) כתב: "לעיל סימן ת"צ נתבאר דאף במגילת רות ושיר השירים אין מברכין לכן קצרתי, וטעמא כתב בתשובת רמ"א סימן ל"ה דדוקא באיכה ומגילה שאחד קורא להשמיע את שאינו בקי מברך עליהם".

בהלכות ומנהגים לרבינו אפרים ב"ר יעקב מבונא (עניני חג שבועות) מבואר למה אין מברכין על קריאת המגילה: "ומה שאין מברכין על ד' המגילות על מקרא מגילה ושעשה נסים ושהחיינו, כמו שמברכין על מגילת אסתר, נס הוא וצונו חכמים לברך על הנס משום פרסומי ניסא, אבל שאר המגילות לאו נס נינהו לא מברכין דלא ציונו", עכ"ל. ומוסיף דאע"פ דבמסכת סופרים כן כתוב לברך מ"מ היות ובתלמוד שלנו לא כתוב אנו נוהגין לא לברך.

בשו"ת הרדב"ז (ח"ו סימן ב' אלפים צא) כתב: "גרסינן במסכת סופרים (פי"ד) ברות ובשיה"ש באיכה ובמגילת אסתר צריך לומר על מקרא מגילה ואע"פ שכתובה בכתובים צריך לומר בא"י אמ"ה אקב"ו לקרוא בכתבי הקדש, ע"כ, וע"ז סמך מהר"ם לברך על כל המגילות ולדבריו שהוא סובר כי הלכתא [היא] היה לו לברך על המזמורים ואיוב ומשלי וקהלת ושאר הכתובים ועל מקרא הנביאים יש לו לברך דכ"ש היא ולא שמענו זה מעולם. אלא שזו אינה הלכה כיון שלא נזכר בתלמוד ולא בפוסקים, דבשלמא מקרא מגילה היא מ"ע מדברי סופרים ולפיכך שייך שפיר לברך אקב"ו והיכן צונו בלאו דלא תסור, אבל רות ואיכה ושיר השירים ושאר כתבי הקדש אין קריאתן מ"ע מדרבנן ואיך יברך עליהם, ומי שלא שמע מקרא מגילה במזיד שרי למקרייה עבריינא משא"כ בשאר כתבי הקדש. ואעפ"י שנהגו לקרוא כל מגילה בזמנה... ורות בשבועות לפי שהוא זמן קציר שעורים... אמנהגא לא מברכי מידי דהוה אערבה כ"ש שאינן מנהג קבוע שאני ראיתי כמה מקומות שאין קורין לא שיה"ש ולא רות כי קריאת רות ושיר השירים לא הוזכרה בשום מקום זולת במסכת סופרים".

בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן שעד) כתב בתו"ד שלא לברך, וזל"ק: "אבל קריאת רות וקהלת אין לה שום שייכות לחיוב קריאת מגילת אסתר ובשלמא מגילת איכה י"ל דאיכא קצת המשך וטעם אחד דכשם שמברכין על הטובה כן מברכין על וכו' אבל רות וקהלת אין להם שום המשך לזה ולכך אין מברכין לדידן על מנהג כזה".

בספר עלי תמר (מגילה פ"א) כתב, "ודע שבבבלי לא נזכר השם מגילה אלא במגילת אסתר, אבל איכה רות ושה"ש וקהלת לא נקרא בשם מגילה כמ"ש בב"ב י"ד... ורק בירושלמי שבת (פט"ו ה"א) ובמדרשים א"י נקראים בשם מגילה. ולאור העובדא שאף בימי הראשונים לא היו נמצאים ספרים אלה כתובים במגילות אלא כספר בין הכתובים, יתכן

מאוד שרק בא"י היו ספרים אלה כתובים גם במגילות בפ"ע אבל לא בבבל. ובזה יש לבאר את החילוקי דעות בסדרם של כתובים שלפי הגמרא בב"ב הנ"ל אין החמש מגילות סדורות יחד, וכ"ה בכמה תנ"ך כת"י, ואלו בכ"י תנ"ך אחרים סדורים כל החמש מגילות יחד, נראה ספר מסורת התורה והנביאים, עמוד ע"ב]. ולפי הנ"ל י"ל שהראשונים הם בבליים שספרים אלו אינם מגילות בפ"ע, והכת"י האחרונים מקורם במנהג א"י שהם כתובים במגילות ומפני כן סדרם יחד, וכמ"ש בתוס' בב"ב. ואם נניח כן ממילא לפי דעת הבבלי אין מקום לברך על מקרא מגילה. ויש בזה סמוכין לדעת התה"ד שלפי תלמודא דידן אין לברך עליהם על מ"מ, עיין שם.

בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סימן כט) מוכיח בארוכה בסברות והוכחות מקורות והערות שאין לספרדי ולבני עדות המזרח ההולכים עפ"י פסקי מרן הבית יוסף לברך כלל על קריאת המגילה ואין לענות אמן אחר המברך, קחנו משם ותמצא נחת. כמו"כ בספר ילקוט יוסף (פסוד"ז וקרי"ש הערות סימן נו) כתב בתו"ד, "וכן אין לענות אמן אחר ברכת אשכנזים המברכים על מקרא מגילה, על מגילת רות ושיר השירים, שזהו שלא כדעת הב"י סימן תקנ"ט".

*

ז. האם מברכין שהחיינו על הקריאה.

בלבוש (סימן תצ ס"ה) כתב, "וקורין שיר השירים משום שמדבר ומשורר על גאולת מצרים, ומברכין עליו על מקרא מגילה ושהחיינו, דהא מזמן לזמן קאתי. וכתב מורי רמא"י ז"ל שהעם נהגו שלא לברך כלל על אלו המגילות, ר"ל שיר השירים ורות, ואיני יודע למה לא יברכו עליו". מדבריו למדו האחרונים דה"ט במגילת רות דס"ל שמברכין שהחיינו על הקריאה, כי להלן בסימן תצ"ד (ס"ב) הוא כותב 'וקורין רות ומברכין עליו', ולכאורה מבואר ברור דכוונתו הן על ברכת על מקרא מגילה והן על ברכת שהחיינו, ודו"ק.

בספר עלי תמר (שם) כתב, "והנה במעשה רב כתב בשם הגר"א 'זהקורא מברך שני ברכות על מקרא מגילה ושהחיינו'. ואני לא זכיתי להבין שהרי שנינו במסכת סופרים פי"ד, צריך לברך ולומר על מקרא מגילה וכו', במגילת אסתר אמרו שצריך להזכיר בו זמן וכו'. ומשמע מפורש שעל שאר המגילות לא מברכין שהחיינו וכן בכל המקורות ראשונים הנ"ל כתוב שמברכין על מקרא מגילה ולא נזכר שמברכין גם שהחיינו. וכן בספר מנהגים דבי מהר"מ מרוטנברג הנ"ל נאמר, ומברכין לפנייהם על מקרא מגילה בנחת, חוץ ממגילת אסתר שמברך עליה ג' ברכות משום פרסומי ניסא עכ"ל. משמע שעל המגילות מברך רק על מקרא מגילה. וכן בביאורי הגר"א סימן ת"צ כתוב, שמברכין על מקרא מגילה ולא נזכר משהחיינו כלל", עכ"ל. גם בלחם רב (הובא בעטרת זקנים סו"ס ת"צ) כתב דעדיף לברך רק את ברכת על מקרא מגילה בלבד, עיי"ש.

בספר הליכות שלמה (חג השבועות, אות ט') מביא דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: "קרא מגילת רות יכול לחזור ולקרואה ואף לברך ברכות על מקרא ומגילה ושהחיינו כדי להוציא אחרים", ע"כ.

בספר תשובות והנהגות (ח"ב סימן שנא) כותב הגר"מ שטרנבוך בתו"ד, "והמנהג בארץ הקודש שמברכין על מקרא מגילה ושהחיינו, וכבר הערתי במקום אחר דצריך ביאור דשהחיינו שבליל יום טוב כבר יוצאין על כל מצוות החג, ולא דמי למגילת אסתר שמברכין ביום כיון שאין שהחיינו למצוות דיום הפורים, וגם על קריאה לבד לא מצאנו ברכת שהחיינו, ובארץ ישראל כבר נהגו לברך, אבל בקהילה שלנו כאן שאין לזה מנהג קבוע, העדפתי לברך רק על מקרא מגילה כשקראנו ממגילה כשרה, ועיין במה שכתבתי בזה בח"א סימן שכ"ג".

*

ח. אימתי קוראים את המגילה.

במסכת סופרים (פרק י"ד הט"ז) איתא: "ברות, במוצאי יום טוב הראשון של עצרת עד חציו, ומשלים במוצאי יום טוב האחרון, ויש אומרים בכולן מתחילין במוצאי שבת שלפניהם. ונהגו כן העם", ע"כ.

בספר הרוקח (סימן רצו) כתב בתו"ד, "ביום ב' מנהג לקרות מגלת רות קודם קריאת התורה... ולכך קורין בעצרת ממגילת רות ובו מצינו בוע"ז פסוקים.

בספר מנהגים דבי מהר"ם (הקריאה בשבועות) כתב, "הקריאה ביום ראשון מוציאין ב' ס"ת... ומפטירין בו ביחזקאל... ונהגו זקנים וידועים לומר הפטרה זו באימה וביראה לפי שיש בו מעשי מרכבה. וביום שני אומרין מגילת רות ומוציאין ב' ס"ת... ואם חל בשבת קורין ז' ומוסיף מן עשר תעשר ומפטיר קורא כדאתמול". וכן בספר המנהגים (מנהגי חודש סיון וחג השבועות) כתב, "מגילת רות לעולם קורין אותו ביום שני של שבועות בין חול ובין שבת".

בפרי מגדים (א"א תצ, ח) כותב בתו"ד, "ורות כמדומה נוהגין לומר ביום ב' דשבועות לא ביום א' ואיני יודע טעם למה, וי"ל כי עיקר נתינת התורה בו' היה, עיין סי' תצ"ד, ועוד שביום א' נעורים ומרבין בפיוטים יותר". וכדברים הללו שקוראים ביום השני מצינו גם בהלכות ומנהגים לרבינו אפרים ב"ר יעקב מבונא (עניני חג שבועות) שכתב: "ויושבין ואומרין מגילת רות. וזה שלא אמרו אותה אתמול יום ראשון, לפי שאתמול ערב שבת והרי האריכו בתפילות ובאזהרות ובתרגום עשרת הדברות, והניחוה עד היום יום שני מפני טורח ציבור".

בספר שיירי כנסת הגדולה (הגהות טור או"ח סימן תצ אות ח') כתב, "המנהג לקרות שיר השירים בשני ימים של פסח האחרונים, ומגילת רות בשני ימים של שבועות".

בספר תשובות והנהגות (ח"ב סימן שנא) כתב, "בשבועות לא היה לנו מגילת רות לקרוא, רק בבית הכנסת סמוך היה להם, ומוכנים היו להשאיל ובלבד שנחזיר להם לפני התפלה, והוריתי לקרוא בברכה לפני התפלה, רק חכ"א שאל הלוא במשנה מפורש (מגילה דף כ.). שבמגילה לכתחלה רק מהנץ, ואולי גם בזה הדין כן, ואנו קרינו לאחר עמוד השחר לאחר שיכיר חבירו. ונראה ע"פ מה שכבר שאלו את הגר"א זצ"ל שמצריך לקרות כל הה' מגילות

ממגילה כשרה בברכה דלמה לא נגזור שמא יעבירונו בקריאת שאר המגילות כמו בפורים, והשיב כיון שהחיוב בשאר המגילות הוא רק על ציבור אין חוששין... עוד נראה טעם אחר שלא לחשוש, והוא בהקדם מה שביארנו במועדים וזמנים (ח"א סימן ל"ב) דאפשר לומר שאין חיוב מדרבנן לקרוא הד' מגילות אלא הוי רק מנהג שנהגו כן בכמה מקומות, אלא שההלכה שכל קריאה בתורה או בנביאים בציבור טעונה ברכה, וגם בכל קריאת כתובים בציבור טעונה ברכה יעושה, ועפ"י שאינה חיוב גמור יתכן שמעיקר הדין אפשר לקרותה גם בלילה שלא מבואר שחיובו ביום דוקא, ומסתברא שמדינא מועיל גם בחג בלילה, ותיקנוהו רק לכתחילה בגמר שחרית של יו"ט לפני קריאת התורה, אבל עיקר זמנה הוא כל החג, וכל זמן שציבור קורין ראוי לברך. ואפילו בפרשת זכור שזמנה בקריאת התורה דשבת זכור ביום, הבאנו שמועה בשם הגר"ע שלעת הדחק יוצאין גם בליל שבת, וכ"ש שקריאת המגילה דרות אינה לעיכובא בעיצומו של יום ובדיעבד עכ"פ יוצאין גם בלילה... עוד נראה כיון שאינו חיוב גמור מדרבנן לית לן לגזור שמא ישכח ויקדים ויתבטל מהמצוה, כיון שהחיוב קיל כ"כ שיסודה רק מנהג וגם לא נתפשט בכל מקום... ונראה עוד שעדיף לפני התפלה שכולם שומעים כל תיבה... ומה עוד שלאחר כך עייפים ומתנמנמים בשינה ועכשיו יש זמן ויכולים לשמוע היטב, ולכן כשאי אפשר לאח"כ במגילה של קלף, עדיף לקרוא ממגילה אף לפני הנץ וישמעו היטב ויוצאין... ומיהו נראה שעיקר המצוה לאחר שחרית שאז ברוב עם שכולם הגיעו וכמבואר בר"ה (לב:), ושפיר תיקנו לקרוא לאחר שחרית... ומיהו כשאפשר לקרוא אחר קרה"ת או אפילו אחר מוסף וודאי דעדיף טפי.

בקובץ בית אהרן וישראל (מח, תשנ"ג, עמ' קה-קז) הביא, דהנה רבים וטובים תמהים מדוע מקדימין קריאת שיר השירים רות וקהלת לקריאת התורה, ולמה נשתנו ממגילת אסתר שקורין אותה אחר קריאת התורה, ולא עוד אלא שעוברים על החיוב להקדים את התדיר והמקודש לשאינו תדיר. בספר הנפלא דבר יהושע (ארנברג, ח"א סימן פב) תירץ עפ"י השאגת אריה שאין איסור להקדים אלא כשהאינו תדיר הוא דבר שבחובה ולא כשהוא דבר של רשות, ולכן אסור להקדים קריאת מגילת אסתר שהוא מצוה מדרבנן לפני קריאת התורה לעומת שאר המגילות שאינן אלא מנהג בעלמא ונחשבות כדבר הרשות לענין זה. עוד י"ל עפ"י שו"ת משיב דברים (או"ח סימן קמח) שכתב דקריאה מענינא דיומא לא הוי תדיר ולכן לא יוקדם קריאת התורה לפני מגילת רות.

וביותר אפ"ל עוד, דברוב עדות הספרדים וכיו"ב קורין את מגילות שה"ש רות וקהלת בזמן המנחה דוקא וה"ט משום האיסור של לקרות בכתובים בזמן בית המדרש מפני ביטול בית המדרש כמבואר בשבת (דף קטז:), אבל האשכנזים שכן קוראים בשחרית אפשר דהיינו הטעם שבימי קדם התפללו בצרפת ואשכנז תפילת שחרית בהשכמה ולאחר הפסקה היו חוזרין לבית הכנסת לקריאת התורה ותפילת מוסף, ומחמת כן לא היו באים כל העם לשחרית כמו במוסף, ולכן קבעו קריאת המגילות מיד אחר שחרית שאז זמן זה אינו זמן בית המדרש, ונמצא לפ"י שע"י הסמכת קריאת המגילות לשחרית הרויחו קיום המצוה ברוב עם, ואף דלאחר השנים נשתנו סדרי זמני התפילות אעפ"כ השאירו זמן קריאת המגילה לאחר שחרית.

ט. האם אומרים רות בתיקון ליל שבועות?

בשער הכוונות (דרושי חג השבועות, דרוש א') מביא סדר הלימוד לליל החג, ובתו"ד כתב, "וזהו הסדר של המקרא שתעסוק בו בלילה הזה כדי להמשיך הכתר, תתחיל מפרשת בראשית... ומגלת רות תקראנה כולה", ע"כ. והמעייין בהמשך דבריו יראה שלא הזכיר כלל קריאת המגילה בסדר התפילה ביום החג.

בספה"ק של"ה (מסכת שבועות, פרק נר מצוה אות ז) כתב: "וזהו הסדר שתקנתי וסדרתי בלילה ההוא. ראשונה תורה... עוד ההפטרה (דשבועות) ויהי בשלשים שנה, והפטרה תפלה לחבקוק הנביא... אחר כך כל מגילת שיר השירים וכל מגילת רות".

בספר יוסף אומץ (אות תתנב) מביא את הסדר של התיקון שנוהגים לומר בליל שבועות, ובתו"ד כותב, "החמש מגילות יאמר אחר תהלים איוב משלי קודם דניאל, חוץ מרות שיאמר כולה קודם תהלים", ע"כ.

לאחר החיפוש בספרי התיקון שנדפסו בשנים קדמוניות לגלות ולידע סדר התיקון מה אמרו והאיך נסדר הפרקים והפטוקים הנאמרים בלילה הקדוש, 'חדשות אני מגיד' ואפרטם עפ"י סדר שנות ההדפסה.

במהדורה הראשונה של תיקון ליל שבועות שנדפס בוויניציאה בשנת ת"ח מופיעים רק שלשה פסוקים הראשונים של מגילת רות ושלושת פסוקיה האחרונים, ברם בהוצאה השנייה של התיקון שיצאה לאור באותו מקום כעבור עשרים שנה נדפסה מגילת רות כולה, ומאז ועד עתה כל שאר מדפיסי התיקון כללו את מגילת רות כולה, ואפשר דעשו כן משום דכן נזכר באגרת רבי שלמה אלקבץ שנדפסה בספר השל"ה, על אף שאינה כלולה בסדר הלימוד שמביא השל"ה הק' בעצמו.

בספר 'סדר קריאה ותיקון' שנדפס בשנת תכ"ט באמשטרדם לא מופיע כלל לומר כל המגילה בעת התיקון, אלא בראשיתו מופיע שלשת הפסוקים הראשונים וכל פרק האחרון של רות. סדר התיקון שנדפס בדפוס סלאוויטא בשנת תקע"ח מופיע כל מגילת רות בסדר התיקון. בסדר התיקון שנדפס בלעמבערג בשנת ת"ר ג"כ הובא מגילת רות בשלימותו, אך מיד בתחילת כתובים לפני התהלים, וכמו"כ התיקון בדפוס וילנא שנדפס בשנת תר"ל ג"כ מופיע כולו כסדר הזה, וכפי שהובא לעיל מדברי ספר יוסף אומץ עפ"י מנהגי פרנקפורט.

ולכן יש שסברו דבחו"ל שקוראים את מגילת רות ביום השני יאמרו את כל המגילה בתיקון הנאמר בלילה הראשון, אולם בארץ ישראל שקוראים כבר ביום א' זמן קצר וסמוך אחר אמירתה בתיקון הנאמר בלילה יש בזה כפילות בסמיכות הזמנים. [אסמכתא לזה דביוסף אומץ ומנהגי רבי שלמה אלקבץ שהיו בחו"ל הביאו את המגילה בתיקון לבין השל"ה וסדר היום שהיו בא"י ואינם מביאים זאת, ודו"ק]. ובאמת דיש לנו לדון בזה עוד ולחפש במקורות הקדומים למה אנו נוהגים כאן בארץ ישראל לאומרה פעמיים הן בלילה והן בתפילת היום לאחר תפילת שחרית.

י. מנהג קהילות ישראל הקדומות.

בספר כתר שם טוב (גאגין, ח"א טעמי המנהגים עמ' קנג) כתב, מנהג לונדון ביום א' דשבועות קודם המנחה לומר רשות האזהרות וכו' וכן מחלקין מגילת רות ביום הא' מפסיקין עד ותגל מרכבותיו ומשלימין בוישלם ה' פעלך, וביום השני קורא השאר וכו' וכן מחלקים רות פסוק לכל אחד ואחד. ובאמשטרדם נוהגים כן, אבל אין נוהגים לקרות פסוק והנה בועז בא קודם רות ואינם מחלקים הקריאה אלא בין החזנים, ובא"י שחוגגים השבועות יום אחד וכו' ואחר מנחה קורין רות.

בספר שנות חיים (להגרא"ח נאה, פ"כ ס"ה וס"ו) מביא את מנהגי מצרים וכותב בזה"ל: ביום ראשון וכו' וקודם מנחה קורין מגילת רות עד חציה. יום ב' דשבועות וכו' וקודם מנחה משלימין מגילת רות, ע"כ. במחזור רומניה (עמ' קפב) [שהוא מחזור קדום] ג"כ מוזכר חלוקת קריאת המגילה לשניים, אולם לא מוזכר שם את ענין התרגום. ובספר זה השלחן (מנהגי אלג'יר) מביא דמנהגם לקרוא כל המגילה ביום ב' של חג השבועות אחר תפילת המנחה.

בספר עלי תמר (שבת פרק טז) מביא השתלשלות המנהג בעדת תימן, וכה כותב, המנהג בכל עדת תימן גם כשהיו בגלות וגם כאן בארה"ק מימים ימימה כשקורין בביהכנ"ס בציבור שה"ש בפסח מגילת רות בשבועות ובחג הסוכות קהלת עם תרגום ארמי יתר על כן קריאת שלש המגילות בחגים הנ"ל נעשית בפומביות יתירה כשהקהל מתאסף בבתי הכנסיות בחג אחרי הצהרים, גדולים וקטנים... שוב נודעתי מאנשי עדות המזרח שכולם קורין המגילות מן המנחה ולמעלה עם תרגום פסוק מקרא ופסוק תרגום, כך קורין הבבליים וכן עדת הפרסיים והתימנים בשביעי של פסח ובשמיני עצרת ואנשי עדן בגולה היו קוראין חצי שה"ש בשביעי של פסח וחציו השני באחרון של פסח. וכן קהלת חציו בשמיני עצרת וחציו בשמחת תורה. וכן רות בשני ימים של שבועות... וטעם החלוקה הוא מפני שמתרגמין המגילות והתרגום גדול בכמות יותר מהמקרא לפיכך חלקה לשנים.

יא. אם נשים חייבות בקריאתה.

בספרי האחרונים מובא שאלה ובירור האם יש לנשים חיוב לשמוע קריאת מגילת רות, ולכאורה יש לדון עפ"י הפוסקים שדנו לגבי קריאת התורה בשבתות וימים טובים האם נשים חייבות. והנה, דעת המג"א (סי' רפ"ב סק"ו) דאשה חייבת בקריאת התורה, ואע"פ שנתקנה משום תלמוד תורה מ"מ מצוה לשמוע, ולפ"ז משמע שהנשים תהיינה חייבות לשמוע אף את מגילת רות, אולם הרבה אחרונים ופוסקים תמהו על פסקו, [עייין בערוך השולחן שזהו רק מדרך המוסר, ועוד].

אמנם לפי המשנ"ב (שם סקי"ב) שכתב שהנשים אין נוהגות להיזהר בשמיעת קריאת התורה, וא"כ הוא הדין בקריאת מגילת רות שאינן מחויבות לשמוע. וביותר יש להוסיף

לדעת הגר"א שחיוב קריאת מגילת רות הוא חובה שמוטלת על הציבור ולא על היחיד, א"כ ברור שנשים אינן חייבות בקריאת המגילה.
יב. לקט בענין טעמי אמירתו.

במחזור ויטרי (סימן שיב) כתב: "ליום שני גומרין את ההלל, קדיש שלם, ויושבים וקורין מגילת רות על שם שכתב בה בתחילת קציר שעורים... ויש אומ' על שם רות שנתגיירה כדכתיב אשר באת לחסות תחת כנפיו... וישראל נתגיירו בעצרת ונכנסו תחת כנפי שכינה בקבלת התורה. ובמדרש רות אמרינן למה נאמרה רות בעצרת בזמן נתינת התורה ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי יסורין ועניות. וכן כתב רב יהודה בר ברזילאי בהילכותיו שכשיצאו ישראל ממצרים על ידי יסורין נגאלו, וכן רות ויהי רעב בארץ וקיבלה תורה כשנתגיירה... קראו מגילת רות. קורא הנער קדיש בלא תקבל. ומוציאין שתי תורות. וקורין כל הבכור". וכ"כ בשו"ע הרב (תצד, יג).

בספר ברכי יוסף (סימן תצד אות יא) כתב: "נהגו לקרות מגילת רות בעצרת והוא מרז"ל בילקוט רות (רמז תקצו) מה ענין רות אצל עצרת ללמדך שלא נתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני וכו'. ועוד כתבו ז"ל (ראה סוטה יד א) דהתורה כולה גמילות חסדים, וכן במגילת רות יש בה גמילות חסדים. והרב שמלה חדשה דף קכ"א נתן טעם, דבירושלמי (ביצה פ"ב ה"ד) אמרו דדוד המע"ה נסתלק בעצרת, והקב"ה ממלא שנותיהם, ובודאי נולד בעצרת, ומגילת רות ליחס דוד. עכ"ד. ולי נראה במשז"ל דרות נקראת שקבלה עוד מלבד ז' מצות בני נח, תר"ו מצוות, ולכן ביום קבלת התורה דקבלנו תרי"ג מצוות, עם הז' דב"נ קורין רו"ת. אי נמי רו"ת גימ' מילוי שם אדנ"י. והדברים עתיקים".

בספר אליהו רבא (או"ח סימן תצד סק"ז) הובא טעם לקריאת המגילה: על פי המובא בילקוט שמעוני (רות רמז תרא): "יעש ה' עמכם חסד - אמר רבי זעירא: מגילת רות אין בה לא טומאה ולא טהרה, לא היתר ולא איסור, ולמה נכתבה, כדי ללמדך שכרם של גומלי חסדים". ומכיון שאמרו בגמרא (סוטה יד.): 'תורה תחילתה חסד וסופה חסד', לכן קוראים מגילת רות, שכולה נכתבה על ענין החסד, ביום מתן תורה.

בשו"ת יד אפרים (סימן יט אות ד') כתב, יום הולדתו של דוד המלך בחג השבועות. בש"ע או"ח (ת"צ ט') הביא הרמ"א מאבודרהם, נוהגים לומר מגילת רות בשבועות. ובשערי תשובה (תצד, ז) בשם ה"בכור שור" הטעם, לפי הירושלמי מובא בתוס' חגיגה (יז. ד"ה אף עצרת) דוד מת בעצרת, וידוע מדברי חז"ל קדושין (עב:) שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום. לפי זה נולד דוד המלך בחג השבועות, על כן בכל שנה ביום הולדתו, קוראים אנו בחג השבועות מגילת רות המסתיימת 'וישי הוליד את דוד' כדי להזכיר את לידת דוד ביום הולדתו.

בחידושי הרי"ם עה"ת (עניני שבועות) כתב: "קורין מגילת רות בשבועות, משום שבו נתחדשה ההלכה של 'עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית', והרי זה מעין קבלת התורה, שהתורה נמסרה לחכמי כל דור ודור לדרוש בהם כפי השגתם כשמתעמקים בדברי התורה, וכפי שהם פוסקים למטה כן נפסק בשמים, כי התורה לא בשמים היא, וזה גם היה אחד

מיסודות מתן תורה, שהקב"ה נתן לנו את תורתו וכל הדינים וההלכות שיש בהם ספיקות הריהם נפסקים על פי הכרעת חכמי התורה האמיתיים שבכל דור ודור, אשר הם נקיים מכל נגיעה וכל חייהם שקועים בעמל התורה לאמיתה של תורה".

בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א בהקדמה) כתב, "ובחג השבועות זמן מתן תורתנו, בשתים התחתנה בנו תורתנו הקדושה באמונה ובאחדות על הר סיני נראה לנו ה' ואש דת בידו, ואנכי ה' אלקיך מפי הגבורה שמענו, יסוד האמונה בה', ובחג הקדוש הזה המעורר אותנו לזכור מעמד הנבחר הזה, בחג הקדוש הזה נקרא מגלת רות ואמר ר"ז מגלת רות אין בה לא טומאה ולא טהרה לא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה מפני החסד להודיעך כמה שכר טוב ניתן לגומלי חסדים הובא בעקדת יצחק. גמילות חסדים הוא המקשר לבות בני ישראל והיו לאחדים על ידה, גמלת חסדים הוא לעניים ולעשירים, ובעשות חסד איש לרעהו, לבותם יקשרו ואהבה ואחדות תמצאנה קן להן בקרבם, והי' אמונה ואחדות לאבן פנת ישראל וליסוד מוסד לעם ישורון".

בספר אמת ליעקב (פרשת אמור, עה"פ ובקצרכם) כתב, "...ולכן כאן בפרשת חג השבועות, אחר שאמרה תורה להביא שתי לחם וקריאת מקרא קדש בביטול מלאכה, אמרה תורה ובקצרכם גו' לא תכלה וגו', והיינו דכל החג לא נקבע רק למתנות העניים, ודו"ק. ואפשר דלפיכך קבעו לקרות מגילת רות בחג זה, מפני שמלכות בית דוד יצאה על ידי מתנות העניים. וכן מצינו בקרא [במגילת רות] שהדגיש זה: 'והמה באו בית לחם בתחילת קציר שעורים', וכן 'עד כלות קציר השעורים וקציר החטים'.

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

לוחות ראשונות ולוחות אחרונות במשנת רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל

רבינו כתב הרבה מאד דברי דרוש על מהותם של לוחות ראשונות ושניות והחילוקים שביניהם ובין ב' הבחינות של קבלת התורה ובחינות קדושת ישראל ומצבם לפני חטא העגל ואחריו, ועוד דברים הסובבים ענינים אלו. נעשה מאמץ מיוחד ללקט מרובי המקומות, שברובם קטעי דברים קצרים ובתוך מכתבי איחולי ערבי חג, ולנסות להבין ולהסביר מעט את כונתו, תקותי שהדבר יביא לתועלת הנרצית

לוחות ראשונות

איתא בירושלמי תענית פ"ד ה"ה. ר' עזרה בשם ר' יהודה בי רבי סימון הלוחות היו משאוי ארבעים סאה והכתב היה סובלן, כיון שפרח הכתב כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו. ענין זה דהלוחות היו משאוי מ' סאה, מבאר רבינו, שהיה להם גדר צירוף כמקוה שהשיעור הוא בבחינת נקודה, ואם חסר מעט הכל פסול. ולכן כשחסר דבר אחד (שעשו את העגל) נשתברו^ל. וזהו הביאור בהך שיטה דתוספתא סנהדרין פ"ז ה"ה דכל התורה ענין אחד^ל.

דבר נוסף, שהיו הדברות החקוקות בהם ע"י דבר ה' כדאיתא בספרי ברכה (שמ"ג), וגם בכתיבה היו עליהם את טעמי הניגון ונקודות הקריאה, שהם היו אח"כ בחינת תורה בעל פה, וע"י היה הפלפול להבין הדבר על בוריו וללמוד ההלכות וכמבואר בנדרים דף ל"ח ע"א (ע"ש ברא"ש ז"ל). וזו היתה בחינת חרב דחגור על ירך חרבך גיבור (שבת דף ס"ג ע"א ועוד)^ל. והיו כל ישראל בגדר לויים לענין שירה שמשוררים הטעמים^ל. ולא היה נשכח מישראל כדאיתא בעירובין דף נ"ד ע"א, והיינו משום התורה שבע"פ שהיתה כתובה עליהם^ל.

במדרש (שיהש"ר פ' ה') איתא שהיו חצובין מגלגל חמה. והענין הוא, דזו המרגלית של אברהם אבינו דאיתא בב"ב דף ט"ז ע"ב רבי שמעון בן יוחי אומר אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא ובשעה שנפטר אברהם

^ל הפטרת ואתחנן.

^ל צ"פ מהדו"ת דף נ"ט טור א', ע"ש שביאר שזהו ענין מה שנחצבו מגלגל חמה דגלגל חמה הוא גדר נקודה ע"ש.

^ל מכתבי תורה מכת' קי"ח.

^ל וראה גם ברשימות תלמידים מרן הגרי"ז זצ"ל עה"פ (שמות יט ט) משה ידבר והאלוקים יעננו בקול, שהביא דמין הגרי"ז זצ"ל אמר בשם הגר"ח זצ"ל מבריסק ג"כ דשירת הלויים היינו טעמי המקראות.

^ל שו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתבים מכת' כ'.

אבינו מן העולם תלאה הקדוש ברוך הוא בגלגל חמה. וענין אברהם אבינו הוא שלמד וקיבל התורה במתנה בלא יגיעה, כמו כן התורה מלוחות אלו לא היתה צריכה יגיעה דמבואר בסוף קדושין^ל ובתוספ' שם^{לט} בסוף דנתגלה לו טעמי תורה ודיקדוקה מאיליו והיינו שהיתה בגדר נקודה^מ. וכל אות היתה נחשבת כתיבה שלמה וזהו שראה משה את ר"ע דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות (מנחות דף כ"ט:)^{מא}.

וכן גדר הציבור דכל ישראל היה נחשב בגדר י"ב שבטים המצטרפים לדבר אחד, גם בגדר מקוה, פרטים הנעשים כלל^{מב}. ומשום ויחן ישראל וגו' כדאיתא במכילתא^{מג}, זוהי שיטת חכמים שהמזבחות שעשה משה אז היו י"ב מזבחות שכל אחד מי"ב אבנים. וכן ספירת העומר היתה כדי לצרף הימים לעשותן מציאות אחת וכלשונו: "זמן הצירוף העבר וההווה והעתיד למציאות אחת לא בגדר הצטרפות"^{מד}.

דרגת קדושת ישראל היתה ככתוב ממלכת כהנים וגו'. פירוש הענין שזו קדושה שכאשר מתבטלת שוב אינה חוזרת. וכמו שמצינו בכהנים שנפסלו מפני שעבדו ע"ז ששוב לא נכשרו לעולם (מנחות דף ק"ט ע"א)^{מה}.

וקבלת התורה במתן תורה של לוחות ראשונות היתה בדיבור אחד כדאיתא במכילתא ועוד. והכל היה בגדר פעולה ולכן לר"ע ענו ישראל הן גם על לאו (מכילתא יתרו). וגדר צורה לא חומר וגדר ריחא דלית ביה ממשא (שבת דף ס"ב ע"א)^{מו}.

מעמד כל ישראל במתן תורה בלוחות ראשונות שנמשל לכלה בחופה (שבת דף פ"ח ע"ב) ובבית חמיה (פסחים דף פ"ז ע"ב) ענינו דהוה כמו ארוסה שגדר החיובים אליה נמשכים ולא כנושאה שמתחדשים כל יום וכן הוא לגבי חיוב הלימוד דגדר לא ימוש התורה הזה מפייך וגדר והגית בו יומם ולילה^{מז}.

^ל [דף פ"ב ע"א. מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה שנאמ' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורותי].

^{לט} [פ"ה הי"ד. וברכו המקום בזקנותו יתר מנערותו, וכל כך למה, מפני שעשה את התורה עד שלא באת שנא' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורותי, תורתו לא נאמר אלא ותורותי מלמד שנתגלו לו טעמי תורה ודיקדוקיה].

^מ צ"פ תרומות פ"ג ה"א וש"ת החדשות ח"ב מכתבים מכת' ח' וח"ג מכתבים מכת' ז' ועה"ת בראשית עמו' קל"ג. [בתרומות הנ"ל יש משפט תמוה: "זוה גדר לוחות האחרונות דבאמת הן היו הנשברות והוה מ' סאה כמבואר בירוש' פ"ד דתענית וע' ברכות דף ט"ו הוקשו אהלים לנחלים". א. לא מובן מש"כ ש'הן היו הנשברות והוה מ"ס' דהלא הנשברות הם הראשונות, וגם אם נאמר שיש ט"ס וצ"ל לוחות האחרונות, א"כ מהו שכתב דהוקשו אהלים לנחלים הלא זה קאי אלוחות אחרונות וכמוש"כ בכ"מ הובאו להלן.

^{מא} צ"פ עה"ת פ' פקודי. וע"ע בצ"פ נדרים דף ל"ח ע"א.

^{מב} צ"פ מורה נבוכים עמו' ת"ז.

^{מג} כל מקום הוא אומר ויסעו ויחנו, נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת. אבל כאן השוו לב אחד, לכך נאמר ויחן. וראה צ"פ סנהדרין דף מ"ג ע"ב (עה"ג לפי שלא ענש וכו').

^{מד} שו"ת צ"פ החדשות ח"ה סי' ע"ו וראה גם בצ"פ נזיר דף ס"ב ע"א.

^{מה} מכתבי תורה מכת' קי"ח.

^{מו} מכתבי תורה מכת' קי"ח.

^{מז} צ"פ נדרים דף ח' ע"א.

איתא בשבת דף פ"ח ע"א דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. ענין הכתרים - העדי - תכשיט - הזיין, ומבאר רבינו^מ דהכונה לתפילין של יד ותפילין של ראש שכתב משה רבינו ספרא רבא דישראל (סוטה דף י"ג) מט של ראש בגדר תורה ושל יד בגדר פלפול התורה - ימין שמראה בה טעמי תורה. התחברות שכל במעשה, ידיעת כל התורה על בוריה^{נא}.

חטא העגל וקבלת לוחות שניות

כיון שראה משה רבינו את העגל והמחולות, והיינו שחסר דבר אחד מן התורה, מיד פרחו הטעמים והנקודות שהיו בכתיבה. וכיון שא"א תורה שבכתב בלא תורה בעל פה כבדו על ידיו של משה, ואח"כ כשנשברו הלוחות פרחו גם הדברות החקוקות וחזרו למקומם^{נב}. ונפסלו ישראל מהיותם כהנים ככהן שעבד ע"ז דאיתא במנחות דף ק"ט ע"א^{נא}. ומבואר בתוספתא ב"ק פ"ז ה"ב שנתבטל קנין של הלוחות ראשונות ומשום דהוּו בגדר עסוקין באותו ענין (המבואר בב"ב דף קי"ג וקי"ד דבטל) דהוּו ישראל אז ככלה בתוך חופתה כדאיתא בשבת דף פ"ח ע"ב אמר עולא עלובה כלה מזנה בתוך חופתה. וממילא הוּו בגדר פנויה^{נד}. והוּו י"ב מזבחות לכל שבט שאין כ"א מי"ב אבנים וכשיטת ר"י^{נז}. אך מ"מ הדיבור ששמעו כל ישראל מהקב"ה אנכי ה' אלוקיך ולא יהיה לך וגו' נשאר חקוק בלב כל אחד מישראל אשר א"א שימחק ח"ו לעולם^{נו}, ולכן לענין זה דחטא ע"ז מבואר בספרי פ' שלח פיס' קי"א דאם הביאו כל השבטים רק שבט אחד לא הביא, לא הוּו כפרה כלל לכל השבטים, דלענין זה כולם גם עתה כאחד^{נז}.

וכיון שהיו מנודין כדאיתא במו"ק (דף ט"ו ע"ב) נאמר להם "ועתה הורד עדיך מעליך" היינו שיורידו את הכתרים - בחינת תפילין שניתנו להם בסיני, דיש סברא במו"ק (שם ע"א) דמנודה אסור בתפילין^{נח}.

^מ ומקור הדברים נמצא בזהר (ח"א השמטות דף רס"ב). ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב, ההוא עדי עלאה תפילין דרישא ודרעי דשויין ביד כהה אעדיאו מנהון, ומאן אתר אתייהב להון מהר חורב. ובוה ראה המלוקט בתורה שלמה פ' כי תשא (פ' ל"ג אות י"ט*). בס' חמד"י על פורים (בפני 'ויקר') בשם מורי ז"ל, וראה גם בשפ"א שבועות (תרמ"א).

^{מט} מכתבי תורה מכת' קי"ח. וכן בשו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתבים מכת' כ'.

^נ שו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סי' ל"ג.

^{נא} צ"פ הפטרת עקב.

^{נב} שו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתבים מכת' ט' וצ"פ פסחים דף פ"ז ע"ב (כת"י).

^{נג} מכתבי תורה מכת' קי"ח וראה הרחבה במכת' ק"כ [ראה שם שכתב גם דלוחות א' הו' בגדר קדושת כהן לכך נשברו]. וראה עוד צ"פ שבת דף פ"ו ע"ב לגבי חזה ושוק.

^{נד} מכתבי תורה מכת' ק"כ.

^{נה} צ"ב וכי בא רבינו לעשות פשרה בין שיטת חכמים לשיטת ר"י במכילתא, דלא פליגי.

^{נו} שו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתבים מכת' ט', ע"ש שהוסיף: ונקודה האמיתית צורת יעקב אשר בכסא רש"י חולין דף צ"א ע"ב ורש"י תענית דף ד' ע"א על כפים חקותיך ע"ש בזה.

^{נז} שו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתבים מכת' ח' ע"ש שהרחיב, ובעוד מקומות.

^{נח} שו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתבים מכת' כ' ועוד. וראה מ"ש בספר מנחה בלולה דחלק חלק מן העם דנו את עצמם כאבילים הפטורים מן התפילין וחלק דנו את עצמם כמנודים לשמים שחייבים בתפילין.

כששבו בתשובה נעשו בגדר מלכים בני מלכים שזהו גדר קדושת כלי שרת המבואר במנחות דף מ"ז שפדאן חוזרות וקדשות, וכל שנסתלק קדושה אחת באתה תיכף קדושה אחרת^{נט}. וזהו גם גדר השגת משה אחר חטא העגל שהיא בבחינת ברק אחר ברק כמוש"כ הרמב"ם במו"נ (ח"א בהקדמה). ולכן מעתה כשחוטאין מהני התשובה, ולא הוו ככהן שנפסל^ס. והוה התורה בגדר מעין הנובע כל רגע ורגע מפלפול התורה שנתן לנו משה רבינו (כדאיתא בנדרים דף ל"ח ע"א), דאיתקש לנחלים כדאיתא בברכות (דף ט"ז) ומטהר בכל שהוא^{סב}.

איתא בנדרים דף פ"א ע"א שלחו מתם כו' הזהרו בבני עניים שמהן תצא תורה שנאמר (במדבר כד-ז) יזל מים מדליו שמהן תצא תורה. ובסנהדרין דף צ"ו ע"א אמר רבי זירא אע"ג דשלח ר' (יהודה בן בתירא מנציבין) כו' והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה. והיינו כמו רבי עקיבא דהוה בן גרים והוא עשה את התורה כללות ופרטות וזה הוה בלוחות שניות דהוה בגדר מעין הזוחל "יזל מים מדליו וגו'"^{סג}.

ולא היו הטעמים והנקודות על הלוחות רק משה לבדו^{יד} קיבל הטעמי תורה - הפלפול והוא היה אז לבדו משורר ובטובת עין נתנו לישראל אך היה בעל פה ככתוב שימה, לשון כל דהוא (כדאיתא במנחות דף נ"ט ע"ב), נקודות קטנות, בפיהם. וזה אש של תורה "דברי כאש" ואם ברזל הוא מפעפע, ברזל קשה אור מפעפעו (ב"ב דף י' ע"א וקידושין דף ל')^{סה}.

וגם גדר קדושת הר סיני היתה בהך גדר עצם לא כלי ולכן בלוחות הראשונות היה אסור לנגוע בהר אף בקצהו דהכל נתקדש ונגיעה במקצתו נחשבת נגיעה בכלו. אמנם האויר שמעליו לא התקדש כי אינו נחשב אוירו. משא"כ במתן לוחות שניות היה גדר קדושתו בגדר כלי שיש לו תוך ואויר ולכן אז נאסר גם שהצאן והבקר לא ירעו אל מול ההר ההוא^{סו}.

גם שני בתי המקדשות ושתי קדושות הארץ בב' ביאות ישראל לארץ ישראל היו מקבילים לשתי הבחינות של הלוחות הראשונות והאחרונות, דמקדש ראשון הוה בגדר כלל שכל פרט בו מעכב הכל ולא היו בו כל הכלים, משא"כ בבית שני דהוה בגדר פרטים^{סז}.

לעתיד לבא

^{נט} ראה במובא בהרחבה יותר לעיל פ' בחוקותי בגדר אבידה המתבקשת.
^ס מכתבי תורה מכת' קי"ח ע"ש מה שרחיב קצת.

^{סא} שו"ת צ"פ החדשות ח"א מכתבים מכת' י"א. וע"ע צ"פ בלק פכ"ד ו'.

^{סב} שו"ת צ"פ החדשות ח"א מכתבים מכת' י"ג.

^{סג} צ"פ בלק פכ"ד ו'. והכונה כנראה, דענין הזחילה היא התפשטות מחוץ לגבולות, כן התורה מתפשטת גם לבני ע"ה (ובני עניים עדיין צ"ב).

^{סד} כדאיתא בנדרים דף ל"ח ע"א כתבן שלך ומסקינן דהיינו פיסקי טעמים.

^{סה} שו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סי' ל"ג וראה גם במכתבי תורה מכת' קי"ח דשימה איתא בעירונין דף נ"ד ע"ב דהוא סימנים והיינו של טעמים.

^{סו} צ"פ הפטרת ואתחנן ופ' יתרו (יט יב), ראה שם הרחבת דברים ומקורות.

^{סז} צ"פ הפטרת ואתחנן ופ' יתרו (יט יב), ראה שם הרחבת דברים ומקורות.

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות)

מהותו של חג השבועות

וּחַג שִׁבְעַת תַּעֲשֶׂה לְךָ בְּפוּרֵי קִצִּיר חֲטִיִּם (שמות לד, כב)

חג שבועות קרוי על שם ההכנה

מצינו בתורה כמה שמות לחג השבועות, "חַג הַקִּצִּיר" (שמות כג טז) "יום הַבְּבוּרִים" (במדבר כו כח), ושם נוסף שהוא השם המקובל - "חַג שִׁבְעַת" (שמות לד כב). והכלל בענין השמות הוא, שהשם מורה על המהות ועל התוכן הפנימי של הדבר (גור אריה בראשית ט כג ועוד), ואכן בשאר רגלים - 'חג המצות' 'חג הסוכות' השם מורה על עניינו ותוכנו של החג, אולם 'חג השבועות' לכאורה אינו מורה על עניינו של החג עצמו, שכן ה'שבועות' שעל שמם נקרא החג, הם שבעת השבועות שקודם החג, ומדוע אפוא נבחר דווקא שם זה לבטא את החג. וידוע הביאור (לב אליהו ועוד) שעיקר קבלת התורה שזוכים לה תלויה בהכנה שמתכוננים ישראל ליום זה בשבעת השבועות הללו, ולכן מכונה חג השבועות על שם ההכנה, כי בהם תלוי הכל. ונראה להעמיק ביסוד זה.

כמה הערות בעניינו של חג השבועות

הרש"ר הירש (פר' אמור) עומד על כמה דברים בהם נבדל חג השבועות משאר החגים. ראשית, בכל חג ישנו פרט מסוים המאפיין אותו וכגון סוכה בסוכות, מצה בפסח, שופר בראש השנה וכדו', אולם בחג שבועות אין בו שום מאפיין מסוים. כמו כן, הוא החג היחיד מכל החגים שאין לו תאריך וקביעות ליום מסוים, רק בַּעֲבֹר ארבעים ותשע יום מיום קביעות חג הפסח אנו חוגגים את חג השבועות. עוד הוא מעיר, ששמו של חג השבועות אינו מבטא לכאורה את מהותו, אלא את הימים שקדמו לו. ויש להוסיף ולהעיר שיום זה הוא יום מתן תורה, היום הגדול בו קיבלנו את התורה הקדושה ולכאורה ראוי היה לקבוע שם זה לדורות כ'חג מתן תורה', שיותר מבטא את מהותו של יום.

שנינו בספרי (דברים פיסקא שמג) על הכתוב (דברים לג ב) "ה' מְסִינֵי בָּא" שקודם מתן תורה סבב הקב"ה אצל כל האומות ושאלם אם רוצים לקבל את התורה, וכל אומה שאלה "מה כתוב בה", וכשהקב"ה הראם את מצוות התורה, נמנעו מלקבלה בטענה שהדבר למעלה מיכולתם. וכשהגיע לעם ישראל ושאלם אם חפצים בתורה, ענו ואמרו "נעשה ונשמע" ובכך זכו להיות מקבלי התורה בעולם. ומבואר, שנקודת ההבדל בין ישראל לאומות לא הייתה שישראל גם שמעו מה כתוב בה כשאר האומות וסברו שיכולים לקיים את מצוותיה, אלא שישראל כלל לא שאלו על תוכן התורה ולכן זכו בה. וכה גדולה אמירת "נעשה ונשמע" שאמרו חז"ל (שבת פח א) שהוא רז שמלאכי השרת משתמשים בו, ויש להבין מהו עומקה וסודה של אמירה זו, שרק מחמתה זכו ישראל בקבלת התורה, ויש בה בחינה של מלאכי השרת.

הזכיה בתורה אינה מכח המעשים אלא מכח הרצון

והיסוד בזה, שהתורה היא "חמדה גנוזה" (שבת פח ב), "יקרה היא מפנינים" (משלי ג טו), "שעשועיו של הקדוש ברוך" (שמיה"ל חלק א) ואין שכל אנוש יכול להשיגה לרוב רוממותה, והקב"ה ברוב רחמיו נתנה לנו. ובשביל לקבל מתנה גדולה אין די בהסכמה לקבלה, שאין המקבל מצדיק בכך את המתנה, אלא האפשרות לקבל את התורה הקדושה שהיא גילוי רצונו יתברך בעולם היא רק על ידי שעם ישראל מקבלי התורה יראו התמסרות מוחלטת והתבטלות אל רצונו של הבורא יתברך, ואז יהיו ראויים לקבל את מצוותיו המגלים את רצונו. ואילו קודם נתינתה היו ישראל שואלים 'מה כתוב בה' שוב לא היו ראויים לקבלה, שמראים בכך שאין הם מתבטלים באופן מוחלט לקב"ה אלא צריכים לשקול בדעתם את מצוות התורה אם מתאימים להם אם לאו, ורק באמירת 'נעשה ונשמע' שהראו בכך את ביטול רצונם כמלאכי השרת שכל מהותם הוא לעשות רצון ה' - רק בכך זכו לקבל את התורה, וזהו הסוד שמונח באמירת "נעשה ונשמע".

ביאור עניינו של חג השבועות עפ"י היסוד הנ"ל

ונמצא, שישראל זכו במתן תורה לא מחמת מעשה או פעולה שעשו שהרי אין דבר שישווה לתורה והיא מתנה גמורה מהקב"ה, וכל זכייתם בה הוא רק מכח רצונם להיות 'מקבלי התורה' וקבלת התורה נעשית אך ורק בהכנה אליה, וזאת על ידי ספירת ארבעים ותשע יום שבהם מראים את ההשתוקקות העצומה והציפיה הדרוכה למעמד קבלת התורה (חינוך מצוה שו), ובימים אלו עמלו ישראל וזיככו עצמם להיות 'כלי קיבול' לתורה, וכדברי החת"ס שבמ"ח הימים הראשונים של ספירת העומר רכשו ישראל בכל יום את אחד ממ"ח קנייני התורה (אבות ו ה), וביום המ"ט - ערב חג השבועות, ריכזו העם את כל הכוחות הללו ועל ידם יכלו לזכות בתורה. והוא שהמשילו חז"ל את נתינת התורה "שנמסרה תורה במתנה ככלה לחתן" (רש"י שמות לא יח).

ובכך מאיר באור יקרות שמו של החג 'חג השבועות', שכיון שאין לנו תפיסה בעצם קבלת התורה, וכל השייכות שלנו היא רק בהכנה לקבלה, לכן שמו של החג מבטא את מהותו - השבועות שאנו מכינים את עצמנו לקבלת התורה. ולכן אין מצוה המייחדת אותו, וכן אין לו תאריך מצד עצמו, לפי שכל שמו ומהותו נקבע רק לפי הימים שקדמו לו, שרק על ידי ההכנה וגילוי הציפייה זכינו למתן תורה.

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע, הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו

מצות תלמוד תורה - הגדרת חיובה ושיעורה

בענין מצות לימוד תורה, קיימת מחלוקת רבתית בראשונים ובאחרונים האם מצות תלמוד תורה מחייבת את האדם ללמוד בכל רגע פנוי, ואם אינו עושה כן, הרי הוא מבטל מצות עשה, או שאין חיוב לעסוק בתורה תמיד. להלן נביא דעת כמה מגדולי האחרונים הסוברים שמצות תלמוד תורה היא מצוה חיובית בכל רגע ורגע, [אשר נראה כי היא השיטה היותר מוסכמת אצל גדולי הפוסקים], ואת דבריהם הנפלאים של בעל האור שמח וכן של הגרי"ל בלאך, אשר הם כקילורין לעיניים בסוגיא זו. [ענין זה נידון בהרחבה ובטוב טעם בספר מאור המועדים בסימן ל"ה, עיי"ש ותרוה נחת.]

המשנה ברורה (סימן קנה סק"ד) כותב, "דעיקר מצות תלמוד תורה, אין לה שיעור וחיובה כל היום, כל זמן שיש לו פנאי, וכדכתיב 'לא ימוש ספר התורה הזו מפיק' וגו'. וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלמוד תורה מרצונו, הוא קרוב למה שאמרו חכמינו ז"ל על הפסוק 'כי דבר ה' בזה', זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק". עכ"ל. ובשער הציון סק"א מציין לדברי הגר"א בספר שנות אליהו (מסכת פאה א, א ד"ה ותלמוד תורה) שכותב כדברים אלו. [ועיין בית יוסף או"ח סימן מז ד"ה וקשה לי, שמבואר להדיא כן בדבריו.]

ובספרו לקוטי הלכות (מנחות צט, ב) כתב בעל המשנה ברורה על הא דאיתא בגמרא שם: "שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמה יונית. קרא עליו המקרא הזה, 'לא ימוש ספר התורה הזו מפיק' והגית בו יומם ולילה", צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמה יונית".

וכתב שם וז"ל: "ומוכח מזה דמי שהוא פנוי, שאינו בעל מלאכה או מסחר, מחוייב ללמוד תמיד. ומה דאמר ר' ישמעאל בעצמו (ברכות לה, ב), 'הנהג בהן מנהג דרך ארץ', וכן מה דאיתא 'שואלים לאדם בשעת הדין' קבעת עתים לתורה', היינו דמי שמוטל עליו עול דרך ארץ, שהוא בעל אומנות ומסחר, שאז די לו בקביעת עתים לתורה". [וחוזר על שיטתו זו בספרו חפץ חיים, עשין, מצות עשה יב.]

וכשיטה זו כתב החזון איש באגרותיו (קובץ אגרות חזון איש חלק שני מכתב קעג אות כד) וז"ל: חוב הלימוד לפי התלמוד הוא כל ימי החיים עד זקנה ושיבה, וכל רגע שמבטל מלימוד בלי סיבה מכרחת, גדול עונו מנשוא. ומאד הפליגו בעוון הזה ואמרו שבוה העוון תאבד הארץ" וכו'.

והנה, האור שמח (ריש הלכות תלמוד תורה) כותב דברים נפלאים, בבארו שחיוב תלמוד תורה אינו שוה אצל כל בני האדם, והיא תלויה הן במצבו החומרי והן בדרגתו הרוחנית, וז"ל: "מצות תלמוד תורה, אשר בודאי אם יבקש האדם טרף ומזון, בכל זה אינו נחשב

למפריע מצות תלמוד תורה, 'ואספת דגנך' כתיב. וכן למשל, אדם חלוש המזוג, וכן כל אחד לפי ההכרחיות שלפי הרגלו, וכן לפי טוהר נפשו של האדם, כי אינו דומה בחיוב תלמוד תורה האיש אשר נפשו מרגשת בשכלה הדק ונקשרה בעבותות אהבה לתלמוד תורה, לאיש אשר כוחות נפשו נרפים ועצלים".

הגרי"ל בלאך בספרו שיעורי דעת (מהדו"ח חלק ב עמוד קנט), כותב דברים מאירים עיניים, אשר נותנים הכוונה לכל אדם, ללכת בדרך הנכונה עבורו. הוא מבאר שהגם דכלל נקוט בידינו 'דאסור להתבטל מן התורה שלא לצורך', מכל מקום השיעור של 'לצורך' אינו שוה אצל כולם וז"ל: "באמת צריך לדעת כי ענין 'לצורך', יש בו מדרגות מדרגות, ואין זאת אומרת שאסור לאדם לקחת מעולם הזה רק כדי קיום נפשו, ויותר מזה 'שלא לצורך' נקרא. אלא ענין 'לצורך', מתאים לכל אדם לפי מדרגתו ותכונתו, כי כל מה שנצרך לו לאדם למען יעמוד על מתכונת נפשו, כדי שיהיה במצב של רצון ושמחה, שרק אז ערים כשרונותיו וחיים בו כל כוחותיו, כל הנצרך כדי שתהיה לו שלימות ותפארת אדם, בכלל 'לצורך' הוא".

וממשיך וכותב: "ומובן כי לרוב בני אדם דרוש לזה לקחת מן העולם יותר מכדי הסיפוק; דרוש הוא לתענוגים גשמיים, לטיול ולחברת בני אדם, ולהתענג מנועם הטבע וכדומה. ואחרי שנחוץ לו כל זה, אם יגמור בנפשו לפרוש מהנאות אלו, הרי זה בכלל 'אל תהיה צדיק הרבה וגו' למה תשומם". ועיין בדבריו שם שמאריך בדברים נפלאים, והעולה מהם שכל אדם צריך למדוד מהו ה'לצורך' שלו, וכל מעשיו יהיו נמדדים לפי מידה זו.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

אי לאו האי יומא - ההכנה לחג השבועות

בפסחים דף ס"ח ע"ב, רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא אמר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא. וברש"י שם, אי לאו האי יומא, שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשים הרבה בשוק ששמך יוסף, ומה ביני לבינם.

הנה שמחתו של רב יוסף היתה על שזכה ללמוד תורה ולהתרומם, כי התורה מעלה את האדם ומשנה את אישיותו, וכמו ששנו חכמים בפרק שנו חכמים, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים. ומצא רב יוסף לנכון להביע את שמחתו הגדולה ביומא דעצרתא, כי רק על ידי יום זה הגיע למה שהגיע, ואין שום אפשרות ודרך אחרת להפוך את האדם למשהו שונה, רק על ידי התורה, וזהו שאמר רב יוסף, אי לאו האי יומא, כלומר אין שום דרך אחרת זולתי התורה.

דברים אלו צריכים לעמוד לנגד עינינו כאשר אנו מתכוונים לחג מתן תורה, ולולא ההכנה הזו, חסר העיקר מן הספר, ודומה זה לאדם שלא ידע בחג השבועות איזה חג הוא, אם שבועות או סוכות ואולי ראש השנה, שבודאי אין לאדם שכזה, כל שייכות למהות החג, וכמו כן אם האדם אינו יודע להעריך כמה התורה נותנת לו בחיים, אזי הוא חסר את מהותו של יום.

והנה משמע שרב יוסף אמר זאת לבני ביתו, והיינו שהוא רצה לתת להם את ההבנה מה הם עושים בהכנות שלהם לחג, שהתורה משפיעה בעצם על כל אחד ואחד מאתנו, וכל אדם שידע ויבין ערך התורה, לפי מדת ההבנה תהיה מדת ההשפעה של התורה עליו. וענין זה הוא קובע לא רק את יום טוב של חג השבועות, כי אם שהשפעה זו נקבעת לכל השנה, ויתכן מאד שגם הסיעתא דשמיא של כל השנה תלויה בהכנות ובתחושות העמוקות שבחג השבועות ובהכנה והמוכנות הנפשית לכך.

ובאמת כלל ישראל לדורותם יושבים והוגים בתורה כל אותו הלילה מרוב דביקותם בתורה, ועל ידי זה התורה מרוממתם, וכתוב, סְלִסְלָה וּתְרוֹמְמָךְ תְּכַבְּדֵךְ פִּי תִחְפָּקָה (משלי ד ח). והיינו שכפי הכבוד והסלסול שאדם חש כלפי התורה, כן לעומת זאת התורה מרוממתו.

ובאמת האדם שיודע להעריך ולכבד התורה, הריהו לומד ויונק ורוכש אורחות חיים מתוך התורה, עד שנמצא שהתורה מנהלת את חיו. והנה אנשים מפורסמים נוהגים לשכור יועצי תדמית, ובטוחים המה שהיועצים ממש הופכים אותם לאנשים מכובדים יותר, (וכמה הם טועים), ואילו אנו אשרינו מה טוב חלקינו, שהתורה מיעצת לנו, ולא רק את התדמית, אלא

התורה פשוט מנהלת את חיינו, ואנו הופכים למרוממים יותר, ואנו מתרגלים להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש. כי התורה אינה מתפשרת על איכות, והיא מרוממת כל אדם באשר הוא למשהו טוב יותר. אמנם התנאי הוא אחד ויחיד, לדעת להעריך דרכי התורה, כי דרכיה דרכי נועם ונתיבותיה שלום. וכך לימד רב יוסף את בני ביתו, לדעת ערכו של האי יומא.

ובספר השל"ה הקדוש מסכת שבועות פרק נר מצוה: חייב אדם לשמוח בזה החג ביותר, כי הוא יום שזכינו בו לכתר תורה... מכל מקום גילו ברעדה כתיב. והשמחה אשר שמח תהיה שמחה רוחניית והודות והלל להשם יתברך שנתן לנו התורה מתעורר מאוד בלבו להתקדש ולתקן מעשיו ולהיות מוכתר בכתר תורה לקיים והגית בו יומם ולילה, כי היום הקדוש הזה הוא יומא דדינא.

הנה כי כן ביאר השל"ה הקדוש בקצרה את עבודת היום. וכמה נוכל לזכות ולהשיג כאשר נלך בדרכים הללו, ולא נהיה ככמה וכמה יוסף דאיכא בשוקא... אמן וכן יהי רצון.

ענין בהלכה / הרב ראובן אליאך, מודיעין עילית

סדר יום חג השבועות [ערב חג, וחג השבועות, ויום שב"ק, מלוקט משא"ס]

- נוסח לשם יחוד: בליל מ"ט (ליל ערב חג שבועות) יש אומרים שאין לומר בנוסח ה'לשם יחוד' הפסוקים 'וספרתם ... שבע שבתות וכו'', שמא יצא באמירת ספירה זו, ומעיקר הדין אין לחוש לזה (הבא"ח בלשון חכמים א' עז', אולם כבר העירו שאין כאן בית מיחוש שהרי מוכח שלא כיון ולא אמר היום ומנה רק שבועות, עי' בית לוי ט' עמ' קמו).

- הקזת דם: צריך להזהר מתרומת דם, ועקירת שן, חוץ מפיקו"ג, וי"א אף בדיקת דם (גמ' שבת קכא:), וכ"פ הרמ"א תסח' 'שאיין להקיז דם בעיו"ט', וכ' המ"ב ד'בערב שבועות יצא שד דשמו טיבוח ואלו לא קבלו ישראל את התורה הוי טבח להו לבשרייהו ולדמייהו וגזרו רבנן על כל ערב יו"ט משום ערב שבועות' (ובלילה שלפני עיו"ט מותר).

- טבילה: מצוה מן המובחר לטבול כדי להטהר ברגל [ובזמן המקדש היה חובה על כ"א], ויטבול אחר חצות ועכ"פ אחר שעה חמישית (גמ' ר"ה טז. 'אמר ר' יצחק חייב אדם לטהר את עצמו ברגל', ובמ"ב תע"א ס"ק כ"ב כ' 'אחר חצות ילך לבית המרחץ ויטבול לכבוד הרגל', ובסי' תקכ"א הביא המ"ב שאפשר משעה חמישית).

- הכנת ה'פתיל צף': י"א שיש להשחיל מבעו"י את ה'פתיל' ל'צף' של נרות שבת, דביו"ט אסור להכין משום תיקון כלי (הגרי"ש אלישיב, אשרי האיש, ג', א', ה', ובדיעבד דעת רוה"פ להקל, והגר"ש וואזנר אף שסבר להקל הקפיד להכין הכל מעיו"ט, שבה"ל ט' קכח).

- נר נשמה: כדאי להכין נר נשמה ליקח ממנו אש להדלקת נרות לשבת, וכד', ואם שכח יכול להעביר מאש אחר ולהדליק נר נשמה כדי להדליק ממנו לכשיצטרך (פמ"ג). וכן לא ישכח להכין נר ליזכור, וליארציט.

- עירוב תבשילין: בערב יום טוב ביום לוקח תבשיל כזית, וכביצה פת ואם אין לו יניח גם כזית פת (ובלחמניית קשר רגילה או בפיתה יש בד"כ כביצה לחזו"א), ונהגו ליקח ביצה לתבשיל, ועדיף עוף או דג או בשר שהוא יותר מכובד (ואף שכיום כמעט ולא אוכלים בשר בפת דע' הגרי"ש"א שבטלה דעתם), ויבשלנה כל צרכה, וי"א שלהידור יבשלנה לשם עירוב, ומשום הידור מצווה יקח שלם או חתיכה מכובדת, ואוחזן ביד ימין, ואם מניחו על שולחנו לפחות יניח היד עליו או יצביע [ווי"א דלכתח' יכוון גם על כל ב"ב, ואם יש לו אורחים י"א שצריך לזכות להם קודם], ומברך 'בא"י אמ"ה אקב"ו על מצוות עירוב', ואח"כ אומר "בדין ערובא יהא שרא לנא למיפא, ולבשלא, ולאטמנא, ולתקוני, ולאדלוקי שרגא (ולאפוקי) ולמעבד כל צרכנא מיומא טבא לשבתא [לנו ולכל ישראל הדירים בעיר הזאת]", ואם לא יודע יעשה שליח ולכתחילה לא יניח אחר שאשתו קיבלה שבת. ומניחו במקום המוצנע כדי שלא יאכלוהו, ויניחו במקום המשתמר שלא יתקלקל כגון במקרר וכדו' [ומי שלא מבין יאמר 'בזה הערוב יהא מתר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולחליק נר ולעשות כל צרכינו

מיו"ט לשבת]. ואם אינו אופה מעיקר הדין אי"צ פת ובכל אופן אין הפת מעכב בדיעבד אלא רק התבשיל.

- **ביעור:** זמן ביעור זיתים ושמן של שביעית הוא בחג שבועות של שמינית.

- **'שהחיינו' בהדלקת נרות יו"ט:** האשכנזים - נהגו לברך [הגר"י שוב], הספרדים - תלוי במנהגים, ובמקום שאין מנהג עדיף לא לברך אלא תצא יד"ח בקידוש [אורל"צ ד' ג' א']. התימנים - נהגו שלא לברך [הגר"י רצאבי שוע"ה נו יח].

- **ערבית:** מאחרים להתפלל ערבית בכניסת שבועות בצאת הכוכבים כדי שיהיו ימי הספירה מ"ט יום תמימות (מ"ב תצ"ד ס"ק א', ובזמנינו אין מה לאחר אחרי שבכל שבת מתפללים בצאת הכוכבים, הגריש"א, לוח הלכות ומנהגים).

- **כוונה בברכת 'אהבת עולם':** מי שישן ביום יותר מחצי שעה על מטתו יש לכוון בברכת 'אהבת עולם' לצאת יד"ח ברכת התורה כדי שהלימוד בלילה יהא בברכה, ומיד אחר התפילה ילמד וסגי בפסוק א' [ובדיעבד אף אם לא כיון יצא כל שלמד אח"כ, ביה"ל 'פוטרת' סי' מז', ומה שי"א לכוון בברכת התורה של יום חמישי בבוקר (ערב חג) לצאת יד"ח בברכה רק עד עלות השחר השני שלמחרת, כדי שיוכל לברך בבוקר (מהרש"ם, וכ"פ הגרשז"א, לוח א"י בשם האדר"ת, אולם הנשמ"א ג' ט' חולק ע"ז דלא מהני לכוון להגביל שהברכה תחול עד זמן מסויים), זהו רק למי שלא ישן ביום אולם למי שישן ביום אין אפשרות להמשיך ע"י כוונה אחרי היסח הדעת, אולם בישן ביום יכול לברך למ"ב בשם הגרעק"א, אבל כל הלילה למד בלי ברכה, ע"כ יכון בערבית, ואם מכוון בערבית שוב צריך לשמוע מאחר בבוקר גם לרעק"א כדלהלן, כ"ז מהגר"י שוב].

- **יתפלל שיזכה לאתרוג נאה וכשר -** דביום זה נידונים על הפירות (הגר"ח"ק לדעות שמותר להתפלל על רוחניות בשבת ויו"ט, ד"א של הלכה כג' י', וי"א שיתפלל בט"ו בשבת זמן החנטה, בא"ח, וי"א שיתפלל על בניו שיהיו ת"ח שהרי ביום זה נידונים על פירות האילן).

- **תיקון ליל שבועות:** נהגו להיות ניעורים בלימוד כל הלילה, וכבר נסדר סדר תיקון ע"פ דברי הזוהר והאריז"ל (ובתיקון הנפוץ הוסיפו הרבה הוספות, ומה שנזכר בזוהר והאר"י הוא לומר מכ"ד ספרי התנ"ך ואח"כ לעסוק בתושב"ע, ונכד הגר"ש דבילצקי וצוק"ל הוציא תיקון מקוצר רק מה שהוזכר בהנ"ל ללא תוספות ונמכר בחנויות ספרי אור החיים, ובהוצאת עוז והדר סימנו וציינו מה מהאר"י ומה בתוספת), ויאמר התיקון בדקדוק התיבות ממש כבק"ש כי טוב מעט וכו' (יסושה"ע), **משניות:** הספרדים נוהגים שלא ללמוד משניות בלילה זה (ע"פ מש"כ טור ברקת תלמיד המהרח"ו וכ' החיד"א בלב דוד פ' לא שזהו המנהג, וכ"כ בבא"ח במדבר ס"ד) והאשכנזים נהגו לקרא משניות (ע"פ השל"ה הקדוש),

- **ברכת התורה לנעור כל הלילה -** הספרדים נוהגים לברך אפי' שלא ישן וכן המנהג ברור, והאשכנזים נוהגים לשמוע מאחר המברך (אף שהמ"ב כ' שהישן צהריים המברך לא הפסיד, ואם נעור בלילה - הביא את רעק"א דלכו"ע יכול לברך, אלא שכבר נהגו לצאת באהבת עולם יד"ח ברכה"ת א"כ גם לרעק"א ספק, ויכולים לשמוע מספרדי אף שישן,

הגרח"ק בדעת נוטה). וכ' הגר"י רצאבי שמנהג התימנים לברך וטוב לשמוע מאחר, אולם אין הם נוהגים לברך 'ענט"י' [אף כשהתפנה] ו'המעביר שינה'.

טבילה: איתא בספרים גודל הענין של הטבילה מעט קודם עלוה"ש (פרי עץ חיים שער חג השבועות פרק א' שער הכוונות דרוש א' השבועות עשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו מאמר מעין גנים חלק שלישי סדר ליל שבועות).

תפילת שחרית: בחג השבועות בשעה שקוראים את עשרת הדברות בקריאת התורה זהו עת שמתחדשת ההשפעה של טהרה ואור התורה שהיה בזמן מתן תורה, וגם מה שכל החולים נרפאו ואפשר לבקש מהקב"ה רפואה שלמה על כל סוגי המחלות שבזמנים רגילים יתכן שלא הייתה להם רפואה (הגר"ש אלישיב זצ"ל שאמר באזני חולה 'עלינו לשבח' ואתחנן, ואולי איירי בכוונה בהרהור בשעת הקריאה [עי' הלי"ש תפלה יז 31] או בחולה שיב"ס דאל"ה אין לבקש בשויו"ט).

עמידה בשעת קריאת עשרת הדברות במקום שנהגו לעמוד: מח' אם יש להמשיך במנהגם - יש מתירין לעמוד, ויש מחמירין אפי' במקום שנהגו, ואם עומד מתחילת הקריאה לכו"ע מותר [המתירים - הגר"מ פיינשטיין (אגר"מ או"ח ד' כ"ב, שאין לך אלא מה שאסרו), והגרש"ז אוירבאך (הלי"ש תפלה י"ב ל', דבזמנינו הכל יודעים שאין י' הדברות עיקר, ועוד שהרי עומדים בעוד מקומות, וכן הישכיל עבדי התיר מפני המח' להמשיך לעמוד), והגר"נ קרליץ (אליבא דהלכתא כב' עמ' ה' טור ג'), ויש אוסרים אף אם נהגו בכך, ואף אם כולם עומדים הוא ישב דעת הגר"ש אלישיב (שיעורי הגרי"ש א ברכות יב, א.ה. וצ"ל שטעמו שבמקום סרך איסור מבטלין מנהגים אם אין למנהג מקור, או שאין ע"ז שם מנהג), ואם עומד מתחילת הקריאה לכו"ע מותר, הגר"מ פיינשטיין (שם), וכ"כ הגר"מ קראפ והוסיף דעכ"פ כמה פסוקים קודם יעמוד (הלכות חג בחג דיני ומנהגי חג השבועות פרק ח' סעי' מ"ה). ובירושלים לא נהגו לעמוד, הגר"ש דבליצקי (אליבא דהלכתא כב' עמ' ה' טור ג'), והסטייפלער נהג לעמוד, ארחות רבינו (א' עמ' קכ'). מנהג הספרדים בעמידה בעשרת הדברות עיין לעיל עמוד 2].

סעודת יו"ט: הנוהגים לאכול סעודה בצהרי יום שבועות - השנה שהוא ערב שב"ק יש לכתחילה להתחילה קודם שעה עשירית כדי שיוכל לאכול סעודת שבת לתאבון (סי' תקכ"ט ביה"ל 'בערב' בשם המגן אברהם וז"ל: 'דביו"ט ראשון יש למנוע מלקבוע סעודה מתשע שעות ולמעלה שהוא ערב יו"ט שני כדי שיאכל בלילה לתיאבון והעתיקהו האחרונים ולעניות דעתי אין דין זה ברור אחרי שבאמת העיקר הוא יו"ט ראשון דאנן בקיאים בקביעה דירחא... אבל שנחמיר מלאכול ביו"ט ראשון בעת שתאב לאכול כגון בחג שבועות שהיום גדול ונשויהו לספ' שמא היום חול והוא ערב יו"ט וכדי שיאכל בלילה לתיאבון מנין לנו דבר זה', ובס"ק ח' סתם להחמיר, אולם יש לחלק שביו"ט מצות שמחה היא דאו' ובשבת היא דברי קבלה, או שכל זה בתאב לאכול ולא רק לכבוד המצוה).

טבילה לכבוד שב"ק: י"א שאין לטבול לשבת משום הכנה (שו"ת קנה בשם).

4 - מנין מאה ברכות בחג השבועות: יש לחשב שאין סעודה שלישית [6], ואין ברכת המפיל [1], יש ברכות ההלל [2], ובברכות השחר - אם נוהג לצאת מאחר מספק אין לחשב 4 ברכות [ענט"י, ברכה"ת, אלקי נשמה], ונוסף ברכת שהחיינו [1], ולנשים נוסף הדלקת נרות שבת [1] ולפי"ז יש להוסיף 4/8 ברכות בנוסף על מה שמוסיף בכל שבת [לנוהגים לברך בציבור על קריאת מגילת רות - את ברכת 'שהחיינו' יכולים להוסיף, אולם ברכה על המגילה לכאן הרי היא כבר ברכות התורה].

- יום שבת (איסרו חג): 'אריו"ח כל העושה איסור לחג באכילה ושתייה מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנא' אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח' (וברש"י - יש אומרים יום שלאחר החג. בעבותים בהמות עבות ושמנות), וע"כ יש להוסיף במאכלי השבת לכבוד אסרו חג (רמ"א בהל' פסח כ' שיש להרבות, אולם בחג שבועות שתיק הרמ"א, והגרא"י קוק שליט"א בספר שדה אברהם רצה לומר שבאיסרו חג של שבועות שהיום אסור מדינא בתענית והספד אזי עיצומו של יום הוא איסור לחג שאוגדו ואי"צ להרבות בו באכילה ושתייה כדי לאגוד את החג). אוכלים את הלחם של העירוב בסעודה ג', ומברכים עליו כלחם משנה בב' סעודות.

- הקבלת פני רבו - המהרי"ל דיסקין הסתפק האם יש גם השלמה לחיוב קבלת פני רבו ואביו לחג עד י"ב סיון, וי"א שכך יש לנהוג (הגרש"ד)

- זמני היום לאופק מודיעין עילית [עיתים לבינה]:

כניסת חג השבועות - 7:09

צאת הכוכבים 8:07 [תפילת ערבית של ליל חג לפחות, וכבר נהגו סלסול ב40 ד']

עלוה"ש א' 3:50 [י"א שאסור ללמוד עד שיברך ברכה"ת ולהלכה אפשר ללמוד כשא"א לברך ויכול בזמן זה לילך למקוה, ולכתחי' מעלוה"ש זה אין לאכול].

עלוה"ש ב' 4:13 [מאז אפשר לברך ברכה"ת למעשה].

משיכיר {זמן ציצית} - 4:45 [י"א לכתחילה לאחר ב10/20 דקות כ"ד הגריש"א, האורל"צ, הגרש"ד, ובלוח ק"ס חישבו ל 4:52, והגריש"א ביום שבועות אמר ברוך שאמר כנוסח ספרד כדי לברך על הטלית בזמן שסבר שיש לאחר].

נץ החמה הנראה - 5:45 [האסטרונומי 5:37]

חצות יום ולילה - 12:37 [לאורל"צ לקיים סעודה קודם זמן זה, וכן למנהג הספרדים לומר ק"ש בליל שבועות קודם זמן זה, וכן זמן טבילה בערב חג השבועות]

שעה עשירית - 16:07 [לכתחילה מצוה להמנע מסעודה אחרי זמן זה]

הדלקת נרות שבת - 7:10

שקיעת החמה - 7:40 [צריך לקבל שבת לתוספת קודם זמן זה, ועד זמן זה התבשילים צריכים להיות מוכנים לפחות שליש בישול]

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקרושה" לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

מסר חשוב לחג השבועות

מסר חשוב לחג השבועות ששלח לי הרב חיים גוטסדינר שליט"א, מרבני ישיבת רמת גן:
נכתב בפרשת במדבר: וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אֶהְרֹן וּמִשֶׁה בְּיוֹם דִּבְרַהֲוֹ אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת בְּנֵי אֶהְרֹן.

והשאלה העולה היא שאלת הגמרא בסנהדרין (יט ב) שהרי נאמר 'וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אֶהְרֹן
וּמִשֶׁה' ובפועל מוזכרים רק בני אהרן! ויש להבין מדוע?

רש"י לפסוקנו מביא את שאלת ותשובת הגמרא בסנהדרין וזו לשונו: ואינו מזכיר אלא
בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלימדן תורה. מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה
מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. עכ"ל רש"י.

אולם רש"י ממשיך ומוסיף הסבר להמשך הפסוק, והסבר זה עצמו טעון ביאור וזו לשונו:
ביום דיבר ה' את משה - נעשו אלו התולדות שלו, שלמדן מה שלמד מפי הגבורה. עכ"ל
רש"י.

וצריך להבין מהי ההדגשה שביום זה דווקא לימדן תורה ולא יזה צורך השמיעה לנו זאת
התורה?

כדי לנסות לענות לשאלה זו, נחזור ונשאל על דברי הגמרא שציטט רש"י בתחילה, שאלה
שנשאלתי פעם ע"י אמא אחת על דברי הגמרא הנ"ל. מדוע חז"ל משתמשים דווקא בביטוי
"כאילו ילדן", האם עד כדי כך?! הרי עדיין בפועל הוא לא נשא אותו תשעה חודשים ולא
ילד אותו, לא טיפל בו והאכיל אותו! ומדוע לא השתמשו בסגנון אחר? מה עוד שיש הורים
שאפילו נפגעים מהמשפט הזה...

(ברור שבפשט זה כיוון שהוריו הביולוגיים מביאים אותו לחיי עולם ואלו המלמדו
תורה מביאו לחיי העולם הבא)

ונראה להסביר ולתת עוד זווית ועומק שניתן ללמוד מדברי חז"ל אלו ש"מעלה עליו כאילו
ילדו" אכן לא נאמר לאוזני הילד וגם לא לאוזני הוריו, אלא משפט זה נאמר למחנך עצמו!
וכך אומרים לו חז"ל: כל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, האם
אתה מבין את גודל האחריות שיש עליך?! ברגע שאתה מלמד את בן חברך תורה, אתה
צריך להתייחס אליו כאילו הוא הבן שלך!!! מתוך אותה רמת מסירות ואכפתיות!

ובכל צומת שבה ייתכן שקשה למחנך עם התלמיד מכל סיבה שהיא, עליו לזכור שהוא
מוגדר על פי התורה, כאילו ילד אותו, כבן שלו ממש ועכשיו מתוך המבט הזה ילבן איתו
את הקושי!

שהרי אינו דומה היחס והמאמץ שאדם נותן לתלמיד זר, ליחס והמאמץ שאדם נותן לבנו שלו, ולכן רגע לפני שאני חורץ את דינו של התלמיד שיתכן וטעה, על המחנך לשאול את עצמו, האם כבר התפללתי עליו? האם כבר צמתי עליו? ואת זה בדיוק מנסים חז"ל לצרוב בתודעתו של המלמד את בן חבירו - כאילו ילדו, כאילו זה הבן שלו ממש!

עכשיו נוכל להבין גם את הסבר רש"י לשאלה מדוע מדגישה התורה שביום זה דווקא לימדן תורה, שדבריו אלו הם המשך ישיר לדבריו בתחילת הפסוק, שאפילו שביום זה דיבר ה' עם משה, לא התמהמה ולא לימד רק את בניו, ואת האחרים בזמן אחר, אלא מיד לימד גם את בני אהרן תורה, לפיכך נחשבו בניו כיון שהתייחס לתלמידיו כבניו ממש! ולימדנו משה רבינו לימוד גדול כיצד צריך מחנך להתייחס לתלמידו ומה צריכה להיות התודעה היושבת למחנך בתת המודע שלו, שאיתה הוא מגיע לכיתה, ובכלל לעבודת החינוך והלימוד - כאילו ילדו...!

ובעצם זו גם כוונת חז"ל ב'ספרי' (דברים ו,ז) על הפסוק: 'וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ' - אלו תלמידך! - אמנם תלמידים אבל בתודעה של בנים!

חג שמח ושבת שלום ומבורך!

לתגובות: Blu.israel@gmail.com

פתחי הלכה - בירור הלכתי בעניני דיומא / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

במנהג אכילת מאכלי חלב בחג השבועות, וקצת מדיני בשר וחלב

ענף א - מנהג אכילת מאכלי חלב בחג השבועות

כתב הרמ"א באור"ח סי' תצ"ד סעי' ה', 'ונוהגין בכל מקום לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות', ומצינו כמה טעמים למנהג זה.

א. ברמ"א (שם) כתב, 'ונ"ל הטעם שהוא כמו השני תבשילין שלוקחים בליל פסח, זכר לפסח וזכר לחגיגה, כן אוכלים מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר וצריכין להביא עמהם ב' לחם על השלחן שהוא במקום המזבח, ויש בזה זכרון לב' הלחם שהיו מקריבין ביום הבכורים'. ובמשנה ברורה ס"ק י"ד הסביר בדבריו 'רוצה לומר כשם שבפסח עושין זכר לקרבן כן אנו צריכין לעשות בשבועות זכר לשתי הלחם שהיו מביאין, וע"כ אוכלים מאכלי חלב ואח"כ מאכל בשר וצריכין להביא עמהם שתי לחמים - דאסור לאכול בשר וחלב מלחם אחד, ויש בזה זכרון לשתי הלחם'.^{ע"ה} והוסיף ע"כ בס"ק ט"ו 'ולכן נהגו לאפות לחם אחד עם חמאה דאז בודאי יצטרך להביא לחם אחר לאכול עם בשר'.^{ע"ה}

ב. המגן אברהם ס"ק ו' כתב 'יש הרבה טעמים, ומצאתי כתוב דאיתא בזוהר שאותן ז' שבועות היו לישראל שבעה נקיים - דוגמת אשה המיטהרת מנדתה, וידוע שדם נעכר ונעשה חלב,^{ע"ה} והיינו מדין לרחמים'.

ג. בבאר היטב ס"ק ח', כתב 'ושמעתי שאוכלים חלב ואחר כך בשר, דלא כמו שעשו המלאכים אצל אברהם - שאכלו בשר בחלב, שבעבור זה ניתנה התורה לישראל'.

כע"ז כתוב בדעת זקנים מבעלי התוס' עה"פ וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחֶלֶב (בראשית יח - ח), 'מלמד שהאכילם בשר בחלב, וכשרצה הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו המלאכים תְּנֵה הַדּוֹרְךָ עַל הַשָּׁמַיִם, אמר להם כתוב בתורה לֹא תִבְשֵׁל גְדֵי בַחֲלָב אָמוֹ, ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר בחלב שנאמר וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחֶלֶב, מיד הודו להקב"ה ...'. ומקור הדברים הוא במדרש שוחר טוב (תהילים ח') 'כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל התחילו המלאכים מדיינין ואומרים לפניו מָה אָנוֹשׁ פִּי תִזְכְּרֵנוּ, ואמרו לפניו אישורך שתתן תורה בשמים ... וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות אמרו מלאכי השרת רבש"ע והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה (שמות כ - ג) לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹקִים אֲחֵרִים, אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל, והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב^{ע"ה}

^{ע"ה} משמעות דברי הרמ"א שאוכל את הבשר והחלב (והלחמים) באותה סעודה, ועיין להלן ענף ג' אות ג', מש"כ בענין זה.

^{ע"ה} אלא דצריכין להזהר בדין עשיית לחם עם חלב, כמבואר כמבואר להלן ענף ג' אות ז'.
^{ע"ה} עויין בפמ"ג (א"א ס"ק ו') דתמה ע"ד, דהא מבואר ביור"ד סימו קפ"ד סעי' ז' דאין הלכה כמ"ד דדם נעכר ונעשה חלב, וע"כ יולדת נחשבת 'מסולקת דמים' (מחמת שאבריה מתפרקים בשעת הלידה) □ אף שאינה מניקה את בנה.
^{ע"ה} בקובץ 'יחלק שלל' על חג השבועות בעמ' ל', כתבו להקשות ע"כ 'וצ"ע דמשמע דהמלאכים אכלו בשר בחלב שאסרה תורה, ולכאורה הא רק דרך בישול אסרה תורה, ועל כרחק דאכלו בשר וחלב המעורבים יחד, וקשה דהרי

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקרושה"

לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

מסר חשוב לחג השבועות

שנאמר וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחֶלֶב וַיִּבֶן הַבֶּקֶר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה והוא אומר לה היום למדני רבי לא תִבְשַׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ (שמות כג - יט), לא מצאו לו מענה, באותה שעה אמר הקב"ה למשה כְּתַב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (שמות לד - כז) עד שאין להם מענה ותשובה'.

ד. במשנ"ב ס"ק י"ב, הביא טעם נוסף, וז"ל 'ואני שמעתי עוד בשם גדול אחד שאמר טעם נכון לזה, כי בעת שעמדו על הר סיני וקבלו התורה נכי בעשרת הדברות נתגלה להם עי"ז כל חלקי התורה - כמו שכתב רב סעדיה גאון שבעשרת הדברות כלולה כל התורה] וירדו מן ההר לביתם, לא מצאו מה לאכול תיכף כי אם מאכלי חלב, כי לבשר צריך הכנה רבה^{עט} - לשחוט בסכין בדוק כאשר צוה ה' ולנקר חוטי החלב והדם ולהדיח ולמלוח, ולבשל בכלים חדשים - כי הכלים שהיו להם מקודם שבישלו בהם באותו מעת לעת נאסרו להם, ע"כ בחרו להם לפי שעה מאכלי חלב ואנו עושין זכר לזה'.

יש בנותן טעם להביא את דברי האור לציון (ח"ג פרק י"ח שאלה י"א בהערה), 'ולפי טעם זה נראה לבאר מה שאמרו בגמ' פסחים (דף ס"ח ע"ב), 'א"ר אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מאי טעמא יום שניתנה בו תורה הוא', שיש לומר שכוונת רבי אלעזר גם כן, על פי מה שכתב במג"א שם ס"ק א', בטעם לפי הפשט שנעורים בליל שבועות, שהוא כנגד מה שהיו ישראל ישנים בליל מתן תורה ונהנו בשינה, ולכן אנו צריכים לתקן זאת ע"י שמנדדים שינה ונעורים כל הלילה ועוסקים בתורה, כך כנגד מה שלא נהנו בני ישראל ביום מתן תורה ולא אכלו מאכלי בשר - וכמו שכתב במ"ב, כנגד זה אנו צריכים לענג יום טוב זה.

ה. במשנה ברורה ס"ק י"ג, הביא שהחק יעקב כתב בשם הכל בו סי' נ"ב, דנוהגים במקצת מקומות לאכול חלב ודבש, מפני שהתורה נמשלה לדבש וחלב, כמו שכתוב וגו' דְּבַשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ וגו' (שיר השירים ד - י"א).^פ

יש לאו מיוחד על עצם הבישול דבשר וחלב, ואיך בישל אברהם בשר בחלב, הא קיים הוא את כל התורה כולה'. ועיין במועדים וזמנים ח"ד סי' שיי"ט משכב"ז, ועי' גם בירחון אהל תורה (קראקא) שנה ב' [תרפ"ט] סי' צ"ג.
^{עט} מעניין לצייין שהמשנה ברורה עצמו בספרו 'ליקוטי שיחות' סוף מסכת חולין, כתב בזה 'בהלכות פסח (סי' תצ"ד ס"ק י"ב במשנה ברורה כתבתי טעם על הנהגת מאכלי חלב בחג השבועות, וטעם זה הוא רק אליבא דרבי אליעזר בן עזריה דס"ל דהתורה ניתנה לנו בערב שבת - ולא בשבת, כן איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ו) בשם ראב"ע'. דהיינו שהוקשה לו, דאליבא דראב"ע דניתנה התורה בשבת, אף בלא קבלת התורה לא היו יכולים לנחור הבהמה ולבשלה, דהרי שבת ניתנה במרה קודם מתן תורה.

ובספר גאולת ישראל כתב ליישב, דכיון שכבר נצטוו על השבת, ע"כ כל ערב שבת היו מכינים את מאכלם גם ליום השבת, אולם בשבת שבה קיבלו את התורה, הלא נאסרו להם כל מאכליהם - דהיו בלועים מאיסור, ולא ובירידתם מההר לא היה ביכלתם לבשל - כיון שהיה זה יום השבת, וע"כ נאלצו לאכול מאכלי חלב.

^פ מן הענין לצייין מה ששמעתי דיוק מהגרא"י דינר שליט"א, דבפסוק זה קודם הדבש לחלב, ואילו בתורה מצאנו 13 פעמים שארץ ישראל קרויה אֶרֶץ זֵבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ - קודם החלב ואח"כ הדבש, והחילוק ברור, שחלב הרי חיוני לאדם מהיותו יונק ועד זקנה ושיבה, ואילו הדבש הוא 'לוקסוס' לאדם - אך אינו חיוני לאדם, וע"כ כשהנידון הוא על הארץ, תחילה מדמים אותה לחלב □ שהוא חיוני, אלא שנוסף עליו גם המתקות שלה - כדבש, משא"כ בלימוד התורה, המתקות שבלמוד היא חלק עיקרי ויסודי בלימוד התורה, (עי' בדברי רבי אברהם מן ההר (נדריים דף מ"ח ע"א, בדברי הלבוש או"ח סי' מ"ז, ובהקדמת אגלי טל), וע"כ מדמים אותה תחילה לדבש □ שזהו החלק החיוני בלימוד התורה.

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקרושה"

לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

ו. בספר דגל יהודה (קמינר, מאמרי שבועות) הביא בשם החידושי הרי"ם טעם נוסף, 'שמעתי בשם כבוד קדושת אדמו"ר זצ"ל מגור, טעם על מה שנוהגים לאכול מאכלי חלב בחג השבועות, דהנה איתא בשם האר"י ז"ל דנכון לגלח הראש בתער ולא במספרים, משום דכשמגלח בתער ומניח הפאות - ע"י כן מקיים בפועל שמירת הל"ת דלא תקיפו, משא"כ כשמגלח במספרים - שמותר לקוץ גם הפאות במספרים, לא ניכר בזה שמשייר הפאות ואינו קוצצם קיום הל"ת הנ"ל, ובזה"ק איתא דכל יום ויום משס"ה ימים שיש בשנה - מכוון כנגד לאו מיוחד שבשס"ה לאוין שבתורה, ותשעה באב הוא כנגד גיד הנשה, וא"כ נ"ל מדסמיק לא תבשל גדי בחלב אמו - לראשית בכורי אדמתך וגו', מוכח דהלאו של בשר בחלב הוא כנגד יום חג השבועות שנקרא בתורה 'חג הביכורים',^{פא} ולכן צריך לעשות פעולה ניכרת שאנחנו מקיימים הלאו של בב"ח, וזה במה שנוהגים לאכול מאכלי חלב, ונוזהרים בקנוח והדחה בין אכילה זו לאכילת בשר, הכל כדין וכדת, משא"כ באם לא היינו אוכלים רק בשר בלבד כמו בשאר ימים טובים - לא היה ניכר בפועל קיום מצות ל"ת של בשר בחלב'.

ז. בקובץ תל תלפיות (קאצבורג, שנת תרנ"ו מכתב ט"ז סי' פ"א), הביא טעם נוסף מהר"ר מרדכי פריעד (בעמח"ס מאמר מרדכי), 'דידוע מאמר חז"ל במסכת סוכה (דף נ"ב ע"ב) 'אבר קטן יש באדם מרעיבו שבע משביעו רעב', וישראל הוזהרו אז ג' ימים אל תגשו אל אשה (שמות יט - טו), והיו באותן הימים בקדושה ופרישת יתירי ודאיגי במצוות, וממילא נתבטל מהם אז מגודל הפחד והקדושה - כל תאוה גשמיות, ועי' מג"א סי' ג' ס"ק י"ד כי חרדה מבטל התאוה, ולאחר מתן תורה נצטוו בשובו לךם לאהליכם, וכדי שיוכלו לקיים מצות עונה - אכלו מאכלי חלב שמרבין זרע, כמבואר בהלכות ערב יוה"כ (סי' תר"ח סעי' ד'), ולזכר זה גם אנו עושים ככה'.

ח. בספר מטעמים (ליפיעץ) ערך 'שבועות',^{פב} בנוסף לטעמים הנ"ל, מביא כמה טעמים נוספים, באות פ"א מביא מהבית אהרן, 'כי כתוב בשו"ע יור"ד כי יש לעשות סעודה בכל גמר מצוה, ואסרו חג היא גמר סעודת מצות יום טוב, וא"כ צריכין לעשות סעודה בגמר 'ספירת העומר', וא"א לעשות סעודה בבשר - כי אינו ניכר שהיא נעשית לשם כך, רק לכבוד יו"ט, וע"כ עושין סעודה ממאכלי חלב'.

ט. באות פ"ד מביא טעם נוסף, ד'חלב' בגימטריא ארבעים, רמז לארבעים יום שניתנה בהם התורה והלוחות.

^{פא} ואכן מצוה ק"ג במנין המצוות שבספר החינוך, היא 'שלא לאכול בשר בחלב', ומצוה זו הינה המצוה ה-66 במנין מצוות ל"ת, ומקבילה ליו"ט שני של חג השבועות, החל ביום ה-66 מר"ח ניסן, שהוא ראש החדשים לחדשי השנה, וממנו מתחילים בספירת החדשים והימים.

^{פב} בתוך ערך 'ימים טובים ...'.

י. באות פ"ו כתב, שהיתה החלב חידוש שהתירה אותה התורה, כי נאסר להם 'אבר מן החי' - עוד מקודם מתן תורה, כשהיו בני נח, וחלב הוא כמו אבר מן החי (ועי' בגמ' חולין) ועכשיו הותר להם, וע"כ אכלו חלב לזכרון.

יא. עו"כ באות פ"ט, כי ביום זה משו את משה מן המים, ולא רצה לינק חלב מן הנכרית, משום 'פה שידבר עם הקב"ה ויקבל הלוחות', עד שהביאו את אמו ותניקוהו מחלבה, וע"כ עושין לזכר ואוכלים חלב לכבוד משה רבינו ע"ה.

יב. עו"כ באות צ', דהרי לכו"ע בשבת נתנה תורה, ותיכף משקיבלו עליהם עול התורה - נעשו תשושי כח, שתורה מתשת כח, ע"כ אכלו חלב לרפואה שהיא מאכל תינוקות.

יג. במאסף 'יגדיל תורה' (ירושלים תשל"ט, גליון ט' עמ' 49) הביאו טעם נוסף בשם הגאון רבי אברהם אבלי זצ"ל, 'כיון שכל ישראל היו אוננים על פטירתו של דוד מלך ישראל - הרי הם נאסרו באכילת בשר ושתיית יין, ולפי שדוד המלך ע"ה מת בעצרת והיו הכל אסורים לאכול בשר, והוצרכו לאכול מאכלי חלב, ולכן נוהגים לאכול מאכלי חלב לזכר מיתת דוד המלך ע"ה שמת בעצרת.

יד. בקובץ קול תורה (ירושלים) סיון תש"כ עמ' י"ט, כתב העורך שהגרי"ז מבריסק אמר לו בשם אביו הגר"ח, דלדעתו המנהג להורות בא דבזה"ז אין חיוב באכילת בשר ביו"ט דווקא, ומסתייא במאכלי חלב, ונקבע לחג השבועות - ד'הכל מודים בעצרת דבעינן לכם'.

טו. בפרדס אליעזר שבועות פרק ט' (עמ' תל"ד) הביא טעם יפה על המנהג, מדברי בעל החתן סופר, 'דהנה כתב המגן אברהם בטעם המנהג להעמיד אילנות בביהכ"נ ובבתים, כדי שיזכירו שבעצרת נדונין על פירות האילן ויתפללו עליהן, והנה ב' פעמים מצינו בתוה"ק שנסמך מצות הבאת ביכורים לאיסור בשר בחלב, הא' בפר' משפטים (שמות כג - יט) רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֶלְקִיךָ לֹא תִבְשֵׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ, וְהַב' בפר' תשא (שם לד - כו), וּבשְׁנֵי מְקוֹמוֹת תִּירָגַם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל, וְז"ל בפר' משפטים: 'שירווי ביכורי פירי ארעך תיתי לבית מקדשא דה' אלהך וכ"ו, לית אתון רשאיין לא למבשלא ולא למיכול בשר וחלב מערבין כחדא, דלא יתקף רוגזי ואיבשיל עיבוריכון דגנא וקשא תריהון כחדא, ובפר' תשא תירגם כן על פירות האילן, וסיים 'דלא יתקוף רוגזי בכון ואירשין פרי אילניכון עם בוטרא בלבלוביהון וטרפיהון כחדא'. היוצא מדבריו דהעונש על איסור בשר בחלב הוא בפירות האילן, ואם כן בחג השבועות שאנחנו מתפללים שיתן ה' ברכתו על פירות האילן, ודאי קודם לתפלתו זו צריך להיות שמירת הנזק המפסיד הפירות, על כן אנו אוכלין מאכל בשר ומאכל חלב, לרמוז איך אנו נוהרין בשמירת מכשול איסור זה, וא"כ בזכות זה יברך ה' פירות האילן וישמרנו מכל נזק'.

ענף ב - שימוש לחלב או בשר בכלים שמהמין השני

הנה חלק מהציבור איננו רגיל כ"כ במשך ימות השנה בתבשילים חלביים, ומחמת כן אין ברשותו מלאי מספיק של קדירות חלביות וכלי הגשה חלביים, ולחלקם אף אין תנור חלבי, וע"כ מתעוררות שאלות מעשיות לגבי שימוש בכלים בשריים - למאכלי חלב.

מקור הדין מבואר בגמ' בחולין דף קי"א ע"ב, 'איתמר דגים שעלו בקערה רב אמר אסור לאכלן בכותח ושמואל אמר מותר לאכלן בכותח רב אמר אסור נותן טעם הוא ושמואל אמר מותר נותן טעם בר נ"ט הוא ... אמר חזקיה משום אביי הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח'. דהיינו שדגים או שאר מאכל פרווה שקיבלו טעם מכלי של בשר, רשאי לערבם יחד עם חלב, כיון שהטעם שקיבלו הדגים אינו 'טעם ראשון' - ישיר מהבשר, אלא הוא 'טעם שני', שטעם הבשר נבלע בקדירה, ומן הקדירה הוא יצא לדגים - ועדיין הוא היתר, וע"כ אין איסור לערבו עם חלב.

ונאמרו בראשונים שני טעמים להיתר זה, א דעת הרמב"ן (שם) דכיון ד'טעם שני' הוא קלוש - לא נאמר בו דין 'טעם כעיקר', ב דעת הרשב"א (תורת הבית בית ג' פר' ו', ובשו"ת סי' תקט"ז) והר"ן (שם), דכיון ד'טעם שני' הוא קלוש - לא ראוי לחול עליו איסור 'בשר בחלב'.

והבית יוסף ביור"ד ריש סימן צ"ה, האריך להביא את מחלוקת הראשונים - באיזה אופן נבלע ה'טעם השני' במאכל הפרווה.

א. **שיטת ריב"ן - חתנו של רש"י:** דאיירי בעלו, דהיינו שהמאכל הפרווה התבשל בקדירה פרווה, וניתן על קדירה של בשר - הבלועה מבשר.

ב. **שיטת הרשב"א:** דאיירי בנתבשלו או נצלו, דהיינו שהמאכל הפרווה התבשל או נצלה בקדירה של בשר - הבלועה מבשר.

ג. **שיטת ספר התרומה:** דאיירי דווקא בנתבשלו בקדירה של בשר, אך בנצלו בקדירה שלבשר - אינם חשובים 'טעם שני', ואסורים לאכלם בחלב.

בהמשך דבריו, מביא הבית יוסף שעוד נחלקו הראשונים, האם דין נ"ט בר נ"ט - הותר רק בדיעבד או אף לכתחילה, די"א דכל ההיתר הוא רק בדיעבד, דהיינו שאותו מאכל פרווה שקיבל 'טעם שני' של בשר - כבר נתערב עם מאכל חלבי, אך אין היתר לערבו לכתחילה עם חלב, וי"א שההיתר הוא אף לערבו לכתחילה.

ולהלכה נחלקו בזה השו"ע והרמ"א, **דדעת השו"ע** (שם סעי' א') דהיתר נ"ט בר נ"ט (טעם שני) הוא אף לכתחילה, דהיינו דמאכל פרווה שקיבל 'טעם שני' של בשר - רשאי לכתחילה לערבו עם חלב, ואין חילוק בין עלו בין נתבשלו ובין נצלו.

אלא שנחלקו הפוסקים בדברי השו"ע - האם לדעתו רשאי אף לגרום לכתחילה נ"ט בר נ"ט, דהיינו דאף לכתחילה מותר לבשל פרווה בכלי בשרי - ע"מ לערבו אח"כ עם חלב. דהב"י כתב בשם הסמ"ק, הגהות מיימוניות ורבנו ירוחם דדהיתר הוא רק בדיעבד - כשכבר קיבלו 'טעם שני', וראיתו מדקאמר בגמ' שעלו - בלשון דיעבד, אבל בעל התרומה כתב דמותר אף לכתחילה. עו"כ הבית יוסף (שם) בבדק הבית, דדעת רבנו ירוחם דאסור לבשל פרווה בקדירה של בשר - ע"מ לערבה אח"כ עם חלב, אך אין דבריו נראים, אלא לכתחילה נמי מותר לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכלו עם בשר'.

והנה משמעות דבריו בבדק הבית, שדעתו דמותר **לגרום** נ"ט בר נ"ט לכתחילה, ואילו בשו"ע כתב 'דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר ... מותר לאכלם בכותח', ומדנקט **שעלו ושנתבשלו** - בלשון דייעבד, משמע שאף לדעתו אסור לגרום נ"ט בר נ"ט לכתחילה. יש מהפוסקים שהבינו שדעתו של השו"ע להקל בזה, וכן פסק בשו"ת יביע אומר (ח"ט סי' ד'), אולם רבים מהאחרונים ס"ל דאף לשיטת השו"ע אסור לגרום נ"ט בר נ"ט לכתחילה, ובראשם הש"ך ס"ק ג', שכתב במפורש 'אבל לבשלן לכתחילה בקדירה של בשר - אסור אפילו להמחבר וסייעתו', וכן מבואר בט"ז ס"ק ד', וכ"כ בספר כשרות השלחן (סי' י"ד) בשם האור לציון. אולם כ"ז כשהכלי בן יומו, אך שהכלי אינו בן יומו - לכו"ע מותר לגרום לכתחילה.

אולם דעת הרמ"א (סעי' ב') שיש לחלק בין עלו ובין נתבשלו, ובין כלי בן יומו לכלי שאינו בן יומו:

א. בעלו יש להתיר לכתחילה. וע"כ בין במאכל פרווה קר שניתן על קדירה של בשר חמה, ובין מאכל חם שניתן על קדירה של בשר קרה - רשאי לכתחילה לערבם בחלב.

ב. וה"ה מאכל שנתבשל או נצלה בקדירה של בשר, רשאי לכתחילה להעלותו על צלחת של חלב.^{פג}

ג. בנתבשלו או נצלו בכלי בן יומו - לכתחילה אסור ובדיעבד מותר. וע"כ מאכל שהתבשל או נצלה בקדירה של בשר בן יומו - לכתחילה אין לערבו בחלב, ורק בדיעבד שכבר נתערב בחלב, אין התערובת נאסרת. ודעת הש"ך ס"ק ד' דבנצלו - יש להחמיר אף בדיעבד.

ד. בנתבשלו או נצלו בכלי שאינו בן יומו - מותר אף לכתחילה לערבו בחלב. אלא שדעת החכמת אדם (שם דין ב') דלכתחילה אסור לגרום כן - אף בכלי שאינו בן יומו, ורק בשעת הדחק (כגון שאין לו כלים של חלב) רשאי לגרום כן לכתחילה.^{פד}

ה. דבר חריף שנתבשל או נצלה בכלי שאינו בן יומו - אסור אפילו בדיעבד.^{פה} כיון שדעת הרמ"א (סי' צ"ו סעי' ג') שדבר חריף גם משביח את הבליעה - ומחשיבה לבן יומו, וגם מחשיב את הבליעה לטעם ראשון, וע"כ לא שייך בזה ההיתר של נ"ט בר נ"ט. ולכן אם נתערב דבר חריף זה בחלב - נאסרה כל התערובת, אא"כ יש בחלב שישים כנגד הבליעה

^{פג} ואף בדבריו נחלקו האחרונים אי שרי לגרום כן לכתחילה, דדעת הב"ח והפר"ח (ס"ק ז') שמותר לכתחילה לבשל מאכל פרווה בכלי של בשר - ע"מ להניחו אח"כ ע"ג צלחת של חלב, אך דעת הפמ"ג (משב"ז ס"ק ה') והחכמת אדם (כלל מ"ח דין א') דלא התיר הרמ"א לעשות כן לכתחילה, ורק בשעת הדחק - כגון שאין לו כלי אחר, יש להתיר, ועי' אגרות משה (חלק ג' סי' י' אות ב') שמיקל בזה.

^{פד} ובשבות יצחק (חלק ב' עמ' ר"ה) הביא בשם הגרי"ש אלישיב שמחמיר בזה כהחכמ"א, וכ"כ בקובץ מבית לוי (יור"ד עמ' מ' הערה ב') בשם השבד"ל.

^{פה} ועיין פתחי תשובה ס"ק ד' שהביא מתשובת מקום שמואל (סי' פ"ט), דבדבר שיש להסתפק בו □ אם הוא חשוב 'דבר חריף', וכמבואר בסי' צ"ו - יש להתיר.

של הבשר (ואין צריך שישים כנגד כל הדבר החריף, כיון שבדבר היתר לא שייך לומר 'חתיכה עצמה נעשית נבילה').

ו. מאכל חריף (אפילו צונן) שנחתך בסכין של בשר שאינו בן יומו - הרי הוא נחשב כבשר ממש (כמבואר ברמ"א בסי' צ"ו סעי' ג'), וע"כ גם בזה יש לאסור אף בדיעבד, עד שיהיה בחלב שישים כנגד ה'כדי נטילה' שבדבר החריף.

העולה מהדברים:

הבא לערב דבר מאכל פרווה שנתבשל בקדירה של בשר - עם חלב, כגון לבשל פסטה בסיר בשרי ולהקרימה עם שמנת או גבינה צהובה, לטגן בצל בסיר בשרי ולערב בו אח"כ (בקערת ההגשה או בצלחת) גבינה צהובה, או לבשל מים בסיר בשרי - ע"מ להכין מהם קפה עם חלב, וה"ה לענין אפיית עוגה בתנור בשרי - ע"מ לאוכלה עם חלב, או לצפותה בקרם חלבי:^פ

א. בישול מאכל פרווה בכלי בשרי בן יומו - ע"מ לערבו אח"כ עם חלב.

לבני ספרד : י"א^פ שמותר לעשות כן לכתחילה, וי"א^פ שלכתחילה אין לגרום נ"ט בר נ"ט. אולם לכו"ע אם כבר בישל את הפסטה - רשאי לערבה עם המאכלי חלב.

לבני אשכנז : לכתחילה אין לבשל בכלי בשרי ע"מ לערבו אח"כ בחלב, ואף אם כבר נתבשל - אין לערבו עם החלבי, אך אם כבר עירבם יחד - מותר באכילה.

ב. בישול מאכל פרווה בכלי שאינו בן יומו - ע"מ לערבו אח"כ עם חלב.

לבני ספרד : הדבר מותר לכתחילה.

לבני אשכנז : לכתחילה אין לבשל בכלי בשרי - אפילו אינו בן יומו, ע"מ לערבו אח"כ עם חלב, אא"כ בשעת הדחק, כגון שאין בניקל להשיג כלים של חלב. ואם כבר נתבשל כך, רשאי לכתחילה לערבם עם חלב.

ג. מאכל חריף (כגון בצל) שנטגן בקדירה של בשר.

לבני ספרד : אם הכלי בן יומו מבליעת הבשר - אסור לערב את הבצל עם חלב, ואם נתערב בחלב, בעינן שיהיה בחלב פי שישים מבליעת הבשר.

לבני אשכנז : אף כשהכלי אינו בן יומו מבליעת הבשר - אסור לערב הבצל עם חלב, ואף בדיעבד יש לאסור, אא"כ יש בחלב שישים כנגד בליעת הבשר.

ד. מאכל חריף (כגון בצל) שנחתך בסכין נקיה של בשר.

^פ י"א בשם הגריש"א שמותר לאפות חלות או שאר דברים יבשים (שאינן בהם משום זיעה) בתנור חלבי בן יומו, אפילו על מנת לאוכלם בבשר, אף ללא הכשרת התנור (וישתמש לצורך זה בתבנית ח.פ.), או יפריד בין העיסות לתבנית בנייר אלומניום).

^פ יביע אומר הנזכר לעיל.

^פ אור לציון הנזכר לעיל.

לבני ספרד : אם הסכין בן יומו מבליעת הבשר - אסור לערב את הבצל עם חלב, ואם נתערב בחלב, בעינן שיהיה בחלב פי שישים כנגד ה'כדי נטילה' שבבצל, או כנגד הסכין או כנגד הבצל (המועט מביין שלשלתן).

לבני אשכנז : אף כשהסכין אינו בן יומו מבליעת הבשר - הדין כנ"ל.

ענף ג - ענינים נוספים בדיני בשר וחלב:

א. המתנה אחר אכילת גבינה.

בשו"ע יור"ד סי' פ"ט סעי' ב', מבואר שמותר לאכול בשר מיד אחר שאכל גבינה, ובלבד שיעיין בידיו שלא נדבק בהם גבינה, ובלילה וכדו' שאין יכול לעיין בידיו - צריך לרחצם, פ"ט אלא דאם הוא בשר בהמה או חיה - צריך נמי 'קינוח והדחה',^ז אולם לדעת הרמ"א - צריך 'קינוח והדחה' אף כשבא לאכול בשר עוף.^ח

ידועים דברי הזוה"ק (פרשת משפטים דף קכ"ה ע"א) שהובאו בב"י באור"ח סי' קע"ג, שיש להחמיר שלא לאכול בשר אחר גבינה **בסעודתא חדא ובשעתא חדא**, ונחלקו הפוסקים בכוונת דבריו 'בשעתא חדא', ומנהג הרבה קהילות להמתין חצי שעה.^ט

ב. המתנה אחר אכילת גבינה קשה.

מנהג בני אשכנז להמתין שש שעות אחר אכילת גבינה קשה.^י ונחלקו גדולי ההוראה בענין 'גבינה צהובה' המצויה כהיום, שאינה עומדת ששה חודשים, אך מתקשית באופן מלאכותי ע"י חומרים שונים.^{יא}

דעת הגרי"ש אלישיב,^{יב} דבגבינה קשה שלנו או בגבינה צהובה, יש להקל בהמתנת שלש שעות, בצירוף שינה (אף שינת יום).^{יג}

^ז ודעת הפר"ח ועו"פ דהיכא שאוכל הגבינה בכף או מזלג, אין צריך לעיין בידיו או לרחצן, אולם דעת הפמ"ג (שפ"ד ס"ק כ') שנכון להחמיר גם בכה"ג.

^ח קינוח - אכילת דבר מה, ע"מ למשוך את כל שאריות הגבינה שבפיו. הדחה - שטיפת פיו במים.

^ט חכמת אדם כלל ל', (אך בערוך השלחן סעי' י' הביין שאף לדעת הרמ"א אין צריך קינוח והדחה לבשר עוף).

^י קובץ מבית לוי (ניסן תשנ"ו סי' ק"מ), ונחלקו הפוסקים האם בכה"ג צריך גם 'קינוח והדחה'.

^{יא} לשון הרמ"א יור"ד סי' פ"ט סעי' ב', 'וכן נוהגים ... ויש מקילין ואין למחות ... מיהו טוב להחמיר'.

^{יב} דעת הגרי"ש אלישיב (מאור השבת ח"ג עמ' תכ"ו) השבה"ל (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' ל"ב) והגרי"נ קרליץ (הבית וכשרותו עמ' מ"א) דדינם כגבינה קשה.

ודעת הגר"א קוטלר (קיצור שו"ע בב"ח פפויפר דף קל"ח) והגר"מ פיינשטיין (משנה הלכות חלק ט"ז סי' י"ט) והרב פישר (שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' ס"ח) דאין דינם כגבינה קשה.

יש שנהגו להקל בגבינה צהובה הנמצאת ע"ג פיצה - כיון שעברה תהליך אפיה, וכמבואר ביד יהודה יור"ד סי' פ"ט ס"ק ל', אך דעת הגרי"ש אלישיב (במכתב שהובא בחק למלך) להחמיר אף בזה, כיון שסו"ס הרי הוא מושך טעם, וכן נקט הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה שבועות פרק י"ב סעי' י"ג).

יש לציין שמצוי היום פתיתים לפיצה וכדו', שחלקם אין צריך להמתין עליהם שש שעות, והוראות הבד"צ עדה"ח שכל שלא מופיע עליהם המילה 'גבינה', אין בהם חשש.

^{יג} הלכות חג בחג ספירת העומר ושבועות הע' 118.

^{יד} בהסתמך על הדעת קדושים סי' פ"ט ס"ק ב' - וכמובא בפסקי תשובה סי' רפ"ה בשם הגה"ק מטשכנוב, שהיקל בזה אף אחר אכילת בשר. אך מנהג העולם שלא מקילים בזה אחר אכילת בשר, וידוע המעשה מהחת"ס (כמובא בזכרון

ג. אכילת גבינה ובשר באותה סעודה.

בזוה"ק (הו"ד לעיל) מבואר שאין לאכול גבינה ובשר בסעודתא חדא. והנה המג"א באור"ח סי' תצ"ד ס"ק ו' כתב להחמיר בכך - רק בגבינה קשה, וכבר תמה עליו בספר באר מים חיים (מטשערנאוויץ - לפני כ-200 שנה) מדברי הזוה"ק הנ"ל, וכתב שלכאוף הוי ט"ס במג"א, ועיין בספר מטה ראובן (קליין) סי' קפ"ז, שהמג"א שולח לעיין ביור"ד סי' פ"ט, ושם מביא הדרכ"מ את דברי האו"ה כלל מ' סי' ח'; י', שכותב ממש כדברי המג"א. ועיי"ע במג"א אור"ח סי' קצ"ו ס"ק א', שמבואר בדבריו שרשאי לאכלם באותה סעודה. ובמשנ"ב סי' תצ"ד ס"ק ט"ז, ג"כ פוסק כדברי המג"א.

ואילו בשל"ה מסכת שבועות אות ט"ז, כתב 'העולם נוהגין לאכול בחג השבועות מאכלי חלב, ואחר כך אוכלין בשר, לקיים וְשִׂמְחָתָּ בְּחֶגְךָ - ואין שמחה בלא בשר, אז צריך לדקדק להתקדש, בפרט ביום קדוש כזה שהוא מתן תורתנו, לעשות קינוח והדחה היטב, ולהפסיק בברכת המזון ולהמתין שעה, ואחר כך יפרוס מפה אחרת, ויערוך השלחן ובשר, ורמו לדבר ראשית בפורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג - יט), שיהיה נזהר שלא יערבבם, ומי שמתקדש בזה ביותר, קדוש יאמר לו. וכ"כ הפמ"ג (יור"ד סי' פ"ט במשב"ז ס"ק ג'), שצריך להפסיק בברכת המזון.

ד. המתנה אחר מאכל שהוא בחזקת בשרי או חריף.

בשו"ע ביור"ד סי' פ"ט סעי' ג' מבואר, שדעת השו"ע שהאוכל תבשיל של בשר - אי"צ להמתין אחריו שש שעות, ורשאי לאכול אחריו חלבי, (אלא דאם אוכל אחריו גבינה - צריך קינוח ונט"י, אך באוכל אחריו תבשיל של חלב - אי"צ קינוח ונט"י). ואילו דעת הרמ"א דאם בא לאכול אחריו גבינה - צריך להמתין שש שעות, אך כשבא לאכול אחריו תבשיל של גבינה - די בקינוח ונט"י. אולם כבר כתבו האחרונים שעכשיו המנהג להחמיר גם בתבשיל של גבינה, ובכל אופן ממתין שש שעות אחר אכילת (תבשיל) של בשר.^{צח}

ומבואר ברמ"א ביור"ד (שם) שמאכל שנתבשל בקדירה של בשר - אין צריך להמתין אחרין שש שעות, ואף בקדירה בשרית בת יומא. ורעק"א מוסיף בזה, שאף מאכל חריף שבושל בקדירה של בשר בן יומו, אין צריך להמתין אחריו שש שעות.

למשה דף ס"ה) שדעתו היתה להקל, ופעם רצה לעשות מעשה ולשתות חלב אחר השינה □ קודם שעברו שש שעות, ונפל הכוס מידו, ואז אמר דרואה אני שמן השמים אין מסכימים להוראתי זו, ולא פלוג חז"ל בזמן השהיה אחרי בשר. ^{צו} ועיי"ש שהסביר שאאע"ה הביא תחילה את החלב לבדו, ורק אח"כ הביא את הלחם והבשר □ דלא ליהו באותה סעודה.

^{צח} אולם מצינו שהב"י בעצמו באור"ח סי' קע"ג, כתב ג"כ שהמנהג להחמיר שלא לאכול גבינה, ואין לפרוץ גדר (וזהו המקור של דברי הרמ"א), וכבר נתקשו האחרונים מדוע ביור"ד לא הביא את המנהג הזה, ועיין בשו"ת גינת ורדים (כלל א' סי' י"ד) שכתב שהשו"ע חזר בו ממש"כ בב"י שם, אולם כבר כתב בברכי יוסף (שיורי ברכה אות כ"ו) שא"א לומר שחזר בו, כיון שהוי מנהג. והסכמת גדולי פוסקי ספרד להחמיר בזה (כנה"ג, שלחן גבוה, זבחי צדק וכף החיים), וכן פשט המנהג גם אצל בני ספרד.

ועיין בפמ"ג (אור"ח סי' תצ"ד א"א ס"ק ו') שמאכל חריף שנתבשל בכלי בשרי (ב"י) או נחתך בסכין בשרי (ב"י), אין לאכלו תוך שש שעות מאכילת הבשר. אולם רבים מהפוסקים ס"ל שאין צריך להמתין כלל.^{צט}

ה. סכין (פרווה) שחתך בו בצל - שנחתך קודם בסכין בשרי.

דבר חריף (כגון בצל) שנחתך בסכין בשרי, ושוב חתכוהו בסכין פרווה (או במעבד מזון פרווה), נחלקו הפוסקים מה דינו של הסכין הפרווה, דעת המג"א (סי' תנ"א ס"ק ל"א) והמשנ"ב (ס"ק צ') שהסכין בלעה את טעם הבשר מהדבר חריף, ומעתה היא בשרית, ואילו דעת האבן העזר, חו"ד (סי' צ"ו ס"ק ו') והפמ"ג (אור"ח סי' תמ"ז א"א ס"ק ל"ב) שאין טעם הבשר שבדבר החריף נבלע בסכין. ועיין בספר 'דבר חריף' (עמ' נ"ד) שכתב בשם גדולי ההוראה, שלכתחילה ראוי להקפיד בזה, שלא לחתוך את אותו דבר החריף - בסכין פרווה, ובדיעבד יש להקל שהסכין לא הפכה להיות בשרית.

וה"ה אם הסכין השניה היתה חלבית, דתלוי ג"כ במחלוקת הנ"ל, וע"כ יש לחוש לכך לכתחילה, ואף אם חתך שוב את הדבר החריף בסכין חלבית - יש להגעילה, אך בדיעבד או במקום הפסד - יש להקל.

ו. שימוש באותם כלים לבשר ודגים.

כתב בשו"ע ביו"ד סי' קט"ז סעי' ב', 'צריך להזהר שלא לאכול בשר ודג יחד, מפני שקשה לצרעת'. ובטור (שם) הוסיף ע"כ 'ויש מחמירין בדבר ליחד לדגים כלים לבדן, והחכמ"א (כלל ס"ח סעי' א') העתיק את דבריו. אולם בט"ז (יור"ד סי' צ"ה ס"ק ג') מבואר להקל בזה. וה"ה לגבי חיתוך בצל בסכין בשרי ע"מ לערבו אח"כ בדגים. ועיין בשו"ת שבה"ל (ח"ו סי' קי"א ענף ד'), שכתב ע"ז 'ובענין כלים מנהג העולם להקל לבשל דגים בכלי בשר ולהיפך, וגם בזה המדקדקים מייחדים כלי בשר ודגים לבשול לחוד'.

עו"כ בשבה"ל שם לענין מטחנה שטוחנים בה בשר עם בצל, 'א"כ יש לחוש לטעם בעין שיוצא ע"י חריף של בצל, ואמנם גם בזה איכא מקילים... ולצורך איכא למסמך אהא'.

ז. עשיית לחם חלבי.

איתא בפסחים דף ל' ע"א, 'אין לשין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת כולה אסורה מפני הרגל עבירה כיוצא בו אין טשין את התנור באליה ואם טש כל הפת כולה אסורה', ומבואר בזה חידוש, שהעובר ולש עיסה בחלב או בבשר, הפת אסורה באכילה - אפילו לבדה. וכן פסק השו"ע יור"ד סי' צ"ז סעי' א.

^{צט} קיצור שו"ע פפויפער (סי' י' הע' 13) בשם הגרי"ש אלישיב, קובץ מבית לוי (בב"ח עמ' ל"ד אות ח', ובהע' שם) בשם הגר"ש וואזנר.

ק' ויש מהפוסקים דס"ל דאוסר אף את הבליעה שממנה, וע"כ אף התבנית צריכה הגעלה! וכעין המבואר ביור"ד סי' קי"ג סעי' ט"ז, גבי כלים שהתבשל בהם 'בישול עכו"ם', וכע"ז במג"א באור"ח סי' שי"ח ס"ק א', גבי כלים שבושל בהם בשבת.

אולם [שם] בדף ל"ו ע"א מוסיפה ע"ז הגמ', 'והתניא אין לשין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה ... ואיבעית אימא לעולם בחלבא כדאמר רבינא כעין תורא שרי הכא נמי כעין תורא'. ונחלקו הראשונים מהו ההיתר של 'כעין תורא', שיטת רש"י שעשאה בכמות מועטת - דהיינו כמות שנאכלת בבת אחת, וכע"ז הסביר בהגהת שערי דורא (סי' ל"ה ס"ק ו'), אלא דס"ל דאיי"צ שיאכל בבת אחת, אלא די שנאכל ביום אחד. שיטת הרי"ף (חולין דף ל"ח ע"א) והרמב"ם (פ"ט מהל' מאכלות אסורות הל' כ"ב), דהיינו ששינה בצורת הפת, וע"י היכר זה - לא יבואו לאכלה עם המים שכנגד. וכע"ז כתב הרשב"א (תוה"ב הקצר בית ג' שער ד') שע"י ששינה בצורת הפת ועשה כעכים קטנים - כעין השור, לא יבוא לאכלו עם המין שכנגד. וע"י בדרכי משה שהביא משם הארוך (כלל מ' דין י"ט), דהו"ה שמותר לאפות פשטידה וכדו' שניכר עליהן השומן מבחוץ, וכ"פ בהגהותיו ע"ד השו"ע.

ולהלכה השו"ע פסק לקולא - כשני הפירושים, וע"כ בין שעשה כמות מועטת, ובין שעשה בפת היכר - שרי. אלא שנחלקו השו"ע והרמ"א מהי כמות מועטת, דדעת השו"ע [שם] כשיטת רש"י - דהיינו כמות הנאכלת בבת אחת, ואילו הרמ"א ס"ל דכל שנאכל ליום אחד - חשיב דבר מועט, ולכן נוהגין ללוש פת עם חלב בחג השבועות, גם בשומן לכבוד שבת - כי כל מחשב כדבר מועט'.

וכתב הפת"ש ס"ק ג' בשם המהרי"ט (ח"ב סי' י"ח), דבעינן שהיכר יהיה ניכר לאוכליו, וע"כ אם דעתו לאוכלו בביתו - די שבני ביתו יכירו בשינוי, אך בדעתו למכרו בשוק - בעינן שבני העיר יכירו בשינוי זה.

עו"כ הפת"ש (שם) בשם החו"ד ס"ק ו', דב' ההיתרים הנ"ל מועילים דווקא כשנעשו קודם האפיה, אך לאחר שכבר נאפה ונאסר - שוב ל"מ להתירם ע"י שיעשה עליהם שינוי, או שיחלקם להרבה אנשים. וכע"ז כתב החמודי דניאל (הל' תערובות סי' י"ח), דלא מועיל להניח פתק וכדו' - לאחר האפיה. אולם ע"י בפמ"ג (שפ"ד ס"ק א') שהביא בשם הכרתי ופליתי (ס"ק א') שמועיל היכר - אף לאחר האפיה. ועיין בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' ס"ז), שחידש שאם בדעתו בשעת הלישה להדביק עליה לאחר האפיה - מדבקה של בשר / חלב, דמהני, דכיון שבשעת הלישה היתה דעתו לזה, לא נאסרה הפת מעיקרא.

עו"כ הפת"ש ס"ק ג' בשם המהרי"ט (שם), דמאכל המגיע לקינוח סעודה, ואין דרכו לאכלו ממש עם בשר / חלב - לא גזרו, וע"כ אין חשש ללוש בחלב מיני מתיקה או עוגות. קא

ח. אכילת דגים בחלב.

קא ע"י יד יהודה (הקצר ס"ק ג') שמחמיר בזה, ומשום שמא יאכל הנילוש עם גבינה מיד לאחר אכילת בשר □ קודם המתנת שש שעות. אולם רבים מהפוסקים הביאו את דברי המהרי"ט להלכה.

במשנה בחולין ריש פ"ח, 'כל הבשר אסור לבשל בחלב חוץ מבשר דגים וחגבים', וכתב ע"ז הר"ן (חולין ל"ז ע"א) 'דכיון דלבשולן שרי - משמע דלאכלן בחלב נמי שרי, דאיסור בשר בחלב בלשון בישול אפקיה רחמנא', וכ"פ הרמב"ם (פ"ט מהל' מאכלות אסורות הל' ה').

והב"י יור"ד סי' פ"ז, לאחר שהביא את דברי המשנה והרמב"ם, כתב ע"ז, 'ומ"מ אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה, כמו שנתבאר בספר אורח חיים סי' קע"ג'. וכבר תמה עליו בדרכי משה (ס"ק ד') שבאור"ח בסי' קע"ג מבואר רק שבאכילת בשר ודגים - יש סכנה, אך לא מבואר שם כלל גבי אכילת דגים בחלב, 'ולכן נראה שנתערב להרב ב"י בשר בחלב, ולא ראיתי מימי שנוהרים בזה'. ועי' בכנסת הגדולה (בהגהת ב"י אות י"ט) שהסביר, שכוונת הב"י, דכשם שמצינו באור"ח סי' קע"ג שבאכילת דגים עם בשר - יש סכנת צרעת, הו"ה שבאכילת דגים בחלב - יש סכנה באכילתם, וזאת עפ"י דברי הרופאים, וכמש"כ בעל שארית יהודה מפי הרופאים.

עיי"ע בפת"ש ס"ק ט' שהביא מתשובת אדני פז (סי' מ"ב), שברבנו בחיי בפרשת משפטים כתב, דיש סכנה גמורה בדג עם גבינה או עם חלב. ועיי"ש בפת"ש שמביא בשם כמה פוסקים, דאף בדגים עם חלב או גבינה יש סכנה, אך בחמאה עם דגים - אין חשש סכנה. אולם הש"ך ס"ק ה' והט"ז ס"ק ג', פסקו כדברי הדרכי משה, שמותר לאכול דגים בחלב. וכן כתב האדני פז (שם), 'דהאידינא שכל העולם מבשלים גם עם חלב - שרי, דכיון דשו בה רבים וכו'.

מנהג בני ספרד לחוש לדברי הב"י, וכ"כ בכף החיים (אור"ח סי' קע"ג ס"ק ג', וביו"ד סי' פ"ז ס"ק כ"ד), דכיון שאין כל המקומות שוים וגם לא כל הטבעים של בני אדם שוים - וסכנתא חמירא מאיסורא, ולכן יש להחמיר בחלב וגבינה, אך בחמאה יש להתיר. וכ"כ בבן איש חי (ח"ב פרשת בהעלותך אות ט"ו).

ומנהג בני אשכנז להקל בזה, וכ"כ הגרי"ש אלישיב ('הערות' למס' חולין דף ק"ד) דשרי לאכלן יחד (אך נוהגים שלא לבשלם יחד). ועיין בספר הליכות שלמה (פסח פרק י"ב הע' 48), שבבית הגרש"ז אויערבך נהגו שלא לאכול דג עם גבינה - כמו שנהגו בבית אבותיו, אך לשואלים הורה שכיון שאין מנהג מוסכם, אי"צ להזהר בזה - אלא למי שיש לו מסורת על כך, ובודאי השומר נפשו ירחק מזה.

לתגובות: YR4295@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

האם הקטנים ויונקי שדים אמרו נעשה ונשמע

בעת קבלת התורה כתיב (שמות יט, ח) "ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה", וצריכים להבין האם כוונת הפסוק שכל העם היינו מבין עשרים ומעלה או מבין י"ג ומעלה אמרו נעשה ונשמע, או שאפילו תינוק המוטל בעריסה גם ענה נעשה ונשמע.

ומפשטות הלשון "ויענו כל העם" היינו כל העם בלי שום יוצא מן הכלל, וכן איתא במדרש רבה (פר' מב, א) "דור המדבר כשהיו בסיני היו ששים רבוא של זקנים וכן של בחורים וכן של נערים וכן של נשים, כיון שבאו לסיני וקבלו עליהם מלכותו של הקב"ה וענו כולם קול אחד ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע".

והנה הדבר צריך תלמוד, דהא גמרא ערוכה היא (כתובות יא.) דקטן שנתגייר בקטנותו "הגדילו יכולים למחות" וכתב שם רש"י דזה אפילו אם נתגיירו עם אביהן, ואם כן במאי הועילו קבלת הנערים שאמרו נעשה ונשמע, הא כשהגדילו יכולים למחות, ולא ראיתי מי שעמד בקושיא זו.

וראה בישמח משה (פר' תזריע ד.ה. אדם כי יהיה) דמתחלה נקט בפשיטות "קטנים ויונקי שדים שאין בהם דעת לא היו בכלל מקבלי התורה". ולאחר שהאריך בפלפול נפלא, חזר מדבריו וכתב "לפי המבואר במדרש פרשת יתרו (שמו"ר פכ"ח ו') 'קול ה' בכח (תהלים כט ד), בכחו לא נאמר אלא בכח, לפי כחו של כל אחד, הזקנים לפי כחן, והבחורים לפי כחן, והקטנים לפי כחן', אם כן משמע דגם קטנים קבלו לפי כחן ועל פי ניסי, ואם כן לפי זה נפל בבירא התירץ שכתבתי, כיון דקטן היה גם כן בכלל מקבלי התורה. ואף דנראה לומר דאין מזה סתירה להתירץ שכתבתי דאף אם קטנים קבלו לפי כחן, דוקא קטנים שיש בהן כח וקצת דעת ודבור, אבל לא יונקי שדים ותינוק בן יומו, מכל מקום אפשר לומר כיון דגם קטנים קבלו התורה, ורצון הבורא היה שיקבלו הכל אפילו קטנים, ודאי דכולם קבלו בדרך ניסי והיפלא מה' דבר, ושירת הים יוכיח שאפילו יונקי שדים ועוברים במעי אמן אמרו שירה (ברכות נ.) "עכ"ל.

אמנם גם אחרי דברי הישמח משה, הקושיא עדיין עומדת במקומו, שאע"פ שהתינוקות והיונקי שדים קבלו התורה בדרך ניסי, אבל אכתי יש דין של הגדילו יכולים למחות.

ונראה לומר שבשעת מתן תורה כל החולים נתרפאו והגם שלשון חז"ל היא "מלמד שלא היה בהם סומא חרש אלם", וכדהביא רש"י בשם המכילתא עה"פ (שמות פרק כ פסוק טו) "וכל העם רואים את הקולות" - "מלמד שלא היה בהם אחד סומא, ומנין שלא היה בהם אלם ת"ל ויענו כל העם, ומנין שלא היה בהם חרש ת"ל נעשה ונשמע", ומדברי המכילתא משמע שלא כל המומים והמחלות נתרפאו רק שלשה דברים אלו, אבל בספרי המפרשים מבואר שנתרפאו כולם מכל המומים ומכל המחלות וכלשון הצרור המור עה"פ (שמות טו,

כה) "ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה', וכו' כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך", וזהו שארוז"ל שכולם נתרפאו במתן תורה, וזהו כי אני ה' רופאך, מכל וכל".

וכן כתב המלבי"ם (במדבר א, ג) "מבן עשרים שנה כל יוצא צבא, היינו שראו אם הוא גבור חיל ראוי לצאת לצבא ואם אינו בעל מום וחלש, והגם שאז היו כולם אנשי חיל שלמים וגבורים שכל בעלי מום נתרפאו בעת מתן תורה כמ"ש חז"ל, זה היה ענין נסיי, והעברת המנין היה כפי הטבע שנצטוו להשגיח ע"ז אם כ"א ראוי לצאת לצבא".

הרי שכתב להדיא שבעת קבלת התורה "כל בעלי מומים נתרפאו", ולא רק הסומא החרש והאלם, וכן נראה מדברי חז"ל בקהלת רבה (פ"ג ס"טו) "אמר רבי יצחק ראויין היו ישראל בשעה שיצאו ממצרים שתנתן להם התורה מיד, אלא אמר הקב"ה עדיין לא בא זיוון של בניי, משעבוד טיט ולבנים יצאו ואין יכולין לקבל התורה מיד.

משל למה הדבר דומה למלך שעמד בנו מחליו, אמרו לו, ילך בנך לאיסכולי (בית הספר) שלו. אמר עדיין לא בא זיוון של בני ואתה אומר ילך בנך לאיסכולי שלו? אלא יתעדן בני שנים ושלשה ירחים במאכל ובמשתה ויבריא ואחר כך ילך לאיסכולי שלו. כך אמר הקב"ה עדיין לא בא זיוון של בניי, משעבוד טיט ולבנים יצאו ואני נותן להם את התורה? אלא יתעדנו בניי שנים ושלשה חדשים במן ובאר ושלו ואחר כך אני נותן להם את התורה, אימתי בחודש השלישי".

הרי שהקב"ה דחה זמן קבלת התורה הגם "כי הוא זה יום המקווה לבורא, לתורה, לעולם, לעליונים, ולתחתונים, ומיום הבריאה הם יושבים ומצפים מתי יבואו בני ישראל מדבר סיני", (לשון האור החיים הק' שמות יט, ב) כדי שמקודם יהיו כל בני ישראל בריאים וחזקים שיוכלו לקבל התורה בלי שום חסרון ורפיון כח.

והנה חז"ל כללו "חרש שוטה וקטן" בחדא מחתא, שהם פטורים מן המצות שאין בהם דעת, ואם כן אין מסתברא לומר שרק החרש נתרפא כדי שיכול לקבל התורה כראוי, והשוטה לא התרפא. ובודאי שגם מי שהיה שוטה התרפא ונעשה בר דעת כדי שיקבל התורה בדעה שלימה, וכן איתא במדרש רבה (שיה"ש פ"ד טו) "תני רשב"י בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אותה שעה לא היה בהם לא זבים ולא מצורעין ולא חגריין ולא סומיין ולא אלמיין ולא חרשיין לא שוטיין ולא שממיין לא טפשיין ולא חלוקיין לב על אותה שעה נאמר כולך יפה רעיתי" ואם כן י"ל דכמו שהשוטים קבלו דעת מליאה כדי שיוכלו לקבל התורה כן הקטנים נתמלאו בדעה שלימה הגם שהיו קטנים ואמרו נעשה ונשמע וקבלו התורה עליהם באהבה רבה.

וכעין זה כתב הלבוש (ס' תצ"ד ס"א) וז"ל "באותו היום באותו המעמד הנבחר השיגו כולם למעלת הנבואה וכולם קטניהם וגדוליהם שמעו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה ובלי הפסק שכולם השיגו באותו מעמד מעשה מרכבה בכל מה שהשיג יחזקאל בענין שנאמר (שמות כ יח) וכל העם רואים את הקולות שרמזו כולו למעשה מרכבה". הרי שמפורש בדבריו שגם

הקטנים זכו למעלת הנבואה, ומוכח שהיה להם דעת שלימה ואם כן היו יכולים לומר נעשה ונשמע.

ובזה יש לתרץ קושית הריטב"א (כתובות שם) ששאל למה הגמרא בכתובות לא הביא ראייה ממתן תורה לדין זה של "גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין" וז"ל הריטב"א "וא"ת ואמאי לא מיייתי לה מן העומדים בסיני שהיו שם כמה קטנים שנכנסו שם תחת כנפי השכינה והטבילום ומלום והזו עליהם, וי"ל דהתם משום דנתגיירו אבותיהם וניחא להו במאי דעבוד אבוהון, ותו דאילו זרע אברהם כבר נצטוו על המילה ולהכניסם מקטנותם בבריתו ואין זה אלא גמר גירות כנ"ל":

וראה עוד בזה בתוס' בסנהדרין (סח: ד.ה. קטן) "ונראה דזכייה דגירות לא דמי לשאר זכיות דמה שב"ד מטבילין אותו אינם זוכין בעבורו אלא הוא זוכה בעצמו ובגופו שנעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה, והא דפריך בכתובות (שם) תנינא זכין לאדם שלא בפניו ומשני מהו דתימא עובד כוכבים בהפקירא ניחא ליה היינו משום דאם היתה חובתו לא היה לב"ד להתמצע להכניס גופו בדבר שיש לו חובה, ואפילו בתינוק דלאו בר דעת חשיב גר מדמייתי מקטנה פחותה מבת שלשה שהזכייה בעצמו הוא כדפרישית שהמילה והטבילה בגופו וגם מצינו שאבותינו נכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים וכמה קטנים היו בשעת מתן תורה."

ולפי דברינו י"ל שלכן לא הביא הגמרא ראייה ממתן תורה, מכיון שכל החולים נתרפאו וגם השוטים והקטנים קבלו דעת כמו הגדולים, ולכן אין ראייה ממתן תורה. ואמרת תירוץ זה לפני שנים רבות למרן הגאון רבי אברהם גורביץ שליט"א ראש ישיבת גייטסהעד, ונענה לי בראשו.

וכבר מצינו בגמרא עובדות מהאמוראים שמשעת לידתם היו בהם דעת, וכדאיתא בירושלמי כתובות (פרק ה' הל"ו) ששמואל אמר שהוא הכיר את המיילדת שלו שבצאתו מרחם אמו היה בו דעת להכירה, ור' יהושע בן לוי אמר שמכיר וזוכר הוא עדיין להמוהל שמל אותו, ור' יוחנן אמר שהוא מכיר להנשים שהיו נקבצות לבוא אל אמו להיות לצוות לה בעת לידתו עיי"ש.

ולפי דברי הירושלמי הנ"ל שהאמוראים הק' כבר היה בהם דעת בשעת לידתם להכיר מה מתרחש סביבם, מסתברא דגם דור המדבר שהיו "דור דעה", היה בילדיהם דעת כנ"ל, ובדיני נדרים איתא בגמ' נדה (מו:): דמופלא הסמוך לאיש נדריהם ושבועתם קיימים, והגם דהיינו רק בקטן שהגיע ל"ב שנה ויום אחד וקטנה מבת י"א שנה ויום אחד, שבדקו אותם ויודעים לשם מי נדרו או נשבעו דאז נדריהם ושבועתם קיימים, אבל למטה מגיל זה אינם נחשבים כמופלא הסמוך לאיש, אולי הדור דעה היה להם דין של מופלא סמוך לאיש כבר משנות ילדותם וכנ"ל ולכן מאחר שקבלו התורה עליהם בדעה שלימה אין אומרים בהם "הגדילו יכולים למחות".

וראה דברי המשנה ברורה (ס' שמ"ג ס"ק ג) "ודע דשעור החינוך במצות עשה הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי ענינו" עכ"ל, וע"ע בזה בגמ' ברכות (לא:): שעלי

הכהן רצה לענוש שמואל הנביא כשהיה רק בן שתיים, וביאר שם הצ"ח (שם סוף ד.ה. אמר להן) "כי לפי רוב חכמתו ראוי להענישו אף שקטן אינו בר עונשין, זה שחכים טובא בר עונשין הוא לפי חכמתו". וכן איתא בבעלי תוס' עה"ת (פר' וישב) בשם רבי יהודה החסיד וכן במזרחי ובבנין אריאל שם לבאר למה מתו ער ואונן אע"פ שלא הגיעו ליי"ג שנים ולא היו בני עונשין, אולם מאחר שכבר נעשו בני דעת בקטנותם לכן נתחייבו כגדול.

ובספר מעדני יוסף (ערך תינוק) מחו"ז הרב יוסף היילפרין ז"ל יישב בדרך זה קושית הפני יהושע על המשנה (סוכה כח.) "קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה, מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן ופיחת את המעזיבה וסכך על גבי המטה בשביל הקטן". ובגמ' שם (כח:): הקשה שמעשה לסתור הוא ותירץ דשמאי עשה כן רק דרך חומרא דהא מן הדין קטן הצריך לאמו פטור מן הסוכה. והקשה הפני יהושע שלכאורה אין טעם לחומרא זו, דמה חינוך שייך בקטן בן יומו שאין בו דעת כלל לחייבו במצות עשה עיי"ש תירוצו.

וכתב במעדני יוסף שלפי דברי הירושלמי הנ"ל לא נפלאת היא ששמאי הזקן רצה להחמיר שיכניסו תינוק בן יומו לתוך הסוכה, שאם כי מן הדין הלכו אחר הרוב, ורוב תינוקות אין בהם דעת ולכן פטרו תינוק בן יומו, אבל שמאי שהיה יודע שיש מיעוט שכבר מבינים מיומן הראשון, ואפשר שהכיר בנכדו שהוא היה מן המיעוט האלו, לכן החמיר לחייבו בסוכה.

והנה חג השבועות הוא יום הולדת של אדמו"ר הזקן רבי דוד משה מטשארטקוב זצ"ל, ולכן קרא אותו אביו הס"ק מרוזין זצ"ל על שם דוד המלך ומשה רבינו, וידוע הסיפור המובא בהרבה ספרים (נשמת כל חי, כרם ישראל פר' לו, תפארת אדם, ועוד) שבילדותו היו אחיו הקדושים קורים אותו "דאס ציצית יודל", שהמנהג היה בבית אביו הס"ק מרוזין זצ"ל שכשנעשה ילד בן שלושים יום, היו עושים לו בגד של ארבע כנפות עם ציצית. כן היה נוהג האדמו"ר מרוזין עם כל בניו. ופעם אחת, כשהיה רבי דוד משה תינוק קטן בן כמה שבועות, בכה הרבה מאוד ולא רצה לינק וגם לא יכול לישן, ופחדה המנקה והלכה לקרא את הרבנית היא אמו.

ונסתה גם היא לשחק עמו ולנענעו ולפעות אליו כדרך שעושים עם הילדים והוא אך בכה בלי הפוגות, ופחדה הרבנית ואמרה פן הנה הוא חולה וצריך איפא לקרות רופא, ולא רצתה לעשות זאת בלא רשות בעלה הקדוש זללה"ה. וסיפרה לו איך שהילד בוכה זה כמה זמן ואין אדם יודע מה חסר לו על כן היא רוצה לשלוח לקרוא איזה רופא.

ושחק האדמו"ר מרוזין ואמר "מען האט אוודאי פארגעסין איהם צו לייגען דאס לייבצידעקעל מיט די ציצית אין דיע וויקעלליך" (בטח שכחו להלביש אותו במלבושו עם הציצית). והלכה הרבנית ומצאה שכן הוא והלבישוהו את הארבע כנפות, ותיכף פסק מלבכות, ועל כן קראו אחיו שמו "דאס ציצית יודל". הרי שכשהיה קטן בן כמה שבועות כבר היה בו הרגש דקדושה להרגיש אם הוא מלובש בד' כנפות, ורק כשהיה מסובב במצות היה מרגיש את עצמו מאושר ובטוב, ואם כן, כל שכן הדור דעה היו במדריגה זאת שגם היונקי שדים הרגישו בנפשם שאין להם זכות גדולה מזו מלקבל עליהם עול תורה ומצוות.

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה

בעריכת הרב מנחם צבי גולדבאום, עורך ספרי 'קובץ פרשיות', 'קובץ מאמרים' ו'שמחת
אלעזר'

חג השבועות

יום אחד הוסיף משה מדעתו

"תנו רבנן: בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל, רבי יוסי אומר בשבעה בו" וכו'.
"דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל, כתיב הכא: 'זכור את יום השבת לקדשו',
וכתיב התם: 'ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה', מה להלן בעיצומו של יום אף כאן
בעיצומו של יום" כו'.

"מיתיבי, 'וקדשתם היום ומחר'. קשיא לרבי יוסי, אמר לך רבי יוסי, יום אחד הוסיף משה
מדעתו" כו' (שבת פ"ו ע"ב)

*

לפי מדת הדין התורה היתה צריכה להינתן ביום ששי

מדברי הגמרא "דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה" כו', משמע דמתחילה כך היה צריך
להיות, שהתורה תינתן בשבת, וצ"ע לרבי יוסי, דלדידיה התורה צריכה היתה להנתן בערב
שבת אלא שמשה רבנו ע"ה הוסיף יום אחד מדעתו?

וכן אמרו חז"ל (שבת פ"ח ע"א) אודות הפסוק: "יום השישי" בה"א הידיעה, דהיינו בששי
בסיון, שאלמלא קבלו ישראל את התורה היה ה' מחזיר הכל לתוהו.

*

לאחר שיתוף מדת הרחמים התורה ניתנה בשבת

ואפשר לבאר שיום הששי, שהוא ערב שבת, הוא זה שעלה במחשבה תחילה בבריאת
העולם, וכאשר ה' שיתף אחר כך את מדת הרחמים נוצר הצורך שהתורה תינתן בשבת.
וזהו שהסכימה דעת המקום לדעתו של משה, דהעולם הזה דומה לערב שבת, ועל כן בדין
שביום זה תינתן התורה, אלא ששיתוף מידת הרחמים גרם שתינתן בשבת שיש בה מעין
עולם הבא.

נמצא שבאמת אחרי שיתוף מידת הרחמים, יום השבת - ז' בסיון לרבי יוסי, אלא שלא
נצטווה משה על כך בפירוש, והיינו דכתבו התוס' (שם דף פז ע"א ד"ה היום) דהדרשא לא
היתה דרשה גמורה.

חג השבועות

ונמצא עוד בפסוק (במדבר ב, ב): "מנגד סביב לאהל מועד יחנו", ופירש רש"י "מרחוק מיל כו' שיוכלו לבא בשבת". והנה כולי עלמא מודו דאלפים אמה אינו איסור מן התורה אלא מדרבנן, ומכל מקום כך ניתנה כבר המצוה שיוכלו אהרן ומשה לקיים מצוה דרבנן. (עד כאן מכתבי רבינו הגאון רבי שמחה וסרמן זצ"ל, ומכאן ערוך מדבריו):

*

משה רבינו הוסיף יום נוסף של הכנה לקבלת התורה

לשיטת רבי יוסי משה רבינו הוסיף יום אחד מדעתו. הוא הרגיש שנדרש עוד יום כדי להיטהר ולהתקדש לגמרי לפני מתן תורה.

והגמרא אומרת (יבמות דף סב ע"א) "שלשה דברים עשה משה מדעתו, והסכימה דעתו לדעת המקום" וזהו אחד מהם - שמשנה רבינו הוסיף יום אחד מדעתו.

להלכה אנו פוסקים כרבי יוסי שמתן תורה היה בז' בסיון, ואף על פי כן חוגגים את חג השבועות בז' סיון.

*

רמז ליום טוב שני של גליות

המגן אברהם מפרש (סימן תצד הקדמה) "ומה שקשה דהתורה ניתנה ביום חמישים ואחד לספירה, דהא יצאו ממצרים ביום חמישי והתורה ניתנה בשבת? כבר תירץ העשרה מאמרות דבא לרמוז לנו יום טוב שני של גליות. ואפשר דהיינו דקאמר 'יום אחד הוסיף משה מדעתו'".

*

מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון

והנה אומרים בשמונה-עשרה "מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון".

מה זה "מועדים"?

מה זה "חגים" ומה זה "זמנים"?

מה זו "שמחה" ומה זה "ששון"?

*

שמחה

שמחה זו מצב רוח של נפש האדם. אדם שהוא שמח בחלקו שרוי בשמחה פנימית. אדם יכול להיות בשמחה תמיד - כל הזמן. המצב הטבעי של אדם הוא להיות תמיד בשמחה, אלא שהאנושות מקלקלת את עצמה. אנשים רוצים יותר מדי. "יש לו מנה - רוצה מאתיים".

ניתן לראות את זה על ילדים. ילדים כאן, בארץ ישראל, במשפחות של בני-תורה, כמעט

חג השבועות

תמיד שמחים. אני גר כבר שלש שנים בשכונת מטרסדורף בירושלים ועדיין לא ראיתי מריבה בין ילדים. בחוץ לארץ הילדים פחות שמחים. והטעם, כי הם לא שמחים בחלקם. תמיד חסר להם משהו. ואילו הילדים כאן, בארץ ישראל, היות והם חיים חיי תורה בארץ ישראל, שמחים בחלקם. הילדים כאן נוטים יותר לראות את חצי הכוס המלאה ולא את חצי הכוס הריקה. לכן הם תמיד שמחים.

"איזהו עשיר? השמח בחלקו". זהו מצב רוח תמידי.

*

ששון - "שש על אמרתך כמוצא"

"ששון" נוצר כאשר מקבלים משהו שלא היה עד כה וחוגגים מחמת כן.

"ששון - זו מילה" (מגילה דף טז ע"ב). כאשר הורים זוכים במתנה של ילד חדש - החוויה השמחה הזאת נקראת "ששון".

"שֶׁשׁ אֲנֹכִי עַל אִמְרֹתֶךָ כְּמוֹצֵא שְׁלָל רֵב" (תהלים קיט, קסב). התורה גורמת לששון. "כְּמוֹצֵא שְׁלָל רֵב" - כמי שמוצא מציאה רבת-ערך. והיינו על פי מה שאמרו חז"ל (עיין רש"י שמות יט, א), "ביום הזה. לא היה צריך לכתוב אלא ביום 'ההוא'. מהו ביום 'הזה'? שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו". כאשר לומדים תורה, תמיד זוכים לדברים חדשים שלא היו לנו קודם לכן. אנחנו לומדים דברים חדשים שלא ידענו. לכן לימוד תורה הוא "כמוצא שלל רב". על כן "שש אנוכי על אמרתך" - התורה מביאה ששון.

*

מועדים

"מועדים" הוא מלשון "מועד" - זמן או עת. בדרך כלל הכוונה היא לזמן "מיועד" למפגש בין שני גורמים. "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם... וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ" וגו' (שמות כה ח, כב). "ונועדתי" - מלשון "מועד".

המשכן נקרא "אהל מועד", כי המשכן הוא האוהל 'המיועד' למקום מפגש, להתוועדות, כביכול בין הקב"ה לבין משה רבנו לקבלת תורה.

הימים הטובים שהקב"ה הנחיל לישראל הם זמנים מיוחדים בהם הקב"ה מתקרב לישראל וישראל מתקרבים להקב"ה. אלו הם "מועדים".

*

קרוב ה' לכל קוראיו

ובאמת שזה קורה לא רק במועדים - אלא שבמועדים אנחנו צריכים לשים לב לזה ולחיות את זה יותר. בעצם "קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראוהו באמת" (תהילים קמה, יט). הוי אומר: אם רוצים לדעת מהי הקרבה - או המרחק - בין הקב"ה לאדם, התשובה היא אותה הקרבה - או מרחק - שיש בין האדם להקב"ה.

חג השבועות

הקב"ה ברא את האדם באופן שיש לו מצבי רוח כמו גלי-הים. מצב הרוח של אדם תמיד עולה ויורד. לכן התורה נתנה לנו זמנים בשנה, מועדים, בהם עלינו לחיות את ההכרה שבעצם עלינו להכיר בה ולחיות על פיה בכל עת ובכל שעה, במשך השנה כולה.

רבי ישראל סלנטר זצ"ל היה אומר: כל השנה צריכה להיות כמו אלול - ואלול ודאי צריך להיות אלול. כלומר, אלול הוא תזכורת לכל השנה, אבל הזמן של התזכורת הוא באלול. וכך, הקרבה להקב"ה היא כל הזמן - "קרוב ה' לכל קוראיו". אבל ייעודם של הימים הטובים הוא להביא את הידיעה הזאת אל הכרתנו. מ"וידעת" עד "והשבות אל לבבך".

*

מועדים לשמחה

לכן, הייעוד של ה"מועדים" הוא "לשמחה" - שתהיה שמחה תמידית.

הקב"ה רוצה שבני אדם יהיו בשמחה תמיד!

ניקח לדוגמא, מזון. הייעוד של מזון הוא להזין את הגוף. מדוע הקב"ה ברא את עולמו באופן שתזונה מגיעה מאוכל? הרי היה אפשר לברוא את העולם באופן שאדם יקבל את תזונתו באופן אחר - למשל על ידי עירווי. אלא שהקב"ה רוצה שנהנה מהאוכל ונשמח בו.

*

חיי תורה גורמים שמחה

ולמרבה העניין, ככל שאנשים מתקרבים יותר לתורה כך הם שמחים ונהנים מהחיים. וככל שאנשים מתקרבים יותר לתורה כך הם נהנים אחד משני.

"ויחן שם ישראל כנגד ההר" - שהיו פונים אל ההר. ורש"י כתב "כאיש אחד בלב אחד". לא רק כשותפים שעובדים יחד בזמן שבעצם כל שותף רצונו להרוויח לעצמו, אלא גם ב"לב אחד" - מתוך אכפתיות איש לרעהו.

*

ארץ ישראל - הבית של האמא

מרן הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, רבה של ירושלים ומנהיג היהדות החרדית בארץ ישראל (נלב"ע תרצ"ב), נשאל על ידי הנציב העליון הרברט סמואל, כיצד אתם חושבים להכניס את כל היהודים לחבל ארץ קטן כארץ ישראל. השיב הרב זוננפלד, "האם פעם ראית אמא שאין לה מקום בביתה עבור כל בניה?"

אני חש תדיר, כאן - בארץ ישראל - שאנחנו מתגוררים בבית של האמא שלנו.

*

התורה - הבית של האבא

אבל זה עוד יותר. עם התורה אנחנו מתגוררים בבית של האבא שלנו! "לבניך - אלו

חג השבועות

התלמידים". היחס של ישראל כבנים למקום הוא רק מחמת התורה. ומנין שכן? מפרש רש"י (דברים ו, ז): "מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים, שנאמר (דברים יד, א) בנים אתם לה' א-להיכם". ומדוע אתם בנים לה'?" כי הוא מלמד תורה לעמו ישראל.

שמעתי אודות פרופסור אחד שבמשך חייו לימד עשרות אלפי סטודנטים. פעם ראש ישיבה אחד שאל אותו, כמה מהסטודנטים שלו הזמינו אותו לחתונה שלהם. "אף לא אחד" השיב.

לא יעלה על הדעת שתלמיד לא יזמין את רבו לחתונתו. וזהו כי התורה גורמת לקרבה של אב לבנו.

*

להיות ידיד לזולת

כאשר מגיעים למתן תורה מתכווננים להיכנס לבית של האבא, והדרך להיכנס לבית של האבא הוא "בלב אחד".

זהו היופי של תורה. וזהו שמחה.

השמחה הכי גדולה בחיים היא ידידות. השמחה הכי גדולה בחיים היא להיות ידיד. לא שיהיה לך ידיד אלא שאתה תהיה ידיד לזולת.

על ידי ידידות יש שמחה, והקב"ה רוצה שנחיה בשמחה.

*

חגים וזמנים לששון

הפירוש המקורי של "חגים" מתייחס לזמן בית המקדש, כאשר היו מקריבים קרבנות - בפרט את קרבן החגיגה - בזמנים אלו (עיין חגיגה דף ט ע"א).

הפירוש "זמנים" הוא שיש זמנים שהקב"ה נתן להם השראה מיוחדת להתעוררות. עשרת ימי תשובה הם ימים של השראה מיוחדת לתשובה. שבועות הוא זמן עם השראה מיוחדת לתורה. והשראה זו היא כמו מתנה.

*

מתן תורה ביום בריאת האדם - לפי מדת הדין

לפי רבי יוסי הזמן הנכון מצד עצם הבריאה, כלומר לפי מדת הדין, למתן תורה היה יום ששי. לא שבת. כי יום ששי הוא היום שבו נברא האדם. והשלמת בריאת האדם היא מתן תורה.

*

מצוות הבן על האב - השלמת מצוות פרו ורבו

"האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות" (קידושין

דף כט ע"א). חיובים אלו הם חלק בלתי-נפרד ממצות פרו ורבו.

מדוע הקב"ה ברא שהפוריות של אנשים מפסיקה בערך בגיל הביניים? משום שילדים זקוקים להורים לגדל אותם. לכן ילדים נולדים רק כאשר יש להורים עדיין תוחלת חיים שיאפשר להם לגדל את ילדיהם. והתפקיד של הורים הוא לגדל את ילדיהם להיות בני-אדם, אנשים, ובכדי שהילדים יגדלו כבני אדם, ולא כחיות טרף, מוטל על האב ללמד את בנו תורה. מוטל על האב למולו כדי להכניסו ליהדות. ומוטל על האב ללמדו אומנות כדי שינהל אורח חיים נורמלי.

מצוות פרו ורבו איננה נגמרת בעצם ההולדה, אלא בגידול הילדים להיות בני אדם, אנשים שלמים בגופם, ברוחם ובנפשם.

*

מתן תורה - השלמת הבריאה

וכך הדבר בנוגע לאנושות כולה. אדם נברא ביום הששי מששת ימי בראשית. אבל השלמת הבריאה והשלמת האדם היתה במתן תורה.

אשר על כן מתן תורה שייך ליום הששי - יום בריאת האדם. לכן הזמן הנכון בעצם למתן תורה היה ביום השישי.

אך לשיטת רבי יוסי מתן תורה בפועל היה ביום השביעי.

*

"זמן מתן תורה" - הזמן המיועד למתן תורה לפי מדת הדין

אנחנו אומרים "זמן מתן תורה" ביום השישי - כי זה היה הזמן שנועד למתן תורה מאז הבריאה לפי מדת הדין, למרות שהתורה ניתנה בפועל רק למחרת ביום השביעי. יום השישי הוא היום שבו יש את ההשארה למתן תורה, היום של מתן תורה בכח.

[עד כאן ערוך מדברי רבינו, רבי שמחה וסרמן זצ"ל, ולסיום עוד מכתביו המשלימים את הכתוב בתחילה המאמר, וכן את הנאמר בגוף המאמר (נדפס בסוף "ביאורי אגדות" שבסוף "קובץ הערות") - וכאן בעריכה נוספת]:

"בקונטרס דברי סופרים מכבוד מעלת אדוני אבי מו"ר [רבי אלחנן וסרמן] זצוקלה"ה הי"ד (נדפס בתוך ספר קובץ שיעורים ח"ב) בענין משה רבינו ע"ה שהוסיף יום אחד מדעתו, כתב (ס"ק ט"ז וי"ז):

*

הסכים דעת משה רבינו לדעת המקום

"הנה ביבמות (דף סב) תניא, 'שלשה דברים עשה משה רבינו ע"ה מדעתו, והסכימה דעתו לדעת המקום. פירש מן האשה. ושיבר את הלוחות. והוסיף יום אחד'. ובגמרא שם מפרש על כל אחד מהדברים מאי דרש, מקרא או מקל וחומר. ובתוס' שם כתבו לסתור את הקל

חג השבועות

וחומר, דאם היה קל וחומר גמור אין זה מדעתו, וגם מקרא ליכא למילף, עיין שם. וקשה, דאם כן הדרא קושית הגמרא לדוכתא, 'מאי דרש?' כיון דבאמת אין זה קל וחומר.

ונראה דהא דהוסיף יום אחד אינו אלא מדרבנן, ומן התורה לא היתה מצות פרישה רק שני ימים, והיום השלישי היה מדרבנן, וקרא או קל וחומר דדריש הוא רק אסמכתא, כדאמרינן בכל דוכתא 'מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא'. ומכל מקום הסכימה דעתו לדעת המקום, דכן היה גם רצון השם יתברך, אלא שלא ציוהו על זה בציווי מפורש. ואם כן יש לומר דהוא הדין בכל המצות ואיסורין של דבריהן, הסכימה דעתן לדעת המקום "וכו', עכ"ל אאמו"ר זצוק"ל.

*

אסמכתא: העיר הקב"ה אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים

וזה ממש מכוון לדברי הריטב"א בדברי הגמרא ראש השנה (דף טז ע"א) שכתב וז"ל: "כל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקדוש ברוך הוא שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים, וזה דבר ברור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך, חס ושלום, ישתקע הדבר ולא יאמר, שזו דעת מינות הוא, אבל התורה (העידה) [העירה] בכך, ומסרה חיוב הדבר לקבעו [ל]חכמים אם ירצו, כמו שנאמר 'ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך', ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראייה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה, כלומר שאינם מחדשים דבר מלבם, וכל תורה שבעל פה רמוזה בתורה שבכתב שהיא תמימה, וחס ושלום שהיא חסירה כלום" עכ"ל.

והוא פלא שלא הזכיר אאמו"ר זצוק"ל את דברי הריטב"א בספר דברי סופרים, ואולי לא היה אז בנמצא.

*

למה היה רצון הקב"ה לדחות מתן תורה ליום אחר?

בכל אופן משה רבינו ע"ה נצטווה דין פרישה שני ימים, וגם גילוי דעת שרצון השם פרישה שלשה ימים.

והוא פלא! אם רצון ה' בשלשה ימים למה היה ציווי לשני ימים.

ובתוס' במסכת עבודה זרה (דף ג ע"א) ד"ה יום הששי וכו' כתב, "אי נמי, היתה ראויה לינתן בששי, אלא שהוסיף משה רבינו ע"ה יום אחד מדעתו", ומשמע דלתוס' זה, יום הששי בסיון היה מוכן למתן תורה משעת הבריאה, ולמה היה רצון הקב"ה לדחות ליום אחר?

*

ביאור ענין "עלה במחשבה"

חג השבועות

ונראה דענין 'עלה במחשבה', היינו דאילו לא היתה לאדם בחירה על הבריאה, הבריאה הייתה נבראת כמו שעלה במחשבה, אלא שצפה הקב"ה שהנהגת האדם תגרום צורך לשינויים, והטביע השינויים בטבע הבריאה. ומשה רבינו נצטווה כמו שעלה במחשבה שזהו הדרך האמיתי. וגילה לו הקב"ה שעל האדם לתקן לפי הצרכים שהוא עצמו גורם להם.

ובדומה לזה ברש"י בחומש על הפסוק 'וירא אלקים את האור כי טוב' כתב, 'ראה שאין כדאי לרשעים כו' והבדילו לצדיקים לעתיד לבא', חס ושלום לומר שיש כאן חרטה חס ושלום, אלא עיקרי הבריאה יסודה כמו שצריך, ויש בה שינוי בשביל חולשת האדם, ודי למבין, ושניהם קיימים בבריאה.

ועדיין צ"ע בהא דרבי עקיבא ומיתתו שכך עלתה במחשבה, וצ"ע.

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח

הקבלת פני רבו ברגל

אי מהני הקבלת פני רבו ע"י מכתב

ח] ש. או"ח תקכ"ט. קב בדין הקבלת פני רבו, האם ע"י מכתב גם חשיב הקבלת פ"ר. שהרי דין זה ענינו לקבל תורה מהרב וכן לכבדו (וזהו פלוגתא) ולכאורה מכבדו בזה ששואלו ד"ת, וכן מקבל מרבו כשרבו עונה לו.

ושאלה זו אינה לענין הרגל, שהרי ברגל עצמו א"א לשלוח המכתב, אבל השאלה היא למש"כ הריטב"א (סוכה כ"ז ב') שאם הוא בעיר חייב בכל יום ואם הוא חוץ לעיר ותוך החתום חייב בשבת ואם הוא חוץ לתחום חייב ברגל, ועתה שיש אפשרות במכתב אולי חייב בכל שבוע.

ת. מסתבר שלא. קי

*

אם יש הבטחה דלא יחמוד וגו' כשהולך להקביל פ"ר ברגל

ט] ש. בהנ"ל. כשהולך לרבו ברגל (לטעם דהוי במקום עליה לביהמ"ק) האם ג"כ יש ההבטחה דלא יחמוד איש את ארצך.

ת. לא מצינו.

*

בענין הנ"ל כשהולך לכותל המערבי

י] ש. בהנ"ל. האם כשהולך ברגל לכותל המערבי יש הבטחה דלא יחמוד איש את ארצך וגו'. (גבי הקבלת פני רבו מרן ענה לי שלא מצינו ואולי גבי הכותל המערבי זה שונה).

ת. לא מצינו רק בזמן הבית.

*

פגש באקראי את רבו אי חשיב שהקביל פני רבו

קב עיין או"ח תקכ"ט בשע"ת סוף סעיף ב'.
קי עיי' משנ"ב סי' רכ"ה ס"ק ב' דיתכן שע"י מכתב חשיב שראהו יעו"ש, והרי לצאת ידי חובת מצות קבלת פני רבו ברגל הוא ע"י שיראה את פני רבו כמ"ן לן מרן שליט"א [הובא בספרנו זה במהדורא קמא בקו' אבני אהרן ח"ב סי' ג' סוף פרק ב' יעו"ש] וא"כ לפי"ז הי' צריך שגם כאן יועיל. אך יעו"י במשנ"ב שם שאין זה מוסכם.

הקבלת פני רבו ברגל

יא] ש. בהנ"ל. רבו שהגיע למקום שבמקרה נמצא שם תלמידו, האם תלמידו יכול לקיים בזה שם המצוה של הקבלת פני רבו ברגל^{קד}. (כי הענין הוא לקבל תורה מרבו ואולי גם שם יוכל לקבל. מיהו מרן פעם א' אמר לי שמספיק לבוא לראות רבו^{קה} ופעם א' מרן אמר לי שצריך לומר גוט יו"ט, ובזה מקיים מצות הקבלת פ"ר ברגל, ולפי"ז אף שהתלמיד לא הגיע אצל רבו רק נפגשו במקרה באיזה מקום, כיון שיאמר שם גוט יו"ט או כיון שרואהו שם אולי מקיים מצות הקבלת פ"ר ברגל).

ת. יצא.

*

בטעם חיוב האשה להקביל פ"ר

יב] ש. בהנ"ל. ראיתי מקשים, מדוע השונמית הי' צריכה להקביל פני אלישע ברגל ובשבת וחודש, והרי זו מ"ע שהזמן גרמא, ומ"ע שהז"ג נשים פטורות. (והנני מוסיף דכן ק' עמש"כ במג"א והביאו המשנ"ב דנשים חייבות ג"כ להקביל פ"ר ברגל דילפי' מהשונמית, ואמאי פסק כן המג"א הא הוי מ"ע שהזמן גרמא).^{קי}

ת. נשים חייבות במצות יו"ט שאף הם היו באותו הנס.

*

אם נוהג בזמן הזה

יג] ש. ברכות ל"ה ב'. א"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא. בפשוטו רבא קאמר להו לרבנן שלא יראו לפניו בימי החול, אבל מהלשון ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי משמע דכלל לא יראו לפניו בכל יומי ניסן וכל יומי תשרי, וצ"ב דהא חייב אדם להקביל פני רבו ברגל (ואולי מחל להם אם מהני בזה מחילה, ואולי גם מכאן ראוי' דבזמן שאין ביהמ"ק קיים אין חיוב), וצ"ב^{קי}.

ת. הכונה לא תבואו ללמוד. קח

^{קד} הלשון "הקבלת" משמע שצריך לבוא לרבו וא"כ כשנפגש עם רבו במקום אחר אולי לא יועיל.
^{קה} מה שע"י שרואה את רבו כבר מקיים מצות הקבלת פ"ר ברגל, יתכן לומר, דהא הטעם במצוה הוא כדי לקבל תורה מרבו - עיין מה שכתבנו בזה בקו' אבני אהרן שבסוף ספרנו תשובות הגר"ח מהדורת תשס"ז סימן ג', והא כ' מרן בס' שיח השדה בקו' זכרון מהגמ' דראיית פני צדיק הוא סגולה לזכרון, ולפי"ז נמצא שכשרואה את רבו כבר מקבל ממנו תורה ודוק. ומ"מ י"ל דכשרואה פני רבו נזכר את שלמד כבר ואילו בהקבלת פני רבו ברגל מקבל תורה שעדיין לא ידע מקודם.

^{קי} ולפי דברי הריטב"א שהבאנו לעיל נמצא דמצות הקבלת פ"ר היא מצות (עשה) שאין הזמן גרמא, כי היא מצוה תמידית כל השנה כולה אלא שתלוי היכן התלמיד דר וכנ"ל יעו"ש והבן.

^{קי} עיין או"ח סי' תקכ"ט הל' יו"ט, בשע"ת ס"ק ב'.

^{קכ} וא"כ אין מכאן ראייה שאין נוהג בזה"ז, ופולגתא היא, דלהנודע ביהודה אין נוהג בזה"ז ולהגאון המלבי"ם נוהג, וכ"מ ד' רש"י חגיגה דף ג' כמו שביארנו בארוכה בקונטרס אבני אהרן שבסוף ספרנו תשובות הגר"ח מהדורת תשס"ז יעו"ש.

ידן ש. שבת קנ"ב א'. האם מותר לשקר בשביל ענוה, והאם יש להוכיח דמותר משבת קנ"ב א' דאמרי' א"ל רבי לרבי שמעון בן חלפתא מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל כו' ופרש"י וז"ל לא הקבלנו פניך לא הקבלת פני ודרך ענוה קאמר ליה עכ"ל.

ת. עי' ב"מ כ"ג ב'קט ועמש"כ במס' כותים סי' ל'. קי

קט הכי אמרי' התם, דאמר רב יהודה אמר שמואל בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במלייהו במסכת ובפוריא ובאושפיזא, ופרש"י וז"ל, במסכת יש בידך מסכת פלוני סדורא בגירסא או לאו ואע"ג שסדורה היא לו יאמר לאו ומדת ענוה היא, עכ"ל.

קי וז"ל מרן שליט"א שם, ובבהמה אם בכרה או לא בכרה. ובנדה נ"ז א' פריך והא לית להו לפני עור לא תתן מכשול אר"ח ב"א אר"י בגוזז ועובד בו ופרש"י והא לית להו ול"ע לא תתן מכשול לא דרשי לי' במחטיא את חבירו ולא איכפת להם אם אנו חוטאים על פיהם ובערוך לנר הקשה דמ"מ איך משקרים ועוברים על מדבר שקר תרחק ועל לא תשקרו איש בעמיתו דכתיב בפירוש והנה מלא תשקרו איש בעמיתו פשיטא דל"מ דהאי קרא אזהרה לשבועת שקר הוא דאתא כדפרש"י בפ' קדושים והוא מתו"כ שם וכ"כ הרמב"ם בפ"א משבועות ה"ח וגם פשטי' דקרא דאיש בעמיתו משמע דמיירי בתביעת ממון כמו לא תכחשו וגם קרא דמדבר שקר תרחק מבואר בשבועות ל"א א' דמיירי בדין ועדות ממון ע"ש ובמכילתא מוקי לה לאזהרה ללה"ר או לפרוש מן המינות ע"ש והרמב"ם לא מנאה למ"ע בפ"ע נ' דס"ל ג"כ דקאי אדינים אבל במשקל בדבריו בעלמא ומרמה את חבירו לא מצינו בהדיא בקרא ובשע"ת לר"י שער ד' מנה ט' מיני שקרנים וכ' דלא תכחשו ולא תשקרו קאי על עדות שקר ועל מרמה במו"מ אבל על סתם שקרים הביא קראי דדברי קבלה תועבת ה' שפתי שקר ועוד קראי וגם הביא הא דסנהדרין צ"ב א' כל המחליף בדברו כאילו עובד ע"ז שנא' והייתי בעיניו כמתעתע וי"ל דכותים לית להו הני דרשות ואע"ג דאית להו גם קראי דדברי קבלה כדמוכח בנדה נ"ז א' גבי ציון קברות אפשר דלא משמע להו קראי להכי ועוד משמע שם מדבריו דשקר שאין בו שום הפסד לזולתו אין בו איסור דאורייתא כלל רק מדברי קבלה ולכן התיירוהו לצורך מצוה כגון להשיג שלום או בהני תלת מילי דמשני רבנן וכו' וזוהי יתישב מה דמצינו בכמה מקומות דמחמת כיסופא שינו בדבריהם עי' ברכות מ"ג ב' או כי היכי דליקבלו מיני' שבת קט"ו א' עירובין ק"א א' חולין ק"א ב' פסחים כ"ז א' וע"ש ק"יב א' או סתם במקום שאין נ"מ לא הקפידו כ"כ עי' שבועות י"ט א' וכן מה שמותר להטעות את הגוי כדא' ב"ק ק"יג ב' במר דפרזלא כו' ואע"ג דמשקל דכיון דאין בזה משום גזל דהא טעותו מותרת התיירו בזה לשנות מפני הצורך משום דכל הני אינו אסור מדאורייתא ובמקום הצורך לא אסרו וגם רב טביומי שאמר ליתא הכא בסנהדרין צ"ז א' לא עשה ח"ו איסור דמותר לשנות מפני הצורך כעין הני תלת מילי ואפילו לצורבא מרבנן דבהני נמי טעמא משום צניעות ורק לפי שאנשי המקום החמירו עליהן בכל גווי לכך נענש אך עד כמה שאפשר בודאי ראוי למנוע מזה ובס"ח סי' תתרס"א כתב דדווקא באופן דמשתמע לתרי אפי מותר לשנות אפילו במקום המותר ולא לשקר ממש אם איש אמת הוא וכונתו ג"כ עד כמה שאפשר יזהר בזה ומה"ט אמרו בב"ר פס"ה סי' י"ח אנכי עתיד לקבל עשרת הדברות אבל עשו בכרך הוא וכן שם פ"ע"ח סימן י"ד עד אשר אבא אל אדוני שעירה אפשר יעקב אמיתי ה' ומרמה בו אלא אימתי הוא ה' בא אצלו לע"ל והיינו אע"ג שעשה כדין כדא' בע"ז כ"ה ב' ירחיב לו הדרך כו' מ"מ בודאי יע"א ה' נמנע עד כמה שאפשר לשקר להדיא רק בלשון דמשתמע לתרי אפי אבל במקום שאין לו עצה אחרת בודאי מותר כדמוכח מכל הני שהבאנו וכן רב מנשה ותלמידי ר"ע בע"ז שם ומ"מ לא לכל צורך התיירו זה עי' יבמות ס"ג א' את לא תעביד שנא' למדו לשונם דבר שקר כו' ואפשר ג"כ משום דהול"ל לישנא דמשתמע לתרי אפי ומ"מ מסתבר דלא הותר אלא במקום צורך גדול ועי' פסחים ק"ט א' הפוך בנבלתא ולא תיפוך במילי והיינו דמוטב לטרוח הרבה ולא לשנות בדבריו וכן כיו"ב הרבה מאמרים בדברי חז"ל ועי' מה שציינתי בקו' השם אורחותיו על ארחות חיים להרא"ש ז"ל יום א' סי' ג'. שו"ר בספר יראים סי' רל"ה שמנה מ"ע מדבר שקר תרחק וכתב ג"כ דשקר שאינו בא לידי רעה לא הוזהרה תורה עליו דדבר הלמד מענינו שברשע רע לבריות הכתוב מדבר והביא הא דכתובות י"ז א' והתורה אמרה מדבר שקר תרחק וכ"כ הסמ"ג מ"ע ק"ז והסמ"ק סי' רכ"ז שהיא מ"ע בפ"ע ע"ש ועי' בתועפות רעם ביראים שם. וביראים סיים אהיהא דכתובות ההיא יש בה רעה לבריות כדברי ב"ש שנראה כגונב דעת הבעל ולפ"ז כל רעה שמכשיל חבירו יש בזה איסור דאורייתא של מדבר שקר תרחק ולפ"ז גם כאן שהכותי משקר ומרמה יש איסור דאורייתא אך יתכן דב"ה פליגי באמת מה"ט וס"ל דדוורא במפסידו ממון עי"ז יש איסור דאורייתא דאל"ה לא היו מתירין משום שישבחנו בעיניו ואפילו נאמר דגם ב"ה ס"ל דאסור מדאורייתא רק מפני דרכי שלום מותר (ועי' לשון הריטב"א בכתובות דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק עכ"ל וכונתו דיליף לה מקרא ביבמות ס"ה ב') מ"מ י"ל דלכותאי משמע להו דדוורא בהפסד ממון. ובאמת מדאיצטרך למילף ביבמות מקרא דמותר לשנות מפני דרכי שלום משמע הא לא"ה אסור מדאורייתא אך אפשר

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקדושה"

לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

לתגובות: A0548408381@gmail.com

בעזה"י, ניתן להשיג ספרי תשובות הגר"ח בכתובת הנ"ל.

דאסמכתא היא ועוד משום דממדת חסידות בודאי איכא שלא לשנות כלל ולהכי יליף דבזה אין מדת חסידות להחמיר ואכתי צ"ע בכ"ז. וכ"ז בשקרים דלשעבר אבל בלהבא זה נלמד מהן צדק ולא צדק כדאמרי' בב"מ מ"ט א' שלא ידבר א' בפה וא' בלב ואם בשעת הבטחה הי' בדעתו לקיים ואח"כ חזר בו יש אופנים שמותר כדא' התם ורק למדת חסידות אין לעשות כן כדאמרינן בירושלמי סוף שביעית ולתינוק אסרו לעשות כן משום שמלמדו שקר כדאמרינן בסוכה מ"ו ב' עיי"ש. עכ"ל מרן שליט"א במס' כותים שם.

אספקלריא לחג השבועות ולפרשת נשא תשפ"ג - כולל מאמרים במסגרת פרויקט "התורה הקרושה"
לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת שבע שנות אור תורה לאספקלריא

הקבלת פני רבו ברגל

אספקלריא בנושא "התורה הקדושה" תשפ"ג - לכבוד זמן מתן תורתנו ולכבוד מלאת
שבע שנות אור תורה לאספקלריא

מאמרים בנושא "התורה הקדושה" מגיליונות אספקלריא הראשונים בשנת תשע"ו

אספקלריא לפרשת נשא תשע"ה (גיליון מס' 1)

דוד המלך ומתן תורה

כולנו עדיין תחת השראתו הכבירה של חג השבועות. אמרו חכמי הדורות ש'שבת נאך שבועות' הוא 'נאך א שבועות'. אכן פרשת השבוע היא 'נשא', נוטריקון 'נאך א שבועות'... יום מתן תורה הוא יום פטירתו מתוך תורה של דוד המלך ע"ה נעים זמירות ישראל, אשר חמשת חומשי תהילותיו מכוונים כנגד חומשי התורה (מדרש שוח"ט). דוד המלך ע"ה שהיה שוחר בטובתם של ישראל מלווה את כל אחד מאיתנו בכל עת. בתהילימ'ל שופכים אנו לב דיוין לפני ה', ובשמחתנו נושאים מזמור שבח והודיה, כשמלות התהילים מהוות לנו כינור, כינורו של דוד המלך לשיר את שיר ה'.

מהו המזמור הכי משובח בספר התהילים?? כל אחד מאיתנו התחבר פעם למזמור פלוני באופן מיוחד, אך האם ניתן לקבוע מהו ה'שפיץ' של התהילים? להכרעה בשאלה מסוג זה דרוש לנו למצוא איזו מימרת חז"ל... ויש! חז"ל גילו לנו מהו המזמור המשובח ביותר של דוד המלך, מהו הנעים שבזמירותיו...

"המזמור הזה משובח מכל המזמורים" במלים ברורות וחדות אלו ביטא התנא הקדוש רבי יודן (מדרש שוח"ט) את התפעלותו מהמזמור המהווה שער מפואר לטרקלינו הקדוש של דוד המלך, לספר לבו של עם ישראל: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' כי אם בתורת ה' חפצו".

*

לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה

מדוע רבה כל כך חשיבותו? כי מה שהכי חשוב בעולם זה התורה! תורת ה' ועבודתו! תכלית הבריאה! ולכן פתח את ספרו בהקדמת שיר מזמור על חשיבות התורה, שהיא הדרך ל"אושר" - "אשרי האיש". ובצירוף תזכורת חשובה מאוד: כדי להשיג את "בתורתו יהגה יומם ולילה" נדרש קודם כל שיהיה 'לא הלך בעצת רשעים וגו'', להתרחק מחברה רעה, שזה 'גורם גדול' לביטול תורה ועבודת ה'! (רבינו בחיי).

בחסדי השם וברחמיו נצא יחדיו לרעות בגנים וללקוט שושנים מפרד"ס המשובח שבמזמורים, מזמור אשרי האיש, לאורם של חכמי כל הדורות. אלו מים שאין להם סוף, ולוואי שנזכה לדלות מלוא כליינו, במדור מיוחד. ועינינו לשמים שיזכנו להצטרף למזכי הרבים.

ל"י המחב"ר אשר"י האי"ש

אספקלריא לפרשת בהעלותך תשע"ה (גיליון מס' 2)

נקשרה נפשו במקור המנבא

פָּה אֶל פֶּה אֶדְבֵר בּוֹ וּמְרָאָה וְלֹא בְחֵידָת וּתְמִנַת ה' יִבִּיט (יב, ח)

דבר פלא יש כאן. מדוע נאמר 'אדבר בו' ולא 'אליו'? ביאר האור החיים הקדוש, שקשר ה' את נפשו של משה ב'מקור המנבא', עד שה' הוא היה המדבר! 'אדבר בו': ה' דיבר, בתוך משה רבינו!

אכן, מדרגות אלו רחוקות מאוד מאוד מהשגותינו הדלות. ברם, גם אנשים פשוטים כערכנו שייך בהם מעין משל קל, דמיון דק שבדק, לדרגה הגבוהה של 'נקשרה נפשו'. כיצד? על ידי עסק התורה!!

במה דברים אמורים?

כשהאדם מעמיק במחשבתו על חפץ כלשהו, למשל: אדם שחושב על "בית", האם יש בתוך האדם בית? כל מי שנשאל שאלה שכזו עונה מיד: 'ברור שלא!', אבל, האמת היא ש... כן! אם אדם חושב ב'הגיונו' על "בית" יש בשכלו כעין מציאות של "בית"! כך מלמדנו רבינו הרמב"ם ק"א.

ומעתה, מה קורה כש'הוגה' בתורה עצמה? כשחושב על 'שור שנגח את הפרה'? התשובה נפלאה! חפצים (וירטואליים) אלו, ה'שור' וה'פרה', שהם עצמם 'תורה', דרים בתוך מוחו של הלומד! תורה נבלעת בדמיו! זהו שער התהלים "אשרי האיש וגו' ובתורתו יהגה יומם ולילה": אשרי מי שזוכה להמשיך בשכלו את החפצים שבתורה! למה אשריו? כי נקשרה נפשו במקור התורה! התורה דוברת מתוך פיו של האדם!

כובד וקלות ראש

מי ש'בתורתו יהגה יומם ולילה' נאמר בו "והיה כעץ... אשר פריו יתן", ואילו הרשעים הם "כמוץ וגו'", למה הכוונה? הפלא ופלא! ה'הוגה' בתורה ראשו "מלא" בחפצים מעולמה של תורה, ולכן הוא כמו עץ הטעון פירות: יש לו "כובד ראש"! ראשו כבד ואינו נע לחינם. לעומת זאת מבטלי תורה הם "כמוץ אשר תדפנו רוח", ראשם נע מיד לראות את מה שסביבם, כי יש להם "קלות ראש"! ראשם ריק וחלול!... (מיסוד דברי הסבא מקלם).

אלו שהתורה האלוקית שוכנת בהם, מה נשגבה מעלתם, הלוא השכינה שורה עליהם! "בעלי משנה שתורתם אומנותם, לא זזה שכינה מהם כל ימיהם!" (עפ"י זוה"ק ח"ג רלח, א, ועי' אבות ג, ב).

אשרי הזוכה!!!

ק"א אם השכיל את המושג "בית", אזי המושג "בית" נכלל בשכלו, והם אחד בפועל. אלו דברים עמוקים, אבל אנו יודעים שזה כן! מניין? רבינו הרמב"ם חיבר בנושא ספר עמוק ושמו 'מלות הגיון'! וכך מלמדנו במורה נבוכים.

בל אלחם במנעמיהם

וכשם שבמדה טובה כך, כן לאיך גיסא, המטנף את חושיו נעשה גופו בית קיבול לסטרא אחרא עצמה ל"ע! ומה מאוד יש להזהר מלהעלות חיוך לשמע דבר ליצנות שאינו כשר ח"ו, כי מי הוא המחייך...

לשון הזוהר הקדוש 'וחייכאן בהו' - הסט"א צוחקת בתוך בני האדם עצמם! כמה התחנן דוד המלך ע"ה 'ובל אלחם במנעמיהם' - בל אזדקק ללחום כנגד המנעמים שלהם בקרבי! ומשנתמלאה בקשתו הודה ושיבח 'ולא שימחת אויבי לי' - לא שימחת אותם בתוכי עצמי!

אספקלריא לפרשת עקב תשע"ה (גיליון מס' 11)

אורה - זו תורה

החלטה שהיא בחירה אחת

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמְּךָ פִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ, לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ וְגו' (י, יב)

במדרש (תהלים כז) על הפסוק (תהלים כז, ד) אַחַת שְׁאַלְתִּי מֵאֵת ה' אוֹתָהּ אֶבְקֶשׁ, שְׁבִתִּי בְּבֵית ה' כָּל יְמֵי חַיֵּי לַחַזוֹת בְּנֶעֱם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ. אמר הקב"ה לדוד המלך: אתה מבקש 'אחת', ואתה מוסיף ומבקש עוד: לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו? ענה לו דוד המלך: ממך למדתי, שכתוב בתורה: וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמְּךָ פִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ, ומשמע שזו רק בקשה אחת בלבד - ליראה אותו, ואחר כן ממשיך: לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ וְגו'. ויש להבין דברי המדרש.

כוונת הדברים, שכל המדות קשורות ל'נקודה' אחת שהיא השורש וממנה תוצאות חיים של ענפים ופירות נוספים, שכולם כלולים בשורש. והיינו שהצלחת כל דבר תלויה בנקודה קטנה של שורש ההחלטה והקבלה, וזו ההדגשה - אחת שאלתי. אותה אבקש.

בחירה כללית ופרטית

והביאור בזה, דהנה, בסדר החיים יש שני אופני בחירה העומדים לפני האדם, יש בחירה פרטית, שהיא על כל מעשה ומחשבה של האדם אם לעשותם אם לאו, אך קודם לזה יש בחירה כללית, שעל האדם לקבוע את מהותו ויעודו בחיים, להתייצב על דרך טוב, ולהקדיש את מהותו וחיייו להיות עבד ה'. וככל שהאדם קבע בנפשו את הבחירה הכללית, כן ייקל בעיניו לעמוד בנסיונות של הבחירות הפרטיות בכל מהלך חייו.

וכן ביאר ה'בית הלוי' על הא דקשה כיצד חלה קבלת עם ישראל באמרם 'נעשה ונשמע', והרי קיי"ל בדיני שעבוד, שאדם אינו יכול לשעבד עצמו למלאכה ולהתחייבות שאין לה קיצבה. דהיינו שאינו יודע מה צפוי לו מצד השעבוד. ולכאורה איך קבלו עליהם ישראל את התורה והמצוות מבלי שידעו את תוכנם. ומתרץ שיש הבדל בין דין 'פועל' לדין 'עבד', דאמנם פועל אינו יכול לשעבד את עצמו לפעולות שאינו יודע את טיבם, אבל אופן

החלטה להתמסר בלי שיור

השעבוד של עבד אינו לפעולות מסוימות, אלא שמוכר ומשעבד את גופו באופן כללי, ושעבודי המעשים אינם אלא תוצאה מזה. אופן זה היה השעבוד של נעשה ונשמע, שקבעו את עצמם להיות גופם משועבד כ'עבד'.

וזה אפוא ענין השעבוד והתפילה של 'אחת שאלתי', שקושר עצמו לאהלה של תורה, ומחליט פה אשב כי אויתיה, וקובע את מהותו להיות שבתו בבית ה' כל ימי חייו, וההמשך הוא תוצאה מבקשה והתחייבות זו. וזהו שנאמר מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה, שהיראה היא היסוד והראשית, ואידך היא תוצאה מהכרה זו.

ולפי זה הסיבה לקשיים שנוצרים לאדם במהלך הימים לממש קבלותיו והחלטותיו כי חסר ב'גרעין' וה'שורש' של ה'אחת שאלתי'.

החלטה להתמסר בלי שיור

זה כח הקבלה שמוצאים בריש לקיש (ב"מ פו.) שנחלש מעוצם הקבלה ברגע אחד. כי הקבלה היתה הגרעין של כל עמל התורה שעתיד היה להתייגע. ועל זה נאמר בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה. שמכח הכרת האמונה מגיע לכל הדרגות. וכן נאמר בדניאל (י, יב) ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלקיך נשמעו דברך. שעצם הקבלה, מן היום הראשון אשר נתת אל לבך, כבר הועיל ודבריו נשמעו.

וכן מצאנו בחנה שלאחר שזכתה בבן כשמואל אמרה 'ונתתיו לה' כל ימי חייו, שזו הכרעה וקביעת יעד והתמסרות לתמיד. וכאמור שכל הקשיים שמתעוררים לאדם במהלך עלייתו בהר ה' ובדרך עבודתו, כי חסר בקבלה ובבחירה הכללית, ולכן צריך להתמודד עם היצר על כל שעת לימוד ועל כל תאוה לחוד. ולעומת זה מי שכבר גמלה בלבו החלטה להתמסר כליל לעבודת ה' ללא שיור, הרי בהחלטה זו כבר ויתר על הרבה מהנאות עולם הזה. וזה מיקל עליו בהתמודדות מדי יום ביומו.

א גוטן שבת!

הרב נחמן וילהלם

שגיאה! לא נמצא במסמך טקסט בסגנון שצוין.

על שמאל שהוא ימין

כִּי יִפְּלֵא... עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךְ... תַּעֲשֶׂה, לֹא תִסּוֹר מִן הַדְּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל (יז, ח-יא)

מאוד עמקו מחשבותיך

פירש רש"י עפ"י חז"ל (ספרי קנד): אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא ימין קייב. איך עושים זאת? איך דוחקים את הנראה לעין ומתבטלים לתורה הקדושה? תשובות רבות בדבר. הרמב"ן למשל הוסיף בביאור דברי רש"י: **וכל שכן, שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, וכו' קייג**.

כי התורה עצמה היא היא ה'אמת' אשר ממנה ארץ תצמח! התורה היא 'מכתב אלקים', וה' אלקינו אמת - ותורתו אמת. ה'חפץ חיים' זצ"ל - כך מסופר - היה אומר למתלבט: "הרי תוכל לשאול את הקב"ה בעצמו!", זאת כיצד? על ידי התבוננות בתורה! קודשא בריך הוא ייעצך מהי הדרך אשר תלך בה, ומהו המעשה אשר תעשה!

מאוד עמקו מחשבותיך

ידוע להסביר: "איש בער לא ידע, וכסיל לא יבין את זאת" (תהילים צב, ז). מה בין הבער והכסיל? אל תא הטייס נקלעים שניהם, הבער והכסיל, החדר כולו מוצף במכשירים משוכללים, כפתורים, מסכים, גרפים חשמליים ועצמים בלתי מזוהים, רזי עולם התעופה. הבער פונה אל הטייס: "אדוני הטייס, איני מבין מאומה ממה שאני רואה, האם תוכל להסביר לי?", אולם הכסיל גרוע ממנו פי כמה, הוא מפנה לטייס שאלה: "אמור נא לי, הכפתור הצהוב שבקיר השמאלי למטה, למה הוא משמש?".

איש בער - לא ידע, אינו מבין מאומה ממה שרואה, וכסיל - לא יבין את זאת, את פרט פלוני אינו מבין. וכי את שאר המכלול אתה מבין?

כך, אומר המזמור, "מאוד עמקו מחשבותיך", היונק את עצותיו מן התורה הקדושה, אף אם אינו מבין מדוע כעת זו העצה היעוצה, אבל יכול להיות סמוך ובטוח בדרכו, כי עצת התורה מקיפה את כל מכלול המציאות, בחשבון של כל הדורות ושל כל העולם כולו, כי התורה היא אין-סוף! הכסיל לבדו יתפעל כאשר אינו מבין את 'זאת', וכי איך אתה נושם, זאת אתה יודע? ואיך פועלים מליוני תאי-המוח?

רק לתורה ידיעת המכלול

קייב הכלי יקר מבאר שבפסוק מדויק לפרש כך, שלכאורה מדוע לא נאמר להפך: 'לא תסור ימין ושמאל מן הדבר אשר יגידו לך?' אלא מכאן שהכוונה, אפילו אם מה שיגידו לך הוא 'ימין ושמאל' בעיניך... קייב ומשמע בלשונו שדייק כך מלשון הספרי, שהוא המקור לדברי רש"י: "אפילו מראין בעיניך על הימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין" שמע להם. לך נראה שהוא שמאל, והאמת שמורה בהחלט לתורה, זהו ימין. הרמב"ן עצמו התייחס לכך מצד השמירה העליונה: "כי רוח ה' על משרתי מקדשו, ולא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול". ולא זו בלבד אלא שכשחכמי התורה פוסקים אחרת, גם המציאות יכולה להשתנות בהתאם להוראתם, הטבע יכול להתהפך □ וכפי שרבו העובדות! אחד מחסידיו של הרה"ק מצאנו זי"ע, נפל ושבר הרבה מעצמותיו, ועמד בסכנת חיים לא עלינו, ישב איפוא הרב מצאנו ושקע בעומקה של סוגיה בהלכות טריפות, בנדון פציעה כגון זו, חיפש צדדים 'להתירה'... ולכשהעלה להתיר □ נרפא האיש! ויהי לפלא.

גודל הזכיה לחדש חידושי תורה

פירש הרפ"ח קליין מסעלישקיד: אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים - אף אם היא עצה נכונה, ובדרך חטאים לא עמד - אף אם הדרך בעצמותה טובה וישרה היא, ובמושב לצים לא ישב - ללמוד מהם כל נתח טוב, כי אם בתורת ה' חפצו, ובה ימצא מרגלית שאין בה שומאקטיו! ע"כ.

(והיה') כמו עץ הנטוע על המים, כך הנטוע על התורה, כיון שינהג כפי שהתורה מורה לו, גם אם עכשיו אינו רואה את הפרי הטוב הנצמח לו מכך, הרי מכיון שהתורה בוחרת עבורו את הטוב האמיתי שייטיב עמו בכל הזמנים, לכן 'בעתו' - בזמן הראוי לצמיחת הטובה המקווה, יתן מעשהו את הפרי!

נמשלה העצה שנטל מן התורה לעלה העומד במרומי העץ, שמה שיש לו אחיזה ואינו נובל הוא מפני שהוא מחובר לכלל העץ שעל פלגי מים, שהתורה היא מכלול של אין-סוף, ולכן גם הפרטים שבו יש להם עמידה! וכל אשר יעשה תהיה לו הצלחה, כיון שהתורה היא המורה לו את העצה הנכונהקטיו.

(לא כן) אבל הרשעים אינם כן, עצתם אין לה עמידה כלל ונבול תבול, כיון שעצתם אינה כעלה המחובר לעץ הגדול היונק מן המים, אלא כמוץ שאינו מחובר, ונתון בידי הרוח להוליכו לאן שתחפוץ. גם אם עצתו מושכלת מאוד, אבל היא בודדה, אינה מחוברת ויונקת! ולכן גם אם ברגע זה נראה שצדקו דבריו, אבל הנה מחר בוא תבוא הרוח, ואז... תשתנה התמונה! יחלפו דבריו מן העולם! רק עצת ה', היא תקום לעולם!

שבת שלום ומבורך!

שגיאה! לא נמצא במסמך טקסט בסגנון שצוין.

חלק ממאמר

גודל הזכיה לחדש חידושי תורה

"כל אדם שעוסק בדברי תורה בעיון ושפתיו מדברים בדברי תורה הקב"ה מכסה עליו ומצילו מן המקטרגים וכו', שנאמר ואשים דברי בפיך - ובצל ידי כסיתוך ולא עוד אלא שהוא מקיים את העולם והקב"ה שמח עמו כאילו ביום ההוא נטע שמים וארץ שנאמר לנטוע שמים וליסוד ארץ"קיו

קיד הובא משמו ב"לוית חן", ספרו של חתנו רמ"ח סג"ל ליטש-ראזענבוים. ועיין שם ההשלמה שכתב בשם עצמו על "ועלהו לא יבול".

קטו עפ"י לשון הירושלמי ברכות פ"ט ה"א, עי"ש, ולשון התוספות ברכות יב. ד"ה אמת.

קטז כמו שמבואר במדרש שוח"ט ש"וכל אשר יעשה יצליח" פירושו שיהיה קיום לעצותיו.

קיי זוה"ק צו לה. ע"פ מתוק מדבש

נמשלה תורה כמים

איזה קטרוג יש על אדם שעוסק בתורה בעיון? שמעתיקיה, שהרי מסופר בגמרא קיט, שכשעלה משה רבינו למרום לקבל את התורה, קיטרגו המלאכים עליו שהוא "גונב" מהם את התורה ומורידה למטה, עד שאמר לו ה' להחזיק בכסא הכבוד, והוא יגן עליו: "מאחז פני כסא פִּרְשֵׁזוּ עליו עֲנָנוּ"ק. כמו כן, כשאדם עמל עד שזוכה לחדש דבר תורה, זהו סוג "מתן תורה" חדשקבא, שראוי לברוא את כל העולם בשביל החידוש הזה! וה' צריך להגן עליו מקנאת המלאכים כש"חוטף" את התורה משמים לארץ..

יש עוד חידוש בחז"ל על סיום הפסוק: וְלֹאמַר לְצִיּוֹן עֲמִי אַתָּה "אל תקרי עמי אלא עמי בשותפו, מה אני בדיבורי עשיתי שמים וארץ, כן אתה בדיבורך (של תורה ותפילה) בשותפות נעשים שמים וארץ"קבב. הרי שזוהי התכלית והקיום, וגם ההתחדשות, של כל הבריאה!

א גוטן שבת!

הרב שמואל נוסבוים

לתגובות: nussbaum@enativ.com

אספקלריא לפרשת האזינו תשע"ה - ערב חג הסוכות תשע"ו (גיליון מס' 18)

נמשלה תורה כמים

יְעָרְף כַּמָּטֵר לְקַחֵי תִזְל פֶּטֶל אִמְרָתִי בְּשָׁעִירָם עָלֵי דְשָׂא וְכַרְבִּיבִים עָלֵי עֵשֶׂב (לב, א-ב)

דימתה התורה את עצמה למים. "דורשי רשומות אמרו, אין 'מים' אלא תורה, שנאמר (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים" (בבא קמא פב.). כדי להורות על כך, אף נתינת התורה היתה במים, ככתוב: 'גם שמים נטפו, גם עבים נטפו מים. הרים נזלו מפני ה', זה סיני' (שופטים ה, ד-ה)קבג. 'אשרי האיש אשר וגו', כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיה כעץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעתו וגו'.

מהי ההקבלה ביניהם? במידה מרובה אמורים הדברים כלפי פעולת התורה כנגד היצר הרע. "תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה - היצר הרע - משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח וכו', דכתיב הוי כל צמא לכו למים, וכו'" (סוכה נב:).

תורה המטהרת

ק"ח מפי הגר"נ אלזס שליט"א

ק"ט שבת פח:

קכ איוב כו.

קכא ראה תנחומא פ' יתרו שדרש פסוק זה על מתן תורה

קכב תיקו"ז קד. קיח.

קכג מכילתא יתרו (סוף פרשה ה), ומדרשים נוספים. וכעין זה בתהלים סח, ט.

כח התורה לעצב את היצר הרע

"כשם שהמים מעלים את הטמא מטומאתו, כך דברי תורה מעלים את האדם מדרך רעה לדרך טובה" (ספרי עקב מחקדי). בכלי יקר (ויקרא ו, כא) מבואר: כשם שכלי נחושת יש לו תקנה על ידי מריקה ושטיפה מבית ומחוץ - כך תלמיד חכם יש לו תקנה על ידי התורה שנמשלה למים המטהרתו מבית ומחוץ, כי על ידי התורה יהיה תוכו כברוקיה. - ואמר מרנא ה'חפץ חיים^{קבו}: כשם שמים מטהרים את האדם אף שהטומאה מתפשטת בכל איבריו, כך התורה מטהרת את האדם מטומאת עוונותיו אפילו אם נתפשטה עליו מכף רגלו ועד ראשו. ברם, כשם שאין אדם נטהר עד שיעלו המים על כל איבריו ולא תהיה שום חציצה בין האיברים למים, כן צריך שישעבד באמת את כל גופו ואיבריו לתורה ולא תהיה שום חציצה...

כח התורה לעצב את היצר הרע

פעולת התורה כנגד יצר הרע היא יסודית מאוד, לא זו בלבד שיוצאת כנגדו למלחמה שערה, התורה מסוגלת אפילו להפוך את היצר על פיו, לחולל בו חילופי חומרים, עד שיתהפך גם הוא עצמו לטוב!^{קבו}

הלוא כה אנו מתפללים: "וכוף את יצרנו הרע להשתעבד לך", שהיצר הרע עצמו ישתעבד לגבוה. 'ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך - בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע' (ברכות פ"ט מ"ה). וזה הנצחון על היצר הרע, לברר ממנו את בחינת הטוב (אור החיים ויקרא ז, לז), להעלות את התשוקות לאהבת ה'! נראה לפרש: 'שתה עוונותינו לנגדך, עלומנו למאור פניך' (תהלים צ, ח): שמת את כח היצר התאווני שבנו, שיהיה כלפיך בלבד! את סערת ימי עלומינו - שיהיה אך לתשוקת מאור פניך!

שנינו באבות דרבי נתן (טז, ג נו' א, ועי' סוכה נב.): ר' שמעון בן אלעזר אומר, אמשול לך משל, למה יצר הרע דומה, לברזל שהטילוהו בתוך האור, כל זמן שהוא בתוך האור עושין ממנו כל כלים שירצו, כך יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה שהם כאש, בלבד, שנאמר (משלי כה, כא-כב) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו, וה' ישלם לך, אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך. על ידי שתשקהו מים אתה חותה גחלים על ראשו להתיך אותו עצמו לכלי לעבודת ה'! - אין רע יורד מן השמים, איך תביא את היצר עצמו אל השלימות? על ידי עסק התורה ה' ישלימנו לך, יביא אותו עצמו אל השלימות!

^{קבו} ולנוסחת הגר"א: כשם שהמים משיבים את הנפש, כך דברי תורה משיבים נפשו של אדם מדרך רעה לדרך טובה. ^{קבה} שלתלמיד חכם יש דין 'כלי נחושת'. ומסיים: אבל עם הארץ נמשל ל'כלי חרס', ואינו יוצא מידי דופיו כי אם בשבירת לבו.

^{קבו} שמירת הלשון, שער התורה, פרק א.

^{קבו} כמאמר חז"ל 'והנה טוב מאד' □ זה יצר הרע' (בראשית רבה ט, ז), 'אורות מאופל'. צדיקים יש להם תאוה ומה תאותם הקב"ה (במד"ר ג, א).

תורה תבלין

ידועים דברי חז"ל (קדושין ל:) 'בראתי יצר הרע - בראתי לו תורה תבלין'. ייאמר 'בראתי לו תורה מבטל' מאי משמע 'תבלין'? אמת הוא! התורה היא תבלין הממתיק את היצר עצמו! קב"ח. מה נמלצו כדבש דבריו הידועים של רבי עקיבא, בצעדיו הראשונים בלימוד התורה, בשנתו הארבעים: אם המים הרכים 'פסלו' (-עיצבו) את האבן הקשה, כל-שכן שהתורה תוכל לעצב את לבי! (אדר"נ ו, ב. עי"ש).

בחג נידונים על המים. והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך וכו' ותן חלקנו בתורתך וכו' וטהר לבנו לעבדך באמת!

שבת שלום ומבורך, וחג שמח!

לתגובות: ישראל אברהם קלאר

אספקלריא לפרשת בראשית תשע"ו (גיליון מס' 18)

תורת ה' וההכרה בעומק פנימיותה

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים וְגו' וַיְהִי כֵן (בראשית א)

על מזמור השער של ספר התהלים, מזמור 'אשרי האיש', מוצאים אנו במדרש קב"ח דבר נפלא האומר דרשני: 'לא כן קל הרשעים נכי אם כמוץ אשר תדפנו רוח, על כן לא יקומו רשעים במשפט'. אמר רבי יודן, אמר הקדוש ברוך הוא לרשעים, אני בראתי את העולם ב'כן', שנאמר 'ויהי כן', ואתם אומרים 'לא כן' שנאמר 'ולב כסילים לא כן' (משלי טו, ז), חייכם! על כן קלא לא יקומו רשעים במשפט'.

מהו פשר הויכוח אם 'כן' או 'לא כן'?

קב"ח בב"ב טז. נאמר שאיוב, שאל 'בראת שור וכו'', שהיצר מכריח לעבירה, והשיבוהו שברא לו ה' תורה תבלין. ויבואר, שתשובתם היתה, שאכן צדקו דבריו שכשהיצר כצורתו כיצד יתגבר, אבל התורה היא 'תבלין' ליצר עצמו לשנותו לטוב, ודו"ק.

קב"ח ילקוט תהלים תריח, וגירסא במדרש שוחר טוב.

קל וכתב בטל אורות (ר"מ פאפירש כ"ץ, דרוש שני לפרשת ויחי) שדייק מייתור לשון הכתוב, שהיה צריך לומר "והרשעים כמוץ וגו'" (בדומה ל"והרשעים כים נגרש" □ ישעיה נז, כ) וממילא היינו יודעים שאין מתקיים בהם "אשרי וגו'".

קלא זרע רב (ר"מ אבן-גנון, דרוש לשבת כלה, עי"ש): כוונת ר' פנחס לדרוש את 'על כן' במשמעות בגלל 'כן'.

עץ ופריו מול מוץ וקליפה

ביאר המגיד הקדוש מקוֹז'ניץ^{קלב}: הרשעים טוענים ש'לא כן' שיש בתורה את חלק הפנימיות - 'כן' בגימטריא 'סוד' קלג - אלא אומרים שיש בה רק את פשטם של דברים. ואילו אני אמרתי במעשה בראשית 'ויהי כן', ש'כל מעשה בראשית נחתם על הרזין' קלד.

עץ ופריו מול מוץ וקליפה

פסוק משל-המוץ הינו הצלע המקבילה של פסוק משל-העץ האמור בצדיקים: 'ויהי כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, ועלהו לא יבול, וכל אשר יעשה יצליח, לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח'. אם כדברי המגיד, הרי שודאי גם משל-העץ עולה על נושא פנימיות התורה, והיכן מרומז ב'ויהי כעץ שתול וגו'' על פנימיות התורה, שיובן שעל זה באים הרשעים לערער ולכפור 'לא כן'?

אכן, דברי תורה עשירים במקום אחר. כך מבואר בפירוש בזוהר הקדוש (במדבר רב). על 'ויהי כעץ שתול', שתורת ה' הרי היא כעץ השתול על פלגי מים, כשם שעץ יש בו כמה חלקים, פרי, קליפות וכדומה, כך בתורה יש כמה חלקים, פשט, רמז, דרש, סוד וכו'. מעתה הרי מיושב להפליא, שהרשעים כופרים בכך ואומרים "לא כן" שיש את כל חלקים אלו בתורה, והבל יפצה פיהם שכביכול יש בתורה רק את ה'מוץ', הרובד החיצוני. קלה

וזה מתק-לשון הזוהר הקדוש שם (תרגום): '□ כמה טובים הם דרכי ושבילי התורה, שהרי בכל דבר ודבר יש כמה עצות, כמה טובות לבני אדם, כמה מרגליות שמאירות לכל צד, ואין לך דבר בתורה שאין בו כמה נרות מאירים לכל צד. פסוק זה, הוא כפשוטו, ויש בו כפי מדרשו, ויש בו חכמה עליונה להזהיר למי שצריך. אשרי חלקו מי שמשתדל בתורה תמיד. מי שמשתדל בה מה כתוב בו? 'כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה ויהיה כעץ'. למה זה סמוך לזה? אלא, מי שמשתדל בתורה יומם ולילה, לא יהיה כעץ יבש, אלא כעץ שתול על פלגי מים. מה אילן יש בו שרשים, ויש בו קליפות, ויש בו מוח, ויש בו ענפים, ויש בו עלים, ויש בו פרחים, ויש בו פרי - שבעה מינים אלו עולים לשבעה [פעמים]

^{קלב} בקונטרסו על עשרה מזמורים ראשונים שבתהילים, הנדפס בספר 'אמרי צדיקים'.

^{קלג} זהר חדש על הפסוק (תהלים קמז, כ) לא עשה כן לכל גוי. והוא בגימטריא ע', על שם 'שבעים פנים לתורה', וראה להלן מדברי הזוהר הקדוש ש'שבע פעמים עשר' רומז לחלקי התורה. וראה בדומה בעל הטורים דברים ל, יט: ובחרת בחיים, בחיים עולה ע', לומר בשבעים פנים התורה נדרשת בהן, וכן סוד ה' ליראיו (תהלים כה, יד), וכו', וראה בתקוני זהר 'הקדמה אחרת', דף יז, ב: 'סוד ה' ליראיו אלו הם שבעים פנים שהתפרשה מלת בראשית וכו'.

^{קלד} ראה דברי חז"ל (סנהדרין סד). ש'אמת' היא חותמו של הקב"ה, ובחותם זה נטבעו שמים וארץ (ראה תקוני זהר צה. "אמת איהו בסוף תיבין ואינון: ברא אלהים לעשות, ברא אלהים את, ביה ברא עלמא, ועליה איתקרי וקיימא כל עלמא". ועיין אבות פ"א מי"ח. עי' 'אוהב ישראל' וישלח ד"ה ויעבור). ואולי אף מש"כ שנחתם על הרזין קשור לכך שהרזין הם 'חכמת האמת', 'דרך האמת', 'תורת אמת'. ובענין חתימת הבריאה עיין גם בעל הטורים בראשית ב, א שנחתם בשם הוי"ה.

^{קלה} ובמדרש חכמים (לר' פנחס מפאלאצק): 'ויהי וגו' על פלגי מים □ פלגי דיקא, שני חלקי התורה שנמשלה למים [על דרך דרשת הגמרא (ע"ז יט): מפסוק זה שישלש שנותיו במקרא משנה ותלמוד]. אשר פריו □ את תורת הנסתר שלמד יתן בעתו □ גם בעולם הבא, וגם עלהו □ הנגלה שהוא כמו לבוש לחלק הנסתר כפרי המוסתר בין עלים, לא יבול □ שיכוון תמיד להלכה. ועל ידי שעוסק בתורה כל אשר יעשה יצליח □ בפרנסה, שהעוסק בתורה מלאכתו מתברכת. עיי"ש.

ובתורתו יהגה יומם ולילה

עָשָׂר [כל מין מהשבע כלול מעשר, כנגד עשר הספירות], לשבעים, גם דברי תורה יש בהם פשט המקרא, דרש, רמז שרומז חכמה, גימטריאות, סודות טמירים, סודות נסתרים אלו על אלו, פסול וכשר, טמא וטהור, איסור והיתר. מכאן והלאה מתפשטים הענפים לכל צד, 'והיה כעץ' ודאי, ואם לא - אינו חכם בחכמה'.

ובתורתו יהגה יומם ולילה

ומה כתוב בראש המזמור? 'כי אם בתורת ה' חפצו, ובתורתו יהגה יומם ולילה'. ביאר החכם בספרו 'תפלה למשה' (מ"ב ח"ב): 'תורת ה'' הוא החלק הרוחני-אלוקי, שאינו מתאים לשכל אנוש, תפקיד האדם בנוגע לחלק זה הוא 'חפצו', להשתוקק בתשוקה רבה להשיג, אבל אי אפשר... וב'תורתו' של האדם - מה שבכוחו להשיג - בזה 'יהגה יומם ולילה'.

והגאון 'בית הלוי' מבריסק (פר' יתרו) ביאר את הפסוק כך: אם חפצו 'בתורת ה'', שיתגלו לו הסודות הטמונים בתורה, הדרך לכך היא שבתורתו יהגה יומם ולילה, שילמד תמיד את הנגלות, ואז יתגלו לו גם הסודות...

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: ישראל אברהם קלאר

אספקלריא לפרשת נח תשע"ו (גיליון מס' 21)

איך ניצול נח מעצת אנשי דורו

אַלֶּה תּוֹלְדֵת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צְדִיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹקִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ (ו, ט)

הלוא נח היה 'בדורותיו', גם הוא חי באותו עולם, נשם את אותו אויר שאותו נשמו אנשי דורו, הקלקול פשה בכל, אפילו האויר נטמא, והארץ אשר תחת הרגליים, איך היה מסוגל להישאר 'צדיק תמים'?! מה נתן לו את הכח להחזיק מעמד?!

לשם הבהרת הדברים נביט בדברי המדרשקל: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים. אשרי האיש, זה נח, שנקרא איש - "נח איש צדיק וגו'", אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד, וכו', רבי יהודה אומר בשלושה דורות, בדור אנוש ובדור המבול ובדור הפלגה, וכו' - כי אם בתורת ה' חפצו, אלו שבע מצוות שנצטווה, ובתורתו יהגה יומם ולילה, שהגה דבר מתוך דבר וכו'".

מסביר ב'נתיבות שלום' שכוונת המדרש כך היא: כיצד ניצול נח מעצת אנשי דורו, דבר אחד החזיק אותו: תורה! - "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה".

אטמוספירה של קדושה

בדור כזה, כאשר 'מלאה הארץ חמס', אין עצה מלבד 'תיבת נח רוחנית'. גם 'צדיק תמים', אם בסביבתו נמצאים אנשים לקויים ומושחתים, הרי זה פוגם את מדותיו ואמונתו, והדרך להינצל במצב כזה היא רק על ידי התורה הקדושה, שהיא הווי מושלם המקיף את כל מציאות האדם, ש'לא יסיח דעתו לדברים אחרים'קל, שאז כולו נמצא וטובל באויר של התורה, ועל ידי זה יוצר סביבו אויר של קדושה המטהר את כל הטומאה שסביבו.

'את האלקים התהלך נח', מציאותו של נח היתה שבכל אשר פנה "התהלך את האלקים", היה תמיד מחובר אליו יתברך, וכך לא נפגע בפגעי הדור. הוא חי את חייו בעולם אחר, שאין לו בעולמו אלא 'את האלקים', להדבק באור האלוהיםקל.

איך נוצרת מציאות פלאית כזו שאדם מתהלך יומם ולילה 'את האלקים'? זה אפשרי רק מכח לימוד התורה באופן של 'בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'.קלט

אילו היו לומדים - היו ניצולים!

קלו בראשית רבה פכ"ו, אות א, ומדרש שוחר טוב.

קלו כלשון הרמב"ם הל' תלמוד תורה פ"ג ה"ו.

קלח משפט זה עפ"י דרכי נועם (תשס"א).

קלט עי' במו"נ (ח"ג פנ"א, 'הערה') 'הלוא ביארתי וכו' הוא הדיבוק אשר בינינו ובינו וכו', ומכאן אתחיל להישיירך וכו'.

עד שתגיע לזאת התכלית הגדולה, וכו'.

אילו היו לומדים - היו ניצולים!

השלמה נאה לדברים נמצא על פי דברי הספר הקדוש 'טל אורות' קמ:

לכאורה אם הסחף היה כה גדול, מהי התביעה מאלו שנסחפו? מדוע לא יקומו אנשי דור המבול במשפט? אכן, משהבנו איך היה אכן נח מסוגל להינצל בימים אלו, נשכיל להבין גם מה בעצם היתה התביעה משאר אנשי הדור...

זאת ממשיך המזמור ומסיים: **על כן** לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים. מהו 'על כן'? מאותו הסיבה שנזכרה שמכוחה החזיק נח מעמד, דהיינו 'כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה', על כן לא יקומו בני דורו במשפט. **כי הם נמנעו מלהגות בתורה**, לכן לא יקומו במשפט, אבל אילו היו לומדים היו ניצולים!

גם בדורנו אנו שנתקלקלו האוירים, והטומאה שולחת קרניה לכל עבר, "אין לנו שיור רק התורה הזאת", נתדבק בתורה ועל ידי כך נתדבק בבוראנו! הא כיצד? התורה נקראת 'לבושים' של המלך, המחבק את לבושי המלך בעודו לבוש בהם, וכי את הלבושים הוא מחבק? ... כאשר באו ימי ה'צירוף' שמנערים אותנו כאשר ינוע בכברה (עמוס ט, ט), נזכור זאת! נחבק יומם ולילה, נחזיק חזק!...

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: ישראל אברהם קלאר

מאמרים מיוחדים ששלחו מנויי אספקלריא לכבוד פרויקט "התורה הקדושה"

הרב אברהם מאיר הכהן קפלן, ר"מ בישיבות "משכן העדות" ו"תפארת יעקב", מח"ס "תורת אמך" ו"פסיק ריש"א"

"תורת אמך היא תורה שבעל פה" במשנת אדוננו הגר"א

זיע"א

תורה שבכתב ניתנה מהקב"ה הנקרא אב

תורה שבעל פה נטועה אצל החכמים הנקראים אם

כתיב במשלי (א' ח'): "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך". והגר"א בביאורו כתב וז"ל: "מוסר אביך" היא תורה שבכתב ו"תורת אמך" היא תורה שבעל פה קמא, ע"כ. עלינו להבין את יסוד הדברים מדוע תורה שבכתב נמשלה לאב ותורה שבעל פה נמשלה לאם. ובס"ד נראה לבאר באופן דלהלן.

בס' אמרי נועם עמ"ס ברכות (ל"ה ב') הרחיב הגר"א את ביאור הדברים וז"ל: מוסר אביך זו תורה שבכתב, שהקב"ה נתן לנו בעצמו, ותורת אמך זו תורה שבע"פ, שהוא נטע בתוכנו כלומר בין החכמים, [וכן מש"כ אשר נתן לנו תורת אמת יתפרש ג"כ כנ"ל], ע"כ. ופירש כן עפ"י דברי הגמ' שם דאין אביו אלא הקב"ה שנא' (דברים ל"ב ו') "הלא הוא אביך קנך", ואין אמו אלא כנסת ישראל שנא' (משלי א' ח') "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך", ולכן מוסר אביך זו תורה שבכתב, דהקב"ה שנקרא אב נתן לנו תורה זו בעצמו, ותורת אמך זו תורה שבע"פ, דתורה זו נטועה אצל חכמי ישראל שנקראים אם.

ומקורו טהור ממדרש שוחר טוב על פסוק זה: ד"א מוסר אביך כל דבר שנמסר לך מפי הגבורה [ובדפוס אחר הגיר' היא "מוסר אביך זו תורה שבכתב"], ואל תטוש תורת אמך כל שנתפרש לך בסיני מפי הגבורה בתורה, על טהרה טהרה ועל טומאה טומאה וכו', ע"כ. פי', שדבר שנמסר לך מפי הגבורה היינו תורה שבכתב, דהקב"ה בעצמו מסרה לך, ואילו דבר שנתפרש לך בסיני היינו תורה שבע"פ, שהוא הפירוש של התורה שבכתב קמב.

קמא ודלא כפירש"י שכתב וז"ל: שמע בני מוסר אביך. מה שנתן הקב"ה למשה בכתב ועל פה. אמך. אומתך כנסת ישראל כמו (יחזקאל י"ט ב') מה אמך לביאה, והם דברי סופרים שחדשו והוסיפו ועשו סייגים לתורה. קמב וכן מצאתי בפ"י זרע אברהם (להגר"א אברהם אב"ד וואשילישאק) שפירש כן בדברי המדרש שוח"ט, ודלא כמו שביאר מהר"י כהן וז"ל: "מפי הגבורה" פי' בעל פה, "מפי הגבורה בתורה" פי' בכתב, שלכן כתיב בזה לשון "נמסר" ובזה "תורת", ועל שניהם אומר שוב על טהרה וכו' כלומר בין שבכתב בין שבע"פ שמע בכל אחד כל ענין וענין שבו, ע"כ. ושוב מצאתי בשם ס' דובב שפתי ישנים (ט"ז ב') להר"י יוסף בנבנשתי די שיגוביא תלמיד האר"י, שביאר מדנפשיה את הפסוק ג"כ לפי דרכו של מהר"י כהן, וז"ל: "מוסר אביך" לשון מסורת, שדרכם של האבות למסור לבניהם, והיא תורה שבע"פ שנמסר למשה מסיני. ואע"פ שזהו עיקר כמו שאמרו (גיטין ס' ב') לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא שביל דברים שבע"פ, בכל זאת "ואל תטוש תורת אמך" היא תורה שבכתב, שדרכה של האמא למסור לבניה, ע"כ.

והא דחכמי ישראל נקראים אם, ביאר הגר"א שם בהמשך דבריו, וז"ל: וקשה למה לא מייתי ראיה מזה הפסוק לחוד על אביו ואמו [שלמה הוצרך להביא פסוק אביך קנך], וי"ל דמעיקרא צריך לאתויי ראיה דהקב"ה נקרא אביו, דלא לימא דזה הפסוק קאי על אביו ואמו דבשר ודם, לכך מייתי ראיה דהקב"ה נקרא אביו, וכיון שאביו הוא הקב"ה ע"כ אמו היא כנסת ישראל שהאיך שייך אם בהקב"ה, ע"כ.

וצריך להוסיף בזה מילתא דפשיטא, דמה שמצינו בזוהר הק' בחינת אם הוא מכוון כנגד השכינה ולא כנגד הקב"ה, ועי' בנפש החיים (שער ב' פי"ז בהגה"ה) שכתב דבחינת שכינה אזיל עם הא דאמו זו כנסת ישראל, וכלל ישראל יחד נקראין איברין דשכינתא, יעוי"ש היטב. ולפ"ז צ"ל דכיון דחכמי ישראל הם עיקרם של כנסת ישראל שהרי הם מפרשים את התורה שבכתב ומעמידים את התורה שבע"פ, לכן הם נקראים אם.

עוד יש לפרש מדוע מתוך כנסת ישראל חכמי ישראל הם הנקראים אם, עפמ"כ בפירוש האלשיך הק' (משלי א' ח') וז"ל: שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. זה החילו להישיר וללמד דעת את עם ה' אלה, ונשימה לב מי אלה אב ואם אשר יצונו נשמע אליהם, ואפשר ידבר על תורה שבכתב ושבע"פ, וקרא מוסר אב, אל התורה הכתובה אצלנו מאז ניתנה לנו מאתו יתברך, ותקרא מוסר אב כענין האב שאחרי הולידו את הבן לא יטפל בו, כן לא הוסיף לנו בה אפילו אות אחת, אך תורה שבע"פ היא הקבלה הנמשכת אלינו איש מפי איש, כי הן אמת גם שהכל קבל משה מסיני, הלא לנו תתייחס למידת כל דור מהקודם אליו אל תינוק היונק משדי אמו, וזהו ואל תטוש תורת אמך, ע"כ. קמ"ג

וכ"ז מסייע לביאורו של מהר"י כהן בדברי המדרש שוח"ט ודלא כביאורו של הזרע אברהם. אלא שכבר הקשה הרד"ל בפירושו על מדרש משלי (מכת"י, נד' במאסף ישורון אלול תשנ"ט) על ביאור זה של מהר"י כהן דאין נראה להקדים תורה שבע"פ וליוחסה לאב ולאחר תורה שבכתב וליוחסה לאם.

אמנם הגר"א בקול אליהו (ח"א עירובין כ"א ב') כתב שבעלי הרמז רמזו ד"מדרבנן" עולה בגימטריא "מפי גבורה". וזה לכאורה מסייע לביאורו של מהר"י כהן בדברי המדרש שוח"ט, ולפ"ז נמצא ד"מוסר אביך" שהוא "מפי הגבורה" קאי אתורה שבע"פ ולא אתורה שבכתב, וקשה טובא שהלא הגר"א בעצמו ביאר ש"מוסר אביך זה תורה שבכתב", וצ"ע. קמ"ג ולהלן שם (משלי ו' כ' כ"א) הוסיף האלשיך דברים נפלאים בזה, וז"ל: הנה כתבנו על פסוק שמע בני וכו', כי תורה שבכתב שקבלנו מאז פעם א' מייחס אותה לאב, שאחר הולידו את בנו מסלק ידו, אך תורה שבע"פ אשר בכל דור ודור אנו יונקים איש מפי איש דור מדור הקודם אליו, כתינוק היונק משדי אמו תתייחס לאם. ונבא אל הביאור, אמר הלא צויתך על העדר העצלה על התורה והמצוה, והלא תאמר הנני הנני לשמור לעשות, אך מה אעשה ויכבד ממני, כי הן לו היתה תורה שבכתב לבדה הלא יקל עשוהו, אך אין לנו מצוה הכתובה בתורה שבכתב, שאין בתורה שבע"פ תלי תילים של דקדוקים ופרטים, אשר בהן כעדי תתלבש, והלא די לי אחזיק ואצור מצות ה' הכתובות בתורה, גם שארפה מקצת דקדוקי מצות שבתורה שבע"פ, כי מי יוכל לעמוד על כלן, על כן אמר "נצור בני מצות אביך" שבכתב, "ואל תטוש תורת אמך", שלא תטוש דבר מכל תורה שבע"פ שעל המצוה. ושמא תאמר, ומי יעצור כח לזכור תמיד כל דקדוקי תורה שבע"פ שבכל מצוה כי רבים המה עד מאד, וכמאמרם ז"ל בתנחומא, כי הלא זה דברי ישראל אליו ית' בהר סיני, יסיר מעליהם עול דקדוקי תורה שבע"פ, כי לא יעצרו כח לקיימם, עכ"א עשה זאת איפוא ולא ישמטו ממך דקדוקי תורה שבע"פ שעל כל מצוה, והוא "קשרם על לבך" תמיד, שלא יהרהר לבך שמצוה משוללת דקדוקיה שבע"פ, רק מקושרים יחד ולא יתפרדו, ולבלתי שכוח זאת שנית תעשה "ענדם על גרגרותיך", כי הגרגרת הוא הקנה שמשם הדבור יוצא, שתדבר בם ותוציאם מפין מעשה כל מצוה, עם כל התורה המתתייחסת אליה ענודים זה בזה, כי הדיבור הנה הוא צרי ומרפא לזכירה, ומה גם כי תייחדם בפין ובלבבך כמדובר, ולהיות כי הגרגרת א' נאמר חסר וי"ו, ולרמוז שבכל אמרותיו יהיו כלולות יחד המצוה עם דקדוקיה שבע"פ, הטיל יו"ד הריבוי, ועל הדרך האמור היה אפשר גם כן יאמר, אם תחפוץ לנצור מצות אביך אל תטוש תורת אמך שבע"פ, שאל"כ לא תדע לעשותה כנודע, ע"כ.

עוד שם בפר' בלק עה"פ (במדבר כ"ג כ"א) לא הביט און ביעקב מהדורא רביעאה]. וכ"כ גם בפירושו למשלי (כ"ג ה') וז"ל: ותורה שבע"פ היא אשר נטע בתוך לבבנו, בלב כל אחד ואחד קמ"ה וכו' וזהו וכו' וחיי עולם נטע בתוכנו היא תורה שבע"פ, ע"כ.

ונראה עוד בזה, שכוונת הגר"א בס' אמרי נועם הנ"ל לבאר גם את נוסח הברכה האחרונה של קריאת התורה, וכמש"כ הטור (או"ח סי' קל"ט) וז"ל: ומטבע של ברכה אחרונה כך היא אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, פירוש תורת אמת היא תורה שבכתב וחיי עולם נטע בתוכנו היא תורה שבע"פ דכתיב דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים, לאפוקי מאותם האומרים ולחיי עולם נטעה בתוכנו, ע"כ. והב"ח ביאר את סו"ד הטור, וז"ל: פירוש דלשון זה משמע דקאי אתורה שבכתב שנתן לנו תורת אמת ונטעה בתוכנו להביא אותנו לחיי עוה"ב, דא"כ קשה למה תקנו לשון נטיעה, ע"כ. משמע בדברי הטור דהלשון נטיעה לענין תורה שבע"פ פירושו שהשי"ת נטע את התורה שבע"פ בתוכנו, וכן נראה גם מלשונו של הגר"א באד"א ובפירושו למשלי הנ"ל שפירש שנטע את התורה שבע"פ בתוך החכמים קמ"ו.

אלא דהנה השו"ע (סעיף י') העתיק את דברי הטור, ובביאור הגר"א על הא דתורת אמת זו תורה שבכתב כתב וז"ל: כמ"ש (קהלת י"ב י') וכתוב יושר דברי אמת, ע"כ. ועל הא דחיי עולם נטע בתוכנו זו תורה שבע"פ כתב וז"ל: סיפא דקרא דברי חכמים כו' ודרשו בפ"ק דחגיגה מה הדרבן כו' להוציא חיים לעולם וסיפא דקרא וכמסמרות נטועים והוא תורה שבע"פ כמ"ש דברי חכמים כו' וכ' בעלי אסופות ודרשו אלו מטהרין כו', ע"כ. קמ"ז

מיהו מצינו בפירוש הגר"א במקו"א דמשמע דארץ רומז ממש על התורה שבכתב, דעה"פ "התעייף עיניך בו ואיננו" (משלי כ"ג ה') כתב הגר"א וז"ל: כי תורה שבכתב היא בארץ שנתן לנו על הארץ, ותורה שבע"פ היא אשר נטע בתוך לבבנו, בלב כל אחד ואחד, ואין בארץ ממנה וכו', וסודות התורה הם בשמים, ע"כ. ויל"ע בכל זה. קמ"ח וכן פי' הענף יוסף, שביאר את דברי הגמ' בחגיגה בהא דדימו את דברי תורה שבע"פ לנטיעה, שכמו שנטיעה זו פרה ורבה, כך דברי התורה הקדושה פרה ורבה בלב כל הוגי בה לשמה ועמל בה בכל כחו למצוא בה כל אחד חלקו בחידושי תורה כפי עמלו, עכ"ד.

קמ"ט מיהו ראיתי בס' בית הלוי עה"ת (פר' יתרו) שביאר דברכת אשר בחר בנו כולו על תורה שבכתב, וברכת אשר נתן לנו כולו על תורה שבע"פ, ודלא כהטור, וז"ל: ועל ענין זה תיקנו חכמים שתי ברכות על התורה בעת קריאת התורה ברבים, אחת קודם שקורא בספר תורה והיא אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, והוא על תורה שבכתב, ואחר שמסיים קריאתו בכתב תיקנו לומר אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, והיא הברכה על תורה שבע"פ שמסרה לנו שיהיה האמת בהתורה כפי אשר יאמרו החכמים, וזהו אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, כי היא לנו כנטיעה שמוספת והולכת חידושי תורה עד אין סוף, וכמו שדרשו במסכת חגיגה (דף ג' ב') על פסוק (קהלת י"ב י') דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים שפרה ורבה יעו"ש, ע"כ. וראיתי דכך היא שיטת רבינו יונה בברכות (י"א ב') להדיא, עיי"ש (ה' ב' בדפי הר"ף).

קמ"י לפ"ז תמהתי קצת על מה שמובא בס' שמעה תפילתי, שמו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זללה"ה כתב טעם אחר מדוע תורה שבע"פ מכונה בכינוי זה של וחיי עולם נטע בתוכנו, וז"ל: שהבטיחנו שלא תשכח מפי זרעו (עיין קידושין ס"ו א'), ע"כ. ושאלתי את מרן זללה"ה, וכתב לי וז"ל: שבעים פנים לתורה, ע"כ.

ובעיקר דברי מרן זללה"ה דהלשון נטיעה מורה על שלא ישתנה לעולם, יש לציין את דברי רש"י במס' ע"ז (י"ט א') וז"ל: נטוע מעיקרו ולא זו משם לעולם, ע"כ. ועיי' עוד בס' גור אריה להמהר"ל בראשית (ט' כ"א). שוב מצאתי בס' הכתב והקבלה (שמות ט"ו י"ז) שכתב לבאר דנטע בתוכנו היינו לעולם, וז"ל: תביאמו ותטעמו, ענין קביעות חזקה שישבו בארץ ימים רבים כשרש נטוע וקבועה עושה שרש למטה ופרי למעלה, כענין (שמואל ב' ז') ונטעתיו ושכן תחתיו, לנטוע שמים וליסוד ארץ (ישעיה נ"א), וכן כמסמרות נטועים שטעם כל אלה חזוק וקבוע, ומזה נשתרבו למסדרי הברכות לומר בברכות התורה, וחיי עולם נטע בתוכנו, שהתורה מקנה לאדם חיי הרוחני והוא ענין הקיים

ומבואר בדברי הגר"א דכוונת הטוש"ע היא לא רק לנוסח הפסוק דכמסמרות נטועים אלא גם לעצם הביאור של הגמ' בחגיגה הנ"ל בפסוק, ושם מפורש דהנטיעה בתורה שבע"פ היא בעצם התורה שדברי תורה פריין ורביין כנטיעה. שו"ר שכן מובא בס' קול אליהו על אגדות הש"ס (עירוובין כ"א ב') בשם הגר"א (עי' להלן הערה ח' שהבאנו את לשונו). נועי' מ"ב (סקל"ג) שהביא רק את לשון הפסוק ולא את דברי הגמ' בחגיגה]. וכן מבואר נמי בדברי המחצה"ש ע"ד המג"א (סקי"ב), וז"ל: לאפוקי ולחיי העולם, דמשמעו דקאי על תורת אמת שנתן לנו לזכות בה לחיי עולם, ובאמת הוא דבר בפני עצמו על תורה שבע"פ כמש"כ בשו"ע, שדומה לנטיעה שפרה ורבה, ועי' בטור, ע"כ.

ולכאורה זהו ביאור אחר ממשנ"ת במשמעות דברי הטור והגר"א בס' אמרי נועם ובאד"א שהנטיעה היא לא בעצם התורה שבע"פ אלא שתורה שבע"פ נטועה בתוכנו. וא"כ צ"ב מהיכי תיתי לבאר את ענין הנטיעה דבתורה שבע"פ שהוא נטוע בתוכנו, והרי בחגיגה מצינו רק שהנטיעה היא בעצם התורה שהיא פרה ורבה ולא שנטועה בישראל ובחכמים, ואם נימא דתרווייהו איתנייהו מאיזה טעם שהוא, מדוע לא הזכיר הטור לכל הפחות גם את דרשת הגמ' שדברי תורה פריין ורביין כנטיעה.

ושאלתי את מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זללה"ה, וכתב לי וז"ל: מש"כ הגר"א הוא פשטא דקרא, ומ"ש בגמ' הוא דרשא, ע"כקמח.

תמיד בקביעות חזק לעולם בל ימוט, הפך חיי הגשמי שהוא מוגבל בזמן וגם זה אינו חזק וקבוע כי בארץ הנשמה הלזו חיינו תלויים לנו מנגד תמיד, ע"כ.

שו"ר שכן מבואר גם בדברי הח"ח בהקדמה לס' משנה ברורה (ובהקדמה לס' עץ פרי) וז"ל: וזהו שאנו אומרים בברכת התורה של אחריה וחי עולם נטע בתוכינו ר"ל שבתוכינו אומה הישראלית נטע הקב"ה נטיעה שנוכל לחיות בה לעולם, כי התורה היא להנפש כמו עץ החיים שבגן עדן שהאוכל מפריה היה חי חיי הנצח וגם להגוף כידוע (כתובות קי"א ב') שהאור תורה תחייהו ותעמידהו לנצח, משא"כ בעובדי כוכבים לא יוכל לחיות הנפש רק בעודה מחוברת לגוף ועי' מזון הגוף, משא"כ אח"כ שאין לה דבר שתחייה תוכרח להיות כלה [אחר שתקבל יסורין על עונותיה, שעל אותו העת נותנין לה חיות כדי שתוכל לקבל העונש], וזהו שכתבה לנו התורה ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם דהיינו בחיי עלמא (כמו שתרגם אונקלוס), ר"ל בהם דוקא בחקותי ובמשפטי ולא בדברים אחרים. וזהו ג"כ מה שכתבה לנו התורה ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ר"ל חיים ממש כי ע"פ קיום התורה נמשך אור על הנפש שיחינה אותו האור נצח. וזהו ג"כ מה שאנו אומרים בברכת ק"ש אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת תורה ומצות וכו', ר"ל שלפי שאוהב אותנו אהבת עולמים לכן נתן לנו התורה ומצותיה כדי שבאורה נחיה לעולם. וזהו מה שאנו מסיימין תיכף כי הם חיינו ואורך ימינו, ע"כ.

קמח והנה ראיתי בס' דמשק אליעזר על ביאור הגר"א שביאר דכוונת הגר"א לב' הפירושים גם יחד, וז"ל: סיפא דקרא דוכתוב יושר כתיב דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה א', ודריש הגמ' בחגיגה מה דרבון זה מביא חיים לעולם אף ד"ת כו', ועי' כתב וכמסמרות נטועים בעלי אסופות אלו ת"ח היושבין אסופות אסופות, הרי דזה נאמר על תורה שבע"פ כמ"ש ברישא דקרא דברי חכמים כו', וכסיפא דקרא בעלי אסופות אלו ת"ח, ולהכי מברכין וחי עולם נטע בתוכנו כדכתיב בתורה שבע"פ כדרבונות שמביא חיים כו', וכתבי לשון נטועים שנטוע בלבנו ופרי ורבי כמ"ש בחגיגה שם, ע"כ. וצ"ב היכן רואים בגמ' שם דנטועים היינו שנטוע בלבנו, והלא שם מצינו רק דהתורה עצמה פרה ורבה, ויל"ע.

ואמר לי הגאון הגדול רבי דוד כהן שליט"א ראש ישיבת חברון, דאמנם קשה מדוע לא הביא הטור את דברי הגמ', אבל עצם דברי הטור ודברי הגר"א אינם סותרים כלל לדברי הגמ' ואדרבה שני הדברים עולים בקנה אחד, דאיך דברי תורה פריין ורביין רק עי"ז שהתורה מסורה לת"ח ונטועה בליבותיהם והוגים ועוסקים ומחדשים בה תמיד.

ועי' עוד שם באמרי נועם לעיל מיני' (י"א ב') שכתב לבאר שחתמת הברכה "נותן התורה" הוא ג"כ נגד תורה שבע"פ, וז"ל: נותן התורה הוא בה' הידיעה, הוא נגד תורה שבע"פ שקיבלנו ממש רבינו ע"ה, וע"כ אמר לשון בינוני "נותן" כי ידיעת תורה שבע"פ מתחדש הידיעה תמיד, (עי' ט"ז סי' מ"ז סס"ק ה'), ע"כ.

וז"ל הט"ז: ונראה לי עוד שתקנו לחתום נותן התורה שיש במשמעותו לשון הוה, ולא נתן בלשון עבר, אלא הכוונה שהוא יתברך נותן לנו תמיד בכל יום תורתו, דהיינו שאנו עוסקים בה וממציא לנו הוא יתברך בה טעמים חדשים, וכמו שאמרינן (עירובין נ"ד ב') על דדיה ירווך בכל עת (משלי ה' י"ט) מה התינוק הזה וכו', ע"כ. שוב מצאתי בשם הגר"א כדברים אלו ביתר ביאור בס' קול אליהו על אגדות הש"ס עירובין (כ"א ב'), וז"ל: חדשים וגם ישנים, חדשים דברי סופרים וגם ישנים דברי תורה וכו'. יש לבאר דהנה בברכת התורה אשר בחר בנו וכו' ונתן לנו את תורתו, נתן לשון עבר, בא"י נותן התורה, נותן לשון הוה, וכן בהברכה שלאחריה אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו בא"י נותן התורה, פתח בעבר וסיים בהוה. אמנם יתבאר דיודע הוא מה שכתבו כי התורה שבכתב כבר נתנה השי"ת לנו וכתבא וקיימא, אך התורה שבעל פה הגם כי כולה כלולה ורמוזה בהתורה שבכתב והכל נמסר למשה בסיני, גם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בכל דור ודור עד עת קץ על ידי פלפולו וליבון ובירור שמעתתא אליבא דהלכתא אם כיוון האמת וקוב"ה יתיב וגמיר שמעתתא מפומייהו דכולהו רבנן גם זה ניתנה לו מפיו יתברך, כמו שכתוב (משלי ב' ו') כי ה' יתן חכמה היינו התורה שבכתב הנתונה לנו בפומבי בסיני, מפיו דעת ותבונה הוא מה שמוסיפים החכמים בכל דור ודור להבין דבר מתוך דבר הוא ג"כ מאתו יתברך, כמ"ש (שם ח' י"ב) אני חכמה שכנתי ערמה להוסיף ציצים ופרחים בכל דור וזמן לפי העת הכל מאתו ית', והוא הנותן התורה הזאת, הגם כי המחדשים המה חכמי הזמן כמו שרמזוהו בעלי הרמז "מדרבנן" בגימטריא "מפי גבורה". וזהו שאמר אשר נתן נלשון עבר לנו תורת אמת הוא התורה שבכתב, ועל ידי זה וחיי עולם נטע בתוכינו שנוכל לחדש תורה חדשה ציצים ופרחים בכל דור הם דברי סופרים כנו"ל, וכמ"ש בריש חגיגה (ג' ב') שנמשלו דברי סופרים כדרבן הזה שמכוון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם כן דברי תורה מכוונים לב לזמניה להביא חיים לעולם, כי הוא חייך וכו', וכמסמרות נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרים ורבים מזמן לזמן ומדור לדור להמציא חידושי תורה להבין דבר מתוך דבר להוסיף ציצים ופרחים חדשים, וזהו שאמר וחיי עולם שמביאים חיים לעולם נטע בתוכנו כנטיעה זו שפרה ורבה. וזהו שדרשו חז"ל כאן חדשים וגם ישנים דודי צפנתי לך, ישנים זו תורה שבכתב, חדשים דברי סופרים שמתחדשים מפלפולם של חכמי הזמן מדור דור. (אור הצבי דף קל"ד), ע"כ.

וכע"ז כתב השל"ה הק' (ח"א בית ה', דף י"ח ב' מדפי הספר ד"ה גם) בשם ס' הדרת קודש וז"ל: הקשיתי, שיחתום נתן התורה, כמו שהתחיל הברכה "אשר בחר בנו ונתן לנו", שהוא עבר. ונעל"ד, שלכך חתם נותן התורה שהוא הוה, כי השפע הנכבד הוא יורד בכל יום תמיד, כנרמז בפסוק (תהלים קל"ג ג') כטל חרמון שיוורד על הררי ציון כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם, והוא סוד ד' אמות של הלכה שהם להקב"ה בעולמו, וחתימת התורה כחתימת ברכת המאורות שמחדש לבקרים בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית שגם חתם יוצר המאורות, ולסוד זה גם חותם בוחר בעמו ישראל באהבה, כי בכל יום הוא בוחר מן היחידים השרידים אשר ה' קורא, עכ"ל. ובס' גליא מסכת (ח"ב חלק הדרוש בהספד שאמר ביום ראשון י"ב אדר על שני גדולי מפורסמי הדור) ביאר את כוונתו, דהררי ציון אלו שערים המצויינים בהלכה, משם הוא חיים עד העולם, שעיקר חיות וקיום העולם הוא ע"י תורה שבע"פ, ע"ש.

הרב אהרן פוטולסקי, כולל עמל התורה - גני איילון (אחיסמך) לוד

ביאור עניין "תנא דבי שמואל"

לרגל שמחת תורתנו שנמסרת לנו מדור לדור, ראיתי לכתוב בירור דברים באופן שנכתבה תורה שבעל פה על ידי רבינו הקדוש ותלמידיו. בו יסודרו כמה יסודות בדרכי הש"ס, מפתחות להרבה שערים, שבכוחם להסיר קושיות גדולות בהבנת הרבה סוגיות, וחלקן ירומזו בקצרה למען ירוץ בו הקורא. בפרט יבואר עניין "תנא דבי שמואל" וכמה עניינים בשיטתו של מר שמואל בריה דאבא בר אבא (ואולי בכח לימוד במשנתו של "אסיא דרבינו הקדוש" יתמשכו רפואות לכל חולי ישראל).

ביום שמחת התורה נזכה לשמחה של "גילוי" תוספתא עתיקתא. כמו שמצינו ירושלמי שבת פרק ח' ה"א פסחים פרק י' ה"א, רבי אבהו נחת לטבריא, חמוניה תלמידו דר' יוחנן אפוי נהירין, אמרון קומי ר' יוחנן אשכח ר' אבהו סימה. אמר לון למה, אמרין ליה אפוי נהירין. אמר לון דילמא אוריתא חדתא שמעתה, סליק לגביה, א"ל מאי אוריתא חדתא שמעת, א"ל תוספתא עתיקתא [קרבן העדה: תוספתא ישנה שלא ראה אותה מימיו מצא וראה בה דברים חדשים ושמח בה] וקרא עליו "חכמת אדם תאיר פניו".

עניינים אלו כולם מבאר מים חיים של הגאונים והראשונים ורבותינו מוסרי התורה, שמצאתי זעיר כאן זעיר שם, ילפינן חיפוש מחיפוש, טירחה ואינה מלאכה, צירוף החלקים במלאכה שאינה חכמה, דלאי חספא לגלות מרגניתא.

ענף א'

קושיות בכמה מסוגיות בש"ס

אפשר לדלג על הקושיות וקריאתן אינה מעכבת את הבנת עיקרי הדברים

א. שבת נ"ח ב' הגמ' שואלת למה "פעמונים שנטלו ענבליהן עדיין טומאתן עליהן" ולא נטהרו כדין כלי שנשבר, אמר אביי הואיל וההדיוט יכול להחזירן ואע"ג דלא מחובר כמאן דמיחבר דמי. רבא דוחה ביאור זה מכח בריתא שמירי בידיני חיבור לטומאה ומירי במחוברין, משמע דאף המשנה דעלה קאי הברייתא מיירי במחוברים. ופירש רש"י שתניא "גבי ההיא", וכוונתו שכיון שכתובה בסמוך לה או עליה ומבואר לא כך, מוכח שאף המשנה מיירי במחוברין. תוספות מקשה עליו שהמשנה היא במסכת פרה והתוספתא היא במסכת כלים ואם כן לא נשנתה תוספתא זו על משנה הזו.

ב. בבא מציעא ע"ה א', אמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידין זה על זה עוברין משום מדה ומשום משקל ומשום מנין ומשום לויין ופורעין בי"ט ולדברי הלל אף

משום
 מקור איסור מדה משקל ומניין ביום טוב הוא בברייתא ביצה כ"ט ע"ב, והקשה התוס'
 בב"מ על גירסת הספרים שלנו וכן גירסת רש"י בביצה, ששם מוזכר רק סכום מידה
 במילתיה דת"ק וסכום מקח במילתיה דרשב"א, ולפי גרסא זו לא מצינו איסור מנין לא
 במשנה ולא בברייתא, וא"כ מנ"ל לשמואל איסור מנין דקאמר עוברין משום מנין דמשמע
 שאיסור ידוע לנו כמו מדה ומשקל". אמנם התוס' בביצה נקט כגירסת רבינו חננאל מטעם
 אחר ולא משום קושיא זו.

ג. **פסחים ג' ב'** אור לארבעה עשר בודקין את החמץ, בעי בגמ' האם אור הוא יממא או
 לילא, פשיט לה ת"ש דתני דבי שמואל לילי ארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר.
 הקשה שם המלא הרועים למה לא הוכיחו מתנא דבי רבי ישמעאל שהובא בדף ז' ב' שכתב
 אותו הלשון ממש.

ד. **ראש השנה י"ג ב'** בדין שנת המעשרות, שמואל פוסק שאף בקטניות אזלינן בתר גמר
 פרי ולא בתר השרשה, והוא דלא סתם משנה ואף על רבי שמעון שזורי דברייתא. כתב ע"ז
 רש"י בד"ה אשתמיטתיה "למדנו דאשכח שמואל תנא דלא אזיל בתר השרשה בקטניות
 אלא אחר גמר פרי ועליה סמיך לפלוגי עליה דר' שמעון שזורי ועליה דהא מתניתין דתנינן
 לעיל האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו כו' ואני לא ידעתי מאן הוא ההוא
 תנא". תוד"ה אחר גמר פרי, הניח עניין זה בקושיא "ותימה שמואל דאמר כמאן הא בין ר'
 שמעון שזורי בין רבנן מודו דאזלינן בתר השרשה". אך הערוך לנר ועוד כמה מן האחרונים
 העירו על התוס' שאין זו קושיא כמו שכתב רש"י קמט. לכאורה עניין זה צריך ביאור ששמואל
 יסמוך על תנא לא ידוע, בפרט כשבא לחלוק על סתם משנה.

*

ענף ב'

כמה ידיעות בעניין סדר כתיבת התורה שבעל פה

א. עוד קודם לרבינו הקדוש היו ת"ר או ת"ש סדרי משנה כמבואר בחגיגה י"ד א', אלא
 שלא נתנו להיכתב ונשנו בעל פה, וכן לא היו שנויים בנוסח אחד. כמו כן היו הרבה חיבורי
 משנה של תנאים, כמו שמצינו ברש"י מסכת עירובין דף יט ע"א "בדבי רבן יוחנן בן זכאי"

קמט בטורי אבן מנסה למצוא תנא כזה אך בסוף דחה דבריו. בפנ"י מיישבו בב' אופנים, האופן הראשון לכאורה אין
 בכחו לחלוק על סתם משנה, דהוא רק ראייה שאיכא תנא שאין לו את דרשת חכמים וממילא יצטרך לסבור כך. והאופן
 השני ודאי שלא אליו התכוון רש"י שהוא ביאור בשיטת ר"ש שזורי בסוגיין וזה אינו תנאי מעלמא, ואכן הפנ"י דק
 להעמיד דבריו כישוב לתוס' ולא כמציאת מקור לרש"י. (בדרך אמונה א' ממעש"ש ה"ח בביאור ההלכה ד"ה האורז
 והדוחן, מביא ראיות למהר"י קורקוס שכתב ביאור אחר לרמב"ם).

- ברייתא שנסדרה בבית מדרשו כעין תוספתא שסידר ר' חייא ור' אושעיא, "דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא" חגיגה י"ז ע"ב וכן מעוד תנאים קי. רב שרירא גאון באגרתו (עמ' 516 קנא) וכן נקט המאירי בהקדמה לפירוש מסכת אבות, שהיו לרבינו הקדוש י"ג סוגי סדרי משניות של תנאים שמהם קיצר וכתב את המשנה, וכך פרשו את הגמ' בנדורים מ"א ע"א שרבי מתני הלכתא בי"ג פנים (אך רש"י פירש שם באופן אחר ראה אות ה'קנב).

רבי חיבר את המשנה, ניסח את ההלכות, קיצר מאוד וכלל תילי תילים של הלכות ברמיזה בעלמא, סידר ופסק הלכה במחלוקות (ע"פ רש"י בעיקר בעמ' 518, 520). בהקדמת הגר"ח מוואלוז'ין לפירוש שנות אליהו על המשניות ובהקדמה לפירוש הגר"א על ספרא דצניעותא, הוסיף שרבינו הקדוש כלל בה את כל הת"ר סדרי משנה שקדמו לו וכל הברייתות והתוספתות ליכא מידי מיניהו דלא רמיזא במתניתין. בהקדמה לספרא דצניעותא האריך עוד הרבה בעניין זה והוסיף "והמבינים בעם אשר חננם הוא ית"ש בבינה יתירה, במסילה יעלו לכלול כל דברי האמוראים וכל התוספתות והברייתות במקור מקורם דליהוי רמיזן להו כולהו במתניתין". בהמשך דבריו אודות הגר"א כתב "ויתר על כן בפירושו על המשנה, שם כלל כל דברי האמוראים שבשני התלמודים וכל התוספתות והברייתות במשנתנו רמוזות נהירין וברירין".

ב. כתב רב שרירא גאון שרבי נסמך בעיקר על משנת רבי מאיר שנשנית בלשון קצרה ביותר לשון מועט הכולל מרובה. [עיינן יבמות ריש דף פ"ו איך שר"מ כתב ברמיזה את חידושו שמעשר ראשון אסור לזרים, והוא יחידאה ואין ללמדו משום מקום אחר אלא שמואל דקדק לה מברייתא זו שהביא. אף שאין הלכה כמוהו, מ"מ רבי נקט סתמא דפרק יש מותרות כוותיה].

ג. כל ימיו עמדו הוא ובית דינו ולמדוה לישראל, כמש"כ הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה. להרמב"ם היה שמואל מבית דינו של רביקנג.

כתב רב שרירא גאון (עמ' 523) שהתוספתא נשנתה על ידי רבי באותו הזמן בבית המדרש כשלימד את המשנה אך לא כתבה במשנה כדי לקצר (וראיתו מהמעשה באילמים חגיגה ג' א'), לאחר זמן היא נכתבה על ידי רבי חייא. מעין זה יש בתוס' ב"ק צ"ד ב' תוד"ה בימי רבי נשנית משנה זו.

קי ועוד מצינו ביומא נ"ט א' "תנא דבי רבי ישמעאל בדבי רבי שמעון בן יוחאי" פירש רש"י, בבית מדרשו של ר"ש בן יוחאי היו שונים משנת רבי ישמעאל וגורסין בה זה וזה יסוד דרומי לומר חזר בו רבי ישמעאל.
קנא העמודים לאיגרת רב שרירא גאון הם לפי הספר מבוא לתלמוד הוצאת ארטסקרול, שם נדפסה עם תרגום ללה"ק.
קנב רש"י בבבא מציעא פ"ו עמוד א' ד"ה סוף משנה
קנז בספר בשער המלך למרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל תירץ מה שהשיג עליו שם הראב"ד.

ד. כתב הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשניות, שרבי חייא חיבר התוספתא ורבי אושעיא ובר קפרא חיברו תוספתות, כדי "לבאר ענייני המשנה". כתב החזו"א (שו"ת חזו"א סי' ע"א) במכתבו לשואל שרצה לבנות יסודות על סמך שאלה למה לא הובא במשנה בשבת דין שינוי בלישה, שאין לדקדק כאלו דיוקים "רק בדברי אמוראים יש לדקדק לפעמים כך, והרבה הלכות לא נזכרו במשנה ונמסרו על פה לרבי חייא ולרבי אושעיא ולבר קפרא, כי הייתה הכוונה לקצר המשנה בשביל שיהיה אפשר להיות בקי בהן".

עייין יבמות ל"ב ב' - לג' ב' שנחלקו רבי חייא ובר קפרא היכי אמר רבי, ושקיל וטרי הש"ס ליישב אליבא דכל אחד על מה שמע חבירו דברי רבי, ועל פי זה מכריע על מה נאמרו דברי רבי, דבאופן שאלבא דחד מיניהו לא מתיישבים דברי חבירו ודאי שלא על זה האופן דיבר רבי, עיי"ש היטב. התם לא אמר תרי אמוראי אליבא דרבי, כמו שיש בכמה דוכתי, דכאן לא שייך לומר כן דשניהם קיבלו ממנו באופן שלא שייך שתיפול סתירה ביניהם אם לא באופנים שתירצה הגמ' קנ"ד.

ה. כל דין שיש בתוספתא דרבי חייא ובתוספתא דרבי אושעיא יש לו מקור במשנתנו, דהם לא באו אלא להרחיב ולבאר את ענייני המשנה, או להוציא דינים שרמוזים במשנה קנ"ה. כמו שמוכח מהמעשה דאילפא תענית כ"א א' וכתובות ס"ט ב', אזל תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאל לי במתניתא דר' חייא ורבי אושעיא ולא פשיטנא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא. פירש רש"י "דבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא - דהוו מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רבם: ולא פשיטנא ליה ממתני' - דאשכחנא משנה כוותיה דההיא ברייתא". וזה הטעם שלגבי תוספתא דרבי חייא אמרינן "רבי לא שנאה רבי חייא מניין לו" (יבמות מ"ב ב' ועוד). דוגמה לדבר במועד קטן ה' ע"א מרבה כמה דינים מיתור המילה "כל", ובכתובות נ"ד ב' - נ"ה א', דקדק שינוי הלשון שלא כתב "לכתוב" אלא "להוסיף", מסייע ליה לר' איבו אמר רבי ינאי דאמר ר' איבו אמר רבי ינאי כתובה ככתובה דמי ונפק'ם ללמעלה מעשרה דינים.

ו. מצינו שדין שנשנה במשנה בסתם, בברייתא מובא שהוא מחלוקת, היינו שמובאות שיטות נוספות בברייתא. ע"ז אמרינן ביבמות מ"ב ב' משמיה דרבי יוחנן דסתם במשנה ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם קנ"ו. אך שיטת תוס' בשבת פ"א ב' כתב דשאר אמוראי לא ס"ל הלכה כסתם בכל גווני אלא במחלוקת ואח"כ סתם במשנה, ורבי יוחנן חידש שאף

קנ"ד בנותן טעם לציין כאן לדברי רש"י כתובות נ"ז א' ד"ה הא קמ"ל.

קנ"ה הרמב"ם בהקדמה לפי המשניות.

קנ"ו אך מתניתין שהיא יחידאה אף לרבי יוחנן אין הלכה כמותה (ועיי' בס' יסוד המשנה ועריכתה לרבי ראובן מרגליות, בירור ט"ו הלכה כסתם משנה, שהביא מקומות רבים כן משמיה דרבי יוחנן), וכן הביא הרמב"ם בהקדמה לפיה"מ.

סתם	במתניתין	ומחלוקת	בברייתא	הלכה	כמוה.
ז.	כתב רב שרירא גאון (עמ' 6-525), "תנו רבנן" הם הברייתות של רבי חייא ורבי אושעיא שהיו טובות מכולן ונקבעו ללימוד בכל הישיבות, ולשון "תניא" או "תני תונא" הוא	משאר	כל	הברייתות.	
ח.	אמנם מצינו בסדרי הברייתות שהוסיפו שמועות בשם אמוראים, ולשמועות אלו לא היה משקל של ברייתא, (ואף היה דברים בסתמא שהם לא יוצאים מן המשנה או מרבי, כמבואר להדיא בדברי ר"ל נדה ס"ב ב' עיי"ש בתוס' ובתוס' רא"ש, ואף מהם אין להקשות).				
	בקונטרס בשער המלך על הקדמת הרמב"ם לגר"ח קניבסקי זצוק"ל, נדפס בספרו שיח השדה, עמ' מ' ד"ה ובר קפרא, האריך להביא דוגמאות רבות שהובאו בתוספתות ובברייתות	אמוראי	הדור	הראשון	והשני.
ט.	כתב בספר הכריתות (חלק ד' א י"ב) שהתוספתא שלנו אינה מה שנקרא בגמ' בשם תוספתא.				
	בהקדמת חידושי רבי מאיר שמחה על הש"ס (עמ' 7-8) מציין לכמה מקומות שהאור שמח כתב שהתוספתא שבידינו היא התוספתא שהייתה לירושלמי וכפי נוסחת הירושלמי, אך לבבלי היה חיבור תוספתא אחר וכשמובא דבר בשם התוספתא אינו מהתוספתא שלנו, ויש	לו	ראיות	רבות	לזה.
י.	נחלקו הקדמונים מי חיבר את התוספתא שלנו, הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה נקט שהיא לרבי חייא, י"א שהיא לרבי אושעיא (עיי' סה"ד ערך רב אושעיא), שיטת סדר הקבלה לראב"ד שהיא לבר קפרא. באחרונים מצאנו דעות נוספות, בספר הליכות עולם (פרק א' אות ב') ובספר דרכי נועם לרבי שלמה די אוליוירה ^{קני} כתבו שהיא לחכם אחר מבית מדרשו של רבי, והחיד"א בשם הגדולים ערך תוספתא כתב, שהיא שילוב של התוספתות של רבי נחמיה רבי חייא ורבי אושעיא ^{קני} .				

^{קני} נתיב אות התניו, ערך תלמוד חיבור משנה וגמרא, (עמ' קל"ג בדפוס הוצאת ליבוביץ □ קעסט) ^{קני} הגר"י אברמסקי זצוק"ל בהערה א' למבוא לתוספתא חזון יחזקאל, כתב שידון בשאלת מחבר התוספתא ב"מבוא הגדול" שיודפס בסוף כרך "קדשים □ טהרות". את הכרך האחרון לא זכה להוציא לאור והוציאוהו בני משפחתו, ואין בו מבוא כזה, וככל שחיפשתי אין בכל כרכי חזון יחזקאל מבוא כזה. מבירור שערכתי מול משפחתו שהוציאו את שאר כתביו, לא נמצאו אצלם כתבים בנושא זה כלל, גם תלמידו הגר"י זילברשטיין לא שמע ממנו כלום בעניין זה. מ"מ בעמוד השני של המבוא הוא מכנה את התוספתא "הפרדס של רבי חייא ושל רבי אושעיא".

יא. לרש"י בברכות מוכח שמפרש שרבי שנה משנתו בי"ג פנים היינו שהוא הרחיב בביאור המשנה בעוד שנים עשר אנפי, שיחד עם המשנה עצמה הם תליסר, ולאחר זמן תלמידיו כתבום בי"ב סדרי ברייתות.

דהנה ברכות כ' א' אמר רב פפא לאביי על ידיעת התורה שהייתה בזמנם "ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא". ביאר רש"י בתליסר מתיבתא - בי"ג פנים יש בינינו משנה וברייתא של ששה סדרים ומסכת עוקצין גם היא בי"ג פנים. כגון משנת רבי ור' חייא ומשנת בר קפרא ולוי ותנא דבי שמואל והכי אמרינן במסכת נדרים (דף מ"א א') רבי מתני הלכתא בי"ג פנים.

(בהקדמת הרמב"ם למשניות, כתב שהיו עשרות רבות של ברייתות לפרש דברי המשניות שחיברו האמוראים, ומעיין זה כתב בהקדמת המאירי למסכת אבות. אך כנראה הבריתות של תלמידי רבינו הקדוש היו עדיפות).

*

ענף ג'

במהות "תנא דבי שמואל"

א. בין הברייתות די"ג פנים הזכיר רש"י "תנא דבי שמואל", בביצה כ"ט א' ביאר את עניינה "תנא דבי שמואל - בתוספתא שסידר שמואל מתנאים שלפניו, כמו שסדרו רבי חייא ורבי אושעיא וכמו שסידר רבי את המשנה" קיט.

ברייתא זו מוזכרת בכמה וכמה מקומות בש"ס, אמנם בכמה מהמקומות יש לר"ח חילופי גירסאות אך במקומות אחרים מוכח להדיא שגרס לה, כגון בעירובין ע' ב', פ"ו א' קס. חלקם במקומות שבגירסת הש"ס שלפנינו הגירסה אחרת, כמו בשבת י"ב יוצא אדם בתפילין, שאצלינו הגירסה תנא דבי רבי ישמעאל ורבינו חננאל והרי"ף גרסו תני דבי שמואל.

לרש"י תנא דבי שמואל הוא אחד מסדרי הברייתות של תלמידי רבי, שכתבו את ההוספות שהוסיף רבי על המשנה והרחיבו בביאורה. מה שהוסיף רש"י בביצה "שסידר מתנאים שלפניו" כמו שסדרו רבי חייא ורבי אושעיא וכמו שסידר רבי את המשנה. יתכן שכוונתו כעין שהביא באגרת רב שרירא גאון (עמ' 518 - 521) שרבי השתמש ביסוד המשנה במשנת רבי מאיר. כמו כן כל אחד מהחיבורים שכתוב שסתמו הוא כתנא פלוני, הוא משום שמחברו השתמש ביסוד חיבורו בנוסח של ההוא תנא

קיט דברי רש"י הנ"ל בביצה הובאו בכללי הגמ' הנוספים לרבינו יוסף קארו אות קכ"ג, שבסוף ספר הליכות עולם, בפחד יצחק לרבי יצחק למפרונטי ערך תנא דבי שמואל, בשם השל"ה חלק תורה שבעל פה, ובסדר הדורות ח"ב ערך שמואל.

קס שתי סוגיות אלו צריכות ביאור, ובעז"ה עוד חזון למועד לבארם. והמדקדק בלשונו בפסחים ל"ט א' יראה שדקדק לכלול

"תנאי בר קפרא ורבי שמואל" חזרת ואמר רב אושעיא מצווה בחזרת, דמוכח בגמ' שדברי רב אושעיא שם הם מימרא ותנא דבי שמואל הוא ברייתא כתני בר קפרא.

וערך אותו. כך גם נהג שמואל שסידר מדברי תנאים שלפניו, אך הכל כדי להרחיב ולבאר ענייני המשנה קסא.

ב. גם באיגרת רב שרירא גאון (עמ' 525 - 526) מזכיר שהייתה כזו ברייתא שחיברה שמואל ומוסיף בה דברים. שהוא מזכירה אחר שמבאר שאף בבבל היו תנאים וסדרי משנה קדומים, והייתה להם "משנת רבי נתן" שלימים עלה לארץ ישראל והיה ראש ישיבה לפני רביקסב, אחר כך מוסיף שהיתה ברייתא של בני בבל "תנא דבי שמואל". נראה שסובר שהברייתא הייתה מבוססת, או שהיו בה גם כן, שמועות של תנאי בבל והיו משתמשים בה בני בבל, מ"מ בהמשך דבריו כתב שממנה ניתן ללמוד את פירוש המשנה. יתכן ששמואל השתמש ביסוד חיבורו בנוסח המשניות שהיו לבני בבלקסג וערך אותו ע"פ שיטת רבי וכהרחבה למשנה. (יש מקום להבין שרש"ג לשיטתו שמפרש אחרת מרש"י את עניין תליסר אנפי של רבי עיין לעיל ענף ב' אותיות א' וט', ועפ"ז לומר שלא היה כלל כעין התוספתא, אך אין הכרח כלל ובפרט שכתב שאפשר לעמוד ממנה על כוונת המשנה).

ג. מצינו שהגמ' לומדת ממנה את פירוש כוונת המשנה, פסחים ג' א' ול"ט א' יומא ע' א'קסד, ומסייעת ממנה להוכיח שיש לתרץ את לשון הברייתא מגילה ל' א'קסה, והובאה בעוד מקומות בש"ס.

ד. הנה אמנם בחולין קמ"א א'-ב' אמר ליה רבי זירא לאו אמינא לכו כל מתניתא דלא תניא בי רבי חייא ובי רבי אושעיא משבשתא היא ולא תותבו מינה בי מדרשא. פירש רש"י, סדרו את הברייתות ודקדקו בדברי כל חכם לומר כמו שאמר אבל יש תנאים הרבה שמוסיפים על משנתם בדדמי. עניין זה הובא בשינוי לשון בירושלמי פ"א ה' ו' דף ט' א' כך אמר רבי שמעון בן לקיש כל משנה שלא נכנסה לחבורה אין סומכין עליה.

קסא ע"ע בזה בספר "יסוד המשנה ועריכתה" עמ' י"ז י"ח ובבירורים סימן י"ד.
קסב ממנו נשאר לנו אבות דרבי נתן.

קסג הטעם שהשתמש בסדר ברייתות זה, שמא משום שהיו רגילים בו בני בבל וכענין משנה לא זזה ממקומה יבמות ל' א' (עיי"ש במסוה"ש לעוד מקומות). או שפרטי הדינים היו כפי מציאות של בני בבל, כמו שמצינו בנדרים מ"ט א' מר כי אתריה ומר כי אתריה, וכן בעניינים שמשנתה משמעות הלשון כנדרים נ"ב ב' ופסחים ג' א' (וע"ע במסוה"ש שם) מר כי אתריה ומר כי אתריה. עוד יש ברייתא של נ' חילוק מנהגים בן בני בבל לבני ארץ ישראל, עליה ליקט הגר"ע אלטשולר מח"ס תקנת עזרא עוד למעלה מנ' חילוקים (חיבור זה נדפס יחד עם ספר הצבא לבעל המאור, ע"י מכון המאיר שע"י ישיבת בית מאיר) וציינו שיש עוד רבים.

קסד אין לחדש שתנא דבי שמואל הוא התוספתא של הבבלי, כי מצינו ביומא ע' ע"א שמבאר את דברי המשנה מן התוספתא ומן תנא דבי שמואל ומוכח שאינם אחד.

קסה שם מתרצינן ללישנא ברייתא אליבא דשמואל בלשון "אמר שמואל בה, וכן תנא דבי שמואל בה", ואם הכוונה שמשום שכך תירץ שנה ג"כ כתירוצו אין בזה ראייה. אלא ברייתא זו מלבד שנשנית במקום אחר נשנתה גם בתנא דבי שמואל ושם הגירסה "בה" ומשם מוכיח שכך יש לגרוס בברייתא זו, וכנראה זו כוונת רש"י שם ד"ה וכן תנא דבי שמואל (ודרך הגמ' להוכיח מברייתא אחת על פירוש ברייתא אחרת, דוגמה לדבר מועד קטן ריש ד' ע"ב גבי מדלין לירקות).

מ"מ נראה שאין זה כולל את תנא דבי שמואל, דהנה מצינו בגמ' סוכה נ"ו ב' שמותבינן תיובתא מ"תנא דבי שמואל", ומבואר שאינה מהברייתות שאין להקשות או לסייע מהן. ושמא לכן קראו לה "תנא דבי" להורות שנכנסה לחבורה. כמו כן כל הברייתות והמשנה מכונות "תליסר מתיבתא", ע"ש שנשנו בבתי המדרשות.

מצינו שאף שמואל עצמו לא חש לברייתות שלא נשנו בבי רבי חייא ובי רב אושעיא, כמו שכתב תוס' בסוכה ריש ל"ב ב', א"כ מסתבר שהברייתות שלו ודאי שהיו מהברייתות המדוקדקות.

ה. באמת מצינו ששמואל דקדק שלא להוסיף בה טעם מסברא, וכששנה טעם אמרו כמימרא בפני עצמה, עיין במילואים וכן בענף ד'. כמו כן, כשהחמיר משום מגדר מלתא לא כתבה בברייתא אלא אמרה כמימרא בפני עצמה (כמו שמצינו שבת נ"ד א' וביצה כ"ט א' קס"ו וברש"י שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן, והר"ן נדרים מ' ב' מיישב כעין זה עוד סתירה בדברי שמואל. לכאורה זהו הביאור גם בסוכה ל"ב ב' גבי שיעור אורך הלולב שמואל לא דק ולחומרא לא דק).

ו. הטעם שכיום אין בידינו את הברייתא "תנא דבי שמואל", ביאר רב שרירא גאון (עמ' 528) שכשנתחבר הבבלי, דקדקו בכל הברייתות והוציאו מהם את הנצרך, ואז מלבד הברייתות של רבי חייא ורבי אושעיא, שאר הברייתות נשתכחו, שכן לא נצרכו להם. ואפילו הברייתא דרב ושמואל "דהוות בבבל דייקא ותריצא וכו' אעפ"כ אשתביקא הך דבי שמואל".

כעין זה כתב המאירי בהקדמתו לאבות, על משנת בר קפרא.

אבל התוספתא לא נשתכחה לפי שנצרכה אף אחר חתימת התלמוד, כהשלמה וכביאור למשנה. כפי שהאריך בביאור עניינה בהקדמת פירוש חזון יחזקאל לתוספתא, שהביא בראש דבריו ציטוט מהאור זרוע מדברי המדרש תנחומא. אך הש"ס בא למה שמכונה בלשון חז"ל "תלמוד", שחלוק מעניינה של התוספתא, וכמבואר ברש"י בבבא מציעא פ"ו א' ד"ה סוף הוראה.

כלומר, כשחתמו רבינא ורב אשי את הש"ס, לא ביארו את כל דברי המשנה, אלא סמכו על התוספתא שמבארת ומרחיבה את ענייני המשנה.

ז. כל כך נשתכחה ברייתא זו, שלמרות שמוזכרת בש"ס כמה פעמים, כמה מגדולי הבקיאים לא ידעו על קיומה. עד כדי כך, שבספר תורה תמימה (ויקרא כ"ג כ"ה) שהיה בקי מופלג, כשהביא את דרשת תנא דבי שמואל "כל מלאכת עבודה לא תעשו" יצתה

ק"י עיין עוד בזה בספר גופי הלכות כלל קנ"ה.

תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה (שבת קל"א ע"ב ובראש השנה כ"ט ע"ב), רוצה להגיה שתהיה כמו הברייתא בשבת קי"ז ב' שתנא דבי רבי ישמעאל דריש לה מ"לא תעשה כל מלאכה". וכן רוצה להגיה שגם כאן הוא תנא דבי רבי ישמעאל וז"ל "ונראה דגם זה ט"ס כאן דלא מצינו בגמרא תנא דבי שמואל"קסו. עד כדי כך נשתכחה בריתא זו שאף זכרה נשתכח.

*

ענף ד'

תירוצים על הקושיות שבענף א'

להמבואר ניתן ליישב את הקושיות שבענף א'.

א. **שבת נ"ח ב'**, הקשה התוס' שאין התוספתא הזו שנויה על המשנה במסכת פרה. יש ליישב, שאין הכוונה לתוספתא בכלים, אלא דדין זה נשנה באחד מחיבורי הבריתות הנוספים שנשנו על המשנה ואינן בידינו, ורש"י דייק לה מכח לשון הגמרא "תני עלה" היינו שנויה עליה.

ב. **ב"מ ע"ה א'**, הקשה התוס' שלא נזכר במשנה ובתוספתא איסור מניין ביום טוב. גם דין זה אפשר לומר שמקורו בתנא דבי שמואל ובשעתו היה ידוע להם ולא היה צורך לפרשו, ובגמ' לא הוצרך להיכתב איסור מניין, כדין בפני עצמו בשם הברייתא, כיון שכלול בדברי שמואל ובכלל מאתיים מנה. ואת המימרא שמואל לא אמרה בשם הברייתא דהא שמואל הוסיף מדיליה על איסור מניין ויתר איסורי יו"ט, שהוא אף הזהיר שבני חבורה המקפידין זע"ז יבואו להיכשל באיסורין אלו (וכן הוסיף שיכשלו באיסור ריבית להלל, וע"ע בריטב"א עוד דינים וכן בשיטמ"ק בשם הראב"ד).

ג. **פסחים ג' א'**, הקשה המלא הרועים למה לא הוכיחה הגמ' דבדיקת חמץ בלילי י"ד מתנא דבי רבי ישמעאל. יש ליישב דהנה בביאור עניין "תנא דבי רבי ישמעאל" האריך בזה הגרי"א הלוי בספרו דורות הראשונים (חלק ה' פרק מ') שעיקר עניין הברייתות שלהם היה למצוא דרשות מקור לדיני התנאים, ע"פ שיטת הדרשות של רבי ישמעאל. יתכן לומר, שממנו אפשר ללמוד שדעת רבי ישמעאל היא שבדיקת חמץ היא בלילי ארבעה עשר, אבל אין כ"כ ראייה מה הפירוש במשנתינוקס"ח. מה שא"כ תנא דבי שמואל עניינו להרחיב ולבאר

^{קסו} אמנם בראשונים מוכח שגרסו אף שם "תנא דבי שמואל", כגון רש"י בעירובין צ"ו ע"ב ד"ה הא נשים מעכבין. אדרבה הרשב"א בשבת קי"ז ע"ב גרס אף שם תנא דבי שמואל ותרודהו משמיה דשמואל. (ככלל שמואל וישמעאל אפשר שיתחלפו, ואף מצינו שנפל ט"ס כזה ברש"י כת"י מו"ק ד' א'). אף התורה תמימה עצמו הביא לברייתא זו משמיה דתנא דבי שמואל, בבמדבר כ"ט א. □

^{קס"ח} בדורות הראשונים נראה שרוצה לומר שתנא דבי רבי ישמעאל נסדר גם על דיני המשנה שלנו ולא רק על המשניות הקדומות, אם היה כן, הדרא קושיא לדוכתא. אלא צ"ל שלא בכל גווני אולא בתר המשנה ולכן עדיף להוכיח מתנא דבי שמואל. ראייה לזה מצינו ביומא נ"ט א' "תנא דבי רבי ישמעאל בדבי רבי שמעון בן יוחאי" פירש רש"י, בבית

את המשניות ע"פ מה שקיבל מרבינו הקדוש, ממנו אפשר להוכיח טפי את פירוש המשנה. מצינו בנדרים ע"א א', דשמואל מבאר את המשנה באופן שיש בו חידוש דין גדול שאינו מוכח מלשון המשנה, אלא כתב הר"ן דהכי קבלה מרבו שזהו הפירוש במשנה. יתרה מכך מצינו בכתובות ע"ז א' שפליג עם "במתניתא תנא" בפירוש המשנה מהו בעל פוליפוס שכופין אותו להוציא, ובכתובות ע"ב ב' פליג עמה מיהי הקולנית ומסיק הגמ' מכח קושיא דמחורתא כוותיה (וכן בסוטה מ"ח א' פליג עמה מהן הנוקפין שביטל יוחנן כהן גדול).

ד. ראש השנה י"ג ב', שמואל פוסק שאף בקטניות אזלינן בתר גמר פרי ולא בתר השרשה, והקשו תוס' דהוא לא כסתם משנה ולא כרבי שמעון שזורי דברייתא, ורש"י כתב "למדנו דאשכח שמואל תנא". י"ל כמו באות ב', דאפשר לומר שמקורו מתנא דבי שמואל או מסדר ברייתות אחר, שמצוי בברייתות שמובא שיטות נוספות שלא הובאו במשנה, ולכן לא היה תמוה כלל לרש"י. יתכן שהתוס' שלא הסתבר להם לפרש ששמואל נסמך לחלוק על סתם משנה מכח תנאים בברייתות אחרות שאינם בגמ' ובתוספתא מבלי להזכירם להדיא בש"ס.

והא שנסמך על ברייתא לחלוק על סתם משנה, אפשר לומר ששמואל ס"ל כהנך אמוראי דסתם במשנה ומחלוקת בברייתא אין הלכה כסתם, כמו שהובא בענף ב' אות ה'. מצינו כעין זה בסוכה ל"ב ב' גבי שיעור אורך הלולב דשמואל פסק כרבי טרפון נגד סתם משנה. הרא"ש שם (פרק ג' סימן ז') כתב דהלכה כשמואל כיון שכשהאמורא פוסק כנגד המשנה הלכה כוותיה קסט ותמה על הרי"ף שלא פסק כן בפרט שרבי יוחנן התם ס"ל כשמואל קע.

או כמו שמצינו שכשקים ליה שרבנן פליגי על סתם משנה פוסק כוותיהו. שכעין יסוד זה מצינו בפסחים ק' א' אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי אלא פורס מפרה ומקדש. הראשונים הקשו היאך שמואל חולק על תנאים, הביא התוס' ד"ה אלא פורס מפה מימרא מהירושלמי ששמואל אומר דבריו בשם חכמים. האור זרוע בהלכות ערב שבת סימן כ"ב הביא את דברי התוס' אך הביא בשם רבינו משה שהוכיח

מדרשו של ר"ש בן יוחאי היו שונים משנת רבי ישמעאל וגורסין בה זה וזה יסוד דרומי לומר חזר בו רבי ישמעאל. מבואר שחלק מברייתות אלו היו קדמוניות, וכן שהיו כשיטת רבי ישמעאל גם בהלכה ולא רק בדרשה. באגרת רש"י (ע"מ 526) נוקט שתנא דבי רבי ישמעאל הם ברייתות קדומות שקדמו לרבי ואם כן הם קדמו למשנה ואין להוכיח מהם פירוש המשנה.

קסט כלל זה הביא משמיה דהרא"ש בספר גופי הלכות לרבי שלמה אלאגזי כלל ל"ח. עוד כתב בכלל קנ"ו שמצא כלל חדש בכללי הרב הגדול מהר"ר בצלאל שאף שהלכה כרבים כל האמוראים יש להם כח לפסוק כיחיד והוציא זה מדברי הרשב"א בשם בעל המאור ב"ב צ"ו ב' ד"ה ורב. קע בקרבן נתנאל שם (אות ר') תירץ דהרי"ף פסק כרבי יוחנן דעלמא הלכה כסתם משנה.

מכמה מקומות שראשוני האמוראים חלקו על תנאים מכח קבלות שהיו בידם מתנאים שאינם במשנה וברייתא.

בדומה לזה מצינו בנדרים פ"ח, שפירש הר"ן (נדפס בעמוד ב') ד"ה ושמואל אמר, שמודה לרב שמתניתין דהתם כרבי מאיר דס"ל יד אשה כיד בעלה, אך הוא פוסק כרבנן דפליגי. דברי רבנן דפליגי לא מצינו, אלא מכח דימוי ליד עבד כמו שפירשו שם הרא"ש והתוס', ומ"מ שמואל פוסק כן נגד סתם משנה. [דבר זה שחולקים מכח שיטות שאינן בידינו מצינו גם בדברי הר"ן נדרים מ' ע"ב, בביאורו שיטת ר"ח והאלפסי, דמקשה היאך רב ואבוה דשמואל פליגי ארבי מאיר ורבנן בבריתא וכתב בתירוצו הראשון, "איכא למימר דאינהו ידעי דאיכא תנאי בעלמא דלא סבירא להו הכי"קעא].

ה. **בברכות כ"ג ב'**, התיר שמואל להניח תפילין תחת מראשותיו אפילו אשתו עמו. אע"פ שאיתותב מברייתא, מ"מ רבא פוסק כמוהו משום דתוספת שמירה עדיפא. קשה איך שמואל חולק על ברייתא, ע"פ הנ"ל היה אפשר לומר שהיה ידוע להם שקבלה כן בידו.

אך בתלמידי רבינו יונה שם (ט"ו מדפי הרי"ף) תירץ באופן אחר, שבדבר שהוא בדקדוק המצוות כגון זה שהוא תוספת שמירה, נוכל לפסוק כמו האמורא. הטעם שלא תירץ כדברינו, לכאורה משום שהגמ' אומרת שבריתא זו תיובתא דשמואל, ואם היה ידוע להם או מסתבר להם, שדבריו משום קבלה שבידו לא הייתה בריתא זו תיובתיה, ע"כ שידעו שדבריו הם מסברא דנפשיה ופליגי על הברייתא. לכן הוצרך רבינו יונה טעם אחר למה רבא פסק כוותיה.

ו. אמנם במקומות הנ"ל מצינו שרש"י הוא שמפרש פירוש שנסמך על כך שיש ברייתא שאינה בידינו ולא תוס', יש מקומות שמצינו איפכא שהתוס' פירשו כן ולא רש"י. כגון לגבי מקלקל בחבורה בסנהדרין פ"ד ב' תוס' ד"ה מאן, ביומא ל"ו א' תוס' ד"ה ומעשר עני, בזבחים ה' ב' ד"ה מיעט ודף ז' ב' ד"ה כל. מ"מ אין בכך סתירה בין שיטותיהם, שהכל לפי הסברא איך להבין כל סוגיא מתוך משמעות דברי הבבלי, ע"פ הלשון או הסברא, אם סומך על ברייתא נוספת, וכעין מה שמצינו באות הקודמת.

*

קעא כתובות ס"ט א', ורבי יוחנן אמר אחד זה ואחד זה אין מוציאין. איבעיא להו לרבי יוחנן לא שמיע ליה הא דרבי ואי שמיע ליה הוה מקבל ליה או דלמא שמיע ליה ולא מקבל ליה. הנה רבי יוחנן לאו תנא ופליגי כמבואר בכ"ד ולא יכול לחלוק על רבי, אלא הכוונה שמקובל בידו מתנאים אחריו לא כן. בכתובות ס"ט ב' מצינו שרב אדא בר אהבה אמר רב (ויש שלא גרסו משמיה דרב) זו דברי רבי אליעזר אבל חכמים אומרים התלמידים יוצאים לתלמוד תורה שתיים ושלש שנים שלא ברשות. אמר רבא סמכו רבנן אדרב אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשיהו. מבואר שסמכו אקבלה שחכמים חולקים כנגד סתם משנה. ביותר מבואר בתוס' ר"ד שם שנהגו שלא כדין ולכן נעשו, ומוכח מזה שאין לסתמא זו דין של "יחידאה" ומ"מ סברו שיש לסמוך על הקבלה שחכמים החולקים.

ענף ה'

מילואים

דוגמה לדבר, איך שמואל הקפיד לא לערב טעמא דמלתא עם הברייתא אלא אמרה כמימרא בפני עצמה.

מועד קטן י"ח ב', אמר שמואל מותר לארס אשה בחולו של מועד שמא יקדמנו אחר. והגמ' מחפשת להביא ראיה לדבריו ודוחה, במסקנה הגמ' מביאה ראיה לשמואל מתנא דבי שמואל^{קעב}, תא שמע דתנא דבי שמואל מארסין אבל לא כונסין ואין עושין סעודת אירוסין ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו, ש"מ. צ"ב אם שמואל תנה לה בברייתא דידיה, למה אמרוה בשם עצמו. ואפש"ל ששמועה זו נתפרסמה בשמו אך לא ידעו שהיא בברייתא דיליה, כיון שהיו שלא היו בקיאים בכולהו ברייתות אך באמת הוא תנא לה ולא אמרה משמיה דנפשיה, וזה דוחק. אך הנה בדבריו שם יש כמה תוספות על מה שבברייתא, דהוא הוסיף טעם בדבר וכמה הלכות חדשות, ממילא עיקר הדין הוא ממתניתיה והוא ביאר את הטעם במימרא בפני עצמה. דלולי דבריו היה אפשר לפרש שאין ההיתר לקדש במועד מטעם דבר האבד, אלא שאין כלל סיבה לאסור אירוסין במועד, ושמואל חידש שאירוסין הוי כפרקמטיא דאסורה, כמבואר בריטב"א, עוד חידש בגדרי דבר האבד שאף משודכת חשוב דבר האבד (ולהרמב"ן שאין היתר דבר האבד במניעת רווח מ"מ הכא שריקע^ג, ועוד חידש שאפשר שאחר יקדמנו ברחמים ועוד שאף הפסד כזה חשוב דבר האבד. דשמואל הקפיד לשנות כפי שקיבל, אך את הטעם שמפרש ולא קיבלו מתנאים לא הוסיף בברייתא אלא לימדו כמימרא בפנ"ע. כך קרה שאף שעיקר הדין הוא מתנא דבי שמואל, בתחילה נודעה רק המימרא של שמואל שבה נתן טעם וחידש כמה דינים בדבר האבד ויש בה עניינים בפני עצמם והייתה סיבה שתתפרסם בפני עצמה מכח החידושים שבה.

0573105680ap@gmail.com

לתגובות:

^{קעב} אמנם רבינו חננאל גורס תנא דבי מנשה.
^{קעג} עיין מש"כ בזה בקובץ "עמל התורה" על חול המועד, גני איילון ניסן תשפ"ב, בדין מקומות עבודה המפטרים את מי שלא עובד בחול המועד, אות ד', עמ' קמ"ז.

הרב גדליה גרינבוים, יועץ חינוכי ומשפיע רוחני, ר"מ בישיבה לצעירים מצוינים - בית שמש

תוכו 'רצוף' אהבה - לימוד ברציפות להתענג על התורה

אחר עבור עלינו לטובה ולברכה. חג השבועות - זמן מתן תורה. אחר ההכנה המוגברת לזמן מרומם ומיוחד שקודשא בריך הוא כביכול מצפה ומשתוק אליו, שיעסקן בניו אהוביו בתורתו הקדושה. כאמרו: "צבי חמיד ורגיג דילעון בלעותא" - רוצה חומד ומתאוה הקב"ה שיעמלו בניו בתורה הקדושה", בסיום האקדמות, לקראת פנייתנו לקרא בתורה את מעמד קבלת התורה, ועשרת הדברות שנאמרו מפי הגבורה, אומרים אנו: "צבי ואתרעי בן ומסר לן אורייתא" - חפץ ורצה בנו הקב"ה ומרוב אהבתו מסר לנו תורתו הקדושה". עתה הוא הזמן המתאים, לחשוב מחשבות, ולדעת את הדרך הטובה ביותר, להנחיל תורה ומתיקותה, מתיקות לימודה. לדורות, וכשם שבנינו עברים היו לנו על קיום התורה, עלינו לערוב עבורם, שיהיו הם בני תורה. לומדי תורה באהבה. ומתוך נעימות ומתיקות, עד שיהיו מתענגים על ה' ועל תורתו. ננסה איפוא לדעת בנקודה אחת, הקנייה לתלמידים רצון עצמי ללימוד בהתמדה, ברציפות, ומתוך חשק התלהבות נועם ואש קודש.

פנים רבות לכל דבר קודש. בכל חג ומועד, מתעלים כל עדת ישראל לקהילותיהם. כל קהלא קדישא כדרכה ובדרך המסורה לה מרבותיה מדור דור. זיקי אש רבים ומגוונים משולבים בקולות וברקים, היו כחלק בלתי נפרד ממציאות חג השבועות, הלימוד בליל התקדש החג, התפילות הלוהטות, וקריאת התורה בקבלתה ובשמוע עשרת הדברות. ניצוצות קדושים ניתזים, ומציתים את הלבבות. מגבירים את צימאון הנשמה וגעגועי הנפש העזים, להתעלות ולהתקרב ולו במעט אל הבורא יתברך ויתעלה.

ידועים ומפורסמים דבריו הק' של הרמב"ן על הפסוק בשיר השירים, הסובב על אהבת הבורא הלוהטת בכל נשמה ונשמה מנשמות עם קדוש. "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" - כאשר לב איש ישראל מתלהב, ומתעוררות בו האהבה הנטועה עמוק בנשמתו. ו"נפשו יוצאת" אל הקדושה, מתוך שהיא כ"חולת" אהבה. בהתעורר אהבה זו, בכדי שיוכל להיאחו בה באהבה העזה, בקדושתה העצומה. נדרש האדם לאוחזה ולאוספה אל כלי המחזיק ברכת קודש - "עד שתחפץ" עליו ליצור כלי קודש. כיצד יכול היהודי ליצור כלי קודש שיאחו ויכיל בקרבו את התעוררותו לימים רבים? יעשה חפץ של מצוה. המציאות של קיום המצוה שהיא רצון הבורא יתברך. באמצעות המצוה, נעשה לו חפץ של מצוה זה לכלי המחזיק את ההתעוררות של אהבת הבורא, וכמיהתו אל הרוממות, ולהתענג על ה'.

אמור מעתה: כאשר מתעורר האדם אל הקדושה, מתוך אהבה. הכלי שבכוחו להחזיק את ההתעוררות לאורך ימים, הוא חפץ וקיום מצוה מעשית. בה תאחו אור ה', קדושת המצוה היא שתשמור את התעוררות אהבה לבל תכבה אשה.

בימי אלו הנזכרים נעשים, החג הקדוש המכונה זמן מתן תורה, אחר שהתעוררות עטפה את כל כלל ישראל, בימי ההכנה בשלושת ימי הגבלה. ובעצם החג הקדוש. בליל השבועות עצמו, וביומו בקבלת עשרת הדברות וכל התורה כולה. אין ספק שאין די באר עוצם התעוררות נפשות ישראל לתשוקת התדבקות בתורה הקדושה, לאהבת הבורא נותן התורה, ולהתענג להגיע לקרבת אלוקים חיים. שומה ראוי לעשות להתעוררות נעלה זו כלי - וחפץ של מצוה, למען תעמוד ותתקיים התעוררות זו.

*

דרכי עבודת התעלות

כאמור, דרכי ההתעלות רבים הם. כדי שהיהודי יתרומם ויתקדש, לפניו דרכים רבים, עצות וסגולות מגוונות. כל דרך, וכל צעד, וכל עשיה ועיסוק מוגבר בכל מעשה קדוש. כולם מגבירים את קדושת נשמת ישראל, מלהיבה אותו לעבודת הבורא ביתר שאת, מקדשתו ומרוממתו. ומעלה ריח ניחוח לה'.

גם נזירות - פרישות מלהתעסק בדברים גשמיים, מקדשת את האדם. פרשת נזירות שבתורה, מלמדת אותנו על התקדשות הנזיר. והתעלותו במעלות רוחניות, הן במה שנאסרו עליו דברים המותרים לכל אדם שאינו במדרגת נזיר. וגם בקדושת נזרו. באמת אמרו, כשם שפרישות מאכילה, נזירות מייץ. והימנעות מעיסוק בדברי חולין מקדשין את האדם, כך גם פרישות מדיבורי חולין, המקיים בעצמו תענית דיבור. בכך שמונע עצמו לזמן מה - מדיבורי חול. **מרומם עצמו**, בהפרישו את עצמו מהחול, והחולין. עצם ההפרשה מהחול, מעלה את האדם לקדושה.

כשאנו עוסקים בחינוך, במיוחד בעת שאנו מבקשים לגדל עדרים של לומדי תורה, צעירים בתחילת דרך עלייתם. מוטל עלינו להחדיר בהם, ולהקנות לכל אחד מישראל, את ערכי הקודש. את המושגים - מושגי העבודה התמה. גם זו שעדיין לא בדיוק תואמת את הצעירים, כדי שלפחות יהיו מודעים למעלות מדרגות ודרכי עבודה נעלות שלפחות "אנשי מידות" עובדים עמה את בוראם. **עצם הידיעה, ההכרה במעלות של צדיקים ועובדי ה', בסופו של דבר, תעורר גם בצעירים את הצימאון והכיסופין של נשמתם לרוממות. ולכשיתגדלו, ויתבגרו, ויהיו לאנשים, ינהגו גם הם כך, מתוך הכרה ובלהט של אש והכל מתוך הידיעה הראשונית. והציפיה הממושכת של שנים, באמרם לעצמם "מתי יגיע מעשי"** - מתי יגיע גם לנו אל העבודה הרצויה והתמה הלזו.

*

עשה טוב - התעלה והתרומם

נעים זמירות ישראל שורר בתהילותיו: על האיש החפץ חיים... "סור מרע ועשה טוב". על הכתוב אמרו צדיקי הדורות, שהוא מלמדנו דרכי עבודה. כיצד נעלה במסילה העולה בית א-ל, איך נתרומם, ונתקדש. **ראש לכל דבר**, כדי לזכות להתקרב אל בורא כל העולמים, ולו במדרגה הקטנה ביותר. נדרש מעמנו ב' צעדים הכרחיים; להסיר את הרע מעמנו, להתנתק הימנו, ולהיות זך ונקי מכל שמץ ועון. שהלא "אין לבא אל שער המלך" מלכו של

עולם, להתקרב לבית ה', ולעמוד לפניו יתברך לשרתו, ולדבקה בו. "בלבוש שק" - כשאדם עדיין אינו נקי מלכלוכי עונות. ולכן, "סור מרע" - הוא הדבר ההכרחי - עד שטרם התנער האדם מן הרע, והרע עודנו סרוך בו ובנשמתו, האיך יעיז להתקרב ולעלות במעלה ההר, ולנגוע בקצהו?!

אחר שזכה האדם להתנקות, ולטהר עצמו מעון וכל סרך של דבר רע - עבירה. מכאן עליו להמשיך לעולת במעלה נוספת, והיא "עשה טוב" לעשות את הטוב ואת הקודש. לקיים מצוות התורה, ולעשות את רצון הבורא. בעשותו את הטוב, לאחר שהינו זך ונקי, הרי הוא עולה ומתעלה עד כי יוכל להתדבק אל ה'. ולכן על "האיש החפץ חיים [רוחניים]...סור מרע ועשה טוב".

בעבודת קודש זו אמרו צדיקים. כי אף אמנם שמן הראוי להיות נקי מכל שמץ ועון, טרם התקרב האדם אל הקודש. ברם, מי יאמר זכיתי ליבי וטיהרתיו, מי יוכל להעיד על עצמו שזך ונקי הוא. אילו יעמול האדם בתחילת עבודתו, להתנקות ו"לסור מרע" ולא יגש אל עשות הטוב טרם היותו סר מרע בתכלית. מי יודע מתי יגיע לידי כך, הלא כל שנות חייו לא יספיקו לו להגיע למדרגת היותו נקי מן הרע.

לכן אמרו צדיקים: בתחילה הרהר בתשובה - קבל על עצמך להימנע מן הרע, ולבלתי התקרב אליו. בכך תקיים בעצמך את הצעד הראשון בעבודת הקודש כשתהיה בבחינת מה "סור מרע" לפחות במחשבה, ובקבלה עצמית. ומיד "ועשה טוב" - התרומם התעלה הרבה בעשיית הטוב הראוי והקדוש. רק אחר שתרבה בקדושה, במצוות ובמעשים טובים. כשתהיה דבוק בתורה בלימודה, ובקיום מצותיה, ועשיית רצון הבורא. שוב תשוב מחדש אל ה"סור מרע" ומאחר והנך כבר טעון בטוב - בתורה הקדושה, במצוות ה', בצדקה במעשים טובים, ועשיית רצון ה'. כאשר עתה תשוב ותסור מן הרע - תהיה זו הסרת הרע בשלמות. וכה יתפרש הכתוב לפי דרכם: "סור מרע" - עזוב את הרע, ואל תתעסק עמו, יתר על המידה, ואפילו לא כדי להתנתק הימנו. אלא "ועשה טוב" בתחילת הדרך הקדם והעצם את ה"עשה טוב" והרבה בו.

*

קום ועשה

רעיון מתוק שמענו בענין ההתעלות, ודרכי העבודה התואם את אשר אנו עוסקים בו. בכל בית מקדש מעט, בכל בית הכנסת ובמקום שבני עם קודש מתפללים. נמצא כרוזת העוסקים באיסור לדבר בשעת התפלה וקריאת התורה. הללו מכריזים ואומרים לאדם, יהודי יקר, אתה עתה בתפלה ובקריאת התורה, אל תפסיק, אל תתעסק בדבר אחר אל תדבר. כרוזת ודברים אלו טובים ומועילים הם. ברם, כשעוסקים בבני עליה, כשאנו מדברים עם מי שמבקש לעבוד את הבורא. אין אנו נדרשים לכך, מפני שבמקום שנאמר לעובד ה', אל תדבר בשעת התפלה, נפנה ונאמר לו, התעמק בתפלה. - התפלל! היה עתה בעצמך ובכל מהותך מחובר אל הרינה ואל התפלה! מכיון שתהיה מחובר אל התפלה, אין כבר

שום צורך לומר לך להימנע מדבר. כי איך תדבר הלא מתפלל הנך. התפלה ואתה חטיבה אחת הנכם.

משמעות הדברים, שבמקום שנרבה בעיסוק הצורך, החובה וגודל האיסור לדבר באמצע התפלה. נעסוק בהתעמקות והתחברות מוחלטת אל התפלה [ובעצם לכל דבר שבקדושה], וממילא לא יהיה שייך בכלל לחשוב על אי דיבור, ולא להתעסק בדבר אחר בעת ההיא. שהרי האדם כל כולו הינו התפלה [והדבר שבקדושה שהוא עוסק בו], מציאות אחת.

*

לימוד תורה ברציפות

העבודה התואמת את התלמידים - לומדי התורה בימים הללו. וכבר התפשטה עבודה זו בהרבה מקומות של תורה, ובקהילות ישראל. בעיקר בימי הכנה לזמן מתן תורתנו. ההתרוממות וההתעצמות בלימוד התורה - ודייקא ברציפות - ללא הפסק והסחת הדעת!

גם בלימוד ברציפות ישנם שני מהלכים, **מהלך אחד**; לימוד תורה, תוך הקפדה להימנע מדיבור של חול באמצע הלימוד. מהלך זה דומה לאי דיבור באמצע התפלה. ואם תמצי לומר הרי זה דומה ל"תענית דיבור". **כלומר, אני לומד תורה. ואיני מפסיק, איני מדבר באמצע.** במילים אחרות אני מונע עצמי מלהיות "המפסיק ממשנתו".

אמת, זו מעלה, ולא כל אחד מקיים ועומד במדרגה זו. אבל בכל זאת. כשאינן הלומד מפסיק ממשנתו, הוא בעצם לומד, **וברגע שהוא מפסיק - אינו לומד.** ואינו בכלל לומד ברציפות או שלא ברציפות, **אלא הוא פשוט אינו לומד.** היינו, המפסיק ממשנתו, אינו מדרגת לומד שלא ברציפות, או אפילו לא במדרגת לומד ומפסיק ממשנתו. **אלא שהוא אינו לומד כלל וכלל!**

המהלך השני, עליו אנו מבקשים להצביע, אותו נבקש להקנות לתלמידים מקשיבים. פשוט ועמוק מאין כמוהו; **פשוט ללמוד!** היינו להיות שקוע בלימוד. להתחבר אל התורה, ראשו ורובו של הלומד שיהיה מונח בתלמודו, ורק בו.

ברגע שהאדם לומד תורת ה' - תורת אלקים חיים, הרי הוא מתחבר אל התורה הקדושה, אל נותנה והרי על כך אמרו "קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל חד!" **כמה גבוהה מדרגה זו ונעלה היא. האדם הלומד, הוא עצמו לומד, הוא עצמו תורה. הוא מחובר אל התורה.** לא רק שאינו מפסיק, לא שהוא לומד ברציפות. הוא פשוט גבוה מעל גבוה - הוא פשוט לומד תורת אלקים חיים - הוא מחובר בקשר עצמי ומהותי. הוא תורה - התורה הינה הוא עצמו. לזאת יקרא לימד ברציפות - כלומר, לימוד תורה בחיבור עצמי. להיות כל כולו חלק מתלמודו מתורתו. הוא מה שפתח נעים זמירות ישראל בתהלותיו: "אשרי האיש ... כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וילילה" - בתחילה תורת ה' היא, כלומר, בתחילה כשהאדם מתיישב ללמוד תורה. הוא עדיין נפרד מהתורה התורה היא תורת ה', והוא - הלומד הוא איש - אדם שמבקש ללמוד.

כשכבר יושב האדם ולומד תורה - בעת אשר "יהגה יומם ולילה" - כאשר הוא לך באהלה של תורה, והוא עסוק בה ומתעמק בה, ומתחבר אליה נעשה הוא לחלק בלתי נפרד מן התורה, ולכן "ובתורתו יהגה יומם ולילה". - מאחר שהוא כבר הוגה בה, היא תורתו - הוא והתורה חד הם.

*

טעמו וראו - כי טוב

מעיקרי התפקידים המוטלים עלינו העוסקים בחינוך לתורה לקיום המצוות, לעשיית מעשים טובים ולעבודת הבורא. להמתיק את הטוב- את הקדושה, ולהאחיבם על ליבות תלמידנו. עד שיחפצו בה מעצמם, יאהבו אותה ויעשו אותה מתוך הכרה שהיא טוב.

כשאנו עוסקים בהקניית ערכי לימוד תורה, כשמבקשים אנו להנחיל לתלמידים תורה. אין הכוונה רק להנחילם דרכי לימוד תורה, ואו ידיעת תורה. המטרה הראשית היא, להנחילם ולהקנות להם אהבת תורה, שיאהבו את התורה וילמדוה מתוך חשק אהבה ומתיקות. לשם כך, לא נוכל להסתפק רק בלימוד עמהם, ועדיין לא נהיה מרוצים רק מידיעתם והצלחתם בתלמודם גרידא. לצד אלו, ואולי כהצבת מטרה ראשית ועיקרית, נשאף ונשקיע את עיקר עבודתנו, למצא את הדרך הנכונה, איך יקנו את אהבה.

כיצד נעורר בהם צימאון, חשק וכיסופין שירצו ללמוד תורה, מפני שירגישו שטוב היא. הדרך הראויה היא ל"הטעימם" ממתיקותה. להמתיק להם את הלימוד, ולהביאם לידי רצון והנאה בלימוד. כיצד נוכל לעשות. הן אמת כי הרבה דרכים לכך, הקדים הרמב"ם ללמדנו, שעל המלמד תורה לנערי ישראל להמתיק להם, ולתת להם קליות ואגוזים, מיני מתיקה ומגדנות כדי למשוך את ליבם אל התורה.

המהלך הנוסף להמתיק את התורה ואת לימודה. פשוט להטעימם במתיקות התורה. מיד כשיטעמו את מתיקות התורה, ירצו הם אחריה, ויאהבוה. האמצעים להמתיק ולהנעים את לימוד התורה, מצויים ב"ה כיום בשפע רב. אמצעי ההמחשה, דפי העזר, הדרכים הבהירות להסביר. ובכלל הגישה החינוכית שדורנו זכה אליה, שהלימוד נעשה בחדרי לימוד מוארים ונעימים. כך גם הלימוד עם תלמידים נעשה מתוך נעימות ומאור פנים, ועוד ועוד כברת השם על עמו ישראל.

לגבי הדרך לעורר חשק ולהטעים את לימוד התורה ברציפות, דבר שלכאורה נראה קשה ורחוק מתלמידים, ובוודאי מתלמידים רכים בשנים, לפעמים עצם ההכרזה על לימוד ברציפות מפחיד, יכול לעלות במחשבה שאילו יפסיק לרגע אחד, הרי בכך כבר איבד את הרציפות, רעיון זה מפחיד ובעצם מרחק את הרצון להתחיל.

מן הנסיון למדנו, שבגישה נכונה ומתאימה, אפשר להצליח בכך ביותר. כבר ראינו תלמידים שחפצים מאוד, וגם מצליחים ביותר, ללמוד שעות על גבי שעות ברציפות, ללא כל הפסק ואפי' ללא הסחת הדעת. זה נעשה מרצון עצמי, וללא כל הכרזה, לא מבצע ולא שום דבר אלא פשוט מתוך חשק והרגשת מתיקות בלימוד רצוף, ודווקא בלימוד ברציפות.

אף כי הדברים נראים קצת מוגזמים. תלמידים לומדים שעות רצופות, בלי מבצע, בלי הכרזה ובלי שום דבר אלא מעצמם? כן. כשאנו עוסקים עם תלמידים מקשיבים, בעיקר בימים מרוממים ומקודשים, כשאנו מעוררים על מהות לימוד התורה הק', על חשיבות מציאות הלימוד ברציפות. אנו מציגים בפניהם את השאלה הזאת. בתחילה התלמידים משתוממים, אינם מבינים מה רוצים מהם. וכי מדוע מטילים עליהם פצצה כה כבדה, וכי למה אנו טופלים עליהם דבר זה שהם לומדים שעות ברציפות ללא הפסקה.

כשאנו שואלים אותם, האם בליל שבועות אתם ערים? כן.

מה אתם עושים בליל קדוש זה? אנו לומדים.

כמה זמן? כל הלילה.

ממש כך? כן! **חד משמעו!** יש הרבה מאוד תלמידים שלומדים בליל שבועות "כל הלילה" ברציפות, ללא כל הפסקה. איך זה קורה? האיך הם מצליחים להגיע לכך? ממתני הם אוהבים להתמיד בעומה שכזו? לילה שלם?!

המסקנה העולה שתלמידים מסוגלים לכך. הם אוהבים זאת, וכשיש להם בכך ענין, יעשו זאת ואפילו מעצמם.

וכאן נבא אל העיקר, כשאנו מבקשים שהתלמידים יקנו את הערך הזה, שההתמדה והלימוד הרצוף יהפוך לנחלתם. וידעו שבאמת לימוד תורה אמיתי הוא כשהוא נלמד ברציפות, ללא הפסק כלל, וללא כל היסח הדעת. ולא זו בלבד, אלא להקנות להם מתיקות לימוד זה. הדרך היא, לעורר בהם את הרגשות הללו. לפתח שיחה רחבה, כיצד היא ההרגשה לאחר לימוד רצוף ומתוק של ליל שבועות. האם הלומד מרגיש החמצה, חבל שעבר הלילה ולא ישנתי, או שלא שיחקתי? או דווקא ההיפך: מה כבר עבר כל הלילה, היה כל כך טוב נעים ומתוך הלימוד, חבל שהזמן כבר עבר!

כשנצליח לעורר את הרגשות הללו, להעצימם, ולהסביר לתלמיד הלומד. שזה בעצם מראה על היות הלומד עולה ומתעלה, עצם ההרגשה המרוממת לאחר שעות לימוד רצופות, אות וסימן על התקדמות התעלות ובמידה מה התקרבות אל ה' ובכך בעצם מתקיים ה"ולדבקה בו" - דבקות בהשי"ת.

כשנעורר בהם את הרגשתם העצמית, כשנשחזר עמהם את הטעם המתוק וההתעלות שהם מרגישים בהיותם שקועים בתלמודם, וברציפות. אז ירוצו הם מעצמם אל הרציפות, בה יראו את דרכם בלימוד התורה, ומכוחה יהגו בתורתם יומם ולילה.

*

עלה נעלה - צעד אחר צעד

כולנו יודעים, שגדולי ישראל לדורותיהם, צמחו רק מתוך התעמקות והשקעה עצמית מחולטת בלימוד התורה. המשמעות המעשית שבדברים היא: שכל מהותם, רוב חייהם תורה, לימוד בהתמדה עמל ויגיעה, עוד ועוד לימוד, שעות על גבי שעות בכל יום ולילה.

ימים על גבי ימים, שבועות שלמים, וחדשים תמימים ימים ושנים ללא כל הפוגה מלימוד התורה.

כל תלמיד בחור ישיבה או אפילו אברך כולל, כשיבין ויקלוט את המשמעות שלהיות גדול בתורה, או להיקרא מתמיד היינו להקדיש את החיים לתורה. שכל מהות החיים יהיו רק התמדה בתורה. כפשוטו להגות בהם יומה ולילה - כאומרנו "כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה". עלול להירתע לאחור, הדברים נראים די קשים, ולפעמים אפילו בלתי מציאותיים. וכי כל חיי אוכל לעסוק בתורה - תמיד תמיד ממש אלמד? זה נראה לא תואם אותי ואת מהותי, מי אני ומה אני שאוכל עמוד בזה?! שאול ישאל את עצמו. ואנו עוד מעלים בדעתנו שהוא פשוט יאהב את זה? זה פשוט עבורו תענוג? זה נראה רחוק מהמציאות.

*

כיצד מעלין

שאלת השאלות היא, כיצד מעלין - כיצד ואיך נרומם את התלמיד, וניתן לו את הכוח, להחליט שהוא מקדיש עצמו וחיוו, והוא יכול בהחלט להקדיש את שעות לימודו לקודש קדשים וברציפות?

הסיפור הבא, ישמש תשובה לכך. בלמדנו בשיעור א' בישיבה קטנה. בהיותנו בגיל י"ד שנים, שמענו מפועל יהודי דברים שיצאו מעומק נשמתו הזכה והתמימה. הם חדרו עמוק ונחרטו בליבנו. הדברים מתאימים לכל מעלה וצעד של עליה במעלות הקדושה, התורה המצוות והעבודה התמה. יהודי פשוט פועל בעמל לפרנסתו, היה שכן לישיבתנו. עיסוקו לצורך פרנסתו היה, היותו סבל. עבודתו שהתפרנס ממנה שהיה נושא משאות על כתפיו, והיה מביאם לבתי האנשים ששכרוהו לשם כך. על כתפיו ועל גבו היה נושא ארונות כבדים, מקררים שלמים, ארגזים מלאי ספרים, והיה מעלה אותם שלוש ארבע ואפילו חמש קומות, כמובן ללא מעלית. גופו היה מוצק, היה בעל כוח, ובריא בגופו היה. בהזדמנות כל שהיא כשהתבקש לעזור לעלות לישיבה איזה רהיט כבד, עלה לבית המדרש, ושוחח עם הבחורים הצעירים, הצעירים הביטו בהערצה עליו, בIODעם שהינו בעל כוח. כששאלוהו כיצד יכול הוא לעמוד בזה? מהיכן יש לו כוח? חייך לעברם ובטוב לב אמר: **בחורים יקרים מה אתם חושבים שזה מגיע בבת אחת, וכי מעלים אתם בדעתכם שיום אחד אני קם ואני גיבור, ויכול לעלות משאות מספר קומות ובלי לנוח? מה פתאום. זה הולך בהדרגה. אם אתם רוצים אני הייתי מלמד אתכם. וכך צריך לעשות, הוא מסביר:**

ביום הראשון אתן לכם עגלה ריקה, אותה יהיה עליכם לעלות במעלה ההר, נכון שיש לה גלגלים, וזה די קל, אבל עוד לא העליתם עגלה על ההר הגבוה. ביום השני תעשו פעמיים, ביום השלישי שלוש פעמים, ביום הרביעי 10 פעמים, ביום החמישי בתוך העגלה נכניס 5 ק"ג סוכר. וכך תעלו את העגלה. בכל יום נוסיף לכם עוד ועוד. עד שתתרגלו ואז תסחבו עשרים קילו על הידיים, וכן הלאה.

הסוד הוא: מתחילים בקל, אבל ממשיכים ולא מפסיקים. כשכבר מתרגלים לקל, ממשיכים עם קצת יותר קשה, ובהדרגה בכל יום אחרי כל התקדמות מוסיפים עוד טיפה ועוד קצת, עד שמגיעים אל הכי הרבה שאפשר - וזה הכל!

*

אפשר הכל - בחורים תעשו כך במשא התורה, תלמדו תורה כל יום מעט, ותוסיפו עוד ועוד, כך תישאו את כלל ישראל למעלות רמות וגבוהות - מי יעלה בהר ה' - ממש!

כך זה גם בענין האמור, כשאנו רוצים להנחיל אהבת תורה, ויכולת ורצון ונעימות בלימוד רציפות ובמתיקות. נעשה זאת בהדרגה מן הקל אל הכבד, בכל פעם נתרגל למדרגה אחת, נתחזק במתיקות ובנועם שבכך, וכה נעלה ונעלה עד אין שיעור.

כלומר, ליזום מעת לעת, זמן מסוים, אותו נחליט ביחד עם התלמידים להקדיש קודש קדשים ללימוד ורק ללימוד, בלי שום הפסק והסחת דעת. וכאמור, בתחילה זמן קצר יחסית, המחנך הר"מ וכו', ילמד עמיהם ביחד, בקול רם המעורר כוונה.

אחר ביצוע מוצלח, לרומם את המשתתפים, לשבחם, להביע התפעלות מההתמסרות המוחלטת שלהם ללימוד, מתוך נעימות.

להוסיף ולהביא בפניהם ציטוטים מדברי חז"ל מספרי מוסר וחסידות על שגב מעלת הדבקים בתורה, ולהצביע הנה עליכם מדברים, על לימודכם. כאשר ירגישו אושר ומתיקות בעצם לימודם, ומאידך שנוסיף להם עידוד ודברי שבח, תתעורר אצלם הכמיהה להתמיד ולהתדבק אל התורה, וכאשר יגיעו לכך, הרי כי הטעמנו אותם מתיקותה של תורה. ויגיעו אי"ה לידי הרגשה: "כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה"...

תלמידים שזכו לגדולה בתורה, מזכירים בערגה את הלימודים המשותפים במטרה להתדבק בתורה הקדושה. ביחד עם השיחות המעוררות והמעודדות, את ההדרגה של כיצד מעלין, וכל מציאותם מביעה תורה, היא מציאות של חיי היהודי. אליה ניתן לזכות בלימוד מתוך אהבה וברציפות "תוכו רצוף אהבה" - אהבת תורה - ואהבת עולם כ.י.ר.

הרב חיים מאיר לרנר, מחו"ר כולל טשערנאביל ב"ב

סדר השתלשלות תורה שבעל פה - השתלשלות חיבור מסכת

סופרים

ביומי דחנוכה המאירים והקדושים, כשבני ישראל היקרים והמסולאים מפז ניגשים לאחר הכנה רבתי ורגשי קודש להדליק את נרות החנוכה, נוהגים לומר יחד עם ברכות ההדלקה, את הפיוט הנרות הללו אנו מדליקין וכו'. והוא, נתינת טעם על הדלקת הנרות וקדושתן.

המקור הראשון לכך הוא במסכת סופרים (פ"כ ה"ו) וז"ל: "וכיצד מברכין, ביום ראשון המדליק מברך שלש והרואה מברך שתים, בא"י אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר ואומר הנרות האלו אנו מדליקין על הישועות ועל הניסים ועל הנפלאות אשר עשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל (מצות) שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קודש ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתך, בא"י שהחינו, ואומר שעשה נסים לאבותינו. אלו למדליק, אבל לרואה אינו אומר ביום ראשון אלא שתים שהחינו ושעשה, מכאן ואילך [המדליק] מברך להדליק ושעשה, והרואה אומר (אשר עשה) [שעשה] נסים".

בניית וסדר מאמרנו בא בסייעתא דשמיא ללבן ולפרט נידון אשר מיעטו להתעסק בשורשו, והוא, חיבור מסכת סופרים. דהיינו, שהדבר כלל לא פשוט וברור באיזה תקופה מתקופת חכמי ומוסרי התורה נתחבר מסכת סופרים ומי חיברו, והאם אכן אנו נוהגים כפי כל הכתוב שם, אפי' היכא דחולק על התלמוד בבלי או ירושלמי. שומה עלינו לחקור ולתור בספרים ובכתבים ולהעלות על שולחן מלכים בירור זה, ולהאיר את עיני הלומדים למען דעת זהות מחברו, והאם אנו נוקטים להלכה עפ"י דבריו והוראותיו, והאיך הוא נתקבל אצל רבותינו הראשונים והאחרונים.

*

עלה א' - זהות מחברו ותקופת עריכתו

הנה מדרך העולם כשאדם מחבר ספר או חיבור בכל ענין שהוא, יש ב' דרכים לפרסם את שם המחבר. א. כשכותב את שמו מפורש בהקדמת הספר או כשמרמוז שמו בפתיחת חיבורו. ב. כשהדבר גלוי ומפורסם לכל מיהו המחבר, ואע"פ שלא מוזכר השם בגוף הספר, עצם ידיעת השם הוא הפרסום והמזכרת לדורות עולם, וכ"ה גם אצל עורכי התפילות, הקינות והפיוטים. [דוגמאות לכך ראה בהערה קע"ד].

ק"ד והנה בזה כמה דוגמאות. רבי אליעזר בעל הרקח בהקדמתו לספרו כתב: "וקראתי הספר הזה 'רקח' כשמי אליעזר, לפי שכל אדם צריך לרמוז שמו בספרו, וכפי שהספר 'תנא דבי אליהו' מתחיל בפסוק ויגרש את האדם, לפי שתיבת ויגרש בגימטריא תנא דבי אליהו וכו' ופרקי דרבי אליעזר מתחיל מי ימלל גבורות ה' כמנין אליעזר בן הורקנוס", עע"ש בדבריו המתוקים.

והנה, דבר זה ידוע ומסור לכל אשר תלמוד בבלי נערך ונסדר ע"י רב אשי ורבינא, תלמוד ירושלמי נתחבר ונסדר ע"י האמורא רבי יוחנן. אך מסכת סופרים נתעלמה מאתנו מי חיבר סידר וערך זאת, וכפי שכתב רבי יהודה החסיד בספר חסידים (בולוניה, סי' שס"ז) וז"ל: "לכך חכמים הראשונים לא היו כותבים ספריהם בשמם וכו' כגון מי שחיבר תורת כהנים מכילתא ברייתות ומדרשים ואגדות ותקוני עולם כגון מסכת סופרים, לא כתבו בספריהם אני פלוני בר פלוני כתבתי וחברתי זה ספר", עכ"ל. ולכך רבתה התמיהה והפליאה אצל כל גדולי הדורות שנתחבטו לדעת מי אכן חיבר מסכת סופרים, ובאיזה תקופה היא נסדרה, ונבוא עתה בס"ד לחקור אחר זה, לתור ולחדש מפי ספרים וכתבים ובכך גם לידע עד כמה סמכו רבנן לפסוק עפ"י המסכת סופרים.

עלה ב' - זמן ומקום עריכתו

המעייין בתורת רבותינו הראשונים, יבחין אשר בהזכירם דבר הלכה ומנהג הכתוב במסכת סופרים, יקדימו זאת בתואר חז"ל, כגון, רבינו בחיי (שמות יד, ז) כתב בא"ד: "דרשו רז"ל במסכת סופרים". שיטה מקובצת (ב"ב דף יג:): כתב בשם הרשב"א: "ובמסכת סופרים שהיא מקובלת לישראל שחברוה חכמים הראשונים". התוס' במנחות (ל: ד"ה רבי יוסי) כתבו: "ברייתא דמסכת סופרים". בבית הבחירה להמאירי (מגילה כא:): כתוב: "שאינן לדחות תלמוד שלנו מפני ברייתא של מסכת סופרים". כמו"כ הסמ"ג (מצות עשה, מצוה כ"ה) מביא את "לשון הברייתא במסכת סופרים". כן כתב בשו"ת הריב"ש (סי' ל"א) שמצא "שם במסכת סופרים ברייתא", וכן עוד ראשונים משתמשים בזה הלשון.

מכל הנ"ל מוכח וברור אשר מסכת סופרים חיבור עתיק וקדום, עד כ"כ שבעל בית דוד (סי' שס"ה, הובא בספר ברכ"י או"ח סי' תקפ"ב) כתב שמסכת סופרים הוא מזמן התנאים, דהיינו, שנתחבר באותם דורות שנסדרו ונערכו תלמוד בבלי וירושלמי. אך הרב החיד"א זצוק"ל (שם, וכן בשם הגדולים מע"ס, אות ס' סעיף ל"א) דחה זאת בראיות חזקות ומבוררות וס"ל שנתחבר לאחר מכן, ולא יתכן להחשיבה כברייתא של תנאים, כי נזכרו בה כמה וכמה מן האמוראים וגם מאמוראי בתראי הוזכרו בה. ומה שיש ברייתות במסכת סופרים המוזכרות בתלמוד, היינו טעמא דהאחרונים לקחום מהתלמוד וקבעום במסכת סופרים.

ועוד הוכחות מצינו בדברי הראשונים אשר מסכת סופרים נתחברה אחר חתימת התלמוד ואינה חלק מגמרא דילן, ונזכיר אחדים מהם. התוס' (ברכות דף יח. ד"ה למחר) כתבו: "יש

בדרשות חת"ס (ח"ב כ"ז אלול תק"ע) כתב: "ואני אומר וכו' להביא ראיה ברורה מהקב"ה בעצמו שהתחיל עשרת הדברות באנכי ולא באני, כי הוא נוטריקון אנא נפשי כתיבת יהיבת (כמ"ש שבת קה.), ורמז איפוא בתחילת דבריו כי הוא ית' חיבר את ספר התורה הזה". וע"ע בספר קב הישר (פרק פ"ז) דטוב מאוד שבכל פיוט יחשוב לרמז שם המחבר של אותו פיוט ויכוין שיעמוד בזכותו וכו' וגם יש נחת רוח גדול לאותו המחבר.

החיד"א בשם הגדולים (מע"ס, מע' זכרונות אות כ"ו) מאריך בענין הזכרת שם המחבר בתוך הספר, וכ' בתו"ד בזה"ל: "ודע דמה שכתבתי דמזמן הגאונים כל מחבר ספר כותב שמו עליו וכו' דאע"ג דהרי"ף והרא"ש והמרדכי לא כ' הקדמות ולא כ' שהם ז"ל חיברוהו, כיון שתלמידיהם ידעו שהם ז"ל חיברו והם פירסמו הדבר כמו שיכתבו הם דמי וכו' ורש"י ז"ל מסר הפירושים לנכדיו ולתלמידיו ופירסמוהו".

דברים שאנו מניחין הגמרא שלנו ואנו עושין כספרים החיצונים". וכתב עלה החיד"א (שה"ג שם) כי ספרים חיצונים קורין התוס' והרא"ש למסכת סופרים וכיוצא, ע"ד ברייתא, שפירושה חיצונה, פירוש חוץ מהמשנה, גם אלו מסכת סופרים כלו' חוץ מהברייתות של ר' חייא ור' הושעיא ותוספתא, אי נמי חוץ לתלמוד, וכן כתבתי בספרי יעיר און (מערכת הסמ"ך, אות ל"א), "ע"כ לשונו. וכלשון הזה כתב בספר שו"ת בית שערים^{קע"ה} (או"ח סי' שע"ד) וז"ל: ומעתה כל הספרים הקדושים שהם חוץ מן התלמוד נקראים בשם ספרים חיצונים דהיינו מסכת סופרים ופסיקתא וזוהר ועיין בחת"ס חלק או"ח סי' ל"ו מבואר כן להדיא ועיין עוד שם סי' ק"ג, ולשון ספרים חיצונים פירוש ספרים שהם חוץ מן התלמוד. ועתה השאילו הלשון לקרוא כן ספרי מירוס להבדיל בין הקודש לחול ופירוש ספרים שהם חוץ מספרי קודש, עכ"ל.

אמנם הגאון האדיר רבי חיים פאלאגי זלה"ה בספרו לב חיים (ח"א, או"ח סי' ס') כתב בתו"ד: "דידוע הוא דהני מסכתות קטנות סידרו בדורות האחרונים מהאמוראים בימי רב אשי", ע"כ. איברא דמצאתי בספר זכרון לראשונים^{קע"ו} תשובה מרב האי גאון (סי' ג') שכתוב שם: "אלא כך שמענו מפי חכמים הראשונים שאמרו ברייתא הדא בספרים מסכתא", ע"כ. והנה מש"כ 'בספרים מסכתא' היינו כוונתו על מסכת סופרים, וכותב ששמע מחכמים הראשונים, ואולי עוד סמך וראיה שנסדר ונערך בראשית ימי הגאונים, כפי שנוכיח להלן לכאורה, כי הוא היה בתקופה האמצעית של דור הגאונים^{קע"ז}.

עלה ג' - תקופת עריכתו

הרמב"ן בספרו תורת הבית (אות ק"ט) כתב, מסכת סופרים - משבע המסכתות הקטנות^{קע"ח}, וכ"כ בספרו תורת האדם (שער האבל, ענין אבלות ישנה) בזה"ל: ובמסכת סופרים משבע המסכתות הקטנות מצאתי גבי נהגו העם לומר מזמורים בעונתן, ע"כ. עוד כתב הרמב"ן בחידושיו (מגילה כא:): "חקרנו על הדברים חוץ מתלמודנו, מצאנו במסכת סופרים שהיא גמרא ירושלמית ממנהגן של אבותינו", עכ"ל. כלו' דחיבור זה אינו שייך לתלמוד בבלי או ירושלמי, אלא היא מן גמרא הדנה במנהגי אבותינו.

תלמידו הרשב"א מציין בשני מקומות אודות תקופת עריכת מסכת סופרים. א. בחידושיו (מגילה ב.) כתב: מסכת סופרים שהיא ממסכתות קטנות המקובלות מן הראשונים. ב. בחידושיו (ב"ב יג:): כתב: מסכת סופרים וכו' היא מקובלת בידן של ישראל שקבלוה חכמים גדולים.

^{קע"ה} להג"ר רבי עמרם בלום זצ"ל, אבדק"ק אויפאלו שבהונגריה.

^{קע"ו} נדפס בברלין שנת תרמ"ז.

^{קע"ז} וע"ע בס' שדי חמד (ח"ו כללי הפוסקים, סי' ב' אות ג,ה).

^{קע"ח} החיד"א (שם הגדולים, מע"ג אות י' סעיף נ"ג) כתב דשבע המסכתות הקטנות אלו הן: סופרים, שמחות, כלה, דרך ארץ רבה וזוטא, גרים, ארץ ישראל וכותים.

חזי' מדבריהם שמסכת סופרים נתחבר בדורות הראשונים שלפניהם, אך עדיין לא מבורר דיו מתי נתחבר. הרא"ש קטב (הלכות קטנות, הל' ס"ת סי' י"ג): "מסכת סופרים נתחבר בדורות האחרונים, ולא הובא מדבריו בתלמוד". החיד"א (ברכ"י או"ח סי' תקפ"ב ס"ז) מסמיך עפ"י דברי הרא"ש, וכה כותב: "סבר הרא"ש דמסכת סופרים נתחבר בימי הגאונים", והגאונים הניחו אלה המסכתות סמוכות לתלמוד בבלי נמופיע בש"ס שלנו אחר מס' עדיות]. וכ"מ כהוכחת החיד"א ממש"כ הרבינו תם (ספר הישר, חלק התשובות סי' מ"ח) בדבריו מזה שהזכיר את המסכת סופרים עם תורתם של הגאונים, באופן שמשמע מהא שאכן זהו שייך לתקופה הזאת, וכפי שציין בתשובה "ומתלתא קראי שמייע לי מרב יהודאי ומרב עמרם וממסכת סופרים שרוב ברכות שלנו על פיהם".

היוצא לנו מדברי רבותינו הנזכרים לעיל, נוכל לסכם ולומר, כי לכאורה מסכת סופרים נתחברה ונערכה בתקופת ימי הגאונים, אשר לקטו ברייתות ישנות ומאמרי חז"ל והוסיפו עליהם מנהגי אבותינו שנהגו אז בתקופת הגאונים, ואח"כ סמכוהו יחד עם התלמוד בבלי, ונחשב כבתראי לעומת הבבלי. ויש שרצו לומר דשבע המסכתות הקטנות נשנו כבר בימי התנאים והאמוראים, אך רק לאחר חיתום התלמוד בבלי בסוף ימי רבנן סבוראי ובראשית תקופת ימי הגאונים נסדרו ונחלקו לשבע מסכתות קטנות. ואולי משו"ה סמכוהו לתלמוד בבלי, כי כבר נשנו בימי התלמוד.

ולפשו הדברים ולשבר את האוזן נזכיר את דברי בעל סדר הדורות^{קפ} דבשנת ד' אלפים ר"ס היתה זמן חיתום התלמוד שנעשה ע"י תלמידיו של רב אשי ואז נסתלק לגנזי מרומים האמורא רבינא, ומאז התחילה תקופת רבנן סבוראי למשך כתשעים שנה, ובשנת ד' אלפים ש"נ^{קפא} היתה ראשית ימי הגאונים, ואז סידרו וערכו את שבעת המסכתות קטנות.

עלה ד' - מקום עריכתו

ועתה נברר איה מקום כבודו, באיזה מקום נסדרה ונערכה והובאה המסכת סופרים עלי גליון לפני הלומדים לדפוס. בספר שו"ת מפענח נעלמים^{קפב} (סי' ב' אות יב) כתב בארוכה להוכיח דנתחבר בארץ ישראל בעיה"ק ירושלים ומשם הובא לחסידים הראשונים שבבבל, ומביא שם עוד מהרמב"ן בחידושיו (מגילה דף כא:): שמכנה את מס' סופרים בשם ירושלמי מפני שהובא מירושלים. אמנם יש שרצו להוכיח דשאני מסכת סופרים משאר המסכתות קטנות שנתחברו בארץ ישראל, והיא נתחברה בבבל, דהא כמה וכמה הלכות נכתבו שם אשר שייכים דייקא לבני בבל ולא לבני מערבא - ארץ ישראל, אך מחמת חביבות חכמי ארץ ישראל ופסקיהם ומנהגיהם יזכירו גם את מנהגי אבותינו שבארץ ישראל.

^{קעט} היה אחר הרשב"א.

^{קפ} דבריו תלויים בגירסאות השונות באגרת רב שרירא גאון, ואכמ"ל.

^{קפא} לפני יותר מ-1,400 שנים מוזמנינו אנו.

^{קפב} להג"ר חנוך העניך טייטלבוים זצ"ל, אב"ד סאסוב וקרצקי, בעל מח"ס עיר חנוך עה"ת ושו"ת יד חנוך.

אך לעת עתה לא עלה בידי - יד כהה להעמיק ולברר יותר ענין זה איה מקום סידורו, וה' יאיר עינינו במאור תורתו החביבה והמתוקה.

עלה ה' - האם פסקינן כהמסכת סופרים

נידון רחב יש בספרי הראשונים והאחרונים, האם פוסקים תמיד כדברי המסכת סופרים בהלכותיו ובמנהגיו גם במקום היכא דפליג על הבבלי או על הירושלמי, או דנימא דהלכה כמותו רק במקום דלא פליג. נקבץ ונאסוף דעתם טעמם וסברתם, ובודאי שאין ברצוננו בזה לקבוע מסמרות ולומר הלכה כמי, כי מי אנו. אלא נסדר ונערוך על השולחן אשר לפני ה', ויאכלו ענוים וישבעו.

בראשית דברינו נביא את דברי המדרש (ויקרא רבה, פרק כ"ב) להחשיב את כל התורה שבע"פ אשר נתחבר אחר חיתום התלמוד. וז"ל: "ר' נחמיה אומר ויתרון ארץ בכל היא, אפילו דברים שאתה רואה אותן יתרון למתן תורה, כגון הלכות ציצית תפילין ומזוזה, אף הן בכלל מתן תורה וכו' מקרא משנה הלכות תלמוד תוספתא אגדות וכו' כולן נאמרו למשה מסיני".

דעת הרשב"א והמאיריקפג (ברכות לד.) לחזק הלכותיה ופסקיה של מסכת סופרים: "ותפילה הכתובה במסכת סופרים היא ככתובה בתלמוד שהיא ממסכתות קטנות המקובלות מן הראשונים", ע"כ. התוס' במנחות (דף ל:) כתבו: "ומיהו אין לחוש אי פליגא ברייתא דמסכת סופרים אהא דשמעינן", ע"כ. הריטב"א בחידושיו (כתובות ז:) כתב: "אלא שקשה הדבר לדחות מש"כ במסכת סופרים, ושמעתי שיש מקום בצרפת ובאשכנז שעושין כמסכת סופרים", ע"כקפד.

בשו"ת הריב"ש (סי' של"ד) כתב בזה"ל: "ואחר שדבר זהקפ"ה הוא מנהג קדום בכמה ארצות, ונזכר במסכת סופרים ובחבורי קצת החכמים, אין כח בנו לגעור ולמחות במי שאומר אותו, אף אם נראה לנו שהמנהג האחר יפה ממנו. מ"מ, כיון שכבר בא חכם והורה לתקן המנהג, וקבלו הקהל ממנו, אין לחזור ולעוות אשר תקנו, ואת אשר כבר עשוהו", ע"כ. גם רבינו הרמ"א בדרכי משה הקצר (או"ח סי' נ"ט ס"ק ג') כתב לחזק מנהג: "ולי נראה דאין לשנות המנהגקפ"ו ולומר אותה מאחר דהרמב"ם חזר מדבריו הלכה למעשה והסכים לדברי הרא"ש והר"י ועל פיהם נתפשט המנהג. ומה שכתב מאחר שאין הדבר מפורש בתלמוד נראה מאחר שמפורש במסכת סופרים אין לנו לחוש לסודי הזוהר נגדו מאחר שכבר נתפשט המנהג על פיו", עכ"ל. וכן נעתיק לשונו הבהיר של מרן החיד"א בשו"ת טוב עין (סי' י"ג) מש"כ בתו"ד: "והרי כתבו התוס' בפסחים (דף מ:): דבכמה דברים אנו סומכין על פסיקתא

קפ"ג אמנם בבית הבחירה במס' מגילה (דף כא:) כתב המאירי בא"ד: "שאין לדחות תלמוד שלנו מפני ברייתא של מסכת סופרים". ולכאורה אי"ז סתירה בדבריו הק', אלא דיש לדון בכל מקום וסוגיא לגופו לתלמוד לדעת ולהבין ההלכה וסברותיה, ואכמ"ל.

קפ"ד וע"ע לעיל (עלה ג') מה שהבאנו מדברי הר"ת בספר הישר.

קפ"ה דן בענין המנהג לומר ברכו אחר קדיש אחרון מן התפילה, אי יאות לומר אחר שכבר אמרוהו בשחרית לפני ברכות קרי"ש ובערבית בתחילת התפילה, עיי"ש בהרחבת אמריו.

קפ"ו דן בענין קדושה שביוצר [בתפילת שחרית] אם היחיד אומר, עיי"ש בדבריו על מש"כ הטור שם.

או מסכת סופרים ומניחין התלמוד שלנו ע"ש וא"כ גם בו נימא דהגם דבתלמודין מוכח דבשבת ור"ח קורין כחול סמכינן על מסכת סופרים כמ"ש התוס' בפסחים שהזכרתי וכ"כ בברכות דף י"ח והזכיר זה מרן בב"י א"ח סימן תכ"ה ע"ש. וק"ק על מרן בתשו' בספר אבקת רוכל סימן כ"ח שכתב הא דזמנין מניחין דברי התלמוד ועושים כספרים אחרים מדנפשיה וכתב ואעידה לי ב' עדים השמים כסאי ויחל עש"ב וק"ק שכבר מפורש בתוס' ובהגהת מרדכי פרק בני העיר שהביא הוא ז"ל בב"י סי' תכ"ה כמש"ל. ועלה בדעתי לומר דטעמא דאזול בתר מסכת סופרים ומניחין התלמוד שלנו היינו משום דכתב הרא"ש בהלכות ס"ת בענין פרשה פתוחה דמסכת סופרים נתחברה בדורות אחרונים ולא הובא מדבריו בתלמוד. ואני בעניי כתבתי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סימן תקפ"ב דמשמע קצת דמסכת סופרים נתחברה בזמן הגאונים ע"ש וכיון דנתחברה אחר התלמוד משו"ה סמכינן אמסכת סופרים ושביקין תלמודין על דרך הלכה כבתראי אמנם הפסיקתא רבתי לא אתנו יודע אימתי נתחברה, ע"כ. וכן נקט להלכה בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ל"ו) וז"ל בתו"ד: "מ"מ כיון שתפסו המנהג כהזוהר על זה כ' מהר"א שטיין מנהג עוקר הלכה ונעשה הלכה קבוע, דהיינו היכא דספרי חצונים חולקים על הש"ס וספרי חצונים היינו מסכת סופרים וכדומה או מדרש ופסיקתא והזוהר כא' מהם, אותו מנהג עוקר הלכה ונעשה הלכה רווחת בישראל".

בחידושי מהרצ"א [להרה"ק בעל הבני יששכר מדינוב זיע"א] על הלכ' חנוכה (מאמר ב, אות מב) כתב ע"ד המס' סופרים, בנידון דילן: "והרי המסכת סופרים תנא הוא ביותר יש לסמוך עליו וכי צריכין ראייה לתנא במקום שאין חולק עליו".

בספר שו"ת יביע אומר [להגאון האדיר רבי עובדיה יוסף זלה"ה] (ח"ד, חלק או"ח סי' מ"ב) הביא מספר חיים וחסד (בסופו, אות טו"ב) שכתב דיש מקום לפסוק בדברי מסכת סופרים היכא שזהו היפך לדברי הירושלמי. וע"ע שם מה שליקט בגאונותו הרבה עוד מספרי גדולי האחרונים מש"כ בענין זה. אמנם בשו"ת יחוה דעת (ח"ד סי' נ"א) הביא הגאון הנ"ל זצ"ל את דעת הגאון בעל גנת ורדים (שו"ת או"ח כלל ב' סי' ט"ו) שכתב: "שיש הלכות המובאות במסכת סופרים ובשאר מסכתות חיצוניות, שהן סתומות וחתומות, ואין להסתמך עליהן, כי ההעתקות בהן משובשות מאד", עכ"ל. ובאמת דזהו חידוש גדול לטעון כך, דהא חזי' מהרבה גדולי וגאוני ארץ ישראל שלא חששו לטענה זאת, וצ"ע בזה.

אדאתינן להכי נסכם בקצרה ובתמצית אשר מסכת סופרים חיבור עתיק יומין הוא יין ישן ומשובח כבר מימות ראשית הגאונים, וקיבלו להלכה את פסקי ההלכות והמנהגים שהובאו בספר זה.

הרב חיים מאיר נריה, כולל ישיבת מיר, ירושלים

תנו כבוד לתורה

א. איתא במשנה בסוף מס' סוטה "משמת ר"ע בטל כבוד התורה". ופירש"י "שהיה נותן ליבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות וכו'". ובבואנו לעסוק בשמעתתא דכבוד התורה גופא וודאי עלינו לכבדה כראוי ולדרוש כל ענין וקמט המתגלה בענין עמוק זה, וזה החלי בעז"ה. איתא במסכת כלה רבתי (פ"ג) "הוי אוהב את התורה ומכבדה. גמ' - אהוב התורה מנ"ל דכתי' את לרבות התורה וכו' מאי אהבה ומאי כבוד אהבה בלב וכבוד במעשים, ובדברים לא, והתניא המדבר בתורה ובתלמידי חכמים אין לו חלק לעוה"ב, אימא אף בדברים".

והדברים צריכים ביאור רב, מה נשתנתה תורה מכל שאר המצוות, ומהו דין הכבוד המיוחד לה. ובפרט שמצינו שאף בשאר המצוות ישנו דין כבוד, וכמבואר במס' חולין (פזו). לגבי כיסוי הדם שאין לכסות הדם ברגל, וטעם הדבר הוא שלא יהיו מצוות בזויות עליו, וכן מבואר במס' קידושין (לג). שיש לעמוד בפני מקיימי מצווה משום חביבות המצווה. וא"כ יש לדון מהו דין הכבוד שהתייחד כלפי התורה.

עוד צריך ביאור בדברי הגמ' במס' כלה "מאי אהבה ומאי כבוד וכו'", דהלא לכאו' החילוק בין המושגים פשוט ומבואר, שענין האהבה הוא הרגשת קירבה נפשית לנאהב ורצון למימוש הקירבה הנפשית באופן של קירבה מציאותית, וכאהבת אב לילדיו שחש אליהם קירבת לב ורוצה להיות בקרבתם ולדבר עימם וכדו'. ואילו הכבוד הוא יחס של חשיבות כלפי הדבר המכובד, ויחס זה מתבטא אף במעשים חיצוניים כקימה בפני הדבר המכובד וכדו'. ולכאו' אין כלל מקום להשוות את הכבוד לאהבה, ואילו בדברי הגמ' דמס' כלה מבואר שכבוד התורה ואהבתה הוא ענין אחד. ואין הדברים אומרים אלא דרשוני וחיו.

ב. והנה מצינו בכמה מקומות שכבוד התורה גדול הוא מעל כבוד שאר המצוות, וכמבואר בגמ' במס' כתובות (קו). ובמס' שבועות (ל): שבמקום שהיו הנידונים ת"ח או קרוביהם נשתנו כל סדרי הדין הראויים משום כבודם. והקדימו דינם לדין אחרים ולא הצריכום להעיד בעמידה, ומבואר בגמ' שאף שע"י זה נדחה הדין הראוי ולא נתקיים העשה ד"ושפטתם צדק" או העשה ד"ועמדו שני האנשים" מ"מ אמרי' דכיון דהאי עשה והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף. ומבואר בתוס' בשבועות (שם) בתי' א' שכבוד התורה עדיף הוא מכבוד המלכות (במקום שאין חכם מוחל על כבודו), ומש"ה אף שמלך מעיד בעמידה ולא אמרי' שכבודו ידחה דין זה מ"מ ת"ח אינו מעיד בעמידה.

וכן מצינו שתשמישי מצוה נזרקין ואילו תשמישי מצוה נגנזין, ואחר גמר קיום המצווה מותר מדינא לזרוק לולב וכדו' ואילו שק המשמש את הספרים חמור מינייהו, ואינו נזרק אלא נגנז. וטעם הדבר לכאו' הוא משום שחמור כבוד התורה, ומש"ה צריך לכבד כל דבר ששימש לה, ומשא"כ לגבי כבוד המצוות שאין כבודם חמור כ"כ. אך בס' נפש החיים (ש"ד פ"ל) מבואר שטעם הדבר הוא משום שקדושת המצוות אינה חלה על דבר המצווה אלא

בשעת קיום המצווה, אך קדושת התורה שחלה על דבר שוב אינה פוקעת, וע"פ דבריו נמצא שאין דינים אלו משום עדיפות כבוד התורה אלא משום שינוי במציאות קדושתה.

וכן מצינו שאסור להזכיר ד"ת במקומות המטונפים, ואף בהרהור בעלמא, ואילו לגבי שאר מצוות לא מצינו דין זה, וכמו שכ' המשנ"ב (סי' תקפח') על הדין המבואר שם דאם מפסיק בתקיעת שופר מחמת אונס, חוזר לראש. וכתב הביה"ל "זק"ל לפי מה שהכריע הרב מג"א בסי' סה, שלא להחמיר בהפסיק מחמת אונס אלא א"כ כשהאונס הוא בגוף הדבר כגון שלא היה האדם ראוי מחמת גוף נקי או שלא היה המקום ראוי שלא היה נקי, א"כ לכאורה ל"ש זה רק בתפלה או בבהמ"ז ובהלל ומגילה, שעכ"פ אסור להזכיר שם ולומר דברי תורה במקום מטונף, משא"כ בתקיעות שאינם רק מעשה מצוה, והיכן מצינו שאסור לקיים מצוה כשגופו אינו נקי או במקום שאינו נקי, האם אסור ללבוש טלית של ארבע כנפות כשגופו או המקום אינו נקי, לא מצינו כן בשום מקום. וצ"ע". ואמנם מסקנתו דיש לדון ולומר שאף בשאר מצוות איכא דינים כה"ג מ"מ כבר כ' שהוא דין מחודש שלא מצאנוהו בדברי הפוסקים. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר שדן להל' דאין איסור בעשית מצוות במקום המטונף. ומכל מקום ודאי לא מצינו בשאר מצוות הדין שאסור לעשותם כנגד ערוה או כנגד צואה או שאסור לשמש כנגד חפצי מצווה, ולא נא' דינים אלו אלא בדברי תורה וכדו'. ולכאו' ענין דינים אלו הוא משום כבוד התורה. ומבואר שכבוד התורה עדיף מכבוד שאר המצוות.

ובפרק קנין תורה (המכונה פ"ו דפרקי אבות) מבואר שענין הכבוד מתייחד כלפי התורה ולומדיה, וכל' המשנה "ואין כבוד אלא תורה". וכן איתא במדרש רבה, וז"ל "זוה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי (שמות כט, א). כתוב: כבוד חכמים ינחלו (משלי ג, לה). אין כבוד אלא תורה. תדע לך, מה אמר בראש דברי הימים - אדם, שת, אנוש, וכן כולם. ואין אתה מוצא באחד מהם כבוד, עד שמגיע ליעבץ, שנאמר: ויהי יעבץ נכבד מאחיו (דברי הימים א' ד, ט). למה כתוב בו כבוד? על שיגע בתורה.

כבוד חכמים ינחלו. וכן אתה מוצא באהרון, מה כתוב? תורת אמת הייתה בפיהו (מלאכי ב, ו). מה אמר הקב"ה למשה? ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת (שמות ח, ב). וכל אלו [הכבוד] בזכות התורה שהיה יגע בה" (שמות רבה לח, ה).

והנה האיר המדרש את עינינו שלא זכה אהרן לכבוד משום כל מעלותיו המבוארות בהמשך הפסוקים "ועוולה לא נמצא בשפתיו, בשלום ובמישור הלך איתי וכו'". ולא משום שהיה אוהב שלום ורודף שלום ואף לא משום גודל מעלתו ב"וראך ושמח בליבו" אלא משום שהיה יגע בתורה. ועדיין אנו צריכים למודעי מהו ענין הכבוד שנתייחד כלפי התורה.

ג. והנה בהשקפה ראשונה נראה שכבוד התורה עדיף מכבוד כל המצוות כיון שמצוות תלמוד תורה גדולה היא מכל המצוות כולם, וכדתנן בריש פאה "ותלמוד תורה כנגד כולם". ובס' נפש החיים (פ"ל) הביא דברי הירושלמי בפאה דכל המצוות כלן אינן שוות לדבר א' מן התורה. והאריך שאין דמיון כלל בין קדושת ואור המצוות לגדל עצם קדושת ואור התורה הקדושה החל על העוסק בה כראוי. וכל קדושת המצוות החלה על מקיים המצווה היא מכח אור התורה הקדושה ואותיות התורה הכתובות בענין אותה המצווה.

ומקור שרשן של כל המצוות בעולמות העליונים תלוי בתורה שהיא משפעת החיות והקדושה לכל העולמות כולן. ומשום הכי וודאי יש לכבד את התורה ולהחשיבה יותר בכל המצוות כולן. והאדם מוזהר לכבד התורה ולהשריש בעצמו ע"י ריבוי כבודה שהתורה היא מקור הכבוד ולה ראוי הכבוד.

אך אין בביאור זה כדי שביעה, דהנה בדרך שבעולם אין הכבוד אלא נתינת חשיבות לדבר, ולא שייך לומר דכבודו של דבר יהיה עדיף מעצמותו של הדבר. אך בכבודה של תורה נתחדשה הלכה שפעמים עדיף הוא אף מהתורה בעצמה. והדברים מבוארים בריש מס' מגילה (ג:) דאיתא התם דת"ת דיחיד נדחה מפני מקרא מגילה, והק' הגמ' דאף מועד נדחה מפני כבודו של ת"ח, דלכבודו מותר להספיד אף במועד וכ"ש בחנוכה ופורים וא"כ אף מקרא מגילה ידחה מפני ת"ת. ויישבה הגמ' "כבוד תורה קאמרת, כבוד תורה דיחיד חמור ת"ת דיחיד קל". והנה וודאי נראה שבשאר מצוות לא נמצא כלל אופן שבו יהיה כבוד המצווה עדיף מהמצווה עצמה, ולעולם לא נאמר שאף במקום שנדחית מצוות ציצית או כל מצווה אחרת מ"מ כבודה לא יידחה. וא"כ צריך תלמוד כיצד יתכן שכבוד התורה יהיה עדיף מהתורה בעצמה. ונמצינו למדים שעדיין לא ירדנו לעומק הענין דכבוד התורה.

ד. ונראה שהחילוק בין כבוד התורה לכבוד שאר המצוות יסודו בחילוק השורשי שבין התורה לבין כל המצוות, דכל המצוות הן אופנים לעשות את רצון הקב"ה ולהתקרב אליו באמצעותן, אך התורה אינה רק אופן להתקרב על ידו לקב"ה אלא היא בעצמותה האצלה מכבודו יתברך, והיא מציאות רוחנית עליונה שזיכנו הקב"ה בה ונתנה לנו לעסוק בה. וכל צורת העסק בתורה אינה כעסק בשאר המצוות שאנו עומדים ועובדים על ידם לה', אלא צורת עסק התורה היא בדרך של חיבור וידיעה, ועליה נא' אשת חיל מי ימצא, והיא אילת אהבים ויעלת חן, ובלימודנו אנו נותנים לה תוספת והשפעה. ומשום הכי גם ההצלחה בלימוד היא ע"פ היחס הראוי לתורה, ואין הטעם רק משום שמי שאינו יגע בתורה ממילא אינו מוצא, אלא התורה עצמה אינה ממציא עצה אליו כשהוא אינו לומדה כראוי. ומצינו כה"ג גם במצוות שבת, וכבר האריך הרב פינקוס בספריו שהתם נמי הביאור הוא משום ששבת נחשבת כמצוות עצמית.

והנה הענין מבואר בספר משלי בכמה מקומות, שהתורה עצמה מדברת וקוראת לאדם שילמדנה וידבק בה. והאריך בזה הגר"ח מוולאזין בס' רוח חיים על המשנה בפ' קנין תורה "כל העוסק בתורה לשמה", ואביא חלק מדבריו בענין:

"לשמה הוא לאהבת התורה ורצונו להשיגה כולה וכו' וזה הפסוק מבואר במשלי כי הוא מאמר התורה בעצמה הלא חכמה תקרא אליכם אישים אקרא וכו' להנחיל אוהבי יש היינו אוהבי התורה וכו'". וכן בהמשך דבריו שם "ויתבאר עוד ענין לשמה לשם התורה על דרך משל כענין הדוברות העושים בים דרך אשר האדם יושב עליהם ומנהיגם למחוז החפץ אשר שם יעשה מהם קורות בנין או כלים וכאשר האדם יושב עליהם ומנהיגם למחוז החפץ הנה הוא מציל את נפשו מן הנהר וגם העצים יבואו לתכליתם וכו'. כן עסק התורה אם ח"ו אנחנו פורשים ממנה אין לנו חיים וגם לה כדי בזיון וכמ"ש במדרש לבשה התורה בגדי אלמנות ונכנסה לפני הקב"ה ואמרה אם אין עוסקים בה אין לה קיום. ואם אנחנו עוסקים

בתורה אנחנו חיים וקיימים ומקבלים עוד שכר וגם לה יש שמחה כמשאחו"ל והיו הדברים שמחים כנתינתם מסיני, שהדברים עצמן שמחים".

ובאמת מבואר כן כבר בדברי רש"י במס' סנהדרין (צט:): על דברי הגמ' "אמר רב יצחק בר אבודימי מאי קרא שנא' נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במק"א". וכ' רש"י "תורה עומלת לו - שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה, וכ"כ למה מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה". והוא כנראה הענין ד"אם תעזבני יום יומים אעזבך". וכן מבואר במקומות רבים מאד שהתורה הקדושה נדמית לבת מלך שניתנה לעם ישראל לאשה, וכדאיתא במדרש, ולימודה כראוי הוא שארה, כסותה ועונתה. וע' בספר חרדים (פרק סו', צח-צט) שכ' הענין באופן בהיר מאד, וכן איתא בעוד מקומות. ומ"מ וודאי צריך להדגיש שאין התורה בריה רוחנית בפנ"ע, ואורייתא וקוב"ה חד הוא, וכמו שהאריך הנפה"ח בש"ד פ' יט'. וע' רש"י משלי ח' יז' "אמר הקב"ה אני אוהביה של תורה אאהב".

ועפ"ז מובן החילוק בין כבוד התורה לכבוד כל המצוות, שבכבוד כל המצוות אין הנהגת הכבוד אלא הנהגה פרטית של האדם, וענינה הוא שע"י הנהגת הכבוד לא יהיו המצוות בזויות עליו, וכלשון הגמ', ואדרבה, צריך שתהיינה המצוות חשובות ומכובדות בעיניו. אך כבוד התורה הוא כבוד כלפי מציאות ממשית העומדת לפנינו, וכבוד זה הוא סוג כבוד חלוק לחלוטין, וודאי הוא דהנהגת כבוד זה היא הנהגה נצרכת יותר לאין ערוך. ובמקום שאין האדם מכבד התורה כראוי הפסדו גדול הוא לאין ערוך.

ובזה מבואר מדוע כבוד התורה דיחיד עדיף מביטול ת"ת דיחיד, דבביטול ת"ת לצורך מקרא מגילה אין העדר כבוד לעצמותה של תורה, אך במקום שאין מספידים ת"ת איכא העדר כבוד לעצמותה של תורה, וענין זה חמור טפי אף מביטול תורה.

ה. והנה במשנה בשלהי מס' סוטה איתא דמשמת ר"ע בטל כבוד התורה, וכן משמת ר"ג הזקן בטל כבוד התורה. וצ"ת, דכיון דבטל כבר כבוד התורה אימתי חזר וניעור ובטל שוב. ובהכרח שישנם ב' ענינים חלוקים בכבודה של תורה. וצריך ביאור.

ונראה שע"פ משנ"ת הדברים מבוארים, דעיקר כבודה של תורה הוא שתהיה אהובה לנו ויערבו לנו דבריה, ועל כך אנו מתפללים כל בוקר תפילה מיוחדת שלא מצינו דוגמתה בשאר המצוות "הערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפנינו". וענין תפילה זו הוא לכאור' משום שלימוד התורה הוא באופן של דבקות וחיבור לתורה הקדושה שהיא בת המלך שניתנה לנו לאשת חיל. אך אף שנתן לנו הקב"ה את תורתו מ"מ אין אנו יכולים להקל ראשו כנגדה, וצריך ללמודה באימה, ביראה, ברתת ובזיע, וכנתינתה מסיני, ואף ענין זה הוא בכלל כבודה וחיבותה של תורה.

ויש לומר שענין ביטול כבוד התורה משמת ר"ע הוא כלפי הענין הראשון שבכבודה של תורה, שמתוך אהבת התורה של ר"ע נתן ליבו לדרוש כל קוץ וקוץ שבתורה, וכמו שכ' הגר"ח מוולאזין (שהובא לעיל) בענין לימוד התורה לשמה שהאוהב התורה רצונו להשיגה כולה ולדעת על בוריה כל פרטיה, ולא יניח דבר גדול ודבר קטן ממנה. וביטול כבוד התורה

במיתת ר"ג הזקן הוא שבזמנו היו לומדים תורה מעומד, וענין זה לכאן הוא משום חשיבותה של התורה, כיון שענין העמידה מראה את הכנעתו של הלומד כלפי התורה ונותנה, והוא ענין נוסף בכבודה של התורה. אך יש להעיר שבדברי רש"י שם נראה לכאן שאף כבוד התורה דר"ע הוא בגילוי חשיבותה ולא בגילוי האהבה לה.

וע"פ הנ"ל נראה שזכינו לפתח הבנה בביאור דברי מסכתא דכלה רבתי "הוי אוהב את התורה ומכבדה, מאי אהבה ומאי כבוד אהבה בלב וכבוד במעשים ובדברים", דענין הכבוד שהוזכר עם האהבה אינו כבוד של החשבת התורה ככל המצוות, אלא כבוד התורה הבא מתוך האהבה, והוא להחשיב עצמותה של תורה כבת המלך שנתנה לנו המלך בחסדו, והחשבה זו מתבטאת באהבת התורה בלב וגילוי האהבה במעשים ובדברים. ונראה לכאן בדברי מס' כלה שכבוד זה הוא עיקר הכבוד הנדרש כלפי התורה, לאהבה ולנהוג בה הנהגת אהבה בפועל, לאהוב דבריה, ולהשתוקק לדעת כל קוץ וקוץ שבה.

ו. ולכשנבוא לדון על קיום הכבוד ב"מעשים ובדברים" נראה שבאמת עיקר כבוד התורה הוא לשבת וללמוד, דאין לך גילוי גדול על אהבת התורה והחשבתה יותר מלימוד התורה. וככל שישקע האדם בלימוד התורה ובאהבתה ישגה תמיד הרי הוא מכבדה יותר. ועיקר עבודת האדם על כבוד התורה היא להביא עצמו לערבות בדברי תורה ולתת דברי תורה על ליבו.

ובכל יום ויום יוצאת בת קול מהר חורב ואומרת "אוי להן לבריות מעלבונה של תורה", ועלבונה של תורה זה אינו מחמת העדר קימה בפני ת"ח וכדו' אלא ממי שאינו עוסק בתורה.

וכן נראה בדברי האוה"ח על פרשת מוציא שם רע שכתב שרמזו יש בה למי שלמד תורה ופירש ממנה, והוציא עליה שם רע שע"י לימוד התורה הוא חסר טובה ופרנסה. ומשום כך אינו נותן לה עונתה שהיא קביעות העיתים לתורה. וכ' שיבואו הקב"ה וכנסת ישראל ויתבעו עלבונה של תורה, ודין אדם זה הוא שלא יוכל לשלחה כל ימיו, כלו', שדינו שלא יסתפק בקביעות עיתים לתורה אלא ישקוד על דלתותיה כל היום וכל הלילה, ותורתו אומנותו. ומבואר שהתיקון לעלבונה של תורה הוא לכבדה ע"י הלימוד כל היום וכל הלילה. ומה נואל מי שניגש ללימוד התורה בהנהגת כבוד חיצונית מופלגת אך אינו מרבה בלימוד התורה בפועל ואף בשעת הלימוד אינו יגע להבין עומק טעמי תורה ומסתר צפונותיה. וכבר כ' החזו"א (באיגרתו בעניני הנהגת הבית) שלפעמים ריבוי הכבוד מראה ריחוק.

והנה וודאי הוא שצריך ללמוד התורה גם מתוך הנהגת כבוד כפשוטה, ולא לנהוג קלות ראש לא בדבריה ולא בספריה, ועי"ז זוכים להשפעת קדושת התורה כראוי, וכמו שכ' הרמח"ל בס' דרך ה' "ודאי שיש לו לאדם לירוא ולרעוד בעסקו בעניין כזה שנמצא הוא ניגש לפני אלוהיו ומתעסק בהמשכת האור הגדול ממנו אליו. והנה צריך שייבוש משפלותו האנושי, וירעש מרוממותו יתברך. והנה יגל מאוד מחלקו הטוב שזכה לזה, אך ברעדה כמו שכתבתי. ונכלל בזה, שלא ישב בקלות ראש, ולא ינהג שום מנהג בזיון, לא בדבריה ולא בספריה, וידע לפני מי עומד ומתעסק. ואם הוא עושה כן, אז יהיה תלמודו מה שראוי לו

להיות באמת, ותימשך על ידו ההשפעה שזכרנו, ויתעצם בו היקר האלוהי, וימשך תיקון והארה לכל הבריאה". אך מ"מ נראה לכאן שעיקר הכבוד הוא להחשיב את דברי התורה בעצמותם, לעמול לרדת לאמיתותם ולא להפסיק בדברי שיחה בזמן עונתה של תורה. וכך נזכה בעז"ה להבטחת התורה "כי מכבדי אכבד".

הרב יוסף קסלר, מח"ס "משנת ברכה", מודיעין עילית

בביאור יגיעת התורה המביאה למציאתה

איתא בגמ' (יבמות קיז.) על הפסוק במשלי (כז, יט) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, דלר' יהודה ההוא בדברי תורה כתיב ופירש שם רש"י לפי פנים ולב שאתה נותן לתורה לבך עומד לך להעמיד גירסא, אם יגעת בה תמצא אם לא יגעת לא תמצא, עכ"ל רש"י. ובתוס' ישנים כתב וז"ל כלומר לפי פנים שאתה נותן לב להעמיק ולהסביר הוא עומד לך עכ"ל התוס' ישנים.

והנה בגמ' בנדה (ע:) איתא מה יעשה אדם ויחכם, אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה תני ר' חייא משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו ומשגר לאוהביו ממה שלפניו מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגיא, ומפרש רש"י ולאוהביו משגר ממה שלפניו כך חכמה שהיא לאוהביו של מקום נתנה להם מפיו ולא מאוצר אחר עכ"ל רש"י.

ונראה דמתבאר כאן שיסוד גילוי התורה מגלה השי"ת מפיו למי שעוסק ומתייגע בתורה"ק הוא ענין של אהבה כמים הפנים לפנים מהקב"ה לעוסק ויגע בתורה שע"י אהבת התורה שהאדם מגלה בעמלו בתורה שהיא אהבת ה' יתברך הרי זה מעורר את האהבה שהקב"ה מגלה אל האדם העמל בתורה"ק ומגלה לו אהבה ע"י שמלמדו ומגלה לו רזי התורה, וזה מה שאמרו ומשגר לאוהביו ממה שלפניו, וזהו שאמרו ביבמות "כמים הפנים לפנים" שהוא גילוי הבחינה של אהבה שע"י האהבה מתעוררת אהבה כנגדה, וכביכול אף אצל הקב"ה הוא כן.

וכשנתבונן זהו כל ברכת אהבת עולם שמתחיל ב"אהבת עולם אהבתנו ה' אלקינו תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו לימדת", ואח"כ אומרים "על כן בשכבנו ובקומנו נשיח בחוקיך ונשמח בדברי תורתך ובמצוותיך לעולם ועד כי הם חיינו ואורך ימנו ובהם נהגה יומם ולילה", ואח"כ אומרים "ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים בא"י אוהב עמו ישראל", ויש להתבונן בסדר הדברים שמתחיל באהבה שאהבתנו ה' ועל כן נשיח בחוקיך וכו' שהוא על ישראל העוסקים בתורה וממשיך "כי הם חיינו וכו' ובהם נהגה וכו'", ואח"כ חוזר ל"ואהבתך אל תסיר ממנו" שהוא על אהבת ה' לישראל, ובזה גם חתימת הברכה.

אלא שענין האהבה הוא משני הצדדים "כמים הפנים לפנים" ואהבה מעוררת אהבה כנגדה. וכל מה שהקב"ה נתן תורה לישראל ומלמד תורה לישראל הרי הוא מאהבת ה' לעמו ישראל, וכנגדה מחזירים הם אהבה בלימוד התורה שעצם לימוד התורה יסודו אהבת ה' [נוכדאיתא בספרי (ואתחנן ח')] לפי שהוא אומר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך איני יודע באיזה צד אוהבים את הקב"ה ת"ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך והיו הדברים האלה על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו וכעין

זה איתא במדרש תנחומא פרשת נחן וממילא מתמסרים הם לתורה כי הם חיינו ואורך ימינו בהם נהגה יומם ולילה, וחוזרים לבקש שלא תסור האהבה שהקב"ה אוהבם מהם וחותמים בברכה על אהבת ה' לישראל.

על הפסוק בשיר השירים "ישקני מנשיקות פיהו" פירש רש"י ונאמר דוגמא שלו על שנתן להם תורתו ודיבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם עריבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיום דבריו וזהו ישקני מנשיקות פיהו עכ"ל.

ומבואר שתחילתו אהבת ה' ע"י שמלמד את התורה והם מחזירים אהבה ע"י שלומדים התורה"ק וערבים עליהם מכל שעשוע, ושוב הם מייחלים ומובטחים שיוסיף ללמדם ולגלות צפונותיה.

ונעתיק בזה לשונו הנשגב של החתם סופר בדרשותיו (עמוד שנ"א) בביאור ברכת אהבת עולם וז"ל ע"ד אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת וכו' כי המתפלספים החדשים אומרים כי לא יאות לקרות שמע פעמים בכל יום ולהתפלל ג"פ ביום כי ההרגל על לשונו נעשה טבע ואין מרגיש ומסלק יראת ה' ואהבתו טוב יותר ליחד ולהתפלל פ"א בשנה. והנה הנסיון מעיד ההיפך כי תלי"ת המתפללים ומיחדים מוצאים בכל יום אהבה חדשה ולב בוער בעבודת ה' ובכל יום כאילו היום מקבלה מהר סיני, והסיבה לזה כי כמים הפנים אל פנים כן לב אוהב מעורר אהבה גם בלב אוהבו שכנגדו, והנה כי כן השי"ת אוהב את ישראל ולגבי דידיה לא שייך הרגל וכדומה, וכיון שאהבתו אותנו המה חדשים לבקרים גם בלבנו יולדו חדשות בכל יום.

והיינו אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, ולעומת זה תורה ומצות חוקים ומשפטים אשר אותנו למדת בהם נהגה יומם ולילה ובשכבנו ובקומנו נשית בהם ואפ"ה נשמח בהם, כי אהבתך אל תסיר ממנו לעולמים ויש בזה ב' כוונות א' שאהבתו אותנו לא יסיר ממנו לעולמים, וכן בהיפך שע"ז לא תסור מלבנו אהבתו לעולם כי כמים פנים אל הפנים עכ"ד החת"ס.

הרי שמבאר ברכת אהבת עולם על דרך הפס' כמים הפנים לפנים, ותחילת האהבה היא אהבת ה' לעמו ישראל ונכלל באהבה זו שנתן לנו תורה ולימדנו אותה ועם ישראל מחזיר אהבה בלימוד התורה שהיא עצמה אהבת ה' ואהבת ה' לא תסור ממנו שלא יסיר לאהוב אותנו וגם אנו לא נסור לאהוב אותו. ועי' ברעק"א הנדפס על התורה (פרשת ואתחנן) שביאר כבר עיקר יסוד זה שאהבת ישראל להקב"ה הוא בטבע, דכיון שהקב"ה אוהב אותנו ממילא מתעוררים אנו לאהוב את השי"ת.

ובעיקר הענין שכדי להשיג את התורה הוא מגיע לאדם באופן של גילוי שזוכה האדם להשגת התורה עי' בבית הלוי עה"ת פר' יתרו על הפסוק "עלית למרום לקחת מתנות שבית שבי" שנאמרו בזה ג' בחינות א. שבי ב. לקיחה ג. מתנה, וביאר שם בהרחבה יסוד הדברים.

ומצאתי בהקדמת הספר נחלת יעקב על מסכתות קטנות נדפס בשלמות במהדור' עוז והדרן שהביא מדברי האלשיך שמפרש בהרחבה יסודות ענין זה על הפס' במשלי כי ה' יתן חכמה וכו', דבאמת חזינן שיש ארבעה ענינים שעל ידם זוכה האדם להשגת התורה.

א' יגיעת התורה - כמו שאמרו זאת התורה אדם כי ימות באהל ואחז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, וכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל, וכן יגיעת ומצאת תאמין.

ב' יראת ה' - כמו שכתוב ראשית חכמה יראת ה' ואחז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת.

ג' תלוי במה שקיבל בהר סיני - כמשאחז"ל בשמות רבה כל מה שתלמיד עתיד לחדש בעוה"ז הכל קיבלו נפשותם בסיני והוא שנשכח וכל נפש חוזרת וזוכרת מה שקבלה בהר סיני, וזו הסיבה שמצאנו חילוקים בין בני האדם יש שזוכה למשנה ויש לגמרא ויש לאגדה וכיו"ב.

ד' קודם יצירת הוולד - נגזר על האדם אם יהיה חכם או טיפש.

וממילא הקשה האלשיך איך יצדקו כל ארבעה ענינים אלו שאם הוא מקובל קודם מסיני מה צורך ליגיעה העצומה וכן לקדימת יראת ה', ועוד שאם הוא גזירה קודם הלידה איך תלוי במה שקיבלה נפשו בהר סיני, ולמה יצטרך לגזור שנית אחר שכבר ניתן לו מאז.

ולכן ביאר האלשיך בהרחבה וז"ל:

אך יהי' כי ארבעתם יצטרכו. כי אין ספק מאז עומדות היו נפשותינו במעמד הר סיני הלא נתייחס לכל נפש ונפש חלק בבחינת התורה לפי בחינת יחס שורש נפשו שעל ידו יחדש הוא יתברך חדושים בתורתו המתייחס אליו כי חלקו הנה.

והנה אם האיש הזה אשר חלק לו בבינה סכל יהיה איכה ידע את הדבר אשר ניתן לו ואיככה יוכל להבינו. ע"כ הוא יתברך בעת יצירת הוולד ההוא יגזור על הטיפה ההיא לפי ערך הצורך להשגת חלק נפשו הניתנה לו מסיני בל יעצרנו טפשת לבו החומרי מהשיג אשר מאז קבלה נפשו והכנת הדעת. אמנם גם שהיא ניתנה לו להשגת חלק נפשו בתורה עוד יד בחירתו נטויה לנטות אל עסק התורה ולהתבונן בה בינה כתבונתו. או לעשות בכל מלאכה ותסכון לו מתת תבונתו לחשוב מחשבות לעשות בכל מלאכות מחשבות אשר יבחר לו.

אמנם גם אחרי השיג תכלית חידוש שכלו לא במהרה ימהר למצוא כל חלק אשר חלקו לו בבינה בהר סיני, כי הלא היא באמת כנבואה קטנה, כי בדבר הזה האמור בחכמה נאמר שם בשמות רבה על הנבואה כי כל מה שנבאו הנביאים קבלו נפשותם בסיני ואעפ"כ צריך הכנה ומירוק החומר וטוהר הנפש להנבא, וההיקש בתורה לפי ערכו, גם שלא יצטרך אל כל הכנות הנבואה, לא יבצר מהצטרך מירוק החומר. כי כשקבל הכח ההוא בסיני הי' משולל חומר ועתה הוא מעכב כאשר יעכב בנבואה שעל כן בחלום ידבר הוא יתברך בנביאים בעת תפרד בצד מה הנפש ממנו. וגם צריך הכנת וטוהר הנפש כי הלא חלק התורה הנשפע בו משורש נשמתו הדביקה בו יתברך הוא לכן לפי דביקת הנפש אל מקורה תשאב

משם מנת כוס ישועות המתייחס אליה. ולפי מירוק החומר בל יעצרנו הגשם מלערוט עליו רוח ממרום.

ע"כ בגלל הדבר הזה צריך ב' דברים אחד יגיעה רבה למרק החומר כמאמר חז"ל פת במלח כו' ובתורה אתה עמל, ככל אשר יעשה איש למצוא כסף ומטמונים ובעשות כן ימצא את אשר ניתן לו. ובזה הטיבו אשר דברו "יגיעתי ומצאתי תאמין" ולא אמר יגיעתי וידעתי או למדתי רק "ומצאתי" לומר כי גם חלקך האבוד ממך כעת צריך יגיעה למצוא אותו.

שנית לטהר הנפש לשלשל על ידה שפע חלקו יתברך כי דבק בו הוא כי עד כה אין חלקה בה רק בכח, וצריך יערה עליו רוח ממרום מהביאו אל הפועל, כנבואה אשר בנפש הנביא בכח וע"י הכנות שב ה' ומדבר בו להביאו אל הפועל, כן בתורה והוא בהקנות בה יראת ה', ולפי גדר המירוק ויגיעה בה ויראת ה' תהא השגתו בה אם מעט ואם הרבה. ובדבר הזה צדקו יחדיו כל הד' דברים איש על מקומו. עכ"ל.

*

ב.

איתא במדרש רבה (דברים ח' ג') על הפסוק כי המצוה הזאת וכו' לא נפלאה היא וכו'. זש"ה ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו וכו'. ד"א רבנן אמרי הטיפש הזה נכנס לבית הכנסת ורואה אותן עוסקים בתורה והוא אומר להם היאך אדם למד תורה תחילה, אומרים לו תחילה קורא במגילה ואח"כ בספר ואח"כ בנביאים ואח"כ בכתובים, משהוא גומר את המקרא שונה את התלמוד ואח"כ בהלכות ואח"כ באגדות, כיון ששומע כך - אומר בלבו אימתי אני למד כל זאת, וחוזר מן השער הוי בשער לא יפתח פיהו.

א"ר ינאי משל למה הדבר דומה לככר שהיה תלוי באויר, טיפש אומר מי יוכל להביאו ופיקח אומר לא אחד תלה אותו מביא סולם או קנה ומוריד אותו, כך כל מי שהוא טיפש אומר אימתי אקרא כל התורה ומי שהוא פיקח מהו עושה שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסיים כל התורה כולה. אמר הקב"ה לא נפלאה היא ואם נפלאה היא ממך שאין אתה עסוק בה, הוי כי המצוה הזאת עכ"ל המדרש.

וצריך תלמוד בהבנת המשל והנמשל שהרי במשל הטיפש הוא באמת טיפש כפשוטו שאינו יודע ליקח דבר פשוט כמו סולם לעלות וליקח את הכיכר, אך בנמשל הרי הקושי הוא באמת גדול ללמוד את כל התורה כולה, וכמו כן קשה על הפיקח דבמשל הוא דבר פשוט ליקח סולם וליטול את הככר וא"צ לזה פיקחות גדולה משא"כ בנמשל שצריך ללמוד את כל התורה, וביותר צ"ב דמשמע שיש כאן איזה פקחות בלקיחת הסולם וצ"ב מהו, וגם כשנבין ענין זה צריך להבין מה שייך ענין זה לנמשל שהוא להבין שאפשר ללמוד את כל התורה.

ובאמת יש להתבונן בלשון שאומר הפיקח כדי להגיע למסקנתו "ולא אחד תלה אותו מביא סולם או קנה וכו'" וצ"ב דמשמע שיש כאן איזה מהלך שמכח קושייתו הגיע למסקנתו ליקח סולם, והרי מסקנא זו היא דבר פשוט ומה צריך לקושיא והוכחה למסקנתו.

אלא יש לבאר בהקדם מה שמצינו בתכונת בני האדם שכשאדם מחלק במתנת ידו מיני מאכל או חפצים לכל דורש, הרי יהיו אנשים שיטלו לעצמם אף שאין הם באמת צריכים לכך, אך כיון שהוא בחינם יטלוהו, ולאחר זמן שמבינים שאין להם צורך בו ואין מייקרים אותו הדבר הרי הם משליכים אותו, והעצה לאדם שרוצה לחלק ממתנת ידו למי שבאמת מייקר את הדבר ונצרך לו, לדרוש מחיר סמלי ואז רק מי שבאמת מייקר את הדבר ישלם את אותו מחיר ועם ובכך יוכיח את רצינותו ויוכל ליטלו.

וממילא נראה דזה הביאור בדברי המדרש שהמעשה בפיקח וטיפש והמו"מ בדבריהם היה על ככר שהיה מונח ותלוי בגובה שאין יד אדם מגעת אליו בקלות, והטיפש אומר דאף שפשוטה הדרך להגיע אליו אבל אם אדם תלאו למעלה הרי מוכח שהוא שייך לאדם שתלאו שם כדי שלא יטלוהו ואין לקחתו כיון שהוא שלו, אך הפיקח מבין שבאמת אדם זה הניחו על מנת שיטלנו בני אדם הצריכים לו, והסיבה שתלאו למעלה הוא שלא יקחוהו בני אדם אף כשאין להם צורך בו, ורק יקחוהו כיון שהוא הפקר לכל אך אינם צריכים לו באמת, ואין מייקרים אותו, ורק מי שבאמת מייקר את אותו הככר יעשה מעשה ויקח סולם להורידו ובוזה הרי מוכח שהוא מייקרו, ולו הוא מוכן ליתנו, וזה מבין הפיקח ואומר "ולא אחד תלאו" ועל כרחך שהסיבה שתלאו הוא כדי להבחין מי מייקר את הפת ועושה מעשה ומתייגע כדי ליטלו הרי שמגיע לו פת זו.

וזה ביאור הנמשל דבתורה מצאנו שעל ידי היגיעה אדם זוכה לסייעתא דשמיא בלימודו, וכמו שאמרו במגילה (ו). יגעת ומצאת תאמין, וכבר ביארו דאף לאחר היגיעה הוא בבחינת מציאה שבזכות היגיעה מקבל סיע"ד להצליח בלימודו וכמתבאר בכמה דוכתי (וראה לקמן), וזה כונת הנמשל מדברי הפיקח והטיפש, דהטיפש כשרואה את העמל והיגיעה שצריך לעמול אומר שאין זה שייך אליו ואין עמל התורה מיועד אליו ולכן מיד יוצא וחוזר מהשער, אבל הפיקח מבין דאף שיש עמל ויגיעה שצריך לעמול אין זה למנוע ממנו ח"ו את השגת התורה, אלא אדרבה זהו המבחן לבדוק את רצינותו ויקרותו אל השגת התורה שכל שיעמול ויתייגע הרי שיזכה לסייעתא דשמיא שהקב"ה מלמדו את התורה כמו שאומר הפסוק "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה".

וזה מסיים המדרש "אמר הקב"ה לא נפלאת היא ואם נפלאת היא - ממך שאין אתה עסוק בה", והיינו שהסייעתא דשמיא תלוי בעמלו ויגיעתו, והם דברי הפיקח במשל ולא אחד תלאה דלגבי הנמשל הכונה שכביכול הקב"ה תלאה כדי שהאדם יתייגע, ואז כשרואים כמה הוא מייקר את התורה הרי הוא זוכה לסייעתא דשמיא ומשיג את לימוד כל התורה.

*

ג.

כתב הגר"ח מולאז'ין בהקדמה לספרא דצניעותא שפעמים רבות השכימו לפתחו של רבנו הגר"א כמה מגידים מן השמים ובקשתם למסור לו רזין דאורייתא בלא שום עמל, אך הגר"א לא רצה לקבלם כיון שרצה להשיג בתורה דוקא ע"י עמל ולא ע"י גילויים.

ובפשוטו יש להבין שהרי נתבאר בכמה מקומות שאף ההשגה שהיא ע"י עמל מגיעה באופן של גילוי וסיעתא דשמיא וכמו שפירשו על "יגעתי ומצאתי תאמין" שאף לאחר היגיעה הוא בחינת מציאה, ועי' בסנהדרין (צט:): על הפסוק "נפש עמל עמלה כי אכף עליו פיהו" הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר, ומפרש שם רש"י שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה וכ"כ למה מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה, ומבואר שאף ע"י עמל הרי שהתורה מבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה, חזינן דאף בעמל הוא ע"י גילוי סודות התורה שהקב"ה מוסר לו טעמי תורה וסודותיה.

אך באמת כד נדייק בדברי הגר"ח חזינן שמתבארים הדברים בלשון הגר"ח ותחילה נעתיק את לשונו וז"ל שמעתי מפיו הק' שפעמים רבות השכימו לפתחו כמה מגידים מן השמים בשאלתם ובקשתם שרוצים למסור לו רזין דאורייתא בלא שום עמל, ולא הטוה אזנו אליהם כלל, ואחד מן המגידים הפציר בו מאד, עכ"ז לא הביט אל מראהו הגדול, וענה ואמר לו: איני רוצה שתהיה השגתי בתורתו ית"ש ע"י שום אמצעי כלל וכלל, רק עיני נשואות לו ית"ש מה שרוצה לגלות לי וליתן חלקי בתורתו ית"ש בעמלי אשר עמלתי בכל כחי, הוא ית"ש יתן לי חכמה מפיו דעת ותבונה, שיתן לי לב מבין וכליותי יעשו כשתי מעיינות, ואדע כי מצאתי חן בעיניו, ואיני רוצה אלא ממה שבתוך פיו, וההשגות ע"י המלאכים המגידים ושרי התורה אשר לא עמלתי ולא חכמתי אין לי בהם חפץ, עכ"ד.

ומתבאר מן הדברים דודאי אף מה שמשיג בתורה על ידי עמל הוא בדרך גילוי מהשי"ת בזכות העמל ולא באופן טבעי ע"י היגיעה אלא שזה הוא מפיו יתברך ולא ע"י מלאך ושליח, וכמו שאמר הגר"א "ואיני רוצה אלא ממה שבתוך פיו" וזה נלמד מן הפסוק "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" שהדעת ותבונה נלמדת מפיו יתברך, ומבואר בדבריו שגילוי זה הוא באופן שניתן לו לב מבין וכליותיו נעשים כשתי מעיינות, ואין זה ע"י מלאך ומגיד, ועל זה היתה קפידת הגר"א שההשגה תהא מפיו יתברך ולא ע"י מלאך.

ומתבאר בכמה דוכתי ענין זה שהשגת התורה הוא בחינה של ריבוי שעל ידי העמל שעמל ומתייגע האדם זוכה להארה וריבוי בהשגת והבנת התורה"ק, ובספר דרך עץ חיים להרמח"ל ביאר שהתורה נמשלה לאש כמשאה"כ "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכן נמשל לאור כמשאה"כ "ותורה אור" כיון שזהו הבחינה של השגת התורה שהאדם זוכה ע"י לימודו ויגיעתו בתורה וכמו שכתב שם וז"ל "וכאשר יעסוק בה האדם למטה אור היא אשר תאיר בנשמתו להגיע אותו אל גנוי מרומים גנוי הבוי"ת שמו בדרך הארה ופעולה חזקה אשר היא פועלת בה וכו'".

ועוד כתב שם וז"ל ואף גם זאת, הנה בדקדוק גדול נמשלה לאש ובהשואה מדוקדקת, כי כאשר תראה הגחלת שאינה מלהבה והשלהבת היא בתוכה כמוסה וסגורה - אשר בהפיח בה אז תתפשט ותתלהב ותצא מתרחבת והולכת, ובשלהבת ההיא נראים כמה מיני גוונים, מה שלא נראה בתחילה בגחלת והכל מן הגחלת יוצא, כן התורה הזאת אשר לפנינו כי כל מילותיה ואותיותיה כמו גחלת הם אשר בהניח אותם כן כאשר הם לא ייראו כי אם גחלים וגם כמעט עמומות, ומי שישתדל לעסוק בהם אז תתלהב מכל אות שלהבת גדלה ממולאה בכמה גוונים הם הידיעות העומדות צפונות בתוך האות ההיא, ע"כ. ובהמשך כתב וז"ל כי

האורות עומדים על האותיות ובאותם האורות כלולים כל הבחינות הפרטיות שיש על כל אות ואות כאשר זכרתי. אך אין מגיע לנשמת הרואה את האותיות ההם אלא אור אחר סתום כמו הגחלת, אך כשמשתדל האדם להבין וקורא וחוזר וקורא ומתחזק להתבונן - הנה כמו כן מתלהטים האורות ההם ויוצאים כמו שלהבת מן הגחלת בנשמה ועל זה אמר התנא "הפך בה והפך בה דכולה בה" כי צריכים העוסקים להיות הופכים והופכים עד שתתלהב כמעשה האש ממש עכ"ל.

ובהמשך כתב עוד וז"ל הרי לך שאעפ"י שהתורה היא בלי תכלית, ואפילו כל אות ממנה היא כן, אך צריך ללהבותה ואז תתלהב. וכנגדה שכל האדם עשוי כן כי גם כן יש לו כח השגה רבה אך כאשר יתלהט בכח התבוננות ועל זה כתיב "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" וכו' והנה החכמה כבר ניתנה מן הקב"ה בלב כל בני האדם, אך כדי שתתגבר צריך שאותו הפה המקיים אותה ינשב בכח וכו' ע"כ ועיי"ש שמרחיב בזה, ומשמע בדבריו שיש כאן שני בחינות של גילוי והתרבות, אחד בדברי התורה עצמה והשני בדעת ותבונה שזה מפיו של הקב"ה, וצריך להעמיק בדברים נשגבים אלו.

וע"ע בדברי הגר"א במשלי על הפסוק "שתה מים מבורך ונוזלים מבארך" שיש בחינה של "בור" ויש בחינה של ריבוי כמו "מעין".

וראה לשונו של רבינו יחיאל אבי הרא"ש בחיבורו על עסק התורה שכתב בזה"ל ומתוך שאדם עוסק בתורה לשמה וטורח ויגע לש"ש נעשו כליותיו מעיינות, ומוציא טעם והלכה מעצמו מה שלא למד מעולם, ומה שלא ניתן אפי' למשה רבנו עליו השלום כאשר מצינו באברהם אבינו שלא למד מעולם בפני רבי וכו' אך נעשו כליותיו כשני מעיינות ונובעות לו חכמה ותורה עכ"ל.

הרב יצחק פרץ, מכסיקו

בענין מעלת לימוד תורה בלילה

במשנה (סנהדרין ח ה) שינה לצדיקים רע להם ורע לעולם, ופירש הר"ב מפני שאינם עוסקים בתורה.

ובמשנה (אבות א יג) ודלא מוסיף יסף. עי' בפירושים השונים של המפרשים במשנה ויש סוברים דמי שלא מוסיף ללמוד בלילה שימות.

ובעירובין (יח:): וא"ר ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב שנאמר ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה.

וכן (עירובין סה.) אמר ר' יהודה לא איברי ליליא אלא לשינתא. א"ר שמעון בן לקיש לא איברי סיהרא אלא לגירסא.

ואיתא בגמרא יומא (עז:): מאי כן יתן לידידו שנא, א"ר יצחק אלו נשותיהן של ת"ח שמנדדות שינה מעניהן בעולם הזה, וזכות לעולם הבא.

חגיגה (יב:): אמר ר"ל כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי.

והגמרא בבבא בתרא (י.) מאי אשבעה באקיץ תמונתיך, אמר רב נחמן בר יצחק אלו תלמידי חכמים שמנדדין שינה מעניהם בעולם הזה והקב"ה משביען מזיו השכינה לעולם הבא.

ועוד איתא (סנהדרין צב.) ואמר ר"א כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו אין שריד אלא ת"ח שנאמר ובשרידי אשר ד' קורא.

ועוד בגמרא (מסכת ע"ז ג:): אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ד' חסדו משום דבלילה שירו עמי. וכ"ה (בחגיגה יב:).

והגמרא (במנחות קי.) שיר המעלות הנה ברכו את השם כל עבדי השם העומדים בבית השם בלילות. מאי בלילות. א"ר יוחנן אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה עליהן הכתוב כאילו עסוקים בעבודה.

ועוד בגמרא (במסכת תמיד לב:): תנא רב חייא כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני ד'.

איתא באבות דרבי נתן (כט ג) רב חנינא בן יעקב אומר הניעור בלילה מתוך דברי תורה סימן יפה לו.

ר' יעקב בן חנניה אומר הניעור בלילה ואינו פותח פיו בדברי תורה ראוי לו ומטב לו שנהפכה לו שלייתו על של אמו על פניו ולא יצא לאויר העולם ולא ראה את העולם.

בשמ"ר (מז ה) כתוב: לחם לא אכל אבל מלחמה של תורה אכל ומים לא שתה אבל מימיה של תורה שתה והיה למד תורה ביום ופושט אותה בינו לבין עצמו בלילה ולמה היה עושה כך אלא ללמד את ישראל שיהו יגעים בתורה ביום ובלילה רשב"ל היה אומר לתלמידיו בואו ולמדו תורה דשחרין ודקרין בלילה ורבי יוחנן היה אומר לתלמידיו בואו ולמדו תורה דאימטין אלא אעפ"כ מודה היה ר' יוחנן שאין רנה של תורה אלא בלילה שנא' קומי רוני בלילה, ותקם בעוד לילה רבנין אמרי ביום ובלילה שנאמר ויהי שם עם ד' ארבעים יום וארבעים לילה לכך התקינו חכמים שיהיו המשנין יושבין בבקר ובערב לקיים מה שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה וכו'. (וע"ש בפירוש עץ יוסף ד"ה רשב"ל היה אומר, שכתב: ור"ל שר"י ס"ל שעיקר לימוד התורה הוא בלילה והלילה טוב לעיין ולפלפל יותר מהיום. ודרך התורה הוא מתחלה לגמור מרבו. והדר לעיין ולפלפל בה. לכן אמר לתלמידיו באו ולמדו ממני תורה דשחרין פי' בואו ולמדו ממני תורה של יום. ודקרין פי' ומנהרין לה בלילה. ר"ל ותעינו בה לעצמכם בלילה לעשות אותה זך ונקי. משום שהלילה טוב לעיין יותר מהיום. וזהו שאי' בחזית רי"א אין גרנה של תורה אלא בלילה. וכן הוא בשמואל רבתי. ופי' המת"כ גרנה אסיפה וקיומה. אמנם ר"ל לפי שדעתו שהיום והלילה שוים היה אומר לתלמידיו באו ולמדו תורה דאימטין בכל עת שיגיע לידכם בין ביום ובין בלילה. וזהו שקאמר אעפ"כ מודה היה ר"ל דאין רנה של תורה וכו'. עכ"ל).

בויק"ר (יט א) כתוב: ר' יוחנן וריש לקיש ר"י אומר אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה ר"ל אמר ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

ובמדרש רבה (שיר השירים ה ז): ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש ר' יוחנן אמר אין רנה של תורה אלא בלילה מה טעם ותקם בעוד לילה וכתוב קומי רוני בלילה, ר' שמעון אמר ביום ובלילה על שם שנאמר והגית בו יומם ולילה אמר ריש לקיש יפה למדני ר' יוחנן שאין רנה של תורה אלא בלילה ארשב"ל כד הוינא לעי באורייתא ביממא בלילה הוה מנהרא לי דכתיב והגית בו יומם ולילה.

ובמדרש איכה מכת"י (פרשה ב אות יח, הודפס בס' אוצר מפרשי איכה עמ' קע) איתא בזה"ל: צעק לבם אל ד' חומת בת ציון וגו', קומי רוני בלילה לראש אשמורות, ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר אין רנה של תורה אלא בלילה, שנאמר ותקם בעוד לילה. ריש לקיש אמר, ביום ובלילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה. ריש לקיש כי הוה מטא לאלין תרין קריין, הוה אמר יפה למדנו ר' יוחנן (פרש הרוקח, בלילה העקר מיהו לקיים והגית בו יומם ולילה), אמר ריש לקיש אתון חמון אוריתא דא יממא מה נהירא על דאנחא לעי באורייתא ביממא נהירא לי מתניתין בלילה.

ואיתא בפסיקתא רבתי (יא ה) ד"א מה הכוכבים אינן שולטים אלא בלילה כך ישראל אינן מושלין בתורה אלא בלילה.

ובמדרש אגדה (משפטים כג) כתוב: המנורה נתונה בדרום שהוא לצד ימין, רמז על ת"ח שהם עוסקים בתורה בלילה לאור הנרות, כי כן אמרו רבותינו ז"ל, אין רינה של תורה מתקיים אלא בלילה, שנאמר קומי רוני בלילה, ע"כ.

ובמדרש משלי (לא טו) איתא: ותקם בעוד לילה. כל זמן שתלמיד חכם יושב ועוסק בתורה בלילה, הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי, ולא עוד אלא שהקב"ה ממציא לו מזונותיו בכל יום ויום שנאמר, ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה, ע"כ.

וכתב הרמב"ם (מדע הל' ת"ת פ"ג הל' יג) אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה. לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה. וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חי. וכל בית שאין נשמעים בו דברי תורה בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח. כי דבר ד' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר.

וכתב הטור (או"ח רלח) ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשל יום בני הזהר כמו שאמרו חכמים ז"ל אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר (איכה ב יט) קומי רוני בלילה. גרסינן בעירובין בפרק הדר אמר ריש לקיש לא איברי ליליא אלא לגירסא וגרסינן בפרק עושין פסין אמר רב ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו חרב הילכך כיון ששעות הלילה נוחין ורצויין ללמוד המבטלן ענשו מרובה.

כל שכן שאם יארע לאדם מקרה שלא השלים חוקו בלימוד היום שישלימו מיד בו בלילה ולא ידחהו כלל כדאיתא בפרק הדר רב אחא בר יעקב יזיף ביממא ופרע בליליא פירוש היה לו חוק קבוע ללמוד כך וכך ליום ופעמים שהיה טרוד ביום ולא היה יכול להשלימו והיה משלימו מיד בלילה.

וכתב הב"י ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשל יום בני הזהר כמו שאמרו חכמים ז"ל אין רינה של תורה אלא בלילה.

והב"ח כתב ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשל יום בני הזהר וכו'. האחרונים קיבלו לומר משכבי עד קומי, שכבי. ומקומי עד שכבי, קומי. דמחג השבועות שאומרים מגילת רות שכתוב בה שכבי עד הבוקר עד תשעה באב שאומרים מגילת איכה שכוב בה קומי רוני בלילה לראש אשמורות שכבי דאין צריך לקום קודם אור הבוקר כדי ללמוד תורה כיון שהלילות קצרים. אבל מתשעה באב שאומרים קומי עד חג השבועות שאומרים שכבי, קומי, חייב לקום קודם אור הבוקר בראש אשמורת ללמוד כיון דהלילות ארוכים.

והפרישה כתב ובענין לימוד הלילה וכו' לא איברי לילה אלא לגירסא, אע"ג דאמרינן לא איברי לילה אלא לשינתא כבר תירצו בתוספות פרק הדר דכאן איירי בלילות תקופת תמוז וכאן איירי בלילות תקופת טבת. ונ"ל דר"ל בתקופת טבת יהיה עיקר לילה ללימוד ובתקופת תמוז העיקר לשינה אבל מכל מקום בלילות הקצרים חייב ללמוד מעט דומיא מה שכתבו בתקופת טבת לא איברי לילה אלא לגירסא דצריכין נמי לישן.

ומרן בשו"ע כתב צריך ליזהר בלימוד הלילה יותר מבשל יום והמבטלו עונשו מרובה.

והמג"א כתב: אמרינן בפרק הדר לא אברי לילה אלא לשינתא ופירשו התוספות כגון בלילי תקופת תמוז. והב"ח כתב שהאחרונים קבלו משכבי עד קומי. פירוש משבועות עד ט' באב שכבי. ומקומי עד שכבי פירוש מט' באב עד שבועות קומי פירוש ללמוד בלילה. ובע"ש כתב מט"ו באב עד ט"ו באייר. ויש אומרים דזמן שינה הוא ח' שעות וסימן ישנתי "אז" ינוח לי. ונראה לי דהכל לפי מה שהוא אדם וכמו שכתוב סימן רל"א ע"ש. וכעין זה כתב בעטרת זקנים קפ"ו.

והבאר הטיב כתב, מרובה: של"ה שיש לחבר לילה ליום ויום ללילה בתורה או בתפלה. וכתב ב"ח דאחרונים קבלו משכבי עד קומי והכל לפי מה שהוא אדם וכמו שכתוב סימן רל"א ע"י לעיל סי' א.

והפרי מגדים באשל אברהם כתב, ע"י מ"א. הקשו התו' הא אמרינן לא איברי לילה אלא לשינתא ותירצו בלילות קצרים ומכל מקום מעט ילמוד קודם שינה ודומיא דלא איברי אלא לגירסא דצריך ג"כ לישן. פרישה.

ובמשבצות זהב, הביא דאפשר דהעולם סומכים על ק"ש דמיקרי ת"ת ובכל זאת כדאי ללמוד בלילה מקרא משנה וגמרא. ע"ש.

והגר"א בביאורו כתב: חגיגה י"ב ב', עבודה זרה ג' ב', עירובין י"ח ב', יומא ע"ז א', מנחות ק"י א', סנהדרין ט"ז ע"א, ברכות ד' א'. והמבטלו, פרק קמא דאבות וכמו שכתבו בסוף תענית ובבא בתרא קכ"א ב' דמוסיף וכו' וסנהדרין צ"ב א'.

והמחצית השקל כתב דבכל זאת ילמד קצת בלילה, וכן צ"י לדברי העטרת זקנים.

והאשל אברהם מבוטאשט כתב: יש לומר שאין שום קפידא על אמירת תהלים בלילה לכולי עלמא כיון שקבע השי"ת שאמירת תהלים יהיה חשוב כנגעים ואהלות (מדרש תהלים פ"א), א"כ הרי זה כלימוד משניות שזמנו בתחילת הלילה. ובמקום אחר כתבתי עוד שאולי אין קפידא כשאומרים בעשרה. גם עיקר הקפידא היא על לימוד המקרא ועל ידי זה יש זכות על כל המניחים ונוהגים לומד מזמורים אחר מעריב. וארבעה מזמורים ראשונים דתהלים נוהגים רבים וכן שלמים על פי האריז"ל לומד קודם שינה. ומה שיש מנהגים שלא לומר אחר מעריב מזמור כ"ד וח' וכ"ט או למ"ד, שנהגו לאומרם מקודם, כוונתם כדי לעורר התבוננות לטוב להנצל ממצות אנשים מלומדה בלבא רחיקא, וטוב מעט בכוונה.

והמשנ"ב כתב בלימוד הלילה, כדאמרינן לא אברי לילה אלא לגרסא וכיון דלכך נברא הלילה על כן צריך לזהר בה יותר ואיתא בגמרא כל העוסק בתורה בלילה הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי. עוד אמרו תלמידי חכמים העסקים בתורה בלילה מעלה עליהן הכתוב כאלו עסוקין בעבודה

קפ"ו והשמן המאור הקשה על המג"א דכתב ולי נראה דישן ח' שעות והרי זה כתוב ברמב"ם מפורש ולמה לא כתבו.

ומיתי שם מקרא. עוד אמרו כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה, הינו לעסוק בתורה, וכתוב בתורה שפכי כמים לבך נכח פני ד' וכתב הרמב"ם והובא ביורה דעה סי' רמו הרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחת מהן בשנה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בזה וכו' ומה דכתב בכל לילותיו הינו דאפי' בקיץ בלילות הקצרים כגון בתמוז שאז נקבע הלילה העקר לשנה כמו שכתבו התוס' אפי' הכי צריך עכ"פ ללמוד מעט קדם השנה ועי' לעיל בסי' א בשמנ"ב סק"ט.

ענשו מרובה, וכדאמרינן כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו שנאמר וגו' ואיתא בפרק קמא דאבות ודלא מוסיף יסף הינו דלא מוסיף ללמוד בלילה מחמשה עשר באב ואילך יסוף מן העולם ועי' במג"א דלשנת האדם בלילה אין לזה שיעור קבוע אלא תלוי בכל אדם לפי כח בריאותו ועכ"פ לא ישתקע בשנה יותר מדי וכדאיתא במשנה שנה לצדיקים רע להן ורע לעולם ופרש רש"י מפני שאינם עוסקים בתורה.

והערוך השלחן כתב: כתב הרמב"ם ספ"ג מת"ת אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרצה לזכות בכתר תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחת מהם בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהם אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה ואמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי דשירה זו היא התורה וכל בית שאין נשמעין בו ד"ת בלילה אש אוכלתו ודרשו זה בגמ' מקרא ע"ש.

ולכן צריך לזהר בלימוד הלילה יותר מביום והמבטלו עונשו מרוב ואמרו בעירובין לא איברי סיהרא אלא לגירסא ואמרו שם לא איברי ליליא אלא לשינתא וכתבו התוס' כגון בלילי תקופת תמוז ע"ש ויש מי שפי' דלשון הגמ' במאמר הראשון לא איברי סיהרא אלא לגירסא כלומר דהלילה בתחלת הבריאה היה חשך גמור ומזמן תליית המאורות יש לה אור ע"י הלבנה ורובו של חודש אין הלבנה מאירה כל הלילה ולכן בזמן שהוא לילה חשך ממש הוי זמן לישן וכשהלבנה מאירה הוי זמן לימוד והגדולים כתבו דמשובועת שקורין בו רות דכתיב בה שכבי עד הבוקד עד ט"ב דכתיב בה שכבי עד הבוקר עד ט"ב דכתיב באיכה קומי רוני בלילה ומקומי דהיינו ט"ב עד שכבי דהיינו שבועות קומי כלומר צריך לקום וללמוד בלילה וכתבו ששיעור שינה ח' שעות שנאמר ישנתי אז ינוח לי ואז במספר שמנה ויש שכתבו ד' שעות כשישנתי אז ינוח מספר לי ארבעים שעות והאמת הכל לפי חולשתו וגבורתו ולפי מספר ימיו והכל לשם שמים.

והכף החיים - סופר כתב, צריך לזהר בלימוד הלילה וכו', כמו שאמרו חז"ל במדרש רבה שיר השירים ה' על פסוק קווצותיו תלתלים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה. וגרסינן בעירובין דף ס"ה ע"א אמר ריש לקיש לא איברא ליליא אלא לגירסא. וגרסינן שם בעירובין דף י"ח ע"ב אמר רבי ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו חרב הלכך כיון ששעות הלילה נוחין ורצויין ללמוד המבטלן עונשו מרובה. טור. וכן כתב בהקדמת הזוהר הקדוש דף י"א ע"א תא חזי כמה הוא חילא תקיפא דאורייתא וכמה הוא עלאה על כולא דכל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מעילאי ומתתאי ולא

דחיל ממרעין בישין דעלמא בגין דאיהו אחיד באילנא דחיי ויליף מיניה בכל יומא דאורייתא תוליה לבר נש למיזל בארח קשוט תוליה ליה עיטא היך יתוב קמיה מריה לבטלא ההיא גזרה דאפילו אתגזר עליה דלא יתבטל האי גזרה מיד אתבטל ואסתלק מניה ולא שריא עליה דבר נש בהאי עלמא ובגין כך בעי ליה לבר נש לאשתדלא באורייתא יממא ולילי ולא יתעדי מינה הדא הוא דכתיב והגית בו יומם ולילה ואי אתעדי מינה דאורייתא או אתפרש מינה כאלו אתפרש מאילנא דחיי. עכ"ל.

ומרן החיד"א בברכי יוסף הביא את דברי הרמב"ם ואת דברי הפרישה, ע"ש. ועי' בהלכה ברורה - אויירבאך, שכתב צריך ליזהר בלימוד הלילה יותר. ועי' באריכות בס' יפה ללב (ח"א או"ח רלח). וכן עי' במגן גיברויים אלף המגן, במעלת לימוד התורה בלילה. וכן עי' בפתח הדביר, באריכות דבריו. וכן עי' למהר"ח פלאגי' בס' רוח חיים. וע"ע בפתחי עולם ומטעמי השלחן. ועי' בבני ציון - לכטמאן (או"ח רלח) במה שכתב בזה. וע"ע בבירור הלכה - זילבר (או"ח רל"ח) במה שכתב במעלת לימוד תורה בלילה. וכן עי' בזית רענן. ובסביב לשלחן, מה שכתבו בזה. וכן עי' בס' מאיר עוז - ערבה. וע"ע בהלכה ברורה - יוסף. ובס' פסקי תשובות (שם).

וכנראה שמפני חשיבות הענין הטור והשו"ע חזרו על הענין וכתבו אותו גם ביו"ד.

ומרן בשו"ע (יו"ד סי' רמו סע' כג): מי שורצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחת מהן בשינה באכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהם אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה. הגה, כי אין אדם למד רוב חכמתו כי אם בלילה. (לשון הטור מרמב"ם), ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך ומאן דלא מוסיף יסיף. (פרק יש נוחלין). (סע' כד) כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה, אש אוכלתו.

ועי' בלבוש (יו"ד רמו אות כג כד) שכתב וז"ל: אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה באכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה. אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה, וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי, פירוש כשבליילה שירה של תורה עמי אז ביום יצוה ד' חסדו. ומי שאי אפשר לו ללמוד בלילות הקצרות במדינות אלו בזמן תקופת תמוז, יש לו להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב, ונותנין סימן קומי רוני בלילה, כלומר לאחר אמרו איכה שכתוב בו קמי רוני בלילה יחזור ללמוד בלילה, שאז מתחילות קצת להתארך ומכן ואילך דלא מוסיף יסיף, והפוסקים מללמוד בלילות הקצרות אינם פוסקים עד אחר שבועות, וסימן לדבר שכבי עד הבקר נהנאמר ברות כלומר משם ואילך אחר שאמרו רות ביום שני דשבועות שכבי עד הבקר.

כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו, שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו, פירוש כל לילה הנקראת חושך שצפון ונחבא ממצפוני התורה כלומר שאין דברי תורה נשמעים באותו בית, תאכלהו אש לא נופח שהוא

אשו של גהינם, ומפרש ואזיל טעמא ולמה כי ירע שריד באהלו, אין שריד אלא תלמידי חכמים שנאמר ובשרידים אשר ד' קורא, כלומר כשירע תלמיד חכם באהלו ואינו עוסק בתורה.

כתב הערוך השלחן (יו"ד סי' רמו סע' לה) וז"ל: ואין ד"ת מתקיימין במי שמתרפה עצמו עליהן ולא בלומדים מתוך עירון ומתוך אכילה ושתייה הרבה אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה יתירה לעיניו ותנומה יתירה לעפעפיו א"כ יודע שאם לא יישן כראוי לא יוכל ללמוד ועל זה נאמר בכל דרכיך דעהו ומי שרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה באכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהם אלא בדברי חכמה ובדברי תורה כי אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה וכל בית שאין נשמעים בו ד"ת בלילה אש אוכלתו (סנהדרין צ"ד) ובלילות הקטנים כמו משבועות עד ט"ו באב ילמוד מעט ומט"ו באב ואילך יוסיף ללמוד ומאן דלא מוסיף יאסף חלילה. ועי' ביפה ללב (פה ביו"ד) שצי' למה שכתב באו"ח.

הרב משה הלוי הורן, בעהמ"ח 'תפארת ציון' בסוג' 'תקפו כהן', מג"ש בישיבת 'תפארת ישראל', בני ברק

עשרת הדברות בדיבור אחד - להודיען שהכל אחד | קוב"ה ואורייתא וישראל חד

עשרת הדברות - בדבור אחד

הנה מבואר בחז"ל שעשרת הדברות נאמרו בדבור אחד מה שא"א לבשר ודם (ואח"כ חזר ופירטן), ודרשו מדכתי' (שמות כ, א) "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר אנכי וכו'" ופרש"י [מהמכילתא] "מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא עשרת הדברות בדבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן. אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך, שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו" קפ"ה, עכ"ד. והנה איתא בחז"ל בכ"ד שהתורה צריכה להילמד כנתינתה קפ"ט, ויש לידע היאך נקיים דבר זה ללמוד הכל ב"דבור אחד".

ונראה בס"ד בביאורה"ד, דהנה יל"ע עוד מה התייה המטרה במה שכל הדברות נאמרו תחילה ב"דיבור אחד", והלא לא הבינו ישראל מאומה וכמו דחזינן שהוצרך לחזור להם על כל דיבור ודיבור בפני עצמו.

בדבור אחד - להודיען שהכל אחד, האומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק אחד ככופר ב"כל" התורה

ומצינו להגר"א זיע"א (תיקונ"ז ע"א: ד"ה ורזא) שכתב וז"ל: הענין כי עשרת הדברות נאמרו

קפ"ה והנה בסוטה (יח, א) איתא לענין מגילת סוטה שאם כתב אות אחת ומחקה וכתב אות שלאחריה ומחקה עד שהשלים את כולה פסול, דכתי' (במדבר ה, ל) "ועשה לזה הכהן את כל התורה הזאת" ופרש"י שם (ד"ה כתב) וזה לשונו "דכתי' את כל התורה עד שתהא כולה כאחד" עכ"ל. והרי מבואר שתיבת "כל התורה" מורה על היות הכל כאחד, וי"ל שכמו"כ הכא דכתי' "וידבר וכו' את כל הדברים האלה" הכוונה שכל הדברים נאמרו "כאחד", ועי'.
קפ"ט וכמב' בברכות דף כ"ב ע"ב שאופן לימוד התורה הוא באימה וביראה וברתת ובזיע וכמעמד הר סיני ומה"ט בעלי קריין אסורין בתלמוד תורה וכמו במעמד הר סיני שנאסר על בעלי קריין לשמוע התורה, עיי"ש על הסוגי'. ובת"י (דברים ד, י): "ותדכון גרמיכון במעסקכון בה הי כיומא דקמתון קדם ה' אלקכון בחורב וכו', עכ"ל. ובאדר"נ פ"ו איתא: והוי מתאבק בעפר רגליהם כיצד בזמן שת"ח נכנס לעיר אל תאמר איני צריך לו אלא לך אצלו ואל תשב עמו לא ע"ג המטה ולא ע"ג הכסא ולא על הספסל אלא שב לפניו על הארץ וכל דבר שיצא מפיו קבלהו עליך באימה ביראה ברתת ובזיע, כדרך שקבלו אבותינו מהר סיני באימה ביראה ברתת ובזיע, עיי"ש. ובתענית דף ח' ע"א איתא: כי הא דר"ל הוה מסדר מתני' ארבעין זמנין כנגד מ' יום שניתנה תורה, ועיי"ש. וברמ"א סי' מ"ח הביא מהאבודרהם שנהגו להתנועע בעת לימוד התורה דוגמת התורה שניתנה ברתת. ועיי"ש בהגר"א מה שהביא מהזוה"ק. וכ"ה בבעה"ט פ"ר יתרו (שמות כ, ט"ו) עה"פ: "וירא העם וינעו" וז"ל: על כן מתנענעים בשעת לימוד התורה לפי שהתורה ניתנה ברתת בזיע, עכ"ל. וכן הביא בארחות חיים מלוניל הל' ת"ת אות כ"ד, ועיי"ש שכ' שהניענוע הוא דרך השתחויה וכמו שהיה במתן תורה שנא' "והשתחויתם מרחוק", עיי"ש. וכ"ה בפ"י הר"י בר יקר על ברכת התורה עיי"ש.
ובילקוט פ"ר יתרו (רמז רפ"ו) איתא "אנכי ה' אלקיך אמר רבי חנינא בר פפא נראה להם הקב"ה פנים זועפות פנים מסבירות פנים בינוניות פנים שוחקות. פנים זועפות למקרא כשאדם מלמד בנו תורה צריך ללמדו באימה. פנים בינוניות למשנה. פנים מסבירות לתלמוד", עכ"ל. ועי' במס' סופרים פט"ז ה"ב ובהגר"א שם.

בדבור א' וחזרו ונאמרו בפרטות וכמ"ש במכילתא פ' יתרו את כל הדברים מלמד שאמר המקום עשרת הדברות בדבור אחד מה שא"א לבשר ודם לומר כן שנא' את כל הדברים וכו' דעשר בכללות לא הבינו שלכן חזר ופרטן, ומה שכללן - להודיען שהכל אחד, עכ"ל^{קצ}.

עוד מצינו בזה מתורתו של המהר"ל (גור אריה פר' יתרו) שכותב: ואע"ג שלא הבינו בדבור זה כלום, אמרם בדבור אחד, לומר כי כל התורה ענין אחד ודבור אחד, שהרי כל התורה הם יוצאים מעשרת הדברות, כמו שיתבאר בפרשת משפטים, ואלו עשרת הדברות נאמרו בדבור אחד, הרי כל התורה דבור אחד. ונפקא מיניה בזה, שאם אמר ש'כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה שאמרו משה מעצמו', הוא בכלל "כי דבר ה' בזה", וכופר בכל התורה, כי מאחר שכל התורה כולה דבור אחד הוא, ואין זה בלא זה, דהיא כמו נקודה אחת, ואין לה מקצת, ואם כופר במקצת - הוא כופר בכל התורה. וכן איתא בפרק חלק. ועוד יש בזה במה שאמר 'כל עשרת דברות בדבור אחד נאמרו', הוא מורה על המעלה הגדולה של תורה, שהדבר הזה נראה ונודע, שכל עוד שיתרחק הדבר מלמעלה ויבוא לעולם התחתון - יתפרד ויתחלק, כי העולם העליון נקרא עולם האחדות, וכל שקרוב אל השם יתברך, הוא האחד האמת, הוא יותר באחדות. שעולם הזה השפל, הרחוק מאתו יתברך, הוא עולם הנפרד. והתורה ניתנה מפיו יתעלה, ואין דבר קרוב אל האחד רק התורה. ולפיכך ניתנה התורה מפיו בדבור אחד לגמרי, לפי שראוי אל התורה האחדות לפי מדריגת מעלתה. ולכך נאמרו העשרת דברות בדבור אחד. וזהו הפירוש האמתי כאשר תבין, והוא אמת, עכ"ל^{קצא}.

למדנו שהענין שהתורה נתנה באופן זה היא משום שהתורה בעצמותה היא אחד ורק שמחולקת לפרטים רבים, ולהורות לן ענין זה נתנה התורה דוקא באופן של דיבור אחד.

בל תוסיף ובל תגרע - כעובר על "כל" התורה

והנה בפר' ואתחנן (דברים ד, ט) כתי': "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך" והוזהרנו בזה על זכירת מעמד הר סיני וכן על שכחת התורה, והנה לעיל מיניה בפס' ב' כתי' "לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' אלקיכם אשר

^{קצ} ונודע מש"כ הגר"א זיע"א (בסד"צ רפ"ה) שהפסוק הראשון בתורה (בראשית ברא וכו') כולל בתוכו כל התורה, ולא עוד אלא שבשש אותיות שבתביבת בראשית כלול כל התורה ובפרט באות ב', עיי"ש בהג' ר' שמואל לוריא מה שהביא מהגר"א בתיקונ"ז סוף תיקון יח. וע"ע בלשון הגר"א בשה"ש (ה, י בפ"י הא') ש"כל התורה כולה היא בשיעור קומה אחד". וראה עוד בלשון התוספתא בסנהדרין פ"ז ה"ה דאיתא ש"כל התורה כולה ענין אחד ענין אחד.

^{קצא} וכ"כ בתפארת ישראל פל"ד: ועוד יש לך לדעת כי ראוי שיהיו עשרת הדברות בפרט נאמרים בדבור אחד, כי התורה היא מן השם יתברך אשר הוא אחד ואין דבר קודם לתורה והיא ראשונה, וכמו שאמר אתה אחד והתורה שאני נותן לישראל אחת, כלו' כי התורה היא קרובה אליו יותר מכל ולכך התורה מתיחסת ביותר אל השם יתברך שהוא אחד, ולפיכך עשרת הדברות בדבור אחד נאמרו כי בזה התורה היא אחת לגמרי כי כל שאר המצות נכללו בעשרת הדברות ובזה התורה היא אחת. ולכך היו הדברות י' כי י' נחשב כמו דבור אחד כי היה אחד במספר קטון ובזה התורה היא אחד ודברים אלו דברים ברורים מאד באין ספק, עכ"ל. וראה עוד לשון מהרש"א בסוף מכות שכותב "אבל הענין כמ"ש שנתן לנו הקדוש ברוך הוא תרי"ג מצות שס"ה לאוין ורמ"ח עשין ובא הרבוי מצד המקבל כי מצד הנותן ב"ה כולם הם כמצוה אחת", עכ"ד.

אנכי מצוה אתכם".

ויש להאיר (ראיתי בשם הג"ר יונתן דייויד שליט"א) שאיסור זה של "בל תגרע ובל תוסיף" נאמר כהקדמה לענין זכירת מעמד הר סיני, לאמור כי בבל תוסיף ובל תגרע אי"ז רק עבירה במה שמוסיף או מגרע לבד באותה מצוה עצמה שמגרע או מוסיף, אלא הוא כעובר על "כלל התורה" שניתנה בשלימות זו של תרי"ג בדוקא לא פחות ולא יותר, והן הן הדברים.

ושו"ר שהדברים מפורשים בזה"ק שהביא הנפה"ח (ד, יט): בגין דאורייתא כלה חד שמא קדישא הוא שמא עלמא שמא דכליל כל שמהן ומאן דגרע אות חד מינה כאילו עביד פגימותא בשמא קדישא תאנא ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא תוסיף על אורייתא ולא תגרע מינה, עכ"ל.

וראה לשון הרשב"א בתשו' חד' שס"ז וז"ל: אלא דע כי תורתנו הקדושה נקראת תורת ה' תמימה, ואין התמים חסר ויתר כלל, וע"כ נצטוונו בה בבל תוסיף ובל תגרע, ולא נפל בכללה אות א' אפילו דרך מקרה אלא בכוונה ולצורך עד שדקדקה אף במלא וחסר כי היא תגיד ותרמוז, וכן יאות לתורת אמת נתונה מפי השי"ת על יד נביאו בחירו נאמן ביתו לעמו ישראל וא"כ אם תשתכח אפילו אחד מפרטי דקדוקי מצוותיה הרי היא כאלו **נשתכחה כולה** שהיא קשר אחד וכל מצוותיה כלליה ופרטיה ודקדוקיה נתנו מדעה אחת ומרועה אחד, עכ"לקצב.

וראה עוד בדברי החרדים פס"א שהביא לד' הרמב"ם בפיהמ"ש סוף מכות בדברי ר' חנניא בן עקשיא שאמר "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות" שפירש הרמב"ם שע"י ריבוי מצות יעשה האדם לכל הפחות מצוה אחת בשלימות, וכתב החרדים

קצ"ב ובעירובין דף י"ג ע"א איתא אמר ר' מאיר "כשהייתי לומד אצל רבי עקיבא הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר וכשבאתי אצל רבי ישמעאל א"ל בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר אני א"ל בני, הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא, **שמא אתה מחסר אות אחת או מויתר אות אחת נמצאת מחריב את כל העולם כולו**", עכ"ד הגמ' ועיי"ש בפרש"י ותוס' שלא בכל אות שמחסר או מויתר אמר כן אלא רק בדברים שמשנים את משמעות הקרא. אכן יעוי"ש במהרש"א בח"א שם פירש וז"ל: וי"ל בפשיטות גם בחסר לפי שהתורה באותיותיה הם שמותיו של הקדוש ברוך הוא והוא דרך הנסתר של התורה שהיתה כתובה לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה ובהן ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו ומקיימו ונמצא המחסר אות א' הרי הוא מחריב קיומו וק"ל, עכ"ל. וכ"ה במהר"ל תפארת ישראל פס"ז וז"ל: אבל פ"י כי בתורה ברא הקב"ה עולמו שנאמר ואהיה אצלו אמון אל תקרא אמון אלא אומן ואמר שם שהיה מסתכל בתורה וברא עולמו ובכל אות ואת בה היה בריאה בעולם, וא"כ אם אתה מחסר או מויתר אות כאילו אתה מחריב העולם שאם מחסר אות אם כן כמו שחסר בתורה אות כך חסר בבריאה וכן אם אתה מויתר אות אתה מוסיף בבריאה, ודבר זה חורבן עולם לגמרי שהרי שלמה אמר כי אין להוסיף ולא לגרוע על מעשה האלקים ואם דבר אחד חסר או יתר דבר זה תוספת וחסרון בעולם והוא חורבן עולם הן בגרעון הן בתוספת, עכ"ל.

ובשבת דף קל"ח ע"א איתא עתידה תורה שתשתכח מישראל, והתם איירי לענין דין אחד אי חשיב ראשון לטומאה או שני לטומאה, וחזינן שע"ז חשיב שכחת התורה, והוא כנתבאר כי כל התורה כולה תמימה וכאשר חסר ברירות ובהירות אפי' בהלכה אחת כבר חשיב לשכחת התורה.

ובסוכה דף כ' ע"א איתא: שבתחילה כשנשתכחה תורה מישראל וכו', וברש"י שם כ' שאין הכוונה לכל התורה אלא לכמה הלכות, עיי"ש. ובריטב"א שכ' וז"ל: והא דאמרין חזרו ונשתכחה עלו רבי חייא ובניו ויסדוה, לא מצינו שנשתכחה תורה בדורו של רבי חייא שהרי בדורו היה רבינו הק' וחבריו שהיו גדולי ישראל אלא אמר כך בשביל מה שחדשו בהלכה זו שכל המקיים הלכה אחת שלא תשתכח ה"ה כאלו מיסד כל התורה כולה ובכלל דבריו ג"כ שראויים ליסדם בכח זכרונות שבהם כדקאמר בפרק השוכר את הפועלים אנא עבידנא שלא תשתכח תורה מישראל, עכ"ל. וכ"ה בערול"ג שם. ובכתבי הגרי"ז מסלאנט במכתב לבנו (מכתב ג', ובאור ישראל אות כ"ה) כ': ושמעתי מפה קדשו של אדמו"ר רשכבה"ג מוהר"ח ז"ל אם יבוטל דבר אחד מן הגמרא צריך ליחרב כל העולם, עכ"ל.

וז"ל "ואע"פ שחייב אדם ליזהר בכל המצות, מ"מ יש לו להחזיק באחת מכל המצות בכח גדול והתמדה שלא יעבור עליה כל ימי חייו, לפי שכללות התורה שהם תרי"ג מצות נקרא עץ חיים כדכתי' עץ חיים היא למחזיקים בה, והאוחז ענף אחד מן האילן יפה אוחז בכולו, שכל שאר הענפים נמשכים אחר אותו ענף שכלם גוף אחד, אבל אם יבא לאחוז בכל הענפים יחדיו לא יוכל לאחוז כלום", עכ"ל קצ"א.

קצ"א וכ"כ ביעב"ץ על אבות פ"ד מ"ב ז"ל: והענין כי אלו המצות האלקיות עניינם נפלא ונשגב מאד, כי כולם קשורות זו בזו, כי כמו שהש"י אחד כן תורתו אחת. והאומר אקיים כל המצות זולתי אחת הרי הוא מומר ומטיל פגם בתורת אמת, והוא בכלל ארור אשר לא יקים. ולא לחנם היו רמ"ח מצות עשה כמנין אבריו של אדם, ומצות לא תעשה שס"ה כנגד שס"ה גידין אשר באדם כי לכולם קשר אחד וענין אחד, וכי מצוה אחת היא אלא שכל המצות קשורות זו בזו, א"כ מי שיחזיק באחת כמאמרה יחזיק בכולן, עכ"ל ועיי"ש שביאר בזה ענין מצוה גוררת מצוה כי כל המצות קשורות זו בזו, וכמש"נ.

וכ"ה במהר"ל בדרך חיים שם ז"ל: ופירוש דבר זה מה שאמר שמצוה גוררת מצוה, וזה כי המצות שהם תרי"ג כלם הם דבר אחד, ויש לפרש כך מה שאמר (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור, כלומר אל תחשוב כי המצוה האחת היא נר אחד והתורה שהיא כוללת כל תרי"ג מצות הם נרות הרבה, אבל אין הדבר כך כי המצוה היא נר אחד אבל אין התורה שבה כל תרי"ג מצות נרות הרבה מחולקות שכל נר ונר לעצמו, אבל התורה שיש בה כל המצות היא אור אחד שהתחברו הנרות ונעשו אור אחד גדול שהתורה היא אחת. וכבר בארנו במקומו כי התורה היא אחת, ובא הרמז במלת התורה שהוא בגמטריא תרי"א ואנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו ובאו כל תרי"ג מצות במלת תורה כי התורה היא אחת ומקשרים כל המצות עד שהם מושכל אחד לגמרי ודבר זה ברור. וזה שאמר שמצוה גוררת מצוה כלומר שעשיית המצוה האחת היא התחלה לאחרת ג"כ, מאחר שכל המצות הם דבר אחד ולפיכך מצוה אחת גוררת אחרת כי כל דבר שהוא אחד אינו נחלק כלל, וכאשר הוא עושה מצוה שהוא חצי דבר המצוה הזאת גוררת האחרת עד שיעשה כל המצות שהם דבר אחד, עיי"ש.

והשל"ה הק' [שער האותיות אות י' יצר טוב (י')] בשם הראשית חכמה [שער היראה פ"ה] ש"בהיות האדם פוגם אפילו באבר אחד, נחשב כאילו פגם בכל הקומה כולה, כי כל האברים מתייחדים כאחד, ולכך אפילו שלא חטא אלא באבר אחד מטמאין אותו כל רמ"ח אבריו. וזה הוא שאמר הרשב"י עליו השלום רמ"ח שייפין בגופא וכולהו אסתאבן. ובזה נבין אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה (יומא לט, א). כי אף על פי שלא חטא אלא באבר אחד מטמאין אותו הרבה כל רמ"ח אבריו. וכן לענין קדושה, והיה מחניך קדוש, מקדש עצמו מעט מקדש אותו הרבה, כי אפילו שלא קדש אלא אבר אחד, כל רמ"ח אברים שהם מחניך לשון רבים מתקדשים בקדושה עליונה, קדוש בלשון יחיד כדפירשתי. וכמו שאמרו רבותינו ז"ל, העושה מצוה כמאמרה זוכה לחיי עולם הבא, עכ"ל. הכוונה על דרך הבא לטהר מסייעין לו ומצוה גוררת מצוה, ואז יתקדש כל שיעור קומה, וההיפך בהיפך בר מינן, כמו שנאמר, וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות, הרי בעשות עבירה אחת כעובר על כל מצות, עכ"ד, ועיי"ש עוד.

ובדרשות בית דוד דרוש ז' בתו"ד ז"ל: ולעומת זה התורה האלוקית עם היותה מתחלקת למצוה פרטית, עם כל זה כל מצותיה מתאחדים ומתקשרים זה בזה עד כי כל מצוה כלולה מכולם, ולזאת הורגלנו לאמר על כל עשיית מצוה כאילו קמייתיה ותרי"ג מצות התלויים בה, כי נדמית בזה לבנין הגופני בכלל כדבר האמור, עכ"ל, עיי"ש.

וביותר מבואר בביה"ל פר' כי תשא ז"ל: דהרי כל המצות מקושרים ומשולבים אחת לאחת וכולם תלויים זב"ז וכמו שבאדם השפל יש בו רמ"ח אברים ושס"ה גידין וכולם קשורים ותלויים אחד באחד כן המצות הרמ"ח עשין ושס"ה ל"ת קשורים כאחד והם כולם אחד, וא"א לירד לסוף אחת מהם בלא ידיעת כולם, עכ"ל.

וראה עוד ברוח חיים באבות פ"ו מ"ג בביאור ענין הלומד מחבירו אפי' אות אחת חייב לנהוג בו כבוד שביאר ז"ל: קל וחומר להלומד מחבירו שהם שניהם יחד חבירים מדובקים בקשר אחד בהקב"ה ובתורה שאפילו דיבור אחד ואות אחת באות ההוא מתדבק בהשם יתברך ובשורש כל הנשמות שהם למעלה מהעולמות ונעשה הכל אחד המדבר והדיבור, והקדוש ברוך הוא כביכול גם כן מתאחד שם וכנ"ל. על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד. ויתפרש עוד אמרם גבי אחיתופל שני דברים בלבד. כי הנה האדם קשור למעלה כשלהבת בגחלת והמאבד נפשו מקלקל כל העולם. כי קודשא בריך הוא ואורייתא חד. ובדבר רוחני כזה אי אפשר לחלק חלק רוחני מן הכל. וזה ענין ערבים זה בזה. ומאבד נפש אחת כו' והמקיים נפש אחת כו' קיים עולם מלא. וכן אם חסר אות אחת בספר תורה גם כן פסול כי אות אחת כולל הכל. כי קשור הכל קשר אחד. וכל שכן באין סוף ברוך הוא אי אפשר לצייר כלל חלק. ואם כן הלומד אות אחת כאלו למד התורה כולה, עכ"ל.

והרבינו בחיי בהקדמה לחומש ז"ל: דע כי תורתנו הק' נקשרת עם החכמה העליונה וכל החכמות כולן נכללות בה, ומפני זה נקראת תמימה. והיא משיבת נפש לשורשה, והמצוות שניתנו לנו בהר סיני הם תרי"ג, שנא' תורה צוה לנו משה, מצוות כמנין תורה קבלנו ממשה, ושתי דברות שמענו והבננו מפי הגבורה, והנה הם תרי"ג, ודבר ידוע כי כל המצוות כולן אלקיות, ושקולות במאזני החכמה, בנויות על אדני הדעת, מיוסדות על עמודי התבונה ואין לך כל מצוה

התורה הק' - בחינת מועט המחזיק את המרובה

ונעתיק דברים נשגבים ומרוממים שכתב מרן המשגיח דמיר הג"ר ירוחם זצ"ל (דעת תורה במדבר עמ' ס') וזה לשונו "והראיה היותר גדולה על תורה מן השמים, הוא אמנם זה אשר בתורה הנה מועט מחזיק מרובה, שאין בשום חכמה בעולם סוד גדול כזה שמועט יחזיק כל כך, כל חכמי האומות משתוממים על התלמוד שכולל כל כך בכל המקצועות, ומי יוכל לשער האיכות של התלמוד, הלא כל הדורות עסקו בתלמוד ולא הגיעו עד תכליתו, ועם ישראל הוא עם מדושני עונג ממש שהם עוסקים בתלמוד ויכולים לאחוז רק במלה אחת ולינק ממנה כל ימי חייהם מה ששום בריה שבעולם לא זכתה לכך. הסבא ז"ל היה אומר שמה שאריסטו כתב בעשרה דפים כלל הרבינו יונה במלה אחת ומוכן שאם גם היה עושה בענין הזה עוד עשרה דפים היו כלולים ג"כ בהמלה האחת הזאת, וכל התלמוד כולו נכלל בהמשנה שלא אמרו שום דבר שלא קבלו מבעלי המשנה, וכל המשנה כלולה צרורה בהפסוקים וכולם בהב' של בראשית וכולם בהחג של הב' וזהו היסוד שהשי"ת ברא את הבריאה באופן מועט מחזיק מרובה ובכל דבר קטן צרר וכלל עד אין סוף ובלתי תכלית

שלא יהיה נכלל בה מין אחד ממיני החכמה. ותרי"ג מצוות הללו תרי"ג כללים הם, כי פרטי המצוות אין להם סוף ותכלית, והדעת נותנת כן, כי כיון שהמצוות אלקיות וכולן מורות על חיוב מציאות אלקותו ועל ידיעתו מצד דרכיו ופעולותיו, כשם שאין תכלית מושג לנו מצד ידיעת פעולותיו כך אין תכלית לפרטי המצוות, ולזה כיוון המלך דוד ע"ה באומרו לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, ביאר כי כל דבר יש לו קץ ולמצוות אין קץ, וא"כ כל מצוה ומצוה מתרי"ג מצוות היא כללית, כל אחת ואחת כוללת מצוות הרבה, וכן כולן, עד לאין קץ, וע"ע בלשון רבינו בחיי ר"פ ויקרא ש"כ כל התורה כולה בנין אחד וקשר אחד", עכ"ד.

וכדברים אלו ממש הביא בס' מעלות התורה בשם הגר"א ז"ל: ושמעתי מאחי הגאון ז"ל שורש הדבר, שבודאי ליכא למימר שלא יכנסו תחת גדר המצוות רק תרי"ג מצוות ולא יותר שא"כ מ"בראשית" ועד "בא" אין בהם רק שלשה מצוות גם הרבה פרשיות שבתורה שאין בהם שום מצוה וזהו דבר שאין מתקבל. אלא באמת כל דבור ודבור שבתורה שיצא מפי הגבורה היא מצוה בפני עצמה. והנה באמת המצוות רבו ועצמו עד אין מספר עד מי שיש לו עיון השכלי ולב מבין ויכול להתנהג בכל פרטי עניניו והנהגותיו מקטן ועד גדול עפ"י התורה והמצוה ואז היתה מצוה בכל עת, ובכל רגע, עד אין מספר, כאשר הובא הרבה מעשים מהקדמונים ז"ל בגמרא ובמדרשים, מאשר נהגו הנהגותם עפ"י התורה וכו' ומה שהוזכר תרי"ג אינו אלא שרשים, אבל הם מתפרשים לענפים הרבה ובאמת דבר זה נעלם מאתנו איזה מהם שרשים ואיזה מהם ענפים ואין מהצורך לדעת זאת כי בכל מצוה ומצוה, ובכל דבור מדבורי התורה, נכלל כל התורה וכל המצוות כלן כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן וכו', עכ"ד, ועיי"ש בפ"י אור תורה להגרי"א ח"א אות ג'. ומתבאר בדבריו שבכל דיבור ודיבור שבתורה "נכלל כל התורה וכל המצוות כולן" וכן מתבאר מהרבינו בחיי שכל מצוה ומצוה היא כללית, ומבואר היטב שלכן אף אי מחסר אות אחת מהתורה הרי זה כמי שחיסר כל התורה כולה, דו"ק. ובמדרש תהילים (ט"ו, ז): אם עשה אחת מאלה כאילו עשה את כל המצוות כולן, וכן במדרש משלי (א, י) וכן המקיים מצוה אחת כאילו מקיים כל התורה, עיי"ש. ועיי"ש באו"ת באות ז' שכ': וזה שאמרו רבותינו ז"ל בפרק חלק על פסוק, ופערה פיה לבלי חוק כו' ואמר רבי יוחנן אפלו לא קים אפלו חוק אחד, הרי שבשביל מצוה אחת שעושה כתקונו זוכה לעולם הבא, כי כל מצוה ומצוה כוללת כל תרי"ג מצוות. וכן הוא בנפש הפנימי שבאדם, שאף שמתפשט בכל אבר בפני עצמו, מכל מקום נכללים שם כל האברים, ולכן כשיכאב לאדם אבר אחד מרגיש בכל גופו, עכ"ל.

והש"ך (שמות כז, כ) כ' "עוד למדנו מאומרו בפסוק אחד מה שאמר ברעיא מהימנא (ח"ג קכ"ד.), שכל העושה מצוה אחת כהוגן כתיקונה כאילו עשה כל המצוות כי כל המצוות אדוקות זו בזו, ולכן תיקנו ז"ל בברכת המצוות לומר אשר קדשנו במצוותיו שהוא על המצוות כולם וצונו במצוות פלונית, לומר שבמצוה פלונית הם נכללים כל המצוות כי הרבה מצוות יש בזמן הזה שאינם נוהגים ואנו מצווים לשומרם, שנאמר (דברים כ"ח, ג"ח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה וגו' והפלא ה' וגו' והאדם אינו שלם עד שיקיים רמ"ח מצוות עשה שהם כנגד רמ"ח איבריו של אדם, ושס"ה לא תעשה כנגד שס"ה גידים ויובן עם מה שאמר ברעיא מהימנא שהעושה מצוה אחת כאילו קיים כל המצוות, ובלבד שיעשה אותה כתיקונה", עכ"ד. וע"ע בדבריו בפר' עקב (דברים ח, א), וכ"כ החת"ס וע"ע בדרשות חת"ס (ח"א ד' ל"א ע"ב ד"ה משאחז"ל על שלא ברכו בתורה) שבכל הברכות מברכין אשר קדשנו במצוותיו על כלל המצוות כי כל מצוה ומצוה היא כחלק מכלל המצוות ואח"כ אומרים "וצונו" במצוה פרטית זו, עיי"ש.

ועבודת האדם היא רק לפתח ולהתיר את הצרור, עכ"ד.

לימוד תורה כנתינה - ש"הכל אחד"

מעתה נראה בס"ד, שהאופן בו יש ללמוד התורה כ"נתינתה" הוא מתוך הכרה ש"כלל התורה" הוא בעצם "ענין אחד" ורק שמחולק להרבה "פרטים" הבאים "מתוך האחד", ולזה בא הצווי שלא להוסיף ולגרוע, כי המוסיף או גורע הרי הוא פוגם ב"כלל התורה", ולכן מי שאינו מאמין אפי' באות אחת מן התורה נעשה אפיקורס ל"כל התורה", כי כאמור התורה היא "אחד".

וכן יש ללמוד התורה מתוך כבוד לכל פרט ופרט בתורה כחלק מה"אחד" שלם, באופן שאם אין עכ"פ בשאיפת ורצון האדם לידע "הכל ממש" [עד כמה שידו מגעת] הרי שיש חסרון אצלו ביחס הנכון והאמיתי לתורה שהיא "אחד" קצד. ועי' הערה קצה.

לימוד סדר "תיקון שבועות"

ועפ"י הנ"ל יש להטעים מה שסדרו הקדמונים זיע"א "תיקון שבועות" המסודר מכל חלקי תורותינו הק', אשר בזה אנו קונים בנפשינו ביום שנתנה תורה הענין הנשגב ש"התורה כולה אחד" - כאשר לומדים מכל חלקי התורה"ק, וכמו"כ משרישים בזה בנפשנו הרצון והשאיפה לידע "כל" חלקי התורה"ק - כי כאמור התורה הק' "כולה אחד", ובפרט ששבועות הוא יום הדין על תורה וכדאי' בקדמונים זיע"א, הרי שכמה שאדם "שואף" לידע ולהבין ומייקר את ה"תורה" - שהיא "אחד", יזכה בע"ה בדין. [וגם מי שאינו נוהג בלימוד סדר התיקון אלא עוסק בסוגי' מסוגיות הש"ס מ"מ אם לומד מתוך הכרה שסוגי' זו היא חלק מ"כלל התורה" שהיא "אחד" יזכה ג"כ להשריש בנפשו הענין הנ"ל ש"התורה כולה אחד" והשאיפה לידע כל חלקי התורה, ודו"ק. וראה הערה בגודל יקרת עצם ה"שאיפה" לידע כל התורה קצו]

קצד והוסיף ח"א שליט"א שבדברים אלו יוטעם מה שמצינו שמסגולת התורה הק' שכאשר עמל בענין אחד התורה עומלת לו בענין אחר [ראה סנהדרין (צט, ב) וברש"י ומהרש"א שם], כי החיבור אל התורה (בעמל ויגיעה) הוא חיבור אל "כלל התורה", ומינה שהעמל במקום אחד התורה עצמה (שהיא "אחד") מחזרת אחריו בענין אחר, ודו"ק. קצה ויוטעם בזה הדין שיש להפסיק מת"ת למצוה עוברת וש"א לה להיעשות ע"י אחרים, ופירשו הראשונים (עי' מאירי שבת ט' ע"א ועוד) הטעם כי יש ללמוד ע"מ לקיים, וזהו אף באופן שאינו עוסק בתורה באותו מצוה שנודמנה לפניו, אכן מאחר והתורה היא "כולה אחד" אזי כל חלק וחלק בתורה שלומד "מחייב" שיפסיק לקיום מצוה, כי עוסק בתורה שהיא "כולה אחד" והללמוד ע"מ לקיים מחייב להפסיק לכל מצוה שתבא לפניו □ מאחר והתורה כולה "אחד", וכמש"נ, ודו"ק.

קצו ובענין זה בנותן טעם להביא מש"כ אדונינו הגר"א זיע"א באסתר (א, ח על דרך הסוד) עה"פ "לעשות כרצון איש ואיש" שמשתה אחשוורוש רומז על הנאת הצדיקים לעתיד לבוא, וזהו מה שנאמר "והשתיה כדת", שלעתיד לבוא יהנו הצדיקים מזיו השכינה על ידי יינה של תורה, "אין אונס" ששייגו את התורה בלא עמל ויגיעה וכמו שנאמר ומלאה הארץ דעה את ה', "כי כן יסד המלך", והיינו מלכו של עולם הקב"ה שיסד ליתן לכל אחד ואחד השגתו בתורה הקדושה לעתיד לבוא בשפע גדול. אמנם כתי': "כרצון איש ואיש", וביאר הגר"א שלא יזכה כל אחד ליהנות מהתורה לעתיד לבוא, אלא רק "כמו שהיה רצונו בעולם הזה", והיינו מאותם הדברים שליבו היה חפץ בעולם הזה להשיגם, אבל מה שלא היה בלב האדם לדעתם בעוה"ז, לא יזכה לידע לעתיד לבא. ובזה פירש הגר"א הפסוק "ואמר ביום ההוא הנה אלוקינו זה קיוינו לו ויושיענו", שלעתיד לבוא יתן הקב"ה לכל אחד שכרו מהנאת התורה, רק כפי שיעור מידת ה"קיוינו לו", והיינו כפי מה שהשתוקק בעולם הזה להבין את התורה, וכלשונו שם: "שה' יגלה מלכותו ותורתו לכל אחד ואחד כמו שהיה רצונו בעולם הזה", אבל ממה שלא קיווה להשיג לא יזכה לטעום לעולם הבא, וזהו כוונת

קוב"ה ואורייתא חד - במעמד הר סיני

ואחר שזכינו לכל הנ"ל נראה להוסיף בזה דברים, הנה במתן תורה איתא בחז"ל שנפתחו להם ז' רקיעים וראו והשיגו בחוש שה' אחד וכלשון רש"י בפר' ואתחנן עה"פ (דברים ד לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו" וזה לשונו "כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם ז' רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא

מאמרם (ע"ז יט, א) "אין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ" שהכוונה שאין אדם לומד □ בעוה"ב, אלא במקום שלבו חפץ □ בעוה"ז, עכ"ד הנוראים.

ובספר חסידים (תתשס"ד) כתב "דע כי אם היה לב האדם כלב שלמה המלך ולא רצה לעסוק כדאיבעי ליה והיה יכול לעסוק בתורה בחייו ולא שימש כל צרכו בפשיעתו שהיה לו ללמוד לפני חכם ולא למד כשמתוכחין עמו באותו עולם לא יכוין לומר אמת ושיוודו לו ישיבה של מעלה ולא יבא ביניהם. וכאשר ראובן ושמעון מתוכחין וראובן יודע שהאמת עם שמעון ואיננו מודה כאשר הוא מצער כך יצער והוא באותו עולם. ואם אדם טורח לדעת בזה העולם למודים אף על פי שאין לו לב עתה יהיה לו לב במתיבתא דרקיע, עכ"ד. ומקור הדברים בזה"ק (וישב קפ"ה ע"א) שהעמל בתורה כפי כוחו בעולם הזה, אף אם מחמת קוצר השגת שכלו לא היה מסוגל להבין את התורה בעיון עד עומק הדברים, מ"מ אם אך השתדל להבין, הרי שלאחר מותו כשיישב במתיבתא דרקיעא יגלו לו כל הסודות משמים, ויזכה להבין את התורה בעומק העיון, נז"ל הזה"ק שם: "כל אלין מלין דאיהו לא יכול לאדבקא לון כדקא יאות, ואיהו אשתדל בהו, כולוהו עלאן במעוהי מתקנין ואורייתא תמלל ביה, הה"ד והקיצות היא תשיחך".

ונעתיק דבריו הנפלאים שכתב הצ"ח בהקדמתו "ואמנם קרה מקרה שהיו אנשים בספינה אנשים חכמים ונבונים, ושם עמהם אשה אחת הרה, והספינה הרחיקה בים הגדול, ורוח סערה נשא הספינה ויביאה למקום אחד אשר לא היה שם איש ולא ישב אדם שם, ונשברה הספינה, והאנשים ובתוכם האשה הצילו נפשם ויצאו היבשה, ונשארו שם ימים רבים, ויהי היום והאשה ילדה בן זכר ונתגדל שם, והאנשים לא היה עמהם לא ספר ולא לוח ולא כתב ולא מכתב, וכאשר נתגדל הבן הנולד שם למד מהאנשים אשר עמו חכמות וכמה ידיעות, אמנם לא ידע לא מענין הכתב והמכתב ואותיות ונקודות כלל וכלל, כי לא ראה מהם מאומה, ויהי היום ויבוא אחד מהאנשים אליו ויאמר לו בא ואלמדך דבר, ויאמר הנני למדני, ויתחיל ללמדו אם תראה א תדע שזה אל"ף, ואם תראה תדע שהוא קמץ, וכן כסדר כמו שמלמדים עם התינוק בהתחלתו לילך לבית הספר, אבל זה הנולד בספינה שכבר הוא גדול ובוחר בדבר מה תועלתו, התחיל גוער במלמדו בחרי אף ואומר הלא כל דבריך דברים בטלים ושחוק והיתול, ומה בצע בידיעה הזאת שאין בה לא חכמה ולא תבונה, ואמנם זה המלמדו ידע ובטח בו כי בבואו לארץ נושבת וידע ללמוד בספר יכיר הטובה הגדולה הצומח מידיעה זו, התחיל ללמדו בזרוע עד שהעמידו על אופן הכתב והמכתב על נכון, ואמנם עדיין לא הכיר התועלת הבא מזה. ויהי היום וה' פקד את האנשים ההמה ויפקח אלקים את עיניהם ויראו והנה ספינה שטה בים עם מלחים וחובלים, ויבואו כולם בספינה ההיא, וגם הילד אשר נתגדל שם עמהם, ויבואו אל ארץ נושבת, וימצא שם ספרי חכמות וילמוד מתוכם חכמות אשר לא ידע מאז ומקדם, ואז הבין כי מבלעדי לימוד צורת האותיות והנקודות וכל מלאכת הכתיבה והקריאה לא היה יכול ללמוד שום שכל וחכמה ובינה מתוך הספר, והתחיל ליתן תודה להמלמד אשר לחצו בזרוע להטיב עמו באחריתו. זהו המשל.

وهוא בעצמו הנמשל בענין דברי אגדה שלמדונו חכמינו בעלי התלמוד והמדרשות, שכולם המה רק משל, ובתוכם צפון אור גדול, ואולם אנחנו להיות ענן החומר מכסה אור השכל, אין ביכלתינו להביט באור ההוא, ואמנם מבלי הקדמת שטחית מאמר ההגדה לא היה ביכלתינו גם לעתיד להבין ולהביט באור הצפון, כי חומר המאמר ההוא הוא הקדמה להצורה, אבל הקדמה רחוקה מאד כריחוק תועלת לימוד התינוק קמץ אל"ף א בתחלתו, וכאשר לעתיד יופשט חומר המאמר מהצורה אז נשכיל ונבין ונתבונן ראשונות מה טוב ומה נעים היה לנו שטחית המאמר ההוא, ומבלי הקדמת חומר המאמר לפי הנגלה מהאגדה לא היה יכולת בידינו בעולם העליון לשמוע דברי אלקים חיים הגנוזים במאמרי האגדות, ואז נדע ליתן תודה לרבותינו אשר למדונו מאמרי האגדות, ונכיר בטובה הגדולה שהטיבו עמנו קדמונינו בדברי האגדה שהכניסו בתלמוד ובמדרשים.

וכיוצא בזה שמעתי בילדותי מכבוד אותו צדיק הרב מוהר"ר נח במהור"ר לוי זצ"ל מבראד, בענין עשר ספירות בלי מה, ושתיים ושלשים נתיבות חכמה, וחמשים שערי בינה, ושלש בחינות בעשר ספירות ימין ושמאל ואמצע, ובהם שלש בחינות חסד ודין ורחמים. אשר קצר מצע שכלנו מהשתרע לחשוב מחשבות כאלה למעלה אשר אין שם שמות ההמה, לא מספר ולא קצה וגבול ולא שינוי ותמורה, לאמר שם ימין ושמאל או חסד ומשפט, אבל הכל הוא בידינו הקדמה רחוקה כריחוק התועלת לימוד אל"ף ביי"ת עם הילד, אך בידיעתינו קצת ידיעה מדברים הללו, אז נוכח לעתיד באשר יפשט החומר מעל הצורה שלנו נשכיל ונדע להתחכם ולהתבונן להתגדל ולהתגבר ולתת עטרת תפארת לאלקיננו, ונצח לא נכשל ולא נכלם, ונתן הוד והדר בהדרת קודש, ונעמוד על יסוד התורה באמת, ואמת מלכנו הוא יעמידנו על האמת, והאמת והשלום אהבו, וישרים דרכי השם וצדיקים ילכו בם אמין, עכ"ד המאירים.

יחידי לכך נאמר אתה הראת לדעת, ולשון רש"י בישעי' (מד, ח) "ואתם עדי - שפתחתי לכם שבעה רקיעים והראיתי אתכם שאין אחר ואתם עדי בדבר הזה שאין אלוה מבלעדי". (וראה ברמח"ל בהקדמה למאמר הויכוח דברים נשגבים בגילוי הנורא הלזה, עיי"ש).

וייראה שגילוי זה - ש"ראו שהוא יחידי" מיישך שייך למה שראו והשיגו שהתורה היא אחד (וכלשון רש"י שגילוי זה שה' אחד היה כ"שנתן להם את התורה") והיינו שהשיגו שכמו שה' [נותן התורה] הוא "אחד", כך תורתו הק' היא "אחד" - ד"קוב"ה ואורייתא חד". והן הן דברי מהר"ל שהבאנו לעיל ש"מה שאמר 'כל עשרת דברות בדבור אחד נאמרו', הוא מורה על המעלה הגדולה של תורה, שהדבר הזה נראה ונודע, שכל עוד שיתרחק הדבר מלמעלה ויבוא לעולם התחתון - יתפרד ויתחלק, כי העולם העליון נקרא עולם האחדות, וכל שקרוב אל השם יתברך, הוא האחד האמת, הוא יותר באחדות. שעולם הזה השפל, הרחוק מאתו יתברך, הוא עולם הנפרד. והתורה ניתנה מפיו יתעלה, ואין דבר קרוב אל האחד רק התורה. ולפיכך ניתנה התורה מפיו בדבור אחד לגמרי, לפי שראוי אל התורה האחדות לפי מדריגת מעלתה. ולכך נאמרו העשרת דברות בדבור אחד", עכ"ד, ועי'.

קוב"ה ואורייתא וישראל חד - במעמד הר סיני

ונוסיף, שבהיות ישראל במתן תורה באחדות גמורה כידוע, הרי שהיה בסיני גילוי היאך ה"חוט המשולש" - ד"קוב"ה ואורייתא וישראל חד" כרוך ותלוי זה בזה, והיינו, שרק בהיותם "חד" (זה עם זה באחדות גמורה) זכו להשיג בבהירות את ה"קוב"ה ואורייתא חד". קצו.

קצו ויסוה"ד דשורש אחדות ישראל נובעת מאחדות הבורא ית' וכל שיש פירוד ח"ו בישראל יש בזה גם פירוד ח"ו באחדותו ית"ש, ונעתיק דברים נוראים בגנות המחלוקת שכתב בדרשות בית דוד (לבעל הנחלת דוד ותלמיד מוהר"ח מוואלוין זיע"א) בדרוש ו' וז"ל "כאשר העובד עבודה זרה הוא כופר באחדותו יתברך ומשתף לו דבר אחר כאמור, ככה לעומת זה עון המחלוקת ופירוד הלבבות ההוה בין אנשי האומנה הישראלית, הוא עצם הכפירה כמו כן באחדותו יתברך שמו, כי שורש אחדותו יתברך שמו הוא מחייב שיהיה כלליית העם הקודש הישראלי מתאחדים יחד באהבה ואחזה וריעות אגודים יחד צמודים כאיש אחד מבלי שום פירוד והתחלקות, כי כן כאשר הבורא יתברך שמו הוא האחד הפשוט ההחלטי □ לא כאחד הזוגי ולא כאחד המספריי ולא כגוף אחד המורכב מאברים רבים מתחלפי המזוג והתכונה ולא כבנין אחד המחובר מעצמים רבים, אפס כי הוא האחד הפשוט בתכלית הפשיטות אשר אין ערוך אליו בכל נבראי מטה ונאצלי מעלה כו', לעומת זה העם הקדוש הישראלי בהיות נשמתם אצולה ממקור האחדות כאשר כינוה החכמים האמיתיים בתואר "חלק אלוך ממעל", לזאת גם המה מחוייבים להתאחד יחד, להיותם צמודים וקשורים זה בזה יותר מהתאחדות הגוף האחד המחובר מאברים רבים, יען כי שורש נשמתם הוא האחדות אשר אין שם מהפירוד וההתחלקות כלל, והתאחדותו יחד זה בזה מעיד על אחדותו ית"ש כו', ולזה סידרו לנו מסדרי התפילות "אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" והוא מבואר לפי דרכינו, כי אחדות העם הקדוש הישראלי הוא מעיד על אחדותו ית"ש. ולזאת הנה הוא מבואר קושי עון המחלוקת כי הוא ממש כעבודה זרה, יען כי הפירוד ההוה מן המחלוקת הוא היפוך האחדות וכאילו מעיד על עצמו שאין לו חלק באלוקי ישראל אשר הוא מקור האחדות כו". והוסיף שם עוד "וזהו עיקר שורש פורה רשא ולענה מיצרא דעבודה זרה אשר לא נתבטל גם על ידי תפילת אנשי כנה"ג, ובייא בייא האי דאחריביה למקדשא כו' ועדיין השטן מרקד בינינו בעוה"ר כו'. היות כי אנשי כנה"ג הגם כי ביטלו ליצרא דעבודה זרה, עכ"ז לא נתבטל על ידם רק היצר הרע החיצוני □ והוא העבודה בפועל ממש, אמנם עיקר פנימיות היצר הלז הטמון בלבו של אדם והוא המסיתו על הפירוד וההתחלקות להפרד מרעהו ולהיות מפריד בין הדבקים על ידי שילוח לשונו ולשנוא את רעהו בלבו על לא חמס בכפו וזולתו מהדמות המסבבים על המחלוקת אשר הוא עצם יצרא דע"ז בפנימיות, אותו לא יכלו לו גם אנשי כנה"ג להכניעו ונאשר על עמדו", עכ"ד.

ויסוה"ד מבואר בשל"ה (סוכה פר' תורה אור) וזה לשונו "סוד עמוד השלום, הוא סוד גדול ונורא. כי ישראל נקראים כנסת ישראל. כי אע"פ שלמטה הם נפרדים זה מזה, מכל מקום למעלה בסוד נשמתם הם אחדות אחד, והם מכוונסים,

ואף קבלת התורה עצמה נעשית באופן שכולם קבלו "יחד" - "באו כולם בברית יחד נעשה ונשמע אמרו כאחד", וכלשון האוה"ח הק' בפר' יתרו (שמות יט, ז) "וענו כל העם יחדו כל אשר דבר ה' נעשה מדעתנו השלמה וברצוננו הפשוט ולא קדמה תשובת הזקנים לתשובת כל עם ה', והנה הראו בני ישראל עוצם אחדותם והשואת רצונם באלקיננו כי ס' רבוא אמרו בהשוואה דיבור אחד כאומרו יחדו ולא נתאחר אחד מהם ולא קדם אחד לחבירו ולא שינה אחד מהם להשיב בנוסח אחר אשרי עולם שאומה זו בתוכו", עכ"ד.

כי הם חלק ה'. והענפים הרוצים לחזור לשרשם, צריכים להיות בדוגמא לשרשם, דהיינו שיהיו מתאחדים גם למטה. וכשיש פירוד למטה ביניהם, כביכול עושים פירוד וקציצה למעלה. ראה עד היכן מגיע הדבר. על כן צריך כל בית ישראל לרדוף השלום, ולהיותם אחד בשלום ובשלמות בלי פגם ולהדמות לקונם, שכן נקרא שמו ית' ה' שלום", עכ"ד. ובחרדים פ"ז כתב "ולכן נתארך גלותינו על עון מחלוקת ושנאת חנם שהוא בינינו, שעדיין לא הטהרנו ממנו. שכל העולמות קשורים זה בזה, ובהראות פירוד בתחתון גורם דוגמת פירוד בשלשה (עולמות □ אצילות בריאה יצירה) אשר עליו ואין לך עבודה זרה גדולה מזו, ולכך אמרו בגמ' (יבמות צו ב) שפעם אחת היתה מחלוקת בבית הכנסת של טבריה וקם אחד ואמר שבעבור אותו עון יהיה אותו בית הכנסת בית עבודה זרה מדה כנגד מדה וכן היה, עכ"ל. וברמ"ק (פר' קדושים) כתב שתחילת עוון חטא העגל היה "בשנאת חנם ופירוד הלבבות", עיי"ש. וע"ע בהקדמת השב שמעתתא ד"ה הן האדם.

הרב שלמה ידידיה בן שמעון, מח"ס 'שלמי ידידיה',

בני ברק

תורת חיים

רמזים ולימודים מויכוח ריב"ח וסבי דבי אתונא בבכורות (ח':), ומחלוקת שמחה וששון בסוכה (מ"ח:)

כולנו גדלנו על הידיעה הפשוטה והברורה שהתורה היא חיינו. טעמנו ממאמרים רבים על גודל הזכות והחובה על כל בר ישראל להיות שקוע תמיד בהיות דאביי ורבא, להעמיק חקר בלימוד התורה בכל זמן ומצב. אלא שבמהלך החיים, בשגרת היום-יום, רוצה היצה"ר למסמס, לפוגג את הבטחון המוחלט בצדקת הדרך, שמביא את ההשתוקקות, הרצון, הכמיהה, שלא לפספס דבר מרצון השי"ת. רוצה לבלבל את האדם, להטעותו, מנהל עמו "משא ומתן", למצוא סברות להקל, לסטות מעט מן הדרך "לצורך", למצוא הוראות "היתר" למיניהן [שחרות כעורב: רבי אלכסנדר רבי הדרין ורבי אלכסנדר קרובה אמר - אפלו אם מתכנשין כל באי עולם להלבין פנה אחד מן העורב אינן יכולין, כך אם מתכנשין כל באי עולם לעקר יו"ד שהוא קטן האותיות שבתורה, אינן יכולין קצח], כמו שמצינו ביואש שהטעו אותו בטענה אחת: ואחרי מות יהודע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם קצט, מהו וישתחוו למלך? שעשאוהו אלוה, אמרו לו: אלולי שאתה אלוה - לא היית יוצא לאחר שבע שנים מבית קדשי הקדשים, אמר להן - כך הוא, וקבל על עצמו לעשות אלוה, והשחית לנפשו. רק ידיעה והכרה ברורה כי אין צד שני כלל, אין בכלל אפשרות אחרת - היא היא המצלת. "זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה". "ובדרך רמו ירצה באומרו "חקת התורה" - שאם יקיימו מצוה זו - הגם היותה חוקה בלא טעם - מעלה עליהם הכתוב כאלו קיימו התורה אשר צוה ה' לאמר, כי קיום המצוה בלא טעם - יגיד הצדקת האמונה והסכמת הנפש לקיים כל מצות הבורא, וזה לך האות, ואולי כי לטעם זה רצה ה' שתתמסר להם המצוה בדרך חקה"א. כי מצוה המובנת גם בשכל אנוש - עדיין אינה ראויה ברורה על קבלת העול בשלימות. אבל

קצח מקרא דשה"ש (ה' י"א), ומדרש שהש"ר (ה' ג', ר' שם עוד).
קצט דברי הימים (ב', כ"ד י"ז). ומתחילה כשר היה - ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהודע הפהן (מלכים ב', י"ב ג').

ר' שמו"ר (ח' ב'), ר' שם עוד.
רא במדבר (י"ט ב'), וביאור האוהחה"ק, ועע"ש בטעם שנקראת מצוה זו בתואר חקת התורה, "שהיה לו לומר זאת חקה וגו', או - זאת חקת הטומאה, או - חקת הטהרה, כדרך אומרו (שמות י"ב מ"ג) זאת חקת הפסח, ואין לומר שנתכוון להצריך טהרת אפר פרה לעסוק בתורה, כי לא כן מצינו לרז"ל שאמרו (ברכות כ"ב). שאדרבא - אין דברי תורה מקבלין טומאה, ולכל סברות רז"ל (שם) אפילו להחמירים בבעלי קריין מטעם שצריך באימה וביראה וכו', מודים בטמאי מת שמותרים בעסק התורה".

אם אתה עושה בלי להבין פֶּשֶׁר דְּבַר, אלא "פִּי כֵן צִיְיִתִּירִי". ללא פשרות, בלי ויתורים, אכן, זֶה לְךָ הָאוֹתִי- כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ, אֲנִי עֲבָדְךָ בְּן אֲמִתְךָ.

ובזה יתבאר בדרך נפלא רמז וענין ויכוח רבי יהושע בן חנניא עם סבי דבי אתונא^י. יסוד קיומם וחוזקם של סבי דבי אתונא היה הדמיון. כי השקר אינו יוצר מציאות חדשה. הוא רק מְעַרְפֵּל וּמְטַשְׁשֵׁשׁ את דרך האמת, מְעַרְעֵר את אמינותה, מכניס פקפוקים. הנה הצליחו הַמָּה בערמתם להכניס פקפוק בלב הקיסר בזמן עיבור הנחש. חכמי ישראל טענו שהנחש מוליד לשבע שנים. רָמְזוּ רָמְזוּ לבחינת נחש הקדמוני, היצה"ר, ששבע שמות נקראו לו, וְשֵׁם מורה על המהות, ובכל פעם מגיע בְּשֵׁם אחר ומהות אחרת, כביכול- פנים חדשות באו לכאן. סוגי נסיונות חדשים^י. והם מכניסים ספקות: חלק מהעניינים החיצוניים אינם מצד הרע, שְׁרָשָׁם בטוב: "והא סבי דבי אתונא ארבעינהו ואוליד לתלת". אבל ריב"ח חושף את השקר: "הנהו מיעברי הוו מעיקרא ארבע שנין". זו היתה רק תרמית שלהם, הַדְמִיָּה. הם לקחו משהו מן האמת, לעטוף בו את מסוה השקר. רעל עטוף בצלופן מפואר, בעיצובים מרהיבים.

וּכְשֶׁמִּבְקָשׁוֹ הַקִּיסָר ללכת לנצחם, מבקש הוא דבר אחד: "עביד לי ספינתא דאית בה שיתין בתי, וכל ביתא אית בה שיתין ביסתרקי", נראה לבאר הענין רמז לששים מסכתות. לנצח את היצה"ר, להתגבר על השקר, אפשר רק בכח התורה! וכשמגיע לעירם, מחפש את מקור השקר, שורש החטא, יבוא הטוען ויטען- "מסתפינא, דכל דמחוי קטלו ליה". לא מילאתי כרסי בש"ס ופוסקים, איככה זה אנצח ליצרי הרע. עונה ריב"ח: "דרי כריכא דקניא, וכי מטית להתם- זקפה כמאן דקא מתפח". קח חבילת עצים. אכן, א"צ לנבור בפחי האשפה. לחפש ולברור הפסולת מן האוכל, הסובין מן החיטה, כדי להשליכה. אם אכן קָטַן אָתָּה בְּעֵינֶיךָ, נצחונך בדרך אחת: אחוז בקנים. תפוס העצים. עֵץ חַיִּים היא לְמַחְזִיקִים בְּהֵרִית.

^{יב} ע"פ ויקרא (ח' ל"ה, י' י"ד).

^{יג} ע"פ שמות (ג' י"ב).

^{יד} תהלים (קט"ז ט"ז).

^{יה} בכורות (ח''), ר' שם בארוכה כל המעשה, וכאן הוא בדרך הרמז. ורבותינו האריכו הרבה בכמה אופנים לבאר המעשה דהתם, ע' בדבריהם.

^{יז} דרש ר' עזירא- ואיתימא ריב"ל (סוכה נ"ב).- ז' שמות יש לו ליצה"ר: הקב"ה קראו ר'ע',... משה קראו ע'רל',... דוד קראו טמא',... שלמה קראו שונא',... ישעיה קראו מכשול',... יחזקאל קראו אבן',... יואל קראו צפוני', ע"ש, ובקדמונים בביאור ענין ז' השמות, והחילוק ביניהם, ודו"ק.

ואכן, כל פעם עלול לבוא בתחבולה אחרת, ואף הפוכה, וכדמטו דרושו של בעל האבני נור: בחולין (צ"א). אפליגו רבוותא כיצד בא שרו של עשו ליעקב אבינו ע"ה, רבי שמואל בר נחמני אמר כעכו"ם נדמה לו, רב שמואל בר אחא קמיה דר"פ משמיה דרבא בר עולא אמר כת"ח נדמה לו. כי כך היא דרכו של היצה"ר- יכול הוא להגיע לאדם בטענה: מה אתה כבר מסוגל בכוחותיך הדלים, גם את הכל תשקיע מה כבר יצא ממך- כעכו"ם נדמה לו, והוא מסוגל גם לבוא ולומר לו בפעם אחרת: כ"כ כשרוני אתה, אינך צריך אפילו להתייגע, לעמול, תצליח גם בלי זה- כת"ח נדמה לו!

^{יח} ע"פ שמואל א' (ט"ו י"ז).

^{יח} משלי (ג' ח"י). ובתענית (ז').- אמר רב נחמן בר יצחק- למה נמשלו דברי תורה כעץ? לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול, אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים, והיינו דאמר ר' חנינא- הרבה למדתי מרבתי, ומחבירי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולן.

ובוזה"ק (מצורע, ג"ן:)- רבי יהודה ורבי יצחק הוו אֲזֵלֵי בְּאַרְחָא. יִתְבוּ בְּהָהוּא בֵּי חֻקְלָא, וְצִלוּ. בְּתַר דְּסִיַּיְמוּ צְלוֹתָא- קְמוּ וְאֲזִלוּ. פְּתַח רַבִּי יְהוּדָה בְּמִלֵּי דְאֹרְיִיתָא, וְאָמַר- עֵץ חַיִּים היא לְמַחְזִיקִים בְּהָ וְתוֹמְכֵיהָ מְאוּשֶׁר.

קודם תטהר, תתקדש. "ועשה טובי". החדר קדושת התורה לפנימיותך. ואז- את אט "סור מרע", תקלף ותעקור מקרבך את הרע. הקדושה תשטוף ותבטל את הטומאה. כי להכנס כעת, בלי הכנה, ליגוע ברע בלא קדושת התורה, ללחום ביצה"ר בלי התורה תבלין, זה מסוכן: "כל דמחוי- קטלו ליה". "דרבנאי מגואי, ודרבנאי מבראי". סכנת מות רוחני רח"ל!

ואז, בכח התורה, חושף ריב"ח את שיטות השקר: ינוקי מלעיל, סבי מלתחת. לבלבל אותך: אם תתן שלום לעליונים תחילה- יפגעו בך התחתונים: איך לא פתחת בכבוד הזקנים תחילה? ואם תתחיל מן התחתונים הזקנים- יפגעוך ינוקי, שהרי הם החשובים, מלמעלה. כי זו דרך הרע: ליצור בלבול. מסך ערפל. טשטוש. שלא תדע איפה האמת, למעלה או למטה. אצל הצעירים או אצל הזקנים. לעקר את כח האמונת חכמים. כולם שוים. "רב לכם בני לוייא". אבל אי אפשר בבת אחת לבטל את סמכות הזקנים. אז שמים את התחתונים למעלה. כביכול גם להם יש דעה, עמדה. צריך לדרוש בשלומם, צריך להתייעץ גם איתם. הם המבינים. כי את הזקנים- 'מטעים', 'משקרים אותם'. הם לא יודעים את האמת, כבר לא מבינים. רק אנחנו נציל את הדור, נובילו לחוף מבטחים. וכשהשוו קטן כגדול, ממילא מבזים תלמידי חכמים, וכשיש ביזוי ת"ח, ממילא מבזים את התוכחות, שהרי לדעתם כבר אין ממי לקבל... חלילה ריב, ריג.

עץ חיים- דא אורייתא דאיהי אילנא עלאה רבא ותקיף. תורה- אמאי אקרי 'תורה'? בגין דאורי וגלי במה דהנה סתים דלא אתידע. חיים- דכל חיים דלעילא בה אתפלילו, ומנה נפקין. למחזיקים בה- לאינון דאחדין בה, דמאן דאחיד באורייתא- אחיד בכלא, אחיד לעילא ותתא. ותומכיה מאושר- מאן תומכיה? אלין אינון דמטילין מלאי לכיסן של תלמידי חכמים, כמה דאוקמוה. ותומכיה- זכי לנביאי מהימני דיפקון מניה. מאושר- אל תקרי מאושר, אלא מראשו, אינון תמכין לאורייתא, מראשו ועד סופו. מראשו- דא רישא דכלא דאקרי ראש, דכתיב (משלי ח' כ"ג)- מעולם נסכתי מראש. וראש דא חכמה, דאיהי רישא לכל גופא, וגופא אתפשט ביה עד סיומא דשית סטריין, ותומכיה- כמה דאת אמר (שיר השירים ה' ט"ו)- שוקיו עמודי שש. דאינון דמטילין מלאי לכיסן של תלמידי חכמים- אינון תמכין לאורייתא מרישא עד סיומא דגופא, וכל מהימנותא ביה תליא, ואתמר. וזכי לבנין דיתחזון לנביאי מהימני.

י"ב בקידושין (ל':): ת"ר- (דברים י"א ח"י) ושמחתם- סם תם, נמשלה תורה כסם חיים, משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה, והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו- בני, כל זמן שהרטיה זו על מכתך- אכול מה שהנאתך, ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן, ואין אתה מתיירא, ואם אתה מעבירה- הרי היא מעלה נומי, כך הקב"ה אמר להם לישראל- בני, בראתי יצר הרע, ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה- אין אתם נמסרים בידו, שנאמר (בראשית ד' ז')- הלא אם תיטיב שאת, ואם אין אתם עוסקין בתורה- אתם נמסרים בידו, שנא'- לפתח חטאת ריבץ, ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך, שנאמר- ואלוין תשוקתו, ואם אתה רוצה- אתה מושל בו, שנאמר- ואתה תמשל בו. י"א במדבר (ט"ז ז').

י"ב ודו"ק שבת (ק"ט): בדברים שבגללם חרבה ירושלים, שם מנו גם לג' דברים אלו. ולהאמור, הכל שורש אחד. והיינו דסוטה (מ"ט): וסנהדרין (צ"ז). דבעקבתא דמשיחא חכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת. ויל"פ דהעדר האמת הוא כבר תוצאה של ב' הדברים הראשונים.

י"ג ר' בהקד' החיי עולם (למרנא ב' הקה"י זלה"ה)- שלא תמיד רואה ומבחין אדם רגיל מיד לבדו מה זיוף ומה שקר, ומה אמת, "ולזאת מיסודי האמונה בתוה"ק הוא אמונת חכמים [והוא ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם], שכמו בהוראת איסור והיתר ודיני ממונות וכיו"ב- לא כל אדם מסוגל להורות ולהחליט על ספקותיו, ועליו לסמוך על גדולי הדורות, כמו כן בכל ענייני האמונה והדת עלינו להשען על רבותה"ק, וככל שיכיר יותר רום גאון קדושת רבותינו- תהא אמונתו יותר שלימה, והאמת שבכל דור ודור היה בכל מחוז- וכמעט בכל עיר ועיר- יחידי סגולה שנתפרסמו ביותר בהדר גאון עוזם ובתעצומות כשרונם וחכמתם הנפלאה, ומהם במדרגות רודה"ק וכיו"ב, אשר הקהל ראו בעיניהם, ואשר קיבלו מפי אבותיהם, וכל זה היה עמוד הימיני לחיזוק האמונה אצל שאר עמא דארעא, כ"ש וכ"ש בהצטרף כל גדולי ומאורי ישראל שבכל תפוצות ישראל, ובהצטרף כל רבותה"ק מימות עולם- התנאים והאמוראים, הגאונים והפוסקים ראשונים ואחרונים, הצדיקים קדושי עליון ששתלן הקב"ה בכל דור ודור. ובזה יובן היטב הא דתנן

והם, מצידם, שאלוהו ראשית על האשה. התורה נמשלה לאשהידי. "ההוא גברא דאזיל ובעי איתתא ולא יהבו ליה, מאי חזי ליה דאזיל היכא דמידלו מינה?!" אדם זה מן החלשים, כבר ניסה ולא הצליח בלימודו. לא זכה לקבל האשה- התורה. איך זה ניסה עוד לעלות ולהתעלות. כבר ראית שאתה לא מצליח, מה אתה מנסה שוב בִּיְתֵר חכמה. אם לא הצלחת בצעירותך- איככה תצליח בהתבגרותך. הַלּוּמֵד יִלְד- לְמָה הוּא דוֹמָה? לְדִי כְתוּבָה עַל נִיר חֶדֶשׁ. וְהַלּוּמֵד זָקֵן- לְמָה הוּא דוֹמָה? לְדִי כְתוּבָה עַל נִיר מְחוּקִיטוּ. תתייאש. עזוב, זה לא בשבילך, חלילה. לוקח ריב"ח מחט, סיכה: "תתאי דצה- לא עאל, דלי דצה- ועאל; אמר: האי נמי מיתרמי בת מזליה". הוא מנסה לתוקעה בקיר למטה- והיא לא נתקעת. אבל בקיר למעלה, יש חור. ושם- דווקא במקום הגבוה- היא נתפסת. תורה לא נקנית ביום או ביומיים. זה גם הלימוד שלמד רבי עקיבא מהאבן שנשחקה במים: "מה רך פֶּסֶל את הקשה, דברי תורה שקשה כברזל- עאכו"כ שיחקקו את ליבי שהוא בשר ודם"רסו. זה אמנם בתחילה לא ניכר. פעם אחת, ונראה שאין שום השפעה, כך גם בפעם השניה. אבל עובדה היא: בסוף נהיה חור. המים גברו על האבן. כי כל פעם השאירה רושם. טיפת מים, ועוד טיפה, ועוד טיפה, ועוד אחת, יכולים לפתוח ולשחוק גם לב אבן. גם בו יחדרו דברי תורה. לעולם אל

באבות (ד' י"ב)- ומורא רבך כמורא שמים, כי הא בהא תליא, וכן יובן היטב הא דסנהדרין (צ"ט): דאיזוהו אפיקורס [דאין לו חלק לעוה"ב]? זה המבזה ת"ח, כגון דאמר- מאי אהני לן רבנן, ועצם שם אפיקורס הונח על הכופר בעיקרי הדת, כמש"כ מוסף הערוך (ר' בערכו), וכן בקידושין (ס"ו). גבי ינאי המלך שהרג חכמי ישראל, ולא חש שתשתכח ח"ו תושבע"פ, אמרי' שנורקה בו אפיקורסות, ועניינו שכפר בתושבע"פ, וכאן בסנהדרין פירשוהו על מבזה ת"ח, משום דבאמת הכל אחד: שהמבזה ת"ח- שהם הם יסודי מקבלי האמונה- הוא בכלל כפירה רח"ל, דהא בהא תליא. ופוק חזי מלפני כמאה וחמישים שנה- בכל מקום שפקרו ויצאו לתרבות רעה, לחרפות ולדראון עולם- תחילת קלקולם היתה לבזות ת"ח וגדולי ישראל, ואח"כ הלכו מרחי אל דחי באין מעצור רח"ל, וכידוע לרבים", עכ"ל בקיצור.

י"י ביבמות (ס"ג:)- אמר רבא- בא וראה כמה טובה אשה טובה, וכמה רעה אשה רעה, כמה טובה אשה טובה- דכתיב (משלי ח"י כ"ב)- מִצָּא אִשָּׁה מִצָּא טוֹב, אי בגוה משתעי קרא- כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה, אי בתורה משתעי קרא- כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה. כמה רעה אשה רעה- דכתיב (קהלת ז' כ"ו)- ומוצא אָנִי מֵרַמְיוֹת אֶת הָאִשָּׁה, אי בגוה משתעי קרא- כמה רעה אשה רעה שהכתוב מגנה, אי בגיהנם משתעי קרא כמה רעה אשה רעה שגיהנם נמשלה בה.

ובקידושין (כ"ט:)- ת"ר- האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות. ובגמ' (ל':)- ללמדו אומנות מנלן? אמר חזקיה- דאמר קרא (קהלת ט' ט')- רָאָה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אָהָבָתָּ. אם אשה ממש היא- כשם שחייב להשיאו אשה, כך חייב ללמדו אומנות. אם תורה היא- כשם שחייב ללמדו תורה- כשם שחייב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות.

ובסנהדרין (צ"ט:)- נִאֶף אִשָּׁה חֶסֶר לֵב (משלי ו' ל"ב)- אמר ר"ל- זה הלומד תורה לפרקים. ובמשלי (ה' ח"י)- וּשְׂמַח מֵאִשֶׁת נְעוּרָךְ, ופרשה רש"י על התורה שלמד בנערותו. וכ"ה בילקו"ש (משלי, רמז תתקל"ז) בשם מדרש, מאמר רבי שמואל בר נחמני. ועוד במשלי (ל"א י')- אִשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרַחֵק מִפְּנִינִים מִכְרָה, ופירשה רש"י על התורה. ור' ילקו"ש (משלי, רמז תתקס"ד).

י"ו אבות (ד' כ'), מאמר אֶלִישֶׁע בֶּן אֲבוּיָה. [על נִיר חֶדֶשׁ. שְׁהוּא מִתְקַיֵּם. כֶּךָ גִרְסַת הַיְלָדוֹת אֵינָה מְשִׁתְּפַחַת (רע"ב). אמר שהלמוד בימי הילדות יתקיים, ולא יקל לשכחו, והענין מן הלמוד בימי הזקנה בהפך, וזה מבואר ונראה לעין (פיהמ"ש להרמב"ם)].

י"ז ר' באבדר"ג (ו' ב')- מה היה תחילתו של רבי עקיבא? אמרו- בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר- מי חקק אבן זו? אמרו- לא המים שתדיר נופלים עליה בכל יום? נוהיה ר"ע מתמיה על זה. גי' הגר"א, אמרו לו- עקיבא, אי אתה קורא (איוב י"ד י"ט, ועכ"פ מתמיהתם אליו מתב' לכאו' דעכ"פ תנ"ך כבר למד בצעירותו, ורק תושבע"פ לא שנה עדיין באותו זמן)- אָבְנִים שִׁחְקוּ מֵיָם! מיד היה ר"ע דן ק"ו בעצמו: מה רך פסל את הקשה, דברי תורה שקשה כברזל- על אחת כמה וכמה שיחקקו את ליבי שהוא בשר ודם. מיד חזר ללמוד תורה. עע"ש.

תתיימש. כשינסה ויתאמץ, יתייגע ויעמול- יפתח ויאיר מזלו. יגעת ומצאת- תאמיני. "שלא יתירשל, להתימשו מצד ראותו קשי לבבו ומיעוט הבנתו; כי כמה פעמים ראינו אנשים קשים בלימודם מתחילתם, ומצליחים בסופם, עם רוב התמדתם ושקידה מעט מעט^י". כי באמת לא פי לא בכח יגבר אישי^י. שונה היא התורה משאר חכמות וידיעות. בשאר חכמות- טבע הטביע הקב"ה בבריאה- שהלומד יודע, נהיה "חמור נושא ספרים", מקבץ ידיעות. לא משנה היאך למד- בנחת, בשלוח, או מתוך יגיעה. סוף סוף למד והחכים. ואכן, ממילא מובן שאדם עם כשרונות חלופים, והחכמה רחוקה ממנו, אין לו סיכוי להגיע שם להישגים גבוהים. אבל מאידך, שונה היא חכמת התורה אשר בכלל אינה בדרך הטבע. שכן התורה היא קדושה עליונה. כולה רוחניות. והאדם, אם כי נשמתו קדושה, חצובה משורש עליון למעלה. אבל הגוף חומרי וגשמי. וכשהתורה נכנסת- נכנסת היא לכולו. וממילא לכאורה אין אפשרות שיכנס דבר אשר כולו רוחני וקדוש בקדושה עליונה, אל תוך החומר הגשמי. אלא שפח סגולי נתן הקב"ה: שהלומד, וחפץ בחכמה- יודע ומתעלה. כל הבנת התורה וידיעתה היא ענין "סגולי" שאינו ב"טבע" כלל, וממילא כשם שה"חכם" בכשרונותיו יכול להבין בכח סגולי, הרי כח סגולי זה עומד גם לחלשים ביותר, שכן גדרי הטבע הרגילים אינם שייכים כאן. אלא כלל קבע הקב"ה בכח סגולי זה: יגיעה. אם תתייגע- תמצא. על כן, אף אם יאמר לך אדם- יגעת ולא מצאתי- אל תאמיני. לא כתוב אם האומר לך כן- חכם הוא או טפש. אלא כללם לכולהו יהודאי כחדא: לא תתכן יגיעה אמיתית שלא תגיע על ידה למציאה! יגעת- ומצאת! [וכמוכן, שכלל נוסף יש: קדושה וטהרה^י. אם אדם מקדש עצמו מלמטה- מקדשין אותו מלמעלה^י. ככל שהוא שומר על טהרתו- ממילא גם

^י אמר ר' יצחק: אם יאמר לך אדם- יגעת ולא מצאתי- אל תאמן, לא יגעת ומצאתי- אל תאמן, יגעת ומצאתי- תאמן, הני מילי בדברי תורה, אבל במשא ומתן- סייעתא הוא מן שמיא, ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי, אבל לאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא היא [מגילה ו:].

^י ל' המאירי (משלי י"ג י"א). ור' בחיי עולם (חלק ב' פרק י"ב)- "וידוע כמה ת"ח אשר בהיותם בישיבה בבחורותם, נחשבו אז בעיני החברים כבלתי מצליחים, וכבעלי כשרון נמוך כו', ולבסוף כשגדלו נתברר שיש להם ידיעה יסודית ברוב הש"ס, וידיו רב לו במור"מ במלחמתה של תורה, ונעשו בעלי הוראה מובהקין; כי עיקר הכל הוא התמדה ויגיעת התורה להבין הדברים לאמיתתן... אכן אפי' מי שהוא באמת קשה ההבנה, ואשר אינו יכול לירד לעומקה של הסוגיא אפי' כשילמדנו הרבה פעמים [ותלמיד כזה באמת אינו מצוי כלל], ראוי שישמח במה שזכה להיות במקום תורה, ולעסוק בתורת ה' תמימה, וילמוד כפי יכלתו, כגון גמ' בלא תוס', וכן פסקי הלכות במשנ"ב, וכיו"ב, והצלחתו אין לשער", עש"ב כמה תועלויות בזה. ומה יפה אמר האומר- צא וראה כמה שיבחו רבותינו לרבי פרידא ששנה לתלמידו כל דבר ארבע מאות פעמים (עירובין נ"ד:), ומה גדול שכרו, ומעתה כמה טובה גדולה שמורה לאותו תלמיד שלמרות כשלונותיו, וחולשת הבנתו, לא הרפה ולא התיימש, ישב והקשיב שוב ושוב. ארבע מאות פעם! [ור' בספר מדרגת האדם, מאמר המזכה את הרבים פרק י'. וכשם שהדברים אמורים מרב לתלמיד, כך יקישנו התלמיד לו עצמו].

^י שמואל (א', ב' ט').

^י ממימרא דרבי יצחק (מגילה ו:), והו' לעיל בהערה.

^י ובחלק מהגרסאות, ה"טהרה" אחת ממ"ח קנייני התורה היא, ויובן עניינה להיותה "קניין" כהנו' מעלה. רב ר' יומא (ט"ל)- תנו רבנן- ולא תטמאו פהם ונטמאתם בם (ויקרא י"א מ"ג)- אדם מטמא עצמו מעט- מטמאין אותו הרבה, מלמטה- מטמאין אותו מלמעלה, בעולם הזה- מטמאין אותו לעולם הבא. תנו רבנן- והתקדשתם והיייתם קדשים (שם שם מ"ד)- אדם מקדש עצמו מעט- מקדשין אותו הרבה, מלמטה- מקדשין אותו מלמעלה, בעולם הזה- מקדשין אותו לעולם הבא. ור' עוד בזה"ק (ויקרא, כ"ד:), ור' עוד שם פ"א)- ופאין אינון צדיקיא דאית לון חולקא עלאה בקודשא בריך הוא, בחולקא קדישא, בקדושי מלכא, בגין דאינון מקדשי גרמיהו בקדושי דמאריהון. וכל מאן דאתקדש- קודשא בריך הוא מקדש ליה, דכתיב- והתקדשתם והיייתם קדושים. בר נש מקדש גרמיה מלרע- מקדשין ליה מלעילא. וכד אתקדש בר נש בקדושה דמאריה, מלבישין (נ"א- ירתינ) ליה נשמתא קדישא, אחסנא דקודשא בריך

חומריותו מזדככת ונוֹפֶה נוֹטֶה לרוחניותו, וממילא כבר גם ב"טבע" כביכול יכולה התורה לשכון אצלו יותר, והבן].

שבו ואמרו לו: אמנם נפתח פתח, נהיה חור, אבל זה חור בקיר... אדם כבר התאמץ והלוה, התייגע, ולבסוף קיבל בקושי: רבו כבר לא מאיר לו פנים ללמדו, וגם מה שהשיג-השיג בקושי. מה יהא הכח המניע. למה שיהא לו המרץ, הרצון, השאיפה, וההשתוקקות, לפתוח בסוגיא הבאה, לנסות הלאה: "גברא דאוזיף וטריף- מאי חזי דהדר אוזיף!?". אמר להו רבי יהושע: "גברא אזל לאגמא קטל קמא טונא ולא מצי ביה, הדר קטיל ומנח עילויה, עד דאיתרמי איניש מדלי ליה". ענה להם במשל: אדם הולך לאגם, מתייגע, חותך קנים. ואינו מצליח להרים. נו, מתייאש? ילך הביתה, ויעזוב ויפסיד כל מה שכבר חתך? ברור שלא. אדרבה, הוא מתאמץ עוד, מכין הכל, קוטף הכל, וכשיבוא מי שיעזור- כשיגיע הרגע, הכל יהיה מוכן: מאמץ קטן, והכל יעלה, יחדור למוחו. ועוד משהו: כשאדם הולך לחתוך קנים, הוא לא הולך רק בשביל התענוג, פעולה בחיק הטבע... הוא הולך כי הוא חייב עצים להדליק אש- לבשל המאכל, לאפות הבית, לחמם את הבית, או שהוא סוחר עצים וחותר לפרנסתו. אדם כזה, לא יברח מקושי. מלמדך ריב"ח: אם אתה בא לתורה רק בשביל ה"חוויה"- בא ננסה משהו חדש... אתה עלול לנשור בקושי הראשון. אבל יהודי בן תורה, מסטרא דקדושה, יודע שלומד- כי כן צָוָה ה'. זה תפקידנו בעולמנו, חובת האדם בעולמו. הוא מוכרח את זה, פִּי הֵם חַיִּינוּ וְאַרְךָ יַמֵּינוּ. זה החיים שלנו. כשמדובר בחיים- נבהלים מקשיים ראשוניים!?

ראו שאינם יכולים לו, לחכימא דיהודאי. אין בכוחם לערער את אמונתו- שאסור לבטל אף את החלשים, אלא- הַחֲלָשׁ יֵאמֶר גְּבוּר אֲנִיכִי, ובסוף ינצח! אמרו לו: טוב, "אימא לן מילי דבדיאי", תגיד לנו דברי כזב. תנסה אתה לערער את ה"אידאולוגיה" שלנו...

אמר להם: "הוה ההוא כודניתא דילידא, והוה תלי ליה פיתקא, וכתב ביה- דמסיק בבי אבא מאה אלפא זווי, אמרו ליה- וכודניתא מי ילדה? אמר להו- הי ניהו מילי דבדיאי". רמזם, דאף הם מודו דפרידה אינה יולדת. ופרידה היא שקר, שהרי אינה מבריאה ראשונה, אלא הרבעה של חמור וסוסיכה. כשיצרת יצירה של שקר, לקחת ניצוצות מהקדושה, וְעַרְבַּבְתָּ אוֹתָם עִם טוֹמָא, וְיִצְרַתָּ "שיטה חדשה"- לא תוכל לפרות ולרבות בה, לא תוליד מזה חכמות נוספות: תלמידי חכמים- כל זמן שמזקינין- חכמה נתוספת בהן, ועמי הארץ-

הוא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכַדִּין יִרִית פְּלֵא. וְאַלִּין דְּאֶקְרוּן בְּנִין לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, פְּמָה דְכְּתִיב, (דברים י"ד א') בְּנִים אֲתֵם לֵה' אֱלֹהֵיכֶם.

יבג מברכת "אֲהַבֵּת עוֹלָם" בתפילת ערבית.

יבד יואל (ד' י').

יבד תְּנִי- הָאֵשׁ וְהַפְּלֵאִים לֹא נִבְרָאוּ בְּשֵׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית, אֲבָל עָלוּ בְּמַחְשְׁבָה לְהִבְרָאוֹת. פְּלֵאִים אֵימְתִי נִבְרָאוּ? בִּימֵי עֲנָה, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב (בראשית ל"ו כ"ד)- הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מֵצֵא אֶת הַיָּמִים בְּמִדְבָּר... מָה עָשָׂה עֲנָה? הִבִּיא חֲמוּרָה וְזוּג לָהּ סוּס זָכָר וְיָצְאָת מִמֶּנּוּ פְרִדָּה. אָמַר לוֹ הַקִּבְ"ה- אֲנִי לֹא בְרָאתִי דְבַר שֶׁל הַזֶּקֶן, וְאַתָּה בְרָאתִי דְבַר שֶׁל הַזֶּקֶן, חֲיִיךְ שְׁאֲנִי בּוֹרֵא לְךָ דְבַר שֶׁל הַזֶּקֶן. מָה עָשָׂה? הִבִּיא חֲכִינָא וְזוּג לָהּ חֲרָדוֹן וְיָצְאָת מֵהֶם חֲבַרְבָּר. מֵעוֹלָם לֹא אָמַר אָדָם שְׁנִשְׁכּוּ פְּלֵב שׁוֹטָה- וְחִיָּה, חֲבַרְבָּר- וְחִיָּה, פְּרִדָּה לְבִנְהָ- וְחִיָּה [ב"ר פ"ב ט"ו].

כל זמן שמזקינין- טפשות נתוספת בהן. כשנחשפים השקרים- תרמית אחר תרמית- ביסודות עליהם הושתתה שיטתך, כשצצות הקושיות- כל ה"אידאולוגיה", הדרך, השיטה- מתגלה במערוּמיה.

באו וטענוהו- "מילחא כי סריא, במאי מלחי לה?" מלח הוא תיקון המאכל. בלעדיו ישאר המאכל תפל. כך התורה- מחכימה את האדם ו"מתבלת" אותו. אבל בעסקו בזה לבד- "יִלְאָה" האדם. "יתעייף". "ישחק", ולא יוכל להתקיים כך- לשיטתם, וא"כ במה ימלחנו ויתקנו? רצו לרמוז לו שצריך קצת להיות בין הבריות, לשלב התורה עם עוד חכמות. אל תהיה כזה "מצומצם"... ויענם ריב"ח- "בסילתא דכודניתא"- בשליית הפרידה. דעו, כשם שאין שליה לפרדה- אין תולדות לחכמה אחרת- וא"א להגיע בה לחכמה מושלמת, כך אין המלח מתקלקל. הוא מתקן, מתבל, ונשאר לנצח! "ונקראת 'לחם'- שהוא אותיות 'מלח', המורה על הקיום- דלא סריח, ועושה קיום לבשר שנמלח בו, כן התורה קיימת לעד ולא תשתנה, והיא עושה קיום להעוסק בה. גם עוד: כמו שהמלח יש לו כח להפליט הדם מן הבשר, כן התורה מפלטת הזוהמא והסיגים מן האדם העוסק בהיכו". רכח.

ואז נשאו ונתנו בכמה דברים שלא יתכנו, להורותם שאין חוץ מתורה: הם רצו- "בני לן ביתא באוירא דעלמא", לרמוז לו שבלי ענייני העולם- יחסר לאדם. כשהוא "באויר"- בלא פרנסה מסודרת- כיצד זה "ישרוד" בעולמו? "אמר שם, תלא בין רקיעא לארעא". אמר להם- "אסיקו לי ליבני וטינא", תביאו לי לכאן את הלבנים והטיט. אינכם יכולים? כי אינכם מגיעים לדרגה. כך העוסק בתורה גבוה הוא, מעולה מעל ענייני העולם, מרומם מכולא. וכי ברוממותו מִשִּׁית הוא ליבו לחסרון "ליבני וטינא"? שקוע הוא בתורתו, אינו מרגיש חסרון בבית דל, או בשאר דבר, אף אם "פַּת בְּמִלַּח תֹּאכַל, וּמִים בְּמִשׁוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישֵׁן, וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה", בכל זאת- "ובתורה אַתָּה עִמָּל"- הוא בתורתו נשאר. והבית? הקב"ה כבר "ידאג" לו, ויסדרנו על הצד הטוב ביותר. וזו דרך התורה: "אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר הַפֶּךְ ה' בְּאָפוֹ וּבְחֻמָּתוֹ].

רכי שבת (קנ"ב). ושם בבניהו הביא, שכשהזקין אריסטו, הבין שכל אשר כתב וחיידש בחכמה היה סכלות וטפשות, וכתב לאלכסנדרוס מוקדון תלמידו שישרפו הכתבים ולא ילמדו בהם.

רכי בא"ח (ש"ש, הקדמת הדרוש, לפ' אחריו). ושם 'מלח' על התורה, הוא במשלי (ט' ה')- "לְכוּ לִחְמוּ בְּלִחְמֵי". ומה שכתב, שהתורה מנקה הסיגים ומכשרת האדם, ר' פסחים (מ"ט:)- תניא, רבי אומר- עם הארץ אסור לאכול בשר, וסמך לה אקרא, ע"ש, וכמה ביאורים נאמרו בזה, ובמקו"א כתבתי מזה בס"ד, ואכה"מ, אמנם על של עניינינו באנו, דהאר"י ביאר (שער טעמי המצוות, פ' עקב) דע"ה א"י לברר ניצוצות הקדושה מתוך המאכל, וגם דשמא ידבקו בו הסיגים שבבשר ונפשות רעות שמגולגלות בו, ואין לו תורה שיוכל לדחותם.

רכי נועוד, שברית מלח מגן על ישראל, ומאידך מלח רומז לדינים, שנעשה ע"י האש, וע"ז שאלוהו- כשיגבר הדין על הרחמים והברית. ויענם: מלח אינו מתקלקל. הקב"ה הבטיח שברית המלח תגן, אז לעולם יגברו הרחמים על הדין, ולא יִכְלוּ ישראל ואולי גם בזה יבו' טעמא שנתקן המלח דווקא על הקרבנות, לעורר הרחמים ולבטל כח הדין- כקרבן המכפר, ומעביר הדין מהאדם אל הבהמה- דווקא ע"י דבר שיש בו צד דין, וע'. וז"ל רבינו בחיי (ויקרא ב' י"ג) ע"ד הקבלה- יש במלח שני כוחות משתנים, זה הפך זה. והם- המים והאש. ובכח חמימות האש המייבשו ומגלדו- חוזר מלח. ואם כן, יש בעצם המלח כח המים והאש שהם כנגד שתי המידות שבהם קיום העולם, והם- מידת הרחמים ומידת הדין... שבו יתקיים ויכרת העולם, וכמש"א- ראה שאינו יכול להתקיים בדין, שיתף איתו מידת רחמים, וכן המלח- מקיים ומכרית, כי הוא מקיים ומעמיד הבשר זמן מרובה, ונותן טעם בכל המאכלים, והוא מכרית ג"כ- כי המקום המלוח לא יעלה בו כל עשב, וכענין שכתוב (ירמיה י"ז ו')- אָרֶץ מְלַחָה וְלֹא תֵשֵׁב, וכתוב (דברים כ"ט כ"ב)- גְּפָרִית וּמִלַּח שֶׁרְפָה כָּל אֶרְצָה לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יֵעָלָה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב כְּמִהְפַּכַת סֹדֶם וְעַמֶּרָה אֲדָמָה וְצִבּוֹיִם אֲשֶׁר הִפֶּךְ ה' בְּאָפוֹ וּבְחֻמָּתוֹ].

אמי- דברי תורה צריכין השחרה והערבה, שנאמר (איוב ל"ח מ"א)- מי יכין לערב צידו, למד מאליהו על ידי שהשחיר והעריב בתורה, ולא כבר זמנתי לו עורבים?! שנאמר (מלכים א', י"ז ו')- והעורבים מבאים לו לחם ובשר וגו', מהיכן היו מביאין לו? משלחנו של יהושפט. אמר רבי שמואל בר אמי- דברי תורה צריכין השחרה והערבה בפרנסה, מניין? מי יכין לערב צידו, כך אם אין אדם נעשה אכזרי על גופו ועל בניו ועל ביתו כעורב הזה, אינו זוכה לדברי תורה ריכט". ופרנסתו מובטחת לו, ומקרא מלא דיבר הכתוב- "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם. ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו. והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע". ומן הכתובים: "ויהי בבואה ותסיתוהו לשאול מאת אביה שדה ותצנח מעל החמור. מאי- 'ותצנח'? אמר רבא א"ר יצחק- אמרה לו- מה חמור זה כיון שאין לו מאכל באבוסו- מיד צועק, כך אשה- כיון שאין לה תבואה בתוך ביתה- מיד צועקת^ל, ותאמר תנה לי ברכה פי ארץ הנגב נתתני- בית שמנוגב מכל טובה, ונתתה לי גלת מים- אדם שאין בו אלא תורה בלבד. ויתן לה את גלת עליות ואת גלת תחתיות- אמר לה- מי שדר עליונים ותחתונים יבקש ממנו מזונות"- "דהא ודאי לא יצטרך, דכתיב בהילב (-בתורה)- היתה כפניות סוחר וגו'^ל". והכי תנן^ל: רבי נחוניא בן הקנה אומר- כל המקבל עליו על תורה- מעבירין ממנו על מלכות ועל דרך ארץ. וכל הפורק ממנו על תורה- נותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ". ובגמרא: כל העוסק בתורה- הקב"ה עשה לו חפציו, שנאמר (תהלים א' ב')- בתורת ה' חפצו^ל, ופסק הרמב"ם^ל: "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובבזתה עם אחיו? מפני שהבדל לעבד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים... לפיכך הבדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין, ולא זוכין לעצמן בכח גופן. אלא הם חיל השם... והוא ברוך הוא זוכה להם... ולא שבט לוי בלבד; אלא כל איש ואיש מכל באי העולם- אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צוארו עול החשובנות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו- כמו שזכה לפהנים ללוים".

ריכט ויק"ר (י"ט א').

ל ויקרא (כ"ו, ג' ד' ה'). וודאי יש בתורה שבכתב ושבשל פה עוד מקורות רבים לזה, ולא עת ליתני כי רוכלא, ואתה עתה עיין ותמצא.

ל"א ר' ב"מ (נ"ט): אמר רב יהודה- לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו, שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, שנא' (תהלים קמ"ז י"ד)- השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך, אמר רב פפא- היינו דאמרי אינשי: כמשלם שערי מכדא- נקיש ואתי תגרא בביתא.

ל"ב משלי (ל"א י"ד).

ל"ג תמורה (ט"ז, ג') וגי' שטמ"ק עה"ג: "מי שכל רזי עליונים ותחתונים גלויים לו- יבקש ממני מזונות"(!). והמקראות ביהושע (ט"ו ח"י-י"ט). הדוברים והמדוברים הם: עכסה, ואביה- כ"ב, ובעלה- עתניאל בן קנז.

ל"ד אבות (ג' ה').

ל"ה מימרא דרב אבדימי בר חמא. ע"ז (י"ט). ור' ברכות (ל"ב):- וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפילה כו'.

ל"ו סוף הלי' שמיטה ויובל (י"ג, י"ב-י"ג).

כי באמת הצלחת ישראל- למרות שמירתם על חוקי התורה- היא על טבעית^{לו}, ומזה נולדה טענתו של רבי ראובן בן איסטרובלי לשלטונות רומי שגזרו שלא ישמרו שבת, ושלא ימולו את בניהם, ושיבעלו נדות, ואמר להם: מי שיש לו אויב- יעני או יעשיר? אמרו לו- יעני, אמר להם- אם כן לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיענו. אמרו- טבית. אמר- ליבטל, ובטלוח. חזר ואמר להם- מי שיש לו אויב- יכחיש או יבריא? אמרו לו- יכחיש. אמר להם- אם כן ימולו בניהם לשמונה ימים ויכחישו, אמרו- טבית. אמר- ובטלוח. חזר ואמר להם- מי שיש לו אויב- ירבה או יתמעט. אמרו לו- יתמעט. אם כן לא יבעלו נדות. אמרו- טבית. אמר- ובטלוח. הכירו בו שהוא יהודי- החזירו^{לח}. נמצא שע"פ "הטבע"- קיום המצוות היתה אמורה לגרום דווקא לעוני או לחולי או להתמעטות. אבל הקב"ה עושה נס, ואין אדם מפסיד מהמצוה. וודאי לא יבצר מהקב"ה- אשר הוא הזן מקרני ראמים ועד ביצי כינים- לזון לומדי התורה הבטלים ממלאכה, יחד עם כל בני אַנְשָׁא רַלְט.

שוב שאלו- "מציעתיה דעלמא, היכא?". רצו לדעת אמצע העולם. איפה החצי השני לקדושה, בו נמצאים עובדי ה', וממנו לא יסורו. "זקפה לאצבעתיה, אמר להו- הכא", כאן. בכל מקום זה גבול. מה שבתורה, קשור לתורה, הוא מקומנו. סנטימטר אחד ממנו, גם אם לעיתים נראה כמחובר לטהור- הוא כבר מחוץ לתחום. כל דבר טעון בדיקה, אם משלנו הוא, או שהוא כבר אצל חכמות הגויים- שייך לסבי דבי אתונא, לסטרא אחרא.

וישובו ויאמרו: "אית לן בירא בְּדַבְרָא, עיילא למתא". אין כוונתנו לרע. אלא שאלו שלומדים תורה "במדבר", אנו רוצים לחלץ אותם מה"בור", מהעוני. ענה ואמר- "אפשילו לי חבלי מפארי, ואעייליה". פעולתכם לעלייתם אינה הכרח, היא רק השתדלות. אם זה על חשבון התורה- אין זה נכלל בחובת ההשתדלות. זה יהא כמו "חָפֵל סובין". כשם שסובין אינם מתחברים לְשִׁמְשׁ חָפֵל, להעלות מן הבור- כך בהשתדלות זו לא יחלצו מן ה"בור". שכן השתדלות שאינה נכונה- כמוה כלא היתה. כחילוץ בחָפֵל סובין.

ועדיין לא נסוגו: "אית לן ריחיא דתבירא, חייטיה". אלמלא הריחיים, העבודה, הפרנסה, ש"נשברה" כביכול, ואינה אצל בני תורה, מנין יתקנום, למצוא פרנסתם להביא לכה"פ את המוכרח. לטענתם, לא צריך בשביל זה לצאת מהתורה. אפשר לתפור ולחבר תורה ועבודה. אמר- "כרוכו לי מיניה גרדי, ואיחייטיה". אין חיבור. זה לא שייך ביחד. הַכְּנֶסְתָּ עֶסֶק אַחֲרֵי הוֹצֵאתָ תוֹרָה כִּנְגְדוּ!

וניסו מכיוון אחר: "משרא דסכיני- במאי קטלי?". תמהו, כיצד יעשו מלחמה. מה יעשו כשאין "צבא"... כולם עובדי ה'. מה יעשו כנגד האויבים? גיחך עליהם, ויען: "בקרנא

^{לו} כמובן, שאף "הטבע" עצמו [ג'ימ'- "אלקים"] למעלה מן הטבע הוא, ואין טבע ומנהגו של עולם כלל. אך זה נס גלוי וזה נס נסתר.

^{לח} מעילה (י"ז.), עע"ש באורך.

^{רלט} רבי אסי הוה עסקן, חמי חד עורב עביד קן, עביד ביעין, עביד אפרוחין, נסבינון ויהבינון בקידרתא חדתא, ואשע באפיהון תלתא יומין, בתר תלתא יומין- פתח באפיהון למידע מה אינון עבדין, אשפח יתהון דעבדין צואה, וצואה עבדה יתושין, והוה פרחין לעיל מנהון ואכלין להון, קרא עליהן הדין פסוקא (איוב ל"ח מ"א): מי יכין לערב צידו [ויק"ר (י"ט א'), ור' פני משה (לירושלמי, פאה א' א', ד', ד"ה יבוא)].

דחמרא". ומעצמם הבינו: "ומי איכא קרנא לחמרא?". כשם שאין קרן לחמור- כך אין "משרא דסכיני". התורה עצמה מגינה על ישראל. בזכות לימודה מבטלים הם את כל ערוגות הסכינים. כי הכל לאגלי גפא- אפי' מיתמי, אבל רבנן- לא צריכי נטירותא. שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ^{ימב}. ר' חייא אָמַר- יְמִינְךָ ה' נֶאֱדָרִי בְּפֶחַ- דָּא אורֵייתָא. וְעַל דָּא- יְמִינְךָ ה' תִּרְעֵץ אוֹיֵב. דְּלִית מְלָה בְּעֵלְמָא דִּיתְבַּר חִילִיהוֹן דְּעַמִּין עוֹבְדֵי פּוֹכְבִּים וּמְזֻלוֹת, בַּר בְּשַׁעְתָּא דִּישְׂרָאֵל מִתְעַסְקִין בְּאוֹרֵייתָא. דְּכָל זְמַן דִּישְׂרָאֵל מִתְעַסְקִין בְּאוֹרֵייתָא- יְמִינָא אֶתְתַּקַּף, וְאֶתְבַּר חִילָא וְתוֹקְפָא דְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכְבִּים וּמְזֻלוֹת. וּבְגִינֵי כָּךְ אורֵייתָא אֶקְרִית עוֹ, כְּמָה דְּאֶתְ אָמַר (תהלים כ"ט י"א)- ה' עוֹ לְעַמּוֹ יִתֵּן. וּבְשַׁעְתָּא דִּישְׂרָאֵל לֹא מִתְעַסְקִין בְּאוֹרֵייתָא- שְׂמָאֵלָא אֶתְתַּקַּף, וְאֶתְתַּקַּף חִילִיהוֹן דְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכְבִּים וּמְזֻלוֹת, וְשִׁלְטִין עֲלֵיהוּ, וְגִזְרִין עֲלֵיהוּ גִזְרִין, דְּלֹא יִכְלִין לְמִיקָם בְּהוּ. וְעַל דָּא אֶתְגְּלִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֶתְבַּדְּרוּ בִּינֵי עַמְמֵי. דְּהָא הוּא דְּכִתִּיב (ירמיה ט' י"א)- עַל מָה אֶבְדָּה הָאָרֶץ וְגו', וַיֹּאמֶר ה' עַל עֲזָבְכֶם אֶת תּוֹרָתִי... אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר- וְדַאי הָכִי הוּא, דְּכָל זְמַנָּא דְּקִלְיָהוֹן דִּישְׂרָאֵל, אֶשְׁתַּמַּע בְּבִתֵּי כְּנִסְיוֹת וּבְבִתֵּי מְדַרְשׁוֹת וְכוּ', כְּמָה דְּתַנִּינָא (בראשית ז' כ"ב)- הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב, וְאִי לֹא- הִידִים יְדֵי עֲשׂוֹרִימָג.

הבינו שאין להם סכוי. המציאו טענה חדשה: "אייתו ליה תרי ביעי, אמרו ליה- הִי דזגתא אוכמתי, וְהִי דזגתא חיוורתִי?". הראוהו ביצים- מאכל אבלים. תראה, לכולם יש צרות רח"ל בין ל"לבנים" הצדיקים, בין לרשעים. "אייתי ליהו איהו- תרי גביני, אמר להו- הִי דעיזא אוכמתי, וְהִי דעיזא חיוורתִי". הִרְאָם אֶת הַחֶלֶב הַרוֹמוֹ לַחֲסִדִּים. גַּם בּוֹ אֵינְךָ יִכּוֹל לְהַבְחִין בֵּין הַשַּׁחֲוֹר לְלָבָן. לְלַמֵּד: סוּד צָדִיק וְרַע לוֹ, רַשַׁע וְטוֹב לוֹ אֵינְנוּ יוֹדְעִים. וְאִפִּי מַרְעָה בִּיקָשׁ שֶׁהַקֶּב"ה יִגְלֶה לוֹ, וְר"מ סָבַר שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה לְיִרְמֵיָהוּ.

חזרו לטענתם: "ורצוצא דמית, מהיכא נפיק רוֹחִיהָ?". אפרוח אלו ישראל העוסקים בתורה^{ימב}, וזכו לחכמה, מהיכן תצא רוח הקדושה והחכמה כשיעסקו בדברים אחרים? אמר להם- "מהיכא דעל, נפק". כשם שנכנסה. חכמת ישראל אינה כשאר החכמות. נכון, בִּיְתָר הַחֲכָמוֹת אֶתְהָ לּוֹמֵד וְיֹודֵעַ. אֲבָל לְתוֹרָה- צָרִיךְ הַכְנָה, צָרִיךְ קְנִינִים. כְּנִיסַת הַתּוֹרָה לְגוֹף- לְמוֹחַ- הִיא עַל טְבַעִית. וְקְדוּשָׁה נִכְנַסַת לְמִקּוֹם הַנְּשָׁמֵר בְּקְדוּשָׁה. אִם תִּכְנִיס דְּבַר חוֹלִין יֵצֵא כְּנִגְדָה דְּבַר קְדוּשָׁה. הַיֵּאָרְךָ? גַּם זֶה כִּבְרָ לֹא בְּגַדְרֵי הַטְּבַע.

הלך רבי יהושע והכניסם להספינה אשר בה "שיתין ביסתרקי", ספינת הש"ס, סטרא דקדושה. כשנמצאים בקדושה- כל המציאות משתנה, היו כבר נראים משהו אחר, כשכבר

^{ימב} במדב"ר (ל"ה ו'): תַּנִּי בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר- הַסִּיף וְהַסֶּפֶר נִתְּנוּ מִכְרַכִּין מִן הַשָּׁמַיִם, אָמַר לְהֵם הַקֶּב"ה- אִם שְׁמַרְתֶּם מֵהַ שְׁכִתוּב בְּסֶפֶר זֶה- הִרִי אֶתְם נְצוּלִים מִן הַסִּיף, וְאִם לֹא- סוּף שְׁהוּא הוֹרֵג אֶתְכֶם, וְהִיכֵן הוּא מְשַׁמְעֵן שֶׁל דְּבָרִים? שְׁנֵאֲמַר (בראשית ג' כ"ט)- וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם לְשָׂמֵר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים. אֶת דֶּרֶךְ- זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְאַחַר כָּךְ עֵץ הַחַיִּים- זֶה תּוֹרָה. ימא מימרא דרב יהודה בב"ב (ח', ו') שם כל הסוגיא מדף ז'.

^{ימב} ב"ב (ח', ו') ר' שם בזה ב' מעשים דרבי.

^{ימב} זוה"ק (בשלח, ח"ן:).

^{ימב} ר' פלוגתא דתנאי בברכות (ז').

^{ימב} ר' בתקונה"ז (תקונא שתיאדה, כ"א): "אֶפְרוּחִים אֶלְיָן תְּלַמְדֵי חֲכָמִים, דְּבִגְיָהוֹן שְׂרִיא שְׂכִינְתָא עַל יִשְׂרָאֵל" נור' עוד בזוה"ח (פ' אחרי): "אֶפְרוּחִים- אֶלְיָן אֵינְנוּ נְעָרִים גְּדוּלִים, דִּיתְעַסְקוֹן בְּאוֹרֵייתָא".

"מעני להו" - עד כדי שאמר המלך "הני לאו נינהו", אמנם רמזו לנו כאן- הם היו שקועים קודם לכן מאוד ב"סטרא אחרא". אם אדם כזה לא יתקן עצמו מתחילה- עלול הוא ח"ו להיות בגדר רימו- ופְּשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָם. כי הלומד ואינו מתקן עצמו- עלול להרשיע יותר. וכמה וכמה הוזהירו חז"ל מללמד לתלמיד שאינו הגון^י. ועל כן באיזו הזדמנות תשרה עליהם שוב רוח הטומאה, ותתרבה ותגדל, ותמשכם שוב לזרעותיה, עד אשר "אקשו לאפי מלכא" ח"ו. ואז הראה להם "מיא מפי בליעי": כמה שתנסה למלאות מהם את הכלי- לא תצליח. הכלי לא יתמלא. ללמדך: אלו שאינם ראויים- ריקנים הם מכל קדושה. אף ש"הַכְּנִסְתָּ" לתוכם מים- אין מים אלא תורה^י- "טְפֹטְפֹת" להם תורה הַשְּׁפָם וְהַעֲרַב, אבל הם- שלא הגונים היו- לא התמלאו. ונשארה היכולת להסטרא אחרא לשלוט בהם, "עד דשמיט כתפייהו ובלו להו ואזול".

אכן, כאן בעולם- הקדושה והסט"א כביכול מתגוששות זו בזו. והעולם פָּיָם סוער, רועש וגועש, הגלים גבוהים, החומריות שולטת. תרבות העולם יורדת לְפִיבִין, חובקת אשפתות. והעולם מתפתה אַחַר היהלומים המזוייפים, אַחַר צבעי הכזב, כמאמר רבי עקיבא רמט- מִיּוֹם שְׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ- נִגְדְּעוּ אֱלוֹפֵי יַעֲזָה, וְהִדְעוֹת מְשׁוּבָשׁוֹת, וְהֵלֵב אֵינּוּ קָיִים עַל בּוֹרֵיוֹ, וְהוֹלֵךְ הַכֹּל אַחַר מְרָאֵית הָעֵינַן. וכבר מביאים בשם הבעש"ט להמליץ במימרא דרבי^י- שוחט משום מאי חייב? רב אמר- משום צובע: דיש לשאול, שוחט- הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות^י. משום מאי חייב? מדוע לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצה"ר ושוחטו^י? על מה עונשו- הרי תפקידו היה להחטיא, והוא מילאו באמונה. אדרבה, אם היה הופך ליצר טוב היה ענין להענישו שאינו מקיים תפקידו! ורב אמר- משום צובע. לא על עצם החטא, זה הרי תפקידו. אלא על שהוא צבע לאדם את הבלי העוה"ז בצבעים כ"כ מגוונים, כה מושכים, עד שנסחף אחריו. על זה חייב השוחט- הוא היצה"ר!

וממילא עומד האדם ותוהה- איך ננצל מהשטפון. אי זה הַדְרֵךְ יִשְׁפֵן אור^י. לִימְדָתְךָ תורה לדורות: "וַיָּבֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו אִתּוֹ אֶל הַתֵּבָה מִפְּנֵי מִי הַמַּבּוּלִי^י". בפני הַמַּבּוּל, הטשטוש, עליך לבוא אל התיבה, להכנס ולהנצל. התורה הקדושה היא "התיבה"- המפלט. אתה נכנס כביכול לאטמוספירה אחרת. "וַתָּרֵם מֵעַל הָאָרֶץ^י"- הארציות. אתה מוגן בתוך

רמו הושע (י"ד י'): "כִּי יִשְׁרִים דְרָכֵי ה' וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָם".

רמו ר' חולין (קל"ג). שנופל בגיהנום, והוי כזורק אבן למרקוליס, ובתקונ"ז (תקונא חמישאה, קמ"ב, ובסנהדרין ז': וע"ז נ"ב. כ"ה על המעמיד דין שאינו הגון) דהוי כאילו מעמיד אשירה. ור' עוד תענית (ז'). ומכות (י').

רמח בב"ק (י"ז). ממימרא דריו"ח משם רשב"י, ושם (פ"ב). משם "דורשי רשומות", ובע"ז (ה'): ממימרא דריו"ח בשם רבי בנאה, וע' בזה. והמקור מישעיה (נ"ה א')- הוּי כָּל צָמָא לָכוּ לְמִיָּם.

רמט זוהר חדש, רות (פ"ח):.

ר"ב שבת (ע"ה):.

ר"ב ב"ב (ט"ז):.

ר"ב דרש רבי יהודה (סוכה נ"ב).- לעת"ל מביא הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, צדיקים- נדמה להם כהר גבוה, ורשעים- נדמה להם כחוט השערה, ועע"ש.

ר"ג איוב (ל"ח י"ט).

ר"ב בראשית (ז' ז').

ר"ב בראשית (ז' י"ז).

חומות של דפי גמרא. אָנִי חוֹמָה- זו תורה, וְשָׂדֵי כַּמְגָדְלוֹת- אלו תלמידי חכמים יי, הצופים במגדל בראש החומה, לראות למרחוק לְבַל יָבֵא צָר וְאוֹיֵב לפרוץ פרץ בחומה, ועומדים עלינו להדריכנו בְּדַרְךְ יִשְׂרָאֵל לְלַכֵּת אֶל עִיר מוֹשְׁבֵינוּ.

אבל... תְּפַנֵּס עמוק. במים העמוקים. בעומק התורה, בהתמדה ובשקידה, בויפוכך ותְּקוּנְךָ, בשימת לב על דרכיך, עם כל הלב והמוח, עם כל ההֶרְגָשִׁים. רָמְזוּ רמזונו: עֵפֶר חוֹצָה לְאָרֶץ שָׂבָא בְּסִפִּינָה לְאָרֶץ- חֵיבַת בְּמַעֲשָׂוֹת וּבְשִׁבְעֵיתָ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתִי? בְּזִמְן שֶׁהִסְפִּינָה גּוֹשְׁשֵׁתֶינָה. כל זמן שהספינה אינה במים העמוקים, והיא "גּוֹשְׁשֵׁת", מגששת דרכה בקרקע- עדיין נחשבת היא כקרקע המקום. כשייכת לאותו המקום. רק כשהספינה אינה גּוֹשְׁשֵׁת- כשהיא עמוק במים, כשאינן לה שום חיבור עם הקרקע- אז היא תלויה במים, ואינה נחשבת לקרקע המקום. אף אתה בְּהִפְנֹסֶךָ אל ים התלמוד, כְּנִס עמוק. אֵל תִּגְשֵׁשׁ עַל פְּנֵי הַקִּרְקַע בלימוד שטחי, בלא התמדה שקידה וקביעות. אדרבה, תְּפַנֵּס פנימה עם כל הכוחות והיכולות שלך- ויש לך!- וּתְתַעֲלֶה, תִּתְגַּדֵּל. תִּנְצֵל מהשטפון שעל הקרקע החומרית. מהצונאמי ומסופות ההוריקן והטייפון הרוחניים. אתה מוגן.

כי שם, מחוץ ל"תיבה" נמצאים 'הצבעים', אורבים לך התענוגות, המשיכות להבלים, ובגללם ומחמתם נחסרת ההכרה בעונג התורה והמצוה. ואלו שבחוץ, אלו אשר עדיין לא זכו כלל לטעום מנועם צוף מתיקותה של תורה ותענוג יגיעתה, זוהר עמלה ושמחת קיום מצוותיה, ממילא יורדים עוד ועוד, ובבחי' מה שאמרו חז"ל לר"ט דישראל כשהן יורדין- יורדין עד עפר. כיון שהנפש היהודית מיוחדת היא, ומשתוקקת ומְלַאֵת שאיפות, ואם אינו ממלאה ב"מיני מתיקה" אמיתיים, על כרחו יצטרך לפעול להכניע רגשותיו ע"י השלטת הגשמיות- הגוף, והשמחות ה"צבעוניות"- עם הצבע המזוייף של היצה"ר- על נשמתו.

ר"ט מימרא דריו"ח (פסחים פ"ז. וב"ב ז':), ור' שם גם ביאור אחר [והפסוק בשה"ש (ח' י')].

ר"ט ע"פ תהלים (ק"ז ז').

ר"ט מתני' דחלה (ב' ב').

ר"ט מגילה (ט"ז).

ר"ט ומסופר על ב' היסוד ושורש העבודה זללה"ה שהלך ברחוב עם מלְוָהוּ, והנה לקראתם הכומר נראה שמח ומדושן עונג, ויפן הרב אל מלוהו, ויאמר- איזה רשב"א הוא למד והבין עכשיו שהוא כ"כ שמח?! על כרחך ששמחתו ריקנית היא, נבובה וחלולה, שמחת שקר. שהרי שמחה אמיתית לא שייכת בדבר הבל, דבר כלה, שמחה חולפת.

וכבר אמרו המושליים, שהעוה"ז ל"מתנפחים" הוא דומה. היצה"ר מראה לו ענייני העוה"ז מנופחים וגדולים, שמנים ומשמחים, אך בסופו של דבר כשנגמר התענוג, פותחים את החור ויוצא הרוח, מנתקים את המשאבה מהחשמל- ו...נשאר "סמרטוט". הכל מתגלה כהבל הבלים.

ומספרים שפעם ניגש א' מגדולי התומכים ב"הע"צ אל הגר"א קוטלר זללה"ה, ושאלו- דהנה חז"ל אומרים שלעת"ל ילמדו ל"זבולון" כל מה שלמד "יששכר" בזכותו, ויקבל ע"ז שכר נר' פסחים נ"ג, מימרא דריו"ח- כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים, זוכה ויושב בשיבה של מעלה, שנא' (קהלת ז' י"ב)- כִּי בְּצֵל הַחֲכָמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף, ופרש"י- "במחיצת החכמה יכנס זה שֶׁהִתְנַהוּ מִנְכָסִיו", וע' בבניהו (שם) דמקבל שכר המסכתות שלמדו התלמידי חכמים, וגם הוא חכם ורבי ובעל תורה יתקרי, ור' ילקוט ראובני (פ' ראה, ד"ה מי שנותן), וא"כ מה ההבדל בינינו, הרי את העוה"ב שנינו נחל, ונלמד בו תורה, ויענהו- ההבדל בינינו כבר בעוה"ז. לי- יש... [ואמנם באמת יש לזה עוד תשובות, וכמובן, ואכ"מ].

ובהיותי פעם ליד "בית התבשיל" בב"ב בליל שבת, זימן הקב"ה שאשמע שיחה בין ב' מבוגרים מסכנים, וא' מהם מתאונן בפני חברו- הרי שירתנו בצה"ל, ביחידות הכי מובחרות, ממש מסירות נפש למען המדינה, וכיום הנה הם צריכים לחכות שיפתחו להם את בית התבשיל לסעודת שבת. כך "המדינה" זרקה אותם. ואנוכי חשבתני

אבל אתה, תכנס פנימה לתיבה, ואז תמצא את הצבע המקורי, האמיתי. כי אין שמחה כשמחת התורה, שמחה פנימית, אמיתית, פורצת גבולות, מפלת מחיצות. שמחה טהורה, כי זו התורה- לנו עוז ואורה, מפז יקרה, ברה כחמה. ועיקר מצות ת"ת היא ההנאה והתענוג במה שמשיג ומבין בלימודו^{יסא}, ו"ראוי אדם להראות עצמו שמח על דברי תורה הן על שקידתו בדלתותיה הן כשימצא לפעמים שלמד או הבין דבר מחדש"^{יסב}, וכשמחדש האדם חידוש נכנסת שמחה בליבו, כי אור התורה שלמד וחידש- נכנס שם ומאיר, באופן שהתורה כנר להאיר לנשמה ולשמחה^{יסג}.

כי כן, "וַיִּגְבֶּה לְבוֹ בְּדַרְכֵי ה'"^{יסד}. צריכה להיות לנו "גאוות יחידה", שזיכנו הקב"ה להיות חלק מהחלק המובחר שבעם הנבחר, להימנות על הסגל המיוחד שבעם סגולה, להשתייך לשבט לוי שבדור, החפצים בחיים, ואוחזים בעץ החיים, הטועמים מאילנא דחיי, ורק לתורה ישיתו עין עיונם בשקיקה, ויתנו לב מבינים להבין וללבן אמרי בינה, לחדד מוחם בחכמתה. כי באמת אין לנו מה לחפש בשדות זרים, בשטחים הכבושים לעת עתה בידי הסטרא אחרא, בעגלה הריקה. כי הרי בעגלה המלאה אנו נמצאים. וַיִּשְׁלַח אֶת קָצֵה הַמָּטָה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ בְּיַעַרְתִּי הַדְּבָשִׁי^{יסה}, עוסקים בדברי התורה המתוקים מְדַבֵּשׁ וְנֹפֶת צוּפִים^{יסו}, מתמתקים במתיקותה, מתענגים בעינוגה, מתעדנים בעידונה, עד אשר כבר העידונו^{יסז}- "אם היו בני אדם מרגישין במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם", וכל אחד מרגיש לפום דרגא דיליה, על פי המעלה אשר עליה הוא ניצב במסלול עלייתו.

- כי כן, בארמון המלך אנו שוכנים, בשרביטו אוחזים: "הרואה חכמי ישראל אומר- ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, חכמי אומות העולם, אומר- ברוך שנתן מחכמתו לבריותיו", כי "חכמי ישראל... הם חבל נחלתו וחלקו כאילו הוא חלק עמהם חכמתו, שהיא חכמת התורה". "לפי שישראל דבקים בו יתברך, וכל שאתה אומר- חלק- צריך אתה לדעת ממי נחלק, נמצא שיש יחוס לחלק אחר מי שנחלק ממנו, משא"כ באומות- שאין להם יחוס אחרי הנותן, כמו כל מתנה דלית בה אחריות על הנותן, אלא מה שזכה וזכה ותו לא...".

לעצמי, כמה ריקן הוא העוה"ז. יכול אתה להקדיש בעבורו ימים ולילות. להתהַבֵּל בְּהַבְלִיו. ולבסוף להשאר ריקם. עזוב ותלוש. ומכל התענוגות לא ישאר מאומה, ועוד גרוע יותר [מבלי לקטרג ח"ו עליהם אשר במסכנותם תנוקות שנשבו המה, ולא זכו שתזרח עליהם אור האמת כדבעין] שעוד מרגישים שמגיע להם- "כי שירתנו בצה"ל". השי"ת ישיב בתשובה בנים תועים וטועים, ויקויים במהרה בימינו חזון אחרית הימים- מְלֶאֶה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' פְּמִים לַיָּם מְכַסִּים (ישעיה י"א ט').

^{יסא} כמש"כ רבינו אברהם מן ההר (נדרים מ"ח.), וכיוון לזה בהקד' האגל"ט.

^{יסב} מאירי (שקלים ג' ב').

^{יסג} שבט מוסר (פרק י"א).

^{יסד} דברי הימים (ב', י"ז ו').

^{יסה} שמואל (א', י"ד ז"ך).

^{יסו} תהלים (י"ט י"א).

^{יסז} כן הוא לשונו הידוע של האוה"ח הק' (דברים כ"ו י"א), ור' ביש"ש (גיטין, פ"ד סי' כ"ט) "לסוף מצא מהר"ז ז"ל ראייה לשני יודי"ן, ורקד לבית החורף בשמחתו, וכן הסכימו עמו".

שאחר שנתן להם מתנה זו- שוב אין דביקות בנותן^{ריס}, והרי הדברים נכוחים ומוכחים לכל בר דעת בהביטו על עוסקי התורה ועמליה באמת, חכמי ישראל אשר נתגדלו בה ועל ידה, אשר הפכו ל'חפצא' של תורה, וכל רואיהם המה יעידון יגידון אשר לית דין בר אינש, ומציאות אחרת נתהוותה שם, ושגב גדולתם ועוצם קדושתם מי יתאר ומי ימלל, עדינות נפשם ואצילות מידותיהם, ענוותנותם וצניעותם הלא למופת יחשבו, כי אכן דווקא מתוך נסיון ההסתרה שבתוך ההסתרה, זורח האור ובוקע, ומתגלית בהדרתה גדלות האדם השלם, דין הוא הדר בקודש נהדר, מלאך הדר עם בני תמותה, החי חיי אצילות, ומרומם על כל תהילה: "דְרָכֶיךָ דְרָכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיךָ שְׁלוֹם. דְרָכֶיךָ דְרָכֵי נְעִם- אֲלֵין אֲרַחֵן דְאֹרֵייתָא. דִּמְאֵן דְאָזִיל בְּאֲרָחֵי דְאֹרֵייתָא, קוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא אֲשֶׁרֵי עָלִיהּ נְעִימוּתָא דְשְׂכִינְתָא, דִּי לֹא תַעֲדֵי מִנְיָה לְעֵלְמִין. וְכָל נְתִיבוֹתֶיךָ שְׁלוֹם- דְכְּלָהוּ נְתִיבֵין דְאֹרֵייתָא כְּלָהוּ שְׁלָם- שְׁלָם לִיָּה לְעֵילָא, שְׁלָם לִיָּה לְתַתָּא, שְׁלָם לִיָּה בְּעֵלְמָא דִּין, שְׁלָם לִיָּה בְּעֵלְמָא דְאֲתִירֵסט".

נבזה יראָה לרמוז מש"ארי- לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד- אלא אפי' לקראת מלכי עכו"ם, שאם יזכה יבחיין בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם, וברמיזא נראה דקאי גם על מלכי- רבנן- כאן בזה העולם. ורצו לומר- שיוזכר האדם מחשבתו, ויטהר רעיוניו, ועי"ז יבחיין בְּהִתְבּוֹנְנוּתוֹ- בגודל שפלות מלכי עכו"ם (ותלמידיהם) אשר מראים כלפיהם כבוד גדול, אך האמת- כי ריקנים המה מלכיהם, ונבובים טקטיהם, רודפים אחר הכבוד וההבלים, אין בהם וביאידיאולוגיה' שלהם ממש, אל מול הדר פניהם המפיקות זיו חכמתם, טוהר מידותיהם, ואצילות הליכותיהם וצניעותם של מלכי ישראל, אשר נוהגים ע"פ התורה, בְּנוֹעַם שִׁיחַ, בְּעֵנֹת חָן, להעמיד הדת על תילה, ולרומם תפארת תורת אלוקינוריעא].

כי כל העולם כולו לא ישוה לדבר אחד מן התורה. עד כדי שכל ישראל חוגגין יום טוב מהמיוחדים ביותר בשנה, על- שעוד כמה יהודים יכולים ללמוד תורה. ולא, לא עסקו המה בהבלים, חלילה, עד עכשיו. גם קודם לכן הם עסקו במצוה, או עכ"פ בהכשר מצוה. אבל עכשיו- תוכל אותה קבוצה ללמוד תורה- היש חֵיך מתוק מזה? "לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים...", תניא- ר"א הגדול אומר- כיון שהגיע ט"ו באב תשש כוחה של חמה, ולא היו כורתין עצים למערכה"- "ולפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי

ריס ברכות (ח"ן). ומהרש"א, וט"ז (או"ח רכ"ד א').

ריס מאמר רבי יצחק בזה"ק (מקץ, קצ"ז:), אקרא דמשלי (ג' י"ז), ועע"ש.

יע מאמר רבי יוחנן (ברכות ט': י"ט: ח"ן). ובי' רש"י (ט': וח"ן).- שאם יזכה לעוה"ב ויראה בכבוד מלך המשיח- יבחיין כמה מרובה כבוד נוטלי שכר מצוות שם, יותר ממה שהיה כבוד האומות בעוה"ז.

יעא שהתורה נקראת "תפארת", ר' ברכות (ח"ן, ובמהרש"א) עה"פ (דה"א כ"ט י"א)- לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד: תנא משמיה דרבי עקיבא- לך ה' הגדלה- זו קריעת ים סוף, והגבורה- זו מכת בכורות, והתפארת- זו מתן תורה, והנצח- זו ירושלים, וההוד- זו ביהמ"ק. וע"ש דרשת רב שילא.

המערכה, היו מתבטלין בת"ת, אבל אותו יום- פסקו, ועשאוהו יו"ט, שמיכן ואילך היו עוסקין בתורה"רעב!

איזה חג צריכים אנו לחוג, איזה יום חדוה עלינו להרגיש, בעת שערי רצון להיפתח, יום פתיחת ה"זמן" בהיכלי התורה. יום שפסקו "לכרות עצים למערכה", לתקן הנצרך ב'מנוחה' להתחדשות הכוחות לעסק התורה בסערה. "שמיכן ואילך היו עוסקין בתורה"!

והיא היא- הפנמת הבנה זו- ראשית מסילת הישרים^{רעג}: "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו", ולכאו' צ"ב- וכי בשופטני עסקינן?! הרי דבר זה אפי' תינוקות של בית רבן יודעים אותו, שחובתינו בעולמינו לעבוד את בוראנו, ללמוד תורתו ולקיים מצוותיו, וכי יש ידיעה פשוטה וברורה מזו? אלא שזו תשובתו- "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו, שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים לימצא", ולהגיע להרגשה זו, ודאי עבודה גדולה היא, שירגיש שאין לו תענוג אחר פי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה^{רעד}, והוא הוא יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה, לבל ירדוף אחר ההבל כיון שירגיש ויחוש ששאר ענייני העוה"ז הבל הבלים המה מעשי תעתועים, ולא ילך לאשר מקום הרוח ללכת אל ארץ אליה היא נושבת, ויזכה להיות מן הַבְּרַפִּים אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לַבַּעַל וְהָפָה אֲשֶׁר לֹא נָשַׁק לִזְרֵיהָ, ולא יעשה ישראל לסגולתו, לקיים המצוה לשמה ושלא בשביל כל מיני סגולות, אלא יזכור שיסודם היא המצוה שציונו ביה השי"ת, וידע ויכיר שלא יתכן מנהיג או גדול וצדיק אשר אין הגותו והתענגותו בתורה ובה ישים עיונו, ורק אחר מנהיג כזה יש לילך ולא לסור מדברותיו ימין או שמאל.

ואולי עד"ז יבו' פלוגתא דאמוראי^{רעד}- דאמ"ר חייא בר אבא אריו"ח- כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים- עין לא ראתה אֱלֹהִים זולתִּי^{רעד}, ופליגא דרבי אבהו, דאר"א- מקום שבעלי תשובה עומדין- צדיקים גמורים אינם עומדין, שנא^{רעד}- שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלִקְרוֹב, לרחוק ברישא, והדר- לקרוב, וי"ל דריו"ח סבר דבעל התשובה דרגתו פחותה היא מן הצדיק, שהרי כבר היה שבוי בידי יצרו, וראה מה יש מעבר למחיצה, ויפן פה וכה ויֵרָא פִּי אֵין אִישִׁיעֵט, וְהִנֵּה אֵין שָׁם אִישׁ וְקוֹל אָדָם פִּי אִם הַסּוֹס אָסוּר וְהַחֲמוֹר אָסוּר^{רעד}, הַשְּׁפֵלַת צוֹרַת הָאָדָם הָאִמִּיתִי, היפך דמות האדם השלם, פְּחָתָת הַמִּין הָאֲנוּשִׁי. וממילא כאשר זכה לשוב בתשובה- אין זה אלא טבעי עבורו להתייצב על דרך טוב. אמנם,

רעב ב"ב (קכ"א:.) ורבינו גרשום עה"ג. ויעו' תענית (כ"ו: ל:).

רעג ל' המסילת ישרים (ריש פ"א).

רעד תהלים (א' ב').

רעה ע"פ מלכים (א', י"ט ח"י).

רעו ברכות (ל"ד:), וסנהדרין (צ"ט:).

רעז ישעיה (ס"ד ג').

רעה שם (נ"ז י"ט).

רעט שמות (ב' י"ב).

רפ מלכים (ב', ז' י').

מאידך, הצדיק הגמור אֶשֶׁר לֹא נִסְתָּה כֶּף רִגְלָהּ הֵצִיג עַל הָאָרְץ־רַפָּא, בענייני הארציות והחומריות, ואינו יודע מה נעשה שם, והצבע זוהר כביכול לעומתו, צבוע בצבעים עזים, קורץ לו, כאומר- אינך יודע מה אתה מפסיד, ולמרות זאת- אף על פי כן- על עומדו ניצב, נֶעַר לֹא יִמִּישׁ מִתּוֹךְ הָאֱהָל־רַפָּא, אהלי תורה. יש לו פתויים כנגדו, והוא עומד מולם בעוז ובגאון: ודאי ששכרו מרובה יותר, עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זּוּלָתָךְ.

מולו עומד רבי אבהו, וטוען: איפכא מסתברא. בעלי תשובה ראו מולם שְׂדָה כביכול רחבת ידים, שהו בתוככי דמיון ומְדַמְנָה של חיצוניות 'זוהרת' צבעונית ומושכת, תענוגים שיש כביכול רק מעבר למתרס החיים האמיתיים, ושלטו בעצמם, התגברו על יצרם, עמדו בעוז כנגד הפיתוי, ויכלו לו, שבו בתשובה. ומידי פעם- הזכרונות עולים, מציפים, מזכירים, מעלים דמיונות: אח, לו היינו שם... וכל יום ויום חוזר הנסיון, והוא שָׁב ומתגבר! אדם כזה- אפילו צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד במחיצתו. כי מאידך, זה האיש, האדם השלם, הצדיק הגמור, אפילו אינו יודע מה יש בשטח ממול, אף פעם לא ניסה לפזול לעברי פי פחת. חש הוא ומרגיש בכל עת את מתיקות התורה, ונועם צוף אמרותיה, מתקדש בקדושת מצוותיה, יצרו ברשותו, מסור בידור־רַפָּא. ואחר דטעמא טעי'ם, ובעטרת תורה נתעטר, ובקדושה נתקדש, האם יש לו כבר נסיון, וכמה, ללכת לפזול אל עולם ההסתאבות, לחדור אל חדרי השֶׁפֶל, להכנס בשערי הטומאה?! ממילא, כבר אינו יכול לעמוד במקומם של בעלי התשובה...

כי התורה, עבודת ה', ממלאה את הנפש, משמחת ומרחבת את הלב, עד אשר אינו נצרך כלל לשאר עניינים: "כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעִבוּ וְדָרְשׁוּ ה' לֹא יִחְסְרוּ כָּל טוֹב"־רַפָּד. וכי תימא- יש קופות צדקה, ארגוני חסד, תומכי תורה?! הרי יש אברכים שהגיעו לפת לחם, בעניות מזעזעת?! אלא היינו פירושו: "כְּפִירִים"- האריות, בעלי התאוות, שואפי המלוכה והשררה- "רָשׁוּ וְרָעִבוּ"- גלגל הוא שחוזר בעולם, ויש לו מסובב מלמעלה, הקב"ה. אך לעומתם- "וְדָרְשׁוּ ה' לֹא יִחְסְרוּ כָּל טוֹב". להם? לא 'חסר' להם מאום. הם כלל לא מרגישים שחסר להם. ליבם מלא סיפוק, הודיה שעולה על גדותיה- על אשר כן יש להם. מודים הם לקב"ה, ויודעים שכל פרט ופרט חסד הוא. מתנה ממנו יתברך. אך ל'חסרון' אינם שתיים לב כלל. וזה הוא שאמר שֶׁר העולם־רַפָּה- 'נֶעַר הָיִיתִי גַם זְקֵנְתִי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעְזֵב וְזָרְעוּ מִבְּקֵשׁ לָחֶם"־רַפָּו, אף פעם לא 'חסר' לו. הוא לא מבקש מאחרים. גם כי אינו מתאוה ולא חומד כל אשר לרעהו. גם כי יודע ממי הוא מקבל הכל, ואינו תָר ומחפש אחר "שליח" שתעבור המתנה דרכו. וגם, גם כי התורה ממלאה- כאמור- את כל ישותו, וממילא בכלל לא שם

רפא ע"פ דברים (כ"ח נ"ו).

רפב שמות (ל"ג י"א).

רפג ר' ע"ז (ה:').

רפד תהלים (ל"ד י"א), ויעו"ש בספורנו ד"כפירים" היינו "המושלים ברוב הממון". ויעוי' בדברי ראב"ע: "י"א, הכופרים בעיקר. והנכון בעיני, שהם בני האדם הדומים לכפירים לטרוף ברוב אכלם", וע' רד"ק.

רפה יבמות (ט"ז:).

רפו תהלים (ל"ז כ"ה).

לב ש"חסר" לו. הנשמה מלאה עד גדות, הלב מתרחב מאושר. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה. אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לירפו.

והנה בסוכה (מ"ח:) אי מעשה הצריך ביאור: הנהו תרי מיני, חד שמיה- ששון, וחד שמיה- שמחה. א"ל ששון לשמחה- אנא עדיפנא מינך, דכתיב (ישעיה ל"ה י')- ששון ושמחה ישגיגו וגו'. א"ל שמחה לששון- אנא עדיפנא מינך, דכתיב (אסתר ח' י"ז)- שמחה וששון ליהודים. א"ל ששון לשמחה- חד יומא שבקוך ושיויך פרוונקא, דכתיב (ישעיה נ"ה י"ב)- כי בשמחה תצאו. א"ל שמחה לששון- חד יומא שבקוך ומלו בך מיא, דכתיב (ישעיה י"ב ג')- ושאתם מים בששון. א"ל ההוא מינא דשמיה ששון לר' אבהו- עתידיתו דתמלו לי מים לעלמא דאתי, דכתיב- ושאתם מים בששון. א"ל- אי הוה כתיב "לששון", כדקאמרת, השתא דכתיב "בששון"- משכיה דההוא גברא משוינן ליה גודא, ומלינן ביה מיא. ולכאו' ילה"ב מה הוצרך לה לגמ' מעשה זה. מה באו ללמדנו.

ובדרך אפשר ירצה [ועיקר הרעיון העומד בבסיס הדברים ראיתי בכתבי הגר"נ גשטטנר זללה"ה], בהקדים עוד, דהנה בחילוק ה"ששון" מן ה"שמחה" כתבו רבותינו, ד"שמחה" היא שמחה פנימית, ו"ששון" הוא ביטוי החיצוני של השמחה, כמו הצחוק או הריקוד וכיו"ב, ושניהם נצרכים למצוה.

ומעתה יתבאר בדרך דרש, דב' אלו נקראים "מינים" ע"ש חסרון גדול שהיה בהם, שלא זכו לשמחת המצוות, לעבוד מאהבה- ולשמוח בזכות זו. וכעת נתווכחו ביניהם היאך היא הדרך הנכונה לזכות להגיע על ידה לשמחה האמיתית בעבודת השם- האם יש לעבוד על הפנימיות, או לתת ביטוי לחיצוניות שבשמחה כדי שתחדור עי"כ פנימה אל הלב, כמש"כ החינוך דע"י הפעולות נמשכים הלבבות. ובזה טענו טענותיהם, והוכיחו מקדימת הפסוקים. פתח ששון, ואמר שעדיף לפתוח בחיצוניות. ושמחה לעומתו מוכיח שראוי לפתוח מהפנימיות. אמר לו ששון- יבוא יום ואתה תהא ה"רץ" שבדרכים. "פרוונקא". אם תעבוד רק על הפנימיות- תצא ריק מכאן ומכאן, לא תגיע לשום דרגא, תשאר בדרך, עוד "בעבודה" "בדרכים" ב"נסיונות". וכטענה זו השיב גם שמחה- אם תעבוד רק על החיצוניות לא יצא לך בזה תועלת, זה לא יחדור אל הלב, צריך גם לזכך את הפנימיות בלבד בלי הכנת הפנימיות- לא יצא מאומה. כי "מלו בך מיא", אבל המים שבתוך הכלי לא חודרים ממש אל דפנותיו, אולי כבליעה קטנה. יש "חמור נושא ספרים", אבל הכל נשאר בחיצוניות. זה לא חודר אל תוך האדם, בלא עבודה פנימית, שורשית, יסודית.

בא ששון לרבי אבהו להציע טענותיו. "עתידיתו דתמלו לי מים לעלמא דאתי", מגיע לי שכר בעולם האמת. אמנם היה לו חסר בפנימיות, אבל סוף סוף פעל דברים טובים. אמנם "חיצוני", השיג ידיעה כ"חמור נושא ספרים", בלא השפעה פנימית, ושינוי דרכיו, אבל

¹⁷⁰ שה"ש (ח' ז'). כד דמך רבי יוחנן, היה דורו קורא עליו- אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה, בוז יבוזו לו (שהש"ר ח' א' ז'). ואמנם דרגות דרגות יש בזה, וודאי לא הגענו לדרגת ריו"ח, אבל כל אחד כפי דרגתו והתעלותו- כמה שזכה להיות בכלל "דרשי ה'", כמה שנפשו מתרחבת בעונג עבודת ה', כך יותר "לא יחסרו", כך יזכה יותר להרגשת ה"בוז יבוזו" כלפי ענייני העוה"ז!

בפועל השיג השגות. רומז לו רבי אבהו: נכון, גם זה משהו. אבל השכר יהיה בהתאם. "משכיה דההוא גברא משוינן ליה גודא, ומלינן ביה מיא". יפרידו אותך מן החיצוניות. את "העור" החיצוני יבודדו מה"גוף" המסמל ה"פנימיות", ו"מלינן ביה מיא". עורו יקבל את השכר. כשם שחיצוניותו אינה דבר העומד בפני עצמו, דבר ממשי אשר תורגש בו מאוד הטבת השכר, כך הפעולה החיצונית- חסרה היא בעצם את "הרוח חיים", את ה"מעמיד", את עיקר קיומה.

ואולי דבר נוסף יש לרמוז כאן עד"ז. בא לו ששון לרבי אבהו, וטען ע"פ שיטתו- הידועה לנו זה מכבר- שהחיצוניות היא העיקר בפעולות, ואשר מעתה- "עתידיתו דתמלו לי מים לעלמא דאתי", מגיע לי שכר בעולם האמת. אמנם לא היה זה ה"ששון" צדיק כ"כ גדול, אבל עכ"פ שמח בחלק הכללי המשותף לכולם, בחלק ה"חיצוני" כביכול, בדבר שבו הוא נברא, שזכה להיות כיהודי. למרות שזה לא חדר אליו אל הפנימיות, על אף שאמנם לא זכה ל"פנימיות" היהודי, אבל זכה להיות "כלי" כשר, להיות בן לעם הנבחר, שייך לאומה הנבחרת. ענהו רבי אבהו: שים לב, הכלי כמו שהוא- לא מגיע לו פרס, גם לו היית יכול לתת לו. אמנם מילאת בו מים, בזכותו כולם שותים, אבל הוא לא עשה כלום, אלא בעליו פועל על ידו. כן הוא גם האדם, עצם היותך יהודי- דבר גדול הוא, אשריך. אכן, כל יום אתה מברך- שלא עשני גוי. אבל העיקר שתפעל גם את הנצרך לעצם חובתך וזכותך הנגזרת מהיותך יהודי. השמחה שביהדות אמורה להוביל אותך אל המצוה, להדריךך ולזכותך בדרך אשר תלך בה. אבל לשמוח ב"כלי", עדיין זו לא השמחה הנצרכת. אלא שמחה על שזכית להיות יהודי שהוא "בר חיובא" לקיים את רצון ה', להיות בכלל "המצווה ועושה". אם יש את הפנימיות, את התורה, המצוות, המידות הטובות- עליך לשמוח ולשוש גם על החלק הפנימי, וגם על החיצוניות- "שלא עשני גוי". אבל כשהפנים ריק- על מה תשמח? על היותך "כלי"? על שתפקידך היה למלאות את הכלי, ואתה הותרת אותו ריק?! אתמהה---

ומאמר יפה ראיתי בדרך הרמז: לימדתנו תורה כח בכוחות הנפש- דווקא "יצחק" שהוא ממידת ה"גבורה" נקרא ע"ש הצחוק (ר' רש"י, בראשית י"ז י"ט). ללמדך: כשאדם חי בצורה ובהרגשה שהכל מותר לו כביכול, אין איסורים, אין הגבלות, עושים מה שרוצים- אין לו שמחה אמיתית. אדרבה, דווקא מי שיש לו כללים- מותר או אסור, יש חוקים ומשפטים, כביכול- מגבלות, "גבורות- דינים", חוקי חיים- הוא השמח האמיתי. שמחה פנימית, אמיתית!

כי אכן, מצוות לאו ליהנות ניתנו (ר"ה כ"ח.), אלא לעול על צוואריהן של ישראל (רש"י שם, ד"ה לאו), ועבודת עבד לרבו (רש"י, סוכה ל"א: ד"ה נטל). אבל מאידך- אין לך בן חורין, אלא מי שעוסק בתלמוד תורה (אבות ו' ב').

זה לא תרתי דסתרי... זו המציאות!

הרב שמואל קליין

חיזוק ללימוד התורה - התורה משולה ללחם ויין

התורה נמשלה ללחם ומים, שכשם שאי אפשר לאדם בלא לחם ומים אפילו יום אחד, כך אי אפשר לאדם בלא דברי תורה אפילו שעה אחת. [אליהו זוטא פרשה יג]

התורה נמשלה ללחם ללמדנו שכמו שהגוף רעב ללחם וזה מה שמשביע את הגוף ומחיהו, כמו כן הנפש רעבה והדבר היחיד שמשביע את הנפש זוהי לחמה של תורה, אדם מרגיש לא רגוע חסר לו משהו פנימי זה פשוט רעב של הנפש שרעבה ללחמה - לחמה של תורה.

אלא שיש כאן הבחנה עמוקה יותר, הלחם הוא המזון העיקרי לחיי האדם, הוא המזון המשביע ביותר, והנה לעולם לא תשמע אדם שיאמר: אכלתי אתמול ושלשום, כבר שנים אני אוכל, אני חייב קצת מנוחה שבוע אני לא אוכל, מדוע? כי חיי האדם לעולם לא נתונים לשינויי מצב. אין הבדל בין ימי חורף לקיץ, בין ימי הילדות לימי הזקנה, לעולם הלחם הוא חיי האדם, חיי הגוף, ואין אדם שחפץ לחיות שחדל מלאכול לחם, והוא לא עושה את זה מקושי והכרח אלא כדרך להחיות את הגוף, ולזה משולה התורה. אי אפשר לאדם ללא לחמה של תורה, נפש האדם רעבה וצמאה לתורה בכל זמן ובכל מצב כלחם ומים.

בלימוד התורה לפעמים יש לאדם זמנים שקשה לו ללמוד כמו סוף זמן, זמני לחץ, אומרים לנו חז"ל דע לך שכמו שבלחם אין סוף זמן, כך בתורה שהיא הלחם של הנפש לא שייך סוף זמן, משום כשכשם שאין האדם שמרפה מלהחיות את עצמו, כך אין הוא מרפה עצמו מלהחיות את חייו האמיתיים, חיי הנפש, חיי התורה, ולא משנה אם זה תחילת זמן או סוף זמן.

בלימוד התורה גם בזמני לחץ אם האדם חווה את התורה כמו לחם הוא דוקא ירבה בתורה, שהרי גם בלחם ישנו מושג אכילה רגשית, אדם שהוא בלחץ הוא אוכל יותר ובכך חושב לפרוק קצת מהלחץ, בזמני לחץ האדם צריך להגיע למצב שהתורה תהיה אצלו כמו הלחם, שעוד לימוד תורה, עוד עמל התורה זה מה שישחרר את הלחץ, ה ירגיע את הנפש.

אלא שהמשל ללחם אינו מספיק דיו. שהרי הלחם- מעלתו, מלבד שהוא מחיה את האדם הוא גם משביעו. ואם הוא שבע הוא לא אוכל עוד לחם, וכאן המדרש מלמדנו אמנם התורה משולה ללחם, אבל בתורה אסור לך להרגיש שובע, חס וחלילה שהאדם יאמר לעצמו "אני שבע מתורה מותר לי לנוח יתר על המידה",

ולזה נמשלה התורה לייין. מה המשל לייין?

שלמה המלך בשיר השירים אומר: "הביאני אל בית היין", יינה של תורה. ביאר הרב מפונביץ זצ"ל: יש אדם שכוס יין כבר משכר אותו, ויש אדם שמשכר רק כששותה חבית יין, אבל במרתף של יין, שאוגרים בתוכו חביות יין עשרות שנים, ויש בו יינות ישנים וחריפים, עד שכל הקירות ספוגים בריח של יין.

כל מי שנכנס למרתף היין מיד הוא משתכר מריח היין, אומר שלמה המלך על התורה שמשולה לייין זה לא חבית של יין אלא "הביאני אל בית היין". הזוכה ללמוד תורה זה כמי שנכנס לבית יין שספוג בייין שרק הוא נכנס למרתף מיד הוא משתכר, כך הנכנס לעולמה של תורה הוא מיד משתכר - שיכור על התורה, וכשם שהשיכור לעולם אינו שבע מיין, ולמרות שמילא כריסו בייין, כשהוא מגלה עוד בקבוק יין הוא מתנפל על הבקבוק כמי שלא שתה מעודו. כך הלומד תורה לעולם אינו שבע מהתורה, משתגע ומתלהט אחר התורה כשיכור... וכמו השיכור שלמרות ששתה ושתה אינו אומר לעצמו אם יבוא אלי עוד חבית יין אני ישתה, אלא רודף הוא אפילו אחרי טיפת יין כך הנכנס לעולמה של תורה, אחרי כל חידוש, רודף הוא אחרי כל לימוד אפילו של דקה.

א"א להמחיש זאת... טעמו וראו...

*

במעלת לומדי התורה

בגמ' פסחים דף קיח ע"א איתא מה הטעם שבהלל הגדול שהוא פרק קלו שבתהילים הוכפל הפסוק כי טוב כי לעולם חסדו עשרים וששה פעמים?

"אמר רבי יהושע בן לוי הני עשרים וששה הודו כנגד מי, כנגד עשרים וששה דורות שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו".

בגמ' נאמר שלזון את העולם בלי שיש תורה בעולם, צריך לזה חסד ומיוחד, יותר מהחסד התמידי שיש במה שהקב"ה זן את העולם בכל דור, ואם צריך חסד מיוחד אז גם צריך מצד המקבל להיות ראוי לקבל את החסד, ולכך הוכפל הפסוק כי טוב כי לעולם חסדו בעשרים וששה פעמים כדי לתת הודיה מיוחדת על כל דור שהקב"ה זן למרות שאין תורה בעולם.

ובגמ' שם למה נקרא פרק קלו הלל הגדול משום שכתוב בו נותן לחם לכל בשר, השבח על מה שהקב"ה זן את העולם בכל רגע הוא השבח הגדול, וזה מה שנותן לפרק זה את השם הלל הגדול, עד כדי שהגמ' תמהה מדוע בימים שאומרים הלל אנו לא אומרים את הלל הגדול.

רואים אנו כמה כוחה של תורה שהיא מזינה ומפרנסת את כל העולם, ובלי תורה יש קושי יותר לקבל פרנסה בעולם וצריך לזה חסד מיוחד שבודאי כפי פעולות בני האדם בעולם.

ולבאר עומקם של דברים. הנה בגמ' שם איתא עוד שקשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. ואומר הרשב"ם שזה בא לומר לנו כמה תפילות צריך על פרנסה, שהרי פשוט שאדם שעומד על שפת הים מוקף באויבים ומצד אחר מדבר ששורצים שם חיות מאיימות ואין שום דרך טבעית להנצל, פשוט שלא יעלה על הדעת שהוא יתפלל תפילה כבכל יום, אלא הוא יקרע את השמים בתפילות ובבכיות שהקב"ה יציל אותו, אומרת לנו הגמ' גם מזונותיו של אדם בכל יום קשה היא כקריעת ים סוף, גם בשביל פרנסה בכל יום צריך להתפלל

מעומק הלב ולהבין שפרנסה זה כמו לקרוע את הים, והרי כדי שהקב"ה יקרע לך את הים פשוט לכל אחד שצריך חסד עצום, והאדם צריך לשאול את עצמו האם הוא ראוי לזה, שיקרעו לו את הים?

אלא שלעמלים והיגעים בתורה הדברים שונים בתכלית.

שהרי ידועים דברי האור החיים [שמות פרק יד פסוק כז] שהקשה שבקריעת ים סוף מצינו שהים התוכח עם משה ולא הסכים להיקרע עד שהקב"ה סייע לו, ומאידך מצינו בגמ' בחולין ז א שרבי פנחס בן יאיר חלק את הנהר בעל כרחו.

וכתב האור החיים ליישב שקריעת ים סוף היה קודם מתן תורה, ולזה היה צריך סיוע מיוחד מהקב"ה, אבל מעשה של רבי פנחס בן יאיר היה אחרי מתן תורה שכל מעשה בראשית כמו הים כפופים לתורה ולעמלים בה, ולכך רבי פנחס בן יאיר קרע את הנהר בעל כרחו ולא היה צריך לסיוע מיוחד.

וז"ל האור החיים: שם "שהתנה ה' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה ולעשות כל אשר יגזרו עליהם וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ברוך הוא".

קריעת ים סוף שהיה קודם מתן תורה, משה רבינו היה צריך סיוע מיוחד מהקב"ה כדי לקרוע את הים, וגם סיוע זה היה על ידי שהקב"ה הראה לים שמשה רבינו הוא בן תורה, וכלשונו של האור החיים: "ולזה נתחכם ה' והוליק ימינו לימין משה פירוש הראהו כי הוא בן תורה המתיחס לה ימין"

רבי פנחס בן יאיר מכח עמלו בתורה כפה על הנהר לשנות את הטבע ובעל כרחו של הנהר חייבו לחלוק את מימיו.

ומסיים האור החיים: "ולזה כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה יביא בידו שטר חוב א' לכופו ליחלק לפניו"

האור חיים מאיר לנו שביד כל אדם שעמל בתורה לקרוע את הים, ואפילו קריעת ים סוף היה מכח שמשה רבינו היה בן תורה, ובלי זה אי אפשר לקרוע את הים.

ואם בכח העמלים בתורה לקרוע את הים בכוחם להביא פרנסה ולשבר את כל הטבע שהרי כל מעשה בראשית כפופים להם "וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ברוך הוא".

ונסיים בדברי האור החיים וניקרא פרק יט פסוק יג] על הכתוב לא תעשוק.

עוד ירמוז על דרך אומרם ז"ל כי בני תורה אין להם פרנסתם בעולם הזה, וכאומרם (ילקוט משלי רמז תתקל"ד) שאמרה תורה מפני מה בני עניים, והטעם הוא שמעתי טעם נכון משם האר"י ז"ל כי אין העולם יכול לסבול רוב הטובה אשר תנתן בשביל הצדיקים לזה אינו משפיע אלא לבינונים ודרך שם יהיו נוזנים בני תורה, הא למדת "שאינ העשירים אלא מרזב אשר הוכן להסתפקות הצורך לצדיקים" וצוה ה' לבל יעשוק האדם את ריעו שהוא הצדיק דכתיב (תהלים קכב) למען אחי ורעי ולא יתן לו את חקו, וזה עושק מפורסם.

לתגובות: gmail.com@5376288

מאמרים מיוחדים בנושא "התורה הקדושה" מאת הרבנים כותבי המדורים באספקלריא

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

עסק התורה - גן עדן בעולם הזה

כ' הרמח"ל במסילת ישרים (פכ"א) וז"ל: וכבר היה אדם יכול להיות יושב ובטל והגזירה היתה מתקיימת, אם לא שקדם הקנס לכל בני אדם, בזעת אפך תאכל לחם, אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להמלט ממנו. עכ"ל.

ומבואר מד' הרמח"ל שכל היגיעה שיש לאדם בעוה"ז זה רק מחמת הגזירה דזיעת אפך תאכל לחם, אבל בלא זה היה האדם יכול לשבת בעוה"ז במנוחה, והיו כל צרכיו מתוקנים לו.

וביאור ד' הרמח"ל, דבאמת בזמן בריאת העולם אדם הראשון ישב במנוחה על התורה ועל העבודה, ורק מחמת החטא נגזר עליו להתיגע ולעמול לפרנסתו, וכמ"ש בפרקי דרבי אליעזר (פי"ב) וז"ל: חיבה יתירה חבב הקב"ה לאדה"ר, שנאמר ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, ושמא תאמר כי יש מלאכה בגן עדן לפתח ולשדד את האדמה, ולא כל האילנות נצמחין מאליהן, או שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן להשקות את הגן, והלא כבר נהר יוצא מעדן להשקות את הגן, שנאמר ונהר יוצא מעדן וכו', ומה הלשון הזה לעבדה ולשמרה, לא אמר לעבדה ולשמרה אלא לעסוק בדברי תורה ולשמור את כל מצותיה, שנאמר לשמור את דרך עץ החיים, ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, וכו', ע"ש.

ועי' בקונטרס נעשה אדם (במאמר לכו לחמו בלחמי - בזיעת אפך תאכל לחם) שנתבאר, דע"י היגיעה בעסק התורה, מכפר לו על היגיעה בעסק הפרנסה, והיגע בתורה מזונו מתוקן לו כאדה"ר קודם החטא. והדברים מפורשים בתנא דבי אליהו (רבה פרק יג): מכאן אמרו שני בני אדם אחד עמל בד"ת, ואחד עמל בדרך ארץ, הרוצה לעמול בדרך ארץ, נותנים לו שיעמול בדרך ארץ ועליו הכתוב אומר (איוב ה'): כי אדם לעמל יולד, והרוצה לעמול בד"ת נותנין לו שיעמול בד"ת, ועליו הכתוב אומר (משלי טז): נפש עמל עמלה לו, וכו'. ע"ש. ונמצא שעמל האדם בתורה, הוא מכוון כנגד עמל האדם בדרך ארץ, זה כנגד זה. ועי' לעיל (במאמר לכו לחמו בלחמי) שנתבאר ענין זה בהרחבה. ע"ש היטב.

וכיון שנתבאר שע"י עסק התורה, זוכה להגיע למצבו ודרגתו של אדה"ר קודם החטא, נראה לבאר בזה דברי רש"י בפ' בחוקותי (כו יב) עה"פ: והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם. ופרש"י: והתהלכתי בתוכם - אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול לא תיראו ממני, תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים. ומקורו בד' רז"ל בספרא.

והנה כל מקרא זה קאי על מי שעמל ויגע בעסק התורה, דבתחילת הפרשה כתיב, אם בחוקתי תלכו, ופרש"י: שתהיו עמלים בתורה, וע"ז קאי המשך הברכות והתהלכתי בתוכם וכו', ונמצא שההבטחה שאטייל בגן עדן כאחד מכם הוא למי שיעמול בתורה.

ויש לבאר מש"כ רש"י: אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, וצריך להבין טיול זה מה ענינו. ונראה, דהנה כ' רבנו האור החיים הקדוש (ר"פ בחוקותי אופן יט), לבאר המקרא דאם בחוקתי תלכו, וזה לשונו: עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין קב.) שאמר הקב"ה לירבעם חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, וכו' ע"כ, ואמרו המקובלים, כי טיול זה היא הדרגת שעשוע שאין למעלה ממנו, אשרי אנוש יזכה לו, ויאמר אדם במה יזכה ילוד אשה להדרגה זו, לזה בא המאמר כאן, ואמר, אם בחקתי, באמצעות עסק התורה תלכו, היא הליכה נעלמה מעיני כל חי שהוא הטיול, באמצעות התורה תטיילו במקומות הנעלמים. עכ"ל.

ומש"כ האוה"ק "שטיול זה היא הדרגת שעשוע שאין למעלה ממנו", נראה שמילין לצד עילאה ימלל, ומקור דבריו בזה"ק (פ' שמיני דל"ה:): זכאין אינון ישראל, דקודשא בריך הוא יהיב לון אורייתא קדישא, חדוותא דכלא, חדוותא דקודשא בריך הוא, ואטיילותא דיליה דכתיב (משלי ח) ואהיה שעשועים יום יום, וכו', ומבואר דהזוה"ק מפרש קרא דואהיה שעשועים בלשון טיול, ואטיילותא דיליה.

ונמצא, דמש"כ רש"י ואטייל עמכם בג"ע, זהו דרגת שעשוע שאין למעלה הימנו, וזהו מש"כ הרמח"ל במס"י (פ"א): שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא. ועי' ברבנו בחיי (ויקרא שם). וביד רמה (סנהדרין קב.). (ועימש"כ בכל זה הגרי"ח סופר במגיד דבריו ליעקב תשפ"ג פ' בחוקותי).

ונראה להוסיף בביאור ענין זה, דכפי שנתבאר, ע"י עסק התורה, אדם יכול להינצל מקללת בזיעת אפיק, והביאור בזה, דבכח עסק התורה אדם יכול להגיע למצבו של אדה"ר קודם החטא, (ועי' בקונטרס נעשה אדם במאמר זה מבני עליה שנתבאר ענין זה באורך), והנה על אדה"ר קודם החטא איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק יב): והיה אדם הראשון מטייל בגן עדן כאחד ממלאכי השרת, ונראה דע"ז מכוונים דברי רש"י, דאם בחוקתי תלכו, ותהיו עמלים בתורה, והתהלכתי בתוכם - אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, והיינו שיזכה להגיע לדרגת אדה"ר קודם החטא, שהיה מטייל בג"ע כאחד מלאכי השרת, ודו"ק.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

מהי תורה?!

מקובל להמשיל את התורה ל"הוראות יצרן", זה בכיוון הנכון אבל זה הרבה יותר מזה, בהוראות היצרן הוא לא מעביר את כל היכולות הכלכליות שלו או את כל הסמכויות והאפשרויות שלו, ב"הוראות היצרן" שבתורה מועברת אלינו כל הקדושה של המצוה (נפש החיים ד ל). ויותר מזה - מועברת אלינו קדושת היצרן!!!

הב"ח (אורח חיים, מז ב) כותב, שכשבאים ללמוד צריך לכוון להתחבר לרוחניות ולקדושה שבתורה. רפח

מה זה?

העיסוק בתורה הוא לא בירור טכני של שאלה ותשובה מותר ואסור, אלא הוא חיבור לעצם מציאות ה, לאור ה עצמו כביכול, בבחינה מסויימת אנחנו כביכול עוסקים בו ישירות, בלא מעטפות ומחיצות, ולא ע"י שליחים וכח כוחו.

וכך כותב הרמח"ל, שהתורה היא מעין המציאות האמיתית של ה' יתברך, ומעין אמיתת מעלתו יתברך, והוא מה שמחלק הקב"ה מכבודו ויקרו אל ברואיו (דרך ה, חלק ד פרק ב). דברים נוראים שאם הוא לא היה כותב אותם, היה אסור לנו לומר אותם, אבל אחרי שהוא כתב - מצוה לומר!

והוא שאמרנו - מועברת אלינו קדושת היצרן!

גם רבי משה קורדובירו כתב כך, שאם חשק האהבה שקוע בליבך להדבק בה, תחפש אחרי קושיא ותתרץ אותה, ותדבק בתורה הנעלמת בתוך אותם הקליפות. והעושה כן הרי הוא דבק תכלית דיבוק! וזו היא ההתבודדות הגדולה המקרב אותך אל קונך, בלי מסך מבדיל בינך ובינו!!!

ובאור יקר על תיקוני זוהר (ח"ג רלא). הוא כתב:

"ורבים חקרו על מציאות ההתבודדות ונכספו אליו בזמנינו זה, ואין דרך לו אלא חידושי תורה וסתרי תורה - שזה דרך הדבקות כעת!!!"

ובספר 'לשם שמו ואחלמה' כתב (הקדמות ושערים דף ז.ו): "שכל התורה כולה הנה היא אור רצונו ממש, והיא אור קדושתו גופה".

וכך גם כתב השפת אמת (פסח תרל"ח): "שצמצם כביכול כוחו, והלביש עצם קדושתו באותיות התורה".

רפח בלשונו של הב"ח: "שתתעצם נשמתינו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה".

אז אומר לנו הב"ח, בואו נמקד מטרה ונכוון לזה, לא ללמוד רק כדי לדעת אלא כדי להתחבר, כדי להתלכד ולהתמזג עם אור קדושתו גופא, ולזכות לקשר הגומלין המגלומני בין הנשמה לרוחניות של התורה. כי זו השייכות האמיתית שלנו לתורה, לא רק הבנת הדברים או ביצוע הוראות, אלא אפשרות להתגבש ולהתכלל איתה ביחד, להתקדש בקדושת השורש והמוצא שלה!

רבי משה קורדובירו כותב ב'אור יקר' על שיר השירים (דרישה ו' חקירה ג'):

"ולזה אם יתקבצו כל מלאכי מרום לא יוכלו להוסיף חידוש בתורה, ולא לגלות סוד מן הסודות, אלא האדם שהוא אחוז בתורה, ועל ידי נשמתו נעשה דלי לשאוב סודות התורה".... וענין זה לא יהיה אף אם יעמוד מיכאל כל ימיו בתורה! ולא יחדש בה אפילו אות אחת - שאין בידו כח"!!!

מלאכים לא - ואנחנו כן?? מיכאל יעסוק בה כל ימיו ולא יחדש - ואנחנו כן???

כן!!!

כי אנחנו אחוזים ומושרשים בתורה, אנחנו כלי המיועד מעיקרו "לשאוב סודות" ממנה, לכן ניגש אליה כדי להתחבר לקדושה והרוחניות שבה, להיות ה"דלי" שדולה ומשקה ממנה.

על דרשת חז"ל "יקרה היא מכהן הגדול שנכנס לפני ולפנים" (הוריות יג.), ביאר בספר בת עין (בשלח ד"ה נבוכים הם): שהכהן הגדול היה נכנס רק "בין הבדים" של הארון, אבל מי שלומד תורה הוא בבחינה שנכנס לארון ממש!!!

החפץ חיים מתאר בספר שם עולם (פרק י"ב, בסוף ההגה"ה), שכשזכריה הנביא ראה את התורה בעולם היצירה הוא אומר שהיא כפול 3,000 מכל העולם שלנו!!!... ובעולם הבריאה היא הרבה יותר גדולה מעולם היצירה, ובעולם האצילות האור שלה הוא עד אין סוף ועד אין תכלית! ראה שם את כל החשבונות המתוקים שלו באריכות והרחבה.

לעוצמה הזאת אנחנו חוברים ומשתייכים בכל עיסוק בתורה, באור הזה אנחנו עוטפים ושוטפים את הנשמה בכל ליבון וחתיירה להבנה.

*

אליהו הנביא מוסיף לנו כמה פרטים על המושג הזה "תורה" (תנא דבי אליהו זוטא, פרק י'):

974 דורות לפני שנברא העולם הקב"ה הכין את התורה, ודרש, וחקר, וצרף, ובחן, את כל דברי התורה 248 פעמים!

זאת אומרת שהיא לא רק המחשבות והדיבורים שלו, ולא רק הרצונות והציפיות שלו, אלא הרבה יותר מזה - כל פרט ממנה הקב"ה דרש! חקר! צרף! בחן!

הוא לא חזר על כל התורה, לא שינן בעל-פה... אלא ליטש ושייף זיכך וזיקק 248 פעם!!!

לא עילוי גאוני 'לעס' אותה כל כך הרבה פעמים, ולא נביא או שרף, אלא הקדוש ברוך הוא!!! אז אנחנו כבר מבינים שמונח משהו בכרכי הספרים שפזורים סביבנו...

וכתוב בזוהר (במדבר רכא.) "וְלִית מְלָה זְעִירָא דְאַתְיָא בְּאוּרֵייתָא, דְּלָא נְפָקַת מִפּוּמִיָּה דְקוּדְשָׁא פְּרִיךְ הוּא". [=אין מילה קטנה הבאה בתורה, שלא יצאה מפיו של הקב"ה].

עם ה'חומר' הזה אנחנו מתעסקים, בו אנחנו לשים ומערבים את המוח והלב!!

ואליהו הנביא (שם, רבה פרק ב') ממשיך ומגלה את השייכות שלנו לענין:

"תשע מאות ושבעים וארבע דורות קודם שנברא העולם, העביר הקב"ה את כל דבריו לפני זרעו של אברהם יצחק ויעקב, אמר, מתי יגיע וישמע דבר מפיהם".

דרישה, חקירה, צירוף, ובחינה, 248 פעמים... וכל זה לשם מה?! מה היא כביכול המטרה בכל ההשקעה והמאמצים הללו?

- מתי יגיע וישמע דבר מפיהם

כלומר - מפינו...

*

בהקדמה ל'דרך עץ החיים' כתב הרמח"ל דרך נוספת המסבירה את עוצמת החיבור והמיזוג שיכול להיות בינינו לתורה:

כי שנים הם בתכונה אחת נבראו - שכל האדם והתורה המשכלת אותו!!!

השייכות בין השכל לתורה היא לא עוד אחת משלל היכולות שלו, אלא מעצם ברייתו השכל מיועד להתמזגות עם התורה, הם מאותה "תכונה", כמו אש הנמשכת לאש, או מים החוברים למים, כך השכל מתערב ומתמזג עם התורה! זה מה שקורה בכל לימוד, זה "קשר דם", כי כביכול שניהם נבראו מאותו "חומר".

*

ואהיה שעשועים

התורה מגדירה את עצמה בהגדרה שאם היא לא היתה מפורשת לא היינו מתקרבים לכיוון הזה: "ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת" (משלי ח ל).

שעשועים, משחק, מה זה? מה ההגדרות האלו?!

נחدد את זה ממנהגו של עולם, פגישה עם מלך דורשת הכנה ולימוד טכסיסי-מלוכה. להשתתף אתו בארוחה זה כבר אירוע נדיר השמור למיוחסים, וגם אז יש את כללי-הטקס ושמירה על כבוד המלוכה. אבל יש משהו יותר מזה, יותר מפגישה ואפילו יותר מארוחה, ודוקא שם אין כללים ואין טקסים.

ל ש ח ק עם המלך - -

שלב גבוה של קשר וידידות, מקום שאין בו כבוד וריחוק כללים וגינונים, רק קליק וזרימה. ודוקא הדרגה הגבוהה הזו לא תלויה בחשיבות של המוזמן, בגודל המשרה או המשכורת שלו, אלא בכך שהוא בראש של המלך וכיף לו איתו.

וזה מה שקורה בכל לימוד תורה...!!!

בכל קושייה ותירוץ של ראשונים ואחרונים...!!!

בכל קושייה ותירוץ של ר' ! ! !

לא פגישה עם מסובב-הסיבות, לא ארוחה עם ממלא-כל-עלמין,

ש ע ש ו ע...!!!

מ ש ח ק...!!!

רק תשחזר את המשפט האחרון שלמדת, פסוק, הלכה, קושיא, ואתה בתקרת העולם, במקסימום שהעולם הזה יכול להציע לבנאדם: להשתעשע עם מי שברא אותו!! שברא אותך!! שברא את כל מה שאתה רואה ושומע ברגע זה!!

זה לימוד תורה!

ונוסיף עוד משהו, לדמויות שגרמו את השעשוע הזה לפניך, קראו... משה רבינו, רבי עקיבא, רש"י ורמב"ם...

כעת הגיע התור שלנו.

*

ד' אמות של הלכה

כידוע שכינה שורה בד' אמות של הלכה (ברכות ח.), אבל בספר גבעת שאול^{רפט} (פרשת תרומה) ניסח את זה באופן שמחדד את התופעה, במקום שיש תורה "מאליה תבוא השכינה להשגיח מן הבית הזה בפרטות מן הפרטות! כי מטבע התורה היא להמשיך השכינה במקום שהיא עומדת!!"

כמו שבטבע הגשמי יש את "כוח המשיכה", כך יש עוד "כוח משיכה", עוד "חוק טבע" שמושך אליו את... השכינה הקדושה!!!

הוא כוח משיכה כל כך חזק, כל כך טבעי, שהשכינה באה לשם "מאליה!!"

ומשגיחה שם "בפרטות מן הפרטות!!" לא ביקור חפוז, ולא בשביל הפרוטוקול, אלא בחיבה יתירה!! בשימת לב ל"פרטי פרטים!!"

זה משלים מאד את דברי הב"ח שלימוד התורה הוא לא רק להבין את הטקסט, אלא התקדשות, אז חלק מההתקדשות הוא פשוט השראת השכינה.

^{רפט} לרבי שאול הלוי מורטירא זצ"ל מחכמי אמסטרדם לפני כ-400 שנה. ב'באר הגולה' על השו"ע הביא מפסקיו ביורה דעה (רכא י) ואבן העזר (טז).

והמהר"ל כתב בתפארת ישראל (פרק ע) "והתבאר לך כי התורה בגלותנו - מקום מקדשנו! כשנכסים לבית כנסת יודעים שנכנסים למקום קדוש. כשעולים לכותל המערבי, מתמלאים ברגשות קודש על השריד שנותר לנו מהמקום הקדוש ביותר בעולם, נתקפים געגועים על הרבבות שהיו צובאים כאן בחגים ומועדים.

אז הנה - התורה היא מקום מקדשנו!

פתחת ספר, האזנת לשיעור, נכנסת למקדש! אתה מוקף וטובל בקדושה! ולא רק בשיעור קבלה על מעשה מרכבה, אלא גם בדיני נזיקין ומה שלא יהיה אתה בבית המקדש! ובעל התניא (ליקוטי אמרים סוף פל"ז) דייק דיוק נוראי ממה שעסק התורה הוגדר בלשון "קריאה", "קורא בתורה":

"שעל ידי עסק התורה קורא להקב"ה לבוא אליו כביכול, כאדם הקורא לחברו שיבא אליו!! וכבן קטן הקורא לאביו לבא אליו, להיות עמו בצוותא חדא ולא לפרד ממנו!!" והוא ממשיך שם:

שמי שקורא לו שלא על ידי עסק התורה אלא צועק "אבא" "אבא", עליו קובל הנביא "ואין קורא בשמך"!!!

*

עכשיו קצת נבין את בעירת הקודש שאחזה ברשב"י כשהוא נגע בסוגיה של מהות התורה (זוהר במדבר דף קסו ע"ב):

"בְּכָה רַבִּי שְׁמַעוֹן וְגַעָא, פְּתַח וְאָמַר... אֲוֹרֵייתָא אֲוֹרֵייתָא, נְהִירוּ דְכָל עֲלָמִין, כְּמָה יָמִין, וְנִחְלִין, וּמְקוֹרִין, וּמְבוּעִין, מִתְּפִשְׁטֵי מְנַךְ לְכָל סְטָרִין. מְנַךְ כְּלָא, עֲלֶךָ קִימִי עֲלָיִן וְתַתָּאִין, נְהִירוּ עֲלָאָה (וְדָא) מְנַךְ נְפָקָא. אֲוֹרֵייתָא אֲוֹרֵייתָא, מַה אֵימָא לְגַבְךָ, אֵילַת אַהֲבִים אַנְתָּ, וְיַעֲלַת חַן (גַּבִּי) עֵילָא וְתַתָּא רְחִימִין דִּילְךָ. מֵאן יִזְכִּי לִינְקָא מְנַךְ כְּדָקָא יָאוּת. אֲוֹרֵייתָא אֲוֹרֵייתָא שְׁעִשׂוּעִים דְּמֵאֲרָךְ, מֵאן יִכִּיל לְגַלְגָּאָה, וְלִמְיָמָר סְטָרִין וְגַנְיִזִין דִּילְךָ. בְּכָה, וְאָעִיל רִישִׁיה בֵּין בְּרַכּוּי".

תרגום: בכה רבי שמעון וגעא... תורה תורה, האור של כל העולמות, כמה ימים ונחלים ומקורות ומבועים מתפשטים ממך לכל הצדדים. ממך הכל, עלך עומדים עליונים ותחתונים. האור העליון - ממך הוא יוצא! תורה תורה, מה נאמר לגבך. אילת אהבים את ויעלת חן עליונים ותחתונים אוהבים אותך. מי יזכה לינוק ממך כמו שצריך. תורה תורה, שעשועי יוצרך, מי יכול לומר סתרים וגנוזים שלך. בכה והניח ראשו בין ברכיו.

□ אֲוֹרֵייתָא אֲוֹרֵייתָא, הָא אַהֲבָה וְרִשְׁפִין דְּשְׁלֵהוּבָא דְּלָבָא אַבְתָּרְךָ, יְהֵא רַעְוָא דְּתַהוּי אַנְתָּ חֲקוּקָה בְּלָבָן □ (הקדמת הבן איש חי)

*

דור דעה

ההגדרה על דור המדבר היא כידוע - "דור דעה", הדור שה"דעה את השם" היתה הכי גבוהה, הכי מושגת, והכי מוחשית.

איך שהם יצאו ממצרים התממשו מול עיניהם שתי הוויות רוחניות למציאות מוחשית - ענני כבוד מסביבם ועמוד ענן ואש לפנייהם.

שבוע ימים בתוך אטמוספירה כזו, והם עומדים מול התרחשות שמימית חדשה - מעמד קריעת ים סוף, "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי".

והנה - הם עולים מים סוף, אחרי התרחשויות וגילויים כאלה, הולכים שלשה ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות טו כב), ו"דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה" (בבא קמא פב.), וכיון שהלכו שלשת ימים בלי תורה - נילאו!!

הגיעו כביכול להתמוטטות וקריסה, אי אפשר להמשיך יותר, נעצרו החיים.

יציאת מצרים, ענני כבוד, עמודי אש וענן, קריעת ים סוף.

אף על פי כן ועם כל זה, שלשה ימים בלי תורה = קריסה!

בלי תורה הכל נשחק ואין לזה המשך!!!

אז מה עושים כעת???

איך מטעינים נפשות שכבר חוו מעמדות כמו שלהם, ולא הועילו יותר משלשה ימים???

מה יכול להיות יותר מזה???

"עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת - כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה" (בבא קמא שם).

קריאת התורה בשבת ובשני וחמישי,

זה מה שהציל את המצב!!!

זה מה שהשיב לחיים את "דור דעה"!!!

70 דף גפ"ת?

מערכות של שערי ישר?

כתבי האר"י?

לא מיניה ולא מקצתיה

שלושה פסוקים!!!

ושלשה פסוקים בשלשה ימים משנים את התמונה, את תמונת כל הבריאה. ובלעדיה גם יוצאי מצרים - למה להם חיים!?

מה זה אומר לנו???

שאינ מה לומר!

שאינ לנו בית קיבול להבין מה מונח לפנינו על הסטנדר -

אבל זה יותר מיציאת מצרים! יותר מענני כבוד! ויותר מקריעת ים סוף!

ואם כך מועילה שמיעה של שלשה פסוקים, אז רוב הלימוד שלנו שהוא יותר משלשה פסוקים ועם יותר שימת לב, מה הוא מחולל? לאן הוא מעלה ומרומם? כמה חיות מפכה וקדושה הוא ממלא ומטעין אותנו?!

אז אנחנו לא יודעים מה זה "דור המדבר", ואין לנו דמיון ובבואה במראות הגדולות אשר ראו עיניהם, ובזיו-השכינה ששבעה נפשם. אבל את הדבר היותר גדול ונורא שהיה להם, היותר מחיה ומשפיע - י ש ל נ ו !!!

*

איסתכל באורייתא וברא עלמא - עד היכן הדברים מגיעים!

במסכת מגילה (טז): מבואר שאת השירות שבתורה, כמו שירת הים ושירת האזינו, כותבים עם רווח מעל כל תיבה, אבל את עשרת בני המן ושלושים ואחד מלכי כנען כותבים בלי הרווח המיוחד לכתיבת שירות.

ובטעם הדבר מפרש רש"י (ד"ה שלא תהא): "שלא יהא להם מקום להרחיב צעדם תחתיו". זאת אומרת שכתובת השירות האלו ללא רווח, היא הגורמת שלא תהיה תקומה לרשעים האלה.

והדברים נוראים, הרי "איסתכל באורייתא וברא עלמא" (זהר ח"ב קסא.), וכל בריאה ויצירה שיש בעולם השורש שלה הוא בתורה. אבל כאן אנחנו נחשפים לתגלית עצומה, לא רק תיבה בתורה "ברא עלמא", לא רק הכתוב בה מפורש קובע מציאויות וטבעים, אלא אפילו צו ר ת הכתיבה! אפילו ר ו ח שבין השורות! גם הם קובעים וגורמים ל"ברא עלמא", גם להם יש השלכה על מציאות העולם, ובגלל ששירות אלו נכתבות בלא רווחים - "לא תהא תקומה למפלתן"!!!

אז למה ש ל ו ש י ם ו א ח ד מלכי כנען הובסו לנצח? למה בני המן לא השיבו מלחמה?

בגלל שכולם נהרגו - לא!

בגלל שנגמר להם הנשק - לא!

כי כך כתוב בתורה - גם לא!!

בגלל ה ר ו ח שמעל התיבות, בגלל ש א י ן רווח... ..

ואת התורה הזאת מסרו בידינו,

את הכתוב בה, ואת שאינו כתוב...

עוד אמרו שם בגמרא שתיקנו את ברכת השנים בתשיעית כנגד מפקיעי שערים, כשיש שפע אין הפקעת מחירים.

מיליארדי בני אדם צורכים כל יום מזון, הכמויות עצומות, אם ירכזו למקום אחד את כמות הלחם הנאכלת ביום ברחבי תבל, היקף המקום יהיה מן הסתם נסיעה של כמה ימים, אולי כמה שבועות, ולראות רק לחם ולחם ולחם, וזה רק לחם, ורק של יום אחד...

ובכן, כל זה, כל ה'מגה-שפע' הזה אינו בגלל שיטות זריעה-השקיה-דישון מתקדמות, ולא בגלל פטנטים חדשניים, ובעצם אולי כן... אבל למה התנוצצו השיטות והפטנטים באי-אלו מוחות? מה גרם לכך?

חשבון ממש פשוט...!?

כי מיקמו את ברכת השנים במקום התשיעי בתפילה! ודוד המלך התפלל על הפקעת-שערים במזמור התשיעי!

המיקום גורם - טל ומטר, ברכה, שובע, שפע!

זאת התורה, וזה חלק מהעוצמה שאנחנו מסוגלים לקלוט עליה.

והיא על תיבותיה רווחיה מיקומיה - פתוחה לפנינו...

להשתדל וגם להתחנן שנהפוך לחלק ממנה!

מבטלין ממנו... נותנין לו...

כולנו מאמינים בני מאמינים שהוא יתברך עושה לכל המעשים, מאמינים שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו מלמעלה, אין אדם "מפסיד אוטובוס" ואין אדם "נתקע בפקק" וכו' וכו', הכל בגזירת עליון, בהשגחה פרטית על כל אחד ואחד. אבל...

אבל תחושות, הרגשות, זה עצם מעצמי, זהו האופי שלי, מוצא חן בעיני, בא לי.

ובכן:

"רבי חנניה סגן הכהנים אומר, כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם..."

וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו נותנין לו הרהורי חרב... (אבות דרבי נתן פרק כ', ובדומה לזה באליהו זוטא פט"ז בשם רשב"י).

מבטלין ממנו... נותנין לו...

ה"אני" לא בעל-הבית!!!

הוא לא מפחד/לא מוטרד/לא מדמיין... ..

משהו אחר מפעיל את הכל...

"נותן דברי תורה על לבו" או "אינו נותן דברי תורה על לבו", זה הנושא, זה הקובע, זה הגורם, זהו כל חללו של עולם! יצ

אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה

"לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה [ומניחו] בחיקו, ואומר למי שעסק בה יבוא ויטול שכרו". (עבודה זרה ב.).

נו, מי יבוא? מי הם שיעזו להעיד על עצמם לפני הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו שהם עסקו בתורה? כנראה רק אותם ארבעה שלא היה בהם חטא, ומתו בעטיו של נחש...

"מיד מתקבצין ובאין עובדי כוכבים בערבוביא..."

מחותנים...

"נכנסה לפניו מלכות רומי תחילה, אמר להם הקדוש ברוך הוא במאי עסקתם? אומרים לפניו, ריבוננו של עולם הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה".

הרומאים יהיו ישרים והוגנים, הם לא יאמרו דברים חסרי טעם שהוויות דאביי ורבא העסיקו אותם, אבל מכל מקום כל מה שהם תיקנו, ועשו, והירבו בעולם - הכל בשביל ישראל שיעסקו בתורה.

"יצאת מלכות רומי ונכנסה מלכות פרס אחריה... אמר להם הקדוש ברוך הוא במאי עסקתם? אומרים לפניו, ריבוננו של עולם הרבה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה... וכן לכל אומה ואומה".

ובכן, מה התשובה הברורה והמתבקשת לדברי אומות העולם? לכזבים שהם עצמם לא מאמינים בהם?

"שקרנים", "נוכלים", "עזי פנים", וכל המילים הנרדפות לזה.

"אמר להם הקדוש ברוך הוא שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם".

למה "שוטים"...?

כך שואל הרב מבריסק בתחילת חידושו על התורה, ועוד הוא תמה איך אפשר לומר שקר גלוי כזה לעתיד-לבוא כשהאמת תהיה ניכרת בחוש?

ומתרץ הרב זצ"ל: אין בדברים שלהם שום שקר, וכל מה שטענו הוא אמת!

יצ במעשה איש (חלק א עמ' עח) מובא מעשה נפלא על החזון איש: אמר רבנו להגרמ"י לנדא זצ"ל, שבזמן שחש שזקוק לחיזוק יש לו 'רצעפט' לכך, אראה לך איך אני שב לעצמי, אני לוקח אבות דרבי נתן, ופתח וקרא לו בפנים, וכך נאמר שם: "כל הנותן דברי תורה על לבו...", ואמר כמה פעמים בהדגשה, עם כל רמ"ח אבריו ושס"ה גדיו, בקול גדול: "נותנים לו", "נותנים לו"... וכך אני מתחזק.

העולם לא נברא אלא בשביל ישראל ובשביל התורה (רש"י בתחילת בראשית), וממילא כל מה שנעשה ומתחדש בעולם מתחילת הבריאה ועד סוף כל הדורות, הכל הוא רק לתכלית הזו - שישראל יעסקו בתורה!

וכיון שלעתיד-לבוא זה יתברר לעין כל, והתוצאה תהיה גלויה לכולם, האומות יוכחו לדעת שכל מה שהם "הפכו את העולם", מלחמות וכיבושים, השקעות, פיתוחים, תעשייה, הכל הכל הכל הוביל למטרה אחת - שישראל יעסקו בתורה!!!

יתברר אז לדוגמא: איך רכבים, רכבות, וגם מטוסים עד אחרון השיכלולים שבהם - הכל כדי שישראל ירביצו תורה בכל העולם! איך 'מייקרוסופט' הגדולה על רבבות העובדים בה - היא כדי שישראל ידפיסו ויפיצו חידושי תורה! כי מלחמות "פרס" כוריה וצנטריפוגותיה - שישראל יתחזקו בתורה ומצוות!

כיון שכל זה יתגלה, האומות יבקשו על כך שכר, מה-זאת-אומרת? היה לנו חלק בדבר הכי שורשי בבריאה? בהווייה הרוחנית שממנה הכל השתלשל? אנחנו רוצים חלק בשכר, חלק בתוצאה!

נו, מה עכשיו התשובה?

"שקרנים?"

לא!

"שוטים"...

אתם התכוונתם לנוידי-העדשים של העולם הזה, ואת זה כבר קבלתם. בתורת ישראל ושכרה אין לכם חלק! רק מלמעלה השתמשו בכם לתוצאות האלו, לאמת הזאת - שכל מה שנעשה בעולם הוא רק בשביל ישראל שיעסקו בתורה!!!

וכך סיכם והגדיר הבית הלוי את התורה: "התורה אינה סיבה לשום דבר, אלא המסובב לכל דבר שבעולם, ומן המוכרח הוא שאין דבר בעולם שחוץ מן התורה".

*

'נתינת התורה' אימתי..

א] 'קירוב הר סיני' ו'נתינת התורה'.

ידועה הקושיא [הנמצאת כמעט בכל הגדה], מה פשר ההודאה "אילו קרבנו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה דיינו", מה היה לנו במעמד הר סיני לולי קבלת התורה.

והיסוד החוזר בדברי כולם, שמעמד הר סיני לבדו היה רוממות והתעלות גם בלא קבלת התורה ממש, אם מצד הטהרה והקדושה שהשיגו, כמש"כ [יבמות קג:]: "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן", ואם מצד האמונה והיראה, שהגיעו מכל הקולות והלפידים וכו'.

והנה בפשטות המילים "ולא נתן לנו את התורה" מכוונות על ההמשך של מעמד הר סיני, ששמעו ישראל את עשרת הדברות, ולכאו' צריך להבין, איזה קדושה היתה בהר סיני ללא

המעמד הנורא שירד עליו ה' באש^{רצא} והרי בפירוש אמר הכתוב "במשוך היובל המה יעלו בהר", להורות שקדושתו אינה עצמית אלא רק מחמת נתינת התורה^{רצב}.

[וכן 'פסקה זוהמתן' נראה בכמה מפרשים דהוי דוקא בצירוף כח התורה, ע"ש ברשב"א שהביא ע"ז הגמ' של 'משכהו לביהמ"ד', ובר' בצלאל אשכנזי "לפי שקבלו תורה טהורה", וכן בנפח"ח ש"ד פכ"ח מוכח דקאי על קבלת התורה שבמעמד].

ב] טעם שנקראת התורה ע"ש משה.

עוד יש להעיר, שהנה בחז"ל מבואר בכמה מקומות דקבלת התורה מתיחס למשה רבנו, כמש"כ באבות "משה קבל תורה מסיני", ואמרו [בנדרים לח] "לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו.. ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל^{רצג}, וכמש"כ שם המהר"ל "שהיה משה מוכן לתורה לכך נתנה תורה למשה בלבד, רק מפני שמשה היה טוב עין והי' משפיע לאחרים, נתן משה התורה לישראל".

ובמדרש משלי [פרשה ח ופ' ל"א] "בתחלה היתה תורה בשמים, שנאמר ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת, ואח"כ עלה משה והורידה לארץ ונתנה לבני אדם", וכן הביא הנפח"ח [בש"א פרק כ"ב, ובפרקים פ"ז, ובש"ד פי"א, וייסד מזה דמאז שהורידה משה לארץ כל העולמות מתנהגים רק ע"פ התורה המסורה בידינו]. וכן אמר הנביא מלאכי "זכרו תורת משה עבדי", ובשבת פט איתא שזכה לזה בזכות ענוותנותו שלא ייחס התורה לעצמו (משמע שהיה לו סיבה לומר שאצלו התורה, ורק בענוותו לא אמר כן).

והשתא, אי נימא דירידת התורה לארץ נעשתה במעמד הר סיני, א"כ לא מובן למה מתיחס הקבלה דוקא אל משה, דאמנם הוא היה הסרסור בין ישראל להי"ת, וכן ברוב דיברות אמר הקב"ה למשה ומשה חזר ואמרה להם, אבל עדיין קשה להבין שבשביל כך נקרא על שמו.

ג] הוכחה ממעשה דמשה והמלאכים.

ועיקר ההוכחה יש להביא מדברי חז"ל [בשבת פח:], במעשה הידוע "בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא" וכו'.

^{רצא} וראיתי באלשיך פרשת יתרו שפי' מעלת קירוב הר סיני, מצד ששם התאחדו כאיש אחד בלב אחד, כמש"כ "כי בעוד זוהמת נחש דבקה בנפשותם מתייחסים לרבים, בעלי ריבוי ופירוד. כי כל טומאה מעולם הפירוד עצמיי היא", ועדיין צ"ע דבודאי הסיבה לאחדות היא קבלת התורה, והיא היתה הגורם להיותם כאיש אחד בלב אחד, מה שלא היה כן בשאר חניות, ושוב נמצא שבלא מעמד הר סיני לא היו זוכים לתורה.

^{רצב} וכ"כ במש"ח שם "שלא תדמו כי ההר הוא ענין קדוש ובסיבתו נגלה השם עליו - לא כן בני ישראל. כי "במשוך היובל (המה יעלו בהר)", והוא מעון חיות ובהמות. רק כל זמן שהשכינה עליו הוא קדוש מסיבת קדושת הבורא יתברך שמו".

^{רצג} ואמנם מסקו שם דהיינו דוקא הפלפול, אבל ע"ש במהר"ל שביאר קושית ותירוץ הגמ' על "נהג טובת עין" דמשמע שלא היו ראויים לזה ישראל, וזה בודאי אינו דלהם נועדה התורה, אבל מכל מקום כל התורה כולה גם היא ניתנה למשה וממנו לישראל.

והנה עליית משה למרום היתה אחרי מעמד הר סיני [כמו שמסתבר שרק אז עלה למרום, אמנם יותר מפורש בפסיקתא רבתי פרשה כ', ששם מובא המעשה, ובסופו איתא שמיד נשאר שם ארבעים יום ולילה], ולפ"ז יש לשאול קושיא עצומה, כיון שכבר היה מעמד הר סיני ומתן תורה, מדוע נקרא כעת שבא לקבל תורה, ומה מקום יש עדיין לבקש 'תנה הודך על השמים', והלא קבלת התורה כבר היתה?

(ואין לומר שמחמת שאז עלה משה למרום לכן היה הויכוח אז, שהרי כתב המהר"ל בתפא"י פרק כ"ד, שגם מה שכתוב כאן שמשה אמר ומלאכי השרת אמרו וכו', אינו ויכוח דברים. רק מה שמתחייב מן השם יתברך נקרא שכך 'אמר' השם יתברך. ומה שמתחייב מן המלאכים נקרא שכך 'אמרו' המלאכים. ומה שמתחייב מצד משה נקרא שכך 'אמר' משה, ולפ"ז ברור גם בדברי הגמ' שאין זה במקרה מחמת שרק אז עלה משה למרום, אלא מתאר את עצם הדבר, ובאמת במדרשים רבים מובא המעשה ללא משה, דהיינו שמלאכי השרת שאלו את הקב"ה והוא השיבם).

ד] עיקר נתינת התורה בארבעים יום.

ומכל זה מוכרח שמעמד הר סיני לא היה באמת 'קבלת התורה', אלא רק ההכנה והשורש של קבלת התורה. ועיקר הנתינה היה בארבעים יום שבהם מסר הקב"ה התורה למשה, ואח"כ כשירד מסרה לישראל בארבעים שנה (ולכן בסוף המ' שנה שרו את שירת הבאר, ובחז"ל בנדרים דף נ"ה ביארו דשירה זו היה על התורה, משום שאז סיימו את קבלת כל התורה בדקדוקיה, ע"ש בנצי"ב בהר"ד).

והטעם שעוד לא נחשב 'נתינת התורה', בפשוטו מובן מאוד, שהרי 'התורה' הלא היא כל אשר נמסר בידינו, וממילא עד שלא נמסרה כל התורה לא נחשב 'נתינת התורה'.

ויש להוסיף, שהרי בלא חלק תשבע"פ אין משמעות לתשב"כ, וא"כ בודאי שאף אם נמסרה התורה שבכתב כולה או חלקה, עד שלא נמסר גם חלק התשבע"פ לא קרוי 'נתינת התורה', ורק אחרי שמשה רבנו קיבל בהר סיני את כל התורה שבע"פ, עם כל מה שתלמיד עתיד לחדש, זהו הנתינה הריצי.

ועוד זאת יש להוסיף בעומקן של דברים, שהרי התורה היא מציאות רוחנית, כמש"כ הרמח"ל בדרך ה', שזה המציאות הרוחנית הכי גבוהה שיכולה להיות בנמצאים. המציאות הכי קרובה אליו ית', כדאיתא בחז"ל 'קודשא בריך הוא ואורייתא חד הוא'. (וכך רואים בחז"ל בהרבה מקומות, כגון מש"כ בגמ' עה"פ 'נפש עמל עמלה לו', "הוא עמל במקום זה והתורה עומלת לו במקום אחר", ומסביר רש"י "שמחזרת אחריו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסתידיה", וכן יש במדרש, כאשר משה רבנו הוריד את התורה לארץ היה

רצי ובאמת מבואר בכמה מקומות, שכל התורה היא 'הלכה למשה מסיני', אלא שמה שדרשוהו חז"ל במידות שהתורה נדרשת או בטעמא וכו' הוא קרוי על שמם, ומה שקרוי 'הלכה לממ"ס' הוא בלי טעם.

משא ומתן שלם עם התורה^{רצה} ובנפה^ח ש"ד פי"ז: "וכל מאן דישתדל באורייתא לשמה כד נפיק מהאי עלמא אורייתא אזלא קמי' ואכרזת קמי' ואגינת עליה וכו'. ובאמת בכל הש"ס הלשון 'אמרה תורה', משמע דקאי עליה).

והנה בלימוד התורה בודאי שכל אדם זוכה שתשרה אצלו המציאות של התורה כפי מה שלומדי^{צו}, וא"כ גם בקבלת התורה היה כן, שמציאות התורה הגיעה רק אחרי הארבעים יום שמסר הקב"ה למשה את כל התורה, ומסרה אח"כ לישראל כנ"ל.

עוד ראיתי מוכיחים כיסוד זה, מרש"י בשבת פז. " התורה כולה - תלויה בלוחות הללו, וישראל מומרים, על אחת כמה וכמה שאינם כדי לה", ולכאו' וכי לא נתחייבו ישראל במצוות עד ירידת הלוחות, ועוד יותר איתא במדרש " כיון שסרחו ישראל אמר אם אני נותן להן מזקיק אני אותן למצות חמורות ומחייב אני אותם מיתה לשמים", ומוכח שעדיין לא נתחייבו בכל המצוות.

אמנם הקשו על זה ממה שהביא המ"ב טעם לאכילת מאכלי חלב, " ואני שמעתי עוד בשם גדול אחד שאמר טעם נכון לזה כי בעת שעמדו על הר סיני וקבלו התורה נכי בעשרת הדברות נתגלה להם עי"ז כל חלקי התורה כמו שכתב רב סעדיה גאון שבעשרת הדברות כלולה כל התורה וירדו מן ההר לביתם לא מצאו מה לאכול תיכף כ"א מאכלי חלב כי לבשר צריך הכנה רבה לשחוט בסכין בדוק כאשר צוה ה' ולנקר חוטי החלב והדם ולהדיח ולמלוח ולבשל בכלים חדשים כי הכלים שהיו להם מקודם שבישלו בהם באותו מעל"ע נאסרו להם ע"כ בחרו להם לפי שעה מאכלי חלב ואנו עושין זכר לזה", ולכאורה רואים כאן שכבר בירידתם נתחייבו בכל המצוות..

*

ציטוטים מלהיבים במעלת התורה

□ אורייתא אורייתא, הא אהבה ורשפין דשלהובא דלבא אבתרן, יהא רעוא דתהוי אנת
חקוקה בלבן □ (הקדמת הבן איש חי)

בפתח האוסף

הליקוט דלהלן הוא איסוף ציטוטים ומקורות סביב הנקודה של "רוממות התורה", לא ה"חיוב" לעסוק בה ולא השכר או העונש עליה, אלא מה "היא" בעצמותה עד כמה שאפשר לקרב את זה למושגינו.

^{רצה} ואומר ר' ירוחם שאצל כל אחד יש מהלך כזה, התורה לא מסכימה להיקנות לכל אחד. כביכול מה היחוס שלך? אבל אם יש לך מ"ח קנינים יש לך יחוס!

^{רצו} ואמנם יש כמה בחינות של 'מציאות', שיש בחינה של 'מסכתות' שכל מסכת היא מציאות לעצמה, כמו שמביא המנורת המאור על מסכת חגיגה היתה, שנגלתה בצורת אשה, לספור ולבכות לחסיד שלמדה, וזה השמחה הגדולה של גמר מסכת, שזוכים לקנות את המציאות הרוחנית של המסכת הזו, ויש בחינה של 'סדר' ושל 'ש"ס', שכל אחד הוא עוד מציאות עוד יותר גדולה בתורה.

מקובל להמשיל את התורה ל"הוראות יצרן", זה נכון אבל זה הרבה יותר מזה, היצרן לא מעביר בהוראות את כל היכולות הכלכליות שלו ואת כל הסמכויות והאפשרויות שבידיו, הוא נותן הוראות הפעלה ותו לא, אבל ב"הוראות היצרן" שבתורה הקדושה מועברת למקיים כל הקדושה של המצווה (נפש החיים ד ל). ויותר מזה - מועברת קדושת היצרן!!! כך נראה מכמה ציטוטים, שאם אנחנו היינו אומרים אותם היינו בין אפיקורס לשוטה, אבל אחרי שראשי המקובלים כתבו כך, ואחרי שנראה שמקור דבריהם בחז"ל, הרי שמצוה לומר אותם!!! הם מרוממים אותנו למעלה למעלה, ונותנים אמות מידה איך מנסים לשער מה זו "תורה".

אנחנו בלא"ה לומדים, אז שנדע עם איזה "חומר" אנחנו לשים את המוח והלב, שנכיר בעוצמת הקשר שיכול להיות בינינו לבין התורה. לא קשר של שאלות ותשובות ולא של ביצוע הוראות, אלא זה שער השמים! מסלול המראה לא-הגיוני מעל לכל העולמות ולכל הספירות, להתאחד בקדושת כל הקדושות - קדושת התורה! לטהר וללבן את כל הרמ"ח והשס"ה באש שחורה על גבי לבנה.

וכמו שכתב הרמח"ל בהקדמה ל'דרך עץ החיים' (הובא להלן): "כי שניים הם בתכונה אחת נבראו; שֶׁכָּל האדם והתורה המשכלת אותו!! מילים ספורות המסבירות את עוצמת החיבור והמיזוג שיכול להיות בין האדם לקדושת הקדושות, "בתכונה אחת נבראו!"

רוממות התורה

הזוהר הקדוש קושר כתרים לתורה כמעט בכל עמוד ועמוד, כך שלצטט ממנו פרט או שנים הוא טיפה מן הים, ובכל זאת משהו מן המשהו (במדבר דף קסו ע"ב):

"בְּכָה רַבִּי שְׁמַעוֹן וְגַעַא, פְּתַח וְאָמַר... אֲוֹרֵייתָא אֲוֹרֵייתָא, נְהִירוּ דְכָל עֲלָמִין, כְּמָה יָמִין, וְנַחֲלִין, וּמְקוֹרִין, וּמְבוּעִין, מִתְּפִשְׁטֵי מְנַךְ לְכָל סְטָרִין. מְנַךְ כְּלָא, עֲלֵךְ קִימֵי עֲלָאִין וְתַתְּאִין, נְהִירוּ עֲלָאָה (וְדָא) מְנַךְ נְפָקָא. אֲוֹרֵייתָא אֲוֹרֵייתָא, מָה אֵימָא לְגַבְךָ, אֵילַת אַהֲבִים אַנְתָּ, וְיַעֲלַת חַן (גַּבִּי) עֵילָא וְתַתָּא רְחִימִין דִּילְךָ. מָאן יִזְכִּי לִינְקָא מְנַךְ כְּדָקָא יָאוּת. אֲוֹרֵייתָא אֲוֹרֵייתָא שְׁעִשׁוּעִים דְּמֵאֲרָךְ, מָאן יִכִּיל לְגַלְגָּאָה, וְלִמְיָמָר סְטָרִין וּגְנִיזִין דִּילְךָ. בְּכָה, וְאֵעִיל רִישִׁיהָ בֵּין בְּרַכּוּי".

תרגום: בכה רבי שמעון וגעה... תורה תורה, האור של כל העולמות, כמה ימים ונחלים ומקורות ומבועים מתפשטים ממך לכל הצדדים. ממך הכל, עלך עומדים עליונים ותחתונים. האור העליון - ממך הוא יוצא! תורה תורה, מה נאמר לגבך. אילת אהבים את ויעלת חן עליונים ותחתונים אוהבים אותך. מי יזכה לינוק ממך כמו שצריך. תורה תורה, שעשועי יוצרך, מי יכול לומר סתרים וגנוזים שלך. בכה והניח ראשו בין ברכיו.

דיבורים עצומים נמצא בזוהר הקדוש (ח"א קל:!) על מי שמדייק בכל מילה של תורה: "מוֹפְרִים לַאֲדוֹנָם!" "אֲדוֹנָם מִשְׁתַּבַּח בָּהֶם בְּכָל יוֹם!"

"כְּמָא דְאֵתָא אָמַר (אֵיּוֹב לֵב) חֲפָה אֶת אֵיּוֹב בְּדְבָרִים. וְאֵלִין אֵינּוֹן דְּדַחֲקִין לְמַלְאָה דְּחֲכָמְתָא, וְדִיִּיקִין לָהּ, וּמְחַפְּאֵן לָהּ לְמַנְדַּע בְּרִירָא דְּמַלְאָה, וְאֵשְׁתַּמוּדְעָא לְמֵאֲרִיהוֹן, אֵלִין אֵינּוֹן דְּמֵאֲרִיהוֹן

מִשְׁתַּבַּח בְּהוֹן בְּכָל יוֹמָא, אֵלִין אֵינוֹן דְּעֵאלִין בֵּין עֵלְאִין קְדִישִׁין, וְאֵלִין עֵאלִין כָּל תְּרַעֵי
דְּלַעִילָא וְלִית מָאן דְּיִמְחֵי בִידֵהוֹן, זַכְאָה חוֹלְקִיהוֹן בְּעֵלְמָא דִּין וּבְעֵלְמָא דְּאֵתִי.

[תרגום: והם הדוחקים למילה של חכמה, ומדייקים לה, וממתינים לה לדעת דבר ברור, והם מופְּרִים לאדונם! הם אלו שאדונם משתבח בהם בכל יום! הם אלו שעולים בין עליונים קדושים, והם עולים בכל שערים שלמעלה ואין מי שימחה בידם. אשרי חלקם בעולם הזה ובעולם הבא].

ועוד נמצא בזוהר (במדבר רכא.):

“וְלִית מְלָה זְעִירָא דְּאֵתִיא בְּאוֹרֵייתָא, דְּלֹא נִפְקַת מִפּוּמִיָּה דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.”

[תרגום: אין מילה קטנה הבאה בתורה, שלא יצאה מפיו של הקב"ה!!!].

ובתיקוני זהר (תקון כב, דף סח.):

“ומאן דאשתדל באורייתא דאתקרי תורת אמת, דיוקניה חקיקא לעילא בהוא חותם אמת.”

תרגום: ומי שמשדל בתורה שנקראת תורת אמת, דיוקנו חקוק למעלה באותו חותם אמת.

ובילקוט שמעוני (משלי תתקמד):

“ודעת קדושים בינה אלו בעלי גמרא! **שבשעה שיושבים ומבינים כל דבר ודבר, הם דומים למלאכים שנקראו קדושים!** שנאמר לקדושים אשר בארץ המה.”

ובמדרש שוחר טוב (מזמור ל' אות ה'):

“אמר ר' אבא לכך הם אומרים “אמר מר” שהם קוראים להקב"ה דהוא מריה דעלמא, והוא מאיר להם טעותיהם, והוא מחזיר טעותיהם.”

ובספר הבהיר (אות קנא):

“אמר ר' רחומאי - חיים זה תורה!”

במדרש תנחומא (נצבים ד) נאמר:

“שלא היתה התורה צריכה לנתן לישראל בעולם הזה!!”

היא כל-כך רוחנית ועילאית שהיא בכלל לא שייכת לעולם-זה, ואנחנו עוסקים בדבר שבמהותו הוא “עולם הבא”.

ובספרי על הפסוק “מימינו אש דת למו” (דברים לג):

“אלמלא דת ניתנה עמה, אין אדם יכול לעמוד בה.”

ועל דרך זו כתב האלשיך הקדוש בביאורו למשלי (ו כג), בתוך דבריו

“הלא בהיותך בגוף עכור בעוה"ז אינך כדאי שתדבר בך - **שהיא למעלה ממלאך עד אין קץ! כי היא חכמתו ית' בלתי נפרדת ממנו!** אך כאשר והקיצות בתחיה, שאז גופך יהיה זך

כמאמר אליהו שהב"ה עושה להם כנפים, שהוא אצלי שיהיו זכים כמלאכים בעלי כנפים, אז תזכה שהיא תשיחך".

הרמב"ן כתב במאמר פנימיות התורה (כתבי הרמב"ן חלק ב' עמ' תסז):

אין תורת ריקנית כפשוטה, אבל יש לה נשמה שנפחתי אני בתורה, והוא העיקר!

רבי משה קורדוברו בספר אור יקר (הקדמת שיעור קומה פי"ג סימן מ'):

"ואפילו אחר גילוי התורה, אם יעמדו כל נביאי עולם וחכמים ויעמיקו אלף אלפי שנה לא יעמדו על תכליתה!!"

ובספר מעלות התורה כתב:

שאפילו כל העולמות העליונים אין להם ערך ודמיון אליה!!

הרמח"ל בספרו דרך ה' (חלק ד פרק ב) כותב על התורה דברים, שאלמלא כתבם אי אפשר אפילו להעלותם על הדעת:

כי התורה הקדושה מעין המציאות האמיתית שלו יתברך, ויקר ומעלה מעין אמיתת מעלתו יתברך, והוא הוא מה שמחלק האדון יתברך שמו מכבודו ויקרו אל ברואיו.

ועוד שם (אות ה'):

"ואמנם ההשפעה זאת הנה עניינה א-ל-ה-י כמו שזכרנו, ולא עוד אלא שהוא היותר עליון ונשגב שבעניינים הנמשכים ומגיעים ממנו יתברך אל הברואים... שנמצא הוא נגש לפני אלקיו, ומתעסק בהמשכת האור הגדול ממנו אליו".

הרמ"ק באור יקר (כרך ט"ו דף פח) מעלה ומנשא את התורה:

"והיא היתה המצאה אלוהית להדבק האדם באלהותו!...לאור החיים, החיים האמתיים - דהיינו הדבקות באלהותו בעולם הזה, וכל שכן בבא".

ובספר אלימה (פרק טו) מסביר הרמ"ק מה שנאמר על התורה "ואהיה אצלו אמון":

"הנה מילת "אצלו" מורה על הקורבה היתירה עד שאין בינו לבין מאצילו אמצעי! והיינו אצלו, לשון אצילות וקורבה".

ועוד כתב שם:

"אמנם היה ענין זה לתורה שהיתה ראשונה לפניו בראש כל מצוי, ומטעמה ועניינה המציא הכתר וכל סעיפיו ותיקונו! הורידה מציאות שני, ושם הוציא ממנה החכמה וכל נמצאיה פרטיה וענייניה, וכן הורידה אל הבינה..."

כולנו יודעים ש"איסתכל באורייתא וברא עלמא", תמיד פירשנו את זה על העולם הגשמי שלפנינו, אבל הרמ"ק מחדד שזה לא רק כך, אלא כלפי כל העולמות הרוחניים! כל המידות וכל הספירות! הכל-בכל-מכל-כל מתחיל ונוצר רק מכח התורה, ולאחר מכן הכל ממשיך ומתקיים בגללה. ובשפה המדוברת - היא המצע והפלטפורמה להכל, והיא האשד והאנרגיה שממשיכה ומפעילה את הכל!

הנפש החיים (שער ד פרק י) מבאר הענין שהתורה קדמה לכל הבריאה:

"ולכן בה נאצלו ונבראו כל העולמות, עליונים ותחתונים... עליוני עליונים רבי רבון בכל סדר מצבם ופרטי עניניהם וכל הנכלל בהם... ולכן אמרו בזה, דאורייתא היא נהירו דכל עלמין, וחיותא וקיומא ושרשא דכולהו".

וכתב שם עוד דברים נשגבים:

... "התורה הקדושה, ששורשה העליון הנעלם הוא למעלה מעלה גם מאצילות קדשו ית'... היא הנפש והחיות ונהירו ושרשא דעלמין כולהו".

ובעל הלשם כתב (הקדמות ושערים דף ז.ו):

אבל גילוי רצונו שנתגלה אלינו בו [=בתורה], הנה הוא גילוי מאלוהותו עצמו!
ועוד שם:

"שכל התורה כולה הנה היא אור רצונו ממש, והיא אור קדושתו גופה".

החפץ חיים בס' שם עולם (שער ההתחזקות פ"ה) גם הלך בדרך זו:

... "ואמרו חז"ל בתוכם ממש, ואיך יכול להיות דבר זה, והלא לגבי הקב"ה אפילו הנפש היותר קדוש הוא רק כחומר נגדו, ואיך יכול להתדבק כלל אליו? ולכן נתן הקב"ה תורתו הקדושה לעמו ישראל, שהיא האמצעי בין הקב"ה ובין הנפש, וצום שיתדבק נפשם בה והוא ישרה אור שכינתו על תורתו, ממילא יש מקום לאור ה' לחול על נפש האדם".

ושם שער החזקת התורה (פי"ב בהגה"ה):

"והנה ידוע שהתורה הקדושה שורש אורה למעלה גבוה מאד מאד, אך הקב"ה בעבור שהוא רב חסד מאד ואוהב לעמו עד שקראם בשם בנים, הלביש את אור התורה כשהורידה לנו במעטפה של זה העולם כדי שנהיה יכולים להתדבק בו"...

"וכשראה אותה הנביא זכריה בעולם היצירה שהוא עולם המלאכים, וצייר אותה כפי מה שהיא שם [שהתורה מתפשטת בכל עולם ועולם מעניני אותו העולם כידוע מחכמי האמת], היא מחזקת יותר משלשת אלפים פעמים מכל העולם שלנו!!... והנה הוא ראה אותה בעולם היצירה, וכשנציירה כפי מה שהיא בעולם הבריאה שהיא הרבה יותר גדול מעולם היצירה כידוע, ובפרט בעולם האצילות שם גודל אורה הוא עד אין סוף ועד אין תכלית! וכבר כתב במדרש אותיות דר' עקיבא, שאור שמותיו של הקב"ה עולה עשרים ואחד רבבות פרסאות כמנין שם אהי"ה".

ויעויין שם כל מתיקות חשבונותיו באריכות והרחבה.

בספר אהל מעד (שער ראשית חכמה דרך ו) לרבנו שמואל ב"ר משולם ירונדי מרבנותנו הראשונים:

"ובתורה יגיע האדם אל השלמות האמיתית".

רבנו בחיי כתב בספר כד הקמח (ערך נר חנכה, דף רסו):

"במזמור השמים מספרים כבוד אל הזכיר נפלאות מתנועת הגלגלים ובמהלך השמש,
ואיך הוא המאיר לכל העולם, ואחריו הזכיר "תורת ה' תמימה", להודיע שעדין יש אור
גדול למעלה מן השמש, והיא התורה!!!

בבינה לעיתים (דרוש לג):

אכן נתעלתה תורתנו הקדושה עילוי רב על זה, כי אין תכליתה תלוי במה ששיגנה האדם
עד סופה, אלא בכל מה שידע וישיג ממנה מעט מעט, תהיינה כל ההשגות אליו במדרגת
התכלית.

החסיד יעב"ץ בפירושו לאבות (פרק ג משנה ט) על המשנה "המפסיק ממשנתו ואומר מה
נאה אילן זה", כתב:

"ואף על פי שמתוך כך יבא לספר בשבחו של הקב"ה שברא אלה, אפילו הכי מתחייב
בנפשו, כי פוסק מקדושה חמורה לקדושה קלה... התורה כועסת עליו, העוסק בה משבח
למקום במפואר שבשבחות, ולמה יניח את העיקר ויאחו את שאינו עיקר".

השדי חמד (מערכת מ"ם אות קצו) הביא מספר נחלת יעקב (שמחובר בו ספר אבני שהם,
סוף פרשת במדבר):

"כי יש קליפות הגורמים שכחה, היונקות מקליפה הנקראת "חנם" - גימטריא צ"ח כנגד
צ"ח קללות, ובתורה שלומד אדם חנם מכניע ומחליש קליפת חנם" וכו'.

ונורא להתבונן ששכחת התורה נרמזת כנגד כל הצ"ח קללות! וממילא מדה טובה מרובה
- מונחת בזכירת התורה!!!

* * *

ומה השייכות שלנו לכל זה???

ידועים דברי הב"ח (סימן מז ס"ב):

"דכוונתו יתברך מעולם הייתה שנהיה עוסקים בתורה, כדי שתתעצם נשמתנו בעצמות
ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה".

השייכות שלנו לתורה לא מצטמצמת רק בהבנת הדברים, או בביצוע הוראות, אלא היא
משהו אחר לגמרי, היא ישות והווייה שיכולים להתלכד ולהתרקם איתה ביחד, לגדול
ולהתפתח בעצמות ובמהות שבה, לעלות ולנסוק עד קדושת השורש והמוצא שלה!

הרמ"ק באור יקר (כרך ט"ו דף פח) כותב:

"והיא היתה המצאה אלהית להדבק האדם באלהותו!... לאור החיים, החיים האמיתיים
- דהיינו הדבקות באלהותו בעולם הזה, וכל שכן בבא..."

ולזה אם חשק האהבה שקוע בליבך להדבק בו, צריך שתחפש אחר הקושיא ותשבר אותה
ותבטלה, ותדבק בתורה הנעלמת בתוך אותם הקליפות. והעושה כן הרי הוא דבק תכלית
דיבוק! וזו היא ההתבודדות הגדולה המקרב אותך אל קונך, בלי מסך מבדיל בינך ובינו!!!

ובאור יקר על תקוני זוהר (ח"ג רלא). כתב:

ורבים חקרו על מציאות ההתבודדות ונכספו אליו בזמנינו זה, ואין דרך לו אלא חידושי תורה וסתרי תורה - שזה דרך הדבקות כעת!!!

ובאור יקר על שיר השירים (דרישה ו' חקירה ג') כתב:

שאם יתקבצו כל מלאכי מרום לא יוכלו להוסיף חידוש בתורה, ולא לגלות סוד מן הסודות, אלא האדם שהוא אחוז בתורה, ועל ידי נשמתו נעשה דלי לשאוב סודות התורה!!!
"אף אם יעמוד מיכאל כל ימיו בתורה! ולא יחדש בה אפילו אות אחת - שאין בידו כוח!!!"
מלאכי מרום לא, ואנחנו כן,

כי לנו יש "דלי" לשאוב סודות התורה!!

והוא כותב את זה גם בספר אלימה (עין הקורא פ"ה):

ואם יחדשו בה חידושים - הם מוציאים אורה הנעלם שם, ומתפשטת באותו האור ומאירה, וגורם יחוד התפארת עם המלכות. ולזה העיקר הוא שיהיה האדם מחדש בה, ולהוסיף בה מצד שורש נשמתו, שהיא כמו הדלי הדולה המים מבור העמוק. כך ממש הנשמה תדלה מי התורה משורשה הנעלם, ויתמלא שיעור קומתה באותם החידושים.
ועוד כתב שם (עין הקורא פ"ה):

כל מי שיחדש חידוש תורה ממש, יתפשט מן המציאות ההוא ענין נפלא ונעלם, יחוד לא ישוער!

ושם (עין הקורא פי"ט) כתב הרמ"ק:

שעבודה זו שהיא התורה לא נתנה אל המלאכים, נבראים, נוצרים, ונעשים, אלא דווקא אל עם ה', והינו: סוד התורה הניתנת דווקא אל בני אדם, ואפילו יהיו המלאכים צועקים ימים ולילות, אינם גורמים סוד השחוק או השעשוע אלא כל מציאותם להמשיך או שפע אין-סוף למטה להאיר להם. אבל סוד הזווג שהוא קשר הספירות והתגלותם למעלה עד שיהיו כולם אחדות אחד לפני אור אין-סוף בסוד התורה, אינם גורמין ייחוד זה הנקרא שעשוע או שחוק אפילו שיתקבצו כולם... למלאכים אין עבודה כלל ולא טובה שבעבודה, ישאלו מאת אין-סוף - תן שפעך! אמנם יש להם ענין אחד, והוא שהם נמצאים עליונים קדושים נמצאו מאת הממציא, ישאלו: המצאתנו - תן לנו מחייתנו... אבל סוד החכמה העליונה נתנה תורה אל בני אדם, שיעשו בני אדם העבודה ותעלה נשמתם בסוד מייך נוקבין, כדפרשנו בעין יעקב, וממש בסוד קיום התורה הם גורמין לעורר סוד התורה ממציות אל מציאות, עד מציאות עליון. ולכך יתקשרו הספירות אלו באלו, עד התקשרם בסוד הזווג, עד החכמה [ה]קדומה, עד אין-סוף, והינו שהייחוד הזה יקרא שעשוע, והם "שעשועי את בני אדם" בסוד התורה הניתנת להם.

רבי אברהם אזולאי בחסד לאברהם (מעין שני נהר י) מביא מרבי משה קורדובירו בספר אלימה (עין הקורא), ממה שלא נדפס באלימה שלפנינו:

והנה המסור לנו היא קצה חוטי שלהבת של התורה עליונה, והמשל בזה התורה, היא ראשה אחד תקועה למעלה את פני הפנים הראשונים המאירים מאין-סוף, ומשתלשלים בהספירות ומגיעים מהספירה האחרונה היא מדת המלכות, אלינו, היינו התורה הכתובה ושבעל פה שהיא ניתנת אלינו. והיינו סוד אומרו ה' קנני ראשית דרכו וגו' עד ועתה בנים שמעו לי, דהיינו אותן הנאחזים בקצוות החוטים האלו. והיינו לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. והנה סגולת התורה שכולה אחת, מה שנאחו בידינו עם מה שנאחו בקצה העליון, ולכן יש בכח מעשינו לנענע הספירות ולהכינם אל השעשוע והשחוק כפי מה שאנו נהיה מעוררים בקצוות החוטים האלו אשר בידינו, במעשה התורה והמצוה לעבדה ולשמרה.

ולכן לא היתה התורה ברואה כשאר הנבראים ח"ו, שאלמלא כך לא היה בנו כח לעורר הספירות מלמעלה אלא המתעסק בה כמתעסק בשאר ענינים הנבואים, אבל היתה התורה "נתונה" לנו, וירצה לשון "מתנה" זו - שתהיה נתינה שלא כדרך השתלשלות אלא בדילוג, שדלגה התורה מאצילות אלינו ממש. וזה סוד לשון "נתינת התורה" המורגלת בפי רז"ל. וכן הכתובים מורים התורה בלשון "מתנה", ראה נתתי לכם וכו' וממתנה נחליאל וכיוצא באלו, זה הכלל כל הכתובים המורים על התורה בלשון נתינה הוא מן הטעם הזה, שבנתינה ממש היה ענין התורה מלמעלה במתנה לא בדרך הטבע, והכונה בנתינתה להיות עבודתנו עבודה היותר מובחרת - שהיא עבודת היחוד, וממש בנו תלוי התעוררות העליונים, אנחנו ממש המעוררים המיחדים היחוד העליון".

הספורנו (מאמר כוונות התורה) כתב בביאור התואר הנשגב "בצלמנו כדמותנו":
"התורה אשר שם משה לפני בני עמנו, היה המכוון בה לקדשם ולזכותם בה לחיי עולם, לרצון לפני אל עליון מקדשם. וזה בהדמותם אליו כפי האפשר בעיון ובמעשה!!
ובעל הלשם כתב (הקדמות ושערים דף ז.ז):

אבל גילוי רצונו שנתגלה אלינו בו [=בתורה], הנה הוא גילוי מאלוהותו עצמו. ועל זה הוא גודל החיוב דעסק התורה שאנו מחויבים בה, כי נודע הוא שהשכל והמשכיל והמושכל אחד הוא, וכשמשכיל ויודע איזה דבר מהתורה הרי הוא דבוק ומתאחד ברצונו ית"ש ממש! כי נעשה אותו הידיעה שכל בו שהוא חלק מכוחות הנפש שבו, והרי מתאחד עם רצונו ית"ש ממש!

ועוד שם:

"שכל התורה כולה הנה היא אור רצונו ממש, והיא אור קדושתו גופה".

והשפת אמת (פסח תרל"ח) באר את התואר "למוד הוא" ששרים בליל הסדר (בפיוט "אדיר הוא"):

"שצמצם כביכול כוחו, והלביש עצם קדושתו באותיות התורה".

ועוד כתב (פרשת יתרו , תרל"ב):

"שהתורה היא העצה להתלבש חיות השם יתברך תוך מעשים גשמיים גם כן, שיוכל האדם להתדבק בו ית' אף בעולם הזה. וזהו "משיבת נפש" - לשוב הנפש להיות מקושר בשורש חיות שלו".

בפירוש הגר"א ז"ל לספר יצירה (פרק א מ"ח):

"אדם שיש לו אוהב כנפשו ורוצה שלא יפרוש ממנו אבל אי אפשר להיות אצלו, נותן לו דבר שכל מגמתו ותשוקתו אליו והם נקשרים על ידי הדבר ההוא - אף על פי שנוטל ממנו את הדבר מכל מקום כל מחשבתו שם הוא... וכן היא התורה - היא דבר אמצעי בין הבורא יתברך ובין ישראל, וכל זה לפי שאין יכולת להשיגו בעצמו יתברך".

רבינו אפרים ב"ר שמשון מרבותינו הראשונים לא חשש לכתוב דבר עצום ונורא בחיבורו לתורה (רבינו אפרים על התורה, שמות כה כו), שבפסוק "כפתור ופרח" נרמז רבינו חננאל וחיבוריו:

"כפתר נוטריקון כמה פירושים תשובות ראיות, ופרח נוטריקון ופירוש רבינו חננאל".

ובפסוק האחרון בתורה "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל", רמוזים בו הרמב"ם וחיבוריו:

"ולכל היד החזקה - זה י"ד ספרים שעשה, ולכל המורא הגדול - זה המורה נבוכים, אשר עשה משה - משה אבן מיימון".

גם על רבינו חננאל והרמב"ם זה מבהיל לכתוב ולהדפיס כך בפירוש על התורה, אבל עדיין נחשוב 'נו, רבנו חננאל, הרמב"ם'... אבל רבינו אפרים לא הסתפק בזה, ואם דבריו הראשונים היו עוז ועוצמה אין כלים להכיל את דבריו האחרונים:

"שאין לך צדיק וצדיק שהיה עתיד לחדש דבר על התורה אם לא נרמז בה"!!!

"שאין לך צדיק וצדיק"... עד סוף כל הדורות, גם הדור שלנו, לא יתכנו חידושים וגילויים בתורה על ידי מי שלא רמז בה עצמה, כולם, כל מי שעולה לנו בראש, כולל... כולל אותנו, ומה שחידשנו ונחדש, נברר נלבן ונגלה ונגגיש מעומק התורה הקדושה.

אנחנו רמוזים בה!

וכתב המאירי (חולין ז).

"שכל תלמיד ותלמיד מקום הונח לו להתגדר בו"!!!

לכל אחד מאיתנו יש משבצת/שטח בהוויה הכי רוחנית ועילאית שבכל העולמות, שהיא שלו בלבד, ורק הוא יכול להגיע אליה לעבד ולשכלל ולהדר אותה.

ובספרי (דברים פיסקא מא) כתבו חז"ל דברים עצומים, שאלמלא הם אמרום אסור לאמרם:

"מניין אתה אומר, שאם שמע אדם דבר מפי קטן שבישראל, יהא בעיניו כשומע מפי חכם? תלמוד לומר אשר אנכי מצוה אתכם. ולא כשומע מפי חכם אלא כשומע מפי חכמים..."

ולא כשומע מפי חכמים אלא כשומע מפי סנהדרין... ולא כשומע מפי סנהדרין אלא כשומע מפי משה... ולא כשומע מפי משה אלא כשומע מפי הגבורה!!!

כי כשאותו "קטן שבישראל" מגלה את החלק שלו בתורה, את החלק שנמסר בסיני רק לו, מובן שהשומע ממנו הוא כשומע מפי הגבורה!!! כי באמת היא שמסרה לו את הדברים במעמד קבלת התורה.

בהקדמה לברכת שמואל להגאון רב"ב ליבוביץ' זצ"ל ח"ג, מספר המו"ל:

"ודכורני שמרגלא בפומיה דרבנו היה לספר ברוב התפעלות על צדיק נסתר אחד, ר' גדליה מקוז'מיץ' היה שמו, שהיתה לו קביעות מידי יום ביומו לצאת היערה להתייחד ולמרר בבכי על חידושי התורה שבכתב שהלכו לאיבוד מבלי להתפרסם. ובשעה שרבנו היה מספר את זה היה ניכר בעליל שגם הוא כאותו צדיק נסתר מצטער על הדבר הזה צער רב".

הנה גם אותו צדיק נסתר לא מירר בבכי רק על חידושי תורה של חז"ל או ראשונים, אלא על כל חידושי התורה גם של דורנו, שגם הם עילה וסיבה למרר על כך בבכי מידי יום ביומו!!!

ומי שאמר לעולמו די - מעולם לא אמר לתורתו די!!! (מבוא לספר הליכות אלי, מכון אהבת שלום, עמ' 23)

* * *

"יקרה היא מפנינים - יקרה היא מכהן הגדול שנכנס לפני ולפנים" (הוריות יג.). וביאר בספר בת עין (בשלח ד"ה נבוכים הם): שהכהן הגדול היה נכנס רק "בין הבדים" של הארון, אבל מי שלומד תורה הוא בבחינה שנכנס לארון ממש!!!

ורבי חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל דייק בשם הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל, כי הנה האדם היותר קדוש בכלל ישראל הוא הכהן הגדול, והיום היותר קדוש הוא יום הכפורים, והמקום היותר קדוש הוא קודש הקדשים, וכשמתאחדים שלש קדושות הללו ביחד מה נוראה היא קדושתם?!

ועם כל זה - יקרה היא מפנינים

קדושת התורה גדולה מכהן גדול לפני ולפנים! (חידושי רבי שלמה (היימן) סוף ח"ג, אמרות קצרות אות צ)

ובס' יסוד יוסף (פרק עז) כתב בענין ניסוך המים:

"בתוך מי הניסוך באו מים קדושים עליונים, ובזמנינו אנו מקבלים מים קדושים אלו בתוך לימוד תורתנו הקדושה".

* * *

החיד"א בספר ימים אחדים (דרוש ב' לראש השנה, דרוש ט"ז דף נד.) הביא את דברי החסיד רבי גבריאל אישפראנסה זצ"ל, שמרוב קדושתו הגדירהו "המלאך גבריאל"! (נדפסו ממנו ליקוטים בסוף ספר עץ חיים על התורה לרבי חיים אבועלפיא, דף קמ:): שכל אחד

יכול להמציא חידושים שקיבל מסיני שאין נביא וחווה יכולים לידע!! דלא בשמים היא. ועל פי זה ביאר את המשנה באבות (פ"ו מ"ב) "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב, ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה", כי יש דברי תורה שאינם מובנים, ויש שמלעיגים למה נכתבו, ואין יכול ליישבם רק מי שקבל מסיני! נמצאת התורה עלובה ממנו, כי אין אחר יכול לחדשן!

וכך כותב הרמח"ל באדיר במרום (עמ' עא):

"ואודיעך בכאן סוד גדול, כי הנה ודאי כל אחד נוטל חלקו בתורה, ונמצא שסיני אינו נשלם אלא כשכל אחד בא לעולם וגילה את חלקו"!!!

* * *

האר"י הקדוש מגלה עוד שייכות אדירה בין התורה לכל אחד מישראל (שער הגלגולים, הקדמה יז):

"שהתורה היא שורש נשמות ישראל, ולכן יש בתורה ששים ריבוא פירושים, ומכל פירוש מן הששים ריבוא פירושים ממנו נתהווה נשמה אחת של ישראל".

המבי"ט בהקדמת ספרו קרית ספר כתב באופן דומה, שהמקום שבו נגנזה התורה קודם בריאת העולם היה בנפשות ישראל:

"ברא כסא כבודו ונפשות הצדיקים החצובות מתחתיו, ותורה שבעל פה הגנוזה וסדורה בהן".

וחזר וכתב:

"וכשעמדו על הר סיני יצאה נשמתן, כדכתיב נפשי יצאה בדברו - לכלה ולהתם זוהמת הנחש, ולקבל שפע קדושת התורה שבכתב ושבעל פה הגנוזה בהן מתחילת בריאתן קודם שנברא העולם".

* * *

עוד שייכות:

רבי חיים ויטאל מעיד ומספר שאמר לו רבו האר"י הקדוש (פרי עץ חיים, שער הנהגות הלימוד):

"גם העוסק בתורה צריך לכוון, כי כל קושיא שמתרץ כהלכה מסיר קש ותבן מהלכ"ה שהוא אותיות הכל"ה העליונה. ומקשטה בכ"ד קישוטין י"ב שלו וי"ב שלה והם סוד מז"ה ומז"ה הם כתובים. ובקראו הלכה ישים לנגד פניו שמקשט הכלה".

כך גילה האר"י, ומתוך דבריו אתה שומע שמחצית מהקישוטים של הדבר הנורא הזה המוגדר "כלה העליונה" הוא משלך!!! הוא בכך שאתה חשבת והתבוננת לתרץ את הקושיא!!!

והחידושים שלנו הם חלק ממה שנאמר על הלוחות "מזה ומזה הם כתובים"!!!

* * *

עוד שייכות:

הרמח"ל בהקדמה לדרך עץ החיים, כתב:

כי שנים הם בתכונה אחת נבראו - שכל האדם והתורה המשכלת אותו!!!

"תכונה אחת", כמו אש הנמשכת לאש, או מים המתחברים עם מים, כך בדיוק השכל מתאחד עם התורה!

* * *

בספר גבעת שאולרצו (פרשת תרומה) סיכם את משמעות הדברים ששכינה שורה בד' אמות של הלכה בהגדרות חדשות, והחידוד העולה מדבריו הוא עצום:

"כי כאשר נתן ה' את התורה, ציווה שיעשו לה בית כבת מלך אשר נשאת להם מאורשה קהלת יעקב, ובהיות התורה שם אז **מאליה תבוא השכינה** להשגיח מן הבית הזה בפרטות מן הפרטות!! **כי מטבע התורה היא להמשיך השכינה במקום שהיא עומדת!!**"

כמו שבטבע הגשמי יש את "כוח המשיכה" המושך את הכול לקרקע, כך ממש יש עוד "כוח משיכה", עוד "חוק טבע" שמושך אליו את... השכינה הקדושה!!!

הוא כוח משיכה כל כך חזק, כל כך טבעי, שהשכינה באה לשם "מאליה!!"

ומשגיחה שם "בפרטות מן הפרטות!!" כלומר - לא ביקור חפוז, אלא בחיבה יתירה!! בשימת לב ל"פרטי פרטים!!"

ועוד שם:

"מושכים אותי לשבת ביניהם עם ביתי!"

לא באותו מתחם, ולא באותו מבנה, אלא - ביניהם! זה הכוח של דברי תורה.

המהר"ל בתפארת ישראל (פרק ע) כתב:

"והתבאר לך כי התורה בגלותנו - מקום מקדשנו!"

ואין הענין תולה במעשה מרכבה ומעשה בראשית, רק כי קרוב הדבר בפיו ובלבבך לעשותו!!! היא ההלכה בכל מצות התורה, ובארבע אבות נזיקין ובארבע שומרים!

ובעל התניא (ליקוטי אמרים סוף פל"ז) דייק דיוק נוראי ממה שעסק התורה הוגדר בלשון "קריאה" - "קורא בתורה":

"שעל ידי עסק התורה קורא להקדוש ברוך הוא לבוא אליו כביכול! כאדם הקורא לחברו שיבא אליו!! וכבן קטן הקורא לאביו לבא אליו, להיות עמו בצוותא חדא ולא לפרד ממנו!!"

והוא ממשיך שם:

רצו לרבי שאול הלוי מורטירא זצ"ל מחכמי אמסטרדם לפני כ-400 שנה. ב'באר הגולה' על השו"ע הביא מפסקיו ביורה דעה (רכא י) ואבן העזר (טז). נדפס מחדש לפני כמאה שנה בהסכמת מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל.

שמי שקורא לו שלא על ידי עסק התורה אלא צועק "אבא" "אבא", עליו קובל הנביא
"ואין קורא בשמך"!!!

והוא מעין דברי המדרש שוחר טוב דלעיל:

"אמר רבי אבא: לכך הם אומרים "אמר מר", שהם קוראים להקדוש ברוך הוא שהוא מריה
דעלמא!!! והוא מאיר להם טעותיהם, והוא מחזיר טעותיהם".

המשך חכמה (דברים ח י) כתב בתוך דבריו: "והדבק בה דבוק בשמו יתברך כי מעון השם
יתברך היא התורה".

* * *

"אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם... אבל
תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך". (ברכות לד: סנהדרין צט.)

התחדש בדברי רבי יוחנן שלא רק חכמה אינה יכולה להכיל מהו "תלמיד חכם", ולא רק
גאונות לא יכולה להשיג את זה, אלא אפילו נביא! אשר תמונת ה' יביט, אינו יכול להביט
בשכר תלמידי חכמים!! ואף עין של נבואה, הרואה מראות אלוקים וצופה בסתרי מרכבה,
אבל במדרגת תלמידי חכמים, לא!!

רק אחד יודע מה-זה תלמיד-חכם, רק אחד ויחיד רואה מהו...

א ל ו ק י מ !!!

להנ"ל שהתורה היא "מעין מציאות", ו"המצאה אלוקית להדבק באלוקותו", מובן שרק
הבורא יתברך יכול להשיג מהו ת"ח.

והמהר"ל בנתיבות עולם (נתיב התורה פרק יא) כתב:

"כי התלמיד חכם כמו עצם התורה, ויש לו דמיון גמור אל התורה!!"

בשו"ת הריב"ש (סי' מה, ד"ה וכבר שאל) הביא תשובת רב האי גאון ז"ל שפרט את ענייני
העבודה התלויים בלימוד התורה, ותלה בה את כל המצב הרוחני של האדם, אין לנו כמעט
הדרכות מהגאונים בעבודת השם, וכאן זכינו לאריכות דברים מרב האי גאון (יעויין שם
עוד):

**"ולא תמצא יראת שמים, ויראת חטא, וזריזות, וענוה, וטהרה, וקדושה, אלא במתעסקים
במשנה ובתלמוד".**

וכמה וכמה ראשונים הביאו תשובה זו (כמצויין בהערות לריב"ש שם).

החיד"א בלב דוד (פרק טו) הביא דברי הרב החסיד מהר"ם די לונזאנו ז"ל בספר שתי ידות,
על דרך זו:

**דלפי רוב העוסק בתורה ירבה החסידות ויהדות האיש וטוב אמונתו, ולפי רוב המבטל
מת"ת ירבה התרחקו מהשי"ת וחוקיו ומצותיו ורוע אמונתו... שיעשה מעשים רעים שיורו
על רוע אמונה, כמו שכולנו נדע שסופנו למות ומעשינו לא יורו שנאמין כך, ובהתרחקו
מהתורה מעט מעט נופל ברשת היצה"ר והעונות".**

בספר הבתים (ספר מצוה, מצוה יג) לרבינו דוד הכוכבי מרבותינו הראשונים כתב:
"עבודת התורה היא המעולה אשר בה ישיג האדם המבוקש אל נפשו, להתהלך לפני ה'
בארצות החיים".

היש"ר מקנדיאה ז"ל בהקדמה לס' 'נובלות חכמה', קולע השערה בדברים נכוחים:
"שאם איש יוליד מאה ירצה שיהיו כולם תלמודיים! שאין חפץ ה' בישיבות הפילוסופים
ובויכוחיהם עפ"י הגיונם ודרכיהם, כי אם בחילוקי התלמודיים וכל שעשועיו בפלפולם!...
וגם אני כעת כל עסקי בספרינו הקדושים, ושארית ימי נתתיו לה' ואין לי עסק עם שום
חכמה".^{רצח}

ועל כולנה רבי יהודה הלוי ראש המשוררים אשר לבני ישראל, ותלמידו רבי שלמה אבן
פרחון מוסר לנו במחברת הערוך (דף ה.ה):
"ועשה תשובה לפני מותו שלא יפייט לעולם!!"

ואין לנו עסק בנסתרות התשובה של קדמונים מלפני 900 שנה, אבל הוא גם כתב באחד
המכתבים (ישורון כה עמ' תשסו) שהוא עולה לארץ ישראל: "כי הרי קרוב אני להיות כמי
שמצפה למות בכלל רגע", א"כ אולי רצה להקדיש רגעיו ועיתותיו לתורה ועבודה.^{רצט}

* * *

רש"י בשמות (לב טז) מביא ממדרש תנחומא (תשא טז):
"כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית, כך כל שעשועיו של הקדוש
ברוך הוא בתורה!!!"

רבי חיים שמואלביץ זצ"ל מחדד את משמעות הדברים ('שיחות מוסר', מהדו' תשע"ו עמ'
קנ):

הקדוש ברוך הוא סוקר את כל העולם כלו בסקירה אחת, מיליארדי בני אדם, ועוד יותר
מיליארדים וסוגים של חיות בהמות עופות דגים שקצים ורמשים, וצומח ודומם, וכו' וכו'
וכו', וכל יצור ובריה מקבל את הצורך המדויק שלו, בכל התחומים -
הכל - בסקירה אחת!!!

אבל בשביל לתת שכר תלמוד תורה - הוא מתפנה מכל עסקיו!
יכולה להיות השגה במשמעות של זה ? !

^{רצח} החיד"א ב'שם הגדולים' (מערכת ספרים, ערך א' - ספר אלים) כתב עליו: הרב הכולל הפילוסוף, מהר"ר יש"ר
מקנדיא, והרב הנזכר הי' חכם בכל החכמות ומופלג בכל חכמה, מספר התשבורת, פילוסופיא, תכונה, הגיון, רפואה.
וחכם בתורה בפלפול הש"ס ופוסקים, ודרשן מופלא, ודעתו רחבה", עיי"ש עוד.

^{רצט} ברם זה לשונו שם: "ואמר ר' יהודה הלוי, כי הפיטן הולך אחר המשקל, ועושה שמת"י במקום שמת"י ואומר
במקום אומר, וזה כולו רע, ועשה תשובה לפני מותו שלא יפייט לעולם", א"כ יתכן שהתשובה היתה בגלל נזקי הדקדוק
ולא על ניצול הזמן לתורה.

עוד דברים מלהיבים על שכר התורה, מרבי אליהו מגריידיץ תלמיד רבי עקיבא אייגר, שנודע כמקובל ובעל מופת בספרו סוכת שלם (פרק א'):

ואמנם גם הקטן שבלומדי תורה זוכה להיות בין הקרואים [=לסעודת לויתן], וכי בשביל שזוכים השרים הגדולים לחיות מן היושבים ראשונה במלכות, נאמר למי שהוא למטה מהם - אם גם הוא מסיב על השולחן ושמע דברי המלך בנעימות - שאינו בין שרי המלך יושבי שולחנו?? ושאיין לו ממשלה על כלום???

* * *

על כתיבת דברי תורה נמצא בתקוני זוהר (מג סוף ע"א) דבר עצום, שאמנם הוא מסודות התורה, אבל גם לפי פשוטם של דברים יש בו משמעות עצומה!

במה בחר הקדוש ברוך הוא לפעול את המעמד הגדול של קריעת ים-סוף?

על מה הוא הורה לעשות את שינוי הטבע וקידוש שמו בכל העולם?

"מִטָּה דִּילִיָּה דִּקְרַע בֵּיהּ יִמָּא דָּא קוֹלְמוֹס, בְּגִין דְּעֵלִיָּה אֲתַגְלִיָּא זְרוּעַ ה', דְּאִתְמַר בֵּיהּ (יִשְׁעֵיהּ נַג א) וְזְרוּעַ ה' עַל מִי נִגְלָתָהּ."

[תרגום: מטה שלו שקרע בו הים זה קולמוס, בגלל שעליו התגלה זרוע ה', שנאמר בו וזרוע ה' על מי נגלתה].

ה"קולמוס" שבו כותבים את דברי התורה! לא בדברי התורה עצמם, לא בקלף שעליו הם כתובים, רק ב"הכשר מצוה" וב"כלי" שאיתו כותבים את דברי התורה.

וזה לא סוף פסוק. גם ההכשר של ההכשר, האצבעות האוחזות בקולמוס, הם לא משהו טכני גרידא, הם לא פעולה מתבקשת כי כך מחזיקים קולמוס. וכך מגלה הזוהר שם (פ.ט). על המדרגה העליונה של האצבעות האוחזות בקולמוס לכתיבת דבררי תורה:

"תִּלְת אַצְבָּעֵין מְתִיחֵדִין בְּקוֹלְמוֹס לְכְתִיבָהּ, וְעֵלִיָּהּ אָמַר בֶּן זֹמָא (חגיגה טו). אֵין בֵּין מִים הָעֲלִיוֹנִים לְמִים הַתַּחְתּוֹנִים אֶלָּא כְּשֶׁלֶשׁ אַצְבָּעוֹת, וְתֵרִין אַצְבָּעָאן אֵינוֹן דְּסַמְכִין לֹון, וְאֵינוֹן כְּתָרֵי גְלִימֵי דְסַחִיפֵי אֶהְדָּדִי."

[תרגום: שלש אצבעות מתייחדים בקולמוס לכתיבה, ועליהם אמר בן זומא אין בין מים העליונים למים התחתונים אלא כשלש אצבעות, ושני אצבעות הם שסומכים אותם, והם כשני לבושים שפרוסים זה אצל זה].

לא מובן כלום, אבל כן מובן שאין "סתם" ואין "טבעי", אין "אגב" ולא "טפל" בכל מה שקשור בסרך ורמז לתורה הקדושה, הכל מתוכנן ומחושבן עד הצורה בה מחזיקים עט לכתיבה. זה כך בכל מה שקורה בעולם, כל שכן וקל וחומר במה שקשור לאורייתא קדישתא.

* * *

על הפסוק 'ויניחאו בגן עדן לעבדה ולשמרה' (בראשית ב טו), ביאר האור החיים איך תתכן עבודה בגן-עדן:

"והעבודה היא התעסקות גדול והסתכלות נמרץ בתורה - שהיא עיקר מצוותה".

ובויקרא (טז לד) כתב:

"וזה בנין אב לתורתנו הקדושה, שכולה היא מוצא פי ה', יחיה האדם חיי עולם בהגיגו בנועם עליון"!!!

ובשמות (יט ב) כתב:

"עיקרי ההכנה לקבלת התורה, שבאמצעותם נתרצה ה' להנחילם נחלת ש-די היא תורתנו הנעימה, האחד - הוא התגברות והתעצמות בעסק התורה, כי העצלות הוא עשב המפסיד השגתה. ולזה תמצא כי כל מקום שיזכרנה ה' לתורה, ידקדקו לומר לשון חוזק ואומץ, עד גדר שימית עצמו עליה!!!... כמו כן רבותינו ז"ל ידקדקו בהזכרתם לומר עסק התורה, השתדלות התורה... כי לא תושג ההשגה אלא בהתעצמות גדול".

ושם (כז כ) כתב:

"ואמר עוד כתית, פירוש - שצריכין לעסק בתורה ולכתת גופם וכוחם".

ורבי בצלאל אשכנזי זיע"א בעל השיטה מקובצת, כתב באגרת (קובץ 'מקבציאל' לז עמ' תקנד ואילך):

"דהעסק והפלפול בגופא דאורייתא, מעלה עליו על כל דיבור ודיבור שיוציא מפיו הוא כעושה מלאכה בכלי ומבהיק אותו!"
ויעויין שם כל מתק וחריפות דברותיו.

ובהסכמה לספר בית לוי על גיטין מאבד"ק לימאנוב, כתב ששמע מהדברי חיים מצאנז זיע"א, כי העיקר של תורה שבעל פה - ליגע את עצמו לחדש חידושים כפי שכלו השכל התורה.

* * *

התורה מגדירה את עצמה בהגדרה שאם לא היתה מפורשת אי-אפשר להעלותה על הדעת:

"ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת" (משלי ח ל)

פגישה עם מלך היא דבר גדול, היא דורשת הכנה מרובה ולימוד טכסיסי-מלוכה. להשתתף עם מלך בארוחה זה כבר אירוע נדיר, שמור לאנשי-מעלה שרים ונכבדים, וגם אז יש את כללי-הטקס ושמירה על כבוד המלוכה. אבל יש משהו למעלה מזה, יותר מפגישה ואפילו יותר מארוחה, ענין של קירוב-לבבות, של ידידות-אמת, ודוקא שם אין כללים ואין טקסים!?

ל ה ש ת ע ש ע עם המלך - -

ל ש ח ק איתו - -

דרגה עליונה של קשר-אמיץ, של אהבת לב-ונפש, מקום שאין בו כללים וגינונים, כבוד וריחוק, רק שמחה וידידות. ודוקא דרגה גבוהה זו לא תלויה בחשיבות המוזמן, בגודל המשרה או המשכורת שלו, היא תלויה בקירבה שהמלך חש כלפיו, בהנאה של המלך לשהות במחיצתו.

וזה מה שקורה בכל קטע גמרא...!!!

בכל דיבור של רש"י וקושיא של ראשונים ואחרונים...!!!

לא פגישה עם אלוקינו-מלך-העולם, לא ארוחה עם מסובב-הסיבות-כולם,

שעשוע...!!!

לשחק לפניו...!!!

בכל עת! מתי שאתה רוצה! בשבילך הדלת תמיד פתוחה, ועוד בשביל משחק!!! רק תשחזר את המימרא האחרונה שלמדת, איזו הלכה, איזו קושיא, ואתה ממצה את המקסימום שהעולם הזה יכול להציע: להשתעשע עם מי שברא אותך!! שברא את כל מה שאתה רואה ושומע ברגע זה!!

שלדמויות ששמחו אותנו לפניך, קראו... אברהם יצחק יעקב משה אהרן דוד!!

וזה זוהר מפורש (פר' ויקהל ח"ב דף ריז, מתורגם):

"ועל זה אמרה תורה ואהיה שעשועים יום יום, והייתי לא כתיב אלא ואהיה, בכל זמן ובכל עידן שמילים עילאיות עולות לפניו".

ובדברי אליהו הנביא נוסף על זה (תנא דבי אליהו זוטא פרק י):

"ושנו חכמים תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם ישב הקב"ה, ודרש, וחקר, וצרף, ובחן, את כל דברי התורה רמ"ח פעמים... ואח"כ הוציא הקב"ה את כל דברי התורה וקבע אותה בתורתו".

התורה אינה רק מחשבותיו ודיבוריו כביכול, ולא רק רצונותיו והוראותיו, אלא הנה כל פרט ממנה הקב"ה דרש! חקר! צרף! בחן!

לא חזר על כל התורה, לא שינן בעל-פה...

דרש, חקר, צרף, בחן, רמ"ח פעמים!!!

זאת הסוגיא שלפניך, התוס', המהרש"א, רש"י על התורה, הסעיף-קטן במשנה ברורה, כל דברי התורה, כל ידיעה וכל סברא, הם משהו שהקב"ה עסק וליטש אותו בכבודו ובעצמו 248 פעמים!!!

וכמו שכתוב בזוהר (במדבר רכא). "וְלִית מְלָה זְעִירָא דְאַתְיָא בְּאוֹרֵייתָא, דְּלֹא נִפְקַת מִפּוּמִיָּה דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא". [=אין מילה קטנה הבאה בתורה, שלא יצאה מפיו של הקב"ה].

עם זה אנחנו מתעסקים, בזה אנו לשים את מוחותינו!!

עוד מגלה לנו אליהו הנביא (שם, רבה פרק ב'):

"תשע מאות ושבעים וארבע דורות קודם שנברא העולם, העביר הקב"ה את כל דבריו לפני זרעו של אברהם יצחק ויעקב, אמר, מתי יגיע וישמע דבר מפיהם".

דרישה, חקירה, צירוף, ובחינה, 248 פעמים, התמסרות עצומה ושעשוע עליון, וכל זה לשם מה?! מה היא כביכול המטרה בכל השלבים הללו?!

מ ת י ג י ע ו י ש מ ע ד ב ר מ פ י ה ם

כלומר - מפינו...

אבל גילויי החיבה לא תמו...

וכך אמרו במדרש רבה (שמות רבה תשא פרשה מ'):

"צריך אדם להיות נוטל משל לומר פרקו או אגדתו או מדרשו, בשעה שהוא מבקש לאמרם בצבור לא יאמר הואיל שאני יודע ביפה כשאכנס לדרש אני אומר, אמר רב אחא מן האלהים אתה למד, כשבקש לומר תורה לישראל אמרה ארבע פעמים בינו לבין עצמו עד שלא אמרה לישראל!"

לקרוא ולא להבין:

מ י ה ו א ש חזר ארבע פעמים???

ב ש ב י ל מ י ה ו א חזר ארבע פעמים???

יש כלים להכיל דבר כזה?!

בספר מעלות התורה כתב: ואם פרש ממנה, יתאמץ לשוב אליה מיד ולא יבוש! כדאיתא במדרש: תורה צוה לנו משה מורשה - משל לבן מלך שנשבה למדינה אחרת כשהוא קטן, אפלו לאחר מאה שנים אינו בוש לחזור לירשתו, כך לא יהיה אדם בוש לחזור להתורה אפלו לאחר כמה שנים שפרש ממנה, והיא תטהר אותו מכל טמאה!!!

בבראשית רבה (פס"ג א) אמרו מי שיש לו בן יגע בתורה מתמלא עליו רחמים, שנאמר (משלי כג טו) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. שואל השפת אמת (לקוטים, פרשת תולדות) מה ראייה מפסוק זה, וגם כל אדם מרחם על בנו?

ומבאר שיתכן לפרש שמתמלא עליו רחמים כשרואה שמיגע עצמו ואינו יכול למצא, ומתמלא עליו רחמים שימצא על ידי היגיעה, לכן כשזוכה אל החכמה אחר היגיעה שמח גם אביו, דכתיב (משלי יד י) לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר, רק האב שמתערב גם בהיגיעה שמח אחר כך! וכן מה שדורש אביו שבשמים מתמלא עליו רחמים הוא כן, לסייע לו כמו שאמרו הבא לטהר מסייעין לו!

דייק מזה המשפיע הנודע הגרצ"מ זילברברג שליט"א, שאם כדי לשמח בשלמות בשמחת השני צריך קדם לדעת את המרירות שלו, הרי שהקדוש ברוך הוא שתף בכל הצער והטרחה של יגיעת התורה, ובכל סוגי ומיני הקשיים שיש בלמוד כשאינ בו חשק ואין בו הארה ונעימות, כי רק אז אפשר לומר ש"אם חכם לבו" אזי "ישמח לבי גם אני" בדרגה שוה, והקדוש ברוך הוא שתף בשמחה בהצלחה בתורה, בהבנת והארת הסוגיא ושאר אופני השמחה בתורה.

ואם כן כך הוא בכל פרט רוחני, אם אב גשמי אכול ומיסר מהקשיים של הבן שלו, קל וחמר שהקדוש ברוך הוא אב הרחמים שתף מלא בכל רגשות הקשי שלנו, אף שהוא הוא הגורם לקשיים! ואם אב גשמי עלז ומתמוגג מההצלחות של הבן שלו, קל וחמר כמה הקדוש ברוך הוא נמסך ומתמוגג בכל ההצלחות שלנו!!

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

ושא"ס

צריך תוכנית איך לומדים תורה!!

חברת האוטובוסים זכתה במכרז על הפעלת התחבורה בעיר. היא מתחילה להסיע את הנוסעים, והיא פותחת את היום בטכסים וחגיגות. מאות אוטובוסים פושטים על העיר והנהגים, הפקחים והדיילים החדשים מסבירים פנים לתושביה. כרזות משובבות לב, בלונים ושמחה, כוסות קפה ואוטובוסים נוחים ומפוארים, הכל כדי להוכיח לנו שהגענו לגן-עדן תחבורתי.

בתחנת קו 45 מעלה נהג חביב עשרות נוסעים, מחייך אליהם בנעימות, מציע להם שתיה ועוגות, מדבקות וכרזות, מנעים להם את הנסיעה במוזיקה נעימה. הנוסעים שמחים וצוהלים נוסעים באוטובוס החדש והיפה ונהנים מכל רגע, ואז מישהו שם לב שהנהג נוסע לצד השני של העיר.

"נהג יקר! אתה בטוח שזה המסלול הנכון?" הוא שואל, והנהג מסביר הפנים משיב לו: "את האמת? מרוב פרטים וקורסים, הסברים ותמריצים להנעים לכם את השהות באוטובוס, שכחתי לשאול מה יעד הנסיעה שלי ושלכם..."

*

לפני כ-30 שנה, השתתפתי בקבוצה שעסקה בנושא מסוים והתכנסה מידי יום, במשך 3 שבועות רצופים, מ-8 בבוקר ועד 4 אחר הצהריים. ביום הראשון הגיעו 18 בני ישיבה, שם הוברר להם שהיום הראשון יוקדש רק לדבר אחד, למקד בבירור מה כל אחד מחברי הקבוצה רוצה להשיג מההשתתפות בה. "מה היעד שלך?", נשאל כל אחד מאיתנו, ועד שלא הגדרנו, כל אחד לעצמו, את מטרתו המדויקת, לא החלה הפעילות. אני זוכר שכבר אז, כבן ישיבה צעיר, הוקסמתי מהאמת הפשוטה הזאת. אתה אמור לנסוע בכל יום, במשך 3 שבועות רצופים, מבני ברק לכפר שמריהו. אתה אמור להתכנס במשך 8 שעות בכל יום. הוריך השקיעו הרבה כסף ומשאבים, חשיבה ובירורים, התייעצו עם מרן שר התורה זיע"א, עם ראשי הישיבה, דאגו לקבוצה על טהרת הקודש ולהסעה מסודרת. אך האם באמת הצבת לעצמך, אתה עצמך, יעד ברור ומוחלט, למה הגעת בדיוק לכאן?!

ברוך ה', היכלי התורה גדושים ברבבות לומדים, בכל הגילאים, בשפע מקומות תורה נפלאים. אך כמו כל בעל מכולת שכונתית, כמו כל בעל עסק בעולם, צריך תוכנית מסודרת. הרי זהו עסקנו, עסק התורה, עליה ברכנו הבוקר "לעסוק בדברי תורה".

ראשית, נעשה לעצמנו סדר בראש: למה אני כאן, בישיבה או בכולל? האם כדי לעשות נחת רוח להורים שלי, לרעייתי, לשווער שלי? האם אני לומד תורה רק משום שזה מה שהסביבה דורשת ממני, או שאני עצמי באמת רוצה ללמוד תורה?- אם המסקנה העגומה

היא שהלימוד הוא כורח- סביבתי, אז אכן כן, המסגרת מספיקה. גם לימוד בעצלתיים ובלי חשק פנימי מספיק.

אם הלימוד הוא כדי לקיים מצוות עשה דאורייתא של תלמוד תורה, הרי שמצד מצוות לימוד התורה אפשר לחזור על דף גמרא אחד כל החיים ולקיים את המצוה הבסיסית.

אך אם חשקה נפשך לקיים את כל חלקי מצוות תלמוד תורה, ולא רק את חלק היודברת בם'. את ה'ושננתם'- שיהיו דברי תורה מחודדים בפיוך, את חלקי חובת המצוה הכוללים לדעת את כל התורה כולה, עליה האריכו הפוסקים והספרים די בכל אתר ואתר. אם רצונך להיות נזר הבריאה, תלמיד חכם, ששואלים אותו בכל מקום והוא יודע, בהבנה, באיכות ובכמות, עיון ובקיאיות, עד אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. אם זאת היא המטרה, להגיע לפסגה, עליה אמרו חז"ל (ברכות לד, ב) ש"כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן - עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו"- אז צריך תוכנית מסודרת. אפשר ללמוד כל החיים, בהתמדה גדולה, ולקיים בכל רגע ורגע את המצוה הגדולה ביותר, עליה אמרנו הבוקר "ותלמוד תורה כנגד כולם". אך כשהלימוד נעשה בתוכנית מסודרת, אפשר גם להיות תלמיד חכם אמיתי.

גם כשנלמד מסכת שלמה בעיון גדול, עם הראשונים והאחרונים, אך לא נחזור עליה בצורה שיטתית, לא נזכור את מה שלמדנו. אם נלמד הרבה, בצורה מהירה מאד, לא נזכור מה שלמדנו. אם נלמד בצורה לא מסודרת, בכל פעם נעבור מנושא לנושא או מתוכנית לימוד כזו לתוכנית לימוד אחרת, לא נצא עם משהו ביד. בטווח הקצר ודאי נדע ונזכור, אך ההמשך ידוע.

גם בן ישיבה, שנמצא בתוך מסגרת לימודית מאד מסודרת, זקוק לתוכנית וליעד. כדי לצאת מהישיבה עם 'נשים- נזיקין', או עם כל יעד לימודי מסודר אחר, צריך לתכנן את השנים היפות האלה בתכנון אישי מדוקדק, במה להשקיע יותר ומה ללמוד יותר בבקיאיות. איך לחזור ולשנן, איך להשאיר את האוצרות הללו בלב ובמוח.

אברך ודאי צריך לתכנן את חייו בצורה מסודרת. "מה אני רוצה להיות כשאהיה גדול". כעת אני בן 30. עם מה אני מוצא את עצמי בגיל ארבעים? האם בעוד עשר שנים אוכל לדעת, לדעת ממש, חצי ש"ס, ש"ס שלם, או שלבסוף אאגור רק אוסף של ידיעות לא סדורות וממוקדות, מפה ושם, ואם ישאלו אותי מה כתוב, אזכיר כמה דברים מעומעמים בסוגיא ואומר בבטחון ש"מדברים על זה?!...".

כדי להמשיך ולהנות, לחוש גישמאק, מלימוד התורה, כל החיים, צריך להביט מידי פעם אחורה ולהרגיש שאני יודע, יש לי אוצר בלום של ידיעות. נכון, תמיד הדרך ארוכה ולא נגמרת, התורה ארוכה מארץ מידה ורחבה מיני ים, אבל בבא קמא אני יודע, גם בבא מציעא וגם בבא בתרא. את החצי הראשון של חולין אני יודע מצוין, וכך גם עירובין, פסחים וביצה. וכדי לדעת- צריך תוכנית מסודרת.

כל יהודי מגיע לגיל מסוים בו הוא עומד על דעתו ומבין מה היא נטיית ליבו בלימוד, לאיזה חלקים בתורה הוא מתחבר במיוחד, מהו סגנון לימודו האהוב עליו ובאיזה שיטה לימודית הוא יכול לצמוח בדרכו האישית. מרן רבינו ראש הישיבה הגרי"ג אדלשטיין שליט"א מרבה לדבר על הצורך של כל יהודי ללמוד 'לפי טבעו'. וכאשר נעצור ונבין מהו ה'לפי טבעו' הפרטי שלנו, נבדוק: האם אכן בדרך זו אנו צועדים? ואם כן, האם הדרך הלימודית שלנו תוביל אותנו, בעוד כך וכך שנים, להיות תלמיד חכם אמיתי?

תוכנית מסודרת צריכה להיעשות לטווח רחוק ולטווח קצר. לטווח הרחוק- היכן אני רוצה לעמוד בידיעת התורה שלי עוד עשר שנים. ולטווח הקצר- כיצד 'זמן הקיץ' הקרוב משתלב בתוכנית הגדולה הזאת. מה ללמוד, מהו הספק הלימוד, איך לחזור כדי שלא אשכח, ומתי אחזור ואסכם בכתב את מה שלמדתי ב'זמן חורף'.

אין ספק שכל מילה של תורה היא הדבר הטוב ביותר בעולם. כל מסכת או כרך 'שולחן ערוך' שנלמד, לא משנה היכן ואיך, תעלה אותנו לפסגות. כל עסק בעסק התורה, גם בלי שום תוכנית וסדר, הוא קיום רצונו יתברך והדבר הנעלה ביותר בבריאה. אך אם נרצה יותר, ואנחנו כולנו הרי רוצים יותר, להיות ממש תלמידי חכמים, נצטרך לעמול בסדר שיטתי, בשום שכל, בבדיקה אישית ומדוקדקת מזמן לזמן, האם אנו עומדים ביעדים ובשאיפות, והאם מה שכל כך התייגענו עליו לפני שנה- שנתיים, לא נשכח מאיתנו ברמה כזאת או אחרת. כך נפגוש את עצמנו בהמשך, מלאים וגדושים בכל מה שהשגנו בעמל וביזע, ונרגיש, כבר עכשו, מאושרים באמת.

*

בגדר המבזה תלמידי חכמים שאין לו חלק לעוה"ב

יהודי שוחח עם רעהו ואמר לו שרב ת"ח פלוני אינו מקובל בעיניו כמורה הוראה או כראש ישיבה, מפני שצורת לימודו בקיאותית ולא עיונית, או שחסר לו בידיעת התורה, וכדו'. אמר לו חבירו: "הלא אמרו חז"ל שהמבזה תלמידי חכמים אין להם חלק לעולם הבא!". האם אכן כך הם פני הדברים? נברר ענין זה בס"ד, עם בירור איסור ביזוי תלמידי חכמים וגרריו.

הנה בדורינו דור עני בדעת רבים מורים לעצמם היתר רח"ל לבזות ת"ח, באומרם שאלו אינם תלמידי חכמים, מפני חסרון העיון שבלמודם, או בחסרון ידיעת התורה שלהם, או שאין יראתם קודמת לחכמתם ועוד כהנה. וחשבתי להמליץ זכות ולומר דביזוי ת"ח בדברים שכאלה, אינם בגדר אלו שאין להם חלק לעוה"ב.

דהנה איתא בסנהדרין (צט,ב- ק,א): אפיקורוס רבי ורבי חנינא אמרי תרוייהו זה המבזה תלמיד חכם, רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חבירו בפני תלמיד חכם. ובהמשך איתא: אפיקורוס כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו, וכו', רבא אמר כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהני לן רבנן מעולם, לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה רבא כי הוו מייתי טריפתא דבי בנימין קמיה כי הוה

חזי בה טעמא להיתירא אמר להו תחזו דקא שרינא לכו עורבא כי הוה חזי לה טעמא לאיסורא אמר להו תחזו דקא אסרנא לכו יונה. רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן (וביאר רש"י: אדם שאומר אותו תלמיד חכם, דלשון בזוי הוא זה, שהיה לו לומר רבותינו שבמקום פלוני לישנא אחרינא: כגון דאמר הני רבנן דכשהוא מספר שום דבר מרבנן אומר הני ולשון גנאי הוא הני, אבל הנהו רבנן אינו גנאי, עכ"ל). רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא, לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה, כי מטו מגילת אסתר אמרי הא [מגילת אסתר] לא בעי מטפחת, אמר להו כי האי גוונא נמי מיחזי כי אפקירותא. רב נחמן אמר זה הקורא רבו בשמו, דאמר רבי יוחנן מפני מה נענש גיחזי, מפני שקרא לרבו בשמו, שנאמר 'ויאמר גחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע'. וכן בס' כפתור ופרח (פמ"ד) כתב דהמבזה ת"ח הוא גם המזכיר החכם בלשון מגונה, ואמרינן בנדרים (נב), ההיא איתתא דאתת לקמיה דרב יהודה בנהרדעא איתחייבא בדינא. אמרה ליה, שמואל רבך הכי דנן. אמר לה ידעת ביה, אמרה ליה אין, איניש גוצא הוה, רבה כריסיה ורב שיניה. אמר לה לבזויי קא אתית, תהוי איתתא בשמתא, ופקעא כריסה. וכן ברב, דאמרינן בחולין (קלו, ב) כי סליק איסי בר היני אשכחיה לרבי יוחנן וכו', אמר ליה מאן ריש סידרא בבבל, אמר ליה אבא אריכא, אמר ליה אבא אריכא קרית ליה וכו', עכ"ד הכפתור ופרח.

והנה בכל הני הכוונה שיודע את מעלת הת"ח, רק מזלזל בו או בתורתו, באומרו דמאי אהני ליה רבנן, וקוראו בשמו או מבזהו, ועי"כ מפחית בכבוד התורה ולימודה. נוכדמצינו בברכות (יט,א) דעקביא בן מהלאל סיפר אחר מיטתן של שמעיה ואבטליון, בכך שאמר שהשקו סוטה גיורת מפני שהיו גרים כמותה, וי"א דנדוהו חכמים ומת בנדויו וסקלו בית דין את ארונו. הרי דבכה"ג חשיב שמבזה את הת"ח]. אך אלו המזלזלים ואומרים שאלו ואלו אינם תלמידי חכמים, א"כ מייקרים הם את ערך התורה ולימודה, ורק סוברים שלימוד בקיאותי בלבד, או לימוד עיוני בלבד, לא מחשיב את הלומד כך לתלמיד חכם, וממילא אינם אומרים דמאי אהני ליה רבנן, אלא רק שאדם זה אינו בכלל רבנן, וא"כ ענין אחר הוא.

ובשערי תשובה להחסיד רבנו יונה (ש"ג קמז) ביאר ענין ביזוי החכמים שאין להם חלק לעוה"ב, כך: "כי יש בכבוד החכמים והישירים תועלות גדולות, ובכבוד הכסילים והרשעים - מכשולים רבים ועצומים, כי בהתהדר החכמים ובתתם עליונים, דבריהם נשמעים, וילוו עליהם העם כולו וידמו למועצותם. והשנית - בראות בני אדם את כל כבודם ילמדו לקח לנחול כבוד ותרבה הדעת. ואמרו רז"ל (פסחים נ, ב): לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה, כי מתוך שלא לשמה בא לשמה. והשלישית - רבים מישני לבבות יעורו משנתם בראותם הדר כבוד התורה, ויכירו מעלתה, ויבא חשקה בלבבם, ויהיה עסקם בה לשם יתעלה ולעובדו בלבב שלם", עכ"ל. ולכאן דברינו תלויים בטעמי רבנו יונה.

והנה כתב הרמב"ם (תשובה פ"ג הי"ד): כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו אע"פ שהן מישראל אין להם חלק לעוה"ב, ויש עבירות קלות מאלו ואעפ"כ אמרו חכמים שהרגיל בהן אין להם חלק לעוה"ב וכדאי הן להתרחק מהן ולהזהר בהן, ואלו הן...

והמבזה תלמידי חכמים והמבזה רבותיו, עכ"ל. ואנו למדים שהרמב"ם חידש לך חידוש, אשר לא נכתב בפירוש בגמ', והוא שרק 'הרגיל בהן' אין להם חלק לעוה"ב, ולא כ"א שחטא בחטא זה שלא בקביעות ורגילות. ושו"מ דכ"כ המהרי"ק (שו"ת החדשות סי' ט) שדוקא הרגיל לבזות ת"ח אין לו חלק לעוה"ב, שאז מוכח שכוונתו לבזות את כבוד התורה, אך לא המבזם באקראי, ושמחתי שכיוונתי לדעת גדולים.

*

לפרוש ממנה איני יכול

מה היטלר שכח לשרוף, כשהרב שך בכה בכי תמרורים, כשכוס התה נשפכה על הרב אלישיב, כשהרבי מויז'ניץ לא חשב בכלל על הלולייץ, מהו גהינום עלי אדמות ומדוע צריך ללמוד תורה כמו שאוכלים אבטיח ** מאמר קצר על אהבת תורה גדולה, לכבוד חג מתן תורתנו, חג השבועות

משל למלך שהיתה לו בת יחידה, ובא אחד מן המלכים ונטלה. ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו. אמר לו: בתי שנתתי לך יחידית היא. לפרוש ממנה איני יכול. לומר לך אל תיטלה איני יכול. לפי שאשתך היא. אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך, קיתון אחד עשה לי שאגור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי. - כך אמר הקב"ה לישראל: נתתי לכם את התורה, לפרוש ממנה איני יכול. לומר לכם אל תיטלוה איני יכול. אלא בכל מקום שאתם הולכים, בית אחד עשו לי שאדור בתוכו. (שמות רבה פרשה ל"ג).

וכשהמשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל מסר בישיבה את דברי המדרש המזעזעים, סיפר מרן הגרא"מ שך זצ"ל למחרת, שלא הצליח לתת תנומה לעפעפיו כל אותו הלילה. דברי המדרש, "לפרוש ממנה איני יכול", לא איפשרו לו לישון. שהרי הקב"ה בכבודו מצווה ואומר שאינו יכול לפרוש מהתורה הקדושה, וכי אנו יכולים לפרוש ולו מעט ממנה?!

---התחושה של "לפרוש ממנה איני יכול" הינה התחושה המפעפעת בלב ליבו של כל צורב, שטעם אי פעם טעמה של תורה. -דף הגמרא, לדידו של לומד התורה בטהרה, הוא בית היין בעצמו, והלומד הוא שיכור. שיכור ולא מייץ, שיכור מן התורה.

סיפר לי נכדו של מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, הרב אברהם אלישיב: "כידוע, יש לנכדים תורנות אצל סבא. פעם הגיע לו תורי. סבא ישב כרגיל ולמד ואני ניגשתי למטבח והכנתי לו כוס תה ירושלמי מהביל. הנחתי לפניו את הכוס, סבא הודה והמשיך ללמוד במנגינתו הנודעת ובמסירת כל ישותו לדף הגמרא שלפניו. כעבור איזה זמן נכנסתי לחדר. סבא ישב ולמד, שקוע כל כולו. כוס התה שכבה לה אין אונים והמשקה ניגר על המפה, על השולחן ועל מכנסיו של סבא. וסבא? שום דבר. אינו חש, הוא בתוך דברי רב אדא בר אהבה ור' הונא. וכוס התה? מאן דכר שמיה!"

לא לחינם אמר פעם הרבי מצאנז, הגאון רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם זצ"ל, ש"היטלר לא ידע שאם הוא רוצה להילחם ביהודים, הוא צריך לשרוף להם את "התוספות". כי דיבור

תוספות, לדידו של הצאנזער רבי, הוא כל הישות, האהבה האין סופית והתחושה הכל-כך משכרת. תורה!!!

כ"ק האדמו"ר מצאנו איבד את בני משפחתו בתופת הגרמנית, מאות מחסידיו עלו בסערה השמימה, אך החורבן לדעתו היה אם התוספות היה נשרף. כי כך חשים לומדי התורה, שבלעדי הגופים יש חיים. אך בלעדי התורה אין, אין כלום, מאומה.

בגרוסוורדן הופיע לו לוליין צמרת, שהילך על חבל דק, תלוי בין שמים וארץ. כל בני העיר, גויים ויהודים כאחד, אנשי מעש ובעלי בתים, צעדו אל כיכר העיר לחזות בפלא הגדול. וכך סיפר כ"ק האדמו"ר מויזניץ מונסי זצ"ל: "כדי שלא אמשך אחרי הופעת הלוליין, הייתי חייב לנעול את דלת הבית ולהשליך את המפתח מבעד לחלון. אך אחי מוישלה (לימים כ"ק אדמו"ר מויזניץ הישועות משה זצ"ל) לא הוצרך בכלל לזרוק את המפתח. הוא כל-כך אוהב ללמוד, עד שלשום דבר אחר אין תפיסה בעולמו".

מאי משמע? - שיהודי אוהב את התורה, אין לו בעולמו אלא ד' אמות של רשב"א וריטב"א, של רבי עקיבא איגר, מנחת חינוך ור' נפתלי טרופ.

כל העיר יכולה להשתעשע בהבלי עולם. אך הלומד? במה אתם מחליפים עולם עומד לעולם?!

שמעתי מידידי הגאון רבי אהרון סלר שליט"א, שהוא וחבריו נכנסו לראש הישיבה, מרן הגרא"מ שך זצ"ל, הראו לו "הגהות הגר"א" תמוה. "מה הפשט?" ביקשו הבחורים והרב שך הצטער, "קשה לי לקרוא את האותיות", אמר. הבחורים נסוגו ורצו לצאת מהחדר ואז השיג אותם קולו של הישיש הקדוש. "אין לכם מידות טובות".

- "מה?", התחלחו הבחורים.

- "יושב כאן יהודי זקן, שלא מצליח לקרוא את הגהות הגר"א, ואתם לא מוכנים להקריא לו את הדברים?!" התמרמר מרן זצ"ל וישב עם הבחורים במשך שעה וחצי, עד שדברי הגר"א עלו יפה יפה.

---ופעם אחת בכה הרב שך. היה זה לאחר שעבר ניתוח קטרט בעינו. הרופאים ציוו בחוק בל יעבור שראש הישיבה לא יעיין בשום ספר שהוא. העיון בספרים, ולו לרגע קט, תזיק לרב. אחד מנכדי מרן עמד ליד מיטתו והרב שך נרדם.

ויהי בחצי הלילה, התעורר הרב והתחיל "לחשוב בלימוד". במהלך המחשבות נצרך לספר הרשב"א ופנה לנכדו. "תביא לי בבקשה רשב"א מהארון, קשה לי לקום לבד". הנכד סירב בעדינות, הרופאים אסרו. הסב התעקש והנכד התעקש אף הוא. "אנא, תביא רשב"א לרגע אחד!", התחנן הרב שך ונתקל בחומה בצורה. אז לא עצר הרב שך ברוחו ופרץ בבכי סוער, מתחנן מבעד לדמעות לקבל רשב"א. הנכד הביא ועיניו של הרב אורו.

כי כולנו אוהבים לנשום, ודף הרשב"א הוא אויר לנשימה.

"אתם יודעים מה זה גהינום?" אמר הגאון ה"בית אהרן" אב"ד קרלין. "גהינום זה שאתה יושב בליל שבת, האור נכבה, הירח בחוץ אינו מאיר ואין לך שום אור כדי לראות את שורות הרש"י הזעירות!" - זה גהינום עלי אדמות... השמעתם?!

וכשרבי יוחנן האמורא איבד את מוחו לאחר פטירת החברותא ריש לקיש, התפללו חכמים שישוב לעפרו ויסתלק מן העולם. מדוע לא התפללו חז"ל שר' יוחנן ישוב לדעתו כבראשונה? שאלו העולם. ותירצו: אם רבי יוחנן היה חוזר לשפיותו, כשהיה נזכר בריש לקיש ותורתו שחסרה לו, היה משתגע שוב.

יכלה הבטאון ודפיו, יכלו בטאוני כל העולם כולו, ולא יכלו להם משוגעים שכאלה, שיכורים שכאלה. אלפי שנים סרקו את בשרינו במסרקות של ברזל, שיפדו אותנו בשיפוד מתכת ושיספו את עצמותינו בגיליוטינות משופשפות. אך האהבה המשכרת הזאת לתורה לא אספה חלפה עברה לה. משוררי "שירת בת השמים התורה הקדושה" (כלשון החזון איש זי"ע) לא פשו להם. נמצא אותם בכל בית כנסת ובית מדרש, בכל שטיבל, קלויז או ישיבה. כי תכלית התורה, כפי שכותב הקדוש ה"אבני נזר" זצ"ל מסוכוצ'וב, היא להתענג עליה ולהמתיק את נשמתנו בה.

"צריך ללמוד גמרא כמו שאוכלים אבטיח" - צעק פעם רבי אהרן כהן, ריש מתיבתא דחברון, בסערת נפש של סוגיה.

"ואיך אוכלים אבטיח? נכנסים לתוכו ונוגסים. ככל שיותר נוגסים כך יותר נהנים. המיץ האודם ניגר מכל הצדדים ואנחנו יותר ויותר מאושרים. כך לומדים תורה!"

ואם חטאתי ופשעתי ולא הצלחתי להעביר את התחושות. סורו נא אל כבשונה של פוניבו' בבני ברק, פורת יוסף ובעלזא בירושלים, השטיבל של צאנז בצפת, "מרכז התורה" באלעד וליקווד בארצות הברית. תפגשו שם אלפי יהודים שכאלה, שאם תתנו להם הכל באהבת התורה, בוז יבוזו לכם.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

אור התורה השולט על האיברים

הגמרא בשבת {פ"ח ע"א} מספרת, שכאשר רבא למד תורה, היו אצבעותיו מונחות מתחת לרגליו, ותוך כדי העיון בלימודו הוא נשען עליהם, והלחץ היה כ"כ גדול, עד שהיו אצבעותיו שותתות דם, ורבא בעצמו לא הרגיש בדבר, לרוב שקיעותו בעיון והעמקה בתורה.

"ההוא צדוקי דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא". ופרש"י: אצבעתא דידיה. אצבעות ידיו: וקא מייץ בהו. היה ממעכן ברגליו ואינו מבין מתוך טירדא".

כאשר ראה אותו צדוקי אחד לומד בצורה כזו, הוא תמה עליו ועל מעשהו, ופנה בקובלנא על מעשיהם של עם ישראל בעת קבלת התורה, ואמר לו: עם פזיז אתם, שהקדמתם נעשה לנשמע, היה להם לשמוע ראשית כל איזה תורה מציעים לכם, ואח"כ תאמרו "נעשה".

"א"ל עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו ברישא איבעי' לכו למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו". פרש"י: "עמא פזיזא. נמהר: דקדמיתו פומייכו לאודנייכו. קודם ששמעתם אותה היאך היא קשה ואם תוכלו לעמוד בה קבלתם עליכם לקיימה".

ענה לו רבא: אנו הולכים בשלימות עם הקב"ה, לכן יכולים לומר נעשה ונשמע, ועלינו נאמר: "תומת ישרים תנחם". אבל אתם הצדוקים, עליכם נאמר: "וסלף בוגדים ישדם".

"א"ל אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן {משלי יא-ג} תומת ישרים תנחם הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו {משלי יא-ג} וסלף בוגדים ישדם". ופרש"י: "דסגינן בשלימותא. התהלכנו עמו בתום לב כדרך העושים מאהבה וסמכנו עליו שלא יטעננו בדבר שלא נוכל לעמוד בו" ע"כ.

ויש לתמוה על מימרא זו בכמה תמיהות:

א. הדגישה הגמרא כי מעשה זה של רבא, היה עם צדוקי, יכלה הגמרא להעמיד זאת על עם הארץ, או כל אדם שמעשיו של רבא יהיו תמוהים לו.

ב. ובפרט שמעשיו של רבא תמוהים היו, שכן הלכה היא, שאסור לו לאדם לפגוע בעצמו, ומדוע גרם רבא שאצבעותיו ישתנו דם ע"י לימודו.

ג. ועוד יש להבין, מדוע כאשר ראה הצדוקי את מעשיו של רבא, תמה הוא על מעשי בני ישראל שהקדימו נעשה נשמע. מה הקשר בין הקדמתם וקבלת התורה שהיתה לפני אלפי שנה, לבין העמקתו של רבא בלימוד התורה הנוכחי הנגלה לפניו.

ד. גם תשובתו של רבא טעונה ביאור, מדוע הגדיר את עם ישראל כהולכים בשלימות, כדי לבאר את ענין ה"נעשה ונשמע", ואת הצדוקי וההולכים בשיטתו הגדיר כ"בוגדים". כדי להבין זאת, עלינו להעמיק ולהבין, את סודו של אור התורה, המתגלה רק למי שמעמיק בתורה ומתחבר אל שורשיה.

כידוע, הקב"ה ישראל והתורה נחשבים אחד, שלושתם מחוברים זה עם זה. התורה והקב"ה מחוברים תמיד, שהרי התורה היא חכמתו של הקב"ה. אמנם החיבור של שניהם עם ישראל אינו חיבור תמידי, אלא חיבור שתלוי בכל אחד מישראל, אם יעשה חיבור זה, הרי שבכך הוא מאחד את הקשר שלו עם אלוהיו ותורתו, ואם לאו, הרי הוא תלוש מאותם שורשים עמוקים השייכים לנפשו.

נמצא כי כאשר האיש היהודי עמל בתורת ה', הוא בכך הוא מחדש את הקשר הנפלא והמשולש של ה' יתברך, תורתו ושורש נשמת היהודי.

חידוש קשר זה, מתבטא גם בהרגשה. כאשר האדם לומד תורה לא מתוך שכל בלבד, אלא תוך רצון להתחבר לקדושת התורה ורצון השי"ת המצווה, הרי בכך הוא ממשיך על עצמו קדושה מיוחדת, קדושה הנובעת מ"אור התורה". אור התורה הוא אור רוחני, שניתן להרגישו רק כאשר עמלים ויגעים בתורה, על מנת להתחבר לשורש האמת שבתורה, וידיעת רצון ה' הטמון בה.

כוחו של אור התורה הוא כל כך גדול, עד שיש בכוחו להשתלט על האדם כוחו, על מעשיו ופעולותיו, וכל חושיו והרגשיו. האדם אשר פועם בו אור התורה, יכול להגיע למצב המוגדר כ: "חוסר שליטה", וכביכול כ"איבוד חושים". התענוג המגיע מאור התורה נמשל לשיכור, שע"י שתיית היין מגיע הוא לאיבוד חושים. אלא שבלימוד התורה מגיעים להתעלות החושים, התעלות הנשמה והתעלות הגוף, בהרגשת התענוג המגיע מלימוד התורה.

וכמה מתאימים כאן דברי האור החיים הקדוש (דברים, כ"ו, י"א) שכתב בזה"ל: "אם היו בני אדם מרגישים במתיקות וערבות טוב התורה, היו משתגעין ומתלהטין אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלוא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם". ע"כ.

ומכאן שכאשר אור התורה נרגש באדם, הוא נרגש כ"כ באיבריו, עד שזה בוער בתוכו ללא כל שליטה, עד שלאדם מבחוץ נראה הדבר כאילו האדם משוגע.

דוד המלך

כדוגמא לאור התורה המשתלט על איברי האדם, נוכל לציין את דוד המלך. בכמה מקומות מצאנו, שכאשר הרגיש מלך ישראל את אור התורה, הוא נכנס למצב שאור זה השתלט על איבריו, ומילא את כל פנימיותו.

המקרה הראשון היה, כאשר הגיע ארון ברית ה' לירושלים, לאחר שנפל בשבי פלישתים, ושהה תקופה ארוכה במקומות שונים. דוד המלך נפגש עם ארון ברית ה', הוא חש את

התחושה הקדושה נכנסת לגופו, ומתוך כך הוא מתחיל לרקוד לפני ארון ברית ה' בכל כוחו, בכל איבריו, מפזז ומכרכר.

"וַיְהִי כִּי צָעְדוּ נְשָׂאֵי אַרְוֹן יְהוָה שֹׁשֶׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא. וְדוֹד מְכַרְפֵּר בְּכָל עֵז לְפָנָי יְהוָה וְדוֹד חָגוֹר אֶפֶוד בֶּד. וְדוֹד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת אַרְוֹן יְהוָה בְּתַרְוֵעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר" {שמואל ב', ו', י"ג - ט"ו}.

אשתו תמהה על מעשיו, אך דוד המלך לא שם לב לכבודו, לא לשם לב למעמדו, הרי פשוט הרגיש את התענוג הרוחני שהיה לו בראיית ארון ה', ומתוכו רקד וכרכר.

" הֲיֵהָ אַרְוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכָל בַּת שָׁאוּל נִשְׁקָפָה בְּעַד הַחֲלוֹן וַתֵּרָא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מִפְּזוֹ וּמְכַרְפֵּר לְפָנָי יְהוָה וַתִּבְּזוּ לוֹ בַּלְבָּהּ. וַיֵּשֶׁב דָּוִד לְבַרְךְ אֶת בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכָל בַּת שָׁאוּל לְקִרְאֵת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה נִּכְבָּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינַי אֲמָהוּת עֲבָדָיו כְּהַגְלוֹת נְגָלוֹת אֶחָד הָרְקִים. וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל מִיכָל לְפָנָי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר בִּי מֵאֲבִיךָ וּמִכָּל בֵּיתוֹ לְצִוּוֹת אֹתִי נָגִיד עַל עַם יְהוָה עַל יִשְׂרָאֵל וְשָׁחַקְתִּי לְפָנָי יְהוָה. וּנְקַלְתִּי עוֹד מִזֹּאת וְהֵייתִי שְׂפָל בְּעֵינַי וְעַם הָאֲמָהוּת אֲשֶׁר אִמְרַת עִמָּם אֲכַבְּדָהּ" {שם, פס' ט"ז, כ' - כ"ב}.

הסיבה למעשהו היתה, משום שכאשר אור התורה הרוחני נפגש עם דוד המלך, שהיה עמל בתורה, האור הזה נכנס לתוך איבריו ו"השתלט" עליו, עד שדוד המלך רקד בכל עוד כביכול ללא שליטה ודעת, כל כולו נתון באוירת הקדושה שהשרה עליו ארון ברית ה'.

המקרה השני, הלא הוא מובא במדרש {ויק"ר ל"ה} על הפס' "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי את עדותיך" {תהילים קי"ט, נ"ט}, דכאשר דוד המלך היה מתכנן את פגישותיו לאותו יום, היה הוא יוצא מביתו בתכנון ללכת למקום פלוני ולהפגש עם מלך פלוני, אבל מיד ביציאתו מביתו היו רגליו מוליכות אותו מעצמם לבית המדרש.

וז"ל המדרש: "אם בחקתי תלכו (ויקרא כו, ג), הֲדָא הוּא דְכָתִיב: "חֲשַׁבְתִּי דְרָכֵי וְאָשִׁיבָה רַגְלֵי אֶל עֲדוֹתֶיךָ", אָמַר דָּוִד, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּכָל יוֹם וַיּוֹם הֵייתִי מְחַשֵּׁב וְאוֹמֵר לְמִקּוֹם פְּלוֹנִי וּלְבֵית דִּירָה פְּלוֹנִית אָנִי הוֹלֵךְ, וְהָיוּ רַגְלֵי מְבִיאֹת אוֹתִי לְבֵתִי כְּנִסְיוֹת וּלְבֵתִי מְדַרְשׁוֹת, הֲדָא הוּא דְכָתִיב: וְאָשִׁיבָה רַגְלֵי אֶל עֲדוֹתֶיךָ" ע"כ.

והדבר טעון ביאור: מה הפירוש "רגלי מוליכות אותי"? אם רצונו ללכת למקום פלוני, מדוע לא הגיע לשם, וכי לא היה דוד המלך שם לב מלכתחילה לאן פניו מועדות?

אמנם לפי המתבאר עד כה, הרי שדוד המלך ע"ה היה כ"כ שקוע באהבת ותענוג התורה בכל עת ורגע, עד שאור התורה נכנס לפנימיותו, והיה הוא משתלט על איבריו, מה שגרם לרגליו ללכת מעצמם לבית המדרש.

מעשיו של רבא

כעת נוכל להבין את מעשיו של רבא. רבא מעולם לא התכוין לפגוע בעצמו כלל וכלל, שהרי יש לאדם חיוב לשמור על בריאותו ועל שלימות גופו.

רבא היה כל כך מרוכז בעמל התורה, עד שלצורך הריכוז הוא שם את ידיו תחת רגליו. באותו עמל של תורה נכנס בו תענוג הלימוד, מה שגרם לו להרגיש את אור התורה המיוחד.

הרגשת אור התורה היתה כ"כ עמוקה אצלו, עד שהיא השתלטה על איבריו, וגרמה לו להיות שקוע כ"כ בעיון ובתענוג, על שהוא לא הרגיש כלל שאצבעותיו נוקפות דם.

גישת הצדוקים

כאשר ראה הצדוקי את מעשיו של רבא, ואת הדרך בה הוא שקוע בלימוד התורה, הדבר הרגיו אותו, וגרם לו לומר את מה שאמר על ענין ה"נעשה ונשמע". כי עלינו לדעת, שיש גישה ראשונית שונה בין הצדוקים, לבין כל חכמי ישראל במהלך הדורות, והבדלי גישה אלו, הם שגרמו לו לומר את מה שאמר לרבא.

הצדוקים, ניגשו לתורה מתוך "שכל", מתוך הרגשת גאווה והאדרת ה"אני" שלהם. מתוך אותה גישה הם החליטו שאין להם לקבל את התורה שבעל פה הנמסרת מחכמי ישראל בכל דור ודור, כי הם החליטו ש"היא לא כתובה".

גם את התורה שבכתב הם סילפו ללא הרף, והכל מתוך אותה גישה ומחשבה מוטעית, המבוססת על אותה גאווה מטופשת, כאילו ביכולתם לפרש את הפסוקים לפי הבנתם הם, כפשט הכתוב, ולא כפי הנמסר לנו מחכמי ישראל, לפי הדרכים בהם התורה נדרשת.

אותה גישה, שיש לגשת את התורה מתוך הבנת השכל בלבד {הנקרא בימינו "רציונל"}, היא הגישה שכאמור גרמה לצדוקים להתנתק מכלל ישראל, ולהיות כת מנוודה ומוחרמת עד סוף כל הדורות.

לכן הצדוקים לא יכלו להבין מדוע ישראל קיבלו את התורה באמירת "נעשה ונשמע" מתוך **ביטול** השכל. שכן לפי דרכי השכל אמורים ישראל לשמוע תחילה את דברי התורה, לשקול אותם בשכלם, ואז להחליט אם ראוי להם לקבל אותה, אם לאו.

נמצא שכל האופן בו ניגשו ישראל לקבל את התורה מתוך אמירת "נעשה ונשמע", וביטול השכל העצמי שלהם כלפי התורה ונותן התורה, מבלי לבדוק את התורה לפני, היה הסתירה הגדולה ביותר, לגישתם של הצדוקים ביחסם לתורה.

לפיכך יכולים אנו לומר כמעט בוודאות, כי הצדוקים מעולם לא הרגישו תענוג בלימוד התורה! והסיבה היא, כי תענוג בלימוד תורה מרגישים רק כאשר יכולים להשיג את אור התורה, וקשר זה הלא שייך הוא לחיבור של התורה ישראל והקב"ה. רק כאשר באעם להתחבר לתורה מצד שהיא תורת ה', אז מגיע אור התורה ונכנס באדם.

אבל הצדוקים, הרי ניגשו ללמוד את התורה מתוך גאווה, מתוך הרשת הישות העצמית. בכך הם התייחסו לתורה כ"חכמה", כשאר החכמות שיש באוניברסיטה. וכאשר ניגשים לתורה מתוך גישת חכמה ותו לא, לא יכולים לעולם להגיע לקדושת התורה, ולהשגת אור התורה הרוחני, הנרגש בלימוד מתוך תענוג וחיבור.

חכמה בגויים

זה העומק בדברי חז"ל כי "חכמה בגויים תאמין", אך "תורה בגויים אל תאמין". גוי עם זיכרון, יכול לדעת את כל התורה בעל פה {כפי שגם היו כאלה גויים בעבר}. הגוי יכול להתייחס לתורה כאל חכמה, בעלת אוסף פריטים שונים, חכמות מאמרים וידיעות שונות. הוא לומד רק את ה"קליפה" של התורה, השכל שבה. וכמו שבקוריאה הדרומית, לומדים גמרא ללימודי הבגרות.

אך גוי, חכם ככל שיהיה, לא יוכל מעולם להשיג את אור התורה ולהרגישו, כשם שגוי לא ירגיש מעולם תענוג בלימוד התורה. תענוג לדבריו, ניתן לעשות באוכל, בתאוות, אבל בלימוד? זה דבר שהוא לא יוכל מעולם לתפוס בשכלו.

והסיבה היא כאמור, משום שהיסוד של אור התורה והרגשתו, נובע רק מהחיבור של ישראל קודשא בריך הוא והתורה. רק יהודי, יכול להשיג את אור התורה ותענוג לימוד התורה, כי בלימוד תורה מתוך ביטול, מתחברת הנשמה היהודית אל שורשה, ואז יורד אור התורה ושורה בתוך נפש האדם, הנפש היהודית. אור זה מתגר ומתעצם בו, עד שהוא נרגש אפילו באיבריו!

אבל גוי, שמעולם אינו שייך לקשר המשולש הקדוש הזה, של הקב"ה ישראל והתורה, הרי שבכל דרך שילמד את התורה, הוא לא יוכל להשיג מאומה, כי נפשו הפנימית אינה נפש קדושה, אינה נפש שמחברת לתורה ולהקב"ה בקשר אמיץ, וא"כ הוא לא יוכל לעולם "לעורר" אותה, ולכן גם לא ירגיש מעולם את אור התורה בפנימיותו.

ולכן "חכמה בגויים - תאמין", כי הגויים יכולים להשיג רק את השכל החיצוני שבידיעת התורה, אבל "תורה בגויים - אל תאמין", הכוונה כאן היא להשגת עומק פנימיות התורה, קדושת אור התורה, התענוג שבלומד התורה, כל זה אלו הרגשות שמשוללות מן הגויים, שאינם מחוברים בנשמתם להקב"ה ולתורה.

דברי הצדוקי

ולכן כאשר ראה הצדוקי את רבא, לומד בצורה שגופו נפגע, הוא לא יכל לתפוס את זה בשכלו. כיצד ניתן להעמיק בחכמה, ככל שתהיה חשובה, ולגרום לפגיעה בגוף, מבלי להרגיש בדבר?

הדבר הזכיר לו מיד, את דבריהם התמוהים של עם ישראל, כאשר אמרו הם "נעשה ונשמע", מבלי לבדוק לפני כן מה ניתן להם. הנהגה כזו, שבשכל של צדוקים נראית כ"פזיזות", היא דבר שאינו ניתן לתפוס בשכל.

ולכן טען לפניו אותו צדוקי: "אכתי בפחזותייכו קיימתו", עדין עומדים אתם באותה "פזיזות", לגשת לתורה מתוך ביטול השכל, להתענג עליה, עד כדי ביטול הגוף וביטול החושים, המלאים תענוג בהרגשת אור התורה השורה על האדם.

תשובת רבא

רבא הקדוש, השיב לאותו צדוקי, כי הסוד של הרגשת אור התורה, שייך רק למי שמתחבר לשורשי נשמתו הפנימית, רק מי שמחובר לחיבור זה של: "קודשא בריך הוא אורייתא וישראל", הוא זה שמרגיש את תענוג אור התורה, תענוג שמבטל כל הרגשה גופנית אחרת. וזה ענין שרמז לו באותה "שלימותא" - שלימות. כאשר היהודי אינו מחובר לאלוהיו ולתורתו, הרי הוא ב"פירוד", וכאשר הוא מחדש את הקשר המשולש הזה, ע"י העמקה בלימוד תורה מתוך שיעבוד השכל לשכל התורה, ורצון להתחבר לתורת ה', אז הוא נמצא ב"שלימות".

ומתוך אותה שלימות, מסביר לו רבא מדוע אמרו עם ישראל "נעשה ונשמע", וכמו שפירש רש"י שם...

וביאור הדברים: כאשר אדם זר מציע לאדם דבר מה שאינו מכירו, לא יקח אותו האדם מבלי חקירה ודרישה, שהרי עליו לדעת ראשית כל שדהר זה הוא לטובתו ולתועלתו, שהרי אינו מכיר את המגיש לו, אולי מגיש לו דבר סכנה או רעל.

אמנם כאשר אב מגיע, ומציע לבנו לקחת ממנו מתנה עטופה, הנסתרת ממנו, האם ראוי הוא כי הבן יחקור וידרוש מאביו מה סודה של מתנה זו? פשוט שלא. והסיבה היא, כי בקשר הדם החזק שיש בי אב לבנו ובין בן לאביו, מונחת אהבה טבעית, ואהבה זו גורמת לבן להבין כי אין שום סיכוי שאביו יביא לו דבר שאינו לטובתו. ואם בכ"ז האב מביא דבר לבנו, הרי שברור שדבר זה הוא לטובתו ותועלתו, גם אם כעת הוא לא מבין איך זה לטובתו, ולכן הבן יקח מאביו כל מתנה, תיכף ומיד.

זה הסוד של "נעשה ונשמע". כל הגויים, הרי הם לא נחשבים "בניו" של הקב"ה, הם ברואים שה' ברא, אבל נחשבים "נפרדים" ממנו, ואין נשמתם שייכת לחלק אלוה ממעל. אבל עם ישראל הרי הם "בנים" ממש של הקב"ה, "בני בכורי ישראל", ונשמתם הרי היא חלק אלוה ממעל, מחוברת עם הקב"ה כאמור.

ולכן כאשר פנה הקב"ה אל האומות, הם שאלו בצדק: מה כתוב בה? וחקרו ודרשו, כי לא היה להם אמון מוחלט בנותן המתנה, שכן לא היה להם חיבור מוחלט אליו.

אבל כאשר פנה הקב"ה אל ישראל וביקש לתת להם את התורה, הם קודם כל לקחו! קודם אמרו: "נעשה ונשמע". כי כשאבא נותן מתנה - לא שואלים שאלות! אבא יודע ותר טוב ממני מה טוב לי, וברור שאם הוא נותן לי מתנה, זה לטובתי.

נמצא שעצם אמירת ה"נעשה ונשמע", הוכיחה לכל על חיבור נשמותיהם של עם ישראל עם הקב"ה, לעומת פירוד נשמות הגויים עם הקב"ה.

ואפשר להוסיף בכאן, כי יתכן שלפיכך החזיר הקב"ה את התורה לפני כל אומות העולם, לפני שנתנה לישראל, לא שבאמת היתה לו כוונה להמיר את עמו תחילה באומה אחרת, אלא עצם החסרה זו, שגרמה לאותו דין ודברים שהתפתח בין כל אומה להקב"ה, גרם לזה שכולם נוכחו לדעת כי נשמותיהם של עם ישראל הם נשמה אחרת מנפשות אומות העולם,

הם מציאות אחרת, מה שגרם להם לענות מיד "נעשה ונשמע", שלא כשאלו וחקירות שאר אומות העולם על התורה.

ולכן כאשר פנה רבא אל אותו צדוקי, ענה הוא לא כי עליו נאמר הפסוק: "וסלף בוגדים ישדם". כי בשלמא אם היית גוי, הייתי יכול להבין מדוע אין לך כל הבנה בקדושת אור התורה ותענוג התורה, כיון ששורש נשמתך משולל מחיבור התורה הקב"ה וישראל, ולכן תמיד תוכל להתייחס לתורה רק כאל חכמה בעלמא.

אבל כיון שאתם הצדוקים, שורש נשמתכם הוא יהודי, שורש שתחילתו היא חיבור מוחלט להקב"ה ולתורה, אלא שאתם החלטתם לזנוח דרך אבות, ולגשת לתורה מתוך חכמה ושכל בלבד, ועל ידי זה אתם מפרידים בידיים את הקשר האלוהי של הקב"ה התורה וישראל, וניגשים אתם את התורה כפי שניגשים שאר אומות העולם, זה כבר נקרא בגדר "בגידה", כי בזה אתם בחורים בידיים שלא לחדש את הקשר הנפלא שיש בין אב לבנו, בין הקב"ה לעמו, בניו יחידיו, ולכן ראוי להשליך אתכם מחיבור וקשר זה, וזאת כוונת הכתוב: "וסלף בוגדים ישדם", אלו הצדוקים, המסלפים ומשנים את הגישה הקדושה לתורה, לגישת חכמה ושכל בלבד.

אור התורה - פז

ונראה להוסיף כאן, כי לא לחינם כינה אותו צדוקי את רבא בתואר "פזיז", ונקבעו דבריו בגמרא לדורות, כיון שבתואר זה, מונח היסוד לאור התורה, המתבאר במהלך זה.

שכן תיבת "פזיז" מורכבת מב' חלקים: פז - י"ז. פז, הוא אור, וי"ז, הוא מספר טוב, הרומז לתורה הנקראת "טוב".

וכמובא בברכות {ה' ע"א}: "ואין טוב אלא תורה, שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו" {משלי, ד'}.

גם דוד המלך, כאשר רקד לפני התורה, הוא ריקד ופיזז לפניו, מאחר שאור התורה, ה"פז" שבה, האיר בתוכו ובתוך איבריו, והיה כ"כ נרגש בו, עד שמלך ישראל ריקד ופיזז ללא כל שליטה וללא כל הרגשה, מחמת אור קדושת התורה שבער בו.

וזה הטעם שנתכנה רבא ע"י אותו צדוקי בתואר "עמא פזיזא", על שם אור התורה שהאיר בו ובכל איבריו, ומזיו פז אור התורה, שהיה ניכר עליו לכל.

רמז באותיות הא' ב'

ודבר נפלא מצאתי בספרו של אחד מחכמי בבל, הרב משה עמבר זצ"ל {תלמיד הגר"צ חוצין והגר"י מוצפי}, אשר בספרו "יראת השם" מביא דבר נפלא בענין ה"פז".

שכן אם נקח את כל אחת מאותיות הא' ב', ונכתוב אותה במילוי ג' אותיות, וכך נמשיך ונפתח את כל אחת מהאותיות האמצעיות 5 פעמים, ונצרף את כל האותיות האמצעיות, נגיע בכל האותיות הא' ב', למנין פז. ונציין לדוגמא כמה אותיות:

האות א' במילואה נכתבת: אל"ף, האות האמצעית שבה, ל', אם נפתח אותה תהיה: למ"ד, את האות האמצעית נכתוב: "מים", וכך נפתח את הי' האמצעית שבה: "יוד", ואת

הו' נכתוב: וא"ו. עכשיו נעשה מנין לכל האותיות יחד, ויצא כי ל', יחד עם מ', י', ו', וא',
יוצא יחד פ"ז.

וכך נעשה גם באות ב': בי"ת, יו"ד, וא"ו, אל"ף, למ"ד. י', ו', א', ל', ומ', עולים פ"ז.
באות ג', החשבון יהא: גמ"ל, מי"ם, יו"ד, וא"ו, אל"ף. גם כאן מנין כל האמצעיות עולה
פ"ז.

באות דל"ת החשבון יהא: דל"ת, למ"ד, מי"ם, יו"ד, וא"ו. חשבון האמצעיות עולה פ"ז.
וכך הולך הוא ומונה בספרו את כל חשבון אותיות הא' ב', איך שבכולם עולה מנין פ"ז
לפי חשבון זה.

ואפשר שהרמז הוא כאן לאור התורה המבואר, הטמון בתוך התורה ומאיר לעמליה. ולכן
החשבון יהיה תמיד באותיות האמצעיות, הרומז לדבר הטמון וסתום באמצע, ואינו ניכר
לא בתחילה ולא בסוף. ולכן פותחים כל אות ה' פעמים, רמז לה' חומשי תורה.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, ר"מ 'עץ חיים' ו'אהבת תורה', מח"ס 'לקוטי שערי תשובה',

מאנשעסטער

בירור השיטות בענין תורה לשמה

א. הקדמה

הנה נחלקו הנפש החיים ותלמידי הבעש"ט בביאור "תורה לשמה". האם "לשמה" היינו לשם התורה, או דביקות בהשי"ת. והנה מכיון אשר מצות תלמוד תורה כנגד כולם, ונפסק בשו"ע (יו"ד רמ"ו, כ') לעולם יעסוק אדם תורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, לכן יש לעיין בהך סוגיא ולהשתדל בס"ד לברר השיטות.

ב. שיטות הראשונים אודות שלא לשמה

הנה בענין תורה שלא לשמה מקשים הראשונים סתירות בין סוגיות הגמרא. מצד אחד מצינו בש"ס (פסחים נ: ועוד כמה דוכתי) "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה", ומאידך גיסא חז"ל מפליגים אודות גודל רעת הלומד שלא לשמה. בברכות (יז.) "וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא". ובתענית (ז.) "וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות".

החיי אדם (בסוף ההקדמה האחרונה) מעתיק תירוצי התוס' (במקומות שונות בש"ס) כי ההיתר ללמוד שלא לשמה מיירי כאשר לומד מחמת יראת יסורים או לאהבת קיבול שכר או כאשר לומד להתכבד וליהנות ממנו, משא"כ אם ח"ו לומד "בכדי להוסיף על חטאתו פשע שעתה שגגות נעשו לו זדונות שאע"פ שידוע שעובר לא ימנע מכל תאות לבו" או אם לומד "להתייחר ולפקח ולקנטר או כאשר "לומדו רק כלומד איזה חכמה", לכל אלו התורה הוא סם המות.

ויש לציין גם לדברי האגלי טל (בהקדמה) שאם לומד רק מחמת שיש לו תענוג בלימודו ולא לשם מצות הלימוד הרי זה נקרא לימוד שלא לשמה. אמנם הלומד לשם מצוה ומתענג בלימודו הרי זה לימוד לשמה וכולו קודש כי גם התענוג מצוה, ואדרבא כי זה היא עיקר מצות לימוד התורה, ע"ש. (וכן הוא ברבינו אברהם מן ההר בנדריים דף מ"ח.)

ג. השיטות אודות תורה לשמה

בביאור "תורה לשמה" נסדר כאן ארבע ביאורים שמצינו בהראשונים ובקדמונים:-

(א) רש"י (תענית ז.) כותב וז"ל "לשמה - משום כאשר צוני ה' אלקי ולא כדי להקרות רבי". וכ"כ החפץ חיים בספרו שם עולם (ח"ב פ"ה) וז"ל "וצריך ללמוד לשמה דהיינו למלא

^ש ברכות יז. פסחים נ. תענית ז. נזיר כג: סוטה כב:

רצון ה' שרצונו שנדע תורתו". וכנראה היינו על דרך הכוונה הפשוטה המבואר בשו"ע (או"ח ס', ד') שמצות צריכות כוונה. וע"ש במ"ב ס"ז דהיינו לכוון לקיים המצוה "כאשר צוה השם". (וע"ע במשנה ברורה ס"ק י').

(ב) לדעת הרמב"ם (פ"י מהלכ' תשובה) תורה לשמה היינו ללמוד מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה. ומבואר בדבריו שהיא מדריגה עליונה ללמוד בלי שום פניות ולא כל אדם זוכה לה, ולא הכוונה הפשוטה בלבד של מצות צריכות כוונה.

(ג) לדעת התוס' (פסחים נ:): הכוונה **שלומד על מנת לעשות** שא. וכ"כ הרד"ק (ירמי' ב', ח'). וכן מבואר בשל"ה הק' (מסכת שבועות - פרק נר מצוה, אות ל"ה) וז"ל "וענין לשמה, הכוונה שיעסוק בתורה לקיים מה שצונו הש"י ולמדתם אותם. ויחשוב שהתורה היא כמו כתב המלך שכותב לעבדיו מה יעשו ומה ימנעו שלא לעשות, כן נתן הקב"ה התורה לעמו ישראל עבדיו הנאמנים". וממשיך שם לבאר כי ענין זו שייך אף כשאנו לומד לעסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וז"ל "על כן כשקורא בתורה נביאים כתובים או במשנה ותלמוד ופוסקים, יעשה מוסכם, כל מה שאמצא שם מה לעשות ומה שלא לעשות, הנני אקיים כעבד נאמן. ומה שלא יהיה סיפק בידי לקיים מאיזה מניעה ואוכל לגרום שיקיימו אחרים, כן אעשה בזריזות. אם ילמוד איזה דרכי מוסר והנהגת מדות ישרות, ילמדם על מנת לקיים. ודברי תורה שהם מענייני חקירות וידיעות והשגות, ילמדם בשביל שידע שמו יתברך וגדולתו ומסתרי מצותיו, ואז יתלהב לבבו ליראה אותו ולאהבה אותו. והיינו לימוד לשמה. (וע"ע ביסוד ושורש העבודה שער ניצוץ פ"ה בארוכה).^{שב}

(ד) בתניא (סוף פרק ה') בשם האריז"ל וז"ל "ולשמה היינו כדי לקשר נפשו לה' ע"י השגת התורה איש כפי שכלו", וכן הוא בב"ח או"ח ריש סי' מ"ז וז"ל ונראה דכונתו יתברך מעולם היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתינו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה (-היינו בו יתברך שהוא המקור ונותן התורה). והיינו שלמוד בכוונה זו וכהמשך דבריו שם "ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת..". ומבואר בהמשך דבריו אשר היינו הכוונה בברכת התורה "ולומדי תורתך לשמה". וע' בהערה העתקת המשך דבריו הנוראים שג.

^{שא} וע' באורחות צדיקים (שער התורה) חידוש גדול אשר מה שאמרו "תלמוד תורה כנגד כולם" נאמר רק במי שלומד באופן זה.

^{שב} וע"ע בקונטרס "אש דת" הנדפס בסוף הנפש חיים עם ביאור "יראת חיים" מאת הגה"צ הר"ר ישראל אליהו וינטרויב ז"ל, באריכות על דרך זה שהכוונה בלשמה היינו ע"מ לעשות.

^{שי} ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת.. היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה' המה ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה והארץ כולה היתה מאירה מכבודו ובוה יהיה קישור לפמליא של מעלה עם פמליא של מטה והיה המשכן אחד. וממשיך לבאר כי מכיון שלא למדו בכוונה זה נתסלק השכינה מישראל וממילא לא היה מקום להביהמ"ק, באופן שהיה תוצאה ממילא ולא עונש, ע"ש. ויש לציין כי בספר שפתי צדיק (ריש פ' וילך) כותב ששמע מזקנו החירושי הרי"ם אשר הר"ר מענדלי מרימינאו וז"ע למד דברי הב"ח אלו בכל יום.

היוצא לנו כי לפי דרכם של רש"י והרמב"ם ודעימייהו "לשמה" היינו הסיבה למה הוא לומד (כאשר צוה ד', מאהבה אליו). אולם לפי דרכם של התוס' והאריז"ל ודעימייהו "לשמה" היינו הכוונה כוונתו כתוצאה מלימודו (ע"מ לעשות, לקשר נפשו להשם).

ויל"ע האם דברי החת"ס (נדרים פא.)^{טד} והבית הלוי (ס"פ משפטים)^{טו} שמבארים אשר חוץ מללמוד תורה בכדי לידע המעשה אשר יעשון, יש גם מצות תלמוד תורה בפני עצמה, יעלה יפה עם דרכו של התוס' ודעימייהו אשר הדרגה הגבוהה של "תורה לשמה" היינו ע"מ לעשות, ואולי עולים טפי לפי אחד משאר המהלכים בתורה לשמה. והעירוני שיתכן שלדעת התוס' "תורה לשמה" בא רק באופן שלילי מה לא נחשב "תורה שלא לשמה", ועדיין יתכן שיש מצוה בפני עצמה ללמוד, ועדיין שייך עוד כוונות קדושות הראויות לכוון בלימודו, ודו"ק.

ד. דברי הנפש החיים

ומעתה נעמיק בס"ד בדבריו הקדושים של הנפש החיים. הנה בפרק ב' הוכיח בשלש ראיות כי "לשמה, אין פירושו דביקות כמו שסוברים עתה רוב העולם": (א) אמרו חז"ל במדרש שבקש דוד המלך ע"ה מלפניו יתברך שהעוסק בתהלים יחשב אצלו יתברך כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות. הרי שהעסק בהלכות הש"ס בעיון ויגיעה הוא ענין יותר נעלה ואהוב לפניו יתברך מאמירת תהלים, ואם נאמר שלשמה פירושו דביקות דוקא ורק בזה תלוי כל עיקר ענין עסק התורה, הלא אין דביקות יותר נפלא מאמירת תהלים כראוי כל היום ש"י. (ב) כי מבואר בחז"ל גודל מעלת ר' יוחנן בן זכאי (סופ"ב דסוכה) שלא הניח מקרא משנה הלכות ואגדות כו', וכמו כן במדרש משלי רבתא (פרק י') מתארים אנו חז"ל אודות יום הדין של לעתיד לבוא שנהיה נתבעים האם למדנו כל חלקי התורה, והרי לענין הדביקות, היה די במסכת אחת או פרק או משנה אחת שיעסוק בה כל ימיו בדביקות. (ג) ומסתברא נמי הכי, שהרי כמה הלכות מרובות יש בש"ס שבעת אשר האדם עוסק בהם, הוא צריך לעיין ולהעמיק מחשבתו ושכלו בעניני הגשמיות שבהם, כגון קנין ופתחי נדה שהן הן גופי הלכות, או המשא ומתן בש"ס וכללי דיני מיגו של רמאות שהיה הרמאי יכול לטעון, וכמעט בלתי אפשר שיהא אצלו אז גם הדביקות בשלימות כראוי. עכ"ד הקדושים.

והנה מה שמביא הנפש החיים בשם "רוב העולם" מבואר יותר בליקוטי אור תורה הנספח לספר מעלות התורה מבית מדרשו של הגר"א אחד המיוחד מדורו של הנפש החיים הגאון המקובל ר' יצחק אייזיק חבר זלה"ה, וז"ל "באר בזה הגאון הנזכר לעיל בספרו ("נפש החיים") דבר נפלא בכונת דבריהם, להוציא מלב.. שחשבו שענין למוד התורה לשמה, הוא

^{טד} שמבאר שלכן לא ברכו בתורה התחלה כי חשבוהו רק כמו הכשר מצוה לקיום המצוות.

^{טו} שמבאר שלכן הקדימו נעשה לנשמע להראות כי אף אחרי ה"נעשה" צריכים להיות "נשמע".

^{טז} ומש"כ שם הנפש החיים - "וגם מי יודע אם הסכים הקב"ה ע"י בזה, כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא יתברך על שאלתו", יש להעיר כי בפירוש ר"י בן יקר בפירושו על תפלה (בהקדמה לפסוקי דזמרה, ובברוך שאמר, בסוף אשרי, ובישתבח) מפורש שהסכים הקב"ה על ידו. וע"ע בליקוטי שושנים פ' וזאת הברכה. ובמעדני יוסף מערכת "תהלים".

בדביקות לעשות יחודים למעלה, וכל שאי אפשר לו לבא לידי מדה זו הרי הוא בכלל למוד שלא לשמה, שנוח לו שלא יצא לאויר העולם, וכמה נשתבשו בזה, והוא בעוונותינו הרבים בעצת הסטרא אחרא אשר רוצה להדיחו מחיי עולם.. "עכ"ד. זאת אומרת אשר הנפש החיים בא לאפוקי "רוב העולם" שחשבו בשעתו אשר הלימוד לשמה היינו לעשות יחודים שו באופן אשר כל מי שלא יכול לבוא למדריגה זו עדיף לו שלא ילמוד, ובא להוכיח כנגד שיטתם וכנ"ל. אמנם כאשר מעיינים בספרי הבעש"ט ותלמידיו רואים אשר יש להם שיטה אחרת בזה מהבנת "רוב העולם" המובא בנפש החיים. והיינו כנ"ל באות ב' מהאריז"ל והב"ח שיכוון לקשר נפשו להשם ע"י לימוד תורתו, וכפי שיתבאר בס"ד.

ה. ביאור הכוונה דקוב"ה ואורייתא חד הוא

הנפש החיים מאריך אודות גודל מעלת התורה"ק אשר קוב"ה ואורייתא חד הוא, ובאותו העת שהאדם עוסק בתורה, כל תיבה שמוציא מפיו הן הן הדברים יוצאים כביכול גם מפיו יתברך באותו העת ממש (שער ד' פרק ו' ואילך), ושהוא יתברך ורצונו חד הוא וכמבואר במדרש ר"פ תרומה "כביכול לי אתם לוקחים..". (פרק י'), ו"בכל עת ממש שהאדם עוסק והוגה בה, הוא דבוק על ידה בדבורו יתברך ממש" (פרק י"ד).

וביתר בירור מבאר התניא (פ"ב פ"ד פ"ה) עפמש"כ הרמב"ם (הלכות יסודי התורה ב', י') "נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה, הכל אחד, ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו" - זאת אומרת אשר כאשר האדם חושב ויודע איזה ידיעה יש כאן שלש דברים נפרדים, האדם היודע, הכח להבין ולידע, והענין שמבין ויודע. לא כן אצלו יתברך, כי הכל אחד, דהיינו התורה הקדושה הוא אחד עם עצמותו יתברך. "ודבר זה אין כח בפה לאמרו..". וכהמשך דברי הרמב"ם. ש"ח וממשיך שם (פרק ה') לבאר גדול היחוד והדביקות בו יתברך בלימוד התורה"ק, אשר "מלבד שהשכל מלובש בחכמת ה', הנה גם חכמת ה' בקרבו, מה שהשכל משיג ותופס ומקיף בשכלו מה שאפשר לו לתפוס ולהשיג מידיעת התורה" - "והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה" ומוסיף "וזאת מעלה יתרה גדולה ונפלאה לאין קץ אשר במצות ידיעת התורה והשגתה על כל המצות מעשיות ואפ"י על מצות התלויות בדבור".

ש"י ע"ע בזה במאמרו הנפלא של המקובל הגה"צ הרב יעקב הלל שליט"א (פתיחה לקונטרס "אמת ליעקב" על מסכת חולין) באריכות.

ש"י ויש לציין בזה לביאורו הנורא של הבאר מים חיים (פ' צו) למה עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה כדאיתא בסנהדרין נט. כי הרי כפי המבואר "אדם ההוגה בתורה, הנה הוא מדבק הבל פיהו שהוא נפשו ונשמתו ממש (כמו שאמר הכתוב (שיר השירים ה', ו') נפשי יצאה בדברו) אליו ברוך הוא הנעלם בתורתו, והיא בחינת נשיקין, ואתדבקות רוחא ברוחא, והרי נעדרות נשיקות שונא, וכביכול אינו יכול לסבול הבל פה הנכרי ונשיקותו, כדמיון הכפרי שיבוא וינשק את המלך ודאי שחייב ארבע מיתות בית דין בעד זה. ע"ש עוד דברים המעוררים מאד.

הרי מבואר שאף האומר תהלים בהתעוררות רב, עוד לא הגיע לידי דביקות זו בהבורא יתעלה כבשעת הלימוד, שהוא "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו..". ומוכן היטב בקשת דוד המלך שט.

ו. ההוכחה ממעלת וחובת ידיעת התורה

אודות ההוכחה השניה של הנפש החיים. הנה מבואר היטב בהלכות תלמוד תורה (פ"ד ה"ו) להגר"ז [ובארוכה בספר אור ישראל לרבי ישראל סאלאנט (סי' כ"ז)] שיש שתי מצות נפרדות בתלמוד תורה. הראשונה, מצות לימוד תורה, מקרא ד"והגית בו יומם ולילה" וזאת מקיים אפילו אם יקרא כל היום פסוק אחד אלפי פעמים. ויש עוד מצוה של ידיעת התורה מקרא "ושננתם" שיהיו ד"ת מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם אל תגמגם בו. ובגר"ז (שם) מבאר בבירור אשר מעלת הדביקות (שהתעסקו בו החסידים הראשונים שהקדישו מזמנם ט' שעות ביום לעבודת התפלה) אינה דוחה מצות ידיעת התורה. ולכן אף אם כוונת "לשמה" היינו בכוונה לדבקה בו יתברך, מ"מ עדיין מוטל עליו ללמוד כ חלקי התורה.

ז. האם צריך לכוון כוונות אלו באמצע לימודו

ההוכחה השלישית של הנפש החיים (הנ"ל) היא מסברא, שהרי כמה הלכות מרובות יש שבעת אשר האדם עוסק בהם, עליו לעיין ולהעמיק מחשבתו ושכלו בעניני הגשמיות שבהם, וכמעט בלתי אפשר שיהא אצלו אז גם הדביקות בשלימות כראוי.

והנה מצינו בזה דברים מפורשים בתניא (לסוף פרק מ"א) שמסכימים לטענת הנפש החיים בזה וז"ל "עיקר ההכנה לשמה לעכב הוא בתחלת הלימוד בבינונים, וכמו בגט וס"ת שצריכים לשמה לעכב, ודיו שיאמר בתחלת הכתיבה הריני כותב לשם קדושת ס"ת או לשמו ולשמה בו, עכ"ד. וכ"כ החפץ חיים בספר שם עולם שער התחזקות בתורה חלק ב' פרק ה' וז"ל ודי לחשוב זה רק בתחלת לימודו וכמו בסופר שצריך לחשוב לשמה בתחלת כתיבתו.

וכמו כן מצינו להדיא בתורת הבעש"ט זי"עש' לבאר הגמ' "לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו" וביאר "מחבירו" לשון "מחיבורו", ורצ"ל הדביקות בהשי"ת, שאין לאדם רשות להיפטר מדביקות התדירי בו יתברך, אלא בעת שעוסק בדבר הלכה, הגם שעל ידי עומק העיון בלימודו הוא נפרד מדביקותו, אבל כיון שמתוך כך זוכרו, רצה לומר על ידי ההלכה נמי זוכרו להשם יתברך כי בתורה הק' מלובש רצון הבורא יתברך וקובייה ואורייתא כולהו חד ואין זה פירוד אלא דביקות גמורה.

שט ואף שמבואר בשלי"ה הק' (מסכ' יומא, תשובה אות ג') וכמו כן בספר חדרים (סוף פרק ס"ה) בביאור החסידים הראשונים שהכינו והתפללו במשך ט' שעות ביום עפמש"כ האריז"ל שמעלת הדביקות מועיל לפנש שבעתיים מעל הלימוד, מ"מ הרי מבואר להדיא שם דענין זה שייך רק כאשר מגיעים למדריגת התפשטות הגשמיות מתוך התבודדות של מדריגיה גבוהה, ולא כל חומא סביל דא, ומוכן היטב בקשת דוד המלך שכל מי שיאמר תהלים יחשב כלימוד התורה שמעלתה יותר גבוהה. וע"ע להלן.
ש' המובא בספר תולדות יצחק (מהרה"ק ר' יצחק מנעשכניו זי"ע בליקוטים עירובין ס"ד) וכמו כן בספר זכרון טוב עניני דביקות אות ב' בהג"ה.

ומ"מ כנראה אשר זהו הוראה לרבים, אבל בכל זאת היו מגדולי הצדיקים שדרגתם ב"שויתי ד' לנגדי תמיד" היה בחוש ממש, באופן שלימוד תורתם היה ממש בבחינת "מפיו דעת ותבונה" והרגישו האיך שהוא יתברך "מלמד תורה לעמו ישראל". וכמו שהאדם יכול לשמוע שיעור מרבו, ולהבין עומק דבריו, ובכל זאת אינו שוכח שעומד רבו לפניו, כי אף אם לא יסתכל על פניו בעיניו, ידע נאמנה המציאות שרבו מלמדו תורה, כמו כן היו צדיקים גדולים שלא הסיחו דעתם ממנו יתברך כלל וכלל אף בעת עמלם בתורה"ק. ע' בספר זכרון טוב (דף ה') אודות הר"ר שמעלקא מניקולשבורג (אחי ההפלאה) זי"ע שלא הסיח דעת כלל אף בעת עמלו בתורה"ק.

והנה אף שמספיק לכוון זאת בתחלת הלימוד, מצינו בנפש החיים (ד' שער ד' פרקים ז' עד ט') שהרשות נתונה לעורר גם באמצע הלימוד ליראת שמים, ע"ש, וע"ע בתניא לסוף פרק מ"א שי"א.

ח. ביאור שיטת הנפש החיים - "לשם התורה"

ומעתה נבוא לדבריו הק' של הנפש החיים בביאורו של תורה לשמה. וז"ל (שער ד', פ"ג) "אבל האמת, כי ענין לשמה פירוש לשם התורה, והענין כמו שפירש הרא"ש ז"ל על הגמרא נדרים (דף סב.). "ר"א בן ב"ר צדוק אומר עשה דברים לשם פעלן ודבר בהן לשמן".. עשה דברים לשם פעלן - לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו. ודבר בהן לשמן - כל דבורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה, כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות עכ"ל. דקדק לבאר שינוי לשונו, שבעשיה אמר "לשם פעלן", ובדבור אמר "לשמן", לכן בענין העשיה פירש לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו, ובענין הלמוד פירש לשם התורה. וכוונתו מבואר, כי עשיית המצוה ודאי שצריכה להיות למצוה מן המובחר בדביקות ומחשבה טהורה שבטהורות כפי שכלו והשגתו, אבל על הנהגת האדם בשעת עסק התורה בדיני המצות והלכותיהן אמר "ודבר בהן" רצה לומר, הדבור בעניני המצות והלכותיהן, יהיה לשמן, פי' לשם הדברי תורה, היינו לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול, עכ"ד.

והנה ראיתי ביאורים שונים בהבנת דברי הנפש החיים. ונביא בזה דברי הגאון המקובל ר' יצחק אייזיק חבר ז"ל הנ"ל וז"ל הורה לנו (בגמ' נדרים סב.) דרך למוד התורה בשלמותה על ידי תקון מדותיו, שעיקר יהיו מאהבתו יתברך ולדבק הכל בו יתברך, שיהיה כל המציאות כאין נגדו יתברך, שזהו עיקר שפלות הרוח לידע כי אין עוד מלבדו, וכל המציאות מצדו יתברך הוא אין ואפס, ואז ממילא הוא מתדבק בו יתברך, ואין לשום נברא שליטה עליו, וכמו שהאריך בזה הגאון מוהר"ח בספרו הנכבד נפש החיים. אבל כל שנוטל לעצמו עטרה מן התורה להתגדל בה, אז נעקר משרשו העליון, כי נופל למדרגה התחתונה, מאחר שאין לו קשר בשורש העליון של התורה שהיא דבוקה בו יתברך, שעל ידי שהאדם לומד

שי"א מש"כ בתניא שאם לומד ברציפות במשך כמה שעות שיתעורר בכל שעה מחדש, וצריך לי עיון האם הכוונה כפי התחלת זמן לימודו או כפי שעות הזמניות של היום, ע' בדבריו, ודו"ק, וצ"ב.

תורה לשמה ואינו מבקש גדולה על ידה, אז התורה קשורה עמו בכל אבריו ונעשה אחד עם התורה, ואז הוא מקשר באמצעות התורה בו יתברך, כמו שנאמר, ולדבקה בו, והוא נהנה מנועם זיו העליון מזיו השכינה, והוא מה שנאמר, דרכיה דרכי נועם כו', והוא עץ חיים היא למחזיקים בה, רצה לומר שהם קשורים ומיוחדים בה כמבואר. ומה שכתוב "עשה דברים לשם פעלים", "ודבר בהם לשמם", באר בזה הגאון הנזכר לעיל בספרו דבר נפלא בכונת דבריהם, שבאמת עיקר לשמה רצה לומר לשם התורה, ולא אמר לשמו, רצה לומר כפי הוראות שמה תור"ה, שהוא מורה דרך לאדם לידע פרטי המצות וחקותיהם היאך לקימם, וזהו עיקר כונתם במה שאמר לשמה, ולכן דקדק באמרו עשה דברים לשם פעלים, רצה לומר שבקיום המצות במעשה צריך עיקר הכונה לשם בוראו שפעל אותם וצוה עליהם, אבל למוד התורה הוא לשם תורה עצמה וזה שכתוב, ודבר בהם לשמם, והוא ביאור אמיתי בכונת דבריהם. (וממשיך אודות ההכרח למידת ענוה לקניית התורה"ק). עכ"ד המאירים. הרי מבואר כשיטת התוס' ודעימייהו הנ"ל באות ג' אשר "לשמה" הכוונה ע"מ לקיים.

ועל דרך זה מצינו בפירושו על אבות (רוח חיים פ"ו מ"א) וז"ל לפי שעיקר הלימוד לא לעסוק רק בדביקות כי אם להשיג על ידי התורה המצות והדינים ולידע כל דבר על בוריה כלליה ופרטיה, עכ"ל. וכ"כ בנפש החיים (ש"א פכ"א) "שבעת עסקו בתורה לשמה לשמור ולקיים ככל הכתוב בה וכו'" עכ"ל.

ט. גם לדעת הנפש החיים יש עוד כוונות הראיות בלימוד התורה

נמצינו למדים כי לפי דרכו של הנפש החיים הכוונה בתורה לשמה היינו כפירוש התוס' ודעימייהו שילמוד בבירור ע"מ לקיים. ומ"מ הרי מצינו להדיא בדבריו הקדושים שיש לכוון ג"כ לידבק בו יתברך ע"י הלימוד. ולדוגמא בנפש החיים (ש"ד פ"ו) וז"ל "ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל עכ"פ זמן מועט.. ויכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב"ה היינו להתרפק בכל כחותיו לדבר ה' זו הלכה ובזה הוא דבוק בו ית' ממש כביכול כי הוא ית' ורצונו חד כמ"ש בזוהר וכל דין והלכה מתוה"ק הוא רצונו ית' עכ"ל.

והנה בחוברת ע"ח של קול התורה (ניסן תשע"ד) כבר מעורר רבות מרן המשגיח הרה"צ רבי מתתיהו סולומן שליט"א אודות ההתרשלות בהאי ענינא, וגודל החיוב ליזהר שלא ללמוד באופן של מנהג אבותינו בידינו, אלא בהתבוננות קדומה וכוונה טובה לדבקה בו יתברך ע"י התורה"ק, ע"ש.

י. תורה שלא לשמה

אחת מהסיבות אשר הנפש החיים ראה להאריך ולחזק הלימוד אף באופן שהוא שלא לשמה הוא כפי שכותב בריש שער ד' כי ראה אלו שסברו שעסק בתורה בלי המדריגה שחשבו לדעתם שצריכים, לא התחילו ללמוד, וע"כ תפוג התורה ח"ו. ולכן אף שכאשר מעיינים באבן שלמה פרק ח' מתורתו של הגר"א ובתניא פרקים ל"ט עד פרק מ"א, ורוב ספר יושר דברי אמת והספר יסוד העבודה ורואים את גודל פחדם ללמוד תורה שלא

לשמה שייב, צריכים לידע הנפש החיים (שער ג' פ"ב ופ"ג) המחזק מאד הלימוד אף כשהוא עדיין בדרגת שלא לשמה.

ומ"מ חייב לכו"ע חייב לשאוף לבוא לידי ה"לשמה" כמפורש ברוח חיים (אבות א', י"ג), וז"ל "מתחלה ההכרח ללמוד אף שלא לשמה, כי לא יוכל האדם לעלות במעלה העליונה מהסולם אם לא יציג רגלו מקודם על המדריגה התחתונה. ואין זה עוול מעבד, אם אדוניו יצוה לו לעלות על הסולם, אם יפסיע מקודם על השליבה התחתונה. אך אם לא ימיש העבד ממקומו ולא יהיין לעלות, וירד ויעלה אך על השליבה התחתונה, הלא מורד באדונו הוא". וע"ע ברוח חיים פ"ג מ"ט.

ומן הראוי לציין לחיזוק גדול שמצינו בנפש החיים (שער ג' סוף פ"ג) אשר הלומד בקביעות זמן כמה שעות רצופים אף שדרך כלל היתה כוונתו שלא לשמה, עם כל זה בלתי אפשר כלל שלא יכנס בלבו באמצע הלימוד על כל פנים זמן מועט כונה רצויה לשמה, ומעתה כל מה שלמד עד הנה שלא לשמה נתקדש ונטהר על ידי אותו העת קטן שכיון בו לשמה. וע"ע בתניא ס"פ ל"ט שיש בכח הלימוד לשמה להעלות ולקדש התורה שלמד בלי כוונה לשמה. וע"ע שם בפרק מ' בזה. וע"ע בספר בניהו שבת דף לב. ולביאור הענין האיך יתקדש כל לימודו בכוונתו באמצע לשמה, ע' בקונטרס "אש דת" הנדפס בסוף הנפש חיים עם ביאור "יראת חיים" מאת הגה"צ הר"ר ישראל אליהו וינטרויב ז"ל ענף י"א, וע"ע בבית הלוי (שמות י"ט, ה').

יא. עוד כוונות בתורה לשמה

לשלימות הענין יש לציין מה שמצאתי דבר חידוש בספר תפארת שלמה (פ' דברים) אשר חוץ מהכוונות הכלליות שיש בכל מצוה לכוון ליחרא שמא דקב"ה ושכינתיה לאוקמי שכינתא מעפרא. וגם "בשם כל ישראל" דהיינו להתפלל ולצפות שיזכו כל ישראל לעסוק בתורה ומצות לשמה שיהיה נחת רוח להבורא ב"ה מכל העבדות ותורה ומצות שלהם (ע"ש מה שמאריך בזה) - הוא מוסיף עוד ד' כוונות שנכללות ב"תורה לשמה". (א) שיהיה עסק לימודנו לזכות בכל יום למדריגה יותר באהבה וביראה. (ב) להמשיך חסדים ורחמים בעולם. ומוסיף שם עוד שתי כוונות, ע"ש. ויש לציין עוד לספר "באר אליהו" שכל כולו מוקדש לתוספת כוונות ב"תורה לשמה".

יב. סיום וסיכום

וזאת תורת העולה, אשר לפני שהאדם ניגש ללמוד בתורה"ק, ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל לכוון לקיים המצות עשה של תלמוד תורה, ללמוד ע"מ לקיים, ולכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב"ה.

שיב כמובן הלימוד בספריהם מעוררים למאוס בהבלי עוה"ז ותיקון המידות לזכות ללמוד בלי פניות של שלא לשמה. ולדוגמא נציין נקודה אחת מתוך דברי היושר דבר אמת. והוא, כי כאשר האדם יתבונן כי כאשר רוצה להתכבד ולהתגדל עצמו ע"י ידיעתו בתורה"ק, הרי נמצא כי האדם הוא הפנימי ומשתמש בתורתו הקדושה כלבוש עבורו להתכבד, הרי אין לך בושה גדולה מזו.

עוד יש לציין בהאי ענינא בקצרה למש"כ הגר"א (אבן שלמה (ו', ו') - "וצריך לחנכם בילדותם ללמוד לשם שמים, ואל ישגיח על האומרים כי הנער אינו צריך לזה, ח"ו, אדרבא חנוך לנער ע"פ דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה, ועיקר הכל הוא" שיג.

ונסיים בדברי החיד"א (בספרו מראית העין) בפירושו להמשנה המפליג בגודל שכרו של הלומד לשמה (אבות ו' א') "ר' מאיר אומר כל העוסקשי בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא וכו'" וז"ל החיד"א - "כל" דייקא, להורות כי כמה מדרגות יש בענין עסק התורה לשמה והבטיחנו "כל העוסק", (כלומר "כל" לרבות) דהגם דאין עסקו לשמה כפי המדרגות הראויות, עם כל זה כיון דנכנס מיהא בסוג עוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה. אכ"ר.

*

בענין האיסור להפסיק באמצע הלימוד

א. הקדמה

מצינו בדברי חז"ל חומר האיסור להפסיק באמצע הלימוד^{שטו}, ולעומת זאת, לב יודע מרת נפשו גודל הזהירות וכוחות הנפש ליזהר בזה כפשוטה. וכבר מצינו בספר יוסף אומץ (ראש לדיינים ולבני הישיבה דק"ק פרנקפורט בערך מלפני ארבע מאות שנה) שמתלונן בזה ונעתיק מלשונו "ומיום עמדי על דעתי נצטערתי מאד להשמר מעונש זה, כי מילתא דשכיחא היא מאד למי שלומד בחדר אשר בני ביתו הם תמיד בו, וגם הנכנסין והיוצאין תדירי למיעל ולמיפק ולדבר עם בעל הבית מהצריך להם, שבעל הבית יפסיק מלימודו פעמים רבות, עכ"ל. וממשיך להציע קולות שונות בהאי ענינא (המובאים בהמשך דברינו), אמנם מסיים שם "אכן כולי האי ואולי.. לכן החרד לנפשו שלא יתחייב בהם, יחמיר בכל דאפשר ליה, שלא ידבר שום דיבור עד גמר לימודו בשעה ההיא, ע"ש. ואף אנן נילך בדרכו לברר מדברי הפוסקים וספרים מתי יש מקום להקל בזה, באופן שיהיו קולות המביאים לידי חומרות, שנוכל בס"ד ליזהר ביתר שאת בקיום ההלכה.

ב. דברי הפוסקים

כתב המחבר (יו"ד סי' רמ"ו, י"ז) אין משיחין בביהמ"ד אלא בדברי תורה, אפילו מי שנתעטש, אין אומרים לו "רפואה" בביהמ"ד. ובפרישה (אות ל"ו) כתב וז"ל ואפשר דזהו דוקא בימיהם שלא ראו מספריהם לחוץ, כל שכן שלא היו משיחין, אבל עכשיו דבלאו הכי

^{שיג} ולכא"ו אין זה סתירה להרמב"ם הידוע בפירוש המשניות סנהדרין ריש פ"י שאפשר לחנך ב"שלא לשמה" דמ"מ ביחד עם זה יש צורך לחנך וללמד ללמוד לשם שמים, והמתן שכרה בצדה מעורר ולא סיבת הלימוד, ואכמ"ל. ופעם שמעתי ממחנך מומחה עצה טובה לבחור יום מן הימים שילמדו "לשם שמים" באופן שיכירו וידעו שכל ה"שלא לשמה" רק לעזר ולעורר, והכל לפי הגיל והמצב כמובן.

^{שיד} הגר"א גורוויץ שליט"א (בהספידו על הרה"ג ר' בנימין זאב קויפמאן זצוק"ל, י"ח כסלו תשע"ח) דייק אשר ר' מאיר אומר שני תנאים. הראשון שיהיה עוסק בתורה וכמש"כ הט"ז או"ח סי' מ"ז שיהיה עוסק ויגע בתורה"ק, והתנאי השני הוא שיהיה לשמה.

^{שטו} ע' אבות פ"ג משנה י"ב, וגמ' חגיגה יב: ואבות דר' נתן (כ"ו, ג').

לא נזהרין, אומרים רפואה. ומביאו הט"ז וחולק עליו וכה דבריו "ולא היה לו לכתוב דבר זה לבדות קולא מלבו, דאף דמצינו בא"ח סימן ע' סברא כזו לענין חתן שקורא ק"ש, עכשיו כיון שגם שאר בני אדם אינם מכונים, היינו משום שנמשך מזה דבר טוב שיקרא ק"ש, מה שאין כן כאן שימשך מזה דבר מגונה, שהשומע סבר מדהותרה עכשיו לומר רפואה, הותרה הרצועה, וישיח גם כן שיחה בטלה, וכבר אנו מוזהרין בזה בעונש גחלי רתמים ח"ו, על כן אין להשגיח בזה להקל, ואדרבה יהיה הרב מזהיר על זה, וילמדו ק"ו לאיסור שיחה בטילה, והמרבה בכבוד התורה ה"ז מכובד ומשובח, עכ"ד. אולם הש"ך (ס"ק ט"ז) מעתיק דברי הפרישה בלי להעיר על דבריו. והערוך השלחן (יו"ד רמ"ו, ל"ג) מעתיק הש"ך בסתמא. אולם הגר"ז (הלכ' ת"ת פ"ד, י' - י"א) אוסר בתוקף.

נמצינו למדים כי נחלקו אם אומרים "רפואה" בביהמ"ד. לשיטת הפרישה, ש"ך, וערוך השלחן כהיום הזה אומרים. ולדעת הט"ז והגר"ז אסור. ומדבריהם למדנו אולי אודות עצם האיסור שלא לדבר באמצע הלימוד, לדעת הט"ז "יהיה הרב מזהיר על זה [מלומר אסותא] וילמדו ק"ו לאיסור שיחה בטילה..". וכן דעת הגר"ז. אולם מדברי הפרישה הש"ך והערוך ש" לא מצינו חובת מחאה בזה וכדומה, ואדרבא ממנה לומדים קולא להתיר לומר "אסותא" וכלשונו "עכשיו דבלאו הכי לא נזהרין, אומרים רפואה..".

ועיין בפסקים ותשובות (יו"ד סי' רמ"ו אות מ"ד) שיהיה תלוי בזה האם יכולים להקל ג"כ כדעת המתירים לענות אמן באמצע הלימוד - ע"ש בכל פריט הדינים בזה.

ג. הפסק בין ענין לענין

זכינו בהאי ענינא להוראה מפי הכהן הגדול משנה ברורה בהלכות שנים מקרא (רפ"ה, ו') וז"ל: אם אפשר לו שלא יפסיק בשנים קרא ואחד תרגום על שום דבר הוא טוב ויפה מאד, וכן ראיתי מהמדקדקים עושין כן, וכן ראוי לבעל נפש לעשות שטו, עכ"ל. והנה בהשקפה ראשונה נראה אשר האי ענינא שלא להפסיק הוא דבר השייך רק לבעלי נפש. אולם בשער הציון מוסיף, וז"ל:- נ"ל דזה הוא אף בין פרשה לפרשה, אבל באמצע ענינא מן הדין אסור להפסיק, וכמו שאחז"ל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים, ואפשר שלזה כיוון הבאר היטב שכתב ואיסור גדול להפסיק בקריאת שמו"ת בדבור עכ"ל.

נמצינו למדים מדבריו, חומרא וקולא. מצד אחד, ס"ל בפשיטות כדעת הפוסקים אשר הגמרא בחגיגה (גחלי רתמים) היא לדינא, ויש איסור גדול להפסיק באמצע הלימוד. ומצד שני מקיל בין פרשה לפרשה מן הדין להפסיק, ורק מצד הלכות שנים מקרא "הוא טוב ויפה מאד" שלא להפסיק על שום דבר.

חידוש זו שיש להקל טפי בין ענין לענין מצינו כבר בספר יוסף אומץ הנ"ל, ומוסיף בה מרגליות טובה להגדיר לנו גדר ברור, מה נקרא "גומר הענין", וז"ל "והיינו אם ע"י דיבורו

^{שטו} ומקורו מצויין שם בסוגריים "שער כנסת הגדולה בשם סדר היום וכן כתבו שאר אחרונים".

לא יצטרך לחזור ולכפול ללמוד מקצת הענין אשר כבר למד לפני דיבורו כדי להבין הענין
ההוא על בוריו, לכן לא הוי הפסקה".

ד. לשאול בשלום אדם נכבד ולהשיב לכל אדם

בספר יוסף אומץ (שם) מצדד להקל עוד וז"ל וגם אפשר לומר דלא חמירא האי הפסקה
מהפסקה דקריאת שמע וברכותיה ובין הפרקים שמותר לשאול בשלום אדם נכבד ולהשיב
לכל אדם, לכן אם בא אדם אחד בגבולו ולא יפתח בעל הבית לדבר עמו מה שאלתו
ובקשתו הוי כמי שאינו משיב שלום, ולכן אפשר דשרי להפסיק בתלמודו כדי לדבר עם מי
שבא לביתו, עכ"ל ש"י. והנה אף שכותב רק בדרך אפשר, מ"מ כבר קדמו להקל בזה בספר
המכריע (לבעל התוס' רי"ד) סי' ס"ו, ע"ש. אולם בכתר ראש להגר"ח וואלאזין (אות ע')
כותב להדיא שטוב להרחיק גם מזה וירמוז שלא יוכל להפסיק בלימודו, וליוהרא לא
חיישינן, עכ"ד. וע"ע בסוף דבריניו.

ה. מצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים

בשו"ע (יו"ד רמ"ו סי' י"ח) נפסק אשר למצוה שאי אפשר להעשות ע"י אחרים, יעשה
המצוה ויחזור לתלמודו. ולכן לפעמים הסיבה שצריכים להפסיק הוא מכח "מצוה שאי
אפשר להעשות ע"י אחרים", ואז יהיה מחוייב להפסיק מתלמודו (-כאשר יוכל אח"כ להיות
"ויחזור לתלמודו", ודו"ק ואכמ"ל). ויש לציין בזה מש"כ בספר הליכות חיים (פרק ל"ה אות
רנ"ז) מה ששאל למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וז"ל: - אם מותר להפסיק מלימודו כדי
לפתוח הדלת למי שדופק עליו או לא? - ותשובתו "מותר". ומציין שם למה שמובא
בקונטרס כבוד התורה (עמוד ל"ד ל"ה הערה 15) אשר מן היושר לענות (-כגון שאי אפשר
לעשות ע"י אחרים).

ומ"מ יש להתבונן בכל מקרה - ודוגמא לדבר הם דברי השבט הלוי (חלק י' סי' קנ"ז) שדן
אודות האם יש רשות לגבאי צדקה להפסיק בני הכולל ממשנתם באמצע הלימוד או שיש
לדחותם לסוף הסדר, וע"ש בירור הדברים שתלוי האם הצדקה ממש צורך אותה שעה דאז
בודאי תלמוד תורה נדחה לה או אם יש אפשרות לבקש מהם בסוף הסדר (כמו שהוא
בדרך כלל), ורק משום נוחיות המתרימים (בחשבם כן) באים דוקא בשעת הלימוד, בכזה
אין לבטל הסדר כלל - וגם אולי נחשב כאפשר לעשות ע"י אחרים מכיון שהגובים ניגשים
לכל אדם, ע"ש. ומ"מ שפיר מעורר בספק פסקים ותשובות (יו"ד רמ"ו הערה 521) אשר כל
זה דוקא אם עוד לא הפריש מעותיו לצדקה, ואין מחוייב מצד בל תאחר ליתן כספו לצדקה
כאשר מבקשים ממנו - וכל הנידון הוא האם מתחלה יכולים לבוא ולגבות באמצע הלימוד.

ש"י ע' מ"ב שלמעשה אין נוהגין להקל בזה למעשה בברכת ק"ש מכיון שכל אחד מבין שאין להפסיק ולכן אינה מבזה
בכבודו, אבל לכאורה פשוט שבאמצע הלימוד אין מבינים כל כך ואפשר לפגוע בכבודו אם לא יענה. ומ"מ בשנים מקרא,
מכיון שנהגו העולם להדר כמש"כ במג"א ומ"ב בסי' רפ"ה שלא להפסיק מרישא עד גמירא, בדרך כלל לא יפגע האורח
כאשר מראה לו שעוסק באמצע שנים מקרא.

וכמו כן מה שמצינו ב"הליכות חיים" (הנ"ל אות קנ"ח) - האם מותר להפסיק מלימוד כדי לענות הטלפון או לא? וענה הגר"ח "מותר". ומציין שם שכן אמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמותר מטעם חסד, ואינה בכלל כל הפוסק מד"ת וכו' מכיון שזה נאמר על דברים בטלים. ובקונטרס כבוד התורה מביא מהגר"ר מרדכי גרוס שאין צריך לענות, דאע"פ שמצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים, יכולים להפסיק, מ"מ הרי אולי א"צ אותו בדוקא.

היוצא מזה, שבכל מקרה צריכים להיות שוקל בישוב הדעת אם באמת היא מצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים (שאז מחויב להפסיק) או שאינה בכלל מצוה או שאפשר לעשותה ע"י אחרים (ואסור להפסיק). ובכל זאת יש לצרף מה שמבואר להלן "לימודים וזמנים ומקומות שיש ליזהר ביותר".

ו. לאכול ולשתות באמצע הלימוד - לצורך הלימוד

בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' כ"ג) מרב חיים פלאגי דן אם מותר לשתות באמצע קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום או מכיון דכתבו המקובלים שאין להפסיק באמצע שלא לקרוא הכל במעמד אחד, לכן שפיר עבדי לשתות מים באמצע. ותשובתו להקל מכיון דמבואר ברמב"ם בהלכ' תפלה אשר הצמא והרעב בכלל חולים, ואם אין בידם לכוון בתפלתם יכולים לאכול ולשתות (למעשה ע' או"ח סי' פ"ט ס"ד ובנושאי כלים שם) ונפסק כן להלכה, לכן מכיון דמצינו בעולת שבת (או"ח סי' רפ"ה) אשר לצאת ידי חובת שמו"ת יש להבין הענין שלומדים, ולא מספיק בקריאה בעלמא, לכן מותר לו לשתות כדי לכוון דעתו כראוי. וכל שכן שיש להתיר כן בשבת קודש מכיון שאסור לצער ולסגף עצמו בשבת, ותענית שעות ג"כ אסור, ע"ש.

בקונטרס מנוחת הנפש (ח"א שער י"ד - מובא בספר פסקים ותשובות (יו"ד סי' רמ"ו בהגה"ה ס"ק 491) מביא מהרה"ק מוהר"ר יעקלע מפשעווארסק זי"ע שאמר שאין דעתו נוחה מאותם המוחים במי שמפסיק מלימודו בכדי לשתות קאווע, שהרי בשעת שתייתו יכול לחזור ולהתיישב במה שלמד, במנוחת הנפש ובלב רחב, עכ"ד.

ז. לסגור הספר

מצינו בפלא יועץ (ערך דיבור) וז"ל ואם יצטרך לדבר יסגור הספר כאילו סיים לימודו, ואח"כ חזור ללמוד מחדש - אולי תהיה ארכה ונקה, עכ"ל. הרי שלא יעץ כן אא בבחינת "אולי". אולם בריש קונטרס כבוד התורה (עמוד ט"ז) מעתיק מכתב הרה"ג ר' יעקב חיים סופר שליט"א שהפלא יועץ עצמו בספרו יעלזו חסידים (רל"ד ע"ב ובמהדורה המנוקדת דף ק"ח) כתב קצת בלשון אחרת "ואם הוא מוכרח להפסיק יגלול הספר להורות שגמר לימודו ופנה לעסקו", הרי שסומך על זה באופן שמוכרח להפסיק.

ח. לימודים וזמנים ומקומות שיש ליזהר ביותר

מצינו כמה דברים שהזהירנו הפוסקים והספה"ק ליזהר ביתר שאת בהאי ענינא. (א) הלומד בבית המדרש - בין מצד האיסור לשיח שם דברים בטלים (ע' או"ח קנ"א, א' - וביאור הלכה שם ד"ה אבל, ויו"ד סי' רמ"ו, י"ז) ובין מצד האחריות שלא ליכשל בחילול

ד' (ע' יומא פו. וברש"י ד"ה כגון "ולמדין הימני להבטל מתלמוד תורה") שיח. - ובפרט מי שמקבל מלגה מכולל שלפעמים יכול ליכנס לשאלות מצד חו"מ כאשר אינו ממלא כראוי סדרי הכולל. (ב) בשעה שקבע עצמו ללמוד - (ע' שו"ע או"ח סי' קנ"ה א' "ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה, ע"ש ובמ"ב). (ג) שנים מקרא ואחד תרגום - ספרי הפוסקים או"ח סי' רפ"ה ש"ט. (ד) בקריאת שיר השירים - ע' כף החיים (או"ח ר"ס, אות כ"ח) ויסוד ושורש העבודה (שער השמיני). (ה) בלימוד הקבלה - ע' בשל"ה הק' (מס' שבועות - פרק נר מצוה, כ"ח) ש"כ. (ו) ימי השובבי"ם - מצינו בספה"ק אשר אז הזמן גרמא לזכות לתיקון ולכפרת עוונות ע"י לימוד התורה"ק בעיון ורציפות.

ט. תחבולות

כתב החזו"א (אגרות ח"א מכתב ג') מן הראוי לחבל תחבולות איך לקנות את התמדת הלימוד. ולכן נעתיק עצות שונות שמצינו בספרים בזה. (א) מש"כ שם (החזו"א) "ולהתפלל על זה תמיד", (ובפרט במקומות שקבעו אנשי כנסת הגדולה לבקש לזכות לתורה). (ב) בספר אור לציון (עמוד ל"א) שיראה ללמוד במאמץ ובחשק ובהתלהבות ובהתמדה שלא לתת אפשרות לפתח שיחה שעלולה להעביר את הזמן בדברי הבל וריק. (ג) בספר חוסן ישועות (פרק א' אות ה') מייעץ לבחור לו חברותא שהוא שקדן. (ד) בספר עבודת בנימין (חלק א' עמוד תע"ה) מייעץ להרגיל עצמו לאט לאט, ללמוד ברצף של חמש דקות, ולהיות מוסיף ועולה חמש דקות בכל פעם (ע"ש ובסוף חלק ב').

י. גודל מעלת הלומד ברציפות

על אף שלקטנו איזה קולות בהאי ענינא, מ"מ ידועים הם דברי החזו"א (בקובץ אגרות החזו"א ח"א סי' ג') וז"ל "ללמוד שעה אחת ולהפסיק שעה אחת הוא קיום התוהו האפס וההעדר...". וע"ע בספר "נפש שמשון - התורה וקניניה" (עמוד קנ"ד) מה שמביא מהמאירי אשר כל עוד שממשיך ללמוד ברציפות הרי שכר וכח לימודו כופל כסדר על עצמו, ע"ש. וע"ע ביסוד עבודה (חלק ג' פרק ה' אות ח') "והקובע לו ללמוד ערך ה' שעות בלא שום הפסק דיבור בענין אחר ובלא ענין טעימה בעלמא וע"ד תענית שעות נ"ל שדבר זה הוא ענין נפלא המועיל ומזכך ומכפר ומביא אותו אדם לתשובה וכפרה מעולה". ויש לציין

שי"ח וע"ע בספר בנין עולם (פ"ב אות ו') אודות המבקשים דבר מה בבית המדרש (כגון עט לכתוב או מעות לפרוט וכו'), שעליהם להתבונן תחלה מי ברגע זה אינו לומד, ולפנות אליו, ולא למי שלומד, דנמצא שבטלוהו ברגע זה שלא לצורך. שי"ח דע"פ קבלה יש ענין לקרוא כל הפרשה בחדא שעתא, כנוצר משו"ת לב חיים. אמנם ע' בהליכות שלמה (תפלה עמוד קנ"ה (ארחות הלכה אות 105) שאמר רבינו (הגרש"ז אוירבאך זצ"ל) שמלפנים היה נוהג גם שלא להפסיק בדיבור במשך כל זמן קריאתה וכמ"ש המג"א סי' רפ"ה ס"ק י"א, אבל לימים נתיישב בדעתו שעדיף טפי להשיב לפונים אליו בשאלות וכדו' שהרי יש בכך גם משום מצות חסד דאורייתא, וכן הורה לשואלים דמותר להפסיק באמצע קריאת שמות לכל מה שמפסיקין מת"ת כגון מצוה עוברת אפילו באמצע פרשה וע' שעה"צ סי' רפ"ה ס"ק י"א. ושמעתי מה שהאדמו"ר (כמדומה האמרי חיים) זי"ע ייעץ למרא דאתרא שליט"א להיות מעביר סדרה בעש"ק לפני התפלה, מכיון שפחד שירצה להחמיר שלא להפסיק באמצע שנים נקרא, והרי רבים צריכים לו לענות לשאלותיהם, ולכן יבחרו עצמו זמן שלא באים לשאול אותו...

ש"כ וכמה פעמים מצינו בספה"ק עניני קבלה בספרי חסידות ובכמה שערים בספר "נפש החיים".

למעשה הנפלא של החזו"א המובא בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו בהקדמה) שכא - ומ"מ יש מגדולי ישראל שהעדיפו ללמוד בקביעות עתים מדי יום ביומו בסדרים רגילים מאשר להתעקש ללמוד שעות רצופות יותר מן הרגיל.

יא. סיכום הדברים

וזאת תורת העולה מכל הנ"ל אשר בודאי הזוכה להתמיד בלימודו וללמוד ברצף בלי להפסיק מקיים ההלכה בהידורה, מ"מ באופן שמקפיד שלא להפסיק באמצע הענין, או שהוא רק "משיב מפני השלום" ומתחשב בהסביבה שלא לגרום חילול ד' וזהיר בקדושת ביהמ"ד, ואינה עולה על החשבון של הזמן של הקביעות עתים שלו, יש לו על מה לסמוך. ואם עדיין מתקשה בזה, עכ"פ יתרגיל לאט לאט ללמוד ברצף, ועכ"פ יסגור הספר אם צריך לשוח, והבא לטהר מסייען אותו.

ויש לסיים בדברי הגאון המקובל ר' יעקב הלל שליט"א בהסכמתו לקונטרס כבוד התורה וז"ל, "אולם דברים אלו יש בהן משום ריהטא ויש קו דק מאד המפריד בין גבולי הרצוי להאינו רצוי וצריכים דקדוק רב שלא יהיה חומרו קולו, ולכן צריכין ללמוד הדינים היטב מאד, ולדעת מתי אסור להפסיק ומתי מותר להפסיק ומתי חייב להפסיק, ומי שזכה לראות מנהגן של גדולי ישראל בזה יבין, שעל זה אמרו גדולה שמושה יותר מלימודה".

*

בענין תשובה לפני הלימוד

א. הקדמה

הלכה פסוקה בשו"ע (יו"ד רמ"ו, י"ח) שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצות. "ומרגלא בפומי תמיד שמי יתן והיה, שכמו שאנו מוצאים בני אדם מחמירים ומדקדקים במצוות, זה במצוות צדקה, וזה בארבע מינים, וזה בתפילין, וכיוצא, כן ימצא כאלו המדקדקים בלימוד התורה..". מילים אלו כתבם הגה"צ ר' יעקב הלל שליט"א בהסכמתו לקונטרס "כבוד התורה", ויהיו כפתיחה לדבר שהטריד אותי בענין לימוד התורה"ק במשך שנים רבות, שיש מקום גדול להדר ולדקדק במצות תלמוד תורה באופן ההכנה לקיום המצוה. והוא,

שכא בביתו של החזו"א זצ"ל היה גג רחב שבו היו מתפללים בימים הנוראים, המקום היה גדול יותר מבית המדרש שבבית, ומשום טירחא דציבורא נשאר שם הספסלים בכל ימי חודש תשרי. ובאחד מעשרת ימי תשובה ישבו שם שני בחורים ולמרו בחברותא [כהיום ת"ח גדולים ומפורסמים], והנה החזו"א ז"ל עולה לתומו לגג ביתו, וראה שני הבחורים בשעת בטלה, קרב אליהם החזו"א לומר להם דברי חיזוק שלא להפסיק באמצע הלימוד, וכך אמר להם: מתיקות התורה, כמה גדולה היא נעימות התורה, ואי אפשר להשיג רק אחר שקידה של **שלוש וארבע שעות רצופות** בלי הפסק. בלי זה אי אפשר אפילו לצייר מהי הרוחניות הזו, וק"ו אחר **חמש שעות** כמה רוממות יש - איך אפשר למי שיש לו את האפשרות הזאת, להפסיק את הרציפות ולהפסיד בידיים נועם זה? והוה כמו קדירה המתבשלת להורידו מן האש וליתן להתקרר ואחר כך להשיבה! המשך החזו"א, ואחר **שש שעות** של לימוד שוכח האדם מכל העולם ועניניו, ומתדבק בדברים רוחניים - כאשר ספרו זאת השנים אמרו בהשתוממות כיצד רבינו החזו"א תיאר זאת בעיניים בורקות ותנועות ידיים למעלה כאילו מתנתק הוא מכל הסובב - ואחר **שבע שעות** האדם מרגיש קרוב להקב"ה ואין לו מהנאות העולם כלום, ומתמלא שמחה, ואחר **שמונה שעות** אפילו לא נופלת בלבו מחשבה של תאוה וחומר, וכולו משתוקק לאלוקיו, ואחר **תשע שעות** כולו קודש למעלה למעלה, ואחר **עשר שעות** עין לא ראתה, אין לתאר ואין מילים לבטא את מצבו ורגשותיו, צמרמורת חדה עברה בקרב השניים לשמע דברים נוראים כאלו.

מה שמצינו בכמה ספ"ק שמזהירים לשוב בתשובה (עכ"פ בהרהור) לפני לימוד התורה"ק, והוא דבר חמור ביותר כמש"כ הבאר היטב (הלכ' תענית תקע"א ס"ק א') וז"ל "ודע שכל המעשים שאדם עושה, ותורה שלומד, בעודו רשע בעו"ה מוסיף כח בקליפות עד שחוזר בתשובה מוציא מהקליפה". ומקור הדברים מדברי האריז"ל. ורציתי בס"ד לעיין בספרי רבותינו אשר מפיהם אנו חיים, מתי ואיפה הדברים נאמרים, וללמד זכות למה נמנענים לשמוע הרבה אודותה, ובכל זאת להבין גודל מעלתה.

ב. דברי רבותינו

והנה מכיון שכמה אנשים חושבים שהדבר שייך ביותר להחדר של הבעש"ט ותלמידיו, אקדים להעתיק הדברים מספר נפש החיים מהגר"ח מוולאזין, וז"ל בספר נפש החיים (שער ד' פ"ו) "זו היא הדרך האמתית אשר בזה בחר הוא יתברך שמו, שבכל עת שיוכין האדם עצמו ללמוד, ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל, על כל פנים זמן מועט ביראת ה' טהורה בטהרת הלב, להתודות על חטאתו מעומקא דלבא, כדי שתהא תורתו קדושה וטהורה". וכמו כן להלן בפרק ז' כותב "ולזאת ראוי להאדם להכין עצמו כל עת קודם שיתחיל ללמוד, להתחשב מעט עם קונו יתברך שמו בטהרת הלב ביראת ה', ולהטהר מעונותיו בהרהורי תשובה, כדי שיוכל להתקשר ולהתדבק בעת עסקו בתורה הקדושה בדבורו ורצונו יתברך שמו". ובספרי תלמידי הבעש"ט מצינו שמזהירים מאד על זה בכמה מקומות, ונציין רק חלק מהם. בספר תולדות יעקב יוסף פ' נשא אות י"ב, מסעי אות ג', ומובא במאור ושמשי בכמה מקומות וביניהם בפ' דברים שמבאר אשר לכן משה רבינו הקדים להוכיח כלל ישראל לעוררם בתשובה לפני שהתחיל ללמוד עמהם, ע"ש. וע"ע בזרע קודש פ' יתרו אשר לכן נסעו מרפידים מתוך תשובה בכדי שיהיו ראויים לקבלת התורה, ע"ש. הבני יששכר מאריך בהאי ענינא בהקדמת ספרו דרך פקודיך, ע"ש.

ג. ביאור החובה

וביאור הדבר מבואר בראשית חכמה (שער התשובה - פ"ב) וז"ל "כי קודם שיעסוק בתורה צריך שיקדים לו החרטה והתשובה, הא קודם החרטה והתשובה אין תורתו רצויה ומקובלת, כאומרו (תהלים כ, יב) ולרשע אמר אלקים, מה לך לספר חוקי. וכן כל אשר בו מום לא יקרב, ואם זה בצואת עונותיו מסריח, היאך יתקרב לפני המלך, אדרבה המלך יתרחק. ולזה כיון החסיד רבי יהודה בר אלעאי ע"ה באומרו אשרי מי שעמלו בתורה, ועושה נחת רוח ליוצרו, פירוש שהעוסק בה נקי מחטא ועון, שאז המלך משתעשע בו ובתורתו, אבל מי שהוא מלא מסרחון צואת עונותיו אין תורתו נחת לבוראו".

וממשיך הראשית חכמה לבאר טעם הדבר וז"ל "והטעם, כי בעסק התורה האדם מושך השכינה עליו, ובהיותו נקי מחטא, מצאה השכינה כסא ומושב שבו תשב ותנוח, כאדם היושב בכסא מתוקן כראוי שהכסא ההוא נחת רוח לו, כן צריכה התורה נקיה כסא מתוקן למשוך השכינה שתשרה בו, אבל בהיות האדם מלוכלך בכתמי עונותיו, אין התורה שורה בו, כי אין בו כסא לשרות לא התורה ולא השכינה, כי כל חטא יהיה קוץ מכאיב וסלון ממאיר ליושב על הכסא, ולכן קודם צריך שירחץ צואת עונותיו בתשובה כראוי, ואחר כך

יעסוק בתורה. ויקח דמיון מהדין הפסוק בגמרא ובפוסקים, כי במקום שיש ריח רע אסור לעסוק שם בתורה ובתפלה, וצריך להרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח, כן הדבר לעוסק בתורה וטומאת צואת עונותיו עליו, כי כל הקדושים העליונים מתרחקים. וכן נודע שהעונות נקראים צואה, דכתיב אם רחץ ה' צואת בנות ציון, עכ"ד. והשל"ה הק' (מסכ' ר"ה אות קכ"א) מעתיק דברי הראשית חכמה. וא"כ עלינו לדעת למה באמת נמנעים לשמוע הרבה אודות האי ענינא חמורא.

ד. לימודי זכות

והנה לכאור' מצינו לימוד זכות בהקדם סתירה בהאי ענינא. דהנה מחד גיסא מצינו מקרא מפורש הנ"ל (תהלים נ') ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך וגו', וכמו כן בגמ' (סוטה כא, א) דואג כיון שספר לשון הרע, אף חכמתו לא עמדה לו ולא הגינה עליו תורתו. אולם מצד שני מצינו שם (בסוטה) כי אע"פ שעבירה מכבה מצוה, מ"מ אין עבירה מכבה תורה.

והנה דרכים שונים מצינו בישוב הך סתירה. רבינו יונה בשערי תשובה (ג', ר"ט) מיישב כי מה שאמרו דאין עבירה מכבה תורה היינו "העובר עבירה דרך מקרה אמרו, ולא על הפורק על אזהרת העברה מעליו".

ובספר יערת דבש (ח"ב דרוש א') מיישב באופן אחר כי יש שני מיני עבירות, סוג אחד, מה שהטבע והשכל מחייבו מבלי לעשות, כגון רציחה וגזל וחמדת אשת רעהו, אשר על ידי כן תמלא הארץ זימה, וסוג שני מה שאין השכל אנושי מחייבו, אבל מתת אלקים הוא לבחיריו, וקדשנו במצותיו ברצונו, כי הוא נגיד ומצוה. והנה בעוברו על סוג השני, התורה מכפרת ומכבה עבירה, כי גדולה תורה לפני הקב"ה עד שאינו מקפיד כל כך אם עבר על מצותיו, ותועיל לכפר עם תשובה, אבל בעוברו על סוג ראשון, דבר מה שהוא נגד השכל, איך תכבהו התורה הבנויה על שכל אמיתי, כשעשה נגד השכל וטבע המוטבע מיוצר הכל, ועל זה נאמר ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי.

נמצינו למדים כי הך קרא ד"ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי" לדעת רבינו יונה נאמר רק על מי שפורק עול מהזהרה מסויימת. ואילו להיערת דבש הפסוק נאמר על מי שנכשל ברציחה וגזל וכו' שהטבע והשכל מחייבם. ולכן בדרך כלל, בלומדי תורה, אף אם ח"ו נכשלים בדרך מקרה באיזה ענין, הרי ע"פ רוב נכללים בהני לימודי זכות.

ה. משנת החיד"א אודות דברי האריז"ל

וביותר, לפי מה שמצינו בחיד"א שמוסיף להקשות מדברי האריז"ל על הגמ' הנ"ל, והוא בספרו חומת אנך (בראשית כ"ו, כ') וז"ל ויש לחקור דכפי מ"ש רבינו האר"י זצ"ל ויסודתו בהררי קדש דברי הזהר הקדוש כל התורה שלומד בעודו רשע הולכת לסט"א. וקרא הכי כתיב ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך, ואיך אמרו דעבירה אינה מכבה תורה.

ומיישב החיד"א - על דרך רבינו יונה הנ"ל - ונראה לומר דיש הפרש בין כשעבר עבירה או עבירות והוא בדעתו להיות צדיק, רק דיצריה אנסיה בשוגג או במזיד לעבור העבירות,

אבל כשעובר עבירה ופורק עול ודעתו להיות רשע, אז הסט"א לוקח התורה שלומד ועליו כתיב ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי, עכ"ד.

לפי דבריו נמצינו למדים כי כאשר האדם אינו פורק עול רח"ל, ואין בדעתו להיות רשע ח"ו, הרי בכה"ג לא נאמר הך קרא ד"ולרשע אמר אלקים וכו'", ובכה"ג לא ילך לסט"א.

ו. דברי הרמח"ל

והנה הרמח"ל מבאר באריכות החיוב לזיהר בהאי ענינא - ראה בספרו "דרך השם" (חלק ד פרק ב - בתלמוד תורה) ונעתיק חלק מדבריו הנפלאים וז"ל "בכלל ההשפעות הנשפעות ממנו יתברך לצורך בריותיו, יש השפעה אחת עליונה מכל ההשפעות, שענינה הוא היותר יקר ומעולה שבכל מה שאפשר שימצא בנמצאים, והיינו שהוא תכלית מה שאפשר שימצא בנמצאות מעין המציאות האמיתי שלו ית', ויקר ומעלה מעין אמתת מעלתו ית', והוא הוא מה שמחלק האדון ית"ש מכבודו ויקרו אל ברואיו. ואמנם קשר הבורא ית' את השפעתו זאת בענין נברא ממנו ית' לתכלית זה, והוא התורה".

וממשיך שם לבאר כי בכדי להמשיך השפעה זאת יש שני תנאים, והוא היראה בעת הלימוד, ושוב ממשיך וז"ל "והתנאי השני הוא תיקון המעשה. כי הנה מי שירצה להמשיך השפעה, ראוי שיהיה הוא הגון ומוכן להמשיכה. אכן אם הוא מטמא את עצמו באשמות ופשעים, ומרחיק עצמו מבוראו, וזונה מאחריו אחרי כחות הטומאה והרע, ודאי שיאמר בו, ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי וכו', וכן אמרו ז"ל, כל המלמד לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקולים. והנה איש כזה, ודאי שתורתו לא תמשיך מן ההשפעה שזכרנו שום מדריגה כללשכב.

ושוב מסיים בדברים נוראים עד למאד, וז"ל "ואולם מי שמטהר ומקדש עצמו במעשיו, הוא ימשיך בתלמודו השפעה כשיעור ההכנה שהכין את עצמו, וכשיעור שירבה בהכנה כן ירבה יקר התלמוד וכחו (!) והוא מה שמצינו בחכמים הקדמונים, שתורתם היתה מעטירתם כח גדול ונותנת להם מעלה ויקר, מה שלא נמצא בדורות האחרונים, מפני יתרון הכנתם על הכנת האחרונים. וכבר אמרו על יונתן בן עוזיאל, שבשעה שהיה עוסק בתורה כל עוף שהיה פורח עליו היה נשרף, מפני עוצם השראת השכינה שהיתה שורה עליו על ידי לימודו".

והנה לפני איזה שנים, בלמדי בכולל בארץ ישראל, זכיתי לשמוע שיחת הכנה לשבועות מאת הגאון ר' דוד יהושע טורשין שליט"א מפרושים, והאריך בדברי הרמח"ל הנזכרים, וביאר עפ"י למה נתנה התורה"ק זמן הכנה של שבע שבועות, לקראת מתן תורה. והוסיף

שכ"ב ומוסיף שם וז"ל "ואעפ"כ רז גדול גלו לנו החכמים ז"ל, שאלו לא היו הרשעים עוזבים את תלמוד התורה, סוף שהיו חוזרים למוטב, כי אע"פ שאין בכחם להמשיך שום המשך מלפניו ית' כמ"ש, כבר דברי התורה בעצמם מקודשים ועומדים מצד עצמם, עד שבהתמיד העסק בהם יגיע מהם פעם אחר פעם קצת התעוררות, וכמו דמות הארה קטנה שבקטנות, אל העוסק בהם, שסוף סוף תגבר עליו ותחזירנה למוטב. והוא מה שכתבו ז"ל, הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו שהמאור שבה מחזירן למוטב", עכ"ד.

כי אף שמו של היו"ט הוא שבועות, כי מעיקרי הכח של לימוד התורה"ק הוא ההכנה לקראתה.

ז. הנהגת והוראת גדולי ישראל

אמנם, אף שהשתדלנו ללמד זכות כנ"ל, מ"מ מצינו מפי ספרים וסופרים שהורו ליזהר בהאי ענינא. הבאנו לעיל דברי הנפש החיים להתוודת בפה לפני הלימוד, וע"ע בצעטעל קטן מהנועם אלימלך זי"ע (אות י') שכותב אשר כל פעם שיישב את עצמו ללמוד, יאמר תחלה תפלת השב לרבינו יונה. (וע' בספר "ולא שבט הלוי בלבד" (תולדות על בעל שבט הלוי זצוק"ל) עמוד ס"ח, שהיה רגיל לומר זאת התפלה בכל יום).

ובספר פלא יועץ (ערך דיבור) מצינו לישראל קצרה לומר לפני הלימוד וז"ל "מי שהוא רשע ואינו מהרהר בתשובה, תורתו הולכת על הקליפה, ומוסיף כח בהסט"א, וע"כ נאמר "ולרשע אמר אלקים, מה לך לספר חוקי, ותשא בריתי עלי פיך", נויש לדייק כי משמע קצת כי לא ס"ל להלימודי זכות הנ"ל ולכן צריך להרהר קודם כל לימוד, וכל תפלה, שהוא מתחרט חרטה גמורה ע"כ מה שהכעיס את בוראו ואף שיחזור לסורו כמארז"ל רשעים מלאים חרטות, מ"מ כל שמתחרט מלב ומנפש עביד, ומהני לשיעלו תפלותיו לרצון לפני ה', ומה טוב שיהא רגיל לומר בפה קודם כל לימוד וכל תפלה "הריני מתחרט חרטה גמורה על כל מה שהכעסתי את בוראי, ואני רוצה בלב שלם ובנפש חפצה, לשוב בתשובה שלימה, ולעבוד את בוראי עבודה שלימה עבודה תמה, עזרנו אלק"י ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו מכבוד שמך על דבר כבוד שמך".

והנה יש לציין כי גם בשבת ויו"ט שייך האי ענינא על דרך שמצינו בקיצור של"ה (ערך "דיני האכילה") וז"ל "ובשבת ויו"ט שאין אומרים וידוי, יאמר במקום הוידוי זה הפסוק "ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך, לאהבה את ה' אלקיך, בכל לבבך בכל נפשך, למען חיך", ולהרהר בתשובה בלב".

ח. גודל מעלת המהרהר בתשובה

וראוי לציין כי מצינו בכמה הנהגות מצדיקים שמורים דרך לתלמידיהם, לכה"פ להרהר בתשובה. בסוף ספר "מאור עינים" בהנהגות ישרות כותב וז"ל וקודם לימוד בתורה או התפלה יחזור בתשובה ולהתוודות ולפחות הרהור תשובה כדי לידבק בהבורא ית"ש, עכ"ל. וע"ע בתחלת ספר "ליקוטי תורה" מהטשערנאבילער מגיד (הנהגות אות י"א) שכותב "לפני כל לימודך תהרהר בתשובה". וכמו כן בספר זהב שמואל שמלקט הדרכה ומוסר מהישמח משה זי"ע ומביא שם באות ל"ד להרהר בתשובה לפני הלימוד.

ומן הראוי לדייק כי גם להרהר (בלי וידוי בפה) מכתירו בשם צדיק, כידוע מדברי המנחת חינוך (מצוה שס"ד) שמוכיח בגמ' קידושין (מ"ט:): המקדש אשה על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור הרי זו מקודשת מספק שמא הרהר בתשובה, אשר מזה מבואר כי צדיק ורשע אינה תלוי בכפרת העון, כי הרי לא התודה כלל בפיו, אלא כיון שהרהר בתשובה בלבו כבר נקרא כבר "צדיק". וצינינו לאור זרוע (סי' קי"ב) שמשמע שהוא אפי' צדיק "גמור" (וע"ע

בקול אליהו (שו"ת סי' ב' וחסדי דוד סוף מסכ' יומא, וראה באוצר הפוסקים אהע"ז סי' ל"ח סעיף ל"א).

ויש לסיים במש"כ בספר עבודת הלויים עמ"ס שבועות בהקדמה וז"ל אדמו"ר הגה"ק רשכה"ג זצוקללה"ה מצאנו בעל הדברי חיים אמר על ספר קצות החושן ז"ל שנתקבל כל כך בעולם, וכבר היו גאונים גדולים יותר, ולא זכו לזה, אלא שלימוד קצוה"ח היה ביראה גדולה, וקודם שישב ללמוד היה דרכו שהלך בחדר מיוחד, ועשה תשובה בבכייה עצומה שלא יהיה בכלל "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי". עכ"ד.

בהא נחתינן וסלקינן, כי האי ענינא של תשובה לפני הלימוד (עכ"פ בהרהור) מעיקרי ההכנה לתורה"ק, אף כי יש ללמד זכות על הנמנעים ממנה כמשנ"ת לעיל. וזאת ביחד עם המבואר בקובץ "קול התורה" חוברת פ"ו (ניסן תשע"ח) שבס"ד ביררתי שיטות הראשונים והקדמונים ב"תורה לשמה", והעולה שם, אשר לפני שהאדם ניגש ללמוד בתורה"ק, ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל לכוון לקיים המצות עשה של תלמוד תורה, ללמוד ע"מ לקיים, ולכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב"ה.

*

הסוד של הלוחות שניות

א. התמיה שאין מזכירים הלוחות שניות בתפלות יו"כ

הביטוי "מתן תורה" שמור אצלנו עבור חג השבועות, כלשון התפלה "יום מתן תורתנו". אולם במשנה תענית כ"ט: (ובפרש"י שם) "מתן תורה" סובב על יום הכיפורים שניתנו בו לוחות שניות. ועליה נאמר במשנה שם "אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים" - ומפרש הגמ' אשר שמחת יום הכיפורים נובע משתי סיבות (א) שיש בה סליחה ומחילה (ב) יום שניתנו בו לוחות שניות. והנה הדבר אומר דרשני והוא באמת פלאי - כי בכל נוסח התפלה של יו"כ כמעט אין שום זכר משמחה זו של הלוחות שניות. והרי נשארנו באלו הלוחות, ולמה מסתירים חלק זו העקריי של היו"ט של יום כיפורי?!

ב. ביאור ההסתרה

והנה מצאתי מרגליות נפלא בזה בליקוטי תורה להגר"ז זי"ע (פ' אחרי מות) וז"ל "ביום כיפור הוא בהעלם, כי לוחות אחרונות נתנו בצנעה". פי' דאיתא בתנחומא (כי תשא ל"א) אשר הלוחות הראשונות נשברו מכיון שניתנו בפומבי ושלטה בהם עין הרע, ולכן בדוקא מצניעים קבלת לוחות שניות - דוגמת נתינתם. ושוב מוסיף "אבל הגילוי הוא בשמחת תורה, שמחה של תורה, דהיינו גילוי מקור התורה והוא גילוי העליון ברוך הוא", והיינו דבכל זאת שמחים בקבלת הלוחות שניות בשמחת תורה.

ג. השייכות בין יום הכיפורים ושמני עצרת

והנה השייכות בין יו"כ ושמ"ע מצינו גם בדרשות חת"ס (ח"א עמוד 94 ד"ה והיית), מהרמ"ע (מאמר חיקור הדין חלק ב' סוף פרק כ"ז ע"ש) שלשון "חג" לא מצינו בנוגע לשמיני

עצרת, כי "חג" מורה על חוגה ועיגול הסובב איזה מרכז, ושאר ימים טובים כולם טובבים על נקודת שמיני עצרת, אבל שמיני איהו גופא הנקודה הקדושה העליונה מכל הקדושות אפילו מקדושת יה"כ, ולא שייך לקרותו "חג" - ויום השמיני בעצמו כמו יה"כ, לכן שווין בקרבן מוסף כמו יום הכיפורים, ואפ"ה קדושתו יותר מיוה"כ ע"י שמחה חדותא דמלכא עם ישראל"שכג.

ד. השמחה בשמיני עצרת עדיין נחשב כבצנעה

אמנם עדיין דברי הגר"ז צ"ב, הרי כל כמה שרוצים להסתיר נתינת הלוחות שניות דוגמת נתינתם שנתנו בצנעה, למה רוקדים ושמחים בפומבי בשמחת תורה, מה נתשנה אז. ועוד מהו ההכנה של ימי הסוכות לבוא ליום המעולה של שמיני עצרת.

ואולי יש לבאר ע"פ דברי הזוה"ק שמביאים הספה"ק אודות שמיני עצרת "ובהוא חדוותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודיהו. ומאן דיתבי עם מלכא, ונטל ליה בלחודיה, כל מה דבעי שאיל, ויהיב ליה. [תרגום - ובאותה שמחה לא נמצאים עם המלך רק ישראל לבדם. ומי שיושב עם המלך ונטל אותו לבדו, כל מה שרוצה שואל, ונותן לו]. נמצינו למדים כי שמיני עצרת הוא כמו "חדר יחוד" עמו יתברך כביכול, גמרנו כבר עם השבעים פרים של השבעים אומות, ומתייחדים עמו ביחידות. ואז נתעורר עת רצון ביותר, "כל מה שרוצה שואל - ונותן לו" ובזה מאירים ביותר פרש"י עה"ת בפרש פנחס "עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם". ואולי זהו הכוונה של דברי הגר"ז הנ"ל "גילוי העליון ברוך הוא", אורייתא וקוב"ה חד הוא, והיינו "גילוי מקור התורה". ומעתה י"ל דמכיון שמהות היום הוא ד"דלא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודיהו" שנמצאים אנו בחדר יחוד בו יתברך בלחוד, ממילא שפיר שמחים "בצנעה". ויש להוסיף רמז נפלא אשר המילים "שמחת יום כיפורים" הוא בדיוק כמו "שמיני עצרת" חושבנא דדין כחושבנא דדין - וההסבר כמו שמבואר - כי שמחת יום כיפורים של הלוחות שניות, שמחים אנו ביום שמיני עצרת.

ה. עבודת הספירה במשך ימי הסוכות

והנה איתא במדרש תנחומא (פרשת פנחס טו) שהיה מהראוי להיות שמיני עצרת אחר החג חמישים יום כשם שיש מפסח ועד עצרת. אלא אמר הקב"ה חורף הוא ואינן יכולין להניח בתייהם לבא לכאן, אלא עד שהן אצלי, יעשו עצרת, עכ"ל. וע' בספר עבודת ישראל שמבאר המדרש וז"ל " שיש בידינו לתקן התיקונים מיום ראשון דסוכות עד שמיני עצרת כמו שאנו מתקנים מפסח ועד עצרת בימי ספירה לתקן עץ החיים, ומסתמא דרך אחד לימים אלו ואלו למביני מדע. ומהראוי היה גם כן לתקן זה בשבעה שבועות, אלא שחס הקב"ה עליהם כנ"ל במדרש שכד. עכ"ד. ואולי נבין בזה יותר ענין האושפיזין שמארחים לסוכתינו

שכ"י וע"ש בהמשך דברי החת"ס שמבאר בזה למה בשמיני עצרת השמחה נתרבה גם בלילה.
שכ"ד וע"ש מה שמרמז עוד לבאר הגמ' (תענית ז.) גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה שנאמר (דברים לב, ב) יערוף כמטר לקחי ואין לקח אלא תורה שנאמר (משלי ד, ב) כי לקח טוב נתתי לכם. שנרמז בכאן על יום חג שמיני העצרת, וכינו אותו בשם "יום הגשמים" על שם שמברכים בו מוריד הגשם ונעשה בחינת גשמים יורדין, ולזה רמזו חז"ל גדול יום הגשמים, היינו שמיני עצרת, כיום שניתנה בו תורה, שהוא חג השבועות.

במשך ימי היו"ט. כי הרי ידוע אשר הז' רועים מלמדים אותנו השבע מידות. אברהם מידת
החסד, יצחק מדת הגבורה וכן הלאה. כי בימי הסוכות ברכת ה' בידינו להצליח באלו הז'
ימים (במקום ז' שבועות) לבוא לתיקון המידות הצריכות לקראת יום שמחת תורה. וגם
שמזדככים גופינו באכילה ושתייה ושינה של מצוה להיות הקלף שיכתב בנו התורה שבע"פ
כמבואר בהמשך בסמוך. וע' ברש"ש מו"ק כה. רש"י ד"ה לס"ת דבר נפלא בזה שכה.

ו. עומק היחוד של קוב"ה וישראל ואורייתא המתגלה בשמיני עצרת

והנה בשו"ת בית הלוי דרוש י"ח מחדש בראיות מחז"ל אשר בלוחות הראשונות היו
כתובים כל התורה כולה, ואף כל מה שלתמיד ותיק עתיד לחדש, וכל ההתחלקות של
תורה שבע"פ נתחדש רק בלוחות שניות. וע"ש שמבאר אשר מקודם היו ישראל והתורה
שני ענינים, אבל אחר כך דניתן להם התורה שבעל פה נמצא דישראל הם בבחינת קלף
של תורה שבעל פה. ומבאר בזה דברי הילקוט (כי תשא, רמז ת"ז) שכאשר הקב"ה הורה
למשה רבינו שלא לכתוב כל התורה כולה, אלא להניח חלקה להיות תורה שבע"פ, הרי
נשתייר דיו בקולמוסו של משה רבינו, והעביר הדיו על ראשו, ומזה נעשו הקרני הוד, ע"ש.
וצ"ב. ומבאר אשר משה רבינו השיג כל מה שניתן בכח אנושי להשיג בהתורה, ונמצא
נעשה גופו קדוש כגוף של תורה שבעל פה, וכמו שבלוחות הראשונות היו כתובים כל
התורה שבעל פה, כמו כן אחר כך היו כתובים בראשו של משה כל מה שניתן לאדם רשות
להשיג בהתורה שבעל פה, ומשום הכי כמו שהלוחות היה זיוו מבהיק מסוף העולם ועד
סופו כמו כן זכה הוא לקרני ההוד כי נזדכך גופו כהלוחות שבעל פה - (ולכן הוצרך מסוה)
עכ"ד תוכן דבריו בקיצור.

ויש לציין עוד לדבריו הנפלאים של השפת אמת (דברים, לסוכות - שנת תרס"ב) שמבאר
למה אין מצות ראייה בשמיני עצרת, כי בכל השלש רגלים בכדי לקבל פני השכינה צריכים
לעלות לביהמ"ק. לא כן בשמחת תורה שנאמר אודותה "יקרה היא מפנינים" ודרשו חז"ל
יקרה התורה יותר ממי שנכנס לפני ולפנים. ובכל מקום שעוסקין בתורה לשמה יש גלוי
שכינה כדאיתא בפרקי אבות. והתגלות היראה שבא ע"י התורה הוא בכל מקום ובכל זמן
ואין צורך לעלייה לרגל. עכ"ד הנוראים.

בזה נבין ביתר עומק, גודל השמחה והיחוד של קוב"ה וישראל ואורייתא חד הוא המתגלה
בשמיני עצרת, מכיון שכל הענין של תורה שבע"פ נתחדש בהלוחות שניות שקבלנו ביו"כ,
ושמחים בה בשמיני עצרת, ולכן בשעה שרוקדים ושמחים "שמחה של תורה, דהיינו גילוי
מקור התורה והוא גילוי העליון ברוך הוא" הוא ממש כמבואר בזה"ק "דיתבי עם מלכא"
ביחודא שלים של קוב"ה וישראל ואורייתא חד הוא, ודו"ק היטב בגודל נוראות היום של
שמ"ע.

שכה שמבאר כי הגוף כמו הגויל להתורה, ולכן העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע דוגמת שריפת ס"ת
כמבואר שם בגמ', שאין הכוונה לשריפת עצם הנשמה, כי היא נצחית, אלא כשריפת הגוף כמו שריפת הגויל.

ז. הדר קבלוה הלוחות שניות בימי אחשורוש

והנה מצינו עוד הסתרה אצל הלוחות שניות (דהיינו תורה שבע"פ כמבואר לעיל בבית הלוי). והוא מה שהמדרש תנחומא (פ' נח) מיישב קושיית התוס' בשבת פח. שם) כי נעשה ונשמע אמרו על תורה שבכתב משום "שאינ בה יגיעה וצער והיא מעט", והכפה עליהם הר כגיגית היתה על תורה שבעל פה, ורק ע"י מעשה פורים קבלו עליהם התורה שבעל פה.

נמצינו למדים כי הקבלת התורה שלנו על תורה שבעל פה היתה בעיקר בפורים. והנה מפורש בדברי הרמח"ל בספרו דרך ה' (ח"ד פ"ח) אשר גם ענין זו של קבלת התורה בפורים, נתעורר מחדש מדי שנה בשנה, ע"ש. וא"כ הדבר תמוה מאד למה לא מצינו שום נוסח התפלה (כמו בשבועות "זמן מתן תורתנו"), או שום תקנה במצות היום, או אפילו רמז לזה בנוסח על הניסים?! ואף בהמגילה עצמה אינה רק בא רק ברמז! ולמה מסתירים כל הענין? הרי נעשית כאן מהפיכה גדולה בכלל ישראל בזאת הקבלה של "הדר קבלוה" כי הרי מעתה אין עוד מודעא רבה לאורייתא כמבואר בגמ' שבת פח. - ולמה מסתירים זאת כל כך, וצע"ג.

ואולי יש להציע בס"ד כי הנה כאשר נעיין בלשון התנחומא [כשמבאר למה הוצרכו להיות כפויים על תורה שבע"פ], נראה דבר נפלא "התורה שבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות, והיא עזה כמות, וקשה כשאל קנאתה, לפי שאין לומר אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו.. תורה שבע"פ שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול שהוא משולה לחשך שנאמר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול (ישעיה ט) אלו בעלי התלמוד שראו אור גדול שהקב"ה מאיר עיניהם.. ולעתיד לבא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה) ע"ש. נמצינו למדים כי התנאי לקבלת תורה שבעל פה הוא אהבת ה'. ומעתה כמה מדוייקים הם לשונו הזהב של רש"י במסכ' שבת "הדור קבלוה בימי אחשורוש" - וז"ל מאהבת הנס שנעשה להם.

ואולי בזה נבוא להציע כי דייקא לכן הסתירו הענין של הקבלת התורה בפורים. כי מהות האהבה הוא ענין פנימי ודבר שבסתר. וככל שיוצא האהבה לחוץ, נעשית יותר ענין חיצוני, וחסרה במהות האהבה. ולכן בידינו לתקן רק לקרות המגילה ולחוג חג הפורים, לעורר האדם להתבונן שוב בהשתלשלות הדברים, ולבוא "לאהבת הנס" וממילא לקבל על עצמו מחדש הקבלת התורה. אבל לא יועיל להכריח האהבה, כי אהבה הכפויה אינה אהבה. וככל שיעמיק יותר ויזכה לדרגה אמיתית של אהבת ה' יכול לקבל ביותר להקבלת התורה המחייבת מסירות נפש להיות מהעם ההולכים בחשך, עד שזוכים להאור הגדול (כלשון התנחומא הנ"ל). וכמה נפלאים הם דרשת חז"ל (סופ"ק דמגילה) עה"פ ליהודים היתה אורה זו תורה, כי התורה שקבלו בפורים מכונה בשם "אורה", כפי המבואר אשר לומדי

הסוד של הלוחות שניות

התלמוד, תורה שבע"פ זוכים לראות האור גדול. וע"ע בשפת אמת פורים תרנ"ו ופורים תרס"ב למה נקראת "אורה" ולא "אור" ועולה יפה עם המבואר, ודו"ק. שכו

ונקודה זה מביא עומק גדול בכל מהות היו"ט, כי לא הפורים של ראובן כהרי הפורים של שמעון, כי הכל תלוי בפנימיות לבו עד כמה שזוכה להתבונן ולבוא לאהבת ה' מכח הנס. וכמובן כי המגילה הוא מראה ו"שפיגעל" על חיי האדם בעצמו, לראות היד ה' המתערב בכל פרט ופרט מחיי היום יום שלו.

ח. המן הרשע ינק מקודש הקדשים

לאור המבואר נבין בס"ד עוד עומק בקדושת יום הפורים, ובהקדם חידושים בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ט) - "אמר לו "אדני המלך, יש עץ בביתו של המן מבית קדשי הקדשים..". מיד צוה המלך לתלותו. עוד שם, וז"ל:- ר' פנחס אומר שני עשירים עמדו בעולם, אחד בישראל ואחד באומות העולם. קרח בישראל, והמן באומות העולם. קרח.. והמן שלקח כל אוצרות של מלכי יהודה ואת כל אוצרות של קדשי הקדשים. כע"ל. הרי נמצינו למדים אשר המן הרשע ינק מהדרגה הכי גבוהה שבקדושה - הקודש הקדשים עצמה. וכח זה הוצרך בכדי ללחום נגד מרדכי הצדיק, וצ"ב.

ט. הת"ח נמשל לארון

והנה בגמ' יומא עב: שנינו כי הת"ח נמשל להארון, ולמדים הלכות מזה, ע"ש. והנה כאשר זוכים אנו לקבל על עצמינו התורה הקדושה מחדש, ביום הפורים שכו, הרי נעשים להיות החפצא של הארון עצמו, המונח לפני ולפנים, כי כידוע מרבינו יונה (בפירושו באבות ג', י"ב), אשר בשעת הקבלה זוכה האדם לכל תוקף הענין, מכיון שנחשב כבר כאילו עשאהו שכח!

שכו והנה השתא דאתינא להכי י"ל עוד יותר פשוט למה מסתירים ביו"כ שמחת הלוחות שניות, כי כפי המבואר בתנחומא אשר הדר קבלה בימי אחשורוש היה על תורה שבע"פ, אשר לפי תורת הבית הלוי דבר זה נתחדש רק בלוחות שניות, הרי ממילא אע"פ שקבלנו החפצא של הלוחות שניות ביו"כ, ובזה זכינו להיות הקלף עבור התורה שבע"פ, וששים ושמיני עזרת ושמחת תורה, מ"מ הרי בפועל קבלנו רק בדורות הבאים בימי אחשורוש מחמת אהבת הנס, ולמעשה רק מומן בית שני ואילך התחיל התנאים ואמורים בתורה שבע"פ, וכמוש"כ הפרי צדיק (פורים אות ו') תוך הדברים "הדר קבלה בימי אחשורוש, והיינו לתורה שבעל פה שעל זה היה כפיית הר כגיגית (כמו שאמרו תנחומא נח ג), שאז היה התחלת תורה שבעל פה על ידי אנשי כנסת הגדולה". לכן אולי יותר פשוט למה אין מזכירים אודותה בנוסח התפלה ביו"כ. ומ"מ יכולים לשמוח בה בשמ"ע מכיון שהחפצא של תורה שבע"פ נתחדש אז. שכו (ע"י קריאת המגילה - ע' בקדושת לוי בקדושה ראשונה באריכות. שע"י קריאת המגילה נזדכך עולם הטבע שמביא אותנו לידי קבלת התורה, וזאת עולה יפה ביותר עם כל המבואר, אשר בלוחות שניות נתחדש שאנו נעשים הקלף של התורה שבע"פ, ולכן ביותר הזמן גרמא שיזדכך גופינו לזה).

שכ" ואלמלא דמסתפינא אמינא ליישב פלא גדול כי הנה מבואר בסוף פ"ק דיומא אשר בבית שני לא היה ארון (רק האבן שתיה). והנה ברמב"ן (דברים י', א') מציינו כי הארון היתה עיקר הכוונה בכל המשכן, והכל תלוי בה, ע"ש, וא"כ אה"נ שהיה ירידת הדורות וחסר כמה דברים בבית שני, אבל בלי הארון הרי עיקר חסר מן הספר. ואציע בחרדה כי יתכן אשר מכיון שבגלות שבין הבית ראשון והשני, (אשר אז אירע מעשה המגילה), קבלו על עצמם תורה שבע"פ מאהבת הנס כמבואר, הרי לכן אדרבא אין צורך לגוף של הארון עצמה לייחד שם מקום נתינת הלוחות, כי כפי המבואר נעשו הם עצמם החפצא של הארון, אשר בו ניתנה הלוחות השניות, כי הת"ח עצמה נעשית הקלף של התורה של בע"פ כמבואר. ועל דרך שכותב הבית הלוי שע"י מעשה העגל היה יתר דביקות בין כלל ישראל והתורה, כמו כן בבית שני.

הסוד של הלוחות שניות

והרי עושים בהאי יומא כמה ענינים שונים המשלימים אותנו להיות בצורת הארון. וזה יצא ראשונה, בתורה נצטוינו להכניס הלוחות בתוך הארון. והנה כפי המבואר, כי בפורים קבלנו מחדש התורה"ק, תורה שבעל פה, שנתחדשו בהלוחות שניות. וכמו כן בסוף פרשת בשלח לומדים אנו להניח צנצנת המן בתוך הארון למשמרת. וע' בשם משמואל (פורים תרע"ה) אשר סעודת פורים יש בה מעין אכילת המן שכת'. והנה ידועים הם דברי חז"ל אשר "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן" - והנה כתב רש"י (שמות ט"ז, ל"ב) - בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס הוציא להם צנצנת המן אמר להם אתם ראו דבר ה' שמעו לא נא' אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו. והרי זאת מעיקר הלימודים של פורים אשר גם בתוך ההסתר, הקב"ה אבינו רועינו המפרנס ומדירכינו - להודיע שכל קוין לא יבושו - והוא מתנאי קבלת התורה וכמש"כ הרמב"ן ס"פ בא שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם.

זאת ועוד, כי מנהג ישראל תורה לזכות את ישראל להחזיק לומדי תורה בימי הפורים - והיינו שמכניסים בנו הבדי ארון, כידוע (ע' כלי יקר שמות כ"ה, כ"ב) אשר המחזיקי התורה נמשלים להבדי ארון.

[ובקצרה יש לקשר זאת בגודל העבודה של בין אדם לחבירו בפורים במתנות לאביונים ומשלוח מנות, היפך טענת המן "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד", כי מבואר בנפש החיים (ב' י"ח) בצירוף דברי הכף החיים (או"ח י"ב ו') אשר הקודש הקדשים מכוון כנגד שורש נשמת כלל ישראל בכללות שהוא אחר בתכלית היחוד. גם הרי בגמרא (יג:) מצינו דליכא דידע לישנא בישא כהמן, וזה לעומת זה במרדכי הצדיק מצינו (חולין קלט:) מרדכי מן התורה מנין דכתיב (בפרשת הקטורת) "מר דרור" ומתרגמינן "מירא דכיא" - ובגמרא (ערכין טז.) מפורש שהקטרת מכפרת על לשון הרע. כאשר הכהן הגדול נכנס לפני ולפנים בקטורת לכפר על לשון הרע].

שכט הוא מתחיל להתבונן מה שלא מצינו סעודה ביום חול אלא בפורים ובערב יוכ"פ. ומבאר ע"פ דברי קדשו של האריז"ל שהשתי אותיות אחרונות של "המן" שוים כהשתי אותיות אחרונות של "המן", זה מצד ה"אחוריים" וזה מצד "הפנים". וזהו מה שרמזו תליית המן שהיה ביום ט"ז ניסן בהפסוק "וישבות המן ממחרת הפסח", שהמן והמן משורש אחד. והנה במן שנינו (יומא עה:): שהוא לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו, ואין בו פסולת, ולכן אין המן מגביר היצר הרע כשאר מאכלים. וכן נמי סעודת פורים יש בה מעין המן ואינה מגבירה כח היצה"ר. ומבאר עוד, כי כל דבר חול צריך ממוצע בינו לבין הקדושה, ולכן בין האכילה הראשונה של כלל ישראל שהיתה הקרבן פסח שהוא קדושה וערל וטמא ובן נכר אסורין בו (ובודאי שכל אכילות ישראל לעולם יש בהן ענין קדושה בצד מה שאחר הראשית נגרר הכל), לבין אכילת ישראל לעולם שהוא חולין, שהיה צורך לממוצע ביניהם, כי הקדושה והחול רחוקים הם זה מזה, וא"א להיות המשכה זה מזה כי אם ע"י ממוצע. ומגלה השם משמואל דאכילת המן היה האמצעי ביניהם, שהו מאכל גבוה מאד, ומ"מ הוא חולין ונאכל אף לערל וטמא, ובאמצעות המן נמשכה הקדושה לאכילת ישראל מהאכילה הראשונה. ומוסיף לאור המבואר דסעודת פורים יש לה מעין אכילת המן, דהיא נמי הממוצע בין אכילת שבת ויו"ט לכל סעודות ימי החול של כל השנה. ומסעיית לכל אדם להיות מאכלו בקדושה, ולא יתגשם כל כך אף בחוץ לארץ שהשפעת המזונות הולכים ע"י שר ארץ העמים, כי תיקון סעודת פורים היה בחוץ לארץ. עכ"ד.

י. הרי זה נתקדש קודש הקדשים

והנה אין אלו דברי מליצה בעלמא אלא נכללים בדברי הרמב"ם המפורסמים בסוף הלכות שמיטה ויובל (י"ג, י"ג), והא לך לשונו הזהב:- "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו.. ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים וכו'" הרי מפורש בדברי רבינו הנשר הגדול, אשר מי שמקבל עליו עול תורה - שעושים מדי שנה בשנה "קיימו וקבלו" - מעבירין ממנו עול דרך ארץ, ויתקדש קודש קדשים^ש.

ואולי יבואר בזה דברי הפרקי דר"א הנ"ל כי המן הרשע ינק בדוקא מקודש הקדשים, מכיון שראינו אשר הישועה ממנו התעורר אותנו לקבלת התורה מאהבת הנס, עד שהיינו מוכנים לקבל התורה שבעל פה שיכולים על ידה להתקדש בקדושת קודש הקדשים.

יא. יום כ-פורים

והנה ידועים הם דברי חז"ל כי "יום כ-פורים" היינו בכ"ף הדמיון, אשר מי נתלה במי, קטן נתלה בגדול, באופן כי בפורים עומדים אנו אף למעלה מיו"כ, והדבר נורא. והנה לפי המתבאר יש לבאר בפנים חדשות, והוא, כי ביו"כ אמנם נכנס הכהן גדול לפני ולפנים, וקבלנו הלוחות שניות, אולם בפורים הרי כולנו זוכים להתקדש בקדושת קודש הקדשים ומקבלים הלוחות שניות כדבעי בקבלת התורה שבע"פ בשלימות מתוך אהבת הנס. והרי איתא בהוריות יג. אשר ת"ח ממזר קודם לכה"ג עם הארץ, והיינו טעמא, כדא"ר אחא ברבי חנינא דאמר קרא יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. וא"כ מאירים הדברים למה נקראת יום כ-פורים. ונפלא הוא.

יב. ביאור המנהג ללבוש פרצופים בפורים

והנה ברמ"א (או"ח ס"ס תרצ"ו) מביא המנהג ללבוש פרצופים (מסכה) בפורים. והנה לאור המבואר יש להציע בזה דבר חדש. והוא כי הנה מבואר לעיל בבית הלוי אשר המסוה שלבש משה רבינו לכסות הקרני הוד, היה מחמת מה שזיוו היה מבהיק דוגמת הלוחות, מכיון שהשיג בתורה שבע"פ כל מה ששייך בשכל האנושי להשיג. ולכן י"ל שבעת קבלת התורה של "הדר קבלוה" ביום הפורים, מזכירים אנו לאיזה דרגה יכולים להגיע, ובפרט כי בעת הקבלה זוכים לכל תוקף הענין כנ"ל מרבינו יונה, ולכן מכסים הפנים בפרצופים דוגמת

^ש ואלמלא דמסתפינא אמינא דהא שמבואר בסוף פ"ק דיומא אשר בבית שני לא היה רק האבן שתיה בלי הארון עצמה, יתכן כי מכיון אשר בהגלות שבין הבית ראשון והשני, אשר אז נעשית מעשה המגילה, קבלו על עצמם תורה שבע"פ מאהבת הנס, וכפי המבואר נעשו עצם החפצא של הלוחות, הת"ח אשר בו ניתנה הלוחות השניות, הרי לכן אדרבא אין צורך לגוף של הארון עצמה לייחד שם מקום נתינת הלוחות, כי הת"ח נעשית הקלף של התורה, וכמבואר בבית הלוי. וע"ע בפרי צדיק (פורים אות ו') שכתב שם תוך הדברים "הדר קבלוה בימי אחשורוש, והיינו לתורה שבעל פה שעל זה היה כפיית הר כגיגית (כמו שאמרו תנחומא נח ג), שאז היה התחלת תורה שבעל פה על ידי אנשי כנסת הגדולה".

משה רבינו להודיענו שאף אנו בידינו לעמול ולעסוק בתורה"ק באופן כזה שנהיה ממש
דוגמת הלוחות שזיוום היה מבהיק. אכי"ר.

*

בירור חובת וחשיבות כתיבת והדפסת חידושי תורה שלא

ענף א' - כתיבת חידושי תורה

א. דברי הספר חסידים המחייב לכתוב חידושי תורה

בבירור האי ענינא האם יש חובה לכתוב חידושי או הוא ענין של רשות, נקדים מש"כ
הספר חסידים (אות תק"ל) וז"ל "וכל מי שגילה לו הקב"ה דבר, ואינו כותבה ויכול לכתוב,
הרי גוזל מי שגילה לו, כי לא גלה לו אלא לכתוב שלב, דכתיב (תהלים כה יד) סוד ה' ליראיו
ובריתו להודיעם, וכתיב (משלי ה טז) יפוצו מעינותיך חוצה, וזה שכתוב (קהלת יב יד) יביא
במשפט על כל נעלם, שגורם שנעלם, אם טוב שגילה לו אם רע, שאינה כותבה". ועל דרך
זה מצינו ברבינו אפרים עה"ת (שמות ל"ד, כ"ח) ע"ש.

ויתכן אשר ביאור חומרת הדבר הוא עפ"מ"כ בצוואת רבי אליעזר הגדול (אות י"ט) וז"ל
"ואל תהי בז לכל אדם כי כמה מרגליות ימצאו באפקרסותו של עני, אין אדם נכנס לתחומו
של חבירו, ואין אדם יכול לחדש דבר בתורה שחבירו מזומן לחדשו, כי הכל מוכן לפניו
מיום שהתורה נבראת". ומרחיב בזה רבי צדוק הכהן בספרו מחשבות חרוץ (אות טו) וז"ל
"ואולי הוא החידוש של תורה שבעל פה השייך לחלקו שלא נגלה עדיין לשום אדם בעולם.
והוא לכך נוצר להביא חידוש תורה לעולם הזה וצריך שלא יאבד באבדו חס ושלו, דאז
חס ושלו יצטרך להתגלגל, רק יוציאנו בפועל בעולם הזה על ידי דיבור פה לתלמידים או
על ידי כתיבה.. ואף על פי שכבר יש ספרים הרבה בעולם ועשות ספרים אין קץ, מכל מקום
כל תלמיד ותיק יש לו דבר חידוש השייך לחלקו שלא יוכל אדם אחר ליגע בו. עכ"ל. וקדמו
בספר קב הישר (פרק נ"ג).

ונפלאים לשונו של המשמרת שלום על הפרמ"ג (בהקדמת ספרו חיים וברכה ח"א) וז"ל
וכל הוגה ומעין בתורה"ק רואה זה בחוש, דלפעמים קטן מקטני התלמידים מיישב בטוב
לקושית ראשון שבראשונים, ומחדש לפעמים מה שלא חדשו בדורות הקודמים, והסיבה
דמקום הניחו לו לגלות חידוש בתורה על ידו ובזמנו הראוי לו, עכ"ל.

ב. תורתו מתבררת לו כשכותבה

והנה יש עוד כמה סיבות לחייב הכתיבה. הנה ידועים דברי המהרש"א על הגמ' (ב"ב י:)
אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וז"ל "עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא

שלא דבר בעתו מה טוב להביע גודל הכרתי הטוב לחוברת "קול התורה" שמעודדים ומעוררים לכתוב ולהפיץ חידושי
תורה בארבע כנפות הארץ וכמבואר כאן גודל מעלתה מכמה אנפי. וגם לרבות לבעמח"ס הנפלא "הכתב והמכתב",
שנהנתי מאד מספרו בבירור סוגיא זו.
שלב וע' בהקדמת הש"ך עה"ת למוה"ר מרדכי הכהן, מגורי האריז"ל שמזהיר בזה ביותר מטעם "כובש נבואתו".

מכתיבת יד אשר ע"כ נקראו החכמים סופרים, הרי שע"י הכתיבה הדברים נקלטים בו וזוכרים טוב יותר. וכך החוש מעיד, כי כאשר כותבים מה שנתחדש, וכמו כן כאשר מסדר משנתו בכתב, הדברים מתבררים ביותר, ויורד לעומק הענין בבירור ובבהירות. והנה ידוע (ע' משנת רבי אהרן ח"א עמוד נ"ו) שיש גם ביטול תורה באיכות. הרי הזהיר להיות לומד ע"מ ללמד ובמיוחד ב"תורה שבכתב" הנסיון יוכיח שמעמיקים ומבררים טפי. ולכן כל כמה שידע האדם שבידו לעיין טפי בלימודו, הרי זה לכאור' סיבה לחייבו אשר "קנה" לך חבר, כמליצת הקב הישר הנ"ל, אשר ה"קנה" המרמוז על הקולמוס, יהא לך חבר שתכתוב מה שתחדש.

ג. איסור שכחת התורה

הנה נחלקו האחרונים מתי עובר על הלאו של שכחת התורה"ק (ע' שו"ע הרב הלכ' ת"ת פ"ב ה"ד וכתר ראש אות ס"ז), אולם נראה פשוט שמכיון שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה מסיני, ונחשב כתורה, הרי לכו"ע בחידושים שחידש מנפשיה בודאי יעבור על הלאו. ולכן העצה הפשוטה הוא על דרך שמבואר באשל אברהם בספרו דברי אבות (עמ"ס אבות פ"ג ד"ה ר' דוסתאי) דכשכתב ורשם אצלו מה שנתחדש אצלו, גם אם שכח לגמרי, אין זה בכלל כל השוכח דבר אחד ממשנתו.

ועוד יועיל הכתיבה לזכור עצם הסוגיא שכותב עליו, וכפי שמעיד החת"ס בחידושו (שבת קמ:): וז"ל "שכחה גוברת בעו"ה בעולם, ואי אפשר לאוקמא גירסא, אכן על ידי החידושים בכל דף ועמוד על ידי זה זוכר הכל.. והנסיון מעיד לנו על זה ויודע אני בעצמי, וא"כ אף אם החידוש אינו נכון כל כך, מ"מ מועיל לשכחה, עכ"ל. ויסוד זו מפורש בפירוש הגר"א (משלי י"ח כ') "מפרי פי איש תשבע בטנו", ומפרש הגר"א "ממה שמחדש בתורה שהוא פרי, פיו תשבע בטנו, כי זה מתקיים בידו וזוכר". ויש לציין להקדמה הידוע של האגלי טל וז"ל עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמה ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו ומאחר שנהנה מד"ת הוא נעשה דבוק לתורה.. עוד יגדל טעם זה במחדש חידושים בתורה עיי"ש.

ואמנם אף מי שזוכר הכל מוטל עליו לכתוב, וכמש"כ להדיא רבי צדוק הכהן בספרו מחשבות חרוץ דמצא כתוב על שם חכם גדול אחד שלא כתב, וטעה, כי אין כוונת הכתיבה לעצמו לבד, אלא רק לדורות הבאים עיי"ש.

ד. מצוה ללמד

ונוסף למה שנוגע לעצמו, יש גם החלק הנוגע לאחרים, כי מלבד המצוה ללמוד תורה, מצווים אנו ג"כ ללמדה כמבואר ברמב"ם (ספר המצות מ"ע י"א, וע"ע בהל' ת"ת פ"א ה"ב) ושו"ע יור"ד סי' רמ"ה שלג. (וע' סנהדרין צט. אודות הלומד תורה ואינו מלמדה). ולכן כאשר

^{שלג} וראיתי להאיר כי ברמב"ם מבואר שהיא מכלל מצות תלמוד תורה וכ"מ בשו"ע, אולם לדעת רבינו בחיי (כד הקמח, ערך תורה) הוא דומה לכל שאר המצות וז"ל נראה שהוא חייב אדם ללמד תורה לחברו שכל ישראל ערביין זה לזה בכל המצות, עכ"ל.

כותב חידושו, הרי עי"ז כאשר יבואו אחרים ולומדים בדבריו, יקיים בזה חיובו ללמד תורה לישראל. בס"ד להלן בענף ב' נרחיב בהאי ענינא האם מחוייב להדפיס חידושו או סגי בכתיבה לחוד, ע"ש.

ה. כמה מעלות טובות בכתיבת חידושי תורה

והנה לבד הסיבות המנויות לעיל לחייב הכתיבה, מצינו בספה"ק עוד מעלות טובות בזה, ונציין אותם בקצירת האומר.

(א) בזוה"ק (מובא בנפש החיים שער ד' פרק י"ב) מפליא במעלת חידושי תורה "אין ערוך לגודל נוראות נפלאות ענינם ופעולתם למעלה, אשר כל מלה ומלה פרטית המתחדשת מפי האדם, קב"ה נשיק לה ומעטר לה. ונבנה ממנה עולם חדש בפני עצמו. והן הן השמים החדשים והארץ החדשה שאמר הכתוב".

(ב) בנועם אלימלך (פ' כי תצא ד"ה כי יקרא קן ציפור) מבאר עי"ז איך אפשרי שיבוטל הגזירות שכבר נגזרו בשמים בעולמות עליונים. וז"ל "אך הוא כאשר כתבנו כמה פעמים בדבר ה' שמים נעשו דהיינו הצדיק על ידי עסקו בתורה לשמה ומחדש בה חידושים נעשו שמים חדשים ועושה מעשה בראשית, ונמצא ממילא הגזירות בטלין, שלא היו באותן העולמות שנבראו מחדש, ע"ש.

(ג) החיד"א (בהגהות על ספר החסידים תק"ל, ובספרו פי דוד אמור אות ז') כותב "בהקדמת ספר החשוב לב אריה (להר"י ארי' ליב האשקי שנת תל"ד) כתב משם רז"ל (זוה"ק אידרא), בזמן שבית המקדש קיים כשאדם מקריב קרבן מתכפר לו, וכשאדם כותב בספר מה שלומד איזה חידוש, כתיבה זו היא עולה לו במקום קרבן".

(ד) וז"ל היסוד ושורש העבודה (שער ניצוץ פרק ו') "וחיוב גדול הוא על האדם לכתוב כל מה שמחדש בתורה כי הוא תקון גדול בעולמות העליונים הקדושים כמבואר בכתבי האריז"ל".

(ה) מצות פרו ורבו - בספר שבט מוסר פרק כ' אות כ"ו מבואר שנכלל במצות פרו ורבו, כי כמו שחייב אדם בפריה ורביה כך חייב האדם בפריה ורביה בתורה, ע"ש. וכ"כ בספר מחשבות חרוץ (אות טו) לרבי צדוק הכהן.

ו. דברים המונעים האדם מלכתוב חידושו

והנה אף שמבואר גדול חובת ומעלת כתיבת חידושי תורה, מ"מ הרי ידוע הכלל "כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו", דהיינו שיש סיבות שונות שיכולים למנוע האדם מלקיים חובתו. ובס"ד נמנה חלק מהם ותשובתם בצדם.

(א) חוסר ידיעה מה נכלל בגדר "חידושי תורה" - הגר"ח וולאזין זצוק"ל בספר כתר ראש אות נ"ו כותב אשר "חידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררם הדברים ומחזורים אצלו", ע"ש.

(ב) אפי' חידוש קטן - בשבט מוסר (ס"פ ל"ה וע"ע בפרק כ"ב, י"ח) מעורר "ואפי' חידוש קטן אל יהא קל בעיניו, ולכן ראוי אשר כל חידוש שמחדש יעלהו על הספר, עי"ש. וע' בקריינא דאגירתא (ח"א ה') "כל סברא או חידוש דין או ביאור או ישוב איזו קושיא שיתחדש לך אפי' כשנראה שהוא דבר פשוט וקל צריכים לרשום בפנקס מיוחד והוא תועלת גדול להצלחה".

(ג) עצלות - בארחות צדיקים (שער ט"ו) מעורר לכתוב מיד ולא ימתין עד שישכח מלבו. (ד) לפעמים אדם מרגיש שלא בא לחדש דבר ורק מלקט ומסדר השיטות בלי להוסיף מדיליה. והנה אף שבדרך כלל מתברר הדבר אצלו, וכנ"ל אות א', מ"מ אפי' אם נדמה לו שלא, מן הראוי לציין אשר הפלא יועץ (ערך אסופות) משבח גודל מעלת המלקטים - (וע"ש מה שמזהיר ומורה דרך בזה).

ענף ב' - הדפסת חידושי תורה

א. האם להמנע כשאין כוונתו לשם שמים

והנה החת"ס בתשובתו האחרונה באו"ח (סי' ר"ח) מזהיר מכח שתי סיבות אודות "כל המחבר ספר ומתערב במחשבתו לגדל שמו", א' - האמורה באבות (פ"א מי"ג) נגיד שמא אבד שמא. ב' - כי דברים שבע"פ אי אתה רשאי לכותבן (ולדעת החת"ס הוא איסור דאורייתא), ולא הותר אלא משום עת לעשות לה' (גיטין ס' ע"א), ואם אינו עושה לה' איסורו במקומו עומד.

והנה דעת החת"ס לכאן צ"ב, כי הרי חז"ל קבעו, וכ"פ בשו"ע (יו"ד רמ"ו, כ') לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וכנראה אשר לדעתו הק' לא נאמר הך כלל בהדפסת ספרים. אבל מצינו בגדולי האחרונים שחלקו על דבריו. ע' בבית מאיר בהקדמתו לאבן העזר שמבואר דלעולם יעסוק אדם שלא לשמה וכו' גם בהדפסת ספרים. נויש לציין לביאור הלכה סי' ל"ח ד"ה הם ותגריהם אודות סופר שכוונתו לשמים ביחד עם תועלת עצמו, וצ"ע אם יש לדמותה לנידון דידן כי שם מיירי שמכוון גם עבור פרנסתו].

ואודות החידוש השני שבכה"ג נשאר האיסור לכתוב דברים שבע"פ, ע' בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א ס"ב שמאריך בזה, (וגם מוכיח אשר בדברי אגדה מעולם לא נאסר לכתוב), וע' בנין שלמה על הראב"ן סי' מ"ב שמעיר מהרמב"ם והשו"ע ושאר פוסקים שלא הביאו כלל האי דינא דדברים שבע"פ אי אתה רשאי לכותבן, ועל כרחך משום דאחר שהתירו חז"ל לכתוב תורה שבע"פ, שוב כבר אין נפק"מ בדין זה. וע"ע בשו"ת להורות נתן בהקדמה לחלק ה'.

נמצינו למדים אשר בודאי המלמד לאחרים חלקו המיוחד בתורה, ומדפיסו בספר, צריך לזהר לכוון לכבוד שמים ולהגדיל תורה ולהאדירה, וכמו שמזהיר הערוך השלחן (יו"ד רמ"ו, ל"ד), מ"מ אפי' אם חושש בנפשו שעדיין מתערב בו כוונה של שלא לשמה, יש לו על מי לסמוך. וע"ע בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' פ"ד. ויש לציין למש"כ החיד"א בספרו שם הגדולים (אות מ', מ"ז) וז"ל וגדולי ישראל קצתם היו זהירים שלא להדפיס ספרי חידושיהם בחייהם, ובאמת אמרו (חובת הלבבות בהקדמתו ד"ה וכאשר זמותי) מן הזהירות שלא תרבה להזהר כי זה גרם שנאבדו הכתבים, חבל על דאברין", ע"ש.

וע"ש בשו"ת בצל החכמה אות ה' שבאופן שכתב חידושו של לא לשמה ואח"כ מתחרט ורוצה להדפיס לשם שמים להגדיל תורה, בזה אף החת"ס מודה דשרי. ויש לציין בזה למש"כ האגר"מ בספרו דרש משה ס"פ ויצא (וע"ע ס"פ חקת) אשר הכוונה אח"כ לשמה יכולה להציל.

ב. האם מחויב להטריח בעצמו להדפיס

עוד נחלקו גדולי האחרונים אם מחוייב להטריח עצמו להדפיס ספריו או שמספיק שרושם חידושו לעצמו, והרוצה להדפיסם יבוא וידפיסם. והנה החת"ס (נעתק בהקדמה לשו"ת חת"ס יו"ד) כותב "לא ידעתי החיוב להדפיס ולפור דברי ברבים כל עוד שיחייני ה' ויתן לי כח הריני מוכן ללמוד עם כל הבא לשמוע לא אשקוט ולא אנוח כאשר ציוני ה' אלקי מה אני בחנם וכו' ולהשיב לכל שואל עד מקום שידי ושכלי מגיע באפס דמים, והנני כותב על ספר בדיו כל מה שיחנני השי"ת הן בהלכה הן באגדה והמה מונחים הפקר, כל מי שרוצה להעתיקם יבוא ויעתיקם, וכן עשו קדמונינו קודם הדפוס, יותר אינני מחוייב".

מאידך בשו"ת ראשית ביכורים (בהקדמתו "ביכורי ראשית" ד"ה והן כתב שמדין ולמדתם אותם מחוייב להדפיס ספרו, וכ"כ האגר"מ (בהקדמתו לספרו דברות משה עמ"ס ב"מ) שכל אדם מצווה ללמוד וללמד, וחייב ללמד לכמה שיותר תלמידים שהוא יכול, שאם יכול ללמד מאה תלמידי, ולימד רק חמשים, לא קיים מצות ללמד, ולכן אם יכול להדפיס חידושו ואז ירבה תלמידים הרבה, מחוייב להדפיס ספרו מדין ללמד.

ג. כמה מעלות טובות בהדפסת חידושי תורה

והנה לבד מקיום המצות עשה דאורייתא ללמד תורה, וע"י הדפסת ספר הרי "אין הרבצת תורה גדולה מזו, וזכות הרבים תלויה בו כי יעמיד תלמידים הרבה" (כלשון היעב"ץ-מגדול עוז עליית הכתיבה עמ' ב') והרי הוא "כאילו דרשו בתוך רבבות אלפי ישראל" (פלא יועץ ערך כתיבה), מצינו עוד מעלות בספה"ק, ונמנה חלק מהם:-

(א) **והגית בו יומם ולילה** - בדברי תורה (מהדורא ו' אות מ"ה והובא במנהג ישראל תורה יו"ד עמ' רי"א) כותב אודות גאון אחד שהיה נותן הסכמות לת"ח צעירים בימים, אע"פ שאין חיבורם נחוצים כל כך להדפיס, מ"מ עי"ז מלהיב לבבם לעסוק בתורה בעיון ומדקדק הרבה למצוא סלולה שלא ישיגו על חידושו. (מענין לענין ע' שו"ת כוכב מיעקב סי' קפ"ח דבר נפלא על דרך זה בתחלת התשובה, ע"ש).

(ב) **במקום קרבן תודה** - בכף החיים (רי"ח, ו') מביא אשר מי שנעשה לו נס שלא כדרך הטבע, שיראה לתקן איזה צרכי רבים בעיר, וה"ה לחבר ולהדפיס ספר בדבר שהוא צורך רבים להאיר עיניהם. (וראה עוד בהקדמת הפנ"י בריש מס' כתובות ובהקדמת הכלי יקר על התורה ובהקדמת הבנין יהושע על אדר"נ שאף הם כתבו את חיבורם על שניצלו משערי מות).

(ג) **מגנא ומצלא גם לאחרי מותו** - בשו"ת בית יצחק להרה"ג ר' יצחק יהודה שמעלקיש זצ"ל (יו"ד ח"א בהקדמה) "וכשאדם זוכה ולומד תורה ברבים ומעמיד תלמידים הרבה או שכותב ד"ת וזוכה להוציאם לאור למען ילמדו רבים ויהנו מזיו תורתו, התורה הזאת מגינה עליו לעולם בין בעודו בחיים חיותו בין בעת צאתו מעולם הזה לאור באור החיים, ובין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה, כי דבריו לעד עומדים, ויהגו בהם לומדי תורה ודורשי תושי'.

(ד) **מוליד גם לאחר מותו** - בספר אהבת ציון (מבנו של הנוב"י בדרוש ט') כותב תוך דבריו "אם זכה מאת ה' לחבר איזה חבור, והחבור הזה נתייסד ע"ד אמת, איש הזה אינו פוסק מלהוליד תולדות גם אחרי מותו הלומדים מתוך ספרו", ע"ש עוד.

(ה) בפלא יועץ בכמה מקומות (ע' ערך "זכייה" "חדוש" ועוד) מוסיף שעי"ז כאשר ילמדו בספרו לאחר מותו יהיו שפתותיו דובבות בקבר.

(ו) בספר פלא יועץ (ערך זכיה) כותב "אם חננו ה' רוח דעת יעשה ספר ללמד ולהועיל, ואם יזכה שיועיל דבריו בדור מן הדורות לאחד מני אלף, די לו אם לא בא לעולם אלא לדבר זה".

(ז) **כח התפלה** - בספר ישמח משה (פרשת כי תשא) מי שמחדש חידושי תורה ומעלה על הספר יכול להתפלל בעולם עליון על עצמו ועל זרעו, וכמו כן גם בעולם הזה, וכמש"כ בספר ברית אבות בשם ספר מעין החכמה, דתלמיד חכם שיש לו יד לחדש חידושי תורה יש לו כח לבטל גזירות רעות בתפילתו, ע"ש.

ד. מניעות שונות להדפיס ספרים

והנה אף שמבואר המעלות להדפיס, לפעמים אפי' כאשר האדם רואה גודל התועלת שיהיו לרבים בהדפסת ספריו, ואף כאשר מבין שיהיה כבוד שמים וידגיל תורה ויאדיר, מ"מ מסיבות שונות האדם נמנע. ובס"ד נמנה חלק מהסיבות ותשובתם בצדם.

(א) **הפחד אם הוא אמת או לא** - הנה לפני שיעלה האדם ספר על מזבח הדפוס, מוטל עליו לבודקה מכל מומים וטעותים שונים, ובפרט ובמיוחד בעניני הלכה, וכמו שכותב הרמב"ם באגרת (מאמר קידוש ד' דף י"ב). "מה שיחוק האדם בידו ויכתבהו על הספר ראוי לו שיחזרהו אלף פעמים, אילו יתכן זה", וכ"כ הבועז (אבות פ"ב ס"ק ב') וז"ל וביחוד דבר זה הוא חובה על כל מחבר ספר, לעשות מהדורא על החיבור, ולפשפש בסדקיו וכו' ע"ש. אולם מ"מ ראוי לציין מש"כ הפרי מגדים בפתיחה לאו"ח, שאם בכל חיבוריו כיוון שלש פעמים אל האמת (!) די לו וטוב מאד, גם הגאון החוות דעת בפתיחה כתב שדבר אחד טוב מציל כל הספר כולו.

ובצירוף לזה יש להעתיק מש"כ הרמ"א בהקדמתו לספרו "מחיר יין" (על מגילת אסתר) וז"ל "אם כוונתי אל האמת אין צריך לי התנצלות, כי כבר אמרו "קבל האמת ממי שאמרו". ואם אכוון [רק] במקצתו, כבר שם התנצלות בעל המאור וז"ל בהקדמתו לספר המאור, אמר וז"ל, אמר אחד מן החכמים לא תושט חטאת על מי שהביא קצת מן הדברים הנכונים כאשר לא הגיע אל תכליתם. ואם ח"ו שלא אכוון אל האמת בשום פנים ולא בדבר אחד ממנו, מכל מקום אסמוך דעתי באמרם וז"ל (ירושלמי סוף ברכות) כל חרשייא טבין (-כל פעם ששותקין, טוב), וחרשייא דאורייתא, בישיין (-לשתוק בתורה לא טוב), וכל פטטייא בישיין (-כל דיבור רע), ופטטייא דאורייתא טבין (-ולדבר בתורה טוב). וכזה אני אומר אף אם לא אכוון המאמר כלל, מכל מקום לא אצא מכלל פטטייא דאורייתא דטבין".

(ב) **חושש שזה גאות ועזות** - ע' בהקדמת המאירי שאין בזה גאווה ועזות להדפיס ספרים.

(ג) **גודל הטירחה הכרוכה להכין לתקן ולקבץ ממון להדפיס** - יש לציין לספר הנפלא "תולדות וקורות חייו של מרן החפץ חיים" הנכתב ע"י בנו הרה"ג ר' ארי' לייב הכהן זצ"ל שמתאר בפרטות גודל הטירחות שהטריח הח"ח בספריו הרבים, לתועלת כלל ישראל, וכמו כן רבים מהספרים שכלל ישראל נהנים מאורם, נדפסו ע"י טירחות מרובות.

(ד) **שלא להתפעל מהמלעיגים** - הנה בשו"ת חת"ס הנ"ל בסוף או"ח מוסיף וז"ל "ולעומת זה, היודע בעצמו כי כל מגמתו לשם השי"ת להגדיל תורה ולהאדירה ורק מונע בו מפני חשש מבקרי מומין ומלעיגים ומלעיבים במלאכי ה', עבירה היא בידו, וכשם שיקבל עונש על הדרישה הנ"ל, כן יענש זה על הפרישה, אחז"ל (נדרים ס"ב). עשה דברים לשם פעלן ודבר בהם לשמן". ונפלאים דברי הפאת השלחן בהקדמתו וז"ל "והמלעיגים על מחברי ספרים כבר אזלו לעולמם, והספרים קימים לעולם, וזכות כמה דברים אמתיים שיש בהם נשאר קים לעד".

ה. גודל מעלת העשירים המדפיסים ספרים

בפלא יועץ (ערך דפוס) מעודד מאד ליקח חלק בהדפסת ספרים, בהדגשת נקודות שונות וז"ל "רבה טובת הדפוס בעולם שלי, אשר על ידה יגדיל תורה ויפוצו מעיינותיה חוצה, והנה מאחר שעל הרוב קצור קצרה יד החכמים מלהדפיס ספריהם ומכתתים רגליהם מעיר לעיר ללקט כסף כדי להדפיס, וראוי לעשירים עם אלק"י אברהם לפתוח ידיהם אליהם בעין יפה ובזה חלק כחלק יאכלו עם החכם, כי בצל החכמה בצל הכסף, והכל לפי מה שהוא הספר, ולפי מה שהוא נצרך לרבים, ולפי התועלת הנמשך ממנו לעבודת השי"ת, ודוק ותשכח שכמעט אין כסף שיהא נחשב למצוה רבה כזו (!) שכל הוצאה של מצוה היא לשעתו מתחיל במצוה וגומרה, אבל זה הנותן לצורך הדפוס צדקתו עומדת לעד לדור דורים והוא מזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו, וילך לפניו ולאחריו צדקו אחריו, מה טוב חלקו קנה שם טוב קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העוה"ב וגם העוה"ז כסף כסף ריבה, עכ"ד המאירים.

ש"ד בבועז (אבות פ"ג סק"א) משבח המצאת הדפוס.

וע"ע בשבט מוסר (פרק כ"א) אשר מי שאינו בר הכי לחדש חידושי תורה, יחזיק בידי המחדשים, ושלוחו כמותו.

וע' בספר "תורה וחיים" להגאון רבי חיים פאלאג'י (מערכת ס' אות רי"ז) וז"ל כתב הגאון מהרח"א איסטרוולסה ז"ל בספרו בן אברהם (וישלח דכ"ג ע"ב) "המדפיס ספרים מממונו להוציא לאור תורה, זוכה ויושב במחיצת התלמיד חכם מחבר הספר, שהרי על ידו יצא החיבור לעולם ותרבה הדעת בכל עת, ואילו היה גנוז למקצועות המשכן בירכתים, לא היו לומדים בו.. ואין ספק כשהוא בא לעולם הבא, החכם עצמו עם סיעת מרחמוהי יוצאין לקראתו לקבל פניו", ושם בתורה וחיים הוסיף שם על דבריו "ושמעתי מאדם אחד שראה בחלום על בעל הבית אחד שיושב אצל רב גדול שנפטר זה כמה שנים, והאיש החולם היה משתומם ומפליא איך זכה זה ההדיוט להיות בצד אדם הגדול, ובעל החלום לא ידע שבעל הבית היה הדפיס ספר אחד מספריו הקדושים של אותו גדול, ע"ש עוד שכן ראה שכתב בהקדמת ספר ברך יצחק למהר"י ברכה.

ונסיים במעשה נורא ששמעתי ממו"ח הרה"ג ר' יצחק זעקל פאללאק שליט"א דומו"ץ באנטווערפען יצ"ו שאירע כאשר למד בבחרותו אצל הגר"ש רוזובסקי זצ"ל (לסוף ימיו) בישיבת פונוביז. המנהג בישיבה הוא כאשר נפטרו תורמים של הישיבה היו הלויים עוברות דרך הישיבה, ואחד מן הרמיי"ם היו יורדים לכבד הנפטר. פעם ירד הגרש"ר ביחד אם איזה בחורים. כאשר עלו שוב הבחורים לאחרי הלווייה, שמע מו"ח מהם שלה מה שסיפר הגר"ש דבר נורא. שאתמול בלילה נרדם עם קושיא, ופלוני התורם של הישיבה נתגלה לו בחלום ויישב לו הענין. והיה זאת לפלא בעיניו מה שפלוני הגיע לו בחלום לבאר הקושיא. וכאשר שמע היום שפלוני נפטר, נתיישר לו, כי הלה תרם להישיבה, ובתורת "זבולון" קיבל מיד חלקו של תורת יששכר, והיה בכחו ליישב הקושיא. והדברים נפלאים ומעוררים מאד ליקח חלק בהחזקת תורה"ק ובהדפסת ספרים.

ו. דברי סיום

הקה"י בקריינא דאיגרתא (ח"א כ"ב) כותב "כל מה שמתעורר אצלו קושיא או תירוץ או איזו הסבר נכון ראוי מאוד לכותבו בקצרה על פנקסו, ובמשך הזמן יתקבץ אצלו בעזרת השי"ת אוצר נפלא של חידושים יקרים". וגם ראוי להעתיק לשונו הידוע של החזו"א (קובץ אגרות חזו"א ח"א אגרת ד') "קבע הערותיך בספר מכורך למען תהיינה לך למשמרת, וזה חיזוק לעיון. ואמרו דברי תורה צריכים חיזוק, וכל המרבה בקנייני התורה - מרבה תורה". ויש לסיים בהקדמת הגר"ש קלוגער לספרו טוב טעם ודעת תנינא אשר הדפסת ספרים מקרב הגאולה, ע"ש, אכ"ר.

בירור השיטות בענין תורה לשמה

שלה אכיר בטובת מי שיודיע המערכת אודות אחד ששמע זאת בעצמו מפי הגרש"ר זצ"ל.

יג. הקדמה

הנה נחלקו הנפש החיים ותלמידי הבעש"ט בביאור "תורה לשמה". האם "לשמה" היינו לשם התורה, או דביקות בהשי"ת. והנה מכיון אשר מצות תלמוד תורה כנגד כולם, ונפסק בשו"ע (יו"ד רמ"ו, כ') לעולם יעסוק אדם תורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, לכן יש לעיין בהך סוגיא ולהשתדל בס"ד לברר השיטות.

יד. שיטות הראשונים אודות שלא לשמה

הנה בענין תורה שלא לשמה מקשים הראשונים סתירות בין סוגיות הגמרא. מצד אחד מצינו בש"ס (פסחים נ: ועוד כמה דוכתי) "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה", ומאידך גיסא חז"ל מפליגים אודות גודל רעת הלומד שלא לשמה. בברכות (יז.) "וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא". ובתענית (ז.) "וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות".

החיי אדם (בסוף ההקדמה האחרונה) מעתיק תירוצי התוס' (במקומות שונות בש"ס שלי) כי ההיתר ללמוד שלא לשמה מיירי כאשר לומד מחמת יראת יסורים או לאהבת קיבול שכר או כאשר לומד להתכבד וליהנות ממנו, משא"כ אם ח"ו לומד "בכדי להוסיף על חטאתו פשע שעתה שגגות נעשו לו זדונות שאע"פ שיודע שעובר לא ימנע מכל תאות לבו" או אם לומד "להתייחר ולפקח ולקנטר" או כאשר "לומדו רק כלומד איזה חכמה", לכל אלו התורה הוא סם המות.

ויש לציין גם לדברי האגלי טל (בהקדמה) שאם לומד רק מחמת שיש לו תענוג בלימודו ולא לשם מצות הלימוד הרי זה נקרא לימוד שלא לשמה. אמנם הלומד לשם מצוה ומתענג בלימודו הרי זה לימוד לשמה וכולו קודש כי גם התענוג מצוה, ואדרבא כי זה היא עיקר מצות לימוד התורה, ע"ש. (וכן הוא ברבינו אברהם מן ההר בנדריים דף מ"ח.)

טו. השיטות אודות תורה לשמה

בביאור "תורה לשמה" נסדר כאן ארבע ביאורים שמצינו בהראשונים ובקדמונים:-

(ה) רש"י (תענית ז.) כותב וז"ל "לשמה - משום כאשר צוני ה' אלקי ולא כדי להקרות רבי". וכ"כ החפץ חיים בספרו שם עולם (ח"ב פ"ה) וז"ל "וצריך ללמוד לשמה דהיינו למלא רצון ה' שרצונו שנדע תורתו". וכנראה היינו על דרך הכוונה הפשוטה המבואר בשו"ע (או"ח ס', ד') שמצות צריכות כוונה. וע"ש במ"ב ס"ז דהיינו לכוון לקיים המצוה "כאשר צוה השם". (וע"ע במשנה ברורה ס"ק י').

(ו) לדעת הרמב"ם (פ"י מהלכ' תשובה) תורה לשמה היינו ללמוד מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה. ומבואר בדבריו שהיא מדריגה עליונה ללמוד בלי שום פניות ולא כל אדם זוכה לה, ולא הכוונה הפשוטה בלבד של מצות צריכות כוונה.

ש"ו ברכות יז. פסחים נ. תענית ז. נזיר כג: סוטה כב:

(ז) לדעת התוס' (פסחים נ:): הכוונה **שלומד על מנת לעשות** שלו. וכ"כ הרד"ק (ירמי' ב', ח'). וכן מבואר בשל"ה הק' (מסכת שבועות - פרק נר מצוה, אות ל"ה) וז"ל "וענין לשמה, הכוונה שיעסוק בתורה לקיים מה שצונו הש"י ולמדתם אותם. ויחשוב שהתורה היא כמו כתב המלך שכותב לעבדיו מה יעשו ומה ימנעו שלא לעשות, כן נתן הקב"ה התורה לעמו ישראל עבדיו הנאמנים". וממשיך שם לבאר כי ענין זו שייך אף כשאינו לומד לעסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וז"ל "על כן כשקורא בתורה נביאים כתובים או במשנה ותלמוד ופוסקים, יעשה מוסכם, כל מה שאמצא שם מה לעשות ומה שלא לעשות, הנני אקיים כעבד נאמן. ומה שלא יהיה סיפק בידי לקיים מאיזה מניעה ואוכל לגרום שיקיימו אחרים, כן אעשה בזריזות. אם ילמוד איזה דרכי מוסר והנהגת מדות ישרות, ילמד על מנת לקיים. ודברי תורה שהם מענייני חקירות וידיעות והשגות, ילמדם בשביל שידע שמו יתברך וגדולתו ומסתרי מצותיו, ואז יתלהב לבבו ליראה אותו ולאהבה אותו. והיינו לימוד לשמה. (וע"ע ביסוד ושורש העבודה שער ניצוץ פ"ה בארוכה).^{ש"ח}

(ח) בתניא (סוף פרק ה') בשם האריז"ל וז"ל "ולשמה היינו כדי לקשר נפשו לה' ע"י השגת התורה איש כפי שכלו", וכן הוא בב"ח או"ח ריש סי' מ"ז וז"ל ונראה דכוונתו יתברך מעולם היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתינו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה (-היינו בו יתברך שהוא המקור ונותן התורה). והיינו שילמוד בכוונה זו וכהמשך דבריו שם "ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת...". ומבואר בהמשך דבריו אשר היינו הכוונה בברכת התורה "ולומדי תורתך לשמה". ומן הראוי לעיין בהמשך דבריו בפנים, (וכדאי ציין כי בספר שפתי צדיק (ריש פ' וילך) כותב ששמע מזקנו החידושי הרי"ם אשר הר"ר מענדלי מרימינאו זי"ע למד דברי הב"ח אלו בכל יום).

היוצא לנו כי לפי דרכם של רש"י והרמב"ם ודעימייהו "לשמה" היינו הסיבה למה הוא לומד (כאשר צוה ד', מאהבה אליו). אולם לפי דרכם של התוס' והאריז"ל ודעימייהו "לשמה" היינו הכוונה כוונתו כתוצאה מלימודו (ע"מ לעשות, לקשר נפשו להשם).

ויל"ע האם דברי החת"ס בנדרים דף פא. [שמבאר שלכן לא ברכו בתורה התחלה כי חשבוהו רק כמו הכשר מצוה לקיום המצוות] והבית הלוי ס"פ משפטים [שמבאר שלכן הקדימו נעשה לנשמע להראות כי אף אחרי ה"נעשה" צריכים להיות "נשמע"] אשר חוץ מללמוד תורה בכדי לידע המעשה אשר יעשון, יש גם מצות תלמוד תורה בפני עצמה, יעלה יפה עם דרכו של התוס' ודעימייהו אשר הדרגה הגבוהה של "תורה לשמה" היינו ע"מ לעשות, ואולי עולים טפי לפי אחד משאר המהלכים בתורה לשמה. והעירוני שיתכן שלדעת התוס' "תורה לשמה" בא רק באופן שלילי מה לא נחשב "תורה שלא לשמה",

^{ש"ח} וע' באורחות צדיקים (שער התורה) חידוש גדול אשר מה שאמרו "תלמוד תורה כנגד כולם" נאמר רק במי שלומד באופן זה. ^{ש"ח} וע"ע בקונטרס "אש דת" בסוף הנפש חיים - "יראת חיים" מאת הגה"צ הר"ר ישראל אליהו וינטרויב ז"ל, באריכות על דרך זה שהכוונה בלשמה היינו ע"מ לעשות.

ועדיין יתכן שיש מצוה בפני עצמה ללמוד, ועדיין שייך עוד כוונות קדושות הראויות לכוון בלימודו, ודו"ק.

טז. דברי הנפש החיים

ומעתה נעמיק בס"ד בדבריו הקדושים של הנפש החיים. הנה בפרק ב' הוכיח בשלש ראיות כי "לשמה, אין פירושו דביקות כמו שסוברים עתה רוב העולם": (א) אמרו חז"ל במדרש שבקש דוד המלך ע"ה מלפניו יתברך שהעוסק בתהלים יחשב אצלו יתברך כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות. הרי שהעסק בהלכות הש"ס בעיון ויגיעה הוא ענין יותר נעלה ואהוב לפניו יתברך מאמירת תהלים, ואם נאמר שלשמה פירושו דביקות דוקא ורק בזה תלוי כל עיקר ענין עסק התורה, הלא אין דביקות יותר נפלא מאמירת תהלים כראוי כל היום שלט. (ב) כי מבואר בחז"ל גודל מעלת ר' יוחנן בן זכאי (סופ"ב דסוכה) שלא הניח מקרא משנה הלכות ואגדות כו', וכמו כן במדרש משלי רבתא (פרק י') מתארים אנו חז"ל אודות יום הדין של לעתיד לבוא שנהיה נתבעים האם למדנו כל חלקי התורה, והרי לענין הדביקות, היה די במסכת אחת או פרק או משנה אחת שיעסוק בה כל ימיו בדביקות. (ג) ומסתברא נמי הכי, שהרי כמה הלכות מרובות יש בש"ס שבעת אשר האדם עוסק בהם, הוא צריך לעיין ולהעמיק מחשבתו ושכלו בעניני הגשמיות שבהם, כגון קניין ופתחי נדה שהן הן גופי הלכות, או המשא ומתן בש"ס וכללי דיני מיגו של רמאות שהיה הרמאי יכול לטעון, וכמעט בלתי אפשר שיהא אצלו אז גם הדביקות בשלימות כראוי. עכ"ד הקדושים.

והנה מה שמביא הנפש החיים בשם "רוב העולם" מבואר יותר בליקוטי אור תורה הנספח לספר מעלות התורה מבית מדרשו של הגר"א אחד המיוחד מדורו של הנפש החיים הגאון המקובל ר' יצחק אייזיק חבר זלה"ה [מובא במאמרו הנפלא של הגה"צ הר"ר יעקב הלל שליט"א בפתיחה לקונטרס "אמת ליעקב" על מסכת חולין ע"ש באריכות] וז"ל "באר בזה הגאון הנזכר לעיל בספרו ("נפש החיים") דבר נפלא בכונת דבריהם, להוציא מלב.. שחשבו שענין למוד התורה לשמה, הוא בדביקות לעשות יחודים למעלה, וכל שאי אפשר לו לבא לידי מדה זו הרי הוא בכלל למוד שלא לשמה, שנוח לו שלא יצא לאויר העולם, וכמה נשתבשו בזה, והוא בעוונותינו הרבים בעצת הסטרא אחרא אשר רוצה להדיחו מחיי עולם.. " עכ"ד. זאת אומרת אשר הנפש החיים בא לאפוקי "רוב העולם" שחשבו בשעתו אשר הלימוד לשמה היינו לעשות יחודים באופן אשר כל מי שלא יכול לבוא למדריגה זו עדיף לו שלא ילמוד, ובא להוכיח כנגד שיטתם וכנ"ל. אמנם כאשר מעיינים בספרי הבעש"ט ותלמידיו רואים אשר יש להם שיטה אחרת בזה מהבנת "רוב העולם" המובא בנפש החיים. והיינו כנ"ל באות ב' מהאריז"ל והב"ח שיכוון לקשר נפשו להשם ע"י לימוד תורתו, וכפי שיתבאר בס"ד.

שלט ומש"כ שם הנפש החיים אודות מי יודע אם הסכים הקב"ה לבקשתו ע' בפירוש ר"י בן יקר בפירושו על תפלה בפסוקי דזמרה ובליקוטי שושנים פ' וזאת הברכה, ובמעדני יוסף מערכת "תהלים".

יז. ביאור הכוונה דקוב"ה ואורייתא חד הוא

הנפש החיים מאריך אודות גודל מעלת התורה"ק אשר קוב"ה ואורייתא חד הוא, ובאותו העת שהאדם עוסק בתורה, כל תיבה שמוציא מפיו הן הן הדברים יוצאים כביכול גם מפיו יתברך באותו העת ממש (שער ד' פרק ו' ואילך), ושהוא יתברך ורצונו חד הוא כבמדרש ר"פ תרומה "כביכול לי אתם לוקחים.." (פרק י'), ו"בכל עת ממש שהאדם עוסק והוגה בה, הוא דבוק על ידה בדבורו יתברך ממש" (פרק י"ד).

וביתר בירור מבאר התניא (פ"ב פ"ד פ"ה) עפמש"כ הרמב"ם (הלכות יסודי התורה ב', י') "נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה, הכל אחד, ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו" - זאת אומרת אשר כאשר האדם חושב ויודע איזה ידיעה יש כאן שלש דברים נפרדים, האדם היודע, הכח להבין ולידע, והענין שמבין ויודע. לא כן אצלו יתברך, כי הכל אחד, דהיינו התורה הקדושה הוא אחד עם עצמותו יתברך. "ודבר זה אין כח בפה לאמרו.." וכהמשך דברי הרמב"ם. שמ

וממשיך שם (פרק ה') לבאר גדול היחוד והדביקות בו יתברך בלימוד התורה"ק, אשר "מלבד שהשכל מלוּבש בחכמת ה', הנה גם חכמת ה' בקרבו, מה שהשכל משיג ותופס ומקיף בשכלו מה שאפשר לו לתפוס ולהשיג מידיעת התורה" - "והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה" ומוסיף "וזאת מעלה יתרה גדולה ונפלאה לאין קץ אשר במצות ידיעת התורה והשגתה על כל המצות מעשיות ואפי' על מצות התלויות בדבור".

הרי לכאור' מבואר כי האומר תהלים בהתעוררות רב, עוד לא הגיע לידי דביקות זו בהבורא יתעלה כבשעת הלימוד, שהוא "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו.." ומובן היטב בקשת דוד המלך שמא.

יח. ההוכחה ממעלת וחובת ידיעת התורה

אודות ההוכחה השניה של הנפש החיים. הנה מבואר היטב בהלכות תלמוד תורה (פ"ד ה"ו) להגר"ז [ובארוכה בספר אור ישראל לרבי ישראל סאלאנט (סי' כ"ז)] שיש שתי מצות נפרדות בתלמוד תורה. הראשונה, מצות לימוד תורה, מקרא ד"והגית בו יומם ולילה" וזאת מקיים אפילו אם יקרא כל היום פסוק אחד אלפי פעמים. ויש עוד מצוה של ידיעת התורה מקרא "ושננתם" שיהיו ד"ת מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם אל תגמגם בו. ובגר"ז (שם) מבאר בבירור אשר מעלת הדביקות (שהתעסקו בו החסידים הראשונים שהקדישו מזמנם

שמ' ויש לציין בזה לביאורו הנורא של הבאר מים חיים (פ' צו) למה עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה, כי "אדם ההוגה בתורה, הנה הוא מדבק הבל פיהו שהוא נפשו ונשמתו ממש אליו ברוך הוא הנעלם בתורתו, והיא בחינת נשיקין, והרי נעדרות נשיקות שונא, כדמיון הכפרי שיבוא וינשק את המלך ודאי שחייב מיתה בעד זה, ע"ש.

שמא' ואף שמבואר בשל"ה הק' (מסכ' יומא, תשובה אות ג') וכמו כן בספר חדרים (סוף פרק ס"ה) בביאור החסידים הראשונים שהכינו והתפללו במשך ט' שעות ביום עפמש"כ האריז"ל שמעלת הדביקות מועיל לנפש שבעתים מעל הלימוד, מ"מ הרי מבואר להדיא שם דענין זה שייך רק כאשר מגיעים למדרגה הגבוהה של התפשטות הגשמיות, ולאן כל מוחא סביל דא, ומובן היטב בקשת דוד המלך שכל מי שיאמר תהלים יחשב כלימוד התורה שמעלתה יותר גבוהה. וע"ע להלן אות ט'.

ט' שעות ביום לעבודת התפלה) אינה דוחה מצות ידיעת התורה, ע"ש. ולכן אף אם כוונת "לשמה" היינו בכוונה לדבקה בו יתברך, מ"מ עדיין מוטל עליו ללמוד כל חלקי התורה.

יט. האם צריך לכוון כוונות אלו באמצע לימודו

ההוכחה השלישית של הנפש החיים (הנ"ל) היא מסברא, שהרי כמה הלכות מרובות יש שבעת אשר האדם עוסק בהם, עליו לעיין ולהעמיק מחשבתו ושכלו בעניני הגשמיות שבהם, וכמעט בלתי אפשר שיהא אצלו אז גם הדביקות בשלימות כראוי.

והנה מצינו בזה דברים מפורשים בתניא (לסוף פרק מ"א) שמסכימים לטענת הנפש החיים בזה וז"ל "עיקר ההכנה לשמה לעכב הוא בתחלת הלימוד בבינונים, וכמו בגט וס"ת שצריכים לשמה לעכב, ודיו שיאמר בתחלת הכתיבה הריני כותב לשם קדושת ס"ת או לשמו ולשמה כו', עכ"ד. וכ"כ החפץ חיים בספר שם עולם שער התחזקות בתורה חלק ב' פרק ה' וז"ל ודי לחשוב זה רק בתחלת לימודו וכמו בסופר שצריך לחשוב לשמה בתחלת כתיבתו. (ומ"מ מצינו בנפש החיים (שער ד' פרקים ז' עד ט') שהרשות נתונה לעורר גם באמצע הלימוד ליראת שמים, ע"ש, וע"ע בתניא לסוף פרק מ"א).

וכמו כן מצינו להדיא בתורת הבעש"ט זי"ע שמב לבאר הגמ' "לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו" וביאר "מחבירו" לשון "מחיבורו", ורצ"ל הדביקות בהשי"ת, שאין לאדם רשות להיפטר מדביקות התדירי בו יתברך, אלא בעת שעוסק בדבר הלכה, הגם שעל ידי עומק העיון בלימודו הוא נפרד מדביקותו, אבל כיון שמתוך כך זוכרו, רצה לומר על ידי ההלכה נמי זוכרו להשם יתברך כי בתורה הק' מלובש רצון הבורא יתברך וקובייה ואורייתא כולהו חד ואין זה פירוד אלא דביקות גמורה.

ומ"מ כנראה אשר זהו הוראה לרבים, אבל בכל זאת היו מגדולי הצדיקים שדרגתם ב"שויתי ד' לנגדי תמיד" היה בחוש ממש, באופן שלימוד תורתם היה ממש בבחינת "מפיו דעת ותבונה" והרגישו האיך שהוא יתברך "מלמד תורה לעמו ישראל". וכמו שהאדם יכול לשמוע שיעור מרבו, ולהבין עומק דבריו, ובכל זאת אינו שוכח שעומד רבו לפניו, כי אף אם לא יסתכל על פניו בעיניו, ידע נאמנה המציאות שרבו מלמדו תורה, כמו כן היו צדיקים גדולים שלא הסיחו דעתם ממנו יתברך כלל וכלל אף בעת עמלם בתורה"ק. ע' בספר זכרון טוב (דף ה') אודות הר"ר שמעלקא מניקולשבורג (אחי ההפלאה) זי"ע שלא הסיח דעת כלל אף בעת עמלו בתורה"ק.

כ. ביאור שיטת הנפש החיים - "לשם התורה"

ומעתה נבוא לדבריו הק' של הנפש החיים בביאורו של תורה לשמה. וז"ל (שער ד', פ"ג) "אבל האמת, כי ענין לשמה פירוש לשם התורה, והענין כמו שפירש הרא"ש ז"ל על הגמרא נדרים (דף סב.). "ר"א בן ב"ר צדוק אומר עשה דברים לשם פעלן ודבר בהן לשמן" עשה

שמב המובא בספר תולדות יצחק (מהרה"ק ר' יצחק מנעשכניו זי"ע בליקוטים עירובין ס"ד) וכמו כן בספר זכרון טוב עניני דביקות אות ב' בהג"ה.

דברים לשם פעלן - לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו. **ודבר בהן לשמן - כל דבורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה, כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות עכ"ל.** ע"ש.

והנה ראיתי ביאורים שונים בהבנת דברי הנפש החיים. ונביא בזה דברי הגאון המקובל ר' יצחק אייזיק חבר ז"ל הנ"ל וז"ל הורה לנו (בגמ' נדרים סב.) דרך למוד התורה בשלמותה על ידי תקון מדותיו, **שעיקר יהיו מאהבתו יתברך ולדבק הכל בו יתברך**, שיהיה כל המציאות כאין נגדו יתברך, שזהו עיקר שפלות הרוח לידע כי אין עוד מלבדו, וכל המציאות מצדו יתברך הוא אין ואפס, ואז ממילא הוא מתדבק בו יתברך, ואין לשום נברא שליטה עליו, **וכמו שהאריך בזה הגאון מוהר"ח בספרו הנכבד נפש החיים**. אבל כל שנוטל לעצמו עטרה מן התורה להתגדל בה, אז נעקר משרשו העליון, כי נופל למדרגה התחתונה, מאחר שאין לו קשר בשורש העליון של התורה שהיא דבוקה בו יתברך, שעל ידי שהאדם לומד תורה לשמה ואינו מבקש גדולה על ידה, אז התורה קשורה עמו בכל אבריו ונעשה אחד עם התורה, ואז הוא מקשר באמצעות התורה בו יתברך, כמו שנאמר, ולדבקה בו, והוא נהנה מנועם זיו העליון מזיו השכינה. ומה שכתוב **"ודבר בהם לשמם"**, באר בזה הגאון הנזכר לעיל בספרו **דבר נפלא בכונת דבריהם**, שבאמת עיקר לשמה רצה לומר לשם התורה, ולא אמר לשמו, רצה לומר **כפי הוראות שמה תורה**, שהוא מורה דרך לאדם לידע פרטי המצות וחקותיהם **היאך לקימם**, וזהו עיקר כונתם במה שאמר לשמה, עכ"ד המאירים. הרי מבואר כשיטת התוס' ודעימייהו הנ"ל באות ג' אשר "לשמה" הכוונה ע"מ לקיים.

ועל דרך זה מצינו בפירושו על אבות (רוח חיים פ"ו מ"א) וז"ל לפי שעיקר הלימוד לא לעסוק רק בדביקות כי אם להשיג על ידי התורה המצות והדינים ולידע כל דבר על בוריה כלליה ופרטיה, עכ"ל. וכ"כ בנפש החיים (ש"א פכ"א) "שבעת עסקו בתורה לשמה לשמור ולקיים ככל הכתוב בה וכו'" עכ"ל.

כא. גם לדעת הנפש החיים יש עוד כוונות הראיות בלימוד התורה

נמצינו למדים כי לפי דרכו של הנפש החיים הכוונה בתורה לשמה היינו כפירוש התוס' ודעימייהו שילמוד בבירור ע"מ לקיים. ומ"מ הרי מצינו להדיא בדבריו הקדושים שיש לכוון ג"כ לידבק בו יתברך ע"י הלימוד. ולדוגמא בנפש החיים (ש"ד פ"ו) וז"ל "ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל עכ"פ זמן מועט.. **ויכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב"ה היינו להתרפק בכל כחותיו לדבר ה' זו הלכה ובזה הוא דבוק בו ית' ממש כביכול כי הוא ית' ורצונו חד כמ"ש בזוהר וכל דין והלכה מתוה"ק הוא רצונו ית' עכ"ל.**

והנה בחוברת ע"ח של קול התורה (ניסן תשע"ד) כבר מעורר רבות מרן המשגיח הרה"צ רבי מתתיהו סולומן שליט"א אודות ההתרשלות בהאי ענינא, וגודל החיוב לזוהר שלא ללמוד באופן של מנהג אבותינו בידינו, אלא בהתבוננות קדומה וכוונה טובה לדבקה בו יתברך ע"י התורה"ק, ע"ש.

כב. תורה שלא לשמה

אחת מהסיבות אשר הנפש החיים ראה להאריך ולחזק הלימוד אף באופן שהוא שלא לשמה הוא כפי שכותב בריש שער ד' כי ראה אלו שסברו שעסק בתורה בלי המדריגה שחשבו לדעתם שצריכים, לא התחילו ללמוד, וע"כ תפוג התורה ח"ו. ולכן אף שכאשר מעיינים באבן שלמה פרק ח' מתורתו של הגר"א ובתניא פרקים ל"ט עד פרק מ"א, ורוב ספר יושר דברי אמת והספר יסוד העבודה ורואים את גודל פחדם ללמוד תורה שלא לשמה שמג, צריכים לידע הנפש החיים (שער ג' פ"ב ופ"ג) המחזק מאד הלימוד אף כשהוא עדיין בדרגת שלא לשמה.

ומ"מ חייב לכו"ע חייב לשאוף לבוא לידי ה"לשמה" כמפורש ברוח חיים (אבות א', י"ג), וז"ל "מתחלה ההכרח ללמוד אף שלא לשמה, כי לא יוכל האדם לעלות במעלה העליונה מהסולם אם לא יציג רגלו מקודם על המדריגה התחתונה. ואין זה עוול מעבד, אם אדוניו יצוה לו לעלות על הסולם, אם יפסיע מקודם על השליבה התחתונה. אך אם לא ימיש העבד ממקומו ולא יהיין לעלות, וירד ויעלה אך על השליבה התחתונה, הלא מורד באדונו הוא". וע"ע ברוח חיים פ"ג מ"ט.

ומן הראוי לציין לחיזוק גדול שמצינו בנפש החיים (שער ג' סוף פ"ג) אשר הלומד בקביעות זמן כמה שעות רצופים אף שדרך כלל היתה כוונתו שלא לשמה, עם כל זה בלתי אפשר כלל שלא יכנס בלבו באמצע הלימוד על כל פנים זמן מועט כונה רצויה לשמה, ומעתה כל מה שלמד עד הנה שלא לשמה נתקדש ונטהר על ידי אותו העת קטן שכיון בו לשמה. וע"ע בתניא ס"פ ל"ט שיש בכח הלימוד לשמה להעלות ולקדש התורה שלמד בלי כוונה לשמה. וע"ע שם בפרק מ' בזה. וע"ע בספר בניהו שבת דף לב. ולביאור הענין האיך יתקדש כל לימודו בכוונתו באמצע לשמה, ע' בקונטרס "אש דת" בסוף הנפש חיים עם ביאור "יראת חיים" ענף י"א, וע"ע בבית הלוי (שמות י"ט, ה').

כג. עוד כוונות בתורה לשמה

לשלימות הענין יש לציין מה שמצאתי דבר חידוש בספר תפארת שלמה (פ' דברים) אשר חוץ מהכוונות הכלליות שיש בכל מצוה לכוון ליחודא שמא דקב"ה ושכינתיה לאוקמי שכינתא מעפרא. וגם "בשם כל ישראל" דהיינו להתפלל ולצפות שיזכו כל ישראל לעסוק בתורה ומצות לשמה שיהיה נחת רוח להבורא ב"ה מכל העבדות ותורה ומצות שלהם (ע"ש מה שמאריך בזה) - הוא מוסיף עוד ד' כוונות שנכללות ב"תורה לשמה". (א) שיהיה עסק לימודנו לזכות בכל יום למדריגה יותר באהבה וביראה. (ב) להמשיך חסדים ורחמים

שמג כמובן הלימוד בספריהם מעוררים למאוס בהבלי עוה"ז ותיקון המידות לזכות ללמוד בלי פניות של שלא לשמה. ולדוגמא נציין נקודה אחת מתוך דברי היושר דבר אמת. והוא, כי כאשר האדם יתבונן כי כאשר רוצה להתכבד ולהתגדל עצמו ע"י ידיעתו בתורה"ק, הרי נמצא כי האדם הוא הפנימי ומשתמש בתורתו הקדושה כלבוש עבורו להתכבד, הרי אין לך בושה גדולה מזו.

בעולם. ומוסיף שם עוד שתי כוונות, ע"ש. ויש לציין עוד לספר "באר אליהו" שכל כולו מוקדש לתוספת כוונות ב"תורה לשמה".

כד. סיכום וסיום

וזאת תורת העולה, אשר לפני שהאדם ניגש ללמוד בתורה"ק, ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל לכוון לקיים המצוות עשה של תלמוד תורה, ללמוד ע"מ לקיים, ולכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב"ה.

עוד יש לציין בהאי ענינא בקצרה למש"כ הגר"א (אבן שלמה (ו', ו') - "וצריך לחנכם בילדותם ללמוד לשם שמים, ואל ישגיח על האומרים כי הנער אינו צריך לזה, ח"ו, אדרבא חנוך לנער ע"פ דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה, **ועיקר הכל הוא**" שמד.

ונסיים בדברי החיד"א (בספרו מראית העין) בפירושו להמשנה המפליג בגודל שכרו של הלומד לשמה (אבות ו' א') "ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה (-היינו שתי תנאים, לעסוק ולא רק ללמוד, וגם שיהיה לשמה - הגר"א גורוויץ שליט"א) זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא וכו'" וז"ל החיד"א - "כל" דייקא, להורות כי כמה מדרגות יש בענין עסק התורה לשמה והבטיחנו "כל העוסק", (כלומר "כל" לרבות) דהגם דאין עסקו לשמה כפי המדרגות הראויות, עם כל זה כיון דנכנס מיהא בסוג עוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה.

שמד ולכאו' אין זה סתירה להרמב"ם הידוע בפירוש המשניות סנהדרין ריש פ"י שאפשר לחנך ב"שלא לשמה" דמ"מ ביחד עם זה יש צורך לחנך וללמדם ללמוד לשם שמים, והמתן שכרה בצדה רק לעורר ולא סיבת הלימוד, ואכמ"ל.

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס 'וביום השבת', 'השולחן כהלכתו', 'המועדים כהלכתם'. רב ביהכ"נ 'בני הישיבות' ו'היכל יוסף שלום' רמב"ש ג'

הלכות תלמוד תורה

א. צריך להוציא בשפתיו מה שלומד שמה.

הרהור אינו נחשב כדיבור ואין בו את עיקר מצות תלמוד תורה שמו, אף שיש בו קצת מצוה של תלמוד תורה שמו, וכן יש בו את סגולת התורה המשמחת לב שמה. ויש אומרים שהרהור נחשב כדיבור, ועין בהערה שמוט.

השומע דברי תורה בשיעור או שלומד בחברותא באופן שלא נוח ששניהם יקראו בפה אלא אחד קורא והשני שומע, מקיים גם כן מצות תלמוד תורה. ועיין בהערה שג.

שמה או"ח סי' מ"ז, ד' וסק"ה, ושור"ע הגר"ז הל' פ"ב סי"ב וח"א כלל ט' סעי' י', ובעירובין דף נד. איתא א"ל שמואל לרב יהודה פתח פיך ותני דכתיב כי חיים הם למוצאייהם אל תקרי למוצאייהם אלא למוצאייהם בפה וכן פי' מפרשי המשנה [אבות פ"ו מ"ו] על קנין התורה בעריכת שפתיים. וכן כ' הפנ"י בברכות דף טו: על רש"י ד"ה האי. ואמנם השיטמ"ק שם פי' שגם בהרהור יצא ידי חובה.

ובמהרש"א [סנהדרין דף כו. ד"ה מחשבה] כתב שעיקר עסק התורה במחשבה ומ"מ צריך להוציא בפה מה שלומד כי התורה משתכחת ממנו אם לא יוציא בפה.

שמו שם ושם. ועי' תוס' יו"ט [אבות פ"ג מ"ב מ"ה] שפירש מנין אפילו יחיד שעוסק בתורה שכינה כנגדו, היינו שאינו מוציא ד"ת מפיו (ואעפ"כ נחשב עוסק בתורה), אבל הרע"ב שם פי' דהיינו ששונה בלחש.

ובתפארי"י בועז אבות פ"א משנה ט"ו כתב שאם ילמד בקול יתפזרו כל המחשבות וילמד בריכוז וגם ירויח שלא תשתכח תלמודו.

שמו מבואר בכמה מקומות שתלמיד חכם מהרהר בד"ת כל הזמן [עי' ברכות דף כד: ותוס' סוטה דף כא. ד"ה זה ורש"י שבת דף קנ. ד"ה והיה וברמ"א יו"ד סי' רמ"ו, כ"ו (ואולי אפשר לדחות שזה דבר טבעי בתלמיד חכם ואין בזה מצוה). ועי' רש"י בברכות דף ו: ד"ה אגרא דפירקא שמשמע שאין שכר על שמיעה, אמנם בד"ה אגרא דשמעתא משמע שיש שכר על הרהור.

ובכמה אחרונים כתבו לישב קו' הגר"א שבאמת יש מצות ת"ת בהרהור, שהרי כתיב והגית בו יומם ולילה והגיה הוא בלב כדכתיב והגיון ליבי לפניך, אלא שאין ברכה על מצוה שבהרהור מפני שלא תיקנו ברכה על מחשבות גם אם הם מצוות, כ"כ בח"א [נשמ"א כלל ט' סק"ד] ובשאג"א [סי' כ"ד ד"ה והשתא] ובמשכנות יעקב [סי' ס"ד על שור"ע סי' מ"ז] ובמגן גיבורים [סי' מ"ז באלף המגן סק"ד ובשלטי הגיבורים סק"ג] ובישועות יעקב [סי' מ"ז סק"ד] ובערוך השולחן [סי' מ"ז ס"ט וס"י] ובמשיב דבר [או"ח פ' מ"ז] ובאשל אברהם [בוטשאטש סי' כ"ה סי"ב], ועי' גם ביראים [ח"ב סי' תי"ד]. אמנם לשון הבאה"ל [סי' מ"ז ד"ה המהרהר] שלשיטת הגר"א יש מצוה בהרהור אבל אינו ממש כלימוד בפה, ומשמע שהחולקים ס"ל שגם מצוה אין בזה, ובסידור בית יעקב [לר' יעקב עמדין הל' ת"ת אות יב] ובשו"ת מהרש"ם [ח"ב סי' ל"ח וח"ח סי' יט ובדעת תורה סי' מ"ז אות ח' ס' תרפ"ז, ב] כתבו שאין מצות ת"ת בהרהור. ועי' גם שו"ת שב יעקב סי' מ"ט ושו"ת דבר אברהם סי' ט"ז אות כו והליכות שלמה תפילה פ"ו סק"ח.

שמה סי' תקנ"ד, ג' וסק"ה.

שמוט כן כ' הגר"א בביאורו בסוף סי' מ"ז [והובא במשנ"ב שם סק"ז], ובבאה"ל [שם ד"ה המהרהר] כתב שגם לשיטת הגר"א אינו כדיבור ממש אלא שיש בו גם כן מצוה, ויש אחרונים שפירשו שגם המחבר לא בהכרח חולק על זה אלא שפסק שאין מברכים על הרהור.

ש"י שעת' סי' מ"ז סק"ג, וכ"כ בהליכות שלמה תפילה פ"ה ס"ו בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, ועי' גם באה"ל בהקדמתו לסי' ע"ד אות א שהזכיר כעיי"ז ששומע כעונה הוי כדיבור. והנה, בשו"ת האלף לך שלמה [או"ח סי' ל"ה] תלה הדבר

ב. ילמד בקול רם ולא בלחש, וירויח בזה לזכור את תלמודו ולא ישכחנושנא, ולכל הפחות ישמיע לאוזנו מה שלומדשנב.

ג. ילמד בנעימות קול ובניגון, ובזה ירויח לזכור את מה שלומדשנב.

ד. ילמד בבית הכנסת ובבית המדרששנב, וברית כרותה שכל הלומד תורה בביהכנ"ס לא במהרה הוא שוכחשנב.

ה. נהגו להתנדנד ולהתנענע כשלומד תורה, בין תורה שבכתב ובין תורה שבעל פהשנב.

במח' רש"י ותוס' ובוזה נפסק להלכה [ב"י סי' ק"ד ס"ז ד"ה וכתב ובמשנ"ב שם סק"ח] ששומע כעונה אינו כדיבור ממש, ולכן כתב שאין צריך לברך ברכות התורה על שומע כעונה, וכ' שכן מבו' גם בצל"ח בברכות דף כא., אמנם מכל מקום הרי אמרינן שומע כעונה לענין לצאת ידי חובה בקדיש וקדושה, ונראה שגם לענין מצות תלמוד תורה נחשב כעונה ויוצא ידי חובה [ובודאי כך הוא לאחרונים שסוברים שגם בהרהור מקיים מצות תלמוד תורה], ויש להוכיח כן שהרי משה רבינו תיקן לישראל לקרוא בתורה בשני ובחמישי ובשבת כדי שלא יהיו ג' ימים בלא תורה [ב"ק דף פב.]. והרי רוב האנשים רק שומעים ולא קוראים בפה, ומצד שני הט"ז בסי' קמ"א סק"ב כותב שבודאי א"א לברך בלי לקרוא בתורה והובא בשעה"צ שם סק"ג בשם הרא"ש בשו"ת כלל ג' סי' י"ב, ומוכרחים לומר כמו שנתבאר שדין שומע כעונה מועיל לצאת ידי חובת המצוה אבל לא נחשב כאמירה ממש, ולכן המצוה מתקיימת אבל אין צריך לברך עליה.

והנה במהר"י ברונא [סי' ק"ג] הביא בשם מהר"י ווייל שלא יוצאים ידי חובת שנים מקרא ואחד תרגום בשמיעת הקריאה מפי הבעל קורא כי בביהכנ"ס לשמיעה קיימא ולא לקריאה, אמנם במג"א סי' רפ"ה סק"ח ציין לסי' נ"ט, ד' ולדברי חמודות בברכות פ"א אות לט, ושם הטעם כי קשה להתרכז ולשמע כ"כ. ומשמע שבלאו הכי היה יוצא ידי חובה בשמיעה. ועי' פמ"ג שם. ועי' גם בבאה"ל בהקדמה לסי' ע"ג אות א ששמיעה הוי כדיבור לגבי דברי תורה מול ערוה.

שנ"א בעירובין דף נד. מובא שהיה תלמיד שלמד בלחישא, וברוריה אשתו של ר' מאיר הוכיחה אותו מאוד על זה ואמרה שצריך ללמוד בקול כדכתיב ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת. עוד מובא שם תלמיד אחד היה לר' אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר שלש שנים שכח תלמודו. אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא פתח פומיך קרי פתח פומיך תני כי היכי דתתקיים ביך ותוריך חיי שנאמר כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא אל תקרי למוצאייהם אלא למוצאייהם בפה.

ובסנהדרין דף צב. אמר ר"א כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו וכן נפסק ביו"ד סי' רמ"ו, כ"ב ובח"א כלל י' סעי' ח'.

שנ"ב שו"ע הגר"ז הל' ת"ת פ"ב הי"ב, וכ"כ בתשובות והנהגות ח"א סי' ק"נ, והוכיח מדאמרינן בברכות דף טו: הסכת ושמע ישראל, ההוא בדברי תורה כתיב. וכעיי"ז הוכיח בספר מחנה ישראל [על הרמב"ם] הל' חנוכה ומגילה ובשו"ת מהרש"ם ח"ח סי' י"ט.

שנ"ג מגילה דף לב. כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זימרה עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים [ובמהרש"א כתב שנשאר גם למסקנא], ובתוס' [ד"ה והשונה] כתב שהיו רגילים לשנות המשניות בזימרה לפי שהיו שונים אותם בעל פה, ועיי' כך היו זוכרים יותר, והובא בספר היראה לרבינו יונה אות שד, וכ"כ הר"ש [ירושלמי פאה פ"ד] שנוקטים לימוד תורה בלשון זמר [שם בירושלמי ובבבלי בסנהדרין דף צט. ובעירובין דף יח.]. מלשון זמירות היו לי חוקיך. וכתב רש"י בסנהדרין דף צט.: זמר בכל יום- היה מסדר למודך, אף על פי שסדור בפ"ך כזמר, והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים.

ובא"ר סי' מ"ט סק"ב וסי' נ' סק"ב [בשם מהר"י לוריא ובשם השל"ה מסכת תמיד נר מצוה אות פ] הביא שצריך לקרוא משניות בניגון, וכן איזהו מקום יקרא בניגון כקורא משניות, והובא במשנ"ב סי' נ' סק"ב, ועיי' גם תפארי"י בועז ערכין פ"ד מ"א שעל ידי הניגון היו זוכרים המשניות.

ומה שכתוב בסוטה דף לה. שדוד המלך נענש על שקרא לתורה זמירות, היינו מפני שקראן זמירות ליהנות מהם וזה אסור, אבל ללמוד בניגון לזכור ולהתעורר בודאי מותר.

וכן היה לומד הגרי"ש אלישיב זצ"ל. וכ"כ במשנה הלכות ח"ו סי' ק"ז וחי"ד סי' ר'.

שנ"ד סי' רמ"ו, כ"ב וח"א כלל י' סעי' ח'.

שנ"ה ירושלמי ברכות פ"ה ה"א.

שנ"ו או"ח סי' מ"ח וא"ר שם סק"א ומשנ"ב שם סק"ה, ומקור המנהג מאבודרהם הלכות ברכות התורה, וכתב הגר"א שם שהמקור מהזוהר פ' פנחס [דף ריח:]: כי נר ה' נשמת אדם ולכן כשלומד הנשמה בוערת וגוף האדם מתנענע כנר

- ו. ילמד בבית נח עם אויר טוב ובמקום המרחיב את הדעת שנו.
 - ז. ילמד בחברותא (ועיין בהערה) שנו, ויתאמץ הרבה למצוא חברותא טובה שנט. וטוב מאוד ללמוד בחבורה גדולה של לומדים שס.
 - ח. אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה שסא, וכמו כן אין הצלחת הלימוד אלא כשלומד בשמחה שסב.
- והלומד בשמחה מספיק בכמות ובאיכות הרבה יותר ממי שלומד בעצבות שסג.
והשמחה בלימוד התורה היא המעולה שבשמחות שסד, והעצה לזה ללמוד ולהכיר במעלת התורה ובמתיקותה ובעוצם מעלת לימודה.

הדולק, וגם משום כל עצמותי תאמרנה. ובעל הטורים פ' יתרו [שמות כ, טו] על הפסוק וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק, כתב על כן מתנענעים בשעת לימוד התורה לפי שהתורה ניתנה באימה ברתת ובזיע.
שנו תפארי' בועז אבות פ"א מט"ו וסי' תרל"ט סקכ"ח.
שנו בגמרא [ברכות דף טג: ותענית דף ז. ומכות דף י.] איתא חרב אל הבדים ונואלו, היינו על ת"ח העוסקים בתורה ביחידי ולא בציבור, והמהרש"א בברכות דף ו: ביאר מה שכתוב שנים הלומדים נכתבים דבריהם היינו לפי שנים מתוך מו"מ בדברי תורה יבואו לעמוד על האמת וכן דבריהם ניתנים להיכתב בספר הזכרונות אבל האחד יכול לטעות בלימודו ולכן לא ניתן להיכתב.
ויש יחידיים שהרגישו בנפשם שיותר מצליחים להתעלות בלימוד יחידי, ועי' ספר חסידים [סי' תתק"מ] שיחידיים כאלו ילמדו ביחיד. וכע"ז כ' כד הקמח [אות תורה] ופמ"ג [הקדמה לספר נוטריקון] ושו"ת שלמת חיים יו"ד סי' צ"ט.
ובשו"ת מהר"ם מינץ [סי' ס"ה] כתב שבזמנינו שיש ספרים, הספרים הם כחברים ומחדדים ומיישרים אותנו, וא"כ שפיר יכול ללמוד ביחיד.
שנט עי' אבות פ"א מ"ו וקנה לך חבר, ובתפארי' יכין שם אות כח.
שס באה"ל סי' קנ"ה, א' ד"ה ויקבע ושם עולם פכ"א. וביאר שם כמה טעמים האחד, דברוב עם הדרת מלך ומתקדש בזה שם שמים יותר [וכ' בסי' רל"ה סק"ה שזה הטעם לאמירת קדיש ברבים אחרי לימוד בעשרה מפני שקידש שם שמים ברבים], השני שחבריו יזכירוהו ללמוד, השלישי לפעמים יסביר דבר מה לחבירו ומסביר לו ומקיים בזה מצות ת"ת, הרביעי ע"י כך מתרחבת הידיעה. ועי' תד"א פכ"ג.
שסא שבת דף ל':

שסב בגמ' שבת דף ל': [ובפסחים דף קיז.] איתא אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה, וכן לדבר הלכה, כי היא דרבה אמר מילתא דבדיחותא ואח"כ יתיב באימתא ופתח בשמעתא, ובפנ"י בהקדמתו למסכת כתובות כ' שלא מדובר במילתא דבדיחותא ממש אלא בד"ת המשמחים אלא שאינם להלכה ורק לחידודי, ועי' ערוה"ש [יו"ד סי' רמ"ו סכ"ז] שתמדה למה לא הביאו הפוסקים דין זה להלכה. ובהגה"מ [הל' יו"ט פ"ו אות מ] כתב שגם בדברי תורה שייך זה שרק מתוך שמחה יצליח בתורתו, וכתב שזה הטעם לשמחה במועד שמתוך כך יוכלו לעסוק בתורה כראוי, וכ"כ רש"י על אבות פ"ו מ"ו על קנין התורה בשמחה [ועי' גם תפארי' יכין שם אות עז], ועי' גם שו"ת רדב"ז סי' תתק"י (תע"ב) שהזכיר זה בתוך דבריו. וכ"כ בארחות צדיקים [שער התשובה ד"ה ועל כן היזהר].
ובמשנ"ב [סי' א' סק"י] הביא בשם האחרונים שילמד תורה בשמחה, ובשו"ע הגר"ז [שם ס"ח] כתב שהרי כתיב עבדו את ה' בשמחה. ועי' גם דיברות משה שבת ח"א סי' כ"ו הע' פ'.

שסג רוח חיים [אבות פ"ו מ"ו], והוסיף לפרש ע"פ הפסוק [תהלים קד, לד] אנוכי אשמח בה'.
שסד עי' פנ"י בהקדמתו למסכת כתובות בביאור דברי הגמ' בשבת דף ל': שרבה פתח במילתא דבדיחותא, דהיינו בדברי תורה המשמחים את הלב אלא שפתח בחידודי אף שאינם הלכה ממש, ובסי' תקנ"ד אסור לעסוק בתורה בת"ב מפני שהתורה משמחת לב כדכתיב פיקודי ה' ישרים משמחי לב. ובתפארי' [אבות פ"א מט"ו] שהשמחה כמה שלומד מחזקת את כח השכל והזיכרון, אבל שמחה יתירה שאינה מתוך הלימוד מזיקה לשכל ולזיכרון. ועי' בהקדמת האגלי טל שכתב להוציא מלב הטועים שהשמח בלימודו ובחידושיו מגרע מהלימוד לשמה, ואדרבה עיקר מצות תלמוד תורה הוא להיות שש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו.

ט. מחובת הלימוד להבין מה שלומד, ואם אינו מבין מה שלומד אינו מקיים בזה מצות הלמוד תורה בין בתורה שבכתב ובין בתורה שבעל פה, ויש שכתבו שבתורה שבכתב מקבל שכר גם אם אינו מביין שס"ה.

י. עיקר הצלחת הלמוד הוא בעמל ויגיעה להבין כל דבר ברור ולהקשות ולתרץ ביושר ובאמת. ואין התורה מתקיימת כמו שלומד מתוך עידון ורפיון אלא במי שמתאמץ בה וממית עצמו עליה שס"ו. אדם לעמל יולד, אשרי מי שעמלו בתורה שס"ז.

והבנה ברורה [של הסוגיא, צדדיה ומסקנותיה] יותר מההבנה הפשוטה, נחשבת לחידושי תורה שס"ח.

יא. ותלמיד חכם משתבח בסברה ישרה שס"ט ובהבנה ברורה היטב בלי שיהיה ספק בהבנתו ש"ע.

יב. אף על פי כן, צריך לחשב את המשקל הנכון מתי הדברים ברורים ומאיירים ומעתה ואילך השאר הם הוספות וצדדים נוספים, שאז לפעמים עדיף להמשיך בדברי הגמרא והראשונים, כי בלי ידיעת התורה לא יוכל להצליח, ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. וגם כן דברי הגמרא והראשונים מיישרים את שכל האדם לדעת

ס"ה המג"א [סי' נ' סק"ב] כתב שאם אינו מבין מה שלומד לא נחשב לו ללימוד כלל, והביאו המשנ"ב [שם סק"ב], והחפץ חיים [ליקוטי אמרים סי' ה'] כתב שאם יקרא שנים מקרא ואחד תרגום ולא הבין מה שלמד ע"י התרגום לא נחשב לו ללימוד כלל. ומקור הדבר מרש"י בסוטה דף מט. ד"ה אקדושה ומהב"ח [או"ח סי' קל"ב] שתיקנו קדושה דסידרא עם תרגום כדי שכל ישראל יבינו ויקיימו מצות תלמוד תורה וכן משמע מלשון המשנ"ב סי' נ' סק"ב שכתב שצריך שע"ה יבינו הפירוש כדי שייצאו ידי חובת מקרא משנה וגמרא.

ובמגילה דף יח. האחשתרנים בני הרמכים לא ידעין מה הוא, ופירשו תוס' והרא"ש [ברכות מה:]: שפרסומי ניסא שאני.

ועי' עוד אשל אברהם בוטאטש סי' מ"ז ודברי יציב ליקוטים והשמטות סי' כ"א אות ד, שציידו שגם במקרא צריך להבין.

ובשו"ע הגר"ז [הל' ת"ת פ"ב סי"ב וסי"ג] כתב שבתורה שבכתב מקבל שכר גם על לימוד בלי להבין, אבל ברש"י ובב"ח ובח"ח הנ"ל מבו' לא כן.

ובשו"ת מהרי"ל החדשות [סי' מ"ה אות ב] כתב שגם אם לומד ואינו מבין מקיים בזה מצות ת"ת ומשמע גם בתורה שבע"פ.

ס"ו ברכות דף סג: ושבת דף פג: וירושלמי פאה פ"א מ"א [דף ג-]. כל דבר שבי"ד נותנין נפשם עליו סוף הוא מתקיים כדכתיב כי לא דבר ריק הוא מכם, ואם הוא ריק מפני שאין אתם יגיעים בו, וברמב"ם הל' ת"ת פ"ג ה"ו ופיה"מ למסכת אבות [סוף פ"ה משנה פ"ג- שהשכר לפי הצער] וש"ע יו"ד סי' רמ"ו, כ"א וט"ז או"ח סי' מ"ז סק"א [שעיקר הצלחה בתורה הוא כשעוסק בפלפול בעמל וביגיעה] וש"ע הגר"ז הל' ת"ת פ"ב ה"ה וח"א כלל י' סעי' ח'.

וכתב המאירי [ברכות דף כ.]: לעולם תהא כל מחשבתו של אדם לעסוק בתורה ואל ימנעוהו לא טרדת מלחמות ולא מבוכת העוני והדחק ושאר הסיבות המונעות וכל שמקיימה מתוך הטירדה שכוונו כפול ומכופל. ועי' לקט יושר יו"ד עמ' 39 על בחורים שחיפשו עצות להקל מלהתאמץ בלימוד.

ורש"י בתחילת בחוקותי [כו, ג] מביא בשם תורת כהנים אם בחוקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה. ושם פי"ד ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה. ובתפארת בועז פ"א משנה ט"ו כתב שלא ללמוד בעצלות הגוף שהדבר גורם להחליש המחשבות לבלי להבין את הדבר יפה.

ס"ז סנהדרין דף צט:.

ס"ח כתב ראש סי' נ"ו להגר"ח מואלוזין זצ"ל [ונדפס בסידור הגר"א].

ס"ט גיטין דף ו: וכן כתב הגר"ח מואלוזין.

ש"ע עי' ט"ז סי' מ"ז סק"א ושל"ה ואתחנן דרך חיים תוכחת מוסר סוף אות טז וקריינא דאיגרתא ח"א איגרת י"ג [ח"ב איגרת מ"ב], וכתב הגר"ח מואלוזין שגדולי הדורות נשתבחו בסברא ישרה.

מהי קושיא ומהו תירוץ ומהו סברא ישרה, ובדבר זה חייב כל אחד לעשות לעצמו רב
שידריכו בנתיב הנכון ש"עא.

יג. הלומד צריך לחזור כמה פעמים כדי שיתיישבו הדברים בראשו ויזכרם ש"עב, ויחזור
כהלכה באופן שיבין שוב כמו מחדש ש"עג, ורק כך יקנה קנין נצח בלימודו ולא ישכח את
הראשונות.

יד. חשוב מאוד ללמוד מה שליבו חפץ ובמקום שליבו חפץ ומרב שחפץ בו ש"עד.

טו. חשוב מאוד ללמוד תורה מפי רב שחפץ בו שיכוונו בדרך הלימוד. ויש להסתכל בפני
הרב כשמלמד, ולכן הרב יעמוד באופן שכל התלמידים יכולים לראותו ש"עה.

טז. יתפלל הרבה למי שהחכמה שלו, כי צריך הרבה סייעתא דשמיא, ובלא תפילה לא
יועיל לו כל תלמודו ש"עו.

ש"עא ע' ברכות דף סג: וע"ז דף יט. לעולם ילמד אדם תורה ואחר כך יהגה, ופירש"י יהגה היינו יעיין, ובשבת [דף ג.
ליגמר איניש והדר ליסבר ופירש"י קודם ילמד שמעתתיה ואע"ג דלא ידע לכולהו טעמיה ואח"כ יבין היטב הטעמים,
ובשו"ע הגר"ז [הל' ת"ת פ"ב ס"א וס"ב] כתב שצריך מקודם ללמוד את כל התורה ואח"כ יפלל בקושיות ופירוקם
להבין טעמו של כל דבר.

ואמנם דבר זה צריך רב לכוונו מה גבול יש בזה, ועי' גיטין דף ו: בשלמא מילתא דתליא בסברא לחיי וכו', ועי' שו"ת
הגרעק"א ח"א סי' קע"ד ד"ה ומההיא שכתב שאין לו פנאי לחפש בדברי האחרונים ומי יתן ויספיק העת להעמיק עד
די בש"ס ותוס' וראשונים, ועיין היטב במכתבים ומאמרים להאבי עזרי [ח"א אות לט-מא וח"ה אות שפט-שצב]
שהעמיד צורת בנין ת"ח שיהיה בקי היטב בתלמוד בהבנה ברורה ובחזרה פעם אחר פעם וכך יצמח לאילנא רברבא
בעז"ה.

ש"עב בחגיגה דף ט: איתא אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. ובע"ז דף יט. משלו לצייד שצד
ציפור אם מקצץ את כנפיה משתמרת ואם לאו אינה מתקיימת בידו ופירש"י כך יחזור הרבה על מה שלמד עד שיהיה
שגור בפיו ואח"כ ילמד דברים נוספים. ובסנהדרין דף צט. רבי יהושע בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה
דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. ובעירובין דף נד: איתא שלכל הפחות ילמד ד' פעמים כל דבר.
ובהקדמה לספר בתורתו יהגה הביא שהרב מפונב"ז זצ"ל הביא ירושלמי בסנהדרין [פ"ח ה"ז] לגבי בן סורר ומורה,
וזה הלשון: צפה הקב"ה שסוף זה עתיד ליגמר נכסי אביו ואת נכסי אמו ויושב לו בפרשת דרכים ומקפח את הבריות
והורג את הנפשות וסופו לשכח את תלמודו. ועי' מהרש"א סוכה דף כח. בגודל החזרה כדי שלא תשתכח תלמודו,
ובמכתבים ומאמרים לאבי עזרי האריך כמה פעמים בחשיבות החזרה.

ש"עג הגר"ש אלישיב זצ"ל
ש"עד ע"ז דף יט. ופירש"י שרבו ילמד אותו מה שרוצה ללמוד, ועי' תוס' ב"מ דף ב. ד"ה שנים שרבי לימד מה שרצו
התלמידים. ואין להקשות מב"מ דף צו. שאין הרב מחוייב ללמד לתלמידים מה שהם רוצים [ונפסק בחו"מ סי' שמ"ו,
י"ג], כי מצד דיני חושן משפט אין התלמידים יכולים לחייב את הרב ללמוד מה שהם רוצים, אבל בודאי הרב צריך
לראות מה יועיל לתלמידיו, ולזה מבו' שהתועלת ללמד מה שהם רוצים ללמוד.

ובעירובין דף מז: איתא שלא מכל רב זוכה אדם ללמוד, ומזה הוכיח התרומת הדשן [סי' מ'] שאם אמר לו אביו שילמד
תורה במקום אחד והוא רוצה ללמוד במקום אחר יכול ללכת למקום אחר, ונפסק להלכה ביו"ד סי' ר"מ, כ"ה.
ש"עה עי' עירובין דף יג: שראיית פני הרב שמלמד גורמת לחידוש ולהבנה. ופי' המהרש"א שם שיש קריצת עיניים ורמיזת
שפתיים שבשמיעה לא מרגיש בהם.

ובברכות דף ו. איתא שצריך לראות את הרב המלמד דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך, ונפסק להלכה ברמב"ם הל'
ת"ת פ"ד ובשו"ע יו"ד סי' רמ"ו, ט'. ועי' גם עירובין דף נד: שכששמעו מפי משה רבינו מסתייעא מילתיה כיון שמה
רבינו קיבל מפי הגבורה, ועי' גם פי' ר"ח בביצה דף לו:.

ובשו"ת רדב"ז [סי' תתק"י (תע"ב)] כתב אין אדם לומד תורה אלא במקום שליבו חפץ, וטעמו של דבר כי בהביט
האדם אל מי שדעתו נוחה בו נפשו מתעוררת אל הכוונה השלימה ודעתו מתרחבת וליבו שמח ונחה עליו אז רוח ה'
כענין שאמרו בנבואה.

ש"עו בגמ' נדה דף ע: מה יעשה אדם ויחכם ירבה בישיבה ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, והא בלא הא לא סגי.א.
ובמגילה דף ו: אם אמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, והני מילי בחידודי, אבל לאוקמי גירסא סייעתא מן

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיון חיי, שבילי דירחא, וש"א"ס

מדרשים ומשלים על קבלת התורה ולימוד תורה

משלים המחשות וסיפורים חדשים

הטומנים בחיבם עומק מיוחד

בדרכם של רבותינו בעלי המדרש

א. בני ישראל

מנין בני ישראל - לשון רוממות

א. מעשי שובבות - כיצד ירומם המלמד את הכוחות הנפלאים של הילדים

שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר א, ב). משה רבינו הצטווה לספור את בני ישראל, לדעת את מניינם. המנין לא היה רק מספר, הוא היה נתינת תפקיד, תשומת לב לכל אחד ואחד.

מנין בני ישראל מלמד אותנו על דרכי חינוך. בכל יהודי טמונים כוחות נפלאים, כוחות עצומים, שצריך לפתח אותם. גם כוחות שנראים מפריעים, אפשר לכוון אותם לצד הטוב ולרומם אותם.

למילה 'שָׂאוּ' יש שתי משמעויות, לרומם ולגדל, או להוריד ח"ו (מהרז"ו). אמר רבי פנחס בר אידי, מה כתיב בראש הספר שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רומם את ראש. גדל את ראש לא נאמר, אלא שאו את ראש. כאדם האומר לקוסטינר [= שר המלך ההורג את המחוייבים מיתה] סב רישיה דפלן [= קח ראשו של פלוני, כלומר שיחתוך ראשו]. כך, נתן רמז למה שאו את ראש, שאם יזכו יעלו לגדולה (במדבר רבה א, יא).

בהדרכה למלמדים אמרו גדולי הדור, כי עליהם להתייחס לכל ילד בכל מלוא הרצינות. כל ילד יכול להיות גדול הדור, בכל ילד טמון גדול הדור הבא, עליך לרומם אותו. כאשר ילדים עושים מעשי שובבות, והמלמד צריך לעצור בעדם, ישנן שתי אפשרויות, או לנווט אותם לכיוון טוב, לגרום להם לעשות מעשים טובים, או לדכא את הרצונות שלהם. אפשר לרומם אותם, ואפשר לעצור את הצמיחה שלהם, להוריד אותם למטה. זכו הילדים שיש להם מלמד טוב, שמרומם את רוחם, גם של השובבים ביותר. מלמד שידכא את התלמידים וישפיל אותם, אולי ישמור על משמעת, אבל הוא לא נושא את ראש בני ישראל.

אחד האדמו"רים מספר (*סקווער בארה"ב), כי בילדותו הוא היה שובב גדול. אביו, האדמו"ר הקודם זצ"ל, כתב ספר תורה בסילודין דקדושה. בגלל שובבות הבן, כאשר הוא לא ישב ליד שולחן הכתיבה, הוא הניח את הדיו גבוה, מעל הארון. פעם אחת הוא נכנס לחדר הכתיבה, ומצא את בנו מטפס על השולחן ומנסה להגיע לדיו. מרוב בהלה נשמטה ידו של הילד, והדיו נפל ונשפך על היריעה. לא צריך לתאר את הצער ועגמת הנפש על

קילקולה של היריעה. האדמו"ר זצ"ל עצר רגע, התבונן, ואז אמר לבנו: אתה עם הכוחות שלך עוד תגיע רחוק. האדמו"ר מספר כי משפט זה נסך בו כוחות רבים להמשך הדרך, בכל הנסיונות והקשיים, ועמידה על משמר הקהילה הקדושה בפיתויי החומריות של אמריקה. משה רבינו עליו השלום הצטווה לשאת את בני ישראל, לרומם אותם, לכוון כל אחד ואחד לעשות דברים טובים. גם השובבים ביניהם, והיו הרבה כאלו, יכלו להתרומם לפסגות רוחניות גדולות ועצומות. אם ניקח את הכוחות, את הרצונו הפנימיים והלבבות הגועשים ורועשים - נוכל לכוון אותם למקום טוב, ולגדל אותם לתורה.

גַּם אֶת זֶה לְעִמַּת זֶה עֲשֵׂה הָאֱ-לֹהִים (קהלת ז, יד) - מי שלצערינו לא זכה, נשאר עם יצרו הרע ונמשך לדרך לא טובה, גם עליו נאמר 'שאו'. גם השפלה היא סוג של נשיאה, גם עונש הוא מלשון 'שאו פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ, (בראשית מ, יט), כפי שאכן נענשו אבותינו במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם (במדבר יד, כט) - גם עונש זה היה תלוי במנין בני ישראל.

*

ב. עיר חריבה - התורה ניתנה במדבר - כיצד זה מלמד אותנו על חיי תורה

1. נתינת התורה במדבר לא מלמדת רק על עצמה, היא מרוממת אותנו. היא מלמדת על צורת החיים שלנו, על אמונה וביטחון, על הנהגת ה' עם בני תורה.

שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר א, ב). שאו לשון להרים, לרומם. כיצד משה רבינו ירים את בני ישראל, מכח זה שהתורה ניתנה במדבר. משה והמדבר ישאו ראשם של ישראל, וישאו לפנייהם רינה (ש"ך על התורה שם, עץ יוסף על המדרש דלהלן). המדבר, מקום נתינת התורה, הוא זה שמרומם את עם ישראל, מביא להם את כל הטובות - גשמיות ורוחניות, קבלת התורה, מן ומי באר (עפ"י מהרז"ו).

[משל] לנשיא שנכנס למדינה, וראו אותו בני המדינה וברחו. נכנס לשניה, וברחו מלפניו. נכנס לעיר חריבה, וקידמו אותו, והיו מקלסין אותו. אמר הנשיא, זו העיר טובה היא מכל המדינות, כאן אני בונה כס נאה, כאן אני דר.

כך, כשבא הקדוש ברוך הוא לים, ברח מלפניו... וכן ההרים רקדו כאילים. בא במדבר חריבה, קדמה אותו וקילסה אותו... אמר, זו העיר טובה לי מכל המדינות, בו אני בונה כנסייה ודר בתוכו (במדבר רבה א, ב).

עוסקים בצרכי ציבור, דואגים במסירות מדהימה לצרכי הכלל והפרט. כל מי שזקוק לעזרה יודע שיש כתובת. היה כי יגיע לאיזור עסקן משכונה מרוחקת, יעבור להתגורר בסמיכות, העסקנים המקומיים יחששו על המעמד שלהם, פחות יכבדו אותם, הרי יש אפשרות לפנות למישהוא אחר. העסקנים יעדיפו לדחוק את מקומו, מפני שאם לא, אז הוא ידחוק אותם. אבל כאשר תלמיד חכם יגיע להתגורר בסמיכות מקום, הרבנים יכבדו אותו, יקבעו לו זמן למסירת שיעורים. כולם עובדים לשם שמים, להגדיל תורה ולהאדירה. הוא לא מפריע לאף אחד, אדרבה, הוא משתתף איתם.

מלך כבש מדינה, הם חששו שיבזו את רכושם, וברחו עם רכושם למקום אחר. עיר חריבה ועניה, שאין להם מה שישלול מהם, לא יפחדו מהמלך הכובש, אדרבה הם יכבדו אותו, בשביל שידאג להם לבנותה מחדש. כך הקב"ה בא לים, הוצרך לבקעו וליבשו, שלא יתכן לעבור בו באופן אחר, כי אם לשנות את טבעו על כרחו של ים. וכן הרים, שהענן היה מנמיך את כל ההרים. רק המדבר לא נשתנה טבעו, שלא נזרע ולא נטעה ולא נבנה בו, אלא נשאר מדבר כמקדם. אלא שהביא בו כל הטובות ממקום אחר, לחם מן השמים, מים מצור ושלויה מהים, וכן עמוד אש וענן ושאר הניסים (מהרז"ו).

אנחנו לא מעוניינים שהקב"ה ישבור אותנו, **ישנה את הטבע** שלנו בעל כרחינו. מתי נהיה ראויים לכך, כאשר נתאים את הטבע שלנו לרצונו של הבורא, נחיה באופן שנוכל לקדם את פניו, חיי תורה. נחנך את עצמינו לכך שהמצוות לא יהיו עול עבורינו, החיים שלנו יהיו תורה ומצוות. כך נוכל להיות ראויים לכל הטובות, עמוד אש וענן וכל הניסים. זו ההנהגה של הקב"ה עם תלמידי החכמים, מעל הטבע (ראה רמב"ן ויקרא כו, יא).

[הר סיני מוכן ומיועד לרוחניות, מעצם טבעו, ולכן הוא יכל לקבל את נתינת התורה עליו (אשד הנחלים)].

2. התורה ניתנה בדווקא במקום שומם, במקום שאין בו כלום. רמז יש כאן על מי שיכול לקבל את התורה, על מי שראוי לקבל את התורה. התורה ניתנה במקום שומם, למי שהוא מתאים למקום שומם.

מי שלמד חכמות חיצוניות, ורוצה לצעוד בדרכה של תורה, ולזכות לאורה, נתקל בקשיים לא מבוטלים. יהודי שלמד חכמת הטבע, בעלי חיים וצמחים, ומנסה להתהלך בשבילי מסכת חולין, צריך לבטל את ידיעותיו הקודמות, שלא יפריעו לו להבין את חכמת התורה העמוקה מיני ארץ ורחבה מיני ים. צריך שידיעותיו בחכמות חיצוניות לא יפריעו לו להתבטל לחכמת התורה.

המדבר מלמד אותנו על עצמינו, להשים עצמו כמדבר (עירובין נד, א. נדרים נה, א), הן במידות הטובות כפשט הגמרא, והן באופן הלימוד וההבנה כמדרשו, לבטל את הבנתנו העצמית מול הבנת התורה.

התורה ניתנה בעיר חריבה, לא בעיר בנויה. עיר בנויה לא מסוגלת לקבל תורה, מפני שהבנין העצמי שלה מפריע. מי שלמד מדעי הטבע, יודע כיצד פועלת הריאה וכיצד הכליה נראית, הוא לא מסוגל להבין מה זה סתמא ומה זה חזקה, מה זה רוב וכיצד מכריעים הלכה (עפ"י דברי מו"ר הגרי"א יאקאב שליט"א). בשביל להבין שכל ענייני טריפות מבוססים על חזקה וסתמא, הוא צריך להתכופף להבנת התורה, ולהשים עצמו כמדבר.

*

התורה ניתנה רק לישראל - במתן תורה נראה את סגולת התורה ועם ישראל

עם ישראל זכה לקבלת התורה, עם ישראל ראוי לקבלת התורה. מצד אחד רצון והתלהבות, ומצד שני קשר עם הקב"ה. שני הדברים ביחד מביאים אותנו למדרגה שלישית - טהרת הנפש.

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמַע לְפָנֶיהֶם (שמות כא, א). כאילו ביאורו לפניהם תשים ולא לפני אחרים... כי על ידי זה ניתנה הנהגת העולם בידם כפי מעשיהם... אחר שישראל קיבלו את התורה, אז כאילו אמר להם שעתה תהיה תלויה ההנהגה כפי מעשיהם... כי ההשגחה העליונה הניסית, זולת השגחה הטיבעית, נמשכת על פי פעולות התורה... (אשד הנחלים).

א. דבר אחר, מְגִיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב (תהילים קמז, יט). אמר רבי אבהו בשם רבי יוסי בן רבי חנינא, משל למלך שהיה לו פרדס, והיה נוטע בו כל מיני אילנות, ולא היה נכנס לתוכו אלא הוא שהיה משמרו. משעמדו בנוי על פירקן, אמר להם, בני, הפרדס הזה אני הייתי משמרו, ולא הנחתי אדם להיכנס בתוכו - אתם תהיו משמרין אותו כדרך שהייתי אני משמרו.

כך, אמר האלוקים לישראל, עד שלא בראתי את העולם הזה התקנתי את התורה... לא נתתיה לאחד מן עובדי כוכבים אלא לישראל, שכיון שעמדו ישראל ואמרו כֹּל אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד, ז), מיד נתנה להם. הוי, מְגִיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל (תהילים קמז, יט. שמות רבה משפטים ל, ט).

כאשר ישראל אמרו נעשה ונשמע, הקב"ה סמך עליהם, נתן בהם אימון, ונתן להם את התורה.

לפני שנים מספר הציעו לי עבודת עריכה של ספר מסויים, ולצורך העבודה נפגשתי עם אחד האחראים. הוא דיבר איתי על דא ועל הא, ותוך כדי הוא בירר את ידיעותי על הספר ומחברו, ומה הספר יתרום לעם ישראל. כאשר שיחזרתי לעצמי את השיחה, שמתני לב שהוא התבונן בעיקר על ההתלהבות שלי ועל הרושם האישי שלי מחשיבותו של הספר. אולי כך ניתן להבין את האמירה נעשה ונשמע, הקב"ה בחן וראה את הרצון ואת ההתלהבות של עם ישראל, ולכן סמך עליהם ונתן להם את התורה. כך בניו של המלך ישמרו על הפרדס, רק הם ראויים.

ענין המשל, שכמו שהמלך לא מסר הפרדס לזולתו לפי שלא ישמרוהו כמותו אלא יקצצו בנטיעותיו, עד שבאו בניו לפירקם והזהירם שישמרוהו כמותו. כן לא נתן ה' התורה שישתעשעו בה אלא לישראל, לפי שלא ישמרוהו כמותם ויפרצו גידרה... שהכנתם וחפצם לקיימה גרם ליתנה להם (עץ יוסף). שלא היה מניח אחד לכנוס לשם, כי אינם שייכים לזה (מהר"ל תפארת ישראל פרק יז).

ב. לא עֲשֶׂה כֵּן לְכָל גּוֹי (תהילים קמז ב)... אמר רבי סימון בשם רבי חנינא, משל למלך שהיה לפניו שולחן ערוך ומיני תבשילין. נכנס עבדו, נתן לו חתיכה, שני נתן לו ביצה, שלישי נתן לו ירק, וכן לכל אחד ואחד. נכנס בנו, נתן לו כל השולחן לפניו. אמר לו, לאלו נתתי מנה מנה, אבל את הכל נתתי ברשותך.

כך, הקדוש ברוך הוא לא נתן לעובדי כוכבים אלא מקצת מצוות, אבל כשעמדו ישראל אמר להם הרי כל התורה כולה לכם, שנאמר לא עשה כן לכל גוי (שמות רבה שם).

כאשר מגיע אורח, מגישים לפניו שולחן ערוך במיני מטעמים. אבל אם הבן בא לבקר את הוריו, הוא מכין את הקפה בעצמו, פותח את המקרר ולוקח בעצמו מכל טוב. הבן מקבל את מה שההורים לא היו מגישים לפני האורחים, גם את מה שהם הכינו בשביל עצמם לארוחת ערב, הכל מונח לפניו. קבלת התורה מראה שהקב"ה **אוהב** אותנו פְּרָחַם אָב עַל בְּנָיִם (תהלים קג, יג). קבלת התורה מראה שהקב"ה נותן לנו את מה שהיה מוכן **בשביל עצמו**.

סבירא ליה שנתן הקב"ה התורה לישראל, מפני חיבת ה' לישראל (עץ יוסף). עוד מענין סגולת התורה, בשהיא נעלה מאוד, עד שאנו מייחסים כאילו כביכול התקין זאת לעצמו (אשד הנחלים).

*

ג. אמר רבי אלעזר, משל למלך שיצא למלחמה והיו הלגיונות עמו, והיה שוחט בהמה, והיה מחלק לכל אחד ואחד מנה כדי שיגיע. הציץ בנו ואמר לו, מה אתה נותן לי, אמר לו ממה שהתקנתי לעצמי. לפיכך נתן האלקים לעובדי כוכבים מצות גולמיות שיגעו בהן, ולא הפריש בהן בין טומאה לטהרה, באו ישראל ופירש להם המצוות, כל אחד ואחד, עונשה ומתן שכרה... לכך נאמר חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל (תהלים קמז, יט. שמות רבה שם).

רופא מומחה נצרך בעצמו לניתוח בלבב. אחרי הניתוח הוא רשם לעצמו עשרה סוגי תרופות, אחד לזה, שני לזה, שלישי למנוע סתירה בין הראשון לשני וכולי וכולי. האם גם למטופלים הוא היה רושם כך, לא, הוא היה רושם תרופה אחת, ואם יש סיבוך אז נוסף משהוא אחר. לעצמו הוא רשם את הטוב ביותר. (וייתכן דוקא להיפך, הטוב הוא דוקא לא להלעיט את הגוף בתרופות, ולעצמו הוא הגזים ולא הפעיל שיקול דעת). כל אחד מקבל מנה לפי הצרכים שלו, אבל הרופא בעצמו, מקבל את כל המנות, מכוסה מכל הכיוונים וכל הסיבוכים שעלולים להתרחש.

הקב"ה נתן קצת מצוות לאומות העולם, באופן שהם יוכלו להמשיך לחיות. אבל את העצות כיצד **ישמרו על הנפש**, ויהיו מוגנים מתהפוכות הזמן - את זה הקב"ה נתן רק לישראל - הפריש בין טומאה לטהרה. עם ישראל קיבל את האיכות, את טהרת הנפש.

לדעת זה, יש הפרש במצוות שנצטוו ישראל לשל בני נח, מלבד ההפרש בכמות, ההפרש באיכות. ולזה אמר מצוות גולמות, פירוש כגולמא, כלי בלי תיקון (עץ יוסף, וכעין זה במהר"ל תפארת ישראל פרק יז). מצוות גולמיות, כלומר שאינם מטהרים הנפש כל כך, כי אם מצוות מעשיות הנוגעים רק לחיי הגוף ולקיבוץ המדיני. אבל לישראל הודיע להם חוקי איסור והיתר, שהמה טהרת הנפש, כי אזהרות האלו המה עניינים נוגעים להנפש (אשד הנחלים).

ולכך אף אם נתן להם מצוות, לא היו המצוות להם להבדיל בין דבר לדבר, שזהו בירור השכל שבתורה כאשר מבדיל בין דבר לדבר. ולפיכך מדמה למלך שנתן לעבדיו לאכול מן

הבהמה, שהוא בשר גס ועב, ולבנו נתן ממאכלים השייכים למלך. וכן לא היה ראוי לאומות התורה השכל הבירור, והוא ההבדל בין דבר לדבר, רק בענין גס לבד. אבל לישראל נתן אמיתת דרכי ה' בבירור (מהר"ל שם).

*

קבלת התורה - בזכות מה זכינו לקבלת התורה

למרות בקשתם של מלאכי השרת, התורה ניתנה לעם ישראל. זו מטרתה של התורה, לרומם את בני האדם.

וְכִי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ (ויקרא יט, כג). התורה ניתנה לשוכני ארץ, לעם ישראל. האם זה לא היה חוסר ברירה, הרי למלאכים אין אב ואם. לו היה להם אב ואם, האם לא היתה עדיפות למלאכים הקדושים והטהורים. בנוסף, אומות העולם לא רצו את התורה, אז רק אנחנו נשארנו. שלא יחשוב החושב, מאחר שאין בעליונים מי שיכול לקיים מעשה המצוה כפשוטן. וגם בתחתונים לא רצו לקבלה אלא ישראל. נמצא, שישראל עשו נחת ליוצרים בקבלת התורה. כי לולא הם, היו נשארים כבת בוגרת שאביה מבקש להשיאה ואינו מוצא, ונשארת בירכתי ביתו עגונה (עץ יוסף).

אמר רב הונא בשם רב אחא, שלא יהיו דברי תורה בעיניך כאדם שיש לו בת בוגרת והוא רוצה להשיאה לאחד, אלא, בְּנֵי אִם תִּקַּח אִמְרֵי וּמְצוֹתֵי תִצְפֶּן אֶתְךָ (משלי ב, א) - אם יש לך זכות, קח אמרי (ויקרא רבה קדושים כה, א. דברים רבה כי תבוא ז, ט).

דירה עומדת למכירה, מפרסמים מודעות, פונים למתווכים, ואף אחד לא מתעניין ברצינות. כל מי שבא לראות את הדירה, מזעיף את פניו ומחפש דירה אחרת. מה יעשה המוכר, בחוסר ברירה יוריד את המחיר, יכריז על מבצע והנחה, בשביל שמישהוא יקנה את הדירה.

במתן תורה לא היה חוסר ברירה. למרות שהתורה לא התאימה למלאכי השרת, וגם לא לאומות העולם, הקב"ה לא נתן לנו את התורה בחוסר ברירה, בגלל שלא היה מישהוא אחר. התורה ניתנה לנו, מפני שאנחנו ראויים לקבלת התורה. אם הם היו ראויים, אולי גם הם היו זוכים. בכוונה תחילה אנחנו קיבלנו את התורה.

לכן אמר שאינו כן, כי עיקר מה שנתנה התורה לתחתונים לישראל, אינו אלא לזכותם. שאין המצות לתועלתו יתברך, רק שחפץ להצדיק את ישראל (עץ יוסף).

וְנָתַתִּי לְךָ מִהֶלְכִים בֵּין הָעַמִּים הָאֵלֶּה (זכריה ג, ז). האדם נקרא הולך, והמלאך עומד. האדם הולך מדרגה לדרגה, מזכך את נפשו ומתקדם (משך חכמה דברים לד, ה). האדם נקרא הולך, והוא צריך את התורה - הליכות חיים. התורה נועדה לחנך ולכוון, לרומם את האדם. ומי יכול להגיע לרוממות, מי צריך דרכים ונתיבות להתקדמות, מי משתמש בסולם העליה - הוא זה שראוי לקבלת התורה.

גם ירמוז, שלא יגלה סודות בתורה, אבל יהיו לך לבדך זה למחזיקים בה ועוצרים, עד ימצאו זכאי לה שהוא צדיק ילמדוהו, ולא יתנו לכסיל כבוד, פן ירמסוהו (אמרי יושר).

דגלים, אהבה לישראל - ראויים לקבלת התורה, השלימות המתאימה לכל אחד ואחד

אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאֵתֶת לְבֵית אָבְתָם יִחַנּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר ב, ב). על ידי הדגלים, כל אחד ואחד ניכר בפני עצמו, לכל אחד יש חשיבות עצמית. מכח זה זכו גם לקבלת התורה, אשר יש בה את השלימות המתאימה לכל אחד ואחד. חיבה גדולה חיבבן הקדוש ברוך הוא, שעשאם דגלים כמלאכי השרת, כדי שיהיו ניכרין (במדבר רבה במדבר ב, ג).

העולם הזה הוא מקום של עבודת ה'. מי שמוכן לעבודת ה', מי שמחפש את קירבתו יתברך - הוא יקבל את התורה, ויזכה לשלימות המתאימה לכל אחד ואחד.

הִבְיָאֲנִי אֶל בֵּית הַיֵּינָן וְדָגְלוֹ עָלַי אֶהְבֶּה (שיר השירים ב, ד). מה הוא בית היין, בית המיוחד ליין, מקום שיש לו תכלית ומטרה. מי שלא מתאים לתכלית של המקום, מי שאינו עומד במטרתו, לא ראוי להיות בתוך בית היין. מה נכניס לבית היין, ענבים טובים, שנעשה מהם יין.

למה הדבר דומה, לעשיר שהיה לו אוצר מלא יין, ונכנס לבודקו ומצאו כולו חומץ. בא לצאת מתוך האוצר, ומצא חבית אחת יין טוב. אמר, חבית זו עומדת עלי כמלוא אוצר. כך, ברא הקדוש ברוך הוא שבעים אומות, מכולם לא מצא הנייה אלא בישראל (במדבר רבה במדבר ב, ג).

העולם, אשר עיקר התכלית שיהיו אנשיו עובדי ה'. אך כולם פנו לרעה, רק עלי הביט שאני מוכנת לזה. ולכן נתן דגלו - זו התורה - עלי, למען אתיישר על ידי זה להיות מוכנת לדיבוק, ובזכותי עומד האוצר כולו (עץ יוסף).

כי הר סיני הוא מקום מוכן להשפעה הגדולה והחזקה אשר כל מיני שמחות נובע רק מזה, וכמרתף שיש בו כל מיני יין המשמחות את האדם איש איש כפי אהבתו וחפצו, כך התורה יש בה כל השלימות לכל איש ואיש כפי טיבעו ותכונתו (אשד הנחלים).

כלי האומנות של תלמידי חכמים - במה התייחד בצלאל שזכה למתנת החכמה ורוח אלוקים

מדוע בצלאל בן אורי בן חור נבחר שהקב"ה מילא אותו בחכמה, כל אחד אחר גם כן יכול היה ללמוד. בזכות מה דוקא הוא היה ראוי לכך, באיזו מידה הוא התייחד - ביראת שמים.

רָאָה קְרִיאַתִּי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן אֹרִי בֶן חוֹר לְמִטֵּה יְהוּדָה. וְאֶמְלֵא אֶתְּוֹ רוּחַ אֱ-לֹהִים, בְּחֻכְמָהּ וּבְתִבּוּנָהּ וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה (שמות לא, ב-ג). אחרי שהקב"ה קרא בשמו, אז הוא מילא אותו בחכמה. רואים שקריאת השם היתה לפני שהוא התמלא בחכמה, קריאת השם היתה סימן שעוד לפני כן הוא היה ראוי להיות מלא בחכמה. מדוע הוא זכה לקריאת השם, מה הקב"ה מצא בו יותר מאשר בכל היהודים האחרים, במה הוא התייחד מכל כלל ישראל - ביראת שמים. יראת שמים היא כלי המלאכה ללימוד התורה, ובלעדיה הוא מומחה

לידיעות תורניות, אך אינו תלמיד חכם. אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו (מועד קטן יז, א, חגיגה טו, ב).

אמר רבי הושעיא, כל מי שהוא יודע ואין בידו יראת חטא, אין בידו כלום. כל נגר שאין בידו ארגליא (- כלי אומנות) שלו, אינו נגר. למה, שקפלויות של תורה ביראת חטא, שנאמר יְרָאת ה' היא אוֹצְרוֹ (ישעיהו לג, ו. שמות רבה כי תשא מ, א).

נזמין אינסטלטור לתקן צינור, הוא יגיע ויגיד כאן צריך פלייר בגודל 5, וכאן צריך מפתח צינורות בגודל 8, ואז נפתח את ההברגה ונחליף את הצינור המקולקל. במה הוא עזר לנו, לא נזלזל בעצה טובה, אבל אם אין לו את כלי המלאכה הנדרשים, קשה לקרוא לו אינסטלטור. בלי כלי אומנות הוא לא בעל מקצוע, הוא יודע את החכמה, אך אינו בעל מלאכה.

כלי המלאכה של תלמידי החכמים הוא יראת שמים.

ביאר לנו היטב גדר היראה, במה היא מכונה מול הידיעה וההשכלה. כי הן אמת שעיקר ההשלמה לנפש היא הידיעה, כמו שכתוב אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. והיראה משרתת לה, כי היא האוצר ומכיל בקירבה התורה. והאוצר הוא בשביל התורה, ואם כן התורה התכלית. אך להיות שאי אפשר שידע התורה אם לא על ידי היראה, דאם לא כן נשאר ערום מזה ומזה. וזה כדמות האומן ששכלו מבין המלאכה, אך אם אין כלי האומנות בידו, אז לשוא ידיעתו, כי אי אפשר לאומן לעשות בלי כלים. כן אי אפשר להשאר בידו הידיעה, אם לא תהיה יראת ה' על פניו (אשד הנחלים, וראה נפש החיים שער ד פרק ז).

קיבלנו תורת חיים. בלי יראת שמים התורה לא מתקנת את החיים שלנו, לא מרוממת אותנו, ואין לה ביטוי בעולם הזה. בלי שהתורה נמצאת בתוך החיים שלנו, יראת שמים, התורה לא שייכת אלינו.

*

ב. נתינת התורה

מהי לקיחה - על מה נשים דגש בפעולה של הלקיחה, עבודתו של המתווך

יש משמעות מיוחדת למושג לקיחה. אין פירושה רק העברה של חפץ, אלא נתינת דגש על הפעולה של ההעברה, על אופן הביצוע.

וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה (שמות כה, ב) - פִּי לָקַח טוֹב נְתַתִּי לָכֶם תּוֹרַתִי אֶל תַּעֲזֹבוּ (משלי ד, ב). יש משמעות עמוקה ומיוחדת ללשון לקיחה. מה היא לקיחה, הפעולה של לקיחה איננה רק העברה של חפץ, יש משמעות **לאופן הביצוע** של הפעולה. כאשר נתבונן בלקיחה עצמה, נוכל ללמוד מה אנחנו מקבלים. מה היא לקיחה, היא פעולתו של המתווך. והיכן נראה את זה, במתן תורה.

יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם אינן יודעין מהו, אבל משכר הסרסור נתוודע מה לקח. כך התורה, אין אדם יודע מה היא, אלא משכר שלקח משה, שנאמר וּמִשָּׁה לֹא יָדַע פִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אֹתוֹ (שמות לד, כט. שמות רבה תרומה לג, א).

נדהמתי כמה אחוזי רווח יש לסוחר יהלומים, חלק נכבד ממחיר היהלום הוא רווח של המוכר. מדוע, הרי אפילו אחוז קטן מהווה סכום נכבד. בעל מכולת עובד הרבה יותר קשה, מבוקר עד לילה, ומרויח אחוזים נמוכים יותר. ואילו מוכר היהלומים עובד כמה שעות ביום, יושב על כיסא ולא מתאמץ. והתשובה היא הסיכון וההפסד אם יש איזו תקלה, וגם כמות האנשים שקונים. באחוזי הרווח רואים את השוי של היהלום, לעומת לחם וחלב. הסרסור, מסחורה מעוטה לוקח שכר מועט, וכשהשכר גדול אנו יודעים שהסחורה גדולה. גם לפעמים לוקח בשכרו מעט מהסחורה, ומזה אנו יכולים לידע מהו הסחורה. ועל ידי שכר של קירון אור פניו של משה, אנו יודעים שהתורה כולה אור (מהרז"ו).

הדרת פנים של תלמיד חכם, אור הפנים מעיד על שייכות וחיבור עם התורה הקדושה - עם קירון אור פניו של משה רבינו.

לקח טוב - כיצד נדע שהתורה נועדה עבורינו, נעשית חלק מאיתנו ומשמרת אותנו. לקיחה מראה רצון לתת, במתן תורה

התורה במהותה נועדה לעם ישראל, היא משמרת אותנו, והקב"ה נמצא איתנו. כל זה נרמז בלקיחת התרומה, לקיחה מתוך רצון לתת, מתוך חיבור, קשר עם הקב"ה ע"י התורה. ויקחו לי תרומה (שמות כה, ב) - פי לקח טוב נתתי לכם תורת אלהי תעזבו (משלי ד, ב). הלקיחה מראה שהדבר נועד עבורינו, מתן תורה לא נעשה באילוץ, התורה במהותה נועדה לעם ישראל (ראה עוד אגדות סבי דבי אתונה, בכורות ח, ב, אגדתא א בעי איתתא, ומהרש"א וביהגר"א שם, ורוח המושל על זה). הלקיחה איננה דבר חיצוני, היא חלק מאיתנו. הלקיחה איננה סוף פסוק והיא לא ניתוק, הקשר עדיין ממשיך. השראת השכינה שהיתה במשכן ובבית המקדש, תהיה גם אצל התלמיד חכם.

א. אמר רבי ברכיה הכהן ברבי, בנוהג שבעולם אדם מוכר חפץ בתוך ביתו, הוא עצב עליו, והקב"ה נתן תורה לישראל ושמח, הוי לקח טוב וגו' (שמות רבה תרומה לג, ו).

משפחה נקלעה לקשיי פרנסה ל"ע, הגיעו מים עד נפש, והם נאלצו למכור את פמוטות הכסף שקיבלו בשמחה ובאהבה מהסבתא ז"ל עת משוש דודים. קיימו בעצמם עשה שבתך חול, ומכרו את הפמוטות. כל פעם שהם עוברים ליד ביתו של הקונה, יש להם יצר הרע להציץ שוב ולראות את הפמוטות, הם מתגעגעים אליהם, קשה עליהם הפרידה. הרי ברור לכולם שהסבתא ז"ל לא נתנה את הפמוטות עבור הקונה, זה היה אילוץ.

כאשר הקב"ה נתן לנו את התורה, הוא נתן אותה בשמחה ובטוב לבב. נתינה מושלמת, התורה נועדה עבורינו. אחר שידענו שכל חפצו ית' רק להשלמת האדם, לא למענו ח"ו. ולכן נתן התורה למען השלמתם, ואם לא יקיימו שיחתו בנפשם. ועם כל זה יבקש ה' אותם ויפה הדבר הזה בעיניהם, ומבקשם שיקיימו (עץ יוסף).

*

ב. בנוהג שבעולם אדם לוקח חפץ מיצר לשומרה, אבל התורה משמרת בעליה... (המשך המדרש שם).

הכנתי סכום גבוה של כסף מזומן בשביל לקנות מכונית. נדודי השינה היו מובנים מאליהם, למרות שהכסף היה מתחת למזרן, ואף גנב לא היה יכול לקחת אותם בלי להעיר אותי. בדרך לתפילת שחרית רעדתי מפחד, למרות שאף אחד לא ידע על סכום הכסף שברשותי. לקנות את המכונית כבר לא הלכתי לבד, פחדתי מאינשי דלא מעלי, מי יודע אולי המוכר חבר שלהם ותיכנן איתם שוד.

מומחה לפצצות יודע שהוא מועד לפורענות, ארץ האויב תשמח אם המומחיות שלו לא תבוא לידי ביטוי. הם יעשו את כל המאמצים לגרום לכך שהוא ישכב בבית חולים ויאבד את הזיכרון שלו, ועוד יותר אם הוא ישכב מתחת האדמה, והמצבה תישא את שמו לזיכרון עולם.

במצבים רגילים לא שמענו על תלמיד חכם החושש לחייו בגלל תורתו, (רק בקושי הגלות ובזמן של הסתר פנים). התורה משמרת בעליה, היא נעשית חלק מאיתנו.

אדם שהמציא מכוונה מיוחדת מפחד שיעתיקו אותה ממנו, ותלמיד חכם שחידש מהלך בלימוד, ישמח לפרסם אותו לכל העולם.

אחד הרבנים בישיבה החזיק תיק עם מנעול, אמרתי לו קל מאוד לפרוץ את המנעול הזה, והוא אמר לי ומה תמצא שם, גמרא - אז בבקשה, אתה יכול לקחת וללמוד. אף אחד לא מפחד שיגנבו ממנו את התורה שהוא למד, מפני שהיא נעשתה חלק ממנו. התורה משמרת בעליה, כי אין זה כקניינים הזמניים הצריכים עמל לשומרם, אך התורה שומרת האדם, שעל ידה הוא נושע בהשגחה אלוקית (עץ יוסף על המדרש שם).

*

ג. בנוהג שבעולם אדם לוקח חפץ מן השוק, שמא יכול לקנות בעליו, אבל הקדוש ברוך הוא נתן תורה לישראל, ואומר להם כביכול לי אתם לוקחים. הוי, ויקחו לי תרומה (המשך המדרש שם).

קניתי מכשיר חשמלי עם שירות, הסוכן הבטיח שהשירות אינו רק אחריות לתקלות, אלא הסבר והדרכה ככל שידרש לצורך הפעלת המכשיר. לא צריך להגיד שהם לא עמדו בהבטחה שלהם, אחרי ששילמתי, חוץ מהפעם הראשונה, לא הגיעו להסביר.

לימוד תורה מקדש את הלומד, מחבר אותו עם הקב"ה. יהודי שלומד תורה מתרומם ומקבל השגות רוחניות, רואים עליו את השראת השכינה. הקב"ה נמצא איתו.

התורה נועדה לרומם אותנו. יהודי שלומד תורה נעשה רוחני יותר, רואים את השראת השכינה, גופו נעשה כבית המקדש - וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכְכֶם (שמות כה, ח). לימוד תורה אינו כשאר חכמות, לימוד תורה מקדש אותנו, והקב"ה נמצא איתנו. וזה דרך מליצה על היותו משכין עיקר שכינתו למטה על ידי התורה (עץ יוסף שם ד"ה נמכרתי עמה).

וכפי שכתב רבי חיים מוולאז'ין בביאור המדרש הנ"ל שבהעסק ועיון לבד הוא דבוק ברצונו ודיבורו יתברך, והוא יתברך ורצונו ודיבורו חד. (נפש החיים שער ד פרק י, ועוד מקומות), וכפי שכתב הרמח"ל שהוא תכלית מה שאפשר שיימצא בנמצאות, מעין המציאות האמיתית שלו יתברך, ויקר ומעלה מעין אמיתת מעלתו יתברך, והוא הוא מה שמחלק האדון יתברך שמו מכבודו ויקרו אל ברואיו. ואמנם, קשר הבורא יתברך שמו את השפעתו זאת בענין נברא ממנו יתברך לתכלית זו, והוא התורה (דרך ה' חלק ד פרק ב סעיף ב). הדביקות הגדולה ביותר בבורא יתברך הינה על ידי לימוד התורה. הדרך להגיע לדביקות זו היא על ידי לימוד בישיבה, על ידי התרגלות להתנתק מהויות העולם למשך כמה שנים, ולהיות שקוע כל כולי בלימוד התורה הקדושה. ישיבה היא בית היוצר לחיים התורניים של כל יהודי באשר הוא, וגם אם הוא לא זכה ללמוד בעצמו בישיבה, עצם קיומה של הישיבה, המעגל השני והשלישי, גם הם מושפעים מהקדושה ומהנוכחות של הישיבה באיזור.

מיתת נדב ואביהוא - במתן תורה או בבניית המשכן

וַיָּמָת נָדָב וְאַבְיָהוּא... בְּמִדְבַּר סִינַי (במדבר ג, ד). האם הם מתו במדבר סיני, בהר סיני בזמן מתן תורה. נלמד מכאן, שבזמן מתן תורה הם התחייבו מיתה, אך העונש נדחה לזמן הקמת המשכן. וכי במדבר סיני מתו, אלא מלמד שמהר סיני נטלו אפופסין שלהם למיתה... שהיו ראויין להשלחת יד (במדבר רבה במדבר ב, כה).

הזמן הראוי למיתת נדב ואביהוא היה במתן תורה. הקב"ה לא רצה לערבב ולקלקל את השמחה הגדולה של מתן תורה, והעדיף לעשות זאת בזמן בניית המשכן. מדוע, מפני שהעונש המזעזע עלול להפריע לקבלת וללימוד התורה.

ולמה לא מתו באותה שעה. משל למלך שהיה משיא את ביתו, ונמצא בשושבין שלה דבר של לוגמיא. אמר המלך, אם אני הורגו עכשיו, הריני מערבב שמחת בתי. למחר שמחתי באה, ומוטב בשמחתי ולא בשמחת ביתי. כך, אמר הקדוש ברוך הוא, אם אני הורג נדב ואביהוא עכשיו, הריני מערבב שמחת תורה. למחר שמחתי באה, מוטב בשמחתי ולא בשמחת תורה (במדבר רבה שם).

אחד הילדים קיבל את עונשו, עונשו הראוי לו, עונש מזעזע ומפחיד את כל שאר התלמידים. למרות שכולם מבינים שזה מה שמגיע לו, התלמידים נבהלו, ולא היו מסוגלים להתרכז בהמשך השיעור. האם לא היה עדיף לתת את העונש בסוף השיעור, ולא להפסיד את מהלך השיעור התקין. האם לא היה עדיף להוציא החוצה את הילד הסורר, ורק לפני ההפסקה להגיד לו שהוא יורד כיתה או מסתלק הביתה לשבועיים.

במתן תורה בני ישראל למדו את התורה הקדושה, הם היו צריכים להתרכז ולהשקיע בשביל להכין את ליבם לדרגה המתאימה. [מדובר על דרגה וצורת לימוד של נבואה (עץ יוסף), ואני משווה את זה לצורת הלימוד המוכרת לנו]. הזעזוע של העונש עלול לבלבל אותם, להפריע להם בתלמודם.

מה ההבדל בין מתן תורה לבין חנוכת המשכן. מתן תורה היא הצורה של עם ישראל, הצורה שאנחנו מכירים עד ימינו אנו, כאשר אין לנו בית מקדש לדאבון לב. ולא להשבית שמחת התורה שהיא העיקר, כדרך שאמרו הלואי אותי עזבו ותורתני שמרו (מהרז"ו).

יש להבין, מדוע מתן תורה נקראת שמחת בניו, והשראת השכינה באהל מועד בשם שמחתו, הלא שניהם שמחת בניו וכביכול שמחתו גם כן. והנראה לפי דעתי, שבמתן תורה היו צריכים ישראל להכנת הקדושה מאוד... ואילולי קרה זאת בזה היום, היה נבטל מליבם ההכנה הגדולה מרוב האימה והצער. ולא כן בעת חול הרוח והשראת השכינה באהל מועד, שנמשך רק מצד קדושת הבניין, ולא מהכנת ישראל כל כך, ולכן מתן תורה נקראת שמחתם שתלוי בהם, ואהל מועד שמחתו (אשד הנחלים).

[אם יורשה להוסיף, התורה מרוממת אותנו ומחברת אותנו לגבהי מרומים, מעין המציאות האמיתית שלו יתברך (דרך ה' ח"ד פ"ב סע' ב). בלימוד תורה אנחנו מתעלים

ומתחברים אליו יתברך. המשכן הוא פעולה הופכית, השראת השכינה בתחתונים, כעין ירידה שלו יתברך למטה, לארץ (אם נהיה ראויים, כמובן). לימוד תורה הוא עליה שלנו, שמחה שלנו, מצידנו. המשכן הוא מצידו יתברך, שמחה שלו כביכול. המהר"ל מגדיר זאת בדיוק להיפך, כי היום הזה התחתונים הם עיקר, במה שירד השם יתברך עם כל העליונים לתחתונים לתת תורה לתחתונים. והנה שאר הימים התחתונים פונים אל העליונים, כמו שראוי. ויום הזה היו פונים העליונים לתחתונים (תפארת ישראל סוף פרק כה). ירידת העליונים היא עליית התחתונים שהגדיר הרמח"ל, והן הן הדברים.]

*

ג. כח התורה

על השמים - משה רבינו קיבל כח לשלוט על השמים ועל הארץ, כח התורה

משה רבינו לא רק הודיע והתריע על מכות מצרים, הקב"ה השליט אותו על הטבע. בזכות כח התורה, כח שקיים עד ימינו אנו.

נִטָּה אֶת יְדֵךְ עַל הַשָּׁמַיִם (שמות ט, כב). על השמים משמע מעל, יותר גבוה מהשמים. האם משה רבינו עלה ונתעלה למדרגה כל כך עליונה, מבואר שהקב"ה השליט את משה רבינו גם על השמים. וזה חידוש גדול, היכן שמענו דבר כזה, שמשה רבינו - ילוד אשה - שולט על השמים. 'משום דקאמר על השמים ולא קאמר לשמים, משמע ליה על השמים ממש, דהיינו שהשליטו על השמים שיוריד הברד כמצוותו. וזה קשה על הדעת קצת, שיהיה ילוד אשה שולט על השמים' (עץ יוסף).

'משל למלך שגזר על מלכותו בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי, לימים ביקש המלך לישא אשה מסוריא, עמד וביטל הגזרה, ואמר מכאן ואילך ירדו בני רומי לסוריא ויעלו בני סוריא לרומי, ואני אתחיל' (שמות רבה יב, ג, לגירסת בעל העקידה שער מד ועץ יוסף על המדרש שם).

מריבות ילדים, הוא הרביץ לי והוא הסתכל עלי, והוא העליב אותי והוא רוצה להסתכל עלי. בתור עזרה ראשונה, המלמד אמר שקבוצת הילדים מצד ימין לא תדבר עם חבריהם מצד שמאל, לא ישוחחו ולא יתקרבו אחד אל השני. עם הזמן, צריך לחשוב על קנייני תורה, דיבוק חברים, ואחר כך גם לקבל דרך נכונה להמשך החיים, אהבה ואחווה ושלוש ורעות. המלמד סידר תורנויות ספרים וסידור הכיתה, ובכוונה העמיד ילד מקבוצה אחת מול ילד מקבוצה שניה, לגרום להם לשוחח ולהתיידד. בהתחלה התורנויות היו בעזרת המלמד, עם נוכחות שלו, ובמשך הזמן הוא הניח אותם לבדם.

היה חיכוך בין שיעור א לשיעור ב, שהתפתח למריבה ומחלוקת. בתור עזרה ראשונה, רבני הישיבה החליטו על ניתוק בין השיעורים, איזורים שונים בבית המדרש, שני צדדים בחדר האוכל ובפנימיה. כעבור תקופה, כאשר שקטו הרוחות, רוצים להשיב את המצב אל כנו. דיברו עם כמה בחורים, לקבוע חברותות מבני השיעור השני, וכך להתחיל את קירוב הלבבות. המרויחים הגדולים הם בני שיעור א, בלי להתאמץ הרמה שלהם תעלה.

כֵּן קִיבְלוּ יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם בְּיוֹם קִבְלַת הַתּוֹרָה, לֵאמֹר אֵת ה' וּלְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהִכְלִיחַ מִקְבַּלְתָּ עֲלֵיךָ עֲבוֹדַת הַחַתָּן וְאֶהְיֶה וְיִחְוָדוּ (עַץ יוֹסֵף עַפ"י בַּעַל הַעֲקִידָה ש"ם). עַל יְדֵי הַתּוֹרָה הָאָדָם יִכּוֹל לְהַתְרוֹמֵם לְגַבְהֵי מְרוֹמִים (עַפ"י בַּעַל הַעֲקִידָה ש"ם), מִתְעַלֶּה לְמַעְלָה עַל־יוֹנָה. אֲפִילוֹ עַד כַּדִּי שְׁלִיטָה עַל הַטֶּבַע - 'עַל הַשָּׁמַיִם'. צְדִיק גּוֹזֵר וְהַקִּבְיָה מְקַיֵּם - בְּמַכַּת בְּרַד. 'מוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה' (קַהֲלַת ג', י"ט).

*

ד. קדושת וסגולת התורה

חשיבותה של תורה - גם דיני ממונות הם קדושה והשראת השכינה

בית הדין הוא מקום של מריבות ורמאויות. בבית הדין רואים את הרוע האנושי, את המידות הרעות החבויות בנו. האם שם יש קדושה והשראת השכינה, האם דיני ממונות הם הביטוי לקדושה וטהרת הלב - כיצד נבין זאת?

משל למטרונה שהיתה מהלכת, הזין מכאן והזין מכאן והיא באמצע, כך התורה דינין מלפניה ודינין מאחריה והיא באמצע (שמות רבה משפטים ל, ג). בתחילת פרשת יתרו יש מינוי שופטים, וכאן, בפרשת משפטים, יש דינים, ובאמצע מתן תורה. אם יורשה להוסיף, בסוף פרשת משפטים יש פרשיה נוספת של מתן תורה, הרי התורה והמשפטים משולבים זה בזה.

גם חיילים פשוטים נמצאים בפמלייתו של המלך, גם הם מצטרפים לשמירה. היה קל להבין שהדינים הם חיילים פשוטים, אבל אנחנו רואים שגם התורה מלווה את המשפטים, וזה כבר נראה אחרת.

משל למלך שהיו לו בנים הרבה, והיה אוהב את הקטן יותר מכולן, והיה לו פרדס אחד והיה אוהבו יותר מכל מה שהיה לו, אמר המלך נותן אני את הפרדס הזה שאני אוהבו מכל מה שיש לי לבני הקטן שאני אוהבו מכל בני. כך אמר הקדוש ברוך הוא, מכל האומות שבראתי איני אוהב אלא לישראל... מכל מה שבראתי איני אוהב אלא את הדין... אמר הקדוש ברוך הוא, נותן אני מה שאהבתי לעם שאני אוהב - הוי שופטים ושוטרים (דברים רבה שופטים ה, ז).

חלוקת ירושה מחיים. ההורים מתבגרים, ונאלצים לעבור להתגורר בבית אבות. למי יתנו את מה, מי מהילדים יקבל כל חפץ. ומה עם הספה המיוחדת שכולם אוהבים, מי יקבל אותה?

משפטי התורה אינם רק קיום העולם, עם זה שגם קיום העולם לא ייתכן בלי משפט אלוקי, מפני שכל אחד בנוי בטבע שונה. זה מרחם על האכזרים וזה מתאכזר על הרחמנים, זה אכזרי על כינה קטנה, וזה מרחם על שודד ורוצח. משפטי התורה מיוחדים להיותם אמת לאמיתתה, המתאימים לברייתו של עולם, ולכן רק בבוא הגאולה ייתכן המצב אשר הנביא מדבר עליו בערגה, וְשִׁפְט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים, וְכִתְּתוּ חֲרָבוֹתָם לְאִתָּיִם וְחַנִּיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת, לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרָב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה (ישעיהו ב, ד), אך

יתר על כן, משפטי התורה הינם מציאות אלוקית, מביאים השראת השכינה לעולם (עפ"י עקידת יצחק משפטים שער מו ד"ה ובמדרש אמר רבי לוי, עמ' קכא והלאה).

כולם מבינים שקרבנות הינם השראת השכינה, על בית המקדש נאמר וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכְכֶם (שמות כה, ח). התורה התייחדה במצוות ובחוקים המביאים השראת השכינה, וזה נאמר גם על הדינים והמשפטים. משפטי התורה אין ענינם תיקון מדיני כלל, אבל הנמשך מהם הוא חול השפע האלוקי באומתנו והידבקו עמנו... וזה שנתייחדה בו תורתנו הקדושה מנימוסי האומות הנ"ל, שאין להם עסק בזה כלל, כי אם בתיקון ענין קיבוצם (דרשות הר"ן דרוש יא ד"ה ואני מבאר עוד).

משפטי אומות העולם נועדו ליצור שקט חברתי. לעומתם, משפטי התורה נועדו לחנך ולרומם את נפש האדם, ולהעלות את נפש האדם לרמה עליונה של התמודדות בין טוב לרע. נפש היהודי לא תהיה מסוגלת להזיק. נפשנו המעודנת לא תהיין לפגוע בזולתנו, בכבודו או בממונו, על ידי עבודת המידות ועבודת ה' (על פי ספר העיקרים מאמר ג פרק כד). וזה נמצא גם בדיני ממונות, גם דיני ממונות הם רוממות הנפש, קדושה והשראת השכינה.

*

השגחה וטבע - סגולת לימוד התורה להציל מחטאים

אנחנו מאוד מעוניינים לשמור את כל המצוות. אבל אם לא נלמד, כיצד נצפה לסייעתא דשמיא. אם לא נשקיע את שלנו, כיצד נדע ממה להיזהר ועל מה להקפיד. התורה מאירה לנו את הדרך, מראה לנו להיכן ללכת.

שְׁמֵן זַיִת זָךְ (שמות כז, כ). התורה נמשלה לזית, לאור, התורה מאירה את דרכינו, ובלעדיה אנחנו הולכים בחושך ועלולים להיכשל.

[יהודי ניגש למורה הוראה לשאלה הלכתית, והמורה פסק לקולא. לאחר מכן הוא למד את ההלכות האלו ביסודיות, וראה שיש מקום להחמיר. המורה הוראה הסביר לו שבמקרה זה בהחלט אפשר להקל, ואם הוא רוצה להחמיר - לא עם הארץ חסיד (אבות ב, ה), הוא צריך לדעת בעצמו ולא לשאול. החומרות ודרכי החסידות נועדו למי שיודע, ולא לעשותם כעיוור באפילה.]

ראה היאך דברי תורה מאירין לאדם בשעה שעוסק בהן, וכל מי שאינו עוסק ואינו יודע הוא נכשל. משל למי שעומד באפילה, בא להלך מצא אבן ונכשל בה, מצא ביב נופל בו הקיש פניו בקרקע. למה, שלא היה בידו נר. כך, הדיוט שאין בידו דברי תורה, מצא עבירה ונכשל בה (שמות רבה תצוה לו, ג).

השחיטה בזמנינו נעשית בצורה מסחרית, שוחטים עדר שלם ביחד. בדרך כלל מדובר על עדר בני אותו גיל, ולכן אין סבירות שהשוחט ייכשל באיסור אותו ואת בנו. לכן, לצערינו, יש שוחטים שמדלגים על הלימוד של הלכות אלו. שוחט הוזמן לעיירות נידחות ברוסיה, עבור הקהילות היהודיות שם. הוא שחט את כל הבהמות שהיו בדיר, ובחוסר תשומת לב

נכשל באיסור אותו ואת בנו. כאשר הוא שב ארצה, ניגש אל רבו שיורה לו דרך תשובה. הרב הסביר לו שזה לא שוגג, הרי הוא לא למד את ההלכות, וכיצד הוא מצפה לסייעתא דשמיא שלא להיכשל, כאשר אין לו את קדושת התורה של הלכות אלו.

אם לא נלמד, איך נדע את המותר והאסור. אך זה לא רק ידיעה והכוונה, קדושת התורה נותנת לנו סייעתא דשמיא. אם נתחבר ללימוד התורה, אם נשקיע בעמל ויגיעה, ה' יעזרנו שלא ניכשל. דברי תורה מאירים לאדם, שידע איך להתנהג כתורה וכמצוה. וכן ההשגחה מדובקת בו מצד דיבוקו בתורה. אבל להיפך, מי שאינו דבוק בתורה הוא נכשל תמיד במהלכו, וההשגחה מסתלקת ממנו, ולכן הוא נכשל תמיד לכל אשר יקרהו, כי העבירה שבידו תמסרהו לטבע הכללי (אשד הנחלים).

*

ה. לומדי תורה

שתהא גדול עליו - בעלי תורה והוראה או עובדי ה'

למרות שמינו את אהרן לכהן גדול, משה רבינו היה גדול ממנו. למרות שאהרן היה עובד ה' אמיתי, ראש וראשון לעבודת הקרבנות, תלמיד חכם קודם לכהן גדול (הוריות יג, א).

וְאַתָּה הֶקְרַב אֵלֶיךָ אֶת אֶהֱרֹן אָחִיךָ (שמות כח, א). משה רבינו הוא שהביא את אהרן לתפקידו החשוב, הוא קירב אותו להיות כהן גדול. נראה שהדבר תלוי במשה רבינו - גדולתה של תורה.

הדא הוא דכתיב לולי תורתך שעשעתי אז אבדתי בעיני (תהלים קיט, צב). כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה וְאַתָּה הֶקְרַב אֵלֶיךָ, הירע לו, אמר לו תורה היתה לי ונתתיה לך, שאילולי היא אבדתי עולמי.

משל לחכם שנטל קרובתו ועשתה עמו עשר שנים ולא ילדה, אמר לה בקשי לי אשה. אמר לה יכול אני ליטול חוץ מרשותך, אלא שהייתי מבקש ענוותנותך. כך, אמר הקדוש ברוך הוא למשה, יכול הייתי לעשות לאחייך כהן גדול חוץ מדעתך, אלא שהייתי מבקש שתהא גדול עליו (שמות רבה תצוה לז, ד).

ר' יהודה, גבאי מסור ואחראי, דואג לבית הכנסת בכל רוחו ונפשו. עם ריבוי המתפללים, הוא לא עומד בעומס העבודה, וזקוק לעזרה. אפשר שהציבור יבחרו עוד גבאי, אך הרבה יותר הגיוני לבקש ממנו בעצמו שימצא לעצמו עוזר. כך הם יעבדו בשיתוף פעולה, וגם כן הוא לא יפגע, הוא ירגיש שהעוזר תלוי בו, ותפקידו משתייך אליו.

[עד היום אנחנו מבולבלים, מי גדול ממי, בעלי תורה והוראה או בעלי עבודת ה' אמיתית. ישיבות אירופה התפרסמו בזכות המשגיחים, והיום מסתכלים יותר על ראשי הישיבות.]
ראה בחכמתו שאין בניו הגונים, עשה צד חכמה שהיא תבקש לו כדי שלא תתגדל עליה, גם להפיק רצון הראשונה. זהו אתה בעצמך תיקח את אהרן, ראה בניו איתו כשרים והגונים, לא כן בניך, כי הם בני גרים (אמרי יושר).

אם יורשה להוסיף. והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך (אבות ב, יב), גדולת משה רבינו לא יכולה לעבור בירושה, וכהונה עוברת בירושה.

*

תהפוכות העולם - תורה מגנא ומצלא

התורה הקדושה היא חיבור עם הקב"ה, עם החלק הרוחני של העולם הזה והעולם הבא. תהפוכות העולם עלולות לסחוף אותנו, האדם עלול להידרדר ולהיסחף אחרי העולם הזה ואחרי מעללי היצר הרע. לימוד התורה הקדושה מעמיד אותו במקומו האמיתי, התורה שומרת עליו, ומצילה אותו.

וְכִי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ (ויקרא יט, כג). כאשר נעסוק בעסקי הארץ, בעסקי חולין, כיצד נישמר ונתמודד עם היצר הרע, כיצד נוכל להישאר בחיים רוחניים, עם טירדות החיים המתרגשות ובאות לעולם. החיבור לתורה הקדושה, הוא זה שיציל אותנו וישמור עלינו.

רב הונא בשם רבי בנימין בן לוי אמר, משל למלך שאמר לבנו צא לפרקמטיא. אמר לו, אבא, מתיירא אני בדרך מהליסטים ובים מפני אפורטין [- שודדים]. מה עשה אביו, נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע, ונתנה לבנו, ואמר לו יהי המקל הזה בידך, ואי אתה מתיירא משום בריה. אף כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה, אמור לישראל - בני עסקו בתורה, ואין אתם מתייראים משום אומה (ויקרא רבה קדושים כה, א).

עליתי למונית, ותוך כדי נסיעה שמעתי את הנהג משוחח עם חבריו בערבית. לא נעים, אני לבד במכונית, קצת מפחיד. מה עשיתי, התקשרתי לחבר, ושוחחתי עמו במשך כל הנסיעה. כך הנהג ידע שאני מחובר כל הזמן, ואם משהוא לא בסדר, יש מי ששומע.

אנחנו מחוברים כל הזמן לקב"ה. גם בזמן טירדות החיים, יהודי שייך לדברי תורה, שייך לרוחניות. כך נישמר מלהיסחף אחר הגשמיות, ונחיה חיים רוחניים.

התורה היא נגלה ונסתר, מקל ובתוכו קמיע (אמרי יושר). בדרך הפשט מדובר על שייכות לדברי תורה, ובדרך סוד התורה שומרת עלינו, עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג, יח).

*

מקומה של תורה - היכן המשכן נמצא בזמן הגלות, לימוד תורה

היכן נרגיש את השראת השכינה בזמן הגלות, הרי המשכן ובית המקדש אינם איתנו. הקביעות של השראת השכינה נמצאת בתוכינו, אפילו בזמן הגלות, על ידי לימוד התורה הקדושה.

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכְכֶם (שמות כה, ח). עשיית המשכן מראה על קביעות, השראת השכינה קבועה אצלנו, הקב"ה נמצא בתוכינו. הביטוי לכך בזמן הגלות הוא לימוד התורה, התורה נמצאת אצלנו, זה לא רק שאנחנו שייכים אליה, היא שייכת אלינו, אנחנו נמצאים ביחד, ובקביעות. ניש במדרש זה רמזים לעוד מצבים וצורות של שייכות עם התורה, תלמידי חכמים ועמי הארץ (עץ יוסף), כשחוטאים וכשחוזרים בתשובה (מהרז"ו). ואכמ"ל.

דבר אחר, מורשה - אל תהי קורא מורשה אלא מאורסה. מה חתן זה, כל זמן שלא נשא ארוסתו, הוא הוה פראדורין (לשון פרידה, מתנות כהונה. הולך תמיד בהליכה וחזרה, מהרז"ו) לבית חמיו, משנשאה הרי אביה בא אצלה. כך, עד שלא ניתנה תורה לישראל ומשה עלה אל ה' - להים (שמות יט, ג), משניתנה תורה אמר הקדוש ברוך הוא למשה וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹכְכֶם (שמות רבה תרומה לג, ז).

*

ו. לימוד תורה

סדורה בפיהם - מה קורא למי שלא למד כמו שצריך

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׂיִם לְפָנֶיךָ (שמות כא, א), עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה... כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם (רש"י שם, עירובין נד, ב). מה קורא למי שלא למד כמו שצריך, ריש לקיש אמר אם ראית תלמיד שלימודו קשה עליו כברזל - בשביל משנתו שאינה סדורה עליו (תענית ח, א).

מִבְּקָר לְעֶרְב יִפְתּוּ (איוב ד, כ). משל לשנים שירדו למוקמא (= למלאכת רעהו, או מקום המשפט), אחד אומן ואחד הדיוט, מי גרם להדיוט ללקות, לפי שלא היה לו מי שילמדנו. כך הקדוש ברוך הוא עמד על הר סיני ומחזיק בדין, שנאמר וְתִאחַז בְּמִשְׁפַּט יְדֵי (דברים לב, מא. שמות רבה משפטים ל, יא). זהו משל הדיוט, שלוקה על שאינו עושה את אומנותו כהוגן (יפה תואר).

נקראתי למילוי מקום בלי הודעה מראש. חשבתי שאסתדר בלי להכין. כאשר שאלו אותי שאלות, לא ידעתי לענות, וזה לא היה נעים. אני אשם בבושה שנגרמה לי, מדוע, מפני שמשנתי לא היתה סדורה לי, לא הכנתי את השיעור כמו שצריך. ניתן לומר שהזמנתי לעצמי את העונש.

מי שלא למד אינו ראוי לעמוד במשפט, אינו ראוי ללמד ואינו מסוגל להורות לאחרים. מי שאינו בקי, הוא גרם לעצמו את העונש.

*

לקיחה אמיתית - אפילו מי שעזב את התורה, התורה שייכת אליו

גם מי שנאלץ לעזוב את התורה, התורה נשארה שייכת אליו, היא חלק ממנו.

וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה (שמות כה, ב). מדובר על לקיחה מושלמת, לקיחה שהופכת את הדבר להיות שלך. כמו ירושה, שממשיכה מהאבות לבנים ואי אפשר לערער עליה, כך הלקיחה הפכה את התורה להיות שלנו, גם אם התעלמנו ממנה תקופה מסויימת.

דבר אחר, וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה (שמות כה, ב)... הדא הוא דכתיב תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים לג, ד), אל תקרי מורשה אלא ירושה, ירושה היא לישראל לעולם. משל לבן מלכים שנשבה כשהוא קטן למדינת הים, אפילו לאחר כמה שנים אינו בוש, מפני שהוא אומר לירושת אבותי אני חוזר. כך, תלמיד חכם שהוא פורש מן התורה והלך

והתעסק בדברים אחרים, אפילו לאחר כמה שנים הוא מבקש לחזור אינו בוש, מפני שאומר לירושת אבותי אני חוזר (שמות רבה תרומה לג, ז. ספרי וזאת הברכה שמה).

אני מכיר יהודי, בוגר ישיבה, שעמל לפרנסתו במשך החיים. לעת ערב, כאשר יצא לפנסיה, הוא שב לאחוזתו - חזר להיות אברך כולל. ולא סתם מקום לשמיעת שיעורים, אלא כולל עם עמל התורה, בן ישיבה לכל דבר. התורה נמצאת אצלו, גם בשנים בהם הוא לא היה מונח בלימוד.

תלמיד חכם שפירש מן התורה, שאף על פי שהיא רחוקה ממנו, מכל מקום כשירצה לחזור, לא ייבוש לומר איך אשוב ולא אוכל עוד לצאת ולבוא בלימודי כאשר בתחילה. כי על ידי זריזותו וחפצו, יפתחו לו עוד שערי התורה והידיעה (עץ יוסף).

*

כבודה של תורה - שמירה על זיוה ונויה של התורה הקדושה

נשמור על כבודה של תורה, אהבת התורה לא תתיר לנו לוותר על המסגרת המתאימה, על האופן בו תיראה נויה וזיוה והדרה של התורה הקדושה.

וַיְהִי בַיּוֹם כָּלוּת מִשָּׁה לְהִקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן (במדבר ז, א). המשכן מלמד אותנו על צורת הכבוד של מעלה, ועל הצורה בה אנחנו שומרים על הכבוד של מטה - כבודה של תורה.

אֶפְרַיִם עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַעְצֵי הַלְבָנוֹן (שיר השירים ג, ט). דבר אחר, אפריון זה הארון. רבי יהודה בר רב אלעאי אמר, למלך שהיה לו בת נאה משובחת וחסודה, אמר המלך עשו לה פרוים [= אהל וכילה], מוטב שתראה נויה של בתי מן פרוים.

כך, התורה נאה ומשובחת וחסודה. אמר הקדוש ברוך הוא, עשו לה ארון, שיראה נויה של תורה מן הארון (במדבר רבה נשא יב, ד).

מבעד למסגרת, התמונה נראית במיטבה. יהלום מונח על כף היד ייראה חסר טעם לעומת יהלום משובץ במסגרת זהב. כך נשמור על חשיבותה ועל כבודה של התורה הקדושה, במסגרת המתאימה.

הגאון רבי חיים קמיל זצ"ל שב לביתו, לאחר היעדרות של כמה ימים. שכן עלה במדרגות בדיוק בזמן המתאים, וזכה לרגעי הוד שלא מעלמא הדין. המזוודות עודן בכניסה לבית, הדלת עדיין פתוחה, והגאון זצ"ל כבר עומד עם ספר פתוח, נשען על המזוודה. כך צריכה להיות שקיעות בלימוד התורה, השכיל להבין אותו שכן, וסיפר על כך לציבור. ועם כל זה, אהבת התורה לא תתיר לנו זילזול בכבוד התורה. הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל התנהג בגינוני מלכות, הן בהליכותיו והן בבגדיו, שלא יהיה רבב על בגדו (שבת קיד, א). התורה צריכה מסגרת מתאימה - כבוד התורה.

*

באר עמוקה - עומקה של תורה

וַיִּגַשׁ אֵלָיו יְהוֹדָה (בראשית מד, יח). גישה לצורך כניסה, כניסה למעמקי הלב.

יהודה ניגש אליו, יהודה ידע כיצד לגשת אליו ולדבר אל ליבו. הוא נכנס למעמקי הלב, לעומקה ולסודה של תורה.

לבאר עמוקה מלאה צונן, והיו מימיה צוננין ויפין, ולא היתה בריה יכולה לשתות הימנה. בא אחד וקשר חבל בחבל ונימה בנימה משיחה במשיחה, ודלה הימנה ושתה. התחילו הכל דולין הימנה ושותין. כך, לא זו יהודה משיב ליוסף דבר על דבר עד שעמד על ליבו (בראשית רבה ויגש צג, ד; שיר השירים רבה א, ח).

הבאר מלאה מים קרים, אנשים צמאים, אבל אף אחד לא יכול להגיע לעומקה של הבאר. פיקח אחד קשר חבל לחבל והצליח לשאוב מים.

זהו ויגש אליו יהודה, לעמקי ליבו, ודלה הימנו כל מחשבתו (אמרי יושר). להגיע לפנימיות הטהורה בליבו של כל יהודי, דאפילו ריקנין שבך מלאין מצוות כרימון (סנהדרין לז, א).

כך, מדבר לדבר ממשל למשל, עמד שלמה על סודה של תורה (שיר השירים רבה שם). המשל מחבר אותנו לנמשל, לעומק התורה הקדושה.

ויתר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם ואין וחקר תקן משלים הרבה (קהלת יב, ט). שלמה המלך לימד אותנו ועזר לנו להבין את התורה הקדושה, אזנים לתורה (עירובין כא, ב). כי שרש חכמת התורה הוא רוחני מאוד, ואין בכוחו להשיגו כי אם על ידי דוגמא ומשל גשמי (עץ יוסף על שה"ש רבה).

א. רב נחמן אמר לפלטין גדולה שהיו בה פתחים הרבה, וכל שהיה נכנס בתוכה היה טועה מדרך הפתח. בא פיקח אחד ונטל הפקעת ותלאה דרך הפתח, היו הכל נכנסים ויוצאין דרך הפקעת. כך, עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה, וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה.

עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להבין דברי תורה, ומשעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה (מהרז"ו על בראשית רבה יב, א). רק בדברי חוק ואמונה, שלא היו מיושבים על הדעת לתת בהם משל ודוגמא, אך שלמה פתח בכל ענין משל ודוגמא המקובל על הדעת (מהרז"ו על שה"ש רבה).

לימוד תורה חייב להיות **מרב לתלמיד**, להראות את הדרך הנכונה בהבנה ובסברא.

ב. רב נחמן לישנא חורי, לחורשא של קנים ולא היה אדם יכול להכנס בה, ובא פיקח אחד ונטל את המגל וכיסח, התחילו הכל נכנסין דרך הכיסוח ויוצאין. כך שלמה.

אחרי פתיחת הסוגיא, כל תלמיד יכול גם כן **לחדש** ולהוסיף מדיליה.

ג. אמר רבי יוסי לקופה גדולה מלאה פירות, ולא היה לה און ולא היתה יכולה להטלטל, ובא פיקח אחד ועשה לה אזנים, והתחילה להטלטל על ידי אזנים. כך, עד שלא עמד שלמה,

לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה. וכיון שעמד שלמה, התחילו הכל סוברין תורה.

שמחסרון האזנים אינן יכולים להביאה למקום שיוכל ליהנות ממנה (מהרז"ו על שה"ש רבה).

ד. אמר רבי שילא, לקיתון גדול שהוא מלא רותחין, ולא היה לו אוזן להיטלטל, ובא אחד ועשה לו אוזן והתחיל להטלטל על ידי אזנו.

מוסיף עוד שגם מכוויים וניזוקים בחיסרון האוזן (מהרז"ו על שה"ש רבה).

[ה. באר עמוקה, כנ"ל].

ו. ורבנן אמרין אל יהי המשל הזה קל בעיניך, שעל ידי המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה. משל למלך שאבד זהב מביתו או מרגליות טובה, לא על ידי פתילה כאיסר [= נר קטן] הוא מוצא אותה. כך המשל הזה לא יהיה קל בעיניך, שעל ידי המשל אדם עומד על דברי תורה. תדע לך שהוא כן, שהרי שלמה על ידי המשל הזה עמד על דקדוקיה של תורה (שיר השירים רבה שם. חלק מהמשלים גם בבראשית רבה יב, א).

*

עמל התורה - הבנה מעמיקה ויחס נכון לקשיים העומדים לפני לומדי התורה הקדושה

לימוד התורה הקדושה הוא לא דבר טיבעי, הוא דורש מהאדם להתמסר ולהתגבר על הפרעות. הגר"א אומר שיש יצר הרע מיוחד שמפריע ללומדי התורה (ביאור לאגדות רבב"ח, ההיא אקרוקתא, עמ' לד במהד' הרב פלדמן). המדרש מתאר כמה קשיים, המוכרים לכל אברך בעל נסיון בעמל התורה.

ימים רבים (ויקרא טו, כה) - הפסוק רומז על הצורך להתאמץ ולהשקיע בלימוד התורה, עם הקשיים ועם ההפרעות, זו הדרך לצמוח ולגדול, זו המסילה העולה בית א-ל. ימים רבים של עמל התורה - וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה (יהושע א, ח).

א. רבי חנין דציפורין פתר קרא בתלולית זו של עפר, מי שטיפש מהו אומר - מי יכול לקצות את זו. מי שפיקח מהו אומר - הריני קוצץ שתי משפלות היום שתי משפלות למחר עד שאני קוצץ את כולה. כך, מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד את התורה, נזיקין ל' פרקים כלים ל' פרקים. מי שפיקח מהו אומר - הריני שונה שני הלכות היום שני הלכות למחר, עד שאני שונה את כל התורה כולה (ויקרא רבה מצורע יט, ב).

לגמור את המסכת, זה נראה כל כך הרבה. בקושי הצלחתי ללמוד ולהבין דף אחד, אולי אזכה לסיים עשרה דפים, אם אתאמץ מאוד אצליח ללמוד פרק בגמרא. סוף המסכת נראה רחוק יותר מאשר סוף העולם. נלמד בעקביות, דף אחרי דף, נתקדם - וכך נגיע. היום קיימות טבלאות לסימון הדפים שנלמדו, וכך רואים את ההתקדמות ומקבלים סיפוק, רואים את הקירבה לסוף. ומה נדבר על סדר שלם, על כל הש"ס. כאשר נלמד בעקביות, סוף הכבוד לבוא.

*

ב. אמר רבי יוחנן, [משל] לכיכר תלוי באוירו של בית. מי שטיפש אומר - מי יכול להוריד את זה. מי שפיקח אומר, ולא אחר תלאו. אלא מביא שני קנים, ומספקן זה לזה, ומורידו. כך, מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד תורה שבליבו של חכם. מי שפיקח אומר, והוא לא

מאחר למדה. אלא הריני לומד שתי הלכות היום ושתיים למחר, עד שאני לומד את כל התורה כולה (ויקרא רבה שם. דברים רבה ניצבים ח, ג).

התחלתי ללמוד סדר קדשים, מושגים חדשים, סיגנון אחר של העמקה, סוג אחר של עיון. לפני כן כבר החשבתי את עצמי למדן ותיק ומבוסס, וגם זכיתי לכתוב את שיעורי רבותי עבור שומעי השיעור. כעת, עם ביטחון עצמי וקצת גאווה, ניגשתי אל המלאכה וכתבתי את השיעור. הראיתי אותו למגיד השיעור, והוא הסביר לי בעדינות, שצריך זמן להיכנס לסיגנון ולקבל את השפה הנכונה ואת צורת הלימוד של סדר קדשים, ואני עדיין לא אוחו שם. לוקח זמן, צריך להשקיע וללמוד. העומק לא נעשה מאליו, צריך להשקיע בהבנה, לקבל מרבותינו את דרך העיון. ולא אלמן ישראל, רבותינו עמלו ומצאו, וגם אנחנו נצעד בעקבותיהם ובהדרגתם - יגעת ומצאת תאמין.

ג. אמר רבי לוי, משל לטרסקל נקוב ששכר בעליו פועלים למלאותו. מי שטיפש מהו אומר מה אני מועיל, מכניס בזו ומוציא בזו. מי שפיקח מהו אומר, ולא שכר כל חבית וחבית אני נוטל. כך, מי שהוא טיפש מהו אומר, מה אני מועיל ללמוד תורה ומשכחה, מי שהוא פיקח מהו אומר, ולא שכר יגיעה הקדוש ברוך הוא נותן (ויקרא רבה שם).

אחרי שנים של לימוד מעמיק, אזרתי אומץ בנפשי ללמוד הלכה בעיון. למדתי, השקעתי ימים ולילות, טחנתי את הסברות הדק היטב, ובתמימות הרגשתי שזכיתי להגיע להבנה נכונה. כשניגשתי להיבחן, ראיתי שהעיקר חסר מן הספר, כל כך הרבה פרטים, לא השקעתי בזכירה של כל הסעיפים הקטנים. הורגלתי בהעמקה, ולא התבוננתי מספיק בהכרעות הפוסקים להלכה.

כל אחד מאיתנו שומע לפעמים דרשה נפלאה, דברי אגדה המושכים את הלב. לימוד שיטתי ומסודר של אגדות חז"ל דורש השקעה, הוא לא מסתיים וגם לא מתחיל עם 'וורט' נפלא או חידוד המושך את הלב. כמו כל נושא, צריך ללמוד פרטים ופרטי פרטים, צריך ללבן הגדרות ולהבין את רחשי הלב המסתתרים מאחורי דברי חז"ל. ההבנה האמיתית היא דברי קבלה, תורת הסוד. גם אם לא הגענו לשם, לא זכינו לעומק המכוון בדבריהם, נזכה אליו בבוא גואל, דרך מה שלמדנו.

אלו שלושת המשלים מרמזים על עניינים שונים. הראשון מרמז על ריבוי הכמות, שהטיפש בשעה שמצייר ריבוי ההלכות, מדמה בדעתו שאין בכוחו להשיגם מצד כמותם, ושוכח כי מעט מעט יוכל לקנותם בלב...

המשל השני מצד האיכות, מרוב עומקה, וזה כינוי לדבר הניתן בגובה עד שאי אפשר להורידה. וזהו נוגע לחכמה האלוקית העמוקה והרחבה והגבוהה. אך מי שהוא פיקח מתבונן, הלא על כל פנים אדם אחר השיגה, כלומר אחר שראינו שרבים השיגו זאת, בודאי יש בכח אדם להשיגה, רק שחסר ההקדמות להוציא מהם התולדה הנכונה. וזהו הכינוי שמביא שני קנים ומספקן זו בזו, וזהו השני הקדמות שממנו תצא התולדה, כנודע בהיגיון. המשל השלישי, שבאמת יש בני אדם שכל לימודם לריק, כי שוכחים מהר. אבל האמת שהשיכחה באה רק מצד החומר, אבל אחר פרידת הנפש, אז תשוב להיות זוכרת מה

שלמדה מאז, כי נשאר טמונה בה בכח, ישוב להיות אחר כך בפועל. וזה הוא השכר יגיעה שהקב"ה נותן (אשד הנחלים).

*

תבן וקש ומוץ - תלמידי החכמים נקראים בנאים, בוני עולם - מתי נראה זאת

העולם הולך ומתפתח, הקב"ה מוביל אותו לקראת תכלית. מהי נקודת המטרה, מי עוסק ביישובו ובניינו של עולם. לעומת אנשי העולם הזה, שמרגישים שהם מייצרים ומתקדמים, תלמידי החכמים נקראו בנאים - בוני עולם (שבת קיד, א). מתי נראה זאת - עיקר התכלית תיראה בסוף שנות העולם.

וְאֵלֶּה הַמַּלְכִּים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לְפָנֵי מֶלֶךְ מֶלֶךְ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל (בראשית לו, לא). בני עשיו מרגישים את עצמם מלכים, הם שולטים בעולם, הם מובילים את העולם, הם בונים את העולם. כל זה לפני, לפני העתיד שבעזרת ה' יבוא, לפני שכולנו נראה את התכלית האמיתית, לפני שנראה מי באמת בונה את העולם.

התבן והקש והמוץ מריבים זה עם זה, זה אומר בשבילי נזרעה השדה, וזה אומר בשבילי נזרעה השדה. אמרו החיטים המתינו עד שתבואו הגורן, ואנו יודעין בשביל מה נזרעה השדה. באו לגורן ויצא בעל הבית לזרותה, הלך לו המוץ ברוח, נטל את התבן והשליכו על הארץ ונטל את הקש ושרפו, נטל את החיטים ועשה אותן כרי, וכל מי שרואה אותן מנשקן...

כך, אומות העולם הללו אומרים אנו עיקר ובשבילנו נקרא העולם, והללו אומרים בשבילנו נברא העולם. אמרו להם ישראל, המתינו עד שיגיע היום, ואנו יודעים בשביל מי נברא העולם (בראשית רבה וישלח פג, ה). עיקר התכלית בארץ היא התורה (יפה תואר, שם ביאר את חלקי המשל תבן קש ומוץ).

אנשי העולם הגדול, עוסקים בבנין ובנטיעה, התפתחות והתקדמות טכנולוגית וכלכלית. על הדרך מתעוררות שאלות, והם ניגשים בהדרגת קודש ועומדים לפני תלמידי החכמים, מציגים לפנייהם את ספיקותיהם. גדולי הדור נושאים ונותנים בונים וסותרים שואלים ומיישבים, ומגיעים למסקנא ברורה ודעת תורה בשאלות המתחדשות.

כבר ראיתי מי שטען שאנשי העולם הגדול, אותם אנשים שעוסקים בענייני העולם הזה, הם מייצרים את השאלות שגדולי הדור עוסקים בהם ופוסקים הלכה. הרי הם גורמים לפריה ורביה של דברי תורה. היה מי שטען שהם אלו שגורמים להרווחת השמועות וליבון ההלכות, הם מרגישים שהם מקיימים את העולם. לעתיד לבוא, נראה בזכות מי העולם קיים. התכלית ניכרת רק בסוף המעשה, בסוף שנות העולם (עפ"י אשד הנחלים).

פתיחה

במדרשים טמון עומק גדול, כמו בכל דברי חז"ל. המדרשים מלאים במשלים לא מוכרים, ולפעמים אני מנצל אותם להוסיף נופך בסעודות שבת. אני מקווה שלא החטאתי את המטרה בכך שאני מספר את המדרשים בסיגנון מותאם לעולם שלנו, למשוך את לבבות

הילדים. אני משתדל גם להדגיש מסר קצר וקולע, על פי מפרשי המדרש, ובהתאמה לנושאים שהילדים למדו בחיידר. את הסיפור אפשר לפתח כיד הדמיון הטובה, להוסיף נקודות אחיזה מעולמם של הילדים. אך יש לשים לב לא להשקיע בטפל ולאבד את העיקר, להניח דגש על הנקודה העיקרית, ולהסביר את הרעיון והמסר הנלמד מן המדרש.

יצויין כי הסיפורים שלי הינם המצאה ודימיון, ואין כל קשר בין הסיפורים לבין המציאות. ייתכן שהתבססתי על עובדות שאינן נכונות, הן מבחינת חכמת הטבע, והן מבחינת הטבע האנושי. וכבר העירו לי על כמה טעויות.

[חבר שלי אמר לי שהוא מספר משל המותאים לרמה של הילדים, בדרך כלל עפ"י המגיד מדובנא, ומבקש מהילדים לנסות לנחש מה הוא הנמשל. דרך נוספת היא 'חידון' שמפעיל את הילדים.]

הרעיון הזה של מדרשים ומשלים מסתובב אצלי כבר כמה שנים, וניסיתי לפרסם אותו. יישר כח מיוחד לרב ישראל אברהם קלאר שליט"א, עורך 'אספקלריא', על העידוד וההכוונה בכתיבת הדברים. זכות מיוחדת ישנה להוצאת 'תפארת', ולחוברת 'מקראי קודש', אשר בזכותם ובעזרתם גיבשתי את הצורה של עריכת הדברים, גם בזכותם כבר הכנתי וערכתי את רוב המשלים שנמצאים במדרש רבה על חמישה חומשי תורה.

המטרה של פירסום חוברת זו, מלבד ההכנה לקבלת התורה בחג השבועות, הינה לקבל תגובות ורשמים מהרעיון הזה, ומהצורה של הגשת הדברים. אודה מראש על תגובות הארות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

* דרוש ולא פשט

* כל מדרש הוא יסוד, ובכל נושא יש מה להאריך.

* מלך - כוזרי ג, ה ושם באיזור

* לשיר שירי שבת, ובקצת דביקות

*

לרדת לעומקה של תורה

שרש רוחני מאוד

ויתר שְהִיָּה קְהֵלֶת חֶכֶם עוֹד לְמַד דַּעַת אֶת הָעַם וְאֵין וְחָקֵר תִּקְּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה (קהלת יב, ט). שלמה המלך לימד אותנו ועזר לנו להבין את התורה הקדושה, אזנים לתורה (עירובין כא, ב). כי שרש חכמת התורה הוא רוחני מאוד, ואין בכוחו להשיגו כי אם על ידי דוגמא ומשל גשמי (עץ יוסף על שה"ש רבה).

שרשה של התורה בגבאי מרומים, שכל התורה היא שמותיו של הקב"ה (רמב"ן בהקדמה לחומש, בשם הזוהר ח"ג צח, ב ח"ב קכד, א ועוד). והרי אנחנו לא מסוגלים להבין את שמותיו, אפילו את השמות המוכרים איננו מבינים, וכיצד נבין את שמותיו של הקב"ה במצות ציצית, ועוד יותר שור שנגח את הפרה או גנב וגולן. המקובלים כותבים

שהתורה שלנו היא לבוש, היא עטיפה גשמית לתורה הרוחנית שנוכה ללמוד בישיבה של מעלה (לש"ו דע"ה ח"ב ד, כא סי' ה; ובהקדמה לספר הכללים). [ואכן כל לימוד הקבלה הוא בצורה של משלים, ויחידי סגולה ממש מגיעים גם לנמשל.]

הדברים הנ"ל בתורת הסוד, וגם בפשוטם של דברים קשה להבין ולרדת לעומקה של תורה. כמה יגיעות יגעים החכמים עד שמגיעים להבנת התורה (חינוך מצוה תצו), ותלמיד ותיק זוכה לחדש (ויקרא רבה כב, א). בזכות מה, בזכות רבותיו שהסבירו לו פנים (תענית ח, א), וביארו את הדברים בַּאֲרֵי הַיֵּטֵב (דברים כז, ח).

א. פקעת על הפתח

רב נחמן אמר לפלטינ גדולה שהיו בה פתחים הרבה, וכל שהיה נכנס בתוכה היה טועה מדרך הפתח. בא פיקח אחד ונטל הפקעת ותלאה דרך הפתח, היו הכל נכנסים ויוצאים דרך הפקעת. כך, עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה, וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה.

צורה של הסבר

אני עוסק בסוגיות של קידוש החודש, אסטרונומיה (= מדע הכוכבים). אני לא רואה את עצמי המומחה הכי גדול לתחום, אבל הקב"ה אינה לידי איזו נקודת מבט, אשר בה זכיתי לבאר את הדברים וללמד דעת את העם. באותה מסגרת, חידשתי צורה של הסבר, לבאר את הדברים בצורה ברורה ונעימה ('זוית ונקודת מבט', שבילי דירחא עמ' 30). מה שמעניין זה שאותה צורה של הסבר נקלטה בהרבה מקומות, בהתחלה נהניתי לראות מגידי שיעורים אחרים בתחום זה שמסבירים בצורה שלי, אחר כך גיליתי שאפילו הפרופסורים באוניברסיטאות התחילו להסביר כמוני. ובקיצור, מקום הניחו לי להתגדר בו, והמשל שלי לימד דעת את העם.

פתח את הפתח

עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להבין דברי תורה, ומשעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה (מהרז"ו על בראשית רבה יב, א). רק בדברי חוק ואמונה, שלא היו מיושבים על הדעת לתת בהם משל ודוגמא, אך שלמה פתח בכל ענין משל ודוגמא המקובל על הדעת (מהרז"ו על שה"ש רבה).

שלמה המלך לַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם וְאַיִן וְחָקֵר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה (קהלת יב, ט), הוא פתח את הפתח לסוגיות רבות, ובזכותו דברי התורה התקבלו והתיישבו על הדעת.

נשאלת השאלה, וכי לפני שעלה במוחי הרעיון באסטרונומיה אנשים לא למדו, לא הבינו את מדע הכוכבים. הרי אינני המומחה הגדול בתחום, ודאי שלמדו וילמדו גם בלי הדברים שלי. אבל אחרי צורת ההסבר שלי, הדברים מובנים הרבה יותר, למרות שהיו קיימים גם לפני כן.

דלה בשביל כולם

הפתח לסוגיות רבות קיים, אנשים למדו וילמדו, ויכולים להגיע לעומקה של תורה. אבל כאשר יש פקעת על הפתח, אז כולם יכולים ללמוד. למה צריך לומר התחילו הכל דולין ושותין, הלא דלה בשביל כולם (פני מנחם א עמ' 375). גם בבאר של יעקב אבינו כן הוא, שהכל יכולין לדלות הימנה ולשתות. יעקב אבינו פתח הפתח ויגל את האבן, כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, שגילה והוציא את נקודת האמת. ובכח זה יכולין כל הדורות להתקרב ולשתות (פני מנחם א עמ' 202).

דבר זה נאמר בדברי תורה, ונאמר גם בעבודת התשובה. יעקב אבינו קשר חבל בחבל ונימה בנימה לכל איש ישראל כדי שיוכל לעלות גם מבור תחתיות (פני מנחם א עמ' 206). הרמוז שבגלות נצרך לדלות את מטמוני הקדושה המוסתרים וענין זה אינו בא בנקל (פני מנחם א עמ' 366).

ב. להיכנס לתוך הסבך

רב נחמן לישנא חורי, לחורשא של קנים ולא היה אדם יכול להיכנס בה, ובא פיקח אחד ונטל את המגל וכיסח, התחילו הכל נכנסין דרך הכיסוח ויוצאין. כך שלמה.

הברקה של רגע

רב מלמד קבוצה של תלמידים, ישב שעות ארוכות להכין את סוגית הגמרא, השקיע מחשבה רבה כיצד להעביר את הדברים. כמה דקות אחרי פתיחת השיעור שאל תלמיד, האם זה כמו 'כמה טיפות של תמצית רום', והרב אומר אכן אתה צודק. זה לא רק שאתה צודק, עם המשפט הזה הרב הסביר את כל ההמשך, זה הפך למשפט מפתח. אדם אמיתי יודה לתלמיד על ההברקה, מי שיותר קשה לו יתעלם מזה, ויש מי שנפשו תקנא באותו תלמיד, איך בהברקה של רגע הוא הצליח את מה שהרב בכמה שעות לא הצליח.

אבל אמר רב יוסי בר חוני, בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו (סנהדרין קה, ב). אחרי פתיחת הסוגיא, כל תלמיד יכול גם כן לחדש ולהוסיף מדיליה. ההברקה הזו באה מכח הפתיחה של הסוגיא, מכוחו של הרב. ולכן אינו מקנא.

ניתן להיכנס לחורשה של קנים, וללגום מיינה של תורה. אחרי שהרב פתח את הפתח, כל אחד יכול ללמוד. אבל בלי הפתיחה, אי אפשר להיכנס.

מרב לתלמיד

לימוד תורה חייב להיות מרב לתלמיד, להראות את הדרך הנכונה בהבנה ובסברא. אנו זקוקים לעזרתם של גדולי הדור, אנחנו צריכים את שלשלת המסורה בשביל להבין את דברי התורה. בלתי אפשרי להבין לבד, מפני שנגיע למחוזות רחוקים. רק על ידי קבלה מרבותינו, רק כך נזכה לכוין לאמיתה של תורה.

[ראיתי הסבר נוסף לשינוי בין המשלים, על סוגי מפריעים ללימוד תורה. פתחים הם תאוות העולם, חורשה של קנים הם סברות עקומות, וכן הלאה. אינני זוכר כעת היכן ראיתי זאת.]

ג. סל עם ידיות

אמר רבי יוסי לקופה גדולה מלאה פירות, ולא היה לה און (= ידית) ולא היתה יכולה להיטלטל, ובא פיקח אחד ועשה לה אזנים, והתחילה להיטלטל על ידי אזנים. כך, עד שלא עמד שלמה, לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה. וכיון שעמד שלמה, התחילו הכל סוברין תורה.

שמחסרון האזנים אינן יכולים להביאה למקום שיוכל ליהנות ממנה (מהרו"ו על שה"ש רבה).

ידיעה מסודרת

כתב הרמח"ל יתרון ידיעת הדברים על מתכונת חלקיהם, כפי מחלוקתם וסדרי יחסיהם, מידיעתם שלא בהבחנה - כיתרון ראיית הגן המהודר בערוגותיו ומיופה במסילותיו ובשורות מטעיו, מראיית חורש הקנים והיער הצומח בערבוב. כי אמנם ציור חלקים רבים, אשר לא נודע קשרם ומדרגתם האמיתית בבנין הכל המורכב מהם, אצל השכל המשתוקק לדעת, אינו אלא משא כבד בלא חמדה, שייגע בו ויעמול, ונלאה ועיף ואין נחת. כי הנה כל אחד מהם שיגיע ציורו אצלו לא יניח מהעיר בו התשוקה לבוא עד תכליתו - וזה לא יעלה בידו, כיון שנעדר ממנו תשלום ענינו, שהרי חלק גדול מהדבר הוא יחסיו עם המתייחסים לו ומדרגתו במלאות, וזה נעלם ממנו, ונמצאת תשוקתו טורדתו מבלי שבעתה, וחמדתו מכאיבתו ואין מנוחה. לא כן היודע דבר על אפניו, שבהיות נושאו מתגלה לעיניו בעליל כמות שהוא, הלוך ילך והשכל אל אשר יפנה שם, וביופי מלאכותיו יתענג וישתעשע. (הקדמה לספר דרך ה').

להתעניין בשו"ת

חבר סיפר לי על שאלה הלכתית מעניינת שהיתה לו, ותשובתו בצידו. ראה שהקשבת יפה, הייתי תלמיד טוב, סיפר לי עוד סיפור מעניין, ועוד ועוד. אז שאלתי אותו להיכן אתה רוצה להגיע, מה אתה רוצה לומר לי, מילא הסיפור האישי יש בו משהוא מיוחד, אבל בשביל מה כל השו"ת הזוה. הוא ענה לי, זה מעניין מה ההלכה כאן ומה כאן. עניתי לו, נכון שזה מעניין, אבל כך לא תלמד, מזה לא תצמח לתלמיד חכם. מדוע, מפני שצריך ללמוד בצורה מסודרת, משנה אחרי משנה דף אחרי דף ומסכת אחרי מסכת, לא קצת פה וקצת שם.

כאשר מתעוררת אצלי שאלה, או כאשר אני מברר איזה נושא, אשמח לראות שו"ת בענין המדובר. אבל לא גדלים בתורה מלקרוא שו"ת בצורה של ספר קריאה. אי אפשר ללמוד קצת פה וקצת שם בלי סדר, בלי צורה ובלי מסגרת.

הידידות הן שמות המסכתות, סדר הלימוד. חכמי הדורות עמלו רבות לסדר את צורת הלימוד שלנו, החל מששה סדרי משנה, והגמרא שאחריה, והמשך בסדר המופלא של הרמב"ם, והטור ובעקבותיו השו"ע. ובדורינו רבים הספרים העוסקים בליקוט וסידור. ואפשר לומר גם שהידידות הן סימנים לזיכרון (ספר אור צדיקים, עמ' 114).

ד. דוד מים חמים

אמר רבי שילא, לקיתון גדול שהוא מלא רותחין, ולא היה לו אוזן להיטלטל, ובא אחד ועשה לו אוזן והתחיל להטלטל על ידי אזנו (שיר השירים רבה א, ח).
מוסיף עוד שגם מכוויים וניזוקים בחיסרון האוזן (מהרז"ו על שה"ש רבה).
ידיעה לא מסודרת היא לא רק חיסרון ובילבול, היא עלולה לגרום לטעויות.
ה. באר עמוקה

וַיִּגַשׁ אֱלֹהֵי יְהוּדָה (בראשית מד, יח). גישה לצורך כניסה, כניסה למעמקי הלב. יהודה ניגש אליו, יהודה ידע כיצד לגשת אליו ולדבר אל ליבו. הוא נכנס למעמקי הלב, לעומקה ולסודה של תורה.

לבאר עמוקה מלאה צונן, והיו מימיה צוננן ויפין, ולא היתה בריה יכולה לשתות הימנה. בא אחד וקשר חבל בחבל ונימה בנימה משיחה במשיחה, ודלה הימנה ושתה. התחילו הכל דולין הימנה ושותין. כך, לא זו יהודה משיב ליוסף דבר על דבר עד שעמד על ליבו (בראשית רבה ויגש צג, ד; שיר השירים רבה שם).
הבאר מלאה מים קרים, אנשים צמאים, אבל אף אחד לא יכול להגיע לעומקה של הבאר. פיקח אחד קשר חבל לחבל והצליח לשאוב מים.

עומקה של תורה

זהו ויגש אליו יהודה, לעמקי ליבו, ודלה הימנו כל מחשבתו (אמרי יושר). להגיע לפנימיות הטהורה בליבו של כל יהודי, דאפילו ריקנין שבך מלאין מצוות כרימון (סנהדרין לו, א). כך, מדבר לדבר ממשל למשל, עמד שלמה על סודה של תורה (שיר השירים רבה שם). המשל מחבר אותנו לנמשל, לעומק התורה הקדושה.

יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה (סוכה נב, א). ובודאי שלעומת זה בקדושה צריך שיהיה להיפך, שתהיה אחיזה בחבל עבותות אהבה משיחה במשיחה, ועל ידי זה יכולים להגיע למי הבאר ולגול האבן (פני מנחם א עמ' 202). בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשֶׁכֶם בְּעֵבֹתוֹת אֶהְבֶּה (הושע יא, ד). מתחילה היה ראוי להיות שלשלאות של ברזל, אלא שזכו ונהיה עבותות אהבה, חבל בחבל ונימה בנימה. כאשר קשורים בעבותות אהבה דוחים את עבותות היצר הרע (פני מנחם א עמ' 361).

ו. למצוא מרגלית

ורבנן אמרין אל יהי המשל הזה קל בעיניך, שעל ידי המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה.

משל למלך שאבד זהב מביתו או מרגליות טובה, לא על ידי פתילה כאיסר [= נר קטן] הוא מוצא אותה. כך המשל הזה לא יהיה קל בעיניך, שעל ידי המשל אדם עומד על דברי תורה. תדע לך שהוא כן, שהרי שלמה על ידי המשל הזה עמד על דקדוקיה של תורה (שיר השירים רבה שם. חלק מהמשלים גם בבראשית רבה יב, א).

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

המלמד תורה לעמו ישראל - כיצד?

אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ (מתוך ברכת התורה)

נוסח ברכה זו קשה להבנה. הרי חז"ל אמרו (עבודה זרה ב ב) שהקב"ה חיזר על כל אומה ולשון והציע אף להם לקבל את התורה, ומדוע אנו אומרים שרק בנו בחר לתת לנו את התורה?

מתרץ אחי הגאון הרב יעקב שליט"א, בספרו "אור מועד" כדלהלן:

בספר "בית הלוי", תחילת פרשת יתרו, כתב:

"כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (שמות יט, ג). ודרשו חז"ל, הביאו בפירש"י, תאמר לבית יעקב בלשון רכה, ותגיד לבני ישראל דברים קשין כגידין. והכוונה בזה י"ל דציוה לו שבתחילה יאמר להן מתן שכרן של המצוות והטובה היוצא מקיומן כדי להמשיך לבם לקבלם, ואח"כ יציע לפניהם העונשים שיענש העובר עליהם, וזה היה מאהבתו לישראל. ויבואר גם כן מה דאיתא במדרש איכה על פסוק "אני הגבר" (איכה ג א) שאמרו ישראל להקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, כך יפה לנו וכך הגון לנו שלא קבלה אומה תורתך אלא אני. אומר להם הקדוש ברוך הוא, אני הוא שפסלתי כל האומות בשבילכם. אמרו לו, אם כן למה החזרת תורתך על כל אומה ולא קבלוה, דתניא בתחילה נגלה על בני עשיו ולא קבלוה. ויש להבין היאך שייך הכחשה בזה.

רק הכוונה דבחבוקק ג' אמר אלוה-ה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה, לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים. ובריש מסכת עבודה זרה דרשו להאי פסוק על מתן תורה דבתחילה הלך לשעיר ופארן שיקבלו התורה, אמרו לו מה כתיב בה, לא תרצח וכו', לא תנאף וכו', ולא קבלוה. הרי דעמהם התנהג ההיפוך מישראל דלהם היה התחלת הסיפור שהציע לפניהם האיסורים שבה והעונשים, והם דברים המפחידים לב האדם מלקבלם... ובזה עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים שנפרדו המתורה. אבל לישראל התחיל בתחילה במתן שכרה של התורה. וזהו שהשיב להם הקב"ה אני הוא שפסלתי כל האומות בשבילכם שעשיתי סיבה שלא ירצו לקבלה ופסלתי אותם בשבילכם. עד כאן לשונו.

לפי זה אנו מודים על כך שה' נהג עמנו באופן שנרצה לקבל את התורה, ולא כשאר האומות אשר איתם נהג באופן שלא ירצו לקבלה.

ולענייננו נמצינו למדים מהי הדרך הנכונה לחבב את לימוד התורה על בנינו ותלמידינו - להראות להם את הטוב והנאה המשובח שבה ולהטעימם מהאור שבה, וכך הם יימשכו ללומדה ולא יעזבוה!

תוספת על פי האמור בפרשת במדבר

שְׂאוּ אֶת ראש וְגו' (א, ב).

פירש"י: מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה.

ויש לעיין א"כ למה נמנו רק הזכרים ולא הנקבות.

אלא הענין הוא, כי אצל הנקבות כבר נאמר "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל",
וכיון שלגברים נאמרו דברים קשים כגידין, הם צריכים לחיבה יתירה.

ומה גדול הלימוד בזה בדרכי החינוך...

'דברים של טעם' בשם הג"ר מיכל יהודה לפקוביץ זצ"ל, מובא בארזי הלבנון במדבר

חג שמח ושבת שלום ומבורך!

לתגובות:

Blu.israel@gmail.com

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מגן על דורו, כמו עץ שהוא
מגן ומיצל על היושב מתחתיו!

"וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פְּרִיָּו יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעָלְהוּ לֹא יָבוּל, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
יִצְלִיחַ". הבאנו כמה מקורות וטעמים לכך שהכתוב ממשיך את תלמיד חכם "כעץ", ונמשיך
בע"ה.

*

יש שפירשו, שהכוונה שהאיש המדובר [אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם
ולילה] מגן על דורו, כמו עץ שהוא מגן ומיצל על היושב מתחתיו. זאת כדרך שפירש רש"י
(במדבר יג, כ) את הכתוב "היש בה עץ": "אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו".

מהרי"ץ דושינסקיא גאב"ד ירושלים עיה"ק כותב פירוש זה בספרו על תהלים 'תהלות
מהרי"ץ' ש"ע, ושם תורף דבריו, שלמרות שכה רבה זכותו, אף על פי כן הוא משפיל את
עצמו כמרומו ב"על פלגי מים" ש"ע.

לעומת זאת, מהר"ש אמסלם אבד"ק מידלת כותב פירוש זה בספרו 'בני שלמה' באופן
אחר: במה זכה להיות כ"עץ", שזכותו תגן על דורו כמו עץ שהוא מגן ומיצל על היושב
תחתיו, כי תמיד עוסק בתורה שנמשלה למים.

*

חשוב לציין, שלמעשה כבר נכלל פירוש זה בדברי חז"ל (תרגום, ותקוני זהר תקון יג, דף
כז ע"ב), שאמרו ש"עץ" הנזכר כאן הכוונה ל"עץ החיים", ונכללת בזה משמעות שהתלמיד
חכם הוא כמו עץ שמגן על דורו ש"ע.

ש"ע שם תורף דבריו שלמרות שכה רבה זכותו אף על פי כן הוא משפיל את עצמו כמרומו ב"על פלגי מים", וראה
הערה בנוגע לרמז מ"על פלגי".

ש"ע ענין הענוה נרמז בפסוק 'על פלגי מים' מכמה פנים, ולכשנעסוק בפסוק זה נביא מהם בע"ה.
ש"ע ראה זוהר הקדוש (פרשת בלק, דף רב ע"א): לא תשחית את עצה - זה תלמיד חכם שהוא בעיר, שהוא עץ החיים,
אילן שנותן פירות. [ב'מתוק מדבש' מביא ביאור: שהוא העיקר בעיר]. ובהמשך שם, על "לא תשחית את עצה":
שהתלמיד חכם נותן עצות לבני העיר איך להנצל מן הדין ומלמד אותם את הדרך ילכו בה, ולחזור בתשובה, ומכין
להם כלי זיין נגד השונא - שמלמד אותם את דרכי התשובה. ובהמשך: "אותם שמשתרלים בתורה הם עצים גדולים
בעולם הזה".

המשלת התורה הקדושה ל'עץ' מסוים

בעוסקנו בפסוקים "כי אם בתורת ה' חפצו ... והיה כעץ שתול", נציין כי מצאנו במדרשי חז"ל בכמה וכמה מקומות שממשילים את התורה ואת תלמידי החכמים לעץ. לעת עתה נמנה בע"ה כדוגמא בעלמא, כמה מקומות בהם המשילו חז"ל את התורה לעץ מסוים, ותן לחכם ויחכם עוד.

לזית ושמנו:

שתחילתו - קודם כתישת הזית - מר, וסופו מתוק (דברים רבה, פרשת כי תבוא ז, ג). שמביא חיים לעולם (דברים רבה שם).

שמביא אורה לעולם (דברים רבה שם, עיין ברכות נו, א נוראה תקוני זהר תקון ל, דף עה, א).

שאינן השמן יוצא אלא על ידי כתישה, כך דברי תורה מתקיימים בצער (מדרש אגדה בובר תצוה כ, ועיין תנחומא כי תבוא ג "ומה השמן הזה נכתש וכל מה שנכתש הוא משובח, כך התורה ככל האדם מתייגע בה כך היא נעשית משובחת עבור הלומד [עי"ש הלשון, וגי' עץ יוסף "מייגע"]).

שאינו מטפטף כשמתמלא הכוס ממנו, כך דברי תורה אין מטפטפים בדברי ליצנות (שהש"ר פרשה א פסוק ג, אות ב).

שאם נופלת טיפת מים לתוך כוס מלאה שמן יוצאת כנגדה טיפה של שמן, וכן להפך, כך בלב האדם התורה מול הליצנות (שהש"ר שם)

לתאנה:

שנלקטת מעט מעט (עיין במדבר רבה, פרשת נשא יב, ט)

שאינן בה פסולת (ילקוט יהושע ב בשם מדרש ילמדנו)

ראה דימוי נוסף במסכת ברכות (דף נו ע"ב).

לפרדס רימונים:

(עי' שמות רבה, פרשת תרומה לג, א).

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל', עיה"ק ירושלים

חינוך המקדש וכליו

וַיְהִי בַיּוֹם פְּלוֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֹתוֹ... וַיִּקְרִיבוּ נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל רִאשֵׁי בַיִת אֲבֹתָם... זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ הַמִּזְבֵּחַ הַמִּשְׁחָה אֹתוֹ (ז, א-פח)

משיחת המזבח וחנוכתו

רש"י כתב על הכפילות והשינוי שבפסוקים 'ביום המשח אותו' ו'אחרי המשח אותו', שנדרש בספרי כך, 'ביום המשח אותו, בו ביום שנמשח הקריב, ומה אני מקיים אחרי המשח, שנמשח תחלה ואחר כך הקריב'. ואמנם עדיין יש צד סתירה בעצם משמעות הפסוקים כי 'ביום המשח אותו' משמעו שחנוכת הנשיאים נעשית יחד עם משיחת המזבח, ועניינם אחד, ואילו 'אחרי המשח אותו' משמעו שחובה להקדים את משיחת המשבח לחנוכתו, ולא היו הנשיאים רשאים להביא קרבנותיהם אלא אחר משיחת המזבח, ואם כן המשיחה והחינוך כל אחד עומד בפני עצמו, וודאי דבר זה יש לו טעם ושורש בכמה רבדים.

ובמדרש (במדב"ר יג ט) דרשו 'זאת חנוכת המזבח ביום המשח אותו', והלא קערה אחת היתה ומזרק אחד היה וכף אחת היתה ביום המשח אותו, מה ת"ל 'קערות כסף שתיים עשרה', אלא העלה עליהם כאלו כולם הקריבו ביום ראשון וביום אחרון, ולהלן שם (יד א) אמרו שעל כך נאמר (שה"ש ד ז) 'כולך יפה רעיתי ומום אין בך'. ומשמע שדברי המדרש נסובו בעיקר על הבאת הקערות והמזרקות, ועליהם נאמר 'כאילו הקריבו כולם ביום ראשון', ובהם התקיים 'כולך יפה', ואילו מה שסיים המדרש 'וביום אחרון', הוא על הכתוב 'אחרי המשח אותו', שנסוב על הקרבנות וזבח השלמים, ובהם התקיימה השלימות של 'ומום אין בך', ונבא לבאר עניינם.

החינוך לדורות

הבה"ג מנה את חנוכת הנשיאים כמצוה במנין המצוות, וכתב הרמב"ם (סהמ"צ שורש א) שאין ראוי למנותה, לפי שאינה נוהגת לדורות. והרמב"ן יישב את דעת בה"ג, שחינוך המזבח היא מצוה לדורות, שנאמר (שמות כט לח) 'וזה אשר תעשה על המזבח' שהיא מצות חינוך, וממנה למדו שאין מחנכין את המזבח אלא בתמיד של שחר, הרי שחינוך כלי המקדש נעשה ע"י עבודה.

והוסיף הרמב"ן שגם המשכן בהקמתו ובית המקדש בהבנותו צריכין חנוכה לעולם, וכן יהיה בימות המשיח, כמו שאמרו (מנחות מה.). מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה, והן המילואים שהוזכרו בספר יחזקאל, שיובאו כחינוך לבנין בית המקדש שיבנה בב"א, ומה שמצינו (סוכה מג., ירושלמי שביעית פ"א) שהמילואים אינם עתידים

לחזור, היינו שכל מקדש חלוק בקרנות חנוכתו, אבל עיקר מצוות חינוך המקדש נהגת לדורות.

אכן הרמב"ם כתב בהלכות מעשה הקרבנות (פ"ב יד-טו) 'כל שיעורי הנסכים האמורין בספר יחזקאל ומנין אותן הקרבנות וסדרי העבודה הכתובים שם, כולם מלואים הן ואין נוהגין לדורות, אלא הנביא צוה ופירש כיצד יהיו מקריבין המלואין עם חנוכת המזבח בימי המלך המשיח כשיבנה בית שלישי. כשם שהקריבו הנשיאים בחנוכת המזבח דברים שאין כמותן לדורות, והקריבו בשבת, כך הנשיא מקריב חנוכתו בשבת לעתיד כאשר מפורש שם, וכן קרבנות שהקריבו בימי עזרא הבאים מהשבי מלואים היו ואינן נוהגין לדורות, אבל דברים הנוהגים לדורות הם דברי תורה שפירשנו כמו שהעתיקום מפי משה רבינו אין להוסיף עליהם ואין לגרוע'.

מבואר מדברי הרמב"ם שאין מצות חינוך נהגת לדורות, אלא שיש הוראת שעה להקריב אז מלואים, כי אילו היתה זו המצוה שבחנוכת המשכן, לא היה אפשר שיחול שינוי בקרבנותיה.

ונקודת המחלוקת עולה מלשון הרמב"ן, שכתב שם שמביאים את המילואים על המזבח לקדשו, וגם הבית נצרך למילואים לקדשו, ונקט שעיקר המצוה בחינוך היא לקדש בקרבנות את הקודש והמקדש, אך יתכן שינוי בשיעור הקרבנות. ואילו הרמב"ם סבר שהחינוך הוא עבודת קרבנות מסויימים, שחובתם בתחילת סדר הקרבנות, ואי אפשר לשנות בעצם המצוה, אלא אם כן באה הוראת שעה מיוחדת לקרנות אחרים, ועדיין צריך לבאר עניינם של קרבנות החינוך.

הקידוש והחינוך

ובכתבי הגרי"ז (מנחות נ.) העלה מדברי הבה"ג שמצות חינוך אינה קידוש המזבח, שהרי הקידוש הוא פרט ממצות עשיית המזבח, ואין למנותו כמצוה בפני עצמה, אלא שיש מצוה בפני עצמה של חינוך, וכדבריו מוכח מהאמור כאן, שאחר שמשח משה את המשכן וכל כליו לקדשם, עשו לו הנשיאים 'חנוכת המזבח', וכן מצינו בהמשך שאהרן הצטוה על הדלקת המנורה כדי לחנכה, אף שכבר התקדשה ע"י משה במשיחת שמן המשחה.

ונראים הדברים מדוקדקים בסדר שהעמידם הרמב"ם, שהרי את המשיחה הביא בהלכות בית הבחירה ובהל' כלי המקדש (פ"ב), והיינו כמבואר (פר' תצוה, ויקהל) שלדעת הרמב"ם (בית הבחירה פ"א ה"ו) מצות עשיית הכלים היא חלק ממצות ועשו לי מקדש, כי הכלים הם חלק מצורת הבית שתכליתו לעבודה, ואף קידושם במשיחה, היא חלק משלימות עשייתם.

אכן את הלכות חנוכת המזבח הביא הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות, ומבואר שלדעתו קרבנות החינוך אינם באים לקדש, כי אם בעוד המשיחה נצרכה כדי להחיל קדושה על הכלים, הרי החינוך הוא בעבודה המצרפת את הכלים אל המקדש, ולכך כל חינוך נעשה

חינוך המקדש וכליו

בעת הקמת מקדש, במשכן, ובימי שלמה ועזרא, ולעתיד לבא^פ. ונמצא כי בעוד המשיחה ממשיכה קדושה מן העליון, הרי שהחינוך הוא העמדת המקדש והכלים לקבל שפע עליון ע"י עבודת הנבראים, ובוה התבאר טעם הכתוב 'אחרי המשח אותו'.

חנוכת הנשיאים

והנה בחנוכת הנשיאים נעשית העבודה באופן שונה, כי בעוד הקטרת לא היתה קריבה לעולם על מזבח החיצון אלא על מזבח הפנימי, הרי אמרו (מנחות נ:): שהיתה לנשיאים הוראת שעה להקטיר את הקטרת במזבח החיצון^{פא}, וכן מנחת הנשיאים בחנוכת המזבח הובאה בקערות ומזרקי כסף וכפות זהב, וכל זאת, לפי שהחינוך נעשה לכבוד ולתפארת, כי החינוך אינו התחלה וחלק של ההמשך התמידי, אלא הוא בא מתחילה כתוספת, שבכוחה לצרף את המתחנך להכנס אל העבודה, ורק אחריו ניתן להתחיל את העבודה תמידין כסדרן, וזה הוא ענין הבאת הקטורת על המזבח החיצון. ובה מתקיים 'כולך יפה רעייתי', כי הקטורת עולה כלולה ומקוטרת מור ולבונה.

אמנם, בכדי להביא את חינוך הקטורת על המזבח החיצון, צריך שיהיה עמה משיחה למזבח, כי שמן המשחה הוא ממוצע בין הקטורת לקרבנות, שהרי הקטורת עצמה אינה לא מאכל ולא משקה, אלא כל תכליתה לריח, ואילו השמן עצמו הוא משקה הנמשח, אלא שמעורבים בו בשמים, ונמצא שהמשיחה אינה רק הקדמה לקטורת, אלא היא מעצם עניינה, ולכן היא נעשית 'ביום המשח אותו'.

ברם, שאר הקרבנות, אף שבאו לחינוך, הלא הם עולים במקום עבודתם התמידית, והמה אכילת המזבח, הבאה לכפרה, ועל ידם מתקיים 'ומום אין בך', ולכך הפסוקים 'כל הבקר לעולה', וכן 'כל בקר זבח השלמים', נמשכו עם סיומם 'אחרי המשח אותו'.

הזווג בחנוכת הנשיאים

השל"ה (פר' נשא) העיר בלשון המקרא, שתחילתו 'זאת חנכת המזבח' היא בלשון נקבה, ואילו סופו בלשון זכר 'המשח אותו', ולכאורה היה לו לומר 'זה חנוך המזבח ביום המשח אותו'. ועוד הקשה, איך נאמר שנתחנך 'ביום המשח', והלא לא נתחנך אלא כשנשלמו י"ב יום, בהם הקריבו כל הנשיאים.

וביאר, שהמקדש של מטה מכוון נגד של מעלה, ומקבל השפעה ממנו כמו אשה מבעלה. וכוונת י"ב הנשיאים היה לקיום העולם ותקונו, ואף שלכל אחד מהם היתה כוונה בפני

^פ וכבר דרשו (שבועות טו.) 'וימשחם ויקדש אותם', אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה, והקשו תוספות שהרי על משיחת המשכן לא מצינו מיעוט לדורות, ולמה לא הוצרכה משיחה למקדש, וכתב המשך חכמה, שרק המשכן הוצרך משיחה לבנין, כי לא היה מקומו קדוש, אך בית המקדש שמקומו קדוש, לא היה טעון משיחה. והן הן הדברים האמורים כאן, שמשיחה לא הוצרכה, משום שעניינה הוא לקדש, אך חינוך הוצרך בכל מקדש

^{פא} וכן החטאת שהקריבו הנשיאים היתה הוראת שעה, שאין החטאת באה בנדבה. וכן מה שהקריבו הנשיאים קרבנותיהם בשבת, הוא דבר שאין כמותו לדורות, שאין קרבן יחיד דוחה שבת, אלא על פי הדיבור עשו. במדב"ר (יד ג). וראה לעיל פרשת צו.

עצמו, הרי מכל מקום כלם נשתוו לכלל ענין הזה, שאליו כיוון נחשון ביום הראשון, והרי הם כמו י"ב צרופי שם הוי"ה, ששרשם שם אחד, ועל כך אמרו (במדב"ר פי"ד סי"ב) 'בא הכתוב ללמדך שכל השבטים הם שוים וחביבים כלם כאחד לפני הקב"ה, שהעלה עליהם הכתוב כאלו ביום הראשון הקריבו כלם כאחד, לקיים מה שנאמר (שה"ש ד, ז) 'כלך יפה רעיתי ומום אין בך'.

מדבריו עולה שמנין י"ב ימי חנוכת הנשיאים היו השלמת עניינה של המלכות, שיש לה י"ב גבולות שוים, ואף שכל אחד נשלם בזמנו, הרי כיון שלהכיל את כל השפע הבא למלכות כל הגבולות נצרכים זה לזה, נמצא שאין חילוק בין היום הראשון לשאר הימים, והחינוך חל רק בשלימותם כולם יחד, ולכך נחשב לכולם כיום הראשון.

משה קידש והנשיאים חנכו

מעלתו של היום הראשון נמצאת גנוזה באוצרות רמח"ל, שכתב 'ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן, עכשיו שנתקנה המלכות בסוד הקמת המשכן, היה צריך לעשות הזיווג, וזה נעשה על ידי קרבנות הנשיאים, שסוד הקרבן הוא לקרב הנוקבא אל הזעיר. והיה הראשון שבט יהודה. והטעם הוא, כיון שכוונת הקרבן היה לתיקון המלכות לקרבה אל המלך, שבט יהודה הוא היותר עיקרי בזה הענין, והוא היה ראוי להיות ראשון כיון שהוא סוד מלכות ממש. ומי היה שהקריב הקרבן - הנשיא. המלכות מצד עצמה הוא כולה דינים, וכשמזדווגת עם המלך מתמתקת בחסד, ולכך הנשיא דווקא, העומד בחסד כידוע, לו ניתן זה הענין להאיר החסד'.

מבואר בדבריו שמעלת הקדימה ליום הראשון אינה מצד זריזות, אלא סדר הקדימה הוא כפי שייכותו אל ענין המלכות, ומעתה פשוט הוא שכל אחד נחשב לו יומו כיום הראשון, לפי שביחס לעניינו בגבולי המלכות, הרי לכל עת, ובעיתים המזומנים יש לכל אחד את הראשית שלו.

ובזה יתבאר כמין חומר, למה את הקידוש בשמן המשחה עשה משה, ואילו החינוך נעשה על ידי הנשיאים, כי י"ב נשיאי השבטים, הם המעלים את י"ב גבולי המלכות, וכבר התבאר שזה עניינו של החינוך, לצרף את המשכן וכליו, להיות ראויים לעבודה, ואילו המשיחה היא הממוצע, שעלה ידה נקשר שפע עליון, ולכך היא שייכת למשה, שהוא בדעת, וממשיך הארה למלכות.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

איש אמונות רב ברכות! וסיפור נפלא בענין זה!!

דִּבֶּר אֶל אֶהְרֵן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר פֶּה תְּבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם... וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם (ו, כג-כז).

בביאור מצות ברכת כהנים

הק' בעל העקידה (פרשת נשא, שער ע"ד), מה תועלת במצוה הזאת, רצוני בשיאמרו אלו
הברכות מפי הכהן אל העם, כי הוא יתעלה הוא המברך, ומה יוסיף ומה יתן כי יברכו
הכהנים או יחדלו? וכי היה להם לסייעו?

ותירץ, הראוי שיאמר בזה, כי לפי שהעיקר אשר הצלחת האדם וטובו תלוי עליו הוא
בשיהיה לו ציור חזק ואמונה קבועה בשכל, הטובות והצלחות עליונות ותחתונות הבאות
על העולם וכתותיהם הם מאת הסבה הראשונה יתעלה שמו, לא מצד הקרי וההודמן, ולא
בכחו ועוצם ידו, ולא משום כוכב ומזל קבוע, כי על כן צוה להיישיר אותם במחנותם,
להתכוין כלם לאביהם שבשמים, כי זאת היא הכוונה עצמה שקבעו חז"ל כל הברכות
הבאות על כל דבר ודבר, ובפרט כל ברכות הנהנין, לא מפני שהוא צריך לברכתם, רק כדי
שיזכר ויפקד שם הבורא יתעלה והמשפיע הטוב על הדבר ההוא המושפע... "ושמו את
שמי על בני ישראל ואני אברכם" - ירצה שהכוונה בזה אינה אלא שישמו את שמי על בני
ישראל בברכתם, כי עיקר הברכה אני אברכם זולתם. ועל דרך האמת השימה זאת הוא
הסיוע שיפול בזה שהם מסייעין על ידן כמו שאמר מכל מקום היה לך לסייעני כמו שנתבאר
והוא ענין נכבד מאד", עכ"ד. מבואר מדבריו הק', שהברכה לכלל ישראל לא באה כלל
מאת הכהנים, שהרי אין בכוחם לברך, אלא הברכה באה ממקור כל הברכות, מלך מלכי
המלכים הקדוש ברוך הוא, כדכתיב: "ואני אברכם". אבל הכהנים מעוררים לכלל ישראל
לקבוע בליבם מדת האמונה והבטחון בהשי"ת, וע"י אמונה ובטחון זוכים לברכה מאת
השי"ת.

המברך ברכה - זוכה לברכה

והאריך שם לבאר שזה מה שאנו מברכים "ברכת הנהנין", שהרי אמרו חז"ל (ברכות לה,
א): "כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאילו מעל" - שעל כל הנאה צריך לברך - ותכלית
הברכה היא להכיר ממי באה ההנאה, שאין חו"ש "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה",
אלא כל ההנאה באה מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה. לכן ברכה שאין בה שם ומלכות
אינה ברכה, כי לא קיים את תכלית הברכה, לבא להכרה שכל מה שיש לו הוא ממלך
העולם, השליט על כל. נמצא שזו תכלית הברכות לחזק "האמונה בהשי"ת". ומי שיש לו
אמונה בהשי"ת זוכה לברכה.

וכן הוא להדיא בדברי הזוהר (ריש פרשת עקב) [מתרגום]: "ועל זה צריך אדם לשים רצונו בסוד הברכות, כדי שיתברכו אבות ובנים, הכל כאחד. ומי שמברך את הקב"ה - מתברך, ולוקח חלקו מאותן הברכות, בתחילה של כל העולם שלמה. כיון ששמו של הקב"ה מתברך משם, יורד ושורה על ראשו החלק הראשון. והרי בארנו שכתוב (שמות כ, כא): "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך". (אזכיר, כמו שאמר, יזכור כל מנחותיך) כיון שאותה ברכה באה ושורה על ראשו, משם מתפשטת בכל העולם, ע"כ.

ולפי זה יש לבאר דברי הזוהר (ח"א דף רכ"ז): [מתרגום]: "בכל מקום שצריך לברך ברכות, צריך הקב"ה להתברך בתחלה, ואח"כ מתברכין אחרים. ואם הקב"ה לא מתברך בתחלה, אותן ברכות לא מתקיימות", ע"כ. מבואר שהרוצה לברך אחרים, אם אינו מברך את הקב"ה אין הברכה מתקיימת, כי השפע של הברכה בא מאת הקב"ה, ומגיע רק אם מברך את השי"ת - והיינו שמכיר שהכל מאת השי"ת, רק עי"ז זוכה לשפע הברכות.

שבט לוי בוטחים בהשי"ת

אולם יש להעיר, מאחר שמבואר מדבריו שלא היה לכהנים כח לברך את ישראל, אלא הם רק מסייעין לעורר את כלל ישראל במדת האמונה והבטחון בהשי"ת וע"י זה זכו כלל ישראל לברכה, א"כ אמאי הוטלה המצוה לברך את ישראל דוקא על הכהנים? הרי כל תלמיד חכם, או צדיק, שיש ביכולתו לעורר את בני ישראל לבטוח בהשי"ת, יוכל לקיים המצוה לברך את ישראל ב"יברכך ה' וישמרך וגו'" שהרי אין הברכה מאת הכהנים עצמם! ונראה לומר, דהכהנים היו מיוחדים במדת הבטחון בהשי"ת, ולכן התורה הקדושה צותה שדוקא הם יברכו את ישראל ויעזרום לבטוח בהשי"ת, שהכהנים לא זכו לנחלה בארץ, ולא היו עובדים לפרנסתם, ולכן היו צריכין לבטוח בהשי"ת שהוא ית' יפרנסם. [ועי' מש"כ הרמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל] וא"כ י"ל, דדוקא הכהנים שהיו בדרגת בטחון גבוהה, שהרי לא הייתה להם נחלה ולא עסקו בשום עסק לפרנסתם, הם תלו בטחונם אך ורק בהשי"ת שיפרנסם, ולכן רק הם יכולין לעורר את כלל ישראל לבטוח בהשי"ת, כי הם עצמם היו במדרגה גבוהה במדת הבטחון.

בביאור נשיאת כפים אל השי"ת

ונראה לענ"ד להוסיף, דמאחר שיסוד ברכת כהנים הוא לקבוע בלב כל אחד ואחד מדת הבטחון, זהו הטעם מדוע כשמברכים את העם "נושאים כפיהם", שמלמדים את כלל ישראל שכדי לבטוח בהשי"ת, צריך לישא ידים אל אבינו שבשמים, כמו שהכהנים אין להם על מי להשען בענין פרנסתם, אלא על אבינו שבשמים, וע"כ הם "נושאים ידים" אליו. "נשיאת כפים" מורה שאין לנו שום יכולת עצמית מכח ידינו, אלא הכל מאת השי"ת - וזה האופן לזכות לברכה מאת השי"ת.

תנן בראש השנה (פ"ג מ"ח): "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' (שמות יז, יא) וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלין, כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כא, ח) עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל

הנשוך וראה אותו וחי, וכי נחש ממית או נחש מחיה, **אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים** ואם לאו היו נימוקים", ע"כ. משה 'הרים' את ידיו - ולשון הרמה הוא לשון של סילוק. נכדכתיב (במדבר יז, י): הרמו מתוך העדה] והכוונה, להורות שאין שום כח כלל לידיים, אלא כל הכח בא מהשי"ת, וכשמשה רבינו הרים ידיו וכלל ישראל הסתכלו כלפי מעלה ושעבדו לבם לאבינו שבשמים התגברו במלחמה, וכן היה גבי נחש הנחושת. זה גם מה שמורים הכהנים כשנושאים ידיים אל אבינו שבשמים, להורות שהכל הוא מהשי"ת! לא חו"ש "כוחי ועצם ידי"! המאמין כן זוכה לברכה.

נשיאת כפים בהשתדלות

והנה הגם שרק הכהנים לא היו עושין השתדלות ובטחו בהשי"ת שיפרנסם, אבל שאר כלל ישראל כן עסקו בהשתדלות לפרנסתם, מ"מ זהו הלימוד שמלמדין את העוסקים בהשתדלות, להאמין שהגם שמשדלים, אין שום כח למעשה ידיהם, אלא הכל בגזירת עליון. על כל דבר ודבר צריך לבטוח בה', שהוא ית' יעזרנו, אפילו אם הוא עושה השתדלות בענין מסויים. לא יחשוב בלבו ח"ו 'כחי ועצם ידי', בכל השתדלות שעושה, שהרי ההשתדלות אינה מועילה כלל רק הכל בגזירת עליון, וע"כ ההצלחה אינה תלויה בהשתדלותו. וצריך להכיר שאין נעשה כלום מ'כוחי ועצם ידי'. וע"י זה יזכה להיות מהבוטחים בהשי"ת באמת, ויזכה לברכה האמורה בפסוק, "ברוך הגבר אשר יבטח בה', והיה ה' מבטחו".

כתיב (משלי כח, כ): "איש אמונות רב ברכות". א"כ כל דברינו מפורשים בפסוק זה, שהזוכה לברכה - זה שמאמין ובוטח בה'. ועי' מה שפי' האלשיך (שם) וז"ל, "איש אמונות - שאינו בוטח שבעבודת האדמה אשר יעשה כראוי, תוציא צמחה כראוי ברבוי על ידי השתדלותו, רק שם כל בטחונו בקונו יתברך אומר בלבו שכל חריצותו כאין, רק שמאמין בה' ישלח ברכה במעשה ידיו שזהו ענין אמונות, על דרך מה שקראו רז"ל לסדר זרעים אמונת מטעם זה, ההוא לא בלבד ישבע לחם כי אם גם יהיה רב ברכות", עכ"ל.

ומהי הברכה לה זוכה המאמין בהשי"ת? כתיב (משלי י, כב): "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה". המאמין בהשי"ת, זוכה לברכת ה' - ולעשירות! וזוכה גם לסיפא דקרא "ולא יוסף עצב עמה" - וביארו המפרשים, שהכוונה שזוכה לפרנסה ועשירות במיעוט השתדלות, בלי שום עצב! מדהים מאוד!

מעשה נפלא:

פעם נסע מרן הקדוש אור ישראל הר"י בעש"ט עם תלמיד אחד נמו"ה מענדיל המגיד מבאר זצ"ל] במקום שם שאין שם מים, ובכמה פרסאות לא נמצאו שם מים. התלמיד היה צמא עד סכנת מות. אמר התלמיד, רבינו הקדוש צמאתי למאוד, ולא השיבו. כשראה התלמיד שבא לסכנת מות, חזר ואמר, רבינו, צמא אני מאוד ואני בסכנה, והשיבו, המאמין אתה שכשברא הקב"ה את העולם, ראה צרתך, והכין לך מים לשתות, ולא השיב תיכף, עד שנתיישרה דעתו, ואמר, רבינו הקדוש, "אני מאמין באמת". השיבו, המתן מעט. נסעו

משם דרך מועט, וראו גוי נושא שני כלים עם מים על כתיפו, וכשבא אצלם נתנו לו פרוטה, ונתן לו לשתות. שאל מרן לגוי, מה זה שאתה נושא כאן מים במדבר שמם. השיב, השר שלי נשתגע, ושלחני אחר מים אל מעיין אחד, ואני נושא זה המים ג' פרסאות, ואיני יודע למה. אמר מרן, ראה השגחתו יתברך, ברא בשבילך שר שהשתגע, והמציא לך מים, וכל זה צפה השגחתו יתברך ברגע בריאת העולם, ע"כ המעשה. [נתיב מצותיך, נתיב היחוד, שביל ג']

מבואר שאם רוצה לזכות לברכה, כמו התלמיד שהיה בסכנת נפשות, האופן הוא ע"י התחזקות באמונה שלימה בהשי"ת, וע"י זה יזכה לברכה וישועות גדולות.

לתגובות: adebstein@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת נשא

ה, ו-ז: איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתוודו את חטאתם וגו' והשיב את אשמו.

בחיי דוד דיקדק דפתח בלשון רבים [כי יעשו, והתוודו], וסיים והשיב את אשמו לשון יחיד. וי"ל דהיינו כדתנן בב"ק [פז, א] העבד והאשה פגיעתן רעה הן שחבלו באחרים פטורין, ועל כן והשיב את אשמו בראשו כתיב לשון יחיד, דלא קאי אלא על האיש ולא על האשה דפגיעתה רעה ואינה משלמת.

*

ה, ז: והתוודו את חטאתם.

ברמב"ם [פ"ב מתשובה ה"ב] כתב וצריך להתוודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו.

לכאורה כיון דהקב"ה והחוטא יודעין זאת גם בלי וידויו, צריך ביאור מה נוסף יותר בוודויו. וצריך לומר דעצם המעמד שעומד ואומר לפני הקב"ה שחטא בפיו זה מביא אותו יותר ליזהר שלא יחטא בזה להבא, כעין שכתב החינוך [מצוה תר"ז] בשורש מצות וידויו מעשר דהתורה ציותה שנעיד על עצמנו בפני הבית הקדוש שלא שיקרנו ולא עיכבנו דבר מהן וכל כך כדי שנזהר מאד בענין עכ"ד.

והנה ברמב"ם שם הלכה ג' כתב "כל המתוודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב, הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת עד שישליך השרץ", וקשה שהרי אין כאן טבילה כלל ולא רק טובל ושרץ בידו.

וביד הקטנה [פ"א ה"ב ד"ה וזה] העיר ע"ז האיך שייך לומר לטובל כיון שתוקף שרירות לבו הרע עודנו מחזיק בטומאתו ואינו מתחרט וכו' הרי הוא כאילו לא טבל כלל, ומזה האריך להוכיח שאע"פ שאינו גומר בלבו באמת ואינו מקבל לעשות רק טוב מ"מ מועיל וידויו דברים, שדיבורו מוכיח שרצונו לעשות רצון ה', ושרע בעיניו שאינו עושה אלא שיצר הרע מעכבו, עיין שם.

א"כ יש כאן גילוי שרצונו הפנימי לעשות טוב, וממה שהרמב"ם מדמי ליה לטבילה משמע שהוודויו הוא גם מעשה המטהר כמו טבילה במקוה, והיינו דעצם זה שעומד לפני הקב"ה ומודה בפיו על חטאיו זה עצמו מרחיק מן החטא ומקרבת אותו אליו יתברך וזהו טהרתו, אלא שאם לא מתחרט וגומר להבא שלא לחטוא עדיין השרץ בידו שאינו מועיל לו כל כך.

[שמעתי מהג"ר יאיר עיני שליט"א]

*

ה, ח: האשם המושב לה' לכהן.

פירש"י דקאי על הקרן וחומש דקנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר.

יעויין בתוס' [מנחות עג, א ד"ה ואפילו] שכתבו גבי גזל הגר שמת ואין לו יורשין דאמר רחמנא ליתנו לכהנים, דשמא אתא קרא [דאשר ישיבו - זה גזל הגר] לאשמועינן דמועלין בו עד שיבוא ליד כהן כדאמר גבי חרמים בסוף המקדיש [ערכין כט]. כל זמן שהם ביד בעלים הרי הן כהקדש לכל דבריהם, נתנן לכהן הרי הן כחולין, ומדקרייה רחמנא אשם לא הוי ידעינן הך מילתא דלא הוי מסתבר לאוקמא הכי.

ועיין בדבר אברהם [ח"ב סימן יא אות ו] דכשאינן הגזילה בעינה וצריך להשיב רק דמיה, ודאי לא קנה ה' ולא חלה קדושה על הכסף אא"כ יפריש, שהרי עדיין אינו מבורר איזה כסף יפריש לתשלומי הגזילה, ואם הגזילה בעין מיד שהודה והחליט להשיבה הרי הגזילה העומדת להשבה מבוררת קונה השם מיד עם מיתת הגר ויש בה קדושה לדעת התוספות.

ושם אות ח' [ד"ה ואין] נסתפק אי נימא דאינו יוצא כלל לחולין ע"י מעילה דדינו כחרמי כהנים, וחרמי כהנים אין להן פדיון כדתנן בערכין [כח, ב] וממילא אינן יוצאין לחולין ע"י מעילה והכא נמי דכוותה, ואולי יש לומר על זה גם אשם קרייה רחמנא [ואשם אית ביה מעילה] וצ"ע.

*

ה, יב: איש איש כי תשטה אשתו.

איתא בתנחומא [אות ב] אמרו רבותינו בשם רבי הונא אביו של ר' אחא הנואף והנואפים עוברים על עשרת הדברות אמרו לו על תשעה אנו מודים... אלא זכור את יום השבת כיצד הוא עובר עליו? אמר להם אני אומר לכם פעמים שבעל הסוטה כהן ואשתו כהנת וישראל נואף ובא עליה והיא ילדה ממנו סבורין בו שהוא בן כהן ועומד אותו התינוק ומשמש בבית המקדש ועורך עצים ומעלה עולות בשבת, ונמצא מחלל את השבת, הרי שסוטה עוברת על עשרת הדברות עם הנואף עכ"ד.

ובעץ יוסף הביא דבזית רענן [מבעל המגן אברהם] הקשה אמאי נקט המדרש שהנואף ישראל, הרי גם אם הנואף כהן הלא הוולד ממזר ואינו רשאי לשמש ע"ג המזבח. ותירץ דפעמים אינו ממזר כגון שנשאה בעלה ע"מ שלא נמצאו בה מומין והוי בה מומין דהוי מקח טעות עיין שם. וצריך ביאור דא"כ אינה אשת איש ולא הוי פרשת סוטה וצ"ע.

ועכ"פ הנה מבואר בזית רענן דפשיטא ליה דכהן ממזר אינו עובד, וכ"כ הרשב"א בתשובה אלף רא דהוולד פסול, דפגום לכהונה.

אמנם במנ"ח [רסד, א, ד, ה] כתב דמה שאינו עובד הוא רק איסור דרבנן, ובדעת הרמב"ם כתב דמהיכי תיתי לא יהיה כהן עיין שם. ולעיל ד"ה והנה האריך להקשות דאף דמפרשי השו"ע באבה"ע סימן ז' סי"ד תפסו דאינו כהן כלל, לא ידעתי מנין הוציאו דבר זה כיון דממזר כישראל לכל דבר והוא בנו לכל דבר מהיכי תיתי לא יהיה עליו דין כהן, עיין שם

שסיים דאפשר דעדיף ממי שאינו מכיר את אביו ויוכל לעבוד גם כן ואין כאן מקומו, אבל להקל עליו צ"ע גדול עכ"ד.

והנה המדרש כאן מדובר באופן שלא נודע פסולו שלא נודע שהוא ממזר, שהרי כתב שהעולם סבורין שהתינוק בן כהן ועובד בשבת. ובעונג יו"ט סימן ק"כ דין דאף אי נימא דממזר כהן פסול לעבודה, מ"מ בלא נודע פסולו הרי הוא כשר כמו חלל שעבד בלא נודע פסולו דעבודתו כשירה, וי"ל דלכן המדרש כאן נקט דהנואף ישראל ולא כהן, שאם היה כהן אפשר להכשיר מטעם הנ"ל. אמנם מאי דפשיטא ליה לעונג יו"ט, מספקא ליה למנ"ח שם אי אמרינן בכהן ממזר ברך ה' חליו "או שהוא גרע כי הוא זר גמור ועבודתו מחוללת בכל ענין וצ"ע".

עוד העירוני דיש לעמוד על לשון הזית רענן שהקשה דגם אם הנואף כהן אין הוולד רשאי לשמש ע"ג המזבח, ולא כתב בפשיטות שהוא פסול לעבוד, ואולי למד גם כן שהוא רק איסור דרבנן.

*

ו, ה: כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו עד מלאות הימים אשר יזיר לה'.

בחיי דוד כתב נראה דכאן נרמז דינא דתנן בנזיר [ד, א] דנזיר עולם אם הכביד שערו מיקל בתער דבאיסור גילוח דנזיר נאמר "עד מלאות הימים" ועל כן דוקא נזיר לזמן קצוב דקרינן ביה עד מלאות הימים הוא דכל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו, אבל נזיר עולם דאין שייך אצלו מלאות הימים על כרחך ליכא ביה דינא דכל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו, אלא כשהכביד שערו מותר בגילוח. יעויין בפיה"מ להרמב"ם שם שכתב דפסוק זה מדבר רק בנזירות לזמן קבוע ולא בנזיר עולם, ונראה שזו כוונת הרמב"ם.

ואפשר דמדווייק נמי הא דגבי איסור תגלחת כתיב בפסוק ה' "כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו", ואילו באיסורין [פסוק ד] וטומאה [פסוק ח] כתיב כל ימי נזרו [ולא כתיב נדר], ולפ"ז יש לומר דנזיר עולם לא קרי הימים ימי נדר נזרו אלא ימי נזרו, דבכלל נדרו לא היו ימים [וימי נזרו מכל מקום מקרי דהוא נזיר בימים אלון] ועל כרחך איהו אינו בכלל האיסור תגלחת עיין שם עכ"ד.

ובזה יבואר דבמדרש לקח טוב איתא על הפסוק הסמוך [פסוק ו'] "כל ימי הזירו לה' " להביא נזיר עולמו, היינו שגם הוא צריך לגדל שער ראשו דקאי אמאי דסליק מיניה, אבל כאן כבר לא נתפרש בהדיא מתי מותר ויש קבלה עיין רמב"ם [פ"ג מנזירות הי"ב] דהכביד שערו מיקל בתער, ובביאור הרא"ם כתב דטעות סופר הוא והכוונה לפסוק ז בתר איסור טומאת מת כל ימי נזרו קדוש הוא לה' עיין שם, ולהנ"ל אין צורך להגיה.

*

ו, יא: וכיפר עליו מאשר חטא על הנפש.

הפסוק מדבר במי שהיה נזיר ובאמצע נזירותו הוא נטמא ונפסלו ימי נזירותו אז הוא צריך להביא קרבן, ורש"י הביא את דברי ר"א הקפר שאומר שהקרבן הוא כפרה על שציער עצמו

מן היין, ותימא למה נזיר טהור שלא נפסלו ימי נזירותו לא מביא קרבן על שציער עצמו מן היין.

מיישב החת"ס על פי דברי הגר"א הידועין שעל עבירה הקב"ה עושה עמנו "דין" ו"חשבון", דין - זה על העבירה, חשבון - זה על המצוה שלא עשינו באותו הזמן, ולכך נזיר רגיל על מה שלא שתה יין בזמן נזירותו [והפסיד כמה מצוות של קידוש על היין והבדלה] כיון שהוא גם קיים מצוה, ואין לו חשבון, ויש לו רק דין, ועל דין בלבד לא מביא קרבן. אבל נזיר שנסתרו ימי נזירותו מתברר למפרע שלא קיים מצוה אז יש לו דין וחשבון ועל זה צריך להביא קרבן.

א. אמנם בנחלת יעקב עה"ת הביא לשון תוס' בנזיר פ"ג הואיל ושנה בחטא שלא נזהר מטומאה והאריך צער על צערו להנות מיינ [נקרא חוטא] וז"ל הרא"ש [בנדרים ו, א] ושנה בחטא פעמים נצטער ע"כ. וא"כ לפי זה נזיר טהור שרק פעם אחת נצטער לא מקרי חטא ולכך לא צריך להביא קרבן. וכתב הנחלת יעקב וסברא זו אמרינן פ"ק דנדרים [שם] אבל מסקנא דשמעתא התם דאפילו נזיר טהור נקרא חוטא והיינו טעמא דכתיב בנזיר טמא הואיל ושנה בחטא ופרש"י שנזר ותימא נזירותו שהיה לו ליזהר מן הטומאה [ותולין הקללה במקולקל] עכ"ד.

אמנם אי נזיר טהור מקרי "חוטא" אמאי לא מביא על זה קרבן. שוב ראיתי בתוס' ישנים כת"י [הובא בקובץ שיטות קמאי] שם שכתב בזה"ל הא דחוטא הוא אין לחוש שהרי כנגד החטא איכא מצוה מרובה, מן הקרבן שיביא וכו' עיין שם.

ב. הפנים יפות הקשה הא מת עליו בפתע פתאום באונס ורחמנא פטריה, והוכיח מזה דאפילו אונס צריך כפרה משום מביא תקלה לצדיקים, ועל כרחך אונס בא מחמת חטא עכ"ל.

וצ"ע דבתוס' פסחים [קה, ב ד"ה אישתלין] כתבו גבי מי ששכח וטעם קודם הבדלה דהכא שהמאכל מותר אלא שהשעה אסורה אין שייך להקשות שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים עכ"ד. א"כ הכא נמי מאחר שישראל מותר לו ליטמא למתים אלא דהכא שהשעה אסורה שהיה נזיר אז אין שייך לומר שאין הקב"ה מביא תקלה וכו', וא"כ הדרא קושיא לדוכתא איזה שנה בחטא יש כאן. [ובגור אריה] [בהעלותך ט, א ד"ה ולמה] כתב דלא אמרינן אונס רחמנא פטריה רק לענין פטור מן העונש, אבל מכל מקום גנאי הוא לו שלא עשה המצוה והיה לו זכות.]

ג. ולכאורה יש ליישב עפמ"ש"כ בהעמק דבר וז"ל אחר שכתוב במת שבא "בפתע פתאום" שאין שום אשמה על הנזיר, מבואר דהחטא הוא שפירש עצמו מן היין, ואם לא אירע לו זו הסיבה לא היה נקרא חוטא על הנפש, שהרי כדאי הוא להזיר עצמו מן התענוג הגשמי כדי להשיג תענוג רוחני של דביקות בה', אבל אחר שאירע לו באונס זו הסיבה, אות הוא שאינו ראוי לכך. וא"כ בחינם ציער עצמו מן היין וביקש דבר שגבוה מערכו.

*

ז, א: ויהי ביום כלות משה.

פירש"י **כלת כתיב** [חסר] יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה.

המפרשים נתחבטו בזה דהא בס"ת **כתיב כלות מלא**.

אמנם בזוהר פרשת פינחס [בדף רנ"ד ברעיא מהימנא ד"ה אי וד"ה אלא] מבואר דבאמת על פי המסורה כתיב כלות מלא וי"ו, ואפילו הכי יש רשות לחכמים לדרוש כאילו כתיב חסר, וצריך אתה להאמין להם הדא הוא דכתיב [דברים יז, יא] על פי התורה אשר יורוך. וכתב בפירוש מתוק מדבש כתב הרמ"ז נראה כי דוקא במלאים וחסרים אין צריך לדרוש במידות שהתורה נדרשת בהן רק יכולים לדרוש חסרים במלאים ומלאים בחסרים, והטעם לפי שאותיות יהו"א נחים נסתרים ואינם מורגשים במבטא והוי כאילו [אין] הם כתובים.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס מדוע לא היה חשש בדברי הכהן לסוטה לקללת חכם?

והשביע אתה הפהן (ה, יט)

לכאורה יש לשאול, הלא כאן הכהן משביע את האשה ואומר לה שאם חטאה, הרי היא תענש בעונשים האמורים כאן, ואם לא חטאה הרי היא נקיייה משבועתו.

וקשה, הלא קיימא לן כי: "קללת חכם, אפילו על תנאי מתקיימת" (מכות י"א ע"א), וא"כ כאשר הכהן מעמיד כאן את האשה הסוטה בתנאי המדובר, הרי זו בחינת "קללת חכם", ומדוע לא חששו שגם על תנאי היא תתקיים, ותיענש אפילו אשה שלא חטאה. והלא בבית המקדש עבדו כהנים רבים שיכלו לענות על גדר זה של "חכם".

ולכן נראה לתרץ קושיה זו בכמה אנפי:

קריאת פרשה

א. ראשית יש ליישב בפשטות, כי כל הכלל של "קללת חכם", נאמר דווקא על דבר שהוא בגדר "קללה" היוצאת מפיו של החכם ומרצונו האישי. אבל כאן הרי הכהן לא היה מקלל אותה ברצונו מפיו ובנוסח שחשב עליו, כי כל פרשת סוטה ונוסחתה הרי היא כתובה בתורה בפרשתינו, ומבואר כי היו כותבין פרשה זו ונוסח זה במקדש לכל סוטה וסוטה.

ונמצא כי כאשר הכהן קורא את פרשת הסוטה, הרי הוא קורא נוסח קבוע השייך לכל הנשים, ובכהאי גוונא לא מתחיל דין "קללת חכם", כי אין כאן "קללה" אלא קריאת פרשה. וכן מצאתי יסוד זה בדברי הרב כנסת הגדולה (סי' תכ"ח), שכתב לענין קריאת הקללות בזה"ל: "אבל בספר חסידיים סימן תשס"ו כתב בשם הראשונים, שהיו קוראין לעם הארץ לתוכחות, כדי שלא יהא אדם חשוב קורא בקללות ויתקיימו דבריו. וכתבתי בטור סימן רפ"ב, שלפי דרכו נראה לי שאין לקרות חכם בתוכחות וקללות, משום דקיימא לן קללת חכם אפילו על חנם היא באה. ועכשיו אני רואה שאין זה כלום, דלא נאמר קללת חכם אפילו על חנם היא באה, אלא במתכוין לקלל, אבל בקורא בתורה תוכחות וקללות, שאין כונתו לקלל, אין כאן שום חשש, ונהגו שלוחי צבור שקודם קריאת העולה לתוכחות אומרים: "מוסר ה' בני אל תמאס" עכ"ל.

החכם גם אומר את הברכה

ב. ועוד יש ליישב, דכל הכלל של "קללת חכם" וחומריתה, נאמרת דווקא כאשר החכם מוציא מפיו דווקא את הקללה בלבד, אבל כאשר הוא מוציא מפיו הן את הקללה והן את הברכה בצידה, יש לומר דבזה לא איירינן.

וסברת הדבר היא, דכיון דכל כלל זה שקללת חכם מתקיימת בכל ענין, הרי היא נובעת מחמת קדושת דיבורו של החכם, ולכן מן השמים מקפידין על כל היוצא מפיו. וא"כ באופן

שבתוך דבריו הוא הוציא גם את הברכה וגם את הקללה, יש לומר דכמו שמחשיבים אנו את הקללה היוצאת מפיו, כמו כן נחשיב אף את הברכה היוצאת מפיו, בפרט כאשר בפועל האמת היא שאותה אשה ראויה לברכה זו היוצאת מפיו, שהרי נקייה היא מן החטא.

וכן מצאתי יסוד זה בדברי החתם סופר (עה"ת, ד"ה ונקתה, עמ' כ"ג), שהביא כי בברכות (ל"א ע"ב) נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא, האם מחמת זה שהסוטה זוכה לברכה אם לא חטאה, א"כ יסתרו כל העקרות כולן ויפקדו. ור' ישמעאל לא חייש לזה.

וביאר מחלוקתן, כי ר' ישמעאל סבר כי בדברי הכהן לאשה היתה בחינה של "קללת חכם", ולכן אע"פ שהבטחת התורה כי היא "נקתה ונזרעה זרע" חייבת להתקיים, מ"מ עדין מחמת דבריו החמורים של הכהן אליה, צריך להתקיים דבר קשה אחר בחייה. ולכן דבר זה יגרום שלא ילכו כל העקרות להסתתר בחינם, משום שיחששו שלא יתקיים בהם איזה דבר צער בהמשך חייהם.

אמנם רבי עקיבא סבר דאין בדברי הכהן משום "קללת חכם", כיון שבדבריו מונחת גם הקללה וגם הברכה, וכמו שכתב ז"ל: "דכיון שהכהן מברך על תנאי וגם מקלל על תנאי, לא שייך לומר אפילו על תנאי באה הקללה" עכ"ל.

ובספר שיחת אבות (שורץ, עמ' תצ"ח), מצא מקור ליסוד זה בדברי המאירי (במכות שם), שכתב כי לפיכך היו אמותיהן של כהנים גדולים מביאים אוכל לרוצחים בערי המקלט, כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו, הוא משום כי יתכן שהרוצח בשוגג יהא תלמיד חכם, ותצא מפיו קללה לכהן הגדול, ולכן היו מרצות אותו כדי שיברך את בנם הכהן, ובאופן שמוציא מפיו הן את הקללה והן את הברכה, לא חל הכלל של "קללת חכם", דאין כאן קללה לבד.

ומסיים שם המאירי, כי לפי כלל זה מובן כיצד היו מחרימים בקהל (שהיה מצוי בזמנם), ולא חשו לקללת חכם שתבוא בחינם על הקהל, משום שהיו מוסיפין גם ברכה בדבריהם, וז"ל: "ומתוך כך נראה לי, בקללת הציבור הבאה על תנאי, שכופלים בה שאם לא יעבור על תנאם, שתהא הקללה נהפכת לו לברכה" עכ"ל.

גם בעיון יעקב (שם) כתב כדבריו, וז"ל: "נוהגים הקהל כשעושים חרם על איזה דבר, מברכים אחר כך אלה שלא יעברו, כדי שלא יחול העונש חינם" עכ"ל. (ועיין ישמח משה ויגש עה"פ אם תאבו וגו', מה שתירץ עפ"י דברי העיון יעקב הנ"ל).

ומסיים שם בס' שיחת אבות, כי אכן כך היה מנהגם של גדולי ישראל בכל הדורות, שכאשר גזרו איזה גדר באיזה ענין, היו כותבים את דבריהם בלשון אזהרה כגון "ופורץ גדר ישכנו נחש", אך אח"כ היו מסיימים בלשון: "ולשומעים ינעם ואליהם תבוא ברכת טוב", וכל זה מטעם שיש לסיים בדבר ברכה וטובה, שבכך יוצאים הם מגדר "קללת חכם".

וכיו"ב כתב בס' דברי שאול (עה"ת, להגרי"ש נתנון בעל שואל ומשיב, פר' ראה עמ' פ"ד), לתרץ מדוע בתחילת פרשת ראה שנזכרו הקללות, לא חיישינן להאי קללא דקללת חכם, משום דהברכה כתובה בצידה, וגם את סברת הדבר כתב שם בזה"ל: "ונ"ל להמתיק הדבר,

דכל הטעם דקללת חכם על תנאי הוא בא, משום שיתקיים גזירת הצדיק, וא"כ אם קללתו צריך להתקיים אפילו על תנאי, מכל שכן ברכתו "עכ"ל.

מקלל מפי ה'

ג. עוד חידש שם הדברי שאול (נשא, מהדו"ת), דכל הכלל של קללת חכם שאפילו על תנאי באה, לא נאמר אלא כאשר החכם מקלל מפי עצמו, דשם י"ל שהקפיד הקב"ה על כבודו של הצדיק יותר מאשר על כבודו. אבל כאשר לא מקלל החכם מפי עצמו אלא מקלל בשם ה', שם לא נאמרה חומרה זו, כי לא יקפיד ה' על כבודו כמו על כבוד החכם. וא"כ מאחר שכאן השביע הכהן את האשה בשם ה', לא נאמר האי כללא ד"קללת חכם", כיון שלא אמרה מפי עצמו, אלא אמר: "יתן ה' אותך לאלה ולשבועה".

רק אם מצאה מידת הדין מקום להתפס

ד. עוד נראה לי לתרץ, מדוע לא נאמר בסוטה הכלל של "קללת חכם" בכהן המשביעה. ויש להקדים בזה את סוגיית הגמ' במכות (י"א ע"א), שם מבואר ב' מעשים שהיו, האחד על אחיתופל, שכאשר כרה דוד את היסודות לבנין בית המקדש, עלו מי התהום וקילל דוד את מי שיכול לתת עצה להוריד את המים ולא יאמר, ולבסוף אמר אחיתופל את העצה וירדו המים. והמקרה השני הוא בעלי שביקש משמואל שיודיע לו על הנבואה הקשה שנאמרה על משפחתו ולא יכחד ממנו, ע"ש. על המקרה הראשון הגמ' אומרת שהיתה זו קללת חכם "על חנם", ועל המקרה השני הגמ' אומרת שהיתה זאת "קללת חכם" על תנאי. והקשה הרב באר שבע קושיה עצומה על מימרא זו, דלכאורה מי חשיד קודש בריך דעביד דינא בלא דינא, והכיצד זה יענש אדם "על חנם", אם קיים את התנאי ולא היה ראוי לעונש, גם לא לפי דברי החכם.

ולכן כדי לתת קצת הבנה לקושייתו, נחזי אנן בדברי הערוך לנר, המבאר את דברי הגמ' שם, שכתב בזה"ל: אפילו בחינם היא באה, מה שקרא להא דאחיתופל בחינם, אף שהיה ג"כ על תנאי אם לא יאמר, והרי אמר לבסוף, ומ"ש מהא דעלי דקרא ליה קללה על תנאי, י"ל דהך דאחיתופל היה קללה בהחלט, שהרי ידע דוד שאחיתופל יכול לומר ואינו אומר, לכן קללו בהחלט, רק אחרי שאח"כ היה אומר, א"כ בטל טעם הקללה ונעשה למפרע קללה בחינם, ואעפ"כ באה" עכ"ל. ושם ממשיך שהמקרה של שמואל היה בקללה על תנאי מלכתחילה ע"ש.

ומתוך דבריו עולה, כי קללת דוד באותה שעה, היה בה מן האמת, שכן באותה שעה אחיתופל לא אמר את דבריו, ונראה כי היתה לו איזה מחשבה להימנע מלומר את מה שאמר לבסוף, תהא מחשבתו אשר תהא. ולפיכך, דברי דוד באותו רגע, חלו על מי שאז לא רצה לומר מה העצה, וכביכול מצאה לה מידת הדין מקום להיאחז, על אותה מחשבת סירוב קודמת.

ואפשר שכן אפשר לבאר את המעשה דשמואל ועלי, שאע"פ שאין לנו רשות לדבר באותם גדולים, אך לחומר הקושיא נ"ל כי מכיון ש"סביביו נשערה מאוד", לכן אע"פ שדברי עלי היו רק "על תנאי", שמא אף לשמואל היתה איזו מחשבה דקה מן הדקה לרוחב דעתו,

שלא לומר לעלי על הגזירה הקשה שנגזרה עליו ועל משפחתו מן השמים, ולכן נתפסה בו מידת הדין מתוך דבריו של החכם לאותה שעה.

נמצא מכל האמור לעיל, כי כל הענין של "קללת חכם" שיכולה לבוא על חינוך או על תנאי, זהו דווקא אם יש בהם מן האמת אפילו לאותו רגע, שצריך להיזהר שאע"פ שמתקיים התנאי, צריך דאוג שמידת הדין לא תיתפס על המחשבה הראשונה.

לפי כל זה, מתורץ שפיר מדוע באשה שלא נסתרה לא שייך לומר "קללת חכם" לא על תנאי ולא על חינוך, שכן אם אשה זו לא חטאה כלל, הרי שאין עליה שום תביעה אפילו לא לאותו רגע, היינו מצד דברי הכהן. שהרי כל דברי הכהן הם רק אם נטמאה האשה. ובשלמא אם נטמאה ורוצה לחזור בה ממעשה שעשתה, אז כבר היינו נכנסים לנידון של "קללת חכם", שהיה בה אמת לאותה שעה. אבל כאשר מלכתחילה אין בה כל עון, לא מתחיל בה דינא ד"קללת חכם".

בתנאי כפול לא נאמר

ה. עוד יש ליישב, כי הטעם שלא היה שייך כאן בסוטה "קללת חכם", הוא משום שהכהן עשה כאן "תנאי כפול", כמבואר באורך בפסוקים. ובאופן שהתנאי הוא כפול, לא תחול הקללה של החכם, כי הוא בעצמו מסיר את הקללה כאשר אין סיבה שתחול.

וכן מבואר בדברי הספר חסידים (אות תתצ"ח) וז"ל: "קללת חכם אפילו על תנאי באה, לפיכך צריך לומר תנאי כפול" עכ"ל.

וכן נראה מדברי האוה"ח (בפרשת מקץ, בראשית מ"ג, ט'), בדברי יהודה שהתחייב לאביו על בנימין. שם (בד"ה והנכון הוא) משווה האוה"ח בין ענין הנידוי, שאפילו נידוי על תנאי צריך התרה, לבין קללת חכם שאפילו על תנאי באה. ושם כותב בתוך דבריו: "כי כוונת דברי רב יהודה שאמר נידוי על תנאי צריך התרה, הוא על זה הדרך, אם נידה על תנאי, ולא כפל לומר ואם לא, לא אהיה בנידוי, זה הוא שצריך התרה, אבל אם כפל ושלל, אינו צריך התרה, וכיוצא בה ג"כ אמר בש"ס, א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי באה" עכ"ל. משמע מדהשווה בין שניהם, דס"ל דבתנאי כפול אף קללת חכם לא תבוא.

רבינו חזר על יסודו זה בספרו ראשון לציון (על הרמב"ם, הל' תלמוד תורה פ"ז הי"א), ג"כ לגבי תנאו של יהודה ודבריו.

וסברת הדברים היא פשוטה, די"ל דכל מה שהחמיר הכתוב בקללת החכם שהוציא מפיו, הוא דווקא כאשר הוציא את הקללה באופן מפורש, אז יכולה מידת הדין לפגוע, כי היתה כאן כוונה לקלל. אבל כאשר החכם בעצמו מוציא את התנאי כפול בפיו, הוא מעקר מעיקרא את כל תוקפה וחוזקה של קללתו, כי כיון שהיא מותנית בתנאי כפול, וכעין "הפה שאסר הוא הפה שהתיר", דהוא המקלל והוא מסיר הקללה באותו תנאי כפול.

ועל פי דברי האוה"ח כאן, ביאר בס' פרדס שמאי (עה"ת, פר' קורח), הכיצד זה ניצלו בני קורח מבליעתם באדמה ולא מתו, הלא קללת חכם של משה יכלה לפגוע בהם. ותירץ, דכיון דעשה משה כאן תנאי כפול באומרו מחד: "אם כמות כל האדם ימותון אלה" וגו',

ופתח תחילה בתנאי אם הם צדיקים, ורק אח"כ הוסיף בעונשם ואמר: "ואם בריאה יברא
ה' ופצתה" וגו', הרי שהיה בדבריו תנאי כפול, ובאופן של תנאי כפול לא שייך לומר בזה
קללת חכם.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

איך זוכים לאהבת התורה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. נָשָׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם: (כט)
בְּנֵי מֵרָרִי לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם תִּפְקֹד אֹתָם (ד, כא-כב)

הקשה הרב כלי יקר, הרי מבואר סדר לידתם של בני קהת כמ"ש במדבר פרק ג (יז) וַיְהִי
אֵלֶּה בְּנֵי לֵוִי בְּשֵׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וְקָהָת וּמֵרָרִי: ואם כן מדוע מנה קודם את בני קהת כמ"ש במדבר
פרק ד (א) וַיְדַבֵּר יְקֹנֵק אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר: (ב) נָשָׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי קָהָת מֵתוֹךְ בְּנֵי לֵוִי
לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם: ורק בהמשך הפרק בפסוק כא מתחיל למנות את בני גרשון ומררי,
הרי מן הדין גרשון הוא הבכור והגדול כמבואר, וא"כ היה לו למנותו קודם?

מנהג העולם

ונקדים לומר לצערנו כאשר נתבונן במנהג העולם מהן סדרי עדיפות בפתרון בעיות הבית
הן בין בני הזוג והן בבני הבית והן בחברה, לדוגמה כאשר יש צורך באחד מבני הזוג לפעול
איזו פעולה לצורך הבית והשאלה מי יעשה האם האשה על חשבון העבודה או הבעל על
חשבון הכולל או על חשבון שיער תורה, וכן כאשר זוכים לבנים ונצרך לאיזה עזרה, בדרך
כלל מבקשים מהעוסק בתורה ולא מהעובד או העובדת מאחר ויש נזק והפסד של כסף
לבטל את העבודה, ודבר זה נובע פעמים רבות מחוסר הערכה לתורה ולומדיה, הוי אומר
שמופגן בבית שלפי סדרי עדיפות הכסף עולה בערכו על לימוד התורה, זאת ועוד שהאווירה
בבית משבחים ומעריצים את ענייני הכסף העסקים והעסקנים הפוליטיקה וכל הסובב את
צרכי הגוף הרבה יותר מענייני התורה ולומדיה, כך שכל הגדל בבית כזה נושם ומרגיש
שהתורה נמצאת בחשיבות פחות מצרכיו וממונו ומובן מאליו שהתוצאה שעל אדני
השקפה זו גודלים הילדים ומאבדים את הערך לתורה ואין פלא שלאחר מכן למרות
שגודלים בבית של תורה נוטים בדרכם והשקפת עולמם ולא זוכים להמשיך לעסוק בתורה
ולגדול כתלמידי חכמים, אולם תורתנו מלמדת אותנו שאדרבא שיש להקדים ולהעריך
ולכבד יותר את לומדי תורה על פני כל דבר אחר, ולזאת חובה על כל אחד מאיתנו להפנים
ולהפגין את ערכה של התורה ולומדיה כמרכז חיינו כאשר נבאר.

בגלל האלמנה ובניה אש אהבת התורה בוערת בקרבו

נפתח בסיפור מדהים מעורר השראה. באחת ממדינות ארה"ב חי לו גביר, נדבן ידוע, שלא
היה משיב את פני איש ריקם. ברם, כנהוג אצל גבירים שכאלו, אין נותנים לכולם אלא
סכום שאינו גבוה במיוחד. עשרות נצרכים מתדפקים מידי יום על דלת המשרד, והנדיב
מעניק לכולם שטרות כמנין ח"י דולר. גם אחד מראשי הישיבות שקיבל את כתובתו של

איך זוכים לאהבת התורה

אותו נדיב, המתין מעבר לדלת לשכתו. תקוה קלושה נצנצה בו, שמא יעניק לו הגביר מתת מרובה יותר. וראה זה פלא! כשנכנס ראש הישיבה, אחז הגביר בידו את 18 הדולרים על מנת לתתם לו, אולם אך פתח ראש הישיבה בדבריו, והחל לומר כי הוא עומד בראשות ישיבה גדולה בארץ הקודש - נפערו עיניו של הגביר בחיבה ובערנות. הוא הניח מידי את הדולרים, והחל מתעניין בגודלה של הישיבה, במניין הבחורים החובשים את ספסליה ובמסכתות הנלמדות בין כתליה. לכשבא על סיפוקו, רשם המחאה על סכום גבוה, הניחה בחום בידו של ראש הישיבה ונפרד ממנו לשלום. ראש הישיבה עשה את דרכו החוצה, כשליבו נותן שבח והודיה לה, ולתקופת השנה, כאשר ערך שוב את מסע המגבית בארה"ב, סר בשנית אל מעונו של הגביר. גם עתה קיווה שהגביר יבדילנו לטובה משאר הנצרכים והגבאים, ויתרום סכום מכובד. ואכן, גם באותה פעם חזר המחזה על עצמו. הגביר אמנם לא זכר את ראש הישיבה מן השנה שעברה, אולם הוא התעניין שוב בפרטי הישיבה ורשם בשנית סך גבוה במיוחד. כך חזר הדבר ונשנה גם בשנה השלישית, וראש הישיבה חש שאינו יכול להתאפק יותר. "יאמר לי כבודו", שח בנועם, "הלא הוא מעניק לכל מטרה וענין סכום של ח"י דולרים, מדוע אפוא זכיתי אני להיבדל לטובה ולקבל סכום עצום מידי שנה לישיבה שאני עומד בראשה?" וכה השיבו הגביר, בהפליגו עשרות שנים לאחור, אל מחוזות ילדותו: "נער הייתי, ואת אבי לא הכרתי מעודי, כי בעודי ילד קטן - הסתלק לבית עולמו. נותרנו שנינו, אמי ואני, בודדים וגלמודים בעיירה נידחת בפלך וילנא. כך חלפו ימים ושנים, ובהגיעי לגיל שלוש עשרה - שלחתי אמי אל הישיבה בוילנא. היא התגברה על הרגשות הרחימאיים שבקרבה, ובגרונ חנוק מבכי נפרדה ממני. הגעתי לילנא והתיישבתי בבית המדרש, בודד וגלמוד, מבוייש, ותחת שחיי אחווה גמרא גדולה ובלויה, גמרתו של אבי ז"ל. ישבתי ולמדתי שעה, שעתיים ושלוש, והרעב החל להציק לי. את מעט הצידה ששלחה אמי עמי - כיליתי בעודי בדרך, ובטני הציקה לי. השמש כבר שקעה, לא נותרה בידי ברירה. פניתי לאחד היושבים בשאלה, כשפני סמוקות מבושה: 'היכן אוכלים הבחורים?', והלה השיבני בקורטוב תמיהה: 'זכי אינך יודע? אוכלים טעג!'. עד מהרה התברר לי, כי הישיבה אינה מעמידה חדר אוכל לרשות הבחורים, בעלי הבתים שבוילנא מנדבים מפת לחמם על מנת להאכיל את בחורי הישיבה - והבחורים אוכלים טעג, כלומר 'ימים'. כל יום - בבית אחר! ניגשתי אל האחראי על שיבוץ הבחורים בבתיים של אנשי וילנא, והצגתי את עצמי, ממתין בסבלנות לשמוע היכן אסעד הערב. "האחראי העיף מבט בפנקסו והמהם: 'רק כתובת אחת נותרה פנויה הערב, מדובר באשה אלמנה עניה מרודה, המתגוררת בסמוך לבית המדרש, ולה ששה יתומים. שמחה היא להאכיל ולהשקות בחור ישיבה, אך את זאת אבקש ממך' וכאן הונמך קולו, 'אל נא תהיין לבקש תוספת אוכל וכדומה! עליך לדעת כי כל פירור אוכל שייכנס לפיך - ייחסך מפיו של אחד היתומים האומללים. בתיאבון!' פטרני לשלום. "באותה שעה רציתי לקום ולברוח חזרה הביתה! גם כך לא הייתי תלמיד מבריק במיוחד, ודברי הגמרא מעולם לא חדרו למוחי בבת אחת. גם כך הייתי מלא וגדוש בגעגועים הביתה, אל אמא הבודדה, וכאשר הבנתי שאפילו ארוחה מסודרת לא אוכל למצוא בין כותלי הישיבה - כשל כוח סבלי. הרגשתי כי כל הקשיים

איך זוכים לאהבת התורה

שבעולם נערמים אל מולי בבת אחת, וכי איני יכול עוד. הרהרתי בעצב במצבי העגום, ולבסוף החלטתי, כי אמנם אסעד הערב בביתה של האלמנה, אולם רק הערב! מחר כבר לא אהיה כאן! מחר כבר אעלה אל הרכבת ואשוב הביתה אל אמא האהובה □ הדרך לביתה של האלמנה האומללה ארכה לי כמחצית השעה - למרות שרק כמה עשרות צעדים הפרידו בין בית המדרש לבית האלמנה. הלכתי ושבתי חזרה על עקבותיי, הלכתי וחזרתי, ולא מסוגל הייתי להיכנס אל הבית פנימה ולהתיישב אל השולחן. הלא אני עצמי - יתום הייתי מעודי, ואת הרעב ממנו סובל יתום הכרתי מקרוב ממש □ כיצד יכול הייתי לפסוע בשלווה ולסעוד מפיתם של יתומים?! אלא מאי? בסופו של דבר הכריעני הרעב, והקשתי חלושות על הדלת הרעועה. "הדלת נפתחה לרווחה, ובעדה הציצו שישה ראשים, שישה יתומים, עיניהם בוערות ופניהם מאירות □ 'מי בא אלינו?' נשמע קולה של האלמנה בחדווה, והיתומים השיבו בעליצות כמקהלת לויים: "דער תלמיד חוכם, דער תלמיד חוכם!" 'נו נו תיכנס כבר, תלמיד חוכם!' דחקו בי הזאטוטים, וידיהם הקטנות משכו אותי פנימה. אח, אילולי היו אווזים בי - כי אז הייתי נמלט על נפשי כלעומת שבאתי, נוכח המחזה המחריד שנגלה לעיני. על השולחן הרעוע עמדו שבע צלחות, על שש מהן מונחות מנות אוכל, והשביעית - ריקה □ וטרם היה בידי סיפק להתבונן כה וכה, נשמע קולה של האלמנה: 'קינדערלאך, של מי הצלחת הריקה?', והללו משיבים במקלה: 'של התלמיד חוכם!'. וטרם הבנתי מה אמור 'תלמיד חוכם' בן שלוש עשרה לעשות עם צלחת ריקה - כבר הושיבוני הללו אל השולחן. והאם שאלה: 'נו, קינדערלאך, מה עלינו לעשות? ואז, כמו לפי אות מוסכם מראש - הרפו ממני ששת היתומים, וכל אחד אחז בצלחתו והעביר חלק ממנתו אל צלחתי". הגביר בכה כתינוק. "המבין אתה מה פירוש הדבר? שישה יתומים רעבים מעבירים בחדווה בלתי נתפסת אוכל - מצלחתם לצלחתו של 'תלמיד חוכם'. אך בכך לא תם המחזה. הקטנטנים הללו סובבו את כסאי ולא הניחו לי, עד שלא ראוני אוכל לשובע נפשי". "תלמיד חוכם, מהמלפפון שלי עוד לא אכלת! תבע אחד, 'ומה עם הקציצה שלי, תלמיד חוכם?' החזיק אחריו השני, וכן על זו הדרך. ולא נתקררה דעתם עד ששבעתי מכל המטעמים שהערימו על צלחתי. עד שלא ראה כל אחד מהם בעיניו, כי אכלתי ממנת חלקו - לא נרגעו היתומים העניים ולא התיישבו לאכול אף הם. ולאחר ששבעתי וברכתי, ואף הודיתי בכל לבי לאלמנה טובת הלב ולילדיה הנעימים, פנתה האם לילדיה ואמרה: 'נו, קינדערלאך, התלמיד חוכם רוצה ללכת, מה תבקשו ממנו?' הגביר הניח ידו על ליבו ועיניו טרם יבשו. "אני מבטיחך" שח באוזני היושב מולו, "באותם רגעים מוכן הייתי למלא כל בקשה שבעולם! כריתי אוזני לשמוע מה יבקשו היתומים העניים טהורי הלב וטובי העין, והילדים הטהורים ביקשו כך: 'תלמיד חוכם, תברך אותנו שנזכה לגדול בתורה."! קולו של הגביר התלעלע וכתפיו רטטו בבכי בלתי נשלט. "שנזכה לגדול בתורה" חזר בקול מלא ערגה על אותה בקשת נצח מופלאה שנישאה באוזניו לפני עשורים רבים - ומאז היא מצטלצלת במוחו ובליבו □ לבסוף נרגע, מחזה דמעותיו, העלה בת שחוק על שפתיו וסיים בלחש: "הלא תבין, כי אותה מחצית שעה שעשיתי במחיצתם של אותם יתומים אוהבי תורה, החדירה בעצמותי ובנשמתתי להבת אש של אהבת תורה שאינה יודעת שובע, מאז

איך זוכים לאהבת התורה

ועד היום. כמובן שאת הישיבה לא עזבתי, לא ביום המחרת ולא בימים שלאחר מכן. נשארתי דבוק אל הסטנדר והגמרא, כשבליבי בוערת אהבת התורה ובאוזני מצטלצלת בקשתם של היתומים: 'שנוכה לגדול בתורה!' אח, היו אלו ימים... "אילו הייתי נשאר בישיבה - לבטח הייתי צומח להיות תלמיד חכם חשוב" ספק הגביר כפיו בצער, "אלא שבדיוק באותה שנה פרצה המלחמה, ונאלצתי לנוס על נפשי. כך התגלגלתי לארה"ב בליט ברירה, וכדי לחיות ולהתקיים, שלחת ידי בעסקים. ברם!" נפנף הגביר באצבעו, "את אהבת התורה שהחדירו בי אותם יתומים - לא ייקח ממני איש לעולם! לעולם" □ (דרך עץ החיים)

תירוץ הכלי יקר מפני כבוד התורה

ובזה נבוא למה שתירץ הכלי יקר. כיון שהקב"ה רצה להנחיל לישראל את ערך וחובת כבוד התורה לכן בחר בקהת הקטן לשאת את הארון וימנו אותו קודם בכדי שיבינו שכבוד התורה קודם לכל, ואילו נתן משא הארון לגרשון לא היה אפשר ללמוד על חובת כבוד התורה כיון שהיו חושבים שקיבל את משא הארון מפני בכורתו ולא מפני גדולת התורה.

כן מצינו ביעקב שבירך את אפרים לפני מנשה הבכור

ויש להוסיף שהוא על דרך מעשה יעקב כאשר הביא יוסף את אפרים ומנשה והיה ויכוח מדוע יעקב שיכל את ידיו בברכתו אותם ואמר יעקב אבינו שאמנם ידעתי ובכוונה שיכלתי את ידי כי אפרים העמל בתורה קודם למנשה הבכור שעסוק במלכות כי כתר תורה קודם, והוסיף בך יתברך ישראל ישמך אלוקים כאפרים ומנשה וישם את אפרים לפני מנשה. ונמצא מדברי יעקב למדנו שהקדים את כבוד התורה קודם לבכורה ומלכות.

מעשה עם עשיר ורבי אלחנן ווסרמן זצ"ל מהו כבוד תורה

ומעשה שהיה בזמן הרב אלחנן ווסרמן שיצא להתרים לצורך הישיבה בשל המצב הקשה אליו נקלעה, הלך לאחד העשירים התומכים בישיבה, היה זה זמן חורף והיה שלג בוץ בדרכים, וכשהגיע לבית הגביר היה כולו רטוב ונעליו מלאות בוץ, והנה אותו הגביר ביתו כולו מרופד בשטיחים והכל נקי ומצוחצח, התחיל רבי אלחנן לחכוך בדעתו מה יעשה מהיכן יכנס לבית מבלי להזיק, לבסוף נזכר והחליט להכנס מהמטבח, ששם הכניסה צדדית ללא שטיחים וחפצים רבי ערך. הגיע ודפק בדלת המטבח, בנותיו של אותו עשיר שהיו באותו זמן במטבח פתחו וראו לפניהם את רבי אלחנן ווסרמן, מהר רצו לקרא לאביהם, משבא וראה את רבי אלחנן, נתן לו שלום ושאל למה כבודו בא מהדלת הצדדית ולא מהדלת הראשית? ענה רבי אלחנן שהיות ונרטב כלו ונעליו מלאות בוץ, לא יכל להכנס מהכניסה הראשית שמא ילכלך ויגרום נזק, ענה לו אותו הגביר האם אתה רוצה להרוס את כל החינוך שאני רוצה לחנך את ילדי? ובכן ישנן שתי אפשרויות האחת שתשאר פה ואני לא אקבל ולא אדבר אתך והשניה שתלך לדלת הראשית תכנס ותדרוך על כל השטיחים, ותתישב על הכורסא, עם כל הרטיבות, אז אני אקבל אותך ואשמע את דבריך. ובלית ברירה חזר רבי אלחנן לדלת הראשית ושם נכנס לסלון בדחילו ורחימו, ואז אמר לו הגביר אל תפחד להפך תדרוך ובא שב על הספה ללא חשש, ואז אמר לו אותו הגביר כבוד

איך זוכים לאהבת התורה

הרב אני כל הזמן עובד לחנך את ילדי ובנותי מה זה כבוד תורה, ואיך צריכים לכבד תורה והנה ראה מה אתה עושה, באת מהמטבח בשביל שהשטיחים לא יתלכלכו, כלומר השטיחים יותר חשובים מהרב וכך עלול להרס החינוך של הילדים, ואילו הם צריכים לראות ולהבין שהרב יותר חשוב מהשטיחים והרהיטים, ומכל כבוד הבית וזהו כבוד תורה, וכאשר ראה את כוונתו בירכו בזכות מה שנהג לכבוד התורה שיזכה לשני חתנים תלמידי חכמים, ואכן כך היה.

המזלזל בתלמידי חכמים אינו זוכה לבנים חכמים

ונביא על כך שלושה מאמרי חז"ל המלמדים אותנו יסוד הנ"ל שהמזלזל בכבוד התורה אינו זוכה לבנים חכמים, מאמר ראשון. כמבואר במסכת נדרים דף פא ע"א ומפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן? וכו' רב אשי אומר משום דקרו לאינשי חמרי. ופרש"י מסכת נדרים דף פא ע"א דקרו לאינשי חמרי שאין נוהגין להן כבוד ומבזין אותן מפני תורה שבהם.

מעשה עם הגרש"ז אוירבך זצ"ל

ואכן כך היה מעשה עם הגרש"ז אוירבך זצ"ל פעם פנה אחד התלמידי חכמים בשאלה לגרש"ז שאינו מבין כיצד שכנו בעל בית פשוט זכה לבנים מוצלחים ותלמידי חכמים והוא כתלמיד חכם אינו זוכה לכך עם בניו, הגרש"ז בהכירו את הנפשות הפועלות במה דברים אמורים השיבו ששאלתו כבר נשאלה בגמרא מסכת נדרים דף פא מדוע אין בניהם תלמידי חכמים ואחד מתרוצי הגמרא אמר רב אשי משום שקוראים לאנשים חמורים, פירוש הדברים כאשר נתבונן בבעלי בתים פשוטים הרי הם מתבטלים לחכמי התורה וכל הזמן מוקירים ומכבדים ומדברים עליהם בכבוד ובהערצה כך שבניו סופגים מהבית ערך עליון ללומדי התורה וממילא כל משאת ליבם ושאיפתם להיות גם כן גדולי תורה, ואילו תלמידי חכמים האוירה בביתם בדיוק ההיפך זלזול והשפלה של כל מיני חכמים ואת אותו זלזול מקבלים בניו מהאוירה של הבית שאין ערך ללומדי התורה וממילא אין לו שום תשוקה ושאיפה להידמות לתלמידי חכמים, ולכן תיזהר בביתך בדבריך.

פעם ראשונה אחרי ששים וחמש שנה התחיל ללמוד

בתלמוד תורה מסוים על יד פתח תקווה, לא רחוק מכאן, אתם יודעים שאין בהפסקות צלצול אלא שירים. שם, באותו תלמוד תורה, השיר שהיה מתנגן בסוף כל הפסקה זה השיר ששרנו עכשיו. אבל מכיוון שזה תלמוד תורה חסידי, אז שם השיר היה נשמע בהברה חסידית. "לדברי הרב פלאי, יום אחד סיפר לו אחד המחנכים באותו תלמוד תורה כי באחד הימים ראה בשער התלמוד תורה קשיש בעל חזות חילונית, שעומד ומסתכל פנימה. אותו מחנך שלח אל הקשיש מישהו שייגש אליו ויברר כיצד ניתן לעזור לו. "ואז הקשיש אמר: 'תשמע, אני יצאתי לפנסיה ואני כל יום עושה הליכה ליד התלמוד תורה. כל יום אני עובר בתלמוד התורה בזמן הצלצול וכשאני שומע את הניגון הזה - הוא שובר את לבי. אני תמיד מנסה להבין את המילים. אני יודע כמה שפות, אבל את המילים של הניגון הזה אני אף

איך זוכים לאהבת התורה

פעם לא מצליח להבין באיזה שפה זה "אתה רוצה להגיד לי שאתם הדתיים כל כך אוהבים את התורה"? או אז נאות המלמד הזה להסביר לו את משמעות המילים בידיש. "השיר מדבר על מתיקות התורה, שאם היו מבינים ומרגישים כמה התורה מתוקה וכמה היא ערבה - היו משתגעים אחריה." אותו קשיש התפלא. "אתה רוצה להגיד לי שאתם הדתיים כל כך אוהבים את התורה, שאתם שרים לה כזה שיר יפה?", שאל. אומר לו המלמד החסידי: "בוודאי", והיהודי הקשיש הולך לדרכו. שבועיים לאחר מכן הם נפגשים בשנית, ואז הקשיש פותח את פיו ואומר: "עד גיל 65, מעולם לא פתחתי ספר קודש. אבל אז כשפגשתי בכך והסברת לי את המשמעות של השיר, אמרתי לעצמי שאם הדתיים כל כך אוהבים את התורה עד שהם מחברים עבורה שירים כאלה אני רוצה לראות מה זה. אז בגיל 65 התחלתי ללמוד תורה", סיכם הקשיש וריגש את כל הנוכחים סביב.

איך זכה רב פפא שכל בניו תלמידי חכמים

מסופר במסכת הוריות דף יב ע"ב בעא מיניה רבא מרב נחמן: משיח שנצטרע מהו באלמנה? מידחא דחי או מיפטר פטר? לא הוה בידיה. זימנין הוי יתיב רב פפא וקמבעיא ליה, א"ל הונא בריה דרב נחמן לרב פפא, תנינא: אין לי אלא שעבר מחמת קריו, עבר מחמת מומין מניין? ת"ל: והוא. קם נשקיה ברישיה ויהיב ליה ברתיה. וכתב החזון איש בספרו אמונה וביטחון פרק ג סימן יט שמעשיו של רב פפא שבשביל חידוש אחד נשקו ונתן לו את ביתו לאשה זה מראה את גודל אהבת התורה שהיית בו. וממילא כאשר בבית שומעים ורואים את הערכת ואהבת התורה זה משפיע על הגדלים בבית.

האוהב תלמידי חכמים זוכה לבנים תלמידי חכמים

עוד חז"ל המלמדנו על כך שלפי הערכים שמדוברים בבית זוכים לכך בבניהם, מאמר שני.
מבואר במסכת שבת דף כג ע"ב אמר רבא דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן, דמוקיר רבנן הוו ליה חתנוותא רבנן, דדחיל מרבנן הוה גופיה הוי צורבא מרבנן, ואי לאו בר הכי הוה משתמען מיליה כצורבא מרבנן. **ושואלים המפרשים** מדוע בגלל שאוהב תלמידי חכמים זוכה לבנים תלמידי חכמים היכן המידה כנגד מידה? וישנם פירושים רבים בדבר. **אולם לענ"ד** שוב כנ"ל כי הדבר ברור מאליו שלפי הערכים שאדם משדר בבית כך משפיע על בניו ובדרך זו הם הולכים כמו שסיפרנו בשם הגרש"ז אויירבך.

איך הפחד יצחק זכה לאהבת התורה

מסופר על הרב יצחק הוטנר בעל הפחד יצחק ששאלו אותו תלמידיו מהיכן רכש את אהבת התורה שלו, והשיב שהיה מתגורר בארה"ב אביו היה סוחר באבנים טובות והיה תמיד בטיסות לרגל מסחרו כך שגדלו בחיק האמא והנה פעם האבא חסר ממסחרו ורכש שרשרת יקרה מתנה לאמא, אולם למרות יופיה ויוקרתה האמא לא לבשה אותה הילדים שאלו את אמא מדוע אינה לובשת את השרשרת היקרה שאבא קנה לה, השיבה שאין לה מספיק שמחה להינות מהשרשרת אבל בעוד כחודש יצלי שהיה בגיל תשע יסיים מסכת

איך זוכים לאהבת התורה

רק אז יהיה לי שמחה ואענוד את השרשרת, מעשה זה השפיע עליי עד כמה גדולה התורה וחדר בליבי אהבתה.

עצת הגר"ח פלאגי ברכת בניו הדגש בתחילה על התורה

ובדומה לכך כתב בכף החיים (פלאגי) סימן לב אות סג עוד ראיתי להרב עמודי שמים דף ת"א ע"א דכתב, כשמברכים את הילדים, אלא דצריך שיזהרו המברכים שיברכו ברכות לראש שיזכו לתורה ואחר כך בעושר והצלחה ובני חיי וכיוצא ולא יעשו הפך, וזה פירש הרב עוללות אפרים במאמר מפני מה אין יוצאין בני תלמידי חכמים תלמידי חכמים מפני שלא ברכו בתורה תחילה, והוא דמי שהוא אוהב תורה, הוא מברך תחילה שיהיה בנו תלמיד חכם, אבל מי שאינו אוהב את התורה מברך תחילה שיהא עשיר, ולכן שפיר אמרו כי הסיבה דאינן יוצאים בניהם תלמידי חכמים הוא מפני שלא ברכו אותם בתורה תחילה, ירצה ברכה ראשונה לא ברכו שיהיו תלמידי חכמים שיעסקו בתורה לשמה, ולפי מדתם לא יזכו לתורה, יעויין שם ע"כ. ואכן זה מה מסר לדורות בברכתו את נכדיו כנ"ל.

מעשה מדהים איך חזר להתחבר לתורה

הובא בדרשו הסיפור שסיפר המחנך הרב יעקב רבנוביץ מחנך בתלמוד תורה בבית שהיה מלמד את התלמידים חומש ובכל מחזור שגומרים את חמישה חומשי תורה עושים מסיבה מיוחדת לייקר בעיני התלמידים את ערכה של התורה, ולכן היו הכנות מיוחדות למסיבה וכולם היו ברגושים גדולים לקראת המסיבה ודרכו היא שערב לפני המסיבה הולך לכותל להתפלל על אשר זכה ללמד את ילדי ישראל את תורה שבכתב ומתפלל להצלחתם בעתיד, והנה בשנת תשע"ה היית מסיבת החומש והלך בערב לפני המסיבה לכותל והתפלל מעומק הלב כדרכו בכל סיום, לאחר מכן נכנס לאחד מחדרי הכותל לשבת קצת שם ופתאום קם בחור עם כיפה קטנה על ראשו ושגא רביה רביה ומאוד התרגש ובכה, הרב לא הבין מה קרה ולאחר שהתבונן נזכר שהיה מתלמידיו לשעבר לפני כשנים עשר שנים אולם הוא יודע שתלמיד זה לצערו לא הצליח במשך דרכו כי היית לו משפחה קשת יום והדרדר, והנה אותו תלמיד לאחר שהציע לו הרב אולי כוס מים או לצאת לאויר בחוץ להרגיעו, אמר התלמיד אין לו צורך יש לו שתיה הוא רוצה שישב איתו לספר לו, ואכן התיישב והתחיל התלמיד לספר את המשך דרכו לאחר התלמוד תורה נכנס לישיבה אך מצבו הרוחני לא היה כל כך טוב וסילקו אותו מהישיבה וכך ניסה עד מקום אך מחוסר משפחה ותמיכה נואש ומצבו הלך והדרדר, בצר לו היה נצרך לדאוג לפרנסו בלי מקצוע התחיל לעסוק בשיפוצים קטנים וכך הלך והתפתח בצורה נפלאה בעסקיו אך מנותק כמעט לגמרי מהיהדות לא תורה ולא תפילה ומתוך הצלחתו הכלכלית רכש לעצמו דירה והתגורר לבד וכבר הוא מעל עשרים חי בבדידות ושעמום ורקנות, והנה הגיע פסח החליט לעשות קצת סדר וניקיון בבית ומצא הרבה קלטות שיש לו החליט להמיר אותם לדיסקים אך השאיר את זה לחול המועד ואכן בחול המועד התחיל להמיר ומצא חבילת קלטות ממסיבת החומש בשנת תשס"ב כשהיה לומד בתלמוד תורה, מאוד סקרן אותו והחליט לשמוע וכך התחיל לשמוע את דברי העדוד של הרביה הרב רבנוביץ את הסיום ואת

איך זוכים לאהבת התורה

השירה ודברי החיזוק וכל כך התגעגע לימים ההם איזה שמחה היית ומאוד התרגש והחליט לעצמו שהוא חייב לחזור ולעשות גם מסיבת סיום ולכן החליט ללמוד מסכת ביצה בכדי לזכות לאותם רגשות של שמחה והתרוממות מיוחדות שהיו אז, ואכן למד מסכת ביצה בסתר והחליט לעשות מסיבת סיום לעצמו בצינעה ולזאת קנה דברי מתיקה והגיע לכותל חיפש פינה שקטה וישב לסיים את מסכת ביצה והנה להפתעתו פתאום רואה את הרביה שבזכותו עורר בו את התשוקה לסיים ולכן שאג מרוב שמחה והפתעה, ואכן הרביה מאוד התרגש איך מהשמים זמנו בערב מסיבת הסיום לפגוש את תלמידו שהתרחק ובזכות המסיבה זכה לחזור שוב ללימודיו כיון שזכר עד כמה הדבר נגע לליבו חשיבות ומתיקותה של תורה, כך שלמחרת במסיבת החומש סיפר בהתרגשות עד כמה כוחה של המסיבה הזו. ללמדנו כמה משפיע המסר על ערכה של תורה וככל שמרוממים את כבודה הדבר מחבר את המשתתפים לאהבת התורה.

דברי האור החיים על מתיקות התורה

כתב האור החיים דברים (פרשת כי תבוא) פרק כו פסוק ח ושמחת בכל הטוב, אל התורה כאומרם ז"ל (ברכות ה' א) ואין טוב אלא תורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם:

להרגיש מתיקות התורה

בחור אחד שלא מצא מקומו בעולם הישיבות, והתמקם בקרנות הרחוב, בקש להכנס למרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל. לאחר שנכנס להפתעת הגבאים הוא מוציא תמונות של 'סטייק' ומצגיה להרב שטיינמן, ושואל 'הרב אוהב כזה סטייק?' שאל אותו הרב: 'מה זה סטייק?', משיב לו הבחור, זה בשר אבל לא סתם בשר אלא 'הבשר' מאד מאד טעים, האם הרב רוצה שאביא לו כזה בשר לאכול, יש כאן חנות קרובה ואני יכול להביא לרב חתיכה משהו משהו. ענה לו הרב 'לא, אל תביא!' שואל הבחור את הרב 'אולי הרב אוהב גלידה, אני יכול להביא בחנות ברחוב הסמוך יש גלידות מאד טעימות'. הרב שטיינמן תמה מה רצונו של הבחור, הסתכל על הרב לוינשטיין ושאלו באידיש 'מה הבחור רוצה ממני?!' השיב הבחור מעומק ליבו: 'ראש הישיבה! אני מסתובב כבר עשר שנים בישיבות, ואין לי טעם בגמרא, אין לי טעם!! אומרים לי שיש טעם בלימוד, אבל אני לא מוצא שום טעם, רק בבשר וגלידה! הראש ישיבה רוצה אני יביא לו סטייק ויראה כמה זה מתוק וטעים! אמר לו הרב שטיינמן! אולי אתה יכול להגיד לי מה האוכל הכי מתוק שיש? הבחור התחיל לחשוב, והשיב: "שהוא לא יודע כעת לומר בדיוק, אין לו כרגע מנוחת הנפש לחשוב על כל המאכלים הטעימים ולהחליט מה הכי מתוק. 'אני כן יודע' השיב לו הראש ישיבה ברכות, 'האוכל הכי מתוק הוא הדבש! הוא הכי מתוק בבריאה, ואספר לך מה שהיה פעם בעירנו, יהודי קיבל אורח חשוב ורצה לכבדו, וכבדו בכפית דבש מתוק, הגיש לו, והאורח טעם ומיד אמר 'אי מר כלענה, זה מר, למה אתה אומר לי שזה מתוק?! אמר לו בעל הבית אולי טעיתי ואני גם יטעם, והוא מכניס לפיו כפית דבש והנה מתוק מתוק! שואל המארח

איך זוכים לאהבת התורה

את האורח, תגיד לי האם יש לך פצעים בפה? כן השיב האורח יש לי פצעים בפה, אמר לו המארח 'עכשיו מובן, הדבש הוא מתוק, כל עוד אין פצעים בפה, אבל כשיש פצעים אז הוא הופך למר וכואב! אמר לו הרב שטיינמן, התורה היא מתוקה מדבש! אבל כל זה כשאוכלים אותה ואין פצעים בפה, שאין דברים אחרים בראש! אבל כשיש דברים אחרים בפה ובראש אז לא מרגישים במתיקות הדבש ולפעמים הוא אפילו נהיה מר. מתיקות התורה היא רק בריכוז כל מחשבותינו רק בה, בלי לחשוב על הבלי העולם הסובבים אותנו, רק אז נרגיש במתיקות העצומה של התורה.

מוסר השכל

הראת לדעת כי כל בית יהודי הרוצה להצליח לגדל דור ישרים מבורך תלוי בבני הזוג כיצד מדרגים את הערכים בביתם ומה הערכים שמשדרים לבני הבית, כי הילדים קולטים טוב מאוד מה חשוב אצל הוריהם, ולפי זה הם מתחנכים וזה מה שמשפיע עליהם ואת זה הם מיישמים. ולזאת כאשר רואים שכל צורכי הבית מעדיפים לעשות על חשבון לימוד התורה או שיעורי תורה ומעדיפים תמיד לבטל את לימוד התורה כדי לא להפסיד ממון, וכמו כן הילד רואה בבית מהיא שיחת החולין של האב, האם הוא מדבר לשון הרע על אנשים, הילד גם רואה מי הם חברי האב, עם מי הוא מדבר ועל מה הוא מדבר כל הזמן, ומה היא פנימיותו, וכל זה משפיע עליו כיון שההורים הם הדמות לחיכוי אצל הילדים. ולכן אם כאשר האב בא הביתה, הוא עוסק רק בצרכי חולין, הילד רואה במה האב מתעסק ומדבר כל מיני דברי חולין, ואולי אף מגדיל לדבר כל הזמן בצרכים גשמיים ומדבר על חשיבותם, ומתלהב מכל רהיט חדש שקנו לבית, מלטף אותו ומשבח אותו, ואם קנו מכשיר חשמל חדש, האב מתלהב, או מתפעל מהרכב שקנה השכן. או משבח את העסקנים או עשירים או פוליטיקאים וכדומה, הילד רואה מה חשוב לאבא, וקולט מה סדר העדיפויות, וברוב המקרים (לצערנו) כבר לא יצא ת"ח. הוא ירדוף אחרי הכסף כשיתבגר. לעומת זאת, יש אנשים, שלא הוגים בתורה כל כך, אלא כל היום מתעסקים בעבודתם לפרנסתם, אבל כשהם מגיעים הביתה בערב, לאחר שהם אוכלים ונחים קצת, למרות שהם עייפים, מיד הם רצים לשיעור. בכל פעם שיש להם זמן, הם הולכים לשיעור. וגם כאשר הם נמצאים בבית, הם מדברים על חשיבות התורה ותלמידי חכמים, ואומרים כמה חשובים העוסקים בתורה, וכן שחים בהתלהבות על ראשי ישיבות ורבנים, ומעריכים אותם, ואף תומכים כספית בישיבות ובתלמידי חכמים. ממילא הילדים קולטים שהדבר החשוב ביותר הוא לשבת וללמוד תורה, ואבא הולך לעבודה מפני שהוא זקוק לפרנסה, אבל המטרה היא התורה ולימוד התורה ממילא הוא מפנים שזה הדבר החשוב ביותר בחיים ושואף להגיע לכך ומתאמץ להצליח בלימודים וכך הולך וגודל עדי היותו לתלמיד חכם. ויהי רצון שנשכיל להבין ולעשות לתת את הערך העליון בביתנו לתורה הקדושה ולמצוותיה ועל ידי זה נזכה לבית של תורה וקדושה ולגדל דור ישרים מבורך ברוח ישראל סבא ולראות בשובע שמחות אמן ואמן.

בברכת התורה ושבת שלום ומבורך

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

ישקני מנשיקות פיהו

וּמְעֵלָה בּוֹ מְעַל (ה, יב)

יש מצב של 'שייכות'. של קשר.

- אתה שייך למשהו. מחובר אליו.

וזה משהו 'פנימי' אצלך. והוא גם מתבטא בהתנהגות חיצונית - המתאימה למערכת שייכות זו.

'מעילה', היא כמו - 'מעיל'.

ובדומה לכך - 'בגידה', הקרובה ל'בגד' (עי' רש"ר הירש ויקרא ה, טו).

דהיינו:

אדם שקיבל עליו להיות נאמן למשהו, ולא נהג כך, זה מגלה - שהוא היה רק 'מעיל'. רק 'בגד'.

- רק - חיצוניות.

הוא רק נהג כנאמן. ה'פנימיות' שלו - לא היתה שם.

- ובאמת, אין אפשרות לשמור את זה ככה. ההתכחשות הזו - לא תחזיק מעמד.

וביום אחד - זה קרה. הפנימיות שלו - פרצה החוצה. הוא 'מעיל'.

ואז זה היה ניכר. זה התגלה אפילו ב'בגד'. זה יצא מה'פנים' - אל ה'חוץ'.

המסקנה:

כשיש שייכות אמיתית, חזקה, פנימית - אז מאוד קשה 'למעול' בה. המעילה מתרחשת,

רק כשהשייכות אינה שלמה 'עד הסוף'. כשהיא אינה 'ממלאת' את הפנימיות.

- לכאורה.

*

הכי אבסורד שיש

'ישקני מנשיקות פיהו' (שיה"ש א, ב).

ה' יתברך - 'ישקני'.

וזה קורה באמת! שלמה המלך מעיד על כך!

- מתי?

- בימים הקרובים: בחג מתן תורה.

ביום קדוש זה, קרה הדבר הכי בלתי יאמן שיש:

- התחברנו - לה' יתברך!

הכי בלתי יאמן. הכי אבסורד. הכי לא יתכן שיש.

ה' יתברך - ברא את העולם כולו. מציאותו היא אינסופית, ואי אפשר לתאר אותו בכלל. לא ישיגוהו משיג הגוף. הוא הכי הכי 'נעלה' שיש. 'למעלה' מכל השגה ותפיסה.

וכמה שנהיה 'גדולים' - אפילו 'הגדול בענקים' - אברהם אבינו, לא יכול היה להשיג אותו יתברך. אפילו לא משה רבינו. וגם אם היה אפשרות שהם יהיו הרבה יותר 'ענקים' ממה שהם היו באמת, זה לא היה קורה.

- וכך כך למה?

כי הוא יתברך - בלתי מוגבל. אינסופי. ואי אפשר להשיג אינסוף. זה פשוט וברור.

ואנחנו - גוש אדמה מהלך. עפר אנו. ואל עפר נשוב.

ומה 'מקום' של אינסוף, גם אם תסתכל במקרוסקופ הכי משוכלל - לא תוכל לראות מציאות של 'אדם'. אנחנו מאוד מאוד קטנים - ביחס למציאותו יתברך.

והוא יתברך רצה - להתחבר אלינו.

וכמה שננסה להסביר שוב ושוב שזה אבסורד, ולא יתכן, ובלתי אפשרי, לא נצליח. כי עד כמה שהוא אינסופי, אז ה'בלתי אפשרי להתחבר אליו' - גם הוא אינסופי.

- ובכל זאת, הבלתי אפשרי - קרה.

*

הדוד והרעיה

אז הוא יתברך, בחר - לצמצם. להסתיר. להעלים. וכך - להתחבר אלינו, קרוצי חומר זעזערים.

והיה זה חיבור - של 'ישקני מנשיקות פיהו'.

חיבור - עד המציאות העליונה והנפלאה הזו, של 'פה'. של 'נשיקה'. חיבור, של איש - ואשה. 'דוד' - 'רעיה'.

הרעיה ה'עליונה', זו השכינה הקדושה. ה'גילוי' שלו יתברך - כ'שכינה'.

וה'איש' העליון, זה קודשא בריך הוא. הגילוי שלו יתברך - כ'איש'.

והרעיה הזו, היא כמו 'אמא' שלנו. של נשמות ישראל. אנחנו אחוזים בה. אנחנו אפילו 'איברים' שלה. היא שורש נשמות ישראל, 'כנסת ישראל'.

והיא לא נותרה רק בגדר 'שורש'; היא 'נכנסה', עמוק, אל תוכנו. אל המציאות שלנו.

וזה, כבר קרה מזמן. היא הלא הה' האחרונה של שם הוי"ה יתברך, והיא 'נכנסה' - אל תוך מציאותו של אבינו הראשון. אברהם. זו הה' הזו, שנוספה לשמו.

כעת, יש 'נישואין'. בין ה'דוד' - ל'רעיה'.

ואנחנו - שם! לא רק בגדר 'שושבינים', אלא אנחנו חלק - מאותה 'רעיה'!
וכאן, יש שתי סוגיות:

האחת - ההשתייכות. החיבור. הקשר.

והשנייה, 'סגירה' של החיבור הזה. היינו - אין חיבור, לעולם, לאף אחד 'אחר'.
- לעולם!!

*

אין למעלה מזה

אז - 'נשיקות פיהו'.

- היכן הן אותן שתי נשיקות?

אז ככה:

'אנכי הוי"ה אלוקיך'. זו נשיקה אחת.

אנכי, היינו - 'הוי"ה', אלוקיך. מחובר אליך. אתה מחובר אלי. יש בינינו קשר בל ינתק.
והנשיקה השנייה - 'לא יהיה לך'.

אתה 'סגור' - איתי. אין לך אפשרות 'לפצל' את זה לעוד אי אלו 'קשרים'.
- לעולם לא!

ומכאן ואילך, יש 'פירוט' של אותן נשיקות.
דהיינו:

רמ"ח חלקי נשיקה אחת. רמ"ח נקודות של קשר - לה' יתברך.

וגם שס"ה פרטים של הנשיקה השנייה. שס"ה נקודות - של 'שמירה' על הקשר.
- כל התורה כולה.

אז אם אנחנו רוצים להבין מה קרה שם, וגם מה קורה בכל שנה מחדש - הלא אנחנו
חוזרים לאותו מאורע ממש בכל שנה - אז בשתי מילים:
- 'יום חתונתו'.

וממילא, יום שמחת ליבו.

השמחה, על האבסורד - שבכל זאת התרחש. על החיבור ה'בלתי אפשרי', שאירע -
ובעוצמה הכי גדולה שיש.

ואנחנו מצפים לחיבור הזה. ציפיה מתוחה. ציפיה מלאת שמחה עצומה.

ציפיה - ש'בוערת' בנו. בלהבות של אש.

- והלהט הזה, אינו מניח לנו לישון בשקט.

וכך, בלילה שקודם לחתונה הזו, אנחנו ביחד עם ה'כלה'. מקשטים אותה. כ"ד קישוטי כלה. כ"ד ספרי ה'תנ"ך'.

אנחנו מכינים אותה - ואותנו ביחד איתה - לייחוד הגדול הזה. לחתונה המופלאה הזו. וכך מבעיר לנו רבנו הגר"א (שיה"ש א, ב):

'הנשיקות של פיהו... והם אנכי ולא יהיה לך, שהיא האהבה הגדולה שאין למעלה מזה, כמו הנשיקה שמורה על האהבה גדולה ותשוקה נפלאה'.
- אין למעלה מזה!!!

*

עבודה או מציאות

העיקר, אלו תפילות החג. שחרית ומוסף. בפרט מוסף, ובנקודת השיא - קדושת כתר. ארבעים ותשעה ימי ספירה; לילה ללא שינה - הכנת קישוטי הכלה; וכל אלו - כדי להגיע לרגע הזה, בו נחגגת החתונה. בו מתרחש הייחוד הגדול.
ומה קורה אז?

קודם כל - רצון ה' בעולמו, מגיע לידי תכלית. יש ייחוד, יש שכינה בעולם.

ושנית, וזה לא באמת 'שנית' - אלא זה אותו הדבר:

הכתב - היה 'חרות על הלוחות'. חרות. חלק מה'חפצא' של הלוחות. זה לא היה 'כתב' ו'לוחות', כמו שהיו הלוחות השניות; היו אלו 'שנים' - שהפכו ל'אחד'.
והלוחות האלו - זה הלב שלנו. הלב היהודי.

ומה שקרה - זה ש'נתקע תלמוד תורה בליבם' (שיה"ש רבה א, ד).

הנשיקה הראשונה, 'חקקה' את התורה בליבנו. היא הפכה אותנו ל'חפצא' של תורה. זו היתה אחדות ממשית - עם דבר ה' יתברך. עם רצונו. יותר מ'דבדר' ו'רצון' - קשה לכתוב. והנשיקה השניה, עקרה מליבנו את היצר הרע (שם). מעתה - אין 'אל זר'. אין משהו 'אחר'. אין קשרים 'נוספים' חלילה.

מעתה, 'לא תרצח' - זה לא 'ציווי'; זו עובדה.

ה' מודיע לנו - זה לא יקרה. זה חרות במציאות שלכם. אז התורה - אצלכם. בפנים. אתם לעולם לא תרצחו. ולא תגנבו. ולא תנאפו. ואתם גם תשמרו שבת. ותכבדו הורים. וכל הרמ"ח. וגם כל השס"ה.

- הכל הכל - חרות בליבכם.

זו אינה 'עבודה'!

- זו מציאות.

*

שום דבר לא נעלם

אז נכון, שלאחר מכן - זה הפסיק. לוחות שניות זה כבר לא אותו הדבר.
כעת יש לנו עבודה. יש נסיונות. הלב לא 'איתנו', ואנחנו עובדים קשה כדי 'לחרוט' בו
משהו.

אבל - זה יחזור. ובקרוב (עיי"ש).

וחוץ מזה. הרי חג מתן תורה, לא 'עבר דירה'. הוא עדיין כאן.

אם זה היה 'נעלם' לגמרי, אז היה רק חג אחד: 'חג מתן לוחות שניות'. ביום הכיפורים.
שבועות - מאן דכר שמיה. היה - ונגמר.

אז ודאי - שהמציאות המופלאה הזו, קיימת.

זה כמו תינוק. מלמדים אותו את כל התורה, ומשכיחים אותה ממנו.

- אם אתה משכיח - אז למה לימדת בכלל?

- כי עצם הלימוד הראשוני - יוצר חיבור לתורה. חיבור, שלאחר מכן אפשר 'לרענן' אותו.
זה לא משהו 'חדש' לגמרי.

דהיינו: התורה - נמצאת בליבו. גם אם הוא שכח אותה, המציאות שלה - חרותה אצלו.
כך גם אצלנו.

המציאות העליונה היא - 'נשכחה' מאיתנו.

- אבל היא קיימת בנו. חרותה בלב שלנו.

איפשהו - זה קיים. צריך רק לעורר את זה.

- וכנראה שכדאי לנסות.

*

מעילה

וכשמבינים כך את ה'תוכן' של תורה, אז כל חטא - הוא 'מעלה מעל בה'.

'כל חטאות האדם', כל חטא, מוגדר - כ'מעל בה' (עי' בהמשך הפרשה, ה, ו).

מעל, מעילה. בגד, בגידה.

האדם מתגלה - כ'בגד' בעלמא. הוא רק 'נהג' ככלה של ה' יתברך. זה לא 'חרות' אצלו
מספיק בלב.

[אגב, זו הסיבה ש'מצות אנשים מלומדה' - זה כל כך גרוע. 'בפיו ובשפתיו כבדוני - ובליבו
רחק ממני' (ישעיהו כט, יג). יש 'חיצוניות'. פה ושפתים.

- 'לב' - אין שם. 'רחק ממני'.

והגמול על ה'מלומדה' - הוא באמת נורא (עיי"ש).

זו עקירת כל המהות של תורה. אין קשר, אין אחדות. אין 'פנים'. יש רק איזה 'בגד', שאפילו הוא בקושי מכסה משהו.

ומי ששואל 'אז איך עושים שלא יהיה מלומדה??

נתכבד נא לסבר את אוזנו - יש תשובות. יש דרכים להכניס 'תוכן'. לא בשמים היא, וגם לא מעבר לים. צריך רק לחפש, ולמצוא.

ומי שמחפש, הוא כבר 'שם'. גם אם הוא עדיין 'מלומדה'. הלא אין לנו ציווי 'להגיע', אלא רק - לעבוד בכיוון. והחיפוש - הוא תחילת העבודה. [

וזה קרה די מהר.

בעת החופה, בתוך ה'שבע ברכות' - קרה דבר נורא.

- 'עלובה כלה' (שבת פח.).

הכלה - 'מעלה מעל בה'. בגדה בו.

חטא העגל.

ואולי נשאל - מהו 'חטא העגל'?

הלא אהרון הכהן, כשהוא רצה לדחות אותם ל'מחר' - הוא אמר 'חג להוי"ה מחר'. לא 'חג לעגל'.

אז הם ידעו היטב מיהו ה' יתברך. וגם התכוונו לחגוג - לו. לא למישהו אחר.

- אז מה הבעיה?

*

מתווך

- הנה הבעיה:

'סרו מהר מן הדרך'.

הם סרו - מה'דרך'.

צריך להתחבר לה'. וכולנו יודעים את זה.

אבל גם ה'דרך' להתחבר, היא ממנו יתברך. לפי ציוויו.

העגל, היה 'במקום' משה רבנו. 'כי זה משה האיש... לא ידענו מה היה לו' (עי' רמב"ן שמות לב, א).

וה' יתברך, אומר לנו - רק משה רבנו. זהו. אין מישהו אחר ב'אמצע'.

ננסה להבין.

אמרנו, שאנחנו אחוזים - ב'רעה' העליונה. אנחנו חלק ממנה.

ורעה, אמורה להיות ה'מקבל' - של ה'איש'. להיות ה'מקום' שלו, בו הוא 'פועל'.

דהיינו: האיש - הוא הפועל.

וה'רעיה', היא 'קרקע עולם'.

מותר ל'רעיה' לפעול; והיא אכן פועלת. והרבה מאוד.

אבל כל הפעולות הללו - זה ה'ניהול' של המציאות. ההכנה לכך, שיבוא ה'איש' - ויצוק 'תוכן'. ייצר 'משהו' מאותה מציאות בנויה. יוביל לקראת מטרה.

הוא 'חורט' על הלב שלה, את רצונותיו. את מטרותיו.

והיא פועלת - כ'ראי' שלו. להיכן שהוא מוביל, היא הולכת. וגם יוצרת - איתו ביחד.

וזה אמור להיות ב'פנים' שלה. היא אמורה - לרצות את זה. להשתוקק לזה. להכין את עצמה להיות 'כלי' - לייעודו של ה'איש'.

[וזאת למודעי: ב'משל' של הדברים אצלנו, איש ואשה, קשה להציג את הדברים כהנהגה פשוטה. יש 'הקדמות' רבות לכך, ופרטים רבים, שיש ללמוד אותם היטב. ואכמ"ל.]

הבעיה מתחילה, כשה'רעיה' מייצרת לעצמה איזה 'מתווך' בינה לבין ה'איש'.

ה'איש' - יכול למנות מישהו. משה רבנו, היה כל כולו - מרכבה לה' יתברך. הוא לא היווה 'חציצה' בין ה'דוד', ל'רעיה'.

אבל 'עגל זהב', שהרעיה 'הכינה' - זו חציצה גדולה מאוד.

אולי אפשר להוסיף:

אם המטרה היא לקיים את המצוות - ולקבל 'שכר', אז למה לא. אפשר להביא כל 'מתווך' שיהיה, העיקר שבסוף נקיים את מה שצריך - ונקבל גן עדן.

- אבל לא זו המטרה.

המטרה - זה 'יום חתונתו'. נישואין. קשר.

וכ'רעיה', עינינו נשואות - אך ורק - אליו יתברך. שהוא ינהיג אותנו. שהוא יוביל אותנו. שהרצונות שלו - יתגלו בנו.

ואם יש מישהו 'באמצע', שהרעיה 'מינתה' אותו להיות שם - זה מגלה, שהיא רק 'בגד'. זו - בגידה. לכל דבר וענין.

*

דעת נכונה

לאחר מתן תורה, ראינו 'סוטה בקלקולה'.

ועלינו - להזיר את עצמנו מן היין (עי' נזיר ב.).

ואולי אפשר לומר. על דרך הדרוש.

לכל אחד מאיתנו, יש איזה 'עגל' בפנים (ומי שאין לו אחד כזה, אין הכונה אליו).

ויש גם עגלים 'גדולים'. כאלו שמנסים להשפיע על כולנו. כמו היישות השלטת כאן, למשל.

והמציאות היא - שחלק מה'כלה', הם באמת 'עלובים' (עי' שבת פח.). הם נגררים אחרי ה'ערב רב', וסוגדים לעגל. והם גם לוחמים, מלחמת חורמה - כנגד הנהגת ה' יתברך ה'ישירה'. כנגד 'נשיקות פיהו'.

יין - זה מה שמוציא את ה'סוד'. הוא 'מקלף' את החיצוניות, את ה'בגד', ומוציא את הסוד הפנימי.

ולפעמים, היין יכול להוציא - וגם להוציא אל הפועל - את ה'עגל' ההוא, שמקנן אצלנו עמוק בפנים.

שתית יין, עלולה לגרום לאיבוד ה'דעת'.

ואם אנו רוצים להזיר את עצמנו מן היין, אז עלינו להחזיר את ה'דעת' לשלטון. להכתיר אותה כמלכה יחידה.

והדעת הנכונה היא - ה'חיבור' הזה.

- הוא קיים אצלנו! הוא ה'פנים' האמיתי שלנו. הוא שורש נשמות ישראל, שמתפשט - עד ה'נפש הבהמית' שלנו.

ועד כמה שנלמד עליו, עד כמה שנטמיע אותו בדעת שלנו - הוא באמת יהיה. ויפעל. וישנה את המציאות כולה.

במקום סיכום:

יש לנו - 'בפנים' - שני 'סודות'.

האחד, כנסת ישראל. רעייתו האהובה של ה' יתברך.

והשני - עגל זהב. מישהו שנמצא 'באמצע'.

וככל שנוציא את אחד מהם אל הפועל - אז השני ילך וידעך. ילך וייעלם.

וכדי שנוכל להיות באמת 'רעייה' נאמנה, עלינו לעבוד - על ה'דעת'. לחשוב, להתבונן. מי אני. מה הערך שלי. מי זה ה', ובמה הוא מחובר אלי. ועד כמה הוא מחובר.

- וגם לענות על השאלות הללו.

ואז - להמשיך עוד. לשאול. לברר. לחזור על המסקנות. להעצים אותם אצלנו.

- להוציא אל הפועל - את ה'רעייה' שאנחנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

צירוף קרבנות הנשיאים - צירוף השבטים לאחד

בְּיוֹם עֶשְׂרֵי עָשָׂר יוֹם וּגּוֹ': עַח. בְּיוֹם שְׁנַיִם עָשָׂר יוֹם וּגּוֹ' (ז, עב)

במו"ק דף ט' ע"א מבואר דקרבנות הנשיאים דחו שבת כי הימים היו צריכים להיות רצופים וכן בכריתות דף י' ע"א ישנה ילפותא כיוצ"ב דיום רצוף.

ומוסיף רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל דצ"ל שכולם היו מעכבים זה את זה דגבי קרבן כל השבטים מעכבים זה לזה. וכן היא שיטת חכמים המובאת במכילתא פ' יתרו דבנו מזבח אחד של י"ב אבנים שזהו ענין זה דכל השבטים מצטרפים לאחד לענין הקרבה.

ומוסיף רבינו בביאור הענין הא דאיתא בב"ב דף קט"ו ע"ב גמירי דלא כלא שבטא, ומראה שהמקור לזה הוא בתורת כהנים פ' בחוקותי דלמדים שהקב"ה כרת ברית השבטים מקרא בחבקוק (ג ט) דשבועות מטות אומר סלה.

[מקור: העתקה מכת"י וראה בצ"פ מו"ק שם]

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

"כל" הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין

כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין (נוזיר ד"ב סוטה ד"ב). לכאורה מהיכי תיתי שכל הרואה יזיר עצמו, ומה ענין שמיטה אצל הר סיני, וכי בשביל שאותה עלובה עשתה מה שעשתה, זה מוכיח על כל יחיד ויחיד, שגם הוא עלול חס ושלום למשהו מעין זה, ועליו להזיר עצמו.

אמנם, חז"ל גילו לנו ברוח קדשם, שיש לנו, כלומר לכל אחד ואחד מאתנו עסק עם היצר, והוא איש מלחמה ומלומד בערמומיות, וכיון שניתנה לו רשות להשחית שוב אינו מבחין בין צדיק לרשע. ועל כן כל אחד יחוש לעצמו ויזיר את עצמו מן היין, למרות שברגע נתון זה, הוא איננו שייך בכלל לדרגה זו חס ושלום.

והנה דרך בני אדם כאשר רואים סוטה בקלקולה, מיד נותנים פרשנות לתופעה, שכרגיל המסקנה שלה תהיה שזהו אכן מקרה חריג שאין לחוש לו כלל וכלל. ואולם חז"ל הקדושים מגלים לנו על פי התורה, שלא כן הם פני הדברים, כי אם שעלינו לדעת שכל אחד ואחד נמצא בסיכון ועליו לנקוט בצעדים שימנעו ממנו ליפול ברשת היצר חס ושלום.

והנה בשנים האחרונות, למדנו על בשרינו כמה כל אחד ואחד יכול להסתכן בעצמו ולסכן אחרים, והבורא ברחמיו מלמדינו בזה להיזהר, כי ידוע שכשם שיש חולי בגוף יש חולי בנפש, וכשם שבחולי הגוף זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, וחולה אחד עלול להדביק אנשים רבים רחמ"ל. כמו כן בחולי הנפש, חוטא אחד יאבד טובה הרבה וטובים רבים.

והדרך היא להזהר ולהזהר ולהזהר, בכל טצדקי שבעולם, כי היצר יכול ברגע אחד להשפיע, כאשר הנגיף אף הוא ברגע אחד יכול להדביק. ועל זה אמר שלמה בחכמתו, ערום ראה רעה ונסתר, ופתאים עברו ונענשו. כי החכם עיניו בראשו, והכסיל בחשך הולך.

והנה בחולי הגוף מחפשים חיסון, ואולם בחולי הנפש כבר יש, בראתי יצר הרע, בראתי תורה תבלין לו. כמה נפלא!!!

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

פניני פז פרשת נשא

א. מדוע יש איסור לאדם להצטער מן היין שלכן צריך נזיר להביא קורבן, והרי עושה זאת למען הקדושה

ב. בנזיר יש ב' חלקים ההתנתקות מהעולם הקודם, שבזה יש צער. ותחילת חיים חדשים, שבהם יש אכן עונג ושמחה.

ג. קורבן שלמים זה הודאה על החיים החדשים. קורבן חטאת זה בכדי להזיכר לאדם לאיזה רגשו הביא אותו ההתמכרות לגשמיות, ושיתפלל שכעת לא ישוב לזה

במדבר פרק ו פסוקים א - יא

וידבר יקוק אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש או אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר ליקוק: וכו' וביום השמיני יבא שתי תרים או שני בני יונה אל הכהן אל פתח אהל מועד: ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעלה וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וקדש את ראשו ביום ההוא:

סתירה האם נזיר זה דבר 'נפלא' או חטא שמצריך 'קורבן חטאת'

בפרשת נזיר מצינו לכאורה סתירה האם נזיר עושה מעשה ראוי בכך שהוא מפריש עצמו מן היין או אדרבה הרי זה נחשב לחטא.

הגמ' בנזיר מרבה בשבח הנזיר, שפורש מתאוותיו, וכן מבארים המפרשים מדוע נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שגורם לחטא. ואכן כתב ר' חיים פלטיאל שזה ביאור הלשון הפסוק 'כי יפליא': 'לשון פלא כי רוב הבריות הולכות אחר תאותם לכך נקרא נזיר כי החופשי מן התאוה העטרה בראשו'.

אכן לאידך גיסא בהמשך הפסוקים איתא 'ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעלה וכפר עליו מאשר חטא על הנפש', ומבאר הגמ' בנזיר (יט ע"א) 'וכי באיזה נפש חטא? אלא שציער עצמו מן היין, וק"ו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה', ע"כ לשון הגמ'.

צריך להבין מדוע צריך להביא קורבן מה האיסור בלהצטער מן היין, ובפרט שעושה זאת למען הקדושה

ולכאורה לא מובן ביאור הדברים הרי מחד גיסא משבחים את מעשה הנזיר שלקח על עצמו תקופה של התחדשות וטהרה, ואף אם עושה זאת לזמן מוגבל הרי שזה מסייע בעדו ללכת בדרך הישר, כמו שכתב הרמב"ם (דעות פ"א ה"ד) 'הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה ואינה קרובה', וכתב שם שאם אדם שם לב שהוא הרחיק מהמידה הבינונית

במשך מ יום ינהג באופן קיצוני לצד האחר, ועי"ז יתאזן, וא"כ אדם שרואה שהוא משוקע בתאוות, ולקח לעצמו תקופה של התקדשות, הרי זה דבר מעולה וטוב, וא"כ אף אם יש בזה צער הרי המטרה היא להצלחה ברוחניות וזה שווה לו המעט צער הזה בכדי להיטהר ולהתקדש ומדוע נחשב דבר זה כחטא.

ובפרט צריך להבין וכי היכן יש איסור שהאדם יצער עצמו? וכי כל דבר שאדם אינו יכול להשיג מחמת שאין לו מספיק ממון להשיגו והוא מצטער בגלל זה, האם משום כך יצטרך להביא קורבן? ומעתה גם יין שאסר על עצמו וכעת הוא מצטער מה בכך, בכדי להחשיב זאת כחטא שצריך לקורבן.

ב.

כשהאדם רוצה להתחדש הוא עושה זאת שלב אחר שלב

ושמא אפשר לבאר זאת שהנה כאשר יש לאדם נטיה לתאוות באופן קשה, או תחום שבו הוא חלש כגון תפילה או תורה או מידות טובות וכדומה והאדם רוצה להשתפר בדברים אלו בדר"כ האדם לוקח לעצמו תקופה של התחזקות, יותר שימת לב, עקביות, לימוד ספרי מוסר וחסידות על ענינים אלו, ומקבל על עצמו קבלות טובות בענינים אלו, בתחילה בדברים קלים יותר ואח"כ עולים דרגה, וכן הלאה.

כאשר האדם מכור לתאוות לתקופה מסוימת הוא הולך לצד הקיצוני יותר

אומנם יש דברים שבמהותם הם לא בעייתיים, אך המשיכה המפורזת אליהם היא בעייתית, בדברים אלו אין המטרה להתנזר מהם ולנתק עימם כל מגע, אלא לדעת איך לעשותם בצורה הנכונה והראויה, הייטב בעיני ה'. בדברים אלו מבואר בתורה שצריך ללכת לקיצוניות, משום ששינוי קטן ובהדרגה לא יעיל כ"כ במצבים כאלו משום שמהר מאוד האדם יחזור לסורו, צריך לנתק כל מגע עם הגורם שמוריד אותו מטה.

וכאשר יש פעולה קיצונית הרי שכעבור תקופה מסוימת של התנהגות כזו המשיכה יורדת והאדם יכול להתחיל מחדש כביכול את השימוש וההתנהלות עם אלו הדברים.

בכדי לשמר את היכולת להיות מרומם צריך שהאדם יעשה פעולה שתזכיר לו לתמיד מה

מהותו

אכן החשש הגדול ביותר הוא שהיות ודברים אלו במהותם אינם פסולים, הרי שכאשר יחזור להתעסק איתם יש מה לחשוש שיחזור חזרה לסורו ומה הדרך לגרום לכך שלא יחזור חזרה למצב הקודם שהיה בו?

ע"ז מבארת התורה, שהאדם צריך לעשות תזכורת חשובה, כמין 'סעודת הודיה' שבה הוא מנציח את המהות הפנימית שלו, שהוא במהותו קדוש ומרומם ולא שייך לסוג האנשים שכל הויתם להנאות מן העולם הזה ולהיות שייכים אליו במלואם.

בתקופת הנזירות יש ב' חלקים א' חלק ההתנתקות מהתאוות ב' תחילת חיים חדשים

זה ביאור פרשת נזיר אם האדם רואה בעצמו שיש לו משיכה ליינן או לתאוות, הוא צריך לקחת על עצמו רק זמן שבו הוא מתנתק מהיינן מן התאוות, תקופה של התקדשות והתנערות ממשיכות העולם הזה.

במשך תקופה זו הרי שיש שני שלבים, יש את השלב הראשון שבו האדם אכן 'מצטער מן היינן' קשה לו התקופה הזו מאוד מאוד, הוא חש כאילו חסר לו אוויר לנשימה אין את מה שיספק וירגיע אותו, אך הוא נאמן לקבלתו והחלטתו.

ואחר שעוברת תקופה, הוא חש 'בן חורין' פתאום הוא שם לב שההנאה הגשמית שנתנה לו סיפוק למעשה היא לא 'שיחררה אותו' אדרבה היא 'כבלה אותו' הוא היה עבד, וכעת כאשר הוא השתחרר מהתמכרות והצורך בהנאה זו, הוא בן חורין ממש.

קורבן שלמים הודאה לה' על חיים חדשים נטולי התמכרות לתאוות

ועל שני תקופות אלו הוא מביא קורבן, קורבן שלמים כהודאה לה' על שסייע בעדו להתחדש כבריה חדשה ולהיות כעת כבן חורין.

קורבן חטאת שהאדם מזכיר לעצמו למה הביא אותו המשיכות הגשמיות, ותפילה לעתיד

ולאידך גיסא קורבן נוסף שבו האדם מזכיר לעצמו היטב שכעת כבר לא אסור לו להנאות מן העולם הזה, מותר לו, אך למה זה מביא אותו 'להצטער' להיות כבול להיות מכור לתאוות שכאשר אין לו אותם הוא מצטער מאוד על כך, וכעת כשהוא משוחרר מהם הוא מבין כמה זה פחות וירוד הרגש של ההתמכרות לתאוות בזויות, בכדי להזכיר לעצמו היטב הוא מביא 'קורבן חטאת' בו הוא מבטא כביכול בקשת מחילה מהקב"ה על התקופה שבה היה עבד לתאוותיו ולא היה פנוי מספיק לעבוד את ה' כראוי, ומכאן הבקשה כלפי העתיד שימשיך ה' לסייע בעדו להיות עבד ה'.

וכבר אמר רבי יהודה הלוי בשירו לקראת:

עבדי זמן עבד עבדים הם - עבד ה' הוא לבד חופשי

על כן בבקש כל אנוש חלקו - חלקי ה' אמרה נפשי

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

לימוד פרשת סוטה לעומק

אִישׁ אִישׁ פִּי תִשָּׁטֵה אִשְׁתּוֹ (ה, יב)

הגמרא (סוטה ז א) אומרת שמנסים לשכנע אותה להודות שחטאה [כדי שלא תשתה את המים המאררים], ואומר לה הדיין - בתי, הרבה מן החטאים, שתיית יין עושה. וכן - הרבה, שחוק עושה. הרבה - ילדות עושה. הרבה - שכנים הרעים עושים. ואם אכן נטמאת, אל תביאי את עצמך לידי מיתה בצורה מנוולת ע"י שתיית המים, אלא תודי שנטמאת. ומוסיפים ואומרים לה - אל תגרמי חילול לשמו הגדול של הקב"ה שנכתב בקדושה ע"י כך שתעמדי בדעתך, אלא תודי, בכדי שלא ימחה על המים בגללך, שהרי מוחקים את פרשת סוטה לתוך המים שבהם משקים אותה.

בעקיפין למדנו כאן דרך תוכחה ושיח נכון עם הנושר/המתמודד/החוטא/ או כל כהאי גוונא. אל תתקוף אותו. כך לא תשיג שום תוצאה. תן לו פתח מילוט להצדיק את מעשהו. תן לו להרגיש שהוא צדיק בעקרון, ורק דבר צדדי הפיל אותו והכשיל אותו, אך הוא עצמו זך ונקי.

סח לי איש חינוך: למדתי בת"ת מסוים בירושלים. היה שם תלמיד שעל כל משפט שהוצאתי מפי התנפל בקושיות והערים הערות ללא הרף. גם כאשר הסיתי אותו, זה עזר לדקה אחת בקושי. שוב הוא התנפל. וכך זה היה נשמע: "ויאמר ה' אל משה" = למה הוא אמר? "לאמר דבר אל בני ישראל" - למה לבני ישראל דווקא? "מאימתי קורין את שמע בערבית" - למה קוראים קריאת שמע כל ערב? וכן הלאה.

כשנכנס מחנך ותיק אחר ללמד באותה הכיתה, נעמדתי מאחרי החלון לשמוע איך הוטיק מתמודד איתו.

גם עליו התנפל התלמיד בקושיות. לאחר שלש פעמים שניסה המחנך להסות אותו ללא הצלחה, אמר לו המחנך בשפה שלו [=של הילד]: כזה חלשלוש אתה?! היצר הרע תוקף אותך כל שנייה ואתה לא מצליח להדוף אותו... לא מתאים לך...

ולמרבה הפלא זה עזר. הלה השתתק במבוכה ולא הוסיף לפצות פה כל השיעור.

מה הסוד הטמון כאן? א. המחנך הפריד בינו לבין יצרו הרע. ב. המחנך נתן לו להבין שכוחותיו במתניו, והוא יכול בקלות להתגבר על יצרו הרע. ג. המחנך הבהיר לו שכאשר צועק וזורק הערות ביניים ללא הרף, הוא מראה חולשה. זה הספיק לו.

*

סיפר הגה"ח רבי אהרן טויסיג שליט"א את אשר סיפר לו הרב רוזנשטיין מנהל תלמוד תורה 'רוזילי':

עשרות פעמים הייתי מביא תלמידים להיבחן אצל ה'חזון איש' זצ"ל, והיה נפלא לראות כיצד הוא מתייחס אליהם באהבה. הדבר התבטא בכמה מישורים. ראשית, בזמן הבחינה הוא לא ישב במקומו שבראש השולחן, אלא על גבי ספסל, בין הילדים.

הוא הסביר את מנהגו: כשהרב'ה בחיידר מודיע לתלמידים כי בעוד ימים אחדים עומדים הם להיבחן אצל רב גדול, התלמידים אינם ישנים בלילה מרוב מתח. לפני הבחינה שיניהם נוקשות דא לדא. אני יושב ביניהם כדי שיראו שאני לא רב 'מפחיד', כך לא יתרגשו יתר על המידה, וירגישו כאילו אני 'חבר' שלהם.

הנהגה נוספת שהיתה לו: הוא מעולם לא שאל ילד שאלה שלא ידע לענות עליה. הוא הקפיד שכל ילד יצא בהרגשה טובה, יבוא לביתו ויספר להוריו: 'הייתי היום בבחינה אצל החזון איש, וידעתי לענות על כל השאלות שהוא שאל אותי'. הוא לא הסכים בשום פנים שילד יצא מביתו בהרגשה שלא הצליח, ותהיינה לו בושות מהילדים האחרים, מהרב'ה, מהמנהל, או מההורים.

פעם אחת, סיפר לי הרב רוזנשטיין, קרתה תקרית.

היה זה בתקופה שילדי טהרן הגיעו ארצה. עסקנים פנו אליו בבקשה, שיקבל לתלמוד תורה ילד בן שנים עשרה שזה עתה הגיע מאיראן. כמובן, הרמה הלימודית שלו לא התאימה לרמת הילדים בכיתה, אך אותם עסקנים הצמידו לו עזרה, כדי שיוכל להשתלב בכיתה פחות או יותר.

תקופה קצרה לאחר מכן, התקיימה בחינה לתלמידי הכיתה אצל ה'חזון איש'. השתתפתי בה, ולצערי, שכחתי לעדכן אותו מראש על התלמיד החדש שהגיע מאיראן. ועל אף שה'חזון איש' שאל אותו שאלה קלה מאוד - הילד לא ידע להשיב.

ה'חזון איש' פנה אליו ואמר לו: 'ילד יקר! תוכל להביא לי, בבקשה, מארון הספרים, מסכת קידושין'.

הילד הביא בשמחה. ה'חזון איש' פתח את הגמרא בדף ל ע"ב, ואמר לו: 'ילדי חביבי, אני רוצה ללמוד איתך כמה שורות בגמרא'. העיניים של הילד נצצו מרוב אושר.

ה'חזון איש' החל לקרוא את הגמרא בנעימה, והסביר לילד את מאמר חז"ל המובא שם: 'אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בני! בראתי יצר הרע - ובראתי לו תורה תבלין. אם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו, ואם אין אתם עוסקים בתורה... אתם נמסרים בידו'.

לאחר מכן ביקש מהילד לחזור על מה שלמדו ביחד. הילד חזר על הגמרא במתיקות נפלאה, ועזב את הבית כשהוא מאושר מאד.

עברו מספר שנים. הרב רוזנשטיין, שהיה מיודד מאד עם הרב מפוניבז' זצ"ל, הגיע בשמחת תורה לישיבת פוניבז'. המנהג היה למכור את הכיבודים תמורת דפי גמרא שהקונים מקבלים על עצמם ללמוד במשך השנה. תלמיד פלוני הציע שלוש מאות דפים, אחר הציע

ארבע מאות, ולבסוף זכה תלמיד שהציע חמש מאות דפים! את רוב רובם של הבחורים הכרתי, חלק גדול מהם היו תלמידיי, וחלק אחר היו מתושבי בני ברק. השם של הבחור הזוכה נשמע לי מוכר, אך לא זיהיתי אותו.

שאלתי את הרב מפוניבז' לזהותו, ותשובתו הדהימה אותי: היה זה התלמיד שעלה מאיראן! 'ההתמדה שלו', אמר לי הרב מפוניבז', 'היא ממש בבחינת 'לא פסיק פומיה מגירסא'. הוא יושב ולומד יומם ולילה, במתיקות נפלאה, ומתאים לו מאד לשנן חמש מאות דפי גמרא עם התוספות במשך שנה'.

במוצאי החג נכנסתי ל'חזון איש' וסיפרתי לו את הסיפור. הוא זכר היטב את הילד, ואמר לי:

'בוודאי זוכר אתה שלמדתי איתו כמה שורות בגמרא במסכת קידושין. דע לך! חכמינו הקדושים, התנאים והאמוראים, הכניסו בכל מילה שאמרו, את כל הקדושה שיכולה להיות בעולם! כשיהודי לומד את המילים האלו הוא שואב אל תוכו את כל הקדושה הזאת'.

'מי יודע', המשיך ה'חזון איש' ואמר, 'אם כשחכמינו ז"ל אמרו את המאמר הזה, שלמדנו אז ביחד, הם לא התכוונו לאותו ילד איראני, וכיוונו ברוח קדשם שתיכנס בו אהבת תורה, עד כדי כך שבתוך שנים מעטות יוכל לקבל על עצמו ללמוד חמש מאות דפי גמרא'.

הוסיף הרב רזנשטיין וסיפר: הילד הזה כבר זכה להוציא שלושה ספרים על הש"ס, ואין כמעט ישיבה שלא משתמשים בה בספרים האלו, שהפכו לספרי יסוד בקרב הלומדים.

הכל בזכות הארת פנים אחת של גדול הדור! (מתוך ספר 'כבודם של ישראל')

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: Blu.israel@gmail.com

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות

כפיו, תבונות מועד

אשת חיל מי ימצא

ה'שלמות של עשרה', וענין ה'מעשר' | הקשר בין שאלת 'איפה' למדת 'איפה' | שיער
שערה ושעורה | שעורה ו'אשת חיל' | הקלילות והזריזות - ההיפך מ'רפידים' | האמונה
והנאמנות של כנסת ישראל | לעזוב את הספיקות להתמקד בבהירות | לא תחמוד ומדת
ה'מלכות' | ענין 'צירוף לדברים שבקדושה

והביא את קרבנה עליה עשירת האיפה קמח שערים (ה, טו). כף אחת עשרה זהב מלאה
קטרת (ז, יד)

(ב) ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו (רות ד, ב). ותלקט בשדה עד
הערב ותחבט את אפר לקטה ויהי כאיפה שערים (ב, יז)

בעזרת ה' נדבר על השורשים 'עשר' 'שער', שהם אותם אותיות בסדר שונה. בפסוקים
המעותקים לעיל הבאנו הן פסוקים מהפרשה והן פסוקים ממגילת רות - המזכירים את
המספר עשר או עשירית, והמזכירים את הענין של 'שעורים' השייך לשורש 'שער', והנה גם
'שעיר עזים' המופיע הרבה בפרשה שייך לשורש זה.

ויש להבין למה תמיד המנחות נמדדים ב'עשרונים', ולמה מספר 'עשר' רומז תמיד על
שלמות מסוימת, וכמו שראינו שה'כף אחת' היתה צריכה להיות במשקל עשרה, ובוועז
הוצרך ל'עשרה' לברכת חתנים [או כדי לפרסם את הדרש של 'מואבי ולא מואבית'].

ולחג השבועות יש קשר מיוחד ל'שעורים' שהרי את ימי העומר החלנו עם קרבן מנחה
של שעורים, והימים הללו נמשכים עד חג השבועות שבו מביאים מנחה מהחטים.

ובזוהר הקדוש פרשת אמור (צו, ב) מבאר ש'שעורה' רומזת למדת המלכות המתקשרת
עם 'כנסת ישראל' שעליה נאמר 'אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה', והיא אינה
משקרת במלכא קדישא לעלמין, ואינה יכולה להבין איך יתכן ש'תשטה אשה תחת אישה',
ואם אירע כן ה'מנחת שעורים' היא המקנאת ונוקמת באותה אשה ועושה בה דין.

וידוע שמדת המלכות היא המדה ה'עשירית' ורואים שיש קשר בין ה'עשר' ל'שער'.

עשר ומעשר

נתחיל מהשורש 'עשר', יעקב אבינו אומר 'וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך', מבואר
שכאשר מישוהו רוצה להראות שהוא מרוצה ושמח בשלמות שה' נתן לו, מפריש הוא
עשירית מעשר -

וההסבר הוא כך, שהמציאות היא שמספר עשר הוא מספר כללי הכולל עשר פריטים
בתוכו, ותמיד אחר שמגיעים לעשר ממשיכים להיכנס לפרטים ולומר 'אחד עשר, שנים

עשר', וכאשר אדם מציב לו יעד להגיע אליו, בדרך כלל קובע במספר עגול השייך לשלמות של עשר, כמו שאומרים עשרים שלושים וכו', מאה, מאה ועשר וכו', והיות והמציאות של העולם הוא לצייר שאיפות גדולות, ממילא כאשר אדם מגיע להשלמה של עשר, רוצה הוא מיד עוד עשר. וה'מעשר' בא להזכיר לו שחלק מהשלמות של כל ענין הוא שאינו רק רוצה לקבל אלא אף מוכן לתת מעצמו לאחרים, ותמיד כאשר אדם רוכש או קונה משהו, אין למשהו הזה שלמות כל זמן שהאדם מרגיש רק שזכה להשיג ולקנות, אלא דוקא כאשר יהא לו גם את הפרט שמסוגל הוא לתת, אז נחשב לשלם, ולכן ה'מעשר' הוא אחד מעשר, כי נותנים את העשירית שזה מה שיש לו בכדי שיוכל לתת.

איפה ואיפה

נעבור כעת לשורש 'איף' שהוא השורש של המדה 'איפה' [המחזיקה שלש סאין], והשורש הזה שייך גם לשאלה המבררת על מקום מסוים, כמו 'איפה לקטת היום', והרד"ק מציין שיש בתנ"ך שלשה אופנים של התיבה הזו, כי לפעמים נכתבת עם א' בסוף כמו 'מי אפוא הוא הצד ציד', ולפעמים נכתבת עם אות ו' בסוף כמו, וְאֵיִה אֶפּוֹ תִקְוֵתִי (איוב יז, טו).

[התיבה הזו נזכרת בתנ"ך בסך הכל עשרים וארבע פעמים, עשרה פעמים 'איפה', עשרה 'אפוא' וד' פעמים אֶפּוֹ, ונראה שכאשר רוצה לחפש את המקום ובינתיים אינו יודע היכן יחפש זהו 'איפה', כמו איפה לקטת היום, שנעמי רוצה לברר ולשמוע את הפרטים, אבל אין לה נקודה של ניחוש להתחיל את הבירור. וכאשר רוצה לברר אך אינו מאמין שמסוגל לכך אז נאמר 'אפוא' כמו 'מי אפוא הוא הצד ציד' שיצחק לא האמין שיוכל לברר מי בא במרמה. וכאשר נאמר 'אפוא' הכונה שצריך לברר אבל הנה הנה כבר יהא אחר הבירור כמו שאיוב שואל 'איפה אפוא תקותי' מתוך כונה שכל מי שינסה לברר יגלה שהתקוה שלו ירדה לשאול].

והצד השווה בכל אלו, הוא, שיש כאן משהו מבוקש לדעתו, אך לא פונים לחוקרו ולבקשו. והקשר של שאלת הבירורים הזו למדה 'איפה' הוא כך, שהנה עשירית האיפה הוא המדה של ה'עומר', שכבר ביארנו בעבר שזוהי הכמות המיועדת לאכילה בכל יום, כמו שהיה ב'מן', וכאשר יש לאדם 'עשירית האיפה' הטבע שלו כבר דואג למחרת, טרוד לחפש את האוכל למחרת, אבל כאשר יש לו אוכל לעשרה ימים, אז, מרגיש מושלם ורגוע, שהרי כמבואר במצב כזה אדם כבר מסוגל לעשר ולתת למישהו אחר כמות שלימה של אכילה ליום אחד, ולכן היה בבתים ארון המחזיק 'איפה' שבו נכנס כמות אוכל לעשרה ימים, וכאשר הארון הזה מלא, יודע האדם שאמנם יכול הוא להיות טרוד ודואג מה יאכל בעוד עשרה ימים, ובפרט מה יאכל אם יתן מעשר מהכמות שלפניו, אבל למעשה שאלתו היא 'איפה' המזון שלו שיאכל אז, אך עדיין אינו חוקר ועוסק להשיג את אותו המזון.

שער ושעורה

השורש שער שייך לשערות שהתנועה שלהם קלילה ומהירה לכל כיוון, ולכן גם כשכתוב 'בסופה ושערה דרכו' (נחום א, ג) הכונה להתקדמות קלילה ומהירה כמו רוח המסובבת את החפצים שבדרכה. ו'שעיר עזים' ידוע שאין לו צמר מסובך, אלא שערות, וזה מורה על

הקלילות שיש לשעירים לעומת הכבדות של הכבשים נידוע גם שבכל עדר של כבשים יש כמה שעירים המנהיגים את העדר, הם מזדרזים לבחור מקום מרעה וכל העדר פונה אחריהם], ולפי זה 'שעורה' קרויה על שם מה שצומח מתוכה כעין שערות, וכנראה השערות שלה התנועה שלהם קלילה יותר משאר מיני הדגן, ובפרט שרואים שהיא כמו ה'שעיר' כי גם התנועה שלה קלילה יותר שהרי צומחת לפני החיטים.

וכבר הזכרנו בתחילה מה שהזוהר הקדוש אומר ש'כנסת ישראל' שהיא 'אשת חיל' נרמזת ב'שעורה', ולכאורה הרמז בזה הוא שכל הפרק של 'אשת חיל' מתאר אשה קלילה וזריזה מלאה בפעולות של הטבה וחסד והשלמה, ולכן מובן שהיא 'שעורה' -

'רפיון ידים' או 'אשת חיל'

אך הנה כיצד זוכים להגיע לשלמות והזריזות הזו? התשובה היא שבעצם למה אדם אינו קליל וזריז? כי הרצון שלו אינו מושלם! עוסק במשהו אחד, אבל לא ברור לו שאכן משתלם לעסוק בענין זה, אולי עדיף לו משהו אחר, ונמצא שיש לו מדות הבוחרות בעסק הזה, ויש לו מדות אחרות הבוחרות בעסק אחר, ולמשל, אם מה שהוא עוסק עיקרו 'חסד' אז מדות ה'חסד' מסכימות לזה, אך יתכן שמדת ה'תפארת' לא מסכימה כי היא רוצה שיעסוק במשהו שנותן לו כבוד ותפארת ולא שיעסוק במשהו שכולו ניצול ולטובת אחרים, וההפרעה הזו גורמת לכבדות וחוסר זריזות, וכמו שאפשר לראות שכאשר אדם ברור לו שעליו להגיע כעת במהירות למקום רחוק קצת, כל התנועה שלו דרוכה ומהירה לאותו כיוון, אינו פונה להביט לצדדים, אבל אם יכנס לו איזה ספק קל, שאולי לא אני מיותר באותו מקום, לא כל כך חשוב שאני יופיע שם - מיד הפסיעות שלו יקבלו רפיון, יתחיל להביט לצדדים ללא שידע מה מחפש... כנראה משהו בתוכו מחפש איזה עיסוק אחר שיהא חשוב יותר ויכריע שלא צריך ללכת...

זהו גם הענין של 'רפידים' שהיא לפני שהגיעו למדבר סיני, שם היתה מלחמת עמלק, וכידוע 'עמלק' גמטריא 'ספק', כי אכן ה'ספיקות' הם הגורמים לרפיון ידים... וקבלת התורה לא היתה עד שתפסו את ה'יסוד' הזה, הבינו, שדרך התורה צריכה להיות ברורה והחלטית, ולזה מגיעים בשבוע של מדת המלכות, שזוהי המדה של 'כנסת ישראל' האוסרת עצמה על כל העולם ומוסרת עצמה לדודה הרועה אותה, וזהו כל היסוד של 'אירושין' שיש בקדושה של 'מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין', שהקשר של כנסת ישראל עם ה' אינו רק עם חופה שהיא התחלה לחיים משותפים, וכמו שנוהגים גויי הארצות, אלא יש הקדמה של 'קידושין-אירושין' שאוסרת עצמה על כל העולם, ומתחייבת בסקילה או חנק אם תלך אחר זרים, ולמרות שעדיין לא נכנסה לחופה ולא התחילה לחיות עם בעלה ולהכירו...

והעומק בזה הוא שהקשר שה' רוצה עם עמו הוא קשר מוחלט שלא תלוי בנסיונות וספיקות, אלא תאמין שה' הוא המבקש להיטיב עמך, וכמו שאומר 'אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי...' ותסמוך עליו, תחליט עצמך לגמרי לרשותו, ללא לתת מקום לספיקות שאולי עדיף משהו אחר חלילה!

אשת חיל מי ימצא

ויש בעולם טבע של אימון כזה, וזהו הטבע של מדת המלכות, ואת הזוך והשלמות של המדה הזו מקבלים בשבוע האחרון של ספירת העומר, השבוע הזה מסגל אותנו להיות 'אשת חיל', כי הנה 'חיל' הוא גמטריא מ"ח, וביום מ"ט לספירה שהוא היום של 'המלכות שבמלכות' נעשים בבחינת 'אשת חיל', משיגים את התכונה של אשה אשר כוללת בתוכה את כל ה'חיל' של מ"ח המדות הקודמות, כולם ביחד מסכימים להימסר ולהיקדש לה, נעשה ונשמע אומרים כאחד.

ולכל קניני המדות הללו זכינו מכח קרבן העומר הנעשה משעורים, עמו החלנו לקנות את השלמות הזו להיות בבחינת אשת חיל, לקבל את הזריזות והקלילות של האשת חיל, להיות שמחים ופעלתנים ומרוצים לקראת כל פעולה טובה ומעשה טוב, לפנות לכל דבר טוב בבהירות ללא ספיקות, ללא רפיון ידיים, עד שמשלימים את שבע שבתות תמימות תהיינה.

מנחת קנאות

אבל הסוטה, התייחודה עם אחר, לא היה ברור לה לגמרי שהיא אסורה על כל העולם ושייכת רק לבעלה... ולכן הקרבן שלה הוא 'עשירית האיפה קמח שעורים', והנה מה שהוא 'קמח שעורים' מובן מהזוהר הקדוש, שצריך שהענין של השעורים הוא יעשה בה את הדין, שתבין, שהעונש שלה הוא על שהקשר שלה עם בעלה לא היה בשלמות, התערבו אצלה ספיקות, הקשר שלה התרופף בבחינת רפיון ידיים, אילו היתה מקבלת את האור של מנחת השעורים של קרבן העומר, היתה כולה מסורה לבעלה, היתה אשת חיל לבעלה, עד שהיה 'נודע בשערים בעלה', הזריזות והעסקנות שלה לצורכי ביתו לא היו נותנים לה זמן לספיקות ורפיונות.

ולפי המבואר אפשר גם להבין את הענין של 'עשירית האיפה', כי כמבואר 'איפה' יש בה עשרה עשרונים וזהו מצב שאדם מוכן לתת עשירית לאחרים, וזהו גם כן הענין של 'מדת המלכות' שהיא המדה העשירית, שהיא המדה שבכחה יכולה אשה לתת עצמה לבעלה, שאמנם יש לה גם את כל שאר המדות ויש לה את החיים הפרטיים של עצמה, אבל בתוך החיים האלו יש לה גם את הכח המבחיין שמוסרת עצמה לבעלה, וכמבואר, הענין של 'איפה' הוא שלא טרודים בענינים המדאיגים, והרוגע הזה הוא הנותן את הכח העשירי שהוא הכח למסור עצמה לאחר ללא להקשיב לדאגות, וב'רפידים' היה מצב של 'ויצמא שם העם למים', דהיינו, שהתעסקו עם הדאגות, וזה גרם להם לא להרגיש את הסמיכות של מדת המלכות, וליפול לרפיון ידיים.

הלימוד [תבונות ההלכה - צירוף לדברים שבקדושה]

ולמדנו מזה, שכדי שיהודי יזכה להגיע לשבועות עם הכח של שבע שבתות תמימות, ולהיות בבחינת 'אשת חיל' - כנסת ישראל כלה קרואה בנעימה, צריך להסיח דעתו מכל הדאגות העולות בלבו מכל מיני שאיפות שהצטברו בלבו במשך הזמנים, להחליט שרוצה רק לעשות את מה שברור במאה אחוז ששייך אליו!

ובודאי שיתכן שיהודי ישמע על איזה לימוד או מצוה או איזה ענין חדש, ויבקש להתנסות בזה, לראות אולי זה משהו ששייך לחלק התורה שלו, ואולי מזומן לו שם הצלחה גדולה,

אבל, לא יתכן שהניסויים הללו יהיו על חשבון משהו שכבר התברר לו במאה אחוז ששייך הוא לו, אלא ימצא לעצמו זמן מסוים שיבדוק את הדברים, עד שיתברר לו במאה אחוז מה תוקף וצורת הקשר שיכול הוא לתת לאותו ענין!

ואדרבא, אם מחפש חידושים בעבודתו, עדיף שיעיין במה שכבר עושה ומצליח - כיצד יוכל לעשות את הדברים ביותר ריכוז ודריכות, מתוך מטרה ברורה ונחושה, ללא רפיון וספיקות, כך יקבל עליו 'עול תורה' מחדש.

ובזה אפשר להבין מה שבועז לקח עשרה אנשים ואמרו בגמרא (כתובות ז, א) שהיה זה בכדי לברך ברכת חתנים, והנה אמרו שם בגמ' (ח, א) שחתן מן המנין ואם כן לא מובן למה לקח עשרה אנשים, הרי היה מספיק שיקח תשעה אנשים?

אלא שדין זה עצמו מסביר לנו מהוה השלמות של עשרה, כי הנה רואים שאף שמצד הדין יש ענין שהברכות יהיו בעשרה, בכל זאת אפשר להתפשר על אחד, אפשר לצרף את החתן במקומו, וזהו השלמות של העשרה, שאפשר לוותר על אחד, והחתן שבא במקומו צריך ללמוד את היסוד הזה, שכמו שהכלה מוותרת על דעתה ומוסרת עצמה לחתנה, כך גם החתן צריך לגלות בעצמו את המדה הזו, ולמסור עצמו לעבודת קונו, [ובזה מובן גם מה שלגבי דברים שבקדושה הצריכים להיות בעשרה, הדין שאפשר לצרף אחד שישן או מתפלל, ויש אומרים שרק אחד מצטרף, ואף המקילים לצרף שלשה או ארבעה הרי זה מכח השורש שאין צריך שהעשרה יהיו כולם ממש משתתפים בדבר שבקדושה, ובעצם, גם בברכת חתנים אם יש כמה חתנים כולם יכולים להיות מן המנין].

זה גם מה שנרמז ב'כף אחת עשרה זהב', שכתב רש"י שהם כנגד עשרת הדברות, כי הנה הדבור העשירי [שכנגד ה'מלכות'] הוא הדבור של 'לא תחמוד', והיינו, שיהודי יוותר על כל מה שלא שייך לו, יזכור שיש לו את חלקו בחיים וחלקו בתורה, כל השאיפות שלו צריכים להיות כלפי מה ששייך לו, מה שה' הכין לו, כל משהו אחר לא שייך לו, אסור הוא לו, צריך יהודי לחצוב בלבו את ה'כף אחת' הזו, את ההכנעה הזו.

ולכן רות המואביה כשיצאה ללקט ומבואר במגילה כמה נזהרה לא לקחת מה שה' לא הכין לה, עלה בידה ללקט 'כאיפה שעורים', שהם עשרה עשורונים, קנתה גם את מדת המלכות העשירית, והנה בועז נתן לה שש שעורים, ואמרו חז"ל (סנהדרין צג, ב) שרמז לה שיצאו ממנה שש צדיקים שכל אחד מהם יהא לו ששה מעלות טובות, כמבואר שם בגמרא באורך, והנה ששה מעלות הם בפשטות כנגד ששה המדות מחסד עד יסוד, ורמז לה בזה שאותם צדיקים יצטרכו להשיג גם את מדת המלכות השביעית, וזה יהא מהכח שלך, הכח להיות כמו גר בארץ, ללכת אחר השגחת ה', אחר מצפון הלב, להבין ולהרגיש מה אינו התכלית שלי ולוותר על זה, ולהקדיש את כל הכוחות והיכולות בזריזות ובפשטות כלפי מה שה' הכין לי.

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח

תשובות הגר"ח פרשת נשא

א. ש. נשא ז', י"ח י"ט. פרש"י וז"ל, הקריב נתנאל בן צוער, הקריב את קרבנו. מה תלמוד לומר הקריב בשבטו של יששכר מה שלא נאמר בכל השבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר דיי שקדמני יהודה אחי כו' ומהו הקריב הקריב שני פעמים שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה כו' עכ"ל, לכאן קצת יש לשאול מהא דכתיב בשירת דבורה (שופטים ה' ט"ו) ושירי ביששכר עם דברה וגו' בפלגות ראובן גדלים חקרי לב ופרש"י שם וז"ל בפלגות ראובן. אבל בחילוקי לבו של ראובן רבו כו' עכ"ל ומבואר דראובן הי' רבו של יששכר, ומרן שליט"א כתב לן ע"ז (בתשובות הגר"ח ח"א תשובה רל"ז): הי' גדול ממנו בכמה שנים ומסתמא לימדו ע"כ, וכיון שכן, למה זכות זו שכל התורה של יששכר בא מראובן לא עמדה לראובן שיקריב תחילה, דאף שבשט יששכר היו יודעים בתורה יותר מראובן מ"מ הרי כל תורת יששכר בא מראובן. וקצת צ"ב.

ת. א. אז עלה בתורה.

ב. עיקר התורה לא הי' לו.

*

ב. ש. נשא ז' כ"ב. שעיר עזים אחד לחטאת. פרש"י לכפר על מכירת יוסף שני' בו וישחטו שעיר עזים עכ"ל, צ"ד חדא א"כ למה נשיאי ראובן בנימין מנשה ואפרים הוצרכו להביא והרי הם לא היו במכירתו דיוסף, ועוד למה נשיא דלוי (אהרן הכהן כדכ' הרמב"ן במדבר א' מ"ז) לא הוצרך להביא והרי לוי כן היה במכירה כדפרש"י עה"פ ויאמרו איש אל אחיו.

ת. עי' הוריות ה' א'. שפב

*

ג. ש. נשא ז' מ"ח. ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד. הובא ממדרש רבה (נשא פי"ד סי' ג') ביום השביעי נשיא לבני אפרים כו' למה זכה אפרים להקריב ביום השבת כו' אמר הקב"ה ליוסף אתה שמרת השבת עד שלא ניתנה חייך שאני עושה שבן בנך מקריב בשבת, ע"כ. ויש לשאול בזה:

שפב והכי תנן התם, רבי יהודה אומר ז' שבטים שחטאו מביאין ז' פרים ושאר שבטים שלא חטאו מביאין ע"י חוטאין כו' יעו"ש, וכ"פ הרמב"ם פי"ב משגגות ה"א יעו"ש, ועיין מה שכתבנו בזה במאור אהרן פ' נשא שם.

תשובות הגר"ח פרשת נשא

א. דמשמע שרק יוסף שמר השבת ולא גם שאר אחיו השבטים והרי כל השבטים שמרו כל המצוות ובכללם שמירת השבת, וא"כ מה זכה יוסף יותר משאר אחיו.

ב. למה דווקא אפרים זכה ולא מנשה.

ג. ועוד שהרי מנשה הוא הבכור וא"כ היה להקדים את מנשה.

ת. א. מפורש ששמר. ב. וישם את אפרים לפני מנשה. ג. התורה הקדימתו.

*

דן ש. חכ"א אמר לי ששאל את מרן שליט"א למה לא מוזכר במסעות שנשאו את הכיור, ומרן ענהו, דאי' במדרש שהכיור התגלגל (הלך) עם הבאר ע"כ, ויש לשאול, דהא באשד הנחלים (ס"פ חוקת) פרש"י דהבאר העלה את האיברים והדם של האמוריים כדי שבנ"י יראו את הנס שנעשה להם, והשתא אם הכיור היה עם הבאר לכאורה הכיור נטמא, ולא מצינו.

ת. לא אמרתי כן רק אמרתי מש"כ הראשונים מובא בהוספות לברייתא דמה"מ.

*

הן ש. במסעות מבו' סדר הדגלים היכן היו כל שבט ושבט, אבל לא מוזכר היכן היו הערב רב, ובפרט שהיו מנין עצום כמו שכ' מרן בלמכסה עתיק פ' בשלח, גם לא נתבאר אם היו תוך הענן, דהיכן היו תוך הענן והרי דן נסעו באחרונה כמשפרש"י בהעלותך י' כ"ה, ולא משמע שהיו אחריהם עוד והיינו הערב רב, ותוך השבטים גם לא מוזכר שהיו שם הערב רב, וצ"ב.

ת. בפינות.

*

ו' ש. בהנ"ל. שאלנו את מרן שליט"א, היכן היה מקומם של הערב רב מסעות (שהיו מנין עצום כמ"ש מרן בלמכסה עתיק) ומרן שליט"א ענה: בפינות. וצ"ב דהא בפינות היו בהמותיהן של ישראל כדאי' בברי"י דמס' מדות אות כ', וכמ"ש מרן שם סוף אות י"ט ובברי"י דמה"מ בדעת ד"ה דגלו של יהודא כו'. (ואין ליישב שהפינות הספיקו גם לבהמותיהן דישראל וגם לערב רב, שהרי היו מנין עצום, גם הבהמות בפ"ע היו הרבה וגם הער"ר בפ"ע היו הרבה, ועוד שאם הער"ר היו בפינות למה לא נזכר בברייתות הנ"ל).

ת. הי' מקום לכולם. שפג

*

ז' ש. בהנ"ל. בברי"י דמס' מדות אות כ', אי' שהבהמות של ישראל היו בקרנות, ועוד אי' שם שבקרנות לא היה הענן, וכמ"ש מרן בביאור שם שהענן הי' כמין ריש הפוכה, וצ"ב

תשובות הגר"ח פרשת נשא

שהרי הענן הי' מיישר להם ההרים ובקעות וכו', וא"כ כיון שאצל הבהמות לא הי' הענן, איך הספיקו להגיע לכל המקומות יחד עם ישראל, והרי כיון שלא הי' להם הענן שיישר הדרכים א"כ ודאי הי' להם דרך הרבה יותר ארוכה משל ישראל שהיו תוך הענן. (וכן קשה לתשו' מרן שליט"א הנ"ל גבי הערב רב).

ת. הקב"ה הוליכן למקומות שיוכלו לילך. שפ"ד

*

*

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

ולמדתם אִתָּם - ולמדתם אותם

ראיינתי השבוע מלמד (כתה ה' בת"ת) ובתוך השיח שאלתיו איזה חומש מלמד. אורו עיניו! הוא סיפר בהתלהבות של ממש "אני מתחיל כל שנה במשפטים! כל סוגיא וסוגיא כדבעי, אני צולל עם התלמידים לעומק העניינים, יחד מקיפים ומסכמים... ומשם ל'מסכת' תרומה-תצודה! לומדים להכיר את כל מלאכת המשכן לדקדוקיה!". הוא הצליח להעביר אלי את האנרגיות החיוביות, את השמחה ולהט. ברור לי כי תלמידיו זוכים לחשקת התורה! לא מעמסה אלא אוצר!

בזמן 'קבלת התורה' נכשיר את נפשנו ל'הנחלת התורה', להעבירה לבנינו ולדורותינו. לא את 'גוף התורה' בלבד, אלא 'נשמת התורה', הרגש והשמחה שבה. שמעתי פעם בדרך מליצה: 'תורה שבכתב' ממלאת את 'ארון הספרים', חומשים וס"סים, ראשונים ואחרונים, ספרי הלכה ואגדה, ועוד רבבות ספרי קודש. 'תורה שבעל פה' היא הרוח בנפש המוציאה ספר מהארון, פותחת והוגה, משננת ומנגנת, מלטפת במבט ומתמדת בהגות. שירת התורה, אהבתה בכל עת ומצב.

ואיך עושים זאת? קל להעביר את ה'בכתב'. מקריאים ומלמדים ברמה טכנית. האתגר הוא להעביר את ה'בעל פה', את הרוח. נשמת התורה. הרצון להקדיש לתורה את החיים ולחוש עונג בלימודה וקיומה. הדרך היא בדוגמא אישית. ילד לומד לדבר כי רואה את הוריו מדברים. כך לומד מהם כללי הנהגה, רגשות ומידות. ילד קולט בחושיו המחודדים מה חשוב להוריו, מה משמח ומרגש אותם, הוא עוקב אחרי 'סדרי העדיפויות' בסולם ערכיהם, ועל סולם זה יתפס גם הוא בעתיד. כמו שלא 'מסבירים' לפעוט איך 'הולכים', כך לא מנחילים בהסברה את רגשי הקודש. כך דרשו בצחות דברי רבן שמעון בן גמליאל ב'אבות' "לא המְדַרְשׁ הוא הָעֶקֶר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה". 'מעשי אבות סימן לבנים', לא דיבוריהם.

בהפטרת נשא, נלמד על מלאך ה' שמסר להצִלְפוֹנִי אֵם-שמשון: "...וְהָרִית וַיֵּלְדָהּ בֵּן... עֵתָה הַשְּׁמָרִי נָא וְאֵל תִּשְׁתִּי יַיִן וְשִׁכָר וְאֵל תֹּאכְלִי כָּל טָמֵא... כִּי נָזִיר אֶלְקִים יִהְיֶה הַנֶּעֶר...". המלאך אמר לה שהיא, האמא, לא תשתה יין ואף תימנע מטומאה. מנוח בעלה שומע זאת ומתפלל להקב"ה "בִּי ה', אִישׁ הָאֶלְקִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ - יָבֹא נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיֹרְנוּ מִה נַעֲשֶׂה לְנֶעֶר הַיּוֹלֵד". האם קיבלה הוראות בעבורה, אך מה עם הילד? כך שואל מנוח את המלאך בהתגלותו "מִה יִהְיֶה מְשֻׁפֵּט הַנֶּעֶר וּמַעֲשֵׂהוּ?". כלומר, התבשרנו על בננו "כִּי נָזִיר אֶלְקִים יִהְיֶה הַנֶּעֶר", אך מה משפטו? איך נגדלו? המלאך שב ופוקד: "מִכָּל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵל הָאִשָּׁה תִּשְׁמַר. מִכָּל אֲשֶׁר יֵצֵא מִגַּפְּנֵי הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וַיַּיִן וְשִׁכָר אֵל תִּשְׁתֶּה וְכָל טָמֵא אֵל תֹּאכַל!" אָמוּ תִימְנַע מִגַּפְּנֵי הַיַּיִן, וְלֹא הָאֵם בְּלִבָּד, אֲלֹא "כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ תִּשְׁמַר" גם אתה, אב הילד! רבינו ה'בית ישראל' מגור היה מרחיב את דברי רבינו מאיר שמחה הכהן ('משך חכמה' בפרשתנו)

שגם מנוח הוזהר עם אשתו שלא יאכלו ולא ישתו הם יין ושכר, מפני שעל ההורים לשמש דוגמא לבנם! בשביל לגדל בן קדוש - על ההורים להתנהג בקדושה!
רבבות תלמידים ביקרו בבתי מרנן ורבנן הג"ר אהרן ליב שטיינמן והג"ר חיים קניבסקי. תשב"ר כמעט ולא שמעו שם דברי תורה, אך ראו אורחות חיים אמיתיים. חשו שמחה בין הרהיטים המתפרקים. ראו נהרה שקרנה בפני הרבנים כשספונים בין קירות המכוסים בספרים בלויים מרוב שימוש. תלמידים לא לחששו ביניהם 'הרב הינו מעשי' הארץ', 'לרב רכב אמריקאי חדש', 'ו'הרב נופש במקומות היפים בתבל' - אלא 'הרב רשם בכל הספרים שבביתו', 'הרב לא יודע מה זה קולה', 'הרב שוכח לאכול מרוב עיון בתורה'. כך מגדלים לתורה! לא בסיסמאות וכרזות אלא בדוגמא אישית!

גם אמונה ודרכי התמודדות ברגעי ניסיון וקושי אין מעבירים 'במדרש' כמו ב'מעשה'. מיד אחרי שנשות בית לחם תמהו 'הזאת נעמי', והיא מצדיקה דין שמים 'אל תקראנה לי נעמי, קראן לי מרא, פי המר ש-די לי מאד', תיכף נאזרת חיל ושולחת את רות לשדות, לקציר, 'לפתוח דף חדש'. לא נשברים בעצבות וייאוש, אלא מתנערים! מתקדמים מתוך אמונה. ילדינו מחקים אותנו ולומדים 'איך לחיות'. ההמחשה ודוגמא האישית הם הטובים בכל הטיפולים הרגשיים.

מנחילים להם גם 'דרכי קנין התורה', מקשטים בפרחים כדי להזכיר את הנועם ששרר במעמד הר סיני, אוכלים מאכלי חלב לרמוז על 'פשטות' והענווה הנדרשת לתורה. אף כאן נשמש דוגמא ונעשה את התורה עיקר. בפרחים ובמוצרי החלב ננהג כטפלים! נהיה נעימים - וגם נקשט מעט בפרחים, ננהג בפשטות ובענוות חן, ואף נאכל כזית מאכלי חלב.

נזכור את עצת רבינו ה'חפץ חיים' לבלן "כדי לחמם מי-מקוה צוננים - הטל לתוכם רותחים!" ככל שנשאף אנחנו לשמחה ולהט בלימוד התורה וקיומה, כך נזכה לראות בנינו הערבים לנו' מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

בחג השבועות בבית המקדש

הקריבו שתי לחם להתיר החדש

ולכן הוא נאכל לזכר

כי בגללו יביאו לחם אחר

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: טעם אכילת מאכלי חלב (לפי הרמ"א)

בחג השבועות הקריבו שתי לחם כדי להתיר את התבואה ה'חדשה' שבבית המקדש מותרת רק אחרי הקרבת שתי הלחם [עי' במדבר כח, כו].

*

לפי הרמ"א [או"ח סי' תצ"ד, ג'] הטעם לאכילת מאכלי חלב בחג השבועות הוא זכר לשתי הלחם, כי יצטרכו להביא לחם אחר לאכילת הבשר, כי לחם שנאכל עם חלב אסור להיאכל עם בשר כמפורש בשו"ע [יו"ד סי' פ"ט, ד'], ולכן יש כאן זכר לשתי הלחם - לחם אחד עם החלב ולחם אחד עם הבשר.

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף י: בשלמא מכר אלא מתנה. ועי' בראשונים שגם במכר אם הקנין הוא ע"י שטר קשה אלא אורחא דמלתא נקט, ומבואר בגמ' דבשטר ראייה לא קשה דכיון דלא מרעי נפשייהו כשר השטר לראייה, וצ"ב דאכתי מכיון שאין לו תורת שטר יהא נאמן לומר פרעתי ועוד היאך אפשר לגבות ממשעבדי, והנה התוס' בב"ק דף פח. הביאו שי' רש"י דגוי בעצם כשר לעדות ורק יש חשש משקר וכיון דלא מרעי נפשייהו ממילא כשרים לעדות וזהו שכתב רש"י לעיל שזהו מצד שנצטוו בדינים, אלא דקשה לפ"ז מאי מקשה הגמ' דבשטר מתנה הוי חספא בעלמא וכתב הקצות בסי' סח' עפ"י דברי התוס' בקידושין יד: שבגוי ליכא קנין שטר וזהו שמקשה הגמ' דאינן בפרשת שטר קנין, אבל צ"ב לפ"ז דעל קושית הגמ' והא לאו בני כריתות נינהו פרש"י שילפי' מההיקש דכתב ונתן ולמה הוצרך להיקש מכיון דגם בכל שטרות הוי חספא בעלמא ועי' באמרי משה סי' טז' מ"ש בזה, והנה הגמ' מתרץ במהלך א' דדינא דמלכותא דינא אבל לפי מהלך ב' משמע דלית ליה דינא דמלכותא דינא ובאמת לרש"י שזהו מצד שנצטוו על הדינים היה אפשר לומר שזהו רק על שטר ראייה שזהו בכלל דינים שלא יגזלו אבל לעשות קנין חדש אינו בכלל דינים, ועי' ברשב"א שהביא מרבינו יונה דודאי מודה דדינא דמלכותא דינא אלא שסובר שזהו רק שיכולים להפקיע ממון אבל לא להקנות ממון [וכעין זה איתא ברבינו יונה בב"ב דף ק. לענין הפקר בי"ד דהוי הפקר ובזה כתבו לבאר למה קנין דרבנן לא מהני לענין דאורייתא] אלא דאכתי יל"ע להנך שי' שקנין סיטומתא [עי' ב"מ דף ע"ד.] הוי קנין דאורייתא שכיון שנהגו כן אז גמרי דעתם להקנות בכך א"כ תיפוק ליה דהקנין יחול מהאי טעמא והדברים ארוכים וכתבתי רק להעיר.

דף יא. האי שטרא פרסאה. ורש"י לומד דאיירי דנכתב ונחתם בע"ח פרסאה הדיוטות [דבערכאות מבואר ברש"י לקמן יט: דגובה ממשעבדי דאית ליה קלא] ואיירי במבוהקין דאין בו פסול מזויף מתוכו עי' ברא"ש, ועידי מסירה הוי סהדי ישראל והשטר כשר כלפיה לגבות בני חורין ועי' בתוס' ריד שיש לו תורת שטר לענין בנ"ח שאינו יכול לומר פרעתי, ולפ"ז מבואר דא"א לגבות ממשעבדי בע"מ לחוד ועי' בתוס' לעיל ג: ד"ה גובה, ומש"ה הוכרח רש"י לפרש דאיירי דהיו חתומין עידי פרסאה דאל"כ לא היה הגמ' מקשה א"ה ממשעבדי נמי, וקושית הגמ' שכיון שיש כאן ע"מ ממילא אנו יודעים שהע"ח אינן משקרים והוי כשטר עם ע"ח וע"ז מת' הגמ' שעדים גוים אין מוציאין קול.

דף יא: ש"מ מדרבנן התופס לבע"ח במקום שחב. והגמ' מדחה כל האומר תנו כאומר זכו, אבל בהו"א ס"ד דלא עשאו אלא שליח להולכה ועי' בתוס' שנתקשו על הדמיון, ובר"ן ביאר שהנידון תופס לבע"ח הוא אם יכול לעשות עצמו שליח לקבלה מעצמו על חשבון שחב לאחרים וכאן אה"נ שהבעל עשאו שליח להולכה אבל הזוכה עושה עצמו שיהא גם שליח לקבלה והגם שחב להאדון בזה שע"ז אינו יכול לחזור עי' בתו"ג לעיל ט: נלמה אין

כאן חסרון דלא חזרה שליחות אצל הבעל[ן] ולפ"ז צ"ל שהגמ' מדחה כל האומר תנו כאומר זכו דאין זה נחשב שעושה על חשבון של אחרים מכיון שהאדון בעצמו אמר לו תנו כזכי.

דף יב: ולימא ליה הקדש. והגמ' מתרץ דהקדש גופיה ניחא ליה, ועי' במהר"ם שיף שהקשה דלמה צריכים לזה דהא הגמ' מסיק דפחות משהו פרוטה לא חייל הקדש, ועוד הקשו דלמה לא יהא אסור בפחות משו"פ מצד חצי שיעור [וכמו שמבואר בר"מ ריש הל' גנו"א שיש איסור לגזול בפחות משו"פ והכ"מ הסביר מצד איסור חצי שיעור] ועוד הקשה הרש"ש דהא מבואר במעילה דאם צירף לפרוטה אז מעל, וכ"כ לתרץ דבהקדש מבואר בכמה מקומות שיש ממון הקדש בלי איסור מעילה [כגון חצר הקדש שלא היה שם קדושת פה עי' בקצות סי' ר'] וממילא מה שכתב רש"י שלא חל הקדש בפחות משו"פ היינו הקדושה לענין מעילה ליכא בפחות משו"פ מכיון שמעילה אינו רק בשו"פ [ובזה מיושב קושית התוס' דלמה לא נזכר בב"מ שאין הקדש חל בפחות משו"פ דזהו בכלל מה דאיתא שם במשנה דליכא מעילה בפחות משו"פ שו"מ כעין זה ברשב"א] אבל גם הפחות משו"פ שייך להקדש [ועי' ברש"י סוכה כז: אם פחות משו"פ נקרא לכם ובעמק ברכה אבל קנין מיהת בודאי שייך] וממילא ניחא דהגמ' צריך דהקדש ניחא ליה דבלא"ה מכיון שהממון שייך להקדש בודאי לא היה יכול לעשות ולפרוע כמו שיש איסור גזל בפחות משו"פ, וכן מיושב דלא אמרינן כאן שיצרף לפרוטה מכיון שכל משהו היה ברשות הקדש והיה בהיתר ליכא דין צירוף.

דף יג. היינו דקא מהדרי ליה במתני' מפני שהוא קניינו דאי בעי שקיל ד' זוזי ופסיל ליה כל היכא דאיתיה. ועי' ברש"ש שהקשה דאם ברח הוי אינו ברשותו ואינו יכול למוכרו ותני' שכיון שעבדים איתקש לקרקע שאינה נגזלת ממילא נחשב ברשותו, וכתב דר' מאיר שלא השיב כלום היינו משום שאזיל לשיטתו דעבדי הוי כמטלטלי, ואפשר עוד לומר דהנה הר"מ בפי' המשניות ביאר דהפשט מפני שהוא קניינו היינו דהא דעבד אוכל היינו מצד דהוי כבהמת כהן וממילא אינו נחשב לחוב [ובזה כתב הקוה"ע ליישב הקושיא דהיאך שפחת כהן אוכלת בתרומה הא כל שפחה יש לה דין זונה אבל להנ"ל ניחא דאוכלת מצד דהוי כבהמה] והתוי"ט הקשה דבגמ' מבואר טעם אחר מצד דיכול למוכרו לישראל, ובקוה"ע סי' מז' כתב דהר"מ סובר שאם היה אוכל מצד קדושת כהונה אז לא היה מהני מה שיכול למוכרו שעדיין מפסידו הך מעלה ומש"ה הוצרכו חכמים לטעם שאוכל כבהמה, אלא שעדיין הוי חוב מצד הרויח ממון וע"ז אמרו שאין זה נחשב לחוב מכיון שבין כך יכול למוכרו, ולפ"ז מיושב קושית המהרש"ל דהקשה דהא גם באשה יכול ליתן לה גט בע"כ אבל להנ"ל ניחא דאשה שאוכלת מצד אשת כהן אז מפסיד לה אותו מעלה [ומ"ש המהרש"ל לתרץ דבאשה בעצם הוי חוב צ"ע דהא מה שהוצרך המשנה דגט אשה הוי חוב מצד מזונות או מצד תרומה ע"כ איירי באשה שרוצה להתגרש או כגון מרדה ועצם הגירושין הוי בעצם זכות ורק מצד מזונות או תרומה [כגון במרדה דלית לה מזונות] הוי חוב להאשה] ולפ"ז אפשר לומר שר"מ שסובר שגם עבד אוכל מצד דין כהונה דעבד כהן ככהן וממילא נחשב לחוב, ועי' במשנה אחרונה ריש פ"ח דתרומות דעבד ואשת כהן יש להן מצוה לאכול תרומה ואולי אפילו מברכים הברכה שמבואר בר"מ סוף הל' תרומות

[ובקדושתו של אהרן היינו מכח קדושת אהרן] ולהנ"ל אינו מוכרח אם אוכל כבהמה, ומדברי התוד"ה השבתוני דכתבו שיש מצוה באכילת תרומה אין ראייה דיש מצוה על העבד, דכוונתם מצד מצות האדון שייאכל התרומה כדינו עי' בחי' ר' נחום.

דף יד. הולך מנה לפלוני חייב באחריותו ואם בא לחזור אינו חוזר. ובגמ' מבואר לקמן שגם לענין פקדון הדין כן [ולענין פקדון צ"ב מה שייך שרוצה לחזור דהא לא הוי שלו וביותר מה שייך זכיה מכיון שבין כך שייך להמפקיד וכבר האריכו האחרונים בזה] וצ"ב דאם הולך הוי כזכי ומה"ט אינו חוזר למה יהא חייב באחריות והרי"ף הביא ראייה מכאן לשי' רש"י לעיל לענין שחרור שיש מושג כזה זכיה רק לענין שלא יהא יכול לחזור וכ"כ לעיל דהם לומדים שהגם שיש פרשה שאפשר לזכות לאחרים אבל לא נעשית ידו כידו ולענין שחרור בעינן שיגיע לידו, ולפ"ז צ"ל שגם במלוה ובפקדון אין נפקע חיובו אלא אם החזיר לידו ולא סגי שזכה לו הממון ובזכיה מכיון שלא נעשית כידו ממילא חייב באחריות [והרא"ש דחה הראיה וכתב שלא שייך רק לזכות וכלפיה אחריות אם נאבד הוי חובה ולא היה יכול לזכות לון ועי' לקמן בעמוד ב' דאפילו למ"ד דהולך לאו כזכי אבל בשכ"מ זכה המקבל אפילו אם מת הנותן קודם שמת המקבל והתוס' נתקשו דהא מתנת שכ"מ אינו חל רק לאחר מיתה ומדברי רש"י מבואר דבשכ"מ בודאי הולך הוי כזכי אבל אעפ"כ מבואר מדבריו שאם רוצה לחזור יכול לחזור עי' לקמן טו. רש"י ד"ה וי"א ועי' ברש"ש [והקרני ראם הבין דלשי' רש"י אינו חוזר] ובקרני ראם כתב דכיון שבין כך היה קונה מצד מתנת שכ"מ ע"כ בזה שאמר הולך רצה להוסיף שיזכה מיד, אבל עדיין יש לומר שכלפיה חזרה דמצד מתנת שכ"מ היה יכול לחזור עדיין רוצה בזה ולא אמר הולך אלא לענין זה שיזכה מחיים, וכיון דיש זכיה כזה לשי' רש"י אז אמרינן שרצה לעשות זכיה שיהא לו הדין כאותו זכיה.

דף טו: ואלא דקא משי חדא חדא. והנה ברש"י לא הזכיר כאן דאיירי בנגבה כמו שפירש לקמן בפלגא ידיה ומבואר דהך ספק הוי אפילו אם לא נגבה שהספק הוא אם כל יד הוי טהרה בפנ"ע או דהוי חד טהרה של שני ידים וכגוף אחד דצריך לטבול כל הגוף בבת אחת, והגמ' מיייתי ראייה דמהא דאפשר לעשות חד יד בשטיפה וחד בנטילה שהם שני סוגי טהרה מוכח דכל יד הוי טהרה לעצמו, והגמ' מסיק דאם משי חצי יד וניגב בודאי לא מהני דאין ידים טהורות לחצאין ורק ספק הגמ' באופן שיש עוד מים טופח להטפוח ומדברי רש"י מבואר שהספק הוא אם נחשב שהיה כאן חד מעשה נטילה ונחשב כאילו שפך מים לאט לאט בלי הפסק, והגם דלענין שני ידים מבואר לעיל דאם היה טהרה אחת לא היה מהני אם נטל בזה אחר זה ואפילו אם לא ניגב היינו דשם ליכא מים המחבר שני הידות שיהא נחשב כחד נטילה אבל ביד אחת דיש חיבור ע"י המים באותו יד מסתפק הגמ' אם שייך שיהא נחשב כחד מעשה נטילה, אלא דיש לעיין מ"ש מהא שמבואר דבעל קרי נטהר בתשעה קבין מים שאובין ומהני אפילו בג' כלים בזה אחר זה ואולי שם לא הוי השפיכה המעשה המטהר כמו בנטילת ידים דהמעשה השפיכה הוא המטהר אלא השיעור מים הוא המטהר וכן מוכח מזה שהגמ' מסתפק אם מהני חציו בטבילה וחציו בנתינה.

דף טז. דלמא לענין מקואות ור"י הוא. ופרש"י דר' יהודה מטהר מצד גוד אחית וצ"ב דלמא צריכים להדין גוד אחית דהא יש חיבור במים ע"י טופח להטפיה, והאחרונים כתבו לבאר דבמקוה מים אין המים לבד מטהר אלא בעינן שיהא נקוין במקום אחד דקרוי מקוה על שם שנקוין במקום אחד וכמו שפרש"י בחומש [ע"ש יקוו המים למקום אחד] וזהו חד מן החילוקין של מעיין ומקוה, וא"כ בלי גוד אחית הגם שיש חיבור למים אבל לא יהא קרוי במקום אחד, ומה"ט חולקים רבנן דלית להו גוד אחית והגם דלענין השקה סגי בטופח ע"מ להטפיה עי' בתוס', והנה הרש"ש הקשה דלמא הוצרך לאוקמי רק לשי' ר' יהודה הא אפשר לאוקמי גם לשי' רבנן לענין השקה דסגי בחיבור מים טופח להטפיה וכתב דהא שם בעינן גם שיהא החור כשופפרת הנוד [ועי' בתוס' שני מהלכים אם רק החור או שיהא גם מלא עם מים] ולא שייך שיהא סגי רק בטופח להטפיה בלי שום דבר אחר אלא לשי' ר' יהודה דאית ליה גוד אחית.

סיפור מיוחד לחג השבועות / הסופר הרב יאיר וינשטוק

סיפור שנשכח... - ליום ההילולא של הבעש"ט הקדוש זיע"א בחג השבועות

פרק ראשון □ ההבטחה

אפילה ואורה, שמחת חג מהולה ביגון ועצב, שימשו בערבוביה ביום-טוב של שבועות שנת תק"ך במעז'יבוז'. אור שבעת הימים, רבי ישראל בעל-שם-טוב, שכב על ערש דווי. זה מספר ימים מעת שנפל למשכב, וגופו הטהור נעשה כחוש מיום ליום. שוכב הוא על מיטת חוליו בחדר ומתבודד, שקוע במחשבות שמימיות, ומיחד יחודים לקראת המעבר לעלמא דקשוט.

אמת שבני החבורה ידעו מימרתו של הבעש"ט, כי ענין ההסתלקות עבורו הוא אין ואפס, כמי שיוצא מחדר אחד ועובר לחדר השני'. אכן, לא בגינו התהלכו ופניהם שחורות כשולי הקדירה, ידעו שתמיד ציפה להסתלק מן העולם בסערה השמימה, כאלהו הנביא בשעתו, ורק מן היום שמתה אשתו, וראוהו מצטער צער גדול, הסביר להם, כי מיצר הוא "על אלו המוחין שיהיו מוכרחים לנוח באדמה". כי היה מצפה לעלות בסערה השמימה, ועכשיו שנותר בעולם כפלג גופא □ ידע כי נבצר ממנו הדבר.

הצער הגדול היה אפוא על עצמם. על מורה הדרך שינטוש אותם, על אש-התמיד המתלקחת ומבעירה את ליבם לעבודת הבורא, על הרבי הגדול והקדוש החביב עליהם כאישון בת-עין.

אתא ובא הזמן הנורא מכל. כל התלמידים התכנסו ובאו אל החדר הפנימי. הבעש"ט שכב על מיטתו ופניו זהרו כזוהר הרקיע וכעצם השמים לטוהר. הוא נפרד מכל תלמידיו, ואיש אשר כברכתו ברך אותם. מן הגדול שבתלמידים ועד לצעיר שבהם. הורה להם את הדרך ילכו בה לאחר הסתלקותו, והגיד להם את המעשה אשר יעשו. היו תלמידים שגילה להם את אשר יקרא אותם בעתיד, ומה יעבור עליהם בימים ובשנים הבאות. והיו תלמידים שציוה עליהם כדת מה לעשות לפרנסת ביתם.

והנה ניגש אל המיטה, אחד ממשרתיו וצעירי תלמידיו, ר' יעקב שמו, והסכית לשמוע באוזניו מה יצוה עליו אדונו ורבו.

וכך אמר לו הבעש"ט קודם הסתלקותו: "אתה ר' יעקב, תיסע לכל מקום בו יצאו מוניטין שלי, בכל אתר ואתר שהתפרסמתי ומכירים אותי □ תספר ממני סיפורי מעשיות שלי, מה עשיתי ומה פעלתי, ומזה תהיה פרנסתך".

והמשרת ר' יעקב בשמעו את הדברים, הצטער מאד. "מורי ורבי" זעק מנהמת ליבו, "וכי זוהי תכלית חיי עלי אדמות? להיות נע ונד בארץ ולספר סיפורי מעשיות?!"
"אל תירא עבדי יעקב" החזיר לו הבעש"ט, "עתיד אתה להתעשר מכך עושר רב".
ובאותו יום פרחו נשמתו של הבעש"ט וסלקא לעילא. העדה הגדולה הוכתה מכה אנושה ותבך בכי רב על מאור עיניה שחשך.

פרק שני □ הבשורה

ויהי אחרי מות הבעש"ט, החלו התלמידים לקיים איש איש את אשר ציוה עליהם לפני מותו. גם התלמיד ר' יעקב החל נוסע מעיר לעיר ולספר סיפורי נפלאות ממה שפעל ועשה הבעש"ט עלי חלד.

עד מהרה נתפרסם ר' יעקב בכל הגלילות כבעל-מספר נפלא, ובכל מקום אשר ר' יעקב מגיע, שמחה וששון ליהודים ורבים מתקהלים סביבו, וממתינים בצמא למוצא פיו.

ומתוך שמקורב היה ר' יעקב אל הבעש"ט ביותר, ראה הרבה, שמע הרבה, ואוצר סיפוריו היה בלתי נדלה. קהל שומעיו נהג לגמול לו בטובת עין ולתת לו שכר על מעשיו וסיפוריו, אלא שעל פי רוב היו היהודים בארצות ההן עניים ואביונים, נתנו אפוא פרוטות בודדות, כפי שהשיגה ידם.

כפי שהבטיחו הבעש"ט בתחילת דבריו כן היה, מאותם סיפורים שספר היתה פרנסתו. ברם, פרנסה דחוקה היתה זו, בודאי לא היה בה עושר גדול, ור' יעקב שמר את הדבר אשר הבטיחו מורו ורבו, וציפה לראות כיצד ומתי יתקיימו.

ובחודש חשון שנת תקכ"ג, ככלות שתי שנים ומחצה מהסתלקות הבעש"ט זיע"א, נפל דבר בעולמו של ר' יעקב.

אותו יום הגיע אליו אחד מידידיו ובשורה מרעישה בפיו: השמעת? בארץ איטליה, בעיר רומא, נמצא יהודי המוכן לשלם אדום זהב שלם, "א גולדינעם רנדיל", עבור כל סיפור אמיתי שמספרים לו ממרנא ורבנא".

ר' יעקב אכן נרעש ונרגש, "האמנם?" קרא בהתפעלות, "אדום זהב עבור כל סיפור מן הבעש"ט?"

הידיד שב על דברי התנאי, "אך ורק אם הסיפור אמיתי".

"כלום דובר שקרים אני?" התרעם ר' יעקב ברוח טובה, "אם אמנה את כל הסיפורים שידוע אני מורי ורבי, מגוף ראשון, אשר עיני ראו ולא זר, ואוסיף עליהם את המעשיות ששמעתי מחברי, יגיעו לכמה מאות".

"שווה בנפשך" קרא הידיד בשמחת אמת, "כמה מאות אדומים זהב!! הרי תוכל לשבת כמה שנים במקומך, ולא תוצרך להיות נע ונד זמן רב".

ולא איחר ר' יעקב להכין עצמו לקראת הנסיעה לאיטליה, בימים הקרובים קנה סוס אביר וכרכרה חזקה שתעמוד בתלאות הדרך, וגם משרת נאמן רכש בכסף מלא. יען כי הוגד לו

לאחר ששאל ודרש, שהדרך ארוכה וקשה עד למאד, ומלבד שלא חפץ ר' יעקב לנסוע בגפו, גם חשש שמא לא יעמדו לו כוחותיו, ושמע לעצת החכם מכל אדם: טובים השנים מן האחד.

פרק שלישי □ הנסיעה

שבעה ירחים ארכה לו הדרך עד לאיטליה, כשיצא מעירו לא היו בידו אלא מטבעות בודדות שנטל בהלוואה. ר' יעקב בביטחונו הגדול יצא לדרך, ובכל עיר שעבר השתהה מעט ופיזר כמה פירורים מאוצרות מעשיותיו, יהודים רחמנים סייעו בעדו בתרומה שהיה בה די להגיע עד...העיר הבאה.

אחר שבעה חודשים עמדו רגליו בשערי רומא.

פרק רביעי □ הגביר

עם בואו לרומא, לא בזבז ר' יעקב אפילו רגע אחד. תיכף נסע לרובע היהודי ושם ערך חקירה ודרישה למהותו של הגביר הגדול בעיר.

"ר' צדוק הגביר?" ספקו יהודי רומא כף בהנאה, "אח, זהו יהודי מענין. לפני עשר שנים בא לפה ומיד קנה את ארמונו של אחד משרי המלוכה. פלטרין מפואר אשר לא ראית בימי חיך, וגן חמד נטוע בחצירו, עם עצי פרי ודשאים מוריקים ומעיינות מים קרירים נוזלים מבטן האדמה. עשיר מופלג הוא, וצבא משרתים נאמנים מטפל בעסקיו המסועפים, ובכל זאת לא גבה ליבו ולא רמו עיניו. עוסק בתורה ותפילה יומם ולילה, מתנהג בחסידות ובית מדרש בנה בביתו הגדול, שם מתפללים אנשי העיר בוקר וערב".

ר' יעקב נתפעל ביותר. אפס, מנין לו שזהו האישי?

"וכיצד הנהגתו בשבת?" שאל.

"מיוחדת במינה. בכל שבת מכניס הוא אורחים למכביר, מעתיר עליהם סעודה ומעדני שולחן כיד המלך, ומפציר בהם שיספרו לו מעשה מהבעש"ט, בכל אחת מהג' סעודות. מלבד האורחים מגיעים אחרי הסעודה גם מרבית יהודי העיר, לשמוע סיפורים משובבי לב. אם נתמזל המזל ואחד האורחים יודע לספר סיפור אמת מהבעש"ט, נהנים כולנו, ונהנה האורח בכפליים. במוצאי-שבת ישלם לו ר' צדוק שכרו משלם, אדום זהב!"

"אליו נתכוונתי" לחש ר' יעקב בחדווה, ואל משרתו הנאמן אמר: "הגיע הקץ לכל תלאותינו".

ביררו ר' יעקב ומשרתו למקומו של ר' צדוק, ותיכף הדהירו את מרכבתם לשם.

עוד מרחוק ראו כי לא סיפורי גוזמאות ספרו להם אנשי העיר. לעיניהם התנשאה טירת חמד מחוטבת גילופים בחומותיה, צריחים מקושטים בפינותיה, דלתות ברזל כבדות בשעריה, וזקיפים חמושים סובבים לה סביב סביב.

ר' יעקב השתאה לנוכח המחזה, עד כי נכנס ספק בליבו אם אין כאן טעות חלילה, ולא נקלע לארמונו של אחד משרי המלוכה. המשרת הנאמן התקרב אל הסריסים שומרי הסף ושאל בחשש "מי גר כאן?"

ראו הסריסים דמותו של יהודי מאחיהם, ענו ואמרו "ר' צדוק הגביר".

"מסרו לאדונכם שנמצא כאן תלמיד של הבעש"ט, היודע הרבה סיפורים עליו, אשר ראו עיניו ולא זר".

השומר נבלע בפתח הטירה, ר' יעקב ומשרתו לא המתינו הרבה זמן. ר' צדוק שלח בהולות את השומר להכניס אותם הביתה, היקצה להם אגף מיוחד בארמונו ואירחם כבני מלכים.

פרק חמישי □ הסעודה הראשונה

בליל שבת באה כל הקהילה היהודית לביתו של ר' צדוק.

השמועה עשתה לה כנפיים: בארמונו של הגביר מתארח תלמידו ומשרתו של הבעש"ט, אשר באמתחתו צרורים סיפורים מגוף ראשון מהבעש"ט.

עד עתה שמעו יהודי רומא סיפורים מכלי שני ושלישי בלבד. הצפיות הרקיעו שחקים.

הטרקלין המרווח היה מלא מפה לפה. הצפיפות היתה ללא תקדים, צעירי הצאן נדחקו וטיפסו על סורגי החלונות כדי לראות את ר' יעקב המסב בראש השולחן יחד עם ר' צדוק. המשרתים פינו את השולחנות משיירי האוכל. קול הזמירות גוע, הדריכות הגיעה לשיאה.

"פתח פיך ויאירו דבריך" ציוה ר' צדוק בקול נלבב, "הקהל הגדול אינו יכול להמתין עוד".

ר' יעקב צחצח גרונו, זקף גבו והתבונן מתונות בקהל הגדול המביט לתוך פיו. מאות סיפורים מלאי אורה וקדושה מצפים שיוציא אותם מבית גנזיו, ויעשם לנחלת הכלל. עליו רק לגחון וללקט אחד מהם כאשר יחפוץ. באיזה סיפור יפתח הפעם?

"ובכן" פתח לאחר שהיה ממושכת, "מעשה שהיה כך היה".

הוא שתק שוב, והקהל המתין בצפיה גוברת. ר' יעקב המשיך: המעשה היה עם הבעש"ט הקדוש, כשהוא הלך, הלך, להיכן הלך? ... נו, זה היה עם ה... אה... אה... דהיינו... אה... בה... מה קרה לי?"

הוא שכח הכל - - -

מאומה. כל הסיפורים שראה, שידע, ששמע, כולם פרחו מזכרונו, משל לא היו ולא נבראו.

ר' יעקב חיכך ידו במצחו, בנסיון נואש לשלות סיפור אחד למצער. הוא היטה ראשו כלפי מעלה, כלפי מטה, לצדדין, אולי יחלצו המעשיות מבית כלאן שבגנזכי מוחו ויצופו בזכרונו.

בצר לו ניסה לצייר לנגד עיניו את דמותו הטהורה של הבעש"ט, שמא מתוכה ייזכר במעשיות האבודות. לחרדתו הרבה גילה כי לא רק את קלסתרו המבהיק של מורו ורבו, אינו יכול לשוות מול עיניו, אלא גם את תואר פניהם של חבריו התלמידים, ולא עוד אלא

אפילו מראה העיר מעזיבוז' עצמה נשכחה ממנו כליל. כל הסגולות שניסה, להזכר בעקיפין בסיפור אחד בלבד, לא הועילו לו. הכל נמחק מזכרונו, ר' יעקב נעשה כתינוק שנולד.

נקל להבין כי הקהל הגדול והמתוח לא נשאר אדיש נוכח המספר שהכזיב. בתחילה שמרו על דומיה, שמא מרוב התרגשות שכח התלמיד את משנתו. אחר כך החלו התלחשויות הילדים, ולבסוף איבדו גם המבוגרים את סבלנותם.

"רמאי ונוכל הגיע אלינו" קרא מי שקרא, "מימיו לא ראה את הבעש"ט, אלא שמע שר' צדוק משלם אדום זהב על כל סיפור מהבעש"ט, ובדה מליבו כמה סיפורים".
 "ומה קרה לו?" שאל אותו רעהו בקול רם.

"הקב"ה שילם לו כגמולו הטוב והשכיח ממנו את כל בדיותיו".

צחוק גדול שטף את הטרקלין הצפוף עד לעייפה. ר' יעקב היה ללעג ולקלס ולא ידע את נפשו מבושה. עוד מעט והקהל המאוכזב היה עושה בו שפטים, אלא שאז נחלץ לעזרתו מארחו ר' צדוק.

"מה לכם?" גער בחימה בציבור הגדול, "ככה נוהגים אחינו הרחמנים?! נעזוב את אורחנו לנפשו, ובודאי מחר בסעודת הבוקר יזכר באחת מן המעשיות".

פרק שישי □ הסעודה השניה והשלישית

לאחר שעזבו כל האורחים את הבית, פרש ר' יעקב לחדרו ויבך בכי מר כל הלילה. מפעם לפעם ניסה לתקוע בזכרונו את דמותו של הבעש"ט או חבריו, ולא עלתה בידו. אף החל מספר לעצמו סיפורים מכל אשר יעלה בדמיונו, שמא מתוך הדבור ישובו אליו סיפורי האמת, וגם זאת לא עלתה לו. התפלל בצר לו אל ה' שירחמהו. ברם, לפי המועקה שחש בליבו בסיומה של תפילה □ ידע שטרפו לו תפילתו בפניו.

למחרת נקהלו שוב רבים מתושבי המקום, לראות מה קרה לאורח הבדאי.

גם היום ישב ר' יעקב סמוך למארחו, והלה שאל אותו בלחישה בתום הסעודה, אם הצליח להזכר באיזו מעשיה, יען כי למוד הוא לשמוע בכל אחת מסעודות השבת סיפור נאה מהבעש"ט...

ר' יעקב החויר, "איני זוכר מאומה. יאמין לי אדוני, מעולם לא קרה לי כזאת, בודאי לא דבר ריק הוא".

"נחכה לסעודה השלישית" ענה ר' צדוק ועננה מקדירה את פניו, "אולי יתרחש נס, וישוב אליך זכרונו".

עשרות היהודים שבאו לביתו של ר' צדוק התפזרו כלעומת שבאו. הפעם שתקו לנוכח מבטו התקיף של בעל הבית.

ר' יעקב לא עשה מאומה כל השבת, רק אימץ וייגע כל היום את מוחו במאמץ עליון להזכר במשהו, ללא תועלת. מוחו כמעט נסדק מרוב מאמץ אבל הזכרון לא שב אליו.

גם בסעודה השלישית ישב מבויש. כטובע הנאחז בקש, ניסה להתפס בקצה חוט ממנו יוכל להזכר באחד הסיפורים, לשוא.

אחרי ההבדלה, עזב ר' צדוק את בית המדרש שבביתו. הקהל הגדול סגר על ר' יעקב, האורח נשר סוף סוף לידיו כפרי בשל. לא רק אנשי העיר נטפלו אליו והציקו לו בדברים, גם אנשי ביתו של ר' צדוק הגביר, חשו עצמם מרומים ומנוצלים לריק על ידי להטוטן רמאי, והיטב חרה להם על כך.

"הידעת איזה סיפור מהבעש"ט? ספר נא לנו" סנטו בו, "הנה כך: הבעש"ט הלך, הלך, להיכן הלך? אה... בה... דהיינו... מה קרה לי?"...

תהלוכה ארוכה השתרכה אחריו עד פתח חדרו והנחילה לו כבוד מלכים...

ר' יעקב הצדיק השפיל ראשו וקיבל את מנת היסורים באהבה. "כנראה מקפיד עלי מורי הבעש"ט על שנסעתי למכור את סיפורי ברומא הטמאה, אשר אינה ראויה לשמוע אותם. או אולי מן השמים אין חפצים שאתעשר".

גם בסעודת מלוה מלכה ניסה ר' צדוק להציל מפיו עובדה אחת, ואפילו זעירה. ר' יעקב התחנן שיניח לנפשו. נכזבה תוחלתו להתעשר, וגם את הוצאות הדרך לא פילל להוציא. בקשה אחת היתה לו, לאסור את רכבו ולצאת מיד לדרכו חזרה.

ר' צדוק לא הסכים. "שב נא בצל קורתני עד יום שלישי והתאמץ בכל כוחך. אולי יחוס, אולי ירחם".

פרק שביעי □ יום שלישי

מאומה. ר' יעקב חיטט בזיכרונו יומיים תמימים והעלה חרס. ביום שלישי לאחר תפילת שחרית נפרד לשלום ממארחו, והתנצל בפניו על המקרה המביך.

"והרי אתה הוא שסבלת, שבעה חודשים היטלטלת בדרכים" מחה הגביר, "אולם מביתי לא תצא ריקם". ובדברו תקע בכפו של ר' יעקב כמה אדומי זהב, להפיס דעתו.

ר' יעקב ישב בכרכרה, לחלוחית של בכי עמדה בגרונו כמין גוש, הרים עיניו לשמים וקרא בקול "צדיק הוא ה' כי מריתי פיהו".

המשרת התיישב במקומו והרים את השוט לצלוף בסוס...

ר' יעקב חש איך קהות החושים שהשתלטה עליו בליל שבת חולפת ונמוגה. פתע ניעור בו זכרון עמום, ראשו הצטלל והלך מרגע לרגע. "עמוד!" קרא למשרתו, "אל תיסע. אנחנו חוזרים לטירתו של ר' צדוק".

"וכי לא נחלת די בזיונות?" תמה המשרת, ור' יעקב בשלו, "חזור!" חזרו אפוא לטירת הגביר ובקשו להפגש בדחיפות עם ר' צדוק.

"זה עתה נזכרתי בספור שאירע לי בעצמי, עם הבעש"ט הקדוש" סח ר' יעקב בהתרגשות. עיני הגביר אורו, ניכר שהמתין כל העת לרגע זה. ויצו לאמר "הוציאו כל איש מעלי", ואיש לא עמד בחדר בשעה שספר ר' יעקב את המעשה...

פרק שמיני □ נסיעה מוזרה

"לפני עשר שנים, בשבת שלפני אידיהם קרה הדבר. למחרת עמדה לחול חגת הפסחא הנוצרית. הבעש"ט התהלך כל השבת בחדרו אנה ואנה והיה חסר מנוחה. במוצאי-שבת, תיכף לאחר הבדלה ביקש משלושה אנשים, אחד מהם אני □ ר' יעקב המספר □ להתלוות אליו. ציוה לרתום את הסוסים ולצאת לדרך.

כל הלילה נסעה העגלה, וכאור הבוקר הגיעה אל עיר גדולה, ועצרה לא הרחק מכיכר העיר, בפתח בית גדול שצוהריו ותריסיו היו מוגפים. כשדפקנו בדלת לפי פקודת הבעש"ט, יצאה אשה זקנה והתחננה בקול בוכים:

"מדוע באתם? יום אידם של הנוצרים היום, וכל יהודי הנמצא ברחוב אחת דתו להדקר. תמול נזהרנו ואיש לא יצא מפתח ביתו החוצה. הטילו הארורים גורל את מי יהרגו בביתו. ונלכד בן הרב בגורלם. גררוהו מביתו, דקרו אותו בסכינים, ודמו ניגר כמים ברחוב העיר. אל תכנסו לכאן, כי אז יהרגו את כולנו. נוסו מהר על נפשכם!"

הבעש"ט לא השגיח בה, ציוה עלינו להכנס לבית עם חפצנו, ואת הסוסים להכניס לאורוה.

בני הבית שכבו במיטות כהוזים, מר המות בעיניהם. מרוב פחד לא פצו פה. בעלת הבית הזקנה יללה וצעקה בקול נורא, אפס, כי הבעש"ט עמד ליד החלון, פתח את התריס המוגף □ למרות מחאותיה הקולניות □ עמד מלוא קומתו והשקיף מן החלון אל כיכר העיר.

במרכז הכיכר עמדה בימת עץ גבוהה. שלושים מדרגות מן האדמה עד למישורת עץ חלקה. מסביב נקהל המון נוצרי שהמתין בקוצר רוח לבואו של הבישוף. איש הכמורה, נודע לנו, עמד לשאת דרשת הסתה נגד העם היהודי, ובסיומה עמד להתחיל פוגרום בכל יהודי העיר. כעת נתברר לנו מדוע שכבו בני הבית ועיניהם פעורות בחדלון ויאוש מוחלט. הם ראו בעיניהם את מר המות.

צלצולם של עשרות פעמונים הודיע בקול מבשר רע על בוא הבישוף.

פרק תשיעי □ שליחות מסוכנת

"יעקב" ציוה עלי הבעש"ט, "לך אל הכיכר ותאמר לכומר שאני מחכה לו".

התכוונתי לצאת מן הבית, והנה, כל אנשי הבית התעוררו מקיפאונם והחלו לדבר. "אל תלך" צעקו בפחד, "הגוים חמומי מוח כעת, עוד לפני שתספיק להציג רגל בכיכר יחתכו אותך אברים אברים!".

"אל תירא עבדי יעקב" שנה הבעש"ט בקול רך, "לך מיד!".

ובכל זאת יצאתי לדרך בלב כבד, חששתי מהאספסוף המוסת. וראה זה פלא, חלפתי סמוך למאות ברנשים צמאי דם, ראיתי את השנאה יוקדת בעיניהם, את אגרופיהם הקמוצים, את הסכינים והמקלות, את החרבות והחניתות שהכינו לקראת הפוגרום המיועד, אך איש מהם לא נגע בשערה משערותי.

בלא שום קושי הצלחתי להגיע עד לב הכיכר, עליתי את המדרגות והגעתי אל הבישוף הנואם לפני ההמונים. הכל עמדו וחזו בתמהון ביהודי הניגש קרוב ולחש אל תוך אוזנו הכרויה של הבישוף.

"בבית הסמוך נמצא רבי ישראל בעל-שם-טוב ממעזיבוז" אמרתי לו בשקט, "הוא קורא לך".

ידעתי שהבעש"ט אינו מדבר דיבורים בעלמא, אך בכל זאת, לא ציפיתי לראות נצנוץ בעיניו של כומר נכרי רשע, לשמע השם שמלאכים ושרפים רעדו מפניו. "אני יודע שהוא נמצא כאן", לחש לי במענה, "אמור לו שאחרי סיום הדרשה אבוא אליו".

יושבי הבית בו התאכסן הבעש"ט הציצו בפליאה גוברת דרך חרכים צרים, וראו מבעד לאשנבים הסתומים כיצד אני נכנס לגוב האריות, מתלחש עם הבישוף צורר כל היהודים, וחוזר הביתה בשלום. עוד מאות זוגות עינים הביטו אחרי בכיכר במבטים חורשי רע, אך איש לא עשה לי מאומה.

נכנסתי פנימה ומסרתי לבעש"ט את דברי הבישוף.

"יעקב. חזור לכיכר ואמור לכומר שלא יהיה טיפש ויבוא מיד הנה". פקד עלי הבעש"ט. הזדרזתי למלא את השליחות השניה. ראיתי איך מסתכלים בי בני הבית. הם לא אמרו דבר, לנגד עיניהם התרחשו דברים הרחוקים מהשגת השכל.

כשאמרתי לבישוף בשנית את דברי הבעש"ט, ראיתי איך משתנות פניו. ללא אומר ודברים עזב את הדוכן □ ממנו שפך עתה כל חמתו על העם היהודי □ ופסע אחרי ככבש צייתן. איש מן ההמון הנוצרי לא העז לעזוב את מקומו. לפליאתם לא היה גבול, אבל נראה היה כאילו מן השמים הפילו עליהם שיתוק ידיים ורגלים.

הבעש"ט הסתגר עם הבישוף והסתודד עימו. כעבור שעתיים יצא אלינו, ציוה לרתום שוב את הסוסים לעגלה ולחזור למעזיבוז. עד היום איני יודע מה קרה שם. מי היה הבישוף, ומה רצה הבעש"ט ממנו. אפילו שמה של העיר בה ביקרנו, נעלם ממני.

ר' יעקב כילה לדבר. הביט בפניו של ר' צדוק כמו שואל, "ההשבעתי את רצונך?"

פרק עשירי □ ר' צדוק

"ראוי אתה לקבל אדום זהב" אמר ר' צדוק בקורת רוח, "המעשה כולו אמת. מתחילתו ועד סופו. הכרתי אותך תיכף כשבאת לכאן. זיהיתי אותך וידעתי שאכן היית משרתו של הבעש"ט. ידעתי שאינך משקר. ברם, גם אני רוצה לספר לך מעשה שהיה:

יהודי אחד, בר אבהן ובר אוריין, תלמיד חכם ונכד לקדושי עליון, החל לסטות מדרך הישר. לא ביום אחד, כי אם פסיעה אחר פסיעה צעד האיש במורד הדרך אל התהום. בקריאת ספרי מינות החל, בהשתמדות בכנסייה המשיך, ובמינוי לבישוף מטיף לשנאת ישראל □ סיים.

אבותיו הצדיקים של האיש הוטרדו בגן-עדן ממנוחתם ובאו לבקש מהבעש"ט להשיב את נשמתו התועה של נכדם לחיק היהדות. הופיע הבעש"ט בחלומו של הבישוף לילה אחר

לילה, ודבר על ליבו, בחלום, לשוב בתשובה. הבישוף נבהל מהיהודי המאיר שהטריד אותו מדי לילה על משכבו, ומתוך תוכן הדברים נוכח שהחלומות אמיתיים. בחלום האחרון, לילה לפני חג הפסחא הבטיח הבישוף לבעש"ט לברוח מן העיר. למחרת בבוקר רצה הבישוף לקיים את הבטחתו, אך כששמע את צלצול פעמוני הכנסיות המכריז על תחילת הדרשה, נתמלא ליבו גאווה. "לכבודי מצלצלים הפעמונים, ואני אברח?" הלך אל הכיכר והחל להסית את ההמון, למרות שגלוי היה לפניו כי בסופה של דרשתו, עתיד האספסוף להתנפל על הגיטו היהודי ולטבוח ביהודים ללא רחם.

"אני הייתי הבישוף" אמר ר' צדוק ברטט, "כשבאת אלי בפעם השניה בכיכר ואמרת לי מה שאמרת, נהפך לבי בקרבי והייתי לאיש אחר ממש. באתי אל הבעש"ט והוא נתן לי סדר תיקון עד שנהפכתי לבעל תשובה גמור. עשיר כקורח הייתי, נטלתי ממוני וחצי ממנו חילקתי לעניים, ברבע ממנו שיחדתי את המלך, שיניח לי לעזוב את המדינה באמתלא כלשהי, וברבע הנותר נסעתי לרומי, לאחר ששיניתי שמי ומראה פני, וקניתי את הטירה הזו.

כשראיתי אותך, שמחתי שמחה עצומה, יען כי הבעש"ט מסר בידי סימן מובהק, "כשיבוא אליך אחד מתלמידי ויספר לך מעשה ממני, תדע שתשובתך התקבלה בשמים". לפיכך נהגתי לשלם אדום זהב על כל סיפור מהבעש"ט. חיכיתי שיבוא אלי תלמיד של הבעש"ט, אך עד היום היו אלו רק אנשים ששמעו מאחרים.

כשבאת, חשבתי שנגאלתי, אבל כאשר שכחת הכל, הבנתי כי בי האשם, תשובתי עדיין אינה שלמה. כל השבת התפללתי והתחננתי לפני בורא עולם לקבל אותי כאחד מבניו. חששתי שמא ננעלו בפני שערי תשובה. בימי ראשון ושני צמתי והתפללתי □ ועדיין לא נושעתי. כאשר ראיתי אותך עולה על הכרכרה, נשבר לבי לרסיסים. התנפלתי ארצה ומיררתי בבכי, הייתי שפל בעיני כגרוע שביצורי תבל. ידעתי כי דם אחי שנשפך בגיני □ זועק מן האדמה וחוצץ ביני לבין אבי שבשמים.

אותן דמעות היו כולן אמת! לא היה בהן שמץ של זיוף ונגיעה. קדחו הדמעות חור במחיצה של ברזל שהפרידה ביני לבין אבי שבשמים ופילסו דרך לכל סדרי תשובתי להגיע למקומם. באותו רגע שב אליך כוח זכרוןך."

אמרו: לא זו משם ר' צדוק הגביר, עד שנתן לו לר' יעקב אלפי אדומים של זהב, והעשירו עושר גדול, כאשר הבטיחו נאמנה הבעש"ט לפני הסתלקותו, בחג השבועות תק"ך...

סיפור מיוחד לחג השבועות / הרב ג.א.

שנפשו קשורה בנפשה של תורה

לו היית נכנס לבית המדרש הגדול שבירושלים בכל אחד מימי ספירת העומר, היית נתקל במחזה מפעים:

אברך צעיר לימים, שזקן קצר שחור מעטר את מסגרת פניו, ישוב לו בפינתו. חובק בזרועות אוהבות את הגמרא הגדולה, רכון לעברה בשקיקה, גומע בצימאון את מילותיה.

מפיו מתרוגן ניגון התורה בקול מתוק שובה לב. גופו מתנועע בהתלהבות, כשפאותיו הארוכות מתבדרות להם אנה ואנה לקצב הניגון. מידי פעם הוא נעצר, והניגון פוסק; מצחו נחרש קמטי מחשבה, והוא שוקע כולו בהבנת הסוגיא שלפניו.

הפלא הגדול הוא, שמחזה זה נמשך שעות ארוכות. רק כאשר יגיע זמנה של אחת משלושת התפילות, אזי יפרוש מלימודו לשעה של תפילה, כאשר לאחריה יטעם קמעא ויחזור מיד לתלמודו.

בבוקר השכם, כאשר הופיעו ראשוני המתפללים בבית הכנסת, מצאוהו יושב ולומד באותה נעימה ערבה; ובלילה, עת עזבו אחרוני הלומדים - הניחוהו באותה הפינה, יושב וגורס דברי אלוקים חיים.

מיהו האיש? מה סודו?

* * *

אליהו היה יהודי פשוט ותמים. אמנם בור ועם הארץ, אך ירא אלוקים עד מאד. למרות עבודתו הקשה והמפרכת כפחח, מעולם לא החסיר את אחת משלושת התפילות. כמו כן מימיו לא ויתר על שיעורו היומי של הרב בספר האגדה 'עין יעקב' שהתקיים בין מנחה למעריב.

מאז ומעולם רחש אליהו כבוד רב לתורה הקדושה וללומדיה. את רב בית הכנסת, בו קבע את מקום תפילתו, העריץ בכל ליבו, וכל דבריו היו אצלו קודש קדשים. תדיר היה מיצר על בורותו הגדולה, אפס, מעולם לא העלה על דעתו אפילו בדל של מחשבה שבידו לשנות זאת.

כל זאת - עד לאותה דרשה.

היה זה ביום טוב ראשון של פסח, כאשר בסיומה של תפילת החג דפק הגבאי על הבימה והכריז: "מורינו הרב שליט"א ידרוש כעת לכבוד החג!" - מבטי המתפללים נחו באחת על דמותו של הרב, שעקר ממקומו אשר בכותל המזרח, טיפס במדרגות ארון הקודש, ופתח בדרשה:

"מורי ורבותי! בעוד שעות ספורות בצאת החג הקדוש, נעמוד כולנו בעזרת השם לספור את הספירה הראשונה מספירת העומר. הנה עומדים בפנינו ארבעים ותשע ימים - ימי הכנה, בהם עלינו להתכונן לקראת חג השבועות, להתקדש ולהיטהר לקראת חג מתן תורה. נשאלת השאלה: לשם מה להתכונן? וכיצד?

בבואנו לתת מענה לשאלה רחבה זו, שומה עלינו להקדים ולהתבונן במהותה של תורתנו הקדושה אשר ניתנה לנו בסיני מפי הגבורה, להעמיק בשגב קדושתה של התורה האלוקית בה זוכים אנו להגות יומם ולילה.

הנה מפורסמים דבריו של רבנו הרמח"ל בהקדמתו לספר קל"ח פתחי חכמה, בו הוא כותב בהאי לישנא: "כי התורה הקדושה אינה כחכמות הנכריות וידיעות החול, שהם אינם אלא ידיעת דבר מה אשר ישיג השכל בטרחו, אך התורה הנה קדושה היא ולה מציאות גבוהה בגבהי מרומים".

תורת ישראל אינה מסתכמת במערכת חוקים ודינים כמו אלו שמצויים גם בבתי המשפט אצל אומות העולם, אשר מטרתם להשליט סדר ומשטר חברתי בין איש לרעהו. תורתנו הקדושה מתייחדת בהיותה תורתו של בורא העולם, בהיות דיניה חצובים בשכל אלוקי נשגב. ומאחר שכך, הרי פשוט הדבר כי אין כל דמיון והשוואה בין החכמה האלוקית העמוקה, לבין חוקי ההבל אשר בדו מליבם אותם קרוצי חומר דרי מטה.

יתרה מזו: "אנא נפשי כתיבת יהבית" - אומר הקדוש ברוך הוא, ופירשו צדיקים הכוונה: אני את עצמי נתתי בתורה. כלומר, אותיותיה ומילותיה של התורה מגלמות בתוכם, כביכול, את עצמותו יתברך.

"התבוננו יהודים יקרים!" קרא הרב ברגשה, "במה זכינו! כמה גדולה היא האהבה שאוהב אותנו השם, עד שנתן לנו באהבתו את החמדה אשר הייתה גנוזה לפניו תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם! ועתה, לאחר שעלה בידנו להגיע לאיזו-שהיא הבנה בגודל קדושתה של תורתנו, שומה עלינו לזכור זאת בעת גישתנו אל עסק התורה. בעת הלימוד צריכה לאפוף את הלומד חרדת קודש, הרגשה של "של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש היא".

ולשם מה נתן לנו השם את התורה?

"ולדבקה בו" - מצווה התורה. וכי אפשר להדבק בו, והלוא אש אוכלה הוא? אלא הדבק בתורה, ומתוך כך אתה דבק בקב"ה השוכן בתוך התורה. וכמו שכתוב בזוהר הקדוש: "כי אינן דמשתדלי באורייתא מתדבקין ביה בקודשא בריך הוא". וזו היא תכליתה ומטרתה של התורה, להביא את האדם הדבק בה - אם זה על ידי קיום מצוותיה וההליכה באורחותיה, ובמיוחד על ידי לימוד משפטיה וחוקותיה - להתקרב לאלוקיו ולדבוק בו.

'דביקות' זו מה עניינה?

על פניו נראה, כי תלמיד חכם כזה שנהירים לו שבילי התורה וצפונותיה - הוא זה הדבוק בתורה. ברם טעות היא, ולא כן הדבר. בספר הקנה קובע נחרצות כי "באמת בני, אפילו

למד ספרא וספרי וכולה תלמודא - עם הארץ נקרא אצל החכם, כי החכם הוא נקרא אשר נפשו קשורה בנפשה של תורה".

"נפשו קשורה בנפשה של תורה" הוא תיאור ממצה למסכת שלימה של רגשי אהבה ורעות השוררים בין האוהבים. הוא ציור לאדם אשר התורה הקדושה היא משוש חייו, ובלעדיה חשוב הוא כמת.

אהבה מופלאה זו תלויה במידת ההקרבה והעמל של האדם על דברי התורה. ככל שהלומד מתייגע יותר על דברי התורה - לפי שיעור זה מתעוררת לה האהבה, כך נוצר לו קשר הדמים, בינו ובין התורה הקדושה. כי כך הוא דרכו של עולם, למה שאדם מקריב - אליו הוא נקשר.

אוהב התורה מבקש להקריב עבור התורה את כל כוחותיו. הוא מנדד שינה מעיניו, והוגה בה יומם ולילה מתוך הפקרה עצמית מוחלטת. מגודל חביבותה של התורה בעיניו, הריהו הוגה בה תמיד, בכל זמן ומצב. הוא מאמץ את מוחו ומחשבתו ביגיעה עצומה בכדי להבין ולירד לעומקם של דברי התורה. הוא מקריב עבור התורה את כל הדברים החשובים והחביבים עליו ביותר.

הנכונות להקרבה מקורה בהכרה עמוקה ברום ערכה ומעלתה של התורה. שמתוך שמייקרה ומחשיבה יותר מכל חמודות תבל, הריהו מוכן להשליך מאחורי גוו כל תענוגות עולם, ובלבד שיזכה לכתר תורה.

תלמיד חכם כזה קשור בכל נימי נפשו אל התורה הקדושה. דבריה מסעירים אותו ונוגעים אל ליבו. כאשר מגיע בלימודו לעניין מוקשה או תמוה, הריהו מוטרד מכך, ואינו מוצא לעצמו מנוח עדי יתבהרו העניינים. ומאידך, כאשר זוכה למצוא דרך בהבנת הדברים, הריהו מתמלא שמחה ואושר לנוכח יופיים וישרותם של דברי התורה.

לימוד כזה עשוי להביא את הלומד למעלות רמות ונשגבות. כאשר אדם לומד את התורה מתוך אהבה, מתוך חיבור נפשי עמוק, אזי התורה נכנסת גם היא לשכון בתוך ליבו. כי כך טוב לה לתורה, לשכון במחיצתו של אוהב שכזה. וכשהתורה נכנסת אל תוך ליבו של יהודי, אזי אפילו אם הוא אטום כאבן בפני כל דבר שבקדושה, הריהו נימוח מפני קדושתה של התורה. כך ממלאת התורה את ליבו של הלומד בקדושתה האינסופית, עד שנעשה הלב פתוח כאולם, מלא ברגשי אהבת השם ויראתו. כי הנה כי כן, זוהי מטרת נתינתה של התורה לעם ישראל, כאמצעי אשר על ידו יוכל כל איש מישראל להתקרב אל השם ולדבוק בו.

ההשפעה הכבירה הזו, הינה תוצאה ישירה של אותה אהבה וחיבה אשר הלומד רוחש כלפי התורה. כי עיקר השפעת התורה על הלומד הוא רק בשעה ששוררת ביניהם אהבה גדולה, דווקא בשעה שנפשו של הלומד קשורה בנפשה של תורה. כי כאשר הלומד כרוך אחרי התורה יומם ולילה בעבותות של אהבה, אזי התורה משיבה לו אהבה תחת אהבתו אותה, והקרבה הנפשית לתורה הקדושה, פועלת בנפשו את כל המעלות שהזכרנו.

הביטו יהודים וראו! כמה מאושר הוא אותו אדם שזכה לקשר עילאי שכזה עם התורה הקדושה! כמה גדולה היא הזכייה שזיכה אותנו השם, שנתן לכל אחד ואחד מאיתנו אפשרות להגיע לקשר אהבה מופלא שכזה עם תורתו הקדושה!

אלא שכל זה הוא בתנאי אחד. והוא כמו שכתב רבנו יונה בפרקי אבות, שעל הלומד לזכך את מידותיו ולקדש את איבריו, לפי שהתורה לעולם אינה שוכנת בגוף שאינו בעל מידות טובות. ההסבר לכך הוא על פי האמור, מאחר והתורה מציאותה עילאית עד מאד, על כן אין היא מתרצה לשכון בגוף שאינו טהור כמותה.

ולשם כך ניתנו לנו ימי ספירת העומר, לטהר את נפשותינו רוחותינו ונשמותינו מכל סיג ופגם, להכין בתוככי גופנו משכן לתורה הקדושה. לעמול בתורה ולהקריב עבודה עוד ועוד, לבנות ולטפח את הקשר האמיץ והחזק עם התורה הקדושה. רק כך נזכה בהגיע חג השבועות לכרות ברית עולם עם התורה הקדושה.”

* * *

האזין אליהו לדברים הנלהבים ונפשו נעגמה עליו. כמה היה רוצה לזכות גם הוא לאותה אהבה מיוחדת, לאותו קשר נפשי עמוק, עם התורה הקדושה! אמת שמאז ומתמיד ידע כמה חשובה התורה ומה גדולה הזכות לעסוק בה, אך כעת העמיד בפניו הרב ברוב כשרון את גודל אושרו של האיש אשר נפשו קשורה בנפשה של תורה, בצורה שלא שמע מעולם. התיאור החי הזה, הצית את דמיונו והפעים את רוחו. כמה עצוב הדבר - כך הרחרר לעצמו בדכדוך - שלו עצמו אין כל שייכות לדברים, ולעולם לא יזכה לדרגה המיוחדת הזו!

ובאמת, מה בידו לעשות בנידון? והלא עם הארץ גמור הוא, ומלבד סידור התפילה וספר האגדה 'עין יעקב' אינו מכיר מאומה! כיצד אפוא יוכל לדבוק בתורה הקדושה ולהתמיד בה יומם ולילה, בשעה שלא נגע בה מעודו? בשעה שהוא, בראשו האטום, אינו מסוגל לקלוט אפילו שורה אחת של גמרא! במה אפוא יאהבנה? כיצד תקשר נפשו בנפשה?

ושמא מוטב לו כי יחדל מלעסוק בשאלות מדכאות מהסוג הזה, בשעה שאין בידו לעשות כנגדם מאומה? הלא מלבד כאב הלב הנורא, והתסכול שיאיים להטריף את דעתו, לא יפיק מכך כל תועלת! אולי באמת כדאי שישלים עם המצב העגום הזה, ודי? אולי כדאי שיפנים אחת ולתמיד שלא כלפיו מכוונים הדברים, שלא אל עם-הארץ שכמותו התכוון הרב בדבריו הנלהבים?

עודו שוקע בהרהורים נוגים, ופתאום חדר לתוך סבך מחשבותיו הקודרות קולו הצלול של הרב, שהמשיך בינתיים בדרשה:

”ישנם רבים הסבורים כי עסק התורה אינו שייך אליהם כלל. הם רואים את לימוד התורה כדבר השייך לבעלי כשרון בלבד, ואילו הם - בעלי הראש החלש - כאילו נידונו מראש לכישלון מוחלט, אפסו סיכוייהם להימנות על עמלי התורה.”

וכאן הגביה הרב את קולו:

“טעות גדולה היא זו! דעו לכם כי לכל יהודי יש חלק בתורה, אין מושג כזה של יהודי שאין לו סיכוי להצליח בתורה. משום שהצלחה בתורה תלויה בעיקר במידת העמל והיגיעה של האדם על דברי התורה, וכלל לא בכישרונותיו של הלומד. כי ככל שהאדם מתמסר ללימוד התורה ומקריב עבורה, כך מחזירה לו התורה בכפל כפליים. היא נעשית לו למליץ טוב אצל בורא העולם, ופועלת עבורו הצלחה בעסק התורה, בניגוד ליכולותיו ולכישרונותיו הדלים. וכל זאת, הודות לרצונו העז להבין את דיני התורה, הודות למאמצים הרבים והכוחות הגדולים שהוא משקיע בלימוד התורה. והניסיון מוכיח זאת, שלא דווקא בעלי הכישרונות הם אלו שהגיעו להישגים גדולים בתורה. רבים הסיפורים על גדולי ישראל שלא היו מוכשרים במיוחד, ובכל זאת גדלו והצליחו ועשו פרי!”

לשמע הדברים, הוצף ליבו של אליהו ברגשות מעורבים. לרגע התקשה להאמין בכלל כי שמע נכונה את הדברים. האומנם יש ביכולתו להיות תלמיד חכם, הדבוק בכל הווייתו בתורה הקדושה?! - שאל את עצמו בספקנות, אינו מעכל את הבשורה המרעישה שניתכה לה על ראשו בפתאומיות שכזו. אולם למשנהו החלו הדברים לחלחל לתודעתו, והוא התמלא באושר עצום ונפלא.

“אין מושג כזה של יהודי שאין לו סיכוי להצליח בלימוד התורה”, גלגל על לשונו את המילים הנפלאות הללו, מלאי התחייה והנוחם. “הלוא כך אמר הרב בפירוש: אין הדבר תלוי אלא ביגיעתו של האדם על דברי התורה!”

עליצות חדרה אל נשמתו, והוא הזדקף במקומו בארשת נחישות. “מכאן ולהבא” - צעק אל חדרי ליבו בהתרגשות - “ישיל אליהו מעליו את בגדי הפחח, ותחתייהם יעטה בגדים אחרים, שונים בתכלית מקודמיהם - בגדים של תלמיד חכם!”

אם אין הדבר תלוי אלא במאמצים ויגיעה - חשב בהחלטיות - הרי שהדבר אינו אמור להוות בעיה. הדרך אל האושר סלולה ופתוחה לפניו. כי הוא, אליהו, מוכן להקריב את כל אשר לו, בכדי לזכות לכתרה של תורה! באותו רגע, גמלה בליבו ההחלטה להתמסר בכל כוחותיו ללימוד התורה הקדושה. הוא חש כוחות נפש אדירים נמסכים בדמו, נחישות ותקווה איתנה לזכות לברית עולם עם התורה הקדושה.

את הדרך לביתו עשה אליהו בצעדי ריקוד כמעט. ההתרגשות שבתה אותו כליל, עד שנדמה היה לו כי כל העולם שותף לשמחתו. השמש העגלגלה חייכה אליו מן המרום, שולחת על ראשו קרניים מפזזות, מאירות וחמימות. השמים התכולים נראו בטהרתם, חפים מכל עב וענן. הציפורים שרקדו בינות לענפי העצים, צייצו בקולם המתוק רנן עליו במיוחד. ואפילו הרוח שטפחה על פניו במשב קליל מחיה נפשות, שרקה באוזניו בצחוק של טוב לב, מלא שמחה וגיל.

משנכנס הביתה שיתף את זוגתו ברגשותיו, והפציר בה ליטול את עול הפרנסה על שכמה, כדי שיוכל לשקוד על התורה כרצונו. הרעיה, נבהלה בתחילה מהרעיון המהפכני הלזה, אולם משהציצה בעיניו והבחינה בתחינה הגדולה שהייתה שם - נרתעה. הלוא כל ימיה השתדלה להיות אשה כשרה העושה את רצון בעלה, הייתכן כי דווקא בדבר הזה אשר

הוא בנפשו של בעלה, תעכב בעדו? מי היא שתמנע כעת ממנו להגשים את החלום שבוער לו בעיניו?

זהו. כעת, משניתנה ההסכמה, הייתה הדרך פתוחה בפניו. הוא חופשי מכל עיסוק וחובה, ובידו למלא את יומו כרצונו. מיד לאחר סעודת החג לא השתהה אליהו אף לא רגע אחד. ויתר על מנוחת הצהריים לאחר ליל השמורים, ומיהר לבית המדרש.

בחדווה ובצהלה ניגש אל ארון הספרים ושלף מן המדף כרך גדול ועבה של משניות מסכת ברכות. אימץ את הספר אל ליבו בחום, הניחו בעדינות על השולחן, ובקול רוטט מהתרגשות החל קורא בו בנעימה, בפעם הראשונה בחייו: "מאימתי קורין את שמע בערבית"□

שעה ארוכה עמל אליהו על הבנת המשנה. המושגים שהביאה המשנה, היו זרים לו ובלתי מובנים. חוץ מזה, הוא בכלל לא הצליח להבין האם שלושת הדעות שהביאה המשנה חלוקות זו על זו, או שמא מוסיפות הם אחת על חברתה. ואם נוסף לכל הרשימה הזו פרטי דינים לא מוכרים נוספים, שהוזכרו בין השיטים כבדרך אגב - הרי שהוא כבר מבולבל לגמרי.

אבל אליהו אינו אומר נואש. הוא חדור ברוח מלחמה, ברוח של תקווה וניצחון. וככזה, הוא אינו מוכן לסגת מן הקרב. לכן, הוא מנסה להתחיל ללמוד את המשנה מחדש, ולעשות סדר בכל הדינים והמושגים שפגש זה עתה - איזה מהם מובנים וברורים אצלו, ואיזה זקוקים עדיין לליטוש יסודי. כך הוא מפלס לו דרך בנבכי הסוגיא, בעמל רב וביגיעה גדולה. הקושי אינו מרפה את ידיו, והוא אינו נופל ברוחו גם כאשר הוא נוכח לדעת כי שוב טעה בהבנת המשנה, מאחר ופירושו אינו עולה יפה עם המשכה של המשנה. הוא מעיין במפרשים, ואף אינו בוש להיעזר בלומדים שבבית המדרש.

הקושי אמנם גדול, והתסכול והאכזבה טופחים על פניו פעם אחר פעם, כאשר הוא מגלה שלא הבין את הדברים לאשורם. אלא שכל אלו התגמדו להם כלא היו, שעה שסוף סוף עלה בידו להגיע להבנתם המלאה והברורה של הדברים. או אז הציף את כל יישותו אושר נפלא, ושמחה גדולה וסיפוק עצום מלאו את ליבו. ומיד, בקול מתרונון המשיך אל הפסקה הבאה: "מעשה ובאו בנו מבית המשתה"□

כך למד ויגע, ישב ושינן, עד שהתכנסו המתפללים לתפילת מנחה.

למחרת, בבוקר השכם, ניתר אליהו ממשכבו בשמחה, כשידיעה אחת ממלאת את כל יישותו: אני היום לומד את התורה הקדושה! - במרץ רב ובזריזות הוא התארגן, וצעד לבית המדרש בצעדי רנן.

התפלל שחרית בלב הומה, ונתן שבח והודיה לבורא עולם על תורתו הקדושה. הייתה זו תפילה אחרת, שונה בתכלית מכל התפילות שקדמו לה. תפילה של יהודי הרוצה בכל מאודו להיות תלמיד חכם הדבוק בתורת האלוקים. "ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל", התחנן אליהו, "והאר עינינו בתורתך, ודבק ליבנו במצוותיך, ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך".

כשסיים את תפילתו הנרגשת, נטל לידיו את כרך המשניות האהוב, המוכר מיום האתמול, ושקע בלימוד.

אלא שלא כיום האתמול היה היום הזה. תחושת ההתחדשות מליאת המרץ והרעננות, שנלוותה ללימוד ביום האתמול, פגה לה בחלוף הלילה. והנה מצא אליהו את עצמו נאבק בחירוף נפש על כל דקה של ריכוז.

אם אתמול מילאה את ליבו שמחת גיל עד אין קץ - הרי שעתה נדמו בעיניו מילותיה הקדושות של המשנה כשורות שחורות חסרות פשר, המורכבות מצורות שונות נטולות כל משמעות. והללו, בערבוביה שלימה, פצחו מולו במחול עוועים פראי.

כל דקה שחלפה נדמתה בעיניו כשעה ארוכה. עברו - שמעולם לא הורגל לשבת אל מול ספר שעות רצופות, בריכוז מוחלט בתוכנו - הייתה השעה הבודדה מול ספר המשניות כעינוי של ממש.

פתאום הרעיון להיות תלמיד חכם השוקד על דלתות התורה יומם ולילה, היה נשמע תלוש לגמרי מן המציאות, ובלתי הגיוני בעליל. דמעות גדולות הציפו את עיניו, ומן הספר הפתוח המשיכו האותיות לחוג סביב במעגלים, כמו לועגים הם למשבתו.

- הוא רוצה להיות תלמיד חכם! בכל ליבו משתוקק הוא להדבק בתורה ולהתקדש בקדושתה! אבל הדבר, כך מסתבר, גדול ממידותיו. האומנם אין לו סיכוי? האומנם אין בידו לזכות לכתרה של תורה? הנה הוא מנסה מזה שעה להתרכז במילים שלפניו, אך ללא הועיל. כל מילה מובנת פחות מחברתה. כיצד זה יעלה בידו, ביד עם-הארץ שכמותו, לדבוק בתורה הקדושה?

בתנועה ספונטנית נשלחו זרועותיו לחבק בעוז את ספר המשניות, ממאן להיפרד מהחלום המתוק העומד להתנפץ לנגד עיניו בקול רעש גדול. אמש בטוח היה כי החלום יהפך למציאות קיימת, אולם עתה נקרו בליבו סימני שאלה גדולים. האומנם יאלץ להשלים עם העובדה המרה הזו?

ופתאום -

פתאום אל סבך מחשבות הייאוש והחידלון חדר קולו של הרב, מלא תקווה ועידוד: "דעו לכם אחי היקרים! כי לפי שיעור העמל והיגיעה של אדם על דברי תורה - כך מתעוררת לה האהבה, כך נוצר לו קשר הדמים, בין הלומד לתורה הקדושה!" - - -

והיו הדברים מחזקים ומרפאים כל נפש שבורה, עד כי לא נותר בלב אף לא שמץ קל של ייאוש. והנה גוו נזקף, והעיניים בורקות מחדש בניצוץ של תקווה ונחישות. אליהו אוסף מחדש את שיירי כוחות נפשו, ובחירוק שיניים פותח שוב בקרב סוער וקשה אל מול דף המשנה.

אמת, קשה ומפרך הוא הקרב. קשה מאד. והנפילות התכופות אף הם מרפות את הידיים כל פעם מחדש. אולם אליהו לא מוותר. הוא לא ייתן לחלום חייו לחמוק מבלי שוב! הוא

- אליהו הפחח - עומד להיות תלמיד חכם! - נקודה. לשם מטרה זו הוא מוכן להקריב את כל כוחותיו ואת כל אשר לו!

לכן, ממשיך אליהו לשבת מול המשנה, מאמץ את מוחו במאמץ על, בניסיון להבין את המשנה שלפניו. הוא אינו מתפעל מהריכוז החמקמק שבורח לו אל מחוזות אחרים, רק עושה כל מה שביכולתו לעשות בכדי לשמור עליו היטב, ולהתרכז במלוא הריכוז האפשרי במילים שלפניו. ידיו לופתות את השולחן ברעד, ופלגי זעה שוטפים את מצחו - עדות למאמץ הנורא שגובה ממנו שעת הלימוד הזו.

כך חולפת לה שעה ועוד שעה. שעות של מלחמה מתשת. ולעת ערב צונח אליהו על מסעד הכסא באפיסת כוחות, אולם אושר נפלא ממלא את ליבו. הוא מאושר מן הזכייה שנפלה בחלקו להקריב למען התורה הקדושה את כל כוחותיו עד תמצית הדם.

* * *

לא נלאה אתכם בפרטים, קוראים יקרים. רק זאת נאמר: אליהו התמכר בכל כוחותיו וחושיו לעסק התורה. עמל ללא ליאות להבין את המשניות הקדושות, ביגיעה נוראה, יומם ולילה. חלום חייו - לזכות להיות תלמיד חכם אשר דברי התורה נבלעים בדמיו - הסעיר את רוחו, והפיח בנפשו כוחות נעלמים אשר אפילו הוא עצמו לא ידע מעולם על קיומם. וכך המשיך בדרכו המפרכת, בעקשנות ובעקביות.

חולפים להם הימים, ומשנה חוברת לה לרעותה. המשניות כולם מצטרפים אל חשבון גדול, והנה חוגג אליהו את סיום המסכת הראשונה בחייו! - העובדה כי הנה צלחה דרכו וזכה לסיים מסכת שלימה, חיזקה את רוחו, והוסיפה בנפשו עוז ותעצומות. בהחלטה כבירה החל - בנוסף ללימוד המשניות - גם בלימוד הגמרא.

חולפים להם השבועות, ואליהו עודו הוגה בתורה יומם ולילה, בהתמסרות מוחלטת, תוך התעלמות גמורה מכל צורכי הגוף. משאת הנפש שבערה בקרבו לא נתנה לו מנוח, ומשבוע לשבוע הוסיף להגביר חיילים ולהעפיל לפסגות חדשות ביגיעת התורה, בהתמדת התורה, ובהבנת התורה.

הגיע ראש חודש סיוון. התרגשות עצומה אפפה את אליהו. הוא לא מצא מקום לעצמו: הן עוד שבוע מגיע חג מתן תורה, והוא כלל וכלל איננו מוכן! החליט אליהו, כי אם עד עתה היה פורש אל ביתו בצהריים לסעוד את ליבו, הרי שמכאן ולהבא ייטול עמו אל בית המדרש מעט מיני תרגימא, ואת ארוחתו יעשה בבית המדרש. כמו כן בלילה, יפרוש לשינה על גבי ספסל בבית המדרש. וכל זאת, למען לא יתבזבזו להם דקות יקרות.

שלושת ימי הגבלה חלפו עברו ביעף, והנה הגיע חג השבועות.

* * *

ליל התקדש חג השבועות.

בית המדרש הגדול המה אדם. הכול התכנסו ובאו ללימוד סדר תיקון ליל שבועות, וקול התורה האדיר פרץ מבעד לחלונות הגבוהים והמקומרים, ומילא את סמטאות ירושלים בניחוח קסום של חג.

אליהו, אפוף סערת רגשות, ישב לו בפינתו הנצחית אל מול הגמרא הגדולה. הרעש וההמולה מסביב היו לו לזרא, חפץ היה במעט ישוב הדעת, בעת הגיע יומו הגדול, היום אשר אליו הוא נושא את נפשו מזה ארבעים ותשע יום. הרגיש כי ההמון הגודש את ההיכל הגדול סוגר עליו. וכך מצא את עצמו יוצא את בית המדרש, כשרגליו מוליכות אותו במעלה המדרגות העקלקלות, אל עזרת הנשים.

זו האחרונה, אשר קידמה אותו בשיממונה, היטיבה עם כיסופי נפשו. כעת, כשאיש אין במקום, הרשה לעצמו לתת פורקן לסערת רוחו. וכך, הליט את ראשו בכפות ידיו ונתן דרור לרגשותיו.

"הנה הנה מתקרב הרגע המיוחד", גאתה ההתרגשות בנפשו, "עוד מעט קט, עם שחר, יעמוד עם ישראל בברית הנישואין עם התורה הקדושה, לכרות מחדש את הברית עם הקדוש ברוך הוא! כמה מאושר אני שיהודי הנני! כמה צריך ורוצה אני להודות לבורא העולם על שבחר בנו מכל העמים ורוממנו מכל הלשונות ונתן לנו את תורתו הקדושה!" נשמתו התלהטה לאביה שבשמים ברגשות אהבה כבירים, והוא ביקש משהו להשקיט בו את הצמא היוקד, את הגעגועים הסוערים בנשמתו.

את מבוקשו מצא במגילת שיר השירים שעמדה על השולחן, כאשר החל קורא מתוכה בהמיית לב, במתיקות מופלאה שיש בה בכדי להמיס כל לב. פסוק אחר פסוק, בלהט, בקול נעים רווי כיסופים שהדהד בין כותלי החדר.

הנה מתייחד הוא עם אביו שבשמים, ואיש לא בא בסודם. פורש בפניו, יחד עם שירתו השמימית של שלמה המלך, את סיפור האהבה הבוערת, את סוד הקשר הטמיר והנעלם, היוקד בליבות בני ישראל לאביהם שבשמים.

מתמוגג יחד עם בכייתה של הרעיה, המבקשת את דודה בכל ליבה ומאודה, בשווקים וברחובות, ואינה מוצאת. משתפכת לה נשמתו עם נהר האהבה השוטף את לב הרעיה, שעה שמגיעה לאוזניה קריאת החיבה הפורצת מליבו ההומה של דודה: "כולך יפה רעייתי ומום אין בך!" ומעיו הומים עליו בעת אשר שולח הדוד את ידו מן החור, עד כי חולת אהבה אני.

מתלקחת האהבה בנשמתו, רשפיה רשפי אש שלהבת י-ה. ומים רבים לא יוכלו לה, לכבותה.

השעה כבר מתאחרת. ובעוד בית המדרש מתרוקן בהדרגה מיושביו, הפורשים לכמה שעות של שינה חטופה לאגור כוחות לעבודת היום הקדוש - הרי שבעזרת הנשים שוכח אליהו מעולם ומלואו. מתרפק בערגה על קסמם המשכר של המילים הקדושות, הנוטפות

אגלי אהבה וגעגוע. שרוי הוא בעולמות אחרים, עולמות אשר אין בהם מאומה זולתי הקדוש ברוך הוא לבדו.

עמוד השחר כבר עולה, שעה שפסוקיה האחרונים של מגילת שיר השירים מזדמרים על שפתותיו של אליהו.

ואם דימה אליהו בנפשו כי ישקיט את געגועיו בקריאת המגילה - הרי שהתבדה. הטבילה בין גלי ים האהבה, הסוער בינות לשיטי שיר השירים, הציתה בנפשו תבערה כפולה ומכופלת, עד כי נכספה וגם כלתה נפשו לחצרות השם.

בהחלטה של רגע הוא קם ממקומו, ויורד במדרגות אל בית המדרש השומם.

צועד בין טורי הספסלים כאחוז תזזית, לעברו של ארון הקודש הנישא והמפואר. מדלג במדרגותיו. אוחז בפרוכת הרקומה, ונושק לה בחום. מסיט אותה הצידה, ופותח את דלתות הארון לרווחה.

ארון הקודש מואר באור יקרות, אותו מפיצה הנברשת הגדולה המשתלשלת מתקרת ההיכל. טובל הוא בצמחיה עשירה, כמנהג ישראל קדושים לכבוד חג השבועות, ענפים ירקרקים ורעננים משתרגים עליו בהדר, מנומרים בשושנים אדמדמות מרהיבות עין.

ומתוך הארון מציצים עליו ספרי התורה במחלצותיהם ההדורות, כתרי כסף לראשיהם, לבושים מעילי ארגמן קטיפתיים, ענודים טסי כסף עטורי יהלומים. חופפים בקדושה עילאית, והילה של השראת השכינה על ראשם.

והם הביטו בו במבט אוהב.

הם הביטו בו - והוא הביט בהם, מבט עורג מלא תשוקה וכיסופים. ופתאום נעמדו מולו ארבעים ותשע הימים שעבר עד הנה בדרכו. שעות של עמל מפרך גוף ונפש, שעות של יגיעה נוראה עד טיפת הדם האחרונה - למען התורה הקדושה. לנגד עיניו עברו דברי התורה שלמד, כל אותם תנאים ואמוראים שעל דבריהם מסר את כל כוחות נפשו - כולם באו כעת ונעמדו לפניו.

פתאום הצטעפו עיניו בדוק של דמעות גיל, וליבו הוצף באהבה עזה עד כלות הנפש, לתורה הקדושה, ולבורא כל עולמים נותן התורה. הוא, האדם אשר נפשו קשורה בנפשה של תורה, חש בעצמו כי לא יוכל שאת, אין בכוחו להכיל את עוצמת רגשי הדביקות נעימות ערבות ידידות חביבות חשיקות מתיקות, המפעמים בליבו כלפי התורה הקדושה, אהובת נפשו.

ומכלות נפשו אל האלוקים שלח זוג זרועות אוהבות אל תוך ארון הקודש, וחבק את ספרי התורה בחיבוק אוהב ואמיץ, ואשד של דמעות שפרץ מעיניו בקילוח דקיק שהתגבר והלך, שטף את כתרי הכסף המפוארים, עד אשר הבהיקו וזהרו שבעתיים.

* * *

המראה שנגלה לעיני הגבאי שעה שנכנס לבית הכנסת בבוקרו של חג השבועות הכה אותו בתדהמה מוחלטת:

דלתות ארון הקודש היו פתוחות לרווחה, הפרוכת מוסטת לצדדים, וספרי התורה חשופים לעין כל. ובתוך ארון הקודש שרוע אדם ללא רוח חיים, חובק בלפיתה עזה ספר תורה - - -

מבט מעמיק יותר חשף את זהותו של האיש: אליהו!

- אליהו? מה זה היה לו, לאליהו?

- כל כך גברו רגשות האהבה בליבו של אליהו, עד אשר פרחו לה נשמתו אל גנוזי מרומים, מכלות נפשו אל האלוקים.

בארון הקודש. בין ספרי התורה.

*

כמה מילים על הסיפור שקראתם, המופיע כאן בפרסום חוזר:

במקורו הוא מסופר על אחד מגדולי תלמידי האר"י הקדוש, מעיר הקודש צפת, שפרש מביתו בכל ימי הספירה והגה בתורה בקדושה נוראה, מתוך ציפייה וערגה גדולים לקראת היום הגדול הממשמש ובא - חג השבועות, חג מתן תורה. ויהי בליל חג השבועות, הסתגר הצדיק בעזרת הנשים של בית-הכנסת כשהוא נתון בסערת רגשות עזה, שם שמעוהו קורא את מגילת שיר-השירים מתוך השתפכות הנפש גדולה. ובבוקרו של חג השבועות, כשבאו המתפללים אל בית-הכנסת, מצאוהו אצל ארון הקודש ללא רוח חיים, כשבכיסו מונחת כתובה שכתב לתורה הקדושה, ארוסתו.

שמעתי את הסיפור מפי רב שליט"א, שסיפר אותנו בהתרגשות מיוחדת שהותירה בי רושם עז. תקופה לאחר מכן עלה במחשבתי להעלות את הסיפור על גבי הכתב, ולנסות לתאר - עד כמה שניתן - את ההתרחשות הנוראה הזו. ומאחר שיראתי לשלוח יד בקדשים, לתאר את רגשות ליבו של אותו איש אלוקים קדוש וטהור אשר אין לנו בו אפי' קצה קצהו של השגה - עלה בדעתי ליצור לצורך הסיפור דמות בדויה של יהודי פשוט, שפרש מביתו לבית-הכנסת להגות בתורה הקדושה בפרישות נפלאה וכו', ולתאר את כל פרטי ההתרחשות על אותה דמות בדיונית. מאחר שכך, הוספתי פרטים רבים שלא היו ולא נבראו כיד הדמיון הטובה עלי, כמו דרשתו של הרב [המבוססת כמובן על הנכתב בספה"ק] ועוד - וזאת בכדי להתחבר ולהזדהות עם רצונו העז של אותו 'אליהו', המוסר את נפשו על התורה הקדושה, ועל מנת לתת לקורא לחוות יחד עימו את המשברים והמאבקים המלווים אותו בדרכו אל הקשר עם התורה הקדושה - עד לסיומו של הסיפור במפגש הנורא של 'אליהו' עם ספרי התורה בארון הקודש, כפי המתואר בהרחבה בפנים הסיפור. כדי שלא תארע דבר תקלה על ידי, ראיתי חובה לעצמי לציין בשולי הדברים את הגרסה המקורית של הסיפור האמיתי, ולהבהיר ברורות כי את יתר הפרטים הוספתי מעצמי לצורך הסיפור ללא כל בסיס ואסמכתא.

תקוותי שנהניתם מן הסיפור, והיה אם תהיה לאחד מן הקוראים איזו תועלת רוחנית מן הסיפור, בהתחזקות בלימוד התורה הקדושה ואהבתה - והיה זה שכרי.

הרב יהודה טננהויז:

הערה קטנה, הסיפור הנפלא מופיע בספרי החג שבועות על ר' שלום פודהייצר. היה
מדור ג' או ד' של עליית החסידים, ולא מגורי האריז"ל

ייש"כ